MIHAIL SEBASTIAN
Jurnal (1935-1944)

1935
[Februarie]
[Marţi], 12 februarie*1935
10 seara

Radioul e deschis la Praga. Am ascultat un concert în G-dur de J. S. Bach, pentru trompetă, oboi, cembal şi orchestră. Urmează, după pauză, un concert în sol minor pentru pian şi orchestră de acelaşi.

Sunt în plin Bach. Aseară, în timp ce îi scriam o lungă scrisoare lui Poldy *(1),* ascultam de la Lyon — pentru prima oară prins extrem de clar — al patrulea concert brandenburghez. Pe urmă un concert pentru pian şi orchestră de Mozart.

Am fost la doctor pentru ochi. Mi-a recomandat ochelari şi i-am şi pus. Mă schimbă destul şi mă fac urît.

A fost amuzant cînd i-am spus numele. Mi-a spus că în familia lui s-a discutat mult despre *De două mii de ani*, pe care el personal nu l-a cetit. A auzit multă lume înjurîndu-mă. Îmi dau seama că procesul meu e cu adevărat pierdut. *Cum am devenit huligan* nu ajunge în cercurile în care sunt înjurat şi încă „după ureche".

O vorbă care indică ce forme ia „cazul" în conştiinţa publică mi-a povestit-o Samy Herşcovici, duminică, la Tîrgovişte, unde am fost pentru o conferinţă.

Librarul care vindea biletele pentru conferinţă i-a oferit un bilet unui profesor de la şcoala normală: „Sebastian? Aha! Jidanul ăla care s-a botezat."

Aseară trebuia să vorbească Nae *(2)* la Fundaţie, despre „Solidaritatea naţională". Conferinţa i-a fost interzisă de guvern *(3)*. Studenţii au fost masaţi pe trotuarul dinspre palat, unde au huiduit, au zbierat, au cîntat. Pe urmă au fost împinşi mai departe pînă în piaţa Ateneului, unde Nae, ridicat pe umerii lor, le-a vorbit, cu capul gol şi în paltonul lui cu blană de lup.

— Era frumos Nae, povestea Nina *(4)*.

Au fost bătăi, lovituri, petarde. Se povestea că s-ar fi tras şi salve în aer.

În ziarele de azi, nici un cuvînt.

Dezgustător numărul pe care l-a închinat *Credinţa* lui Nae. Petru Manoliu, Sandu Tudor şi Zaharia Stancu, despre Nae Ionescu! *(5)* O trăii şi pe asta!

** Anulat: „decembrie".*

(1) Poldy (Piene) Hechter, medic, fratele mai mare al lui Sebastian, stabilit în Franţa.

(2) Nae Ionescu.

(3) După asasinarea lui I. G. Duca de către legionari, la 30 decembrie 1933, activitatea publică a lui Nae Ionescu era supravegheată de autorităţi, iar ziarul său, Cuvântul (la acea dată, de orientare prolegionară), fusese suspendat.

(4) Nina Mareş, prima soţie a lui Mircea Eliade.

(5) Cu un an în urmă, redactorii ziarului Credinţa — cu deosebire Sandu Tudor, Zaharia Stancu şi Petru Manoliu — purtaseră o campanie violentă împotriva lui Nae Ionescu şi a asociaţiei „Criterion", din care făcuse parte şi Sebastian.

[Luni], 18 februarie [1935]

Aseară, de la Stuttgart, două concerte de Händel în B-dur şi G-moll pentru orgă şi orchestră. Foarte Mozart-Haydn. Aş putea deosebi pe unul de ceilalţi doi?

De o săptămînă, început de revoluţie în barou. Cîteva întruniri pentru „numerus clausus" *(6)*. Alaltăieri, sîmbătă, a vorbit şi Istrate Micescu *(7)*, raliendu-se cu totul mişcării... Exact o săptămînă după apariţia interview-ului meu cu el. Hotărît lucru am

mînă proastă.

Ce oameni! Din caş, din iaurt, din apă... M[icescu] spunea zilele trecute:
— Dacă vrei să ştii care e maestrul meu în politică, uite-l: Alain.
Îmi vorbea despre libertate, despre rezistenţa individului în faţa statului, despre stupiditatea ideii de „colectiv", exploatată de dictatură. Şi astăzi, uite-l antisemit, raliat „revoluţiei naţionale".
E şi aici mîna lui Nae. Micescu i-a mărturisit lui Froda *(8)* că a primit în prealabil vizita lui Nae, care l-a îndemnat să ia conducerea chestiei în barou. Iată cum va face profesorul o nouă Românie. Ce rizibilă, ce cumplită, ce groaznică afacere, în care toată lumea pontează, inclusiv Nae.

...Dar a venit primăvara. Am fost ieri cu Benu *(9)* la Băneasa. Bătea un vînt de martie, era soare, mă simţeam tînăr. De mult n-am simţit aşa de viu dorul de a fi fericit.

---

(6) Membrii din Baroul capitalei, orientaţi politic spre extrema dreaptă, începuseră campania pentru eliminarea avocaţilor evrei.
(7) Istrate Micescu, jurist şi om politic.
(8) Scarlat Froda, publicist şi cronicar dramatic, directorul revistei Rampa.
(9) Andrei Beno (Benu) Sebastian, fratele mai mic al scriitorului, stabilit ulterior la Paris.

[Martie]

[Duminică], 17 martie [1935]

12 noaptea

Vin de la gară, obosit (azi-dimineaţă la 6 m-am sculat ca să plec la Brăila, acum mă întorc). Dar nu vreau să las pe mîine însemnarea asta, pe care din tren mi-o făgăduiam să [o] scriu.
Am călătorit cu Nae Ionescu. Se ducea să ţie o conferinţă la Galaţi (despre „Semne şi simboale"). Dimineaţa, nimic interesant; am cetit gazete, am vorbit politică, ne-am amuzat cu o fetiţă care intrase în vorbă cu noi. La Brăila eu am coborît şi ne-am înţeles că ne vom revedea seara în tren, la întoarcere.
Într-adevăr, ne-am găsit seara în acelaşi compartiment. Era cu noi şi profesorul Vechiu, şeful argetoianiştilor brăileni. Am mîncat toţi trei în vagonul-restaurant. Nae a dat o şuetă politică teribilă.
El a pornit mişcarea lui Vaida. (Acum zece zile mă asigura de exact contrarul.) El şi Garda îl vor sprijini, fără să colaboreze. Recunoaşte că, în fapt, „numerus valahicus" e o platformă de agitaţie, în nici un caz un program. Recunoaşte că e inaplicabilă. „Chestiile [astea] n-ar putea veni decît cu titlul de consecinţe, într-o schimbare generală de cadru."
Planul lui e foarte simplu. Menţinerea deocamdată a lui Tătărăscu la guvern. Încă — să zicem — trei luni, pînă ce mişcarea lui Vaida va căpăta consistenţă şi cadre. Atunci, un guvern Vaida, care va trebui să dea 60 de deputaţi gardişti şi cîte 10-25 din celelalte partide, aşa încît „opoziţia Majestăţii Sale să fie Garda". În mod logic, la căderea acestui guvern Vaida, succesiunea va reveni gardiştilor.
Nu ştiu cîte şanse sunt în planul ăsta. Le cred reduse şi îl cred fantezist. Destul de logic, evident.
Ce m-a deprimat puţin pentru Nae a fost tonul cu care povestea totul. Combinard, şmecher, „teribil". Ce i-a spus el lui Averescu, cum l-a tras pe sfoară George Brătianu, cum s-a răfuit la Braşov cu Vaida...
— I-am pus cu curul pe gheaţă.
Hotărît, îl prefer în sala de curs.
Impresia, numai vag jenată, s-a transformat la întoarcerea în compartiment într-un sentiment penibil. Cît poate fi de cabotin omul ăsta! Erau în compartiment doi colonei. A

intrat în vorbă cu ei şi le-a tras o şuetă „de i-a tîmpit". Îi vedeam biruinţa pe buze, triumful că-i epatează. Unele lucruri uluitoare, din acelea cu care ştie să deplaseze — în surpriza speriată a ascultătorului — o discuţie de la o chestie locală la o problemă universală, de istorie. Se vorbea despre eventualitatea unui război franco-german.

— Prostii. Tot nodul e la Singapor. Acolo îşi joacă Europa cartea. Poate s-o joace fără Germania. Asta e!

La Singapor? Poate. Dar iată oricum — pînă să controlezi problema — un fulger definitiv în discuţie.

Coloneii schimbau priviri de admiraţie, de uluială, priviri subit iluminate de revelarea adevărului. Nae simţea şi se complăcea în căldura asta.

Într-un ceas a povestit tot ce ştiam de la el: cum a trăit revoluţia de la München, cum le făcea discursurile miniştrilor revoluţionari, cum revoluţia a încetat o dată cu fabrica de bani* de la Dachau, cum colonelul Epp a făcut şi a dres etc., etc. Lucruri pe care, cu ani în urmă, le ascultasem, pironit de perete, în biroul lui, la *Cuvântul*.

Pe urmă a trecut la lucrurile recente. Lui Beck *(10)*, la Varşovia, i-a spus că apropierea de Germania e necesară. Lui Karl Radek *(11)* i-a explicat că succesorul lui Stalin va fi Gengis Khan. La Berlin i-a spus unui general... I-a arătat unui ministru...

— Dar pe Hitler îl cunoaşteţi personal?

(Întrebarea unuia din colonei a căzut în focul peroraţiei. Ştiam bine că nu-l văzuse niciodată pe Hitler. Ne-a spus-o ritos şi anul trecut, şi în vară. Dar putea să rişte a-l dezamăgi pe colonelul atît de admirativ?)

— Da. L-am văzut. Mare om politic, domnule. Vezi d-ta, Troţki, care e enorm de deştept, şi Stalin, care e un prost... (Linie schimbată din prudenţă, probabil, dar minciuna a rămas, minciună de simplă bravadă, pentru că nu se îndură să scadă ceva din gloria în care s-a angajat. Ce copil e!) Cinci minute mai tîrziu, Vechiu îl întreabă şi el:

— L-ai văzut pe Hitler?

Şi el răspunde încă o data „da", trecînd însă repede mai departe, nu ştiu dacă din jenă sau din plictiseala de [a] nu trebui să imagineze prea mult în chestia asta.

Avea aerul pe care, acum 15 ani, trebuie că-l avea la „Capşa", dînd şuete. Tînăr e acest scump Nae Ionescu.

** Lecţiune incertă, (în perioada Puciului din 1923 în oraşul Dachau existau fabrici constructoare de maşini, de hîrtie şi de bere.)*

(10) Jozef Beck, colonel, ministrul de Externe al Poloniei.

(11) Karl Radek, membru al Comitetului executiv al Kominternului (1920-1924), victimă a epurărilor staliniste din 1937.

Sîmbătă, 30 martie 1935

Lecţia de ieri a lui Nae a fost sufocantă. Gardism de Fier pur şi simplu — fără nuanţe, fără complicaţii, fără scuze. „Politică se cheamă o stare de luptă. Un partid închide în chiar fiinţa sa obligaţia de a le suprima pe toate celelalte. În concluzie ultimă, «politică internă» e o absurditate. Nu poate exista decît o cucerire a puterii, o confiscare a ei şi confundarea partidului cu toată colectivitatea. De aici mai departe nu mai există decît gospodărie, de vreme ce orice posibilitate de reacţiune este anulată. Naţiune se cheamă un colectiv care închide în sine ideea de război. O naţiune se defineşte prin ecuaţia prieten-duşman." Şi aşa mai departe...

Aş fi vrut să-i spun ce monstruoase contraziceri cu sine însuşi debitează, dar era grăbit şi după curs a plecat numaidecît.

Toată erezia lui porneşte de la o abstracţie grozavă, sălbatecă: „colectiv". Mai rece, mai sumară, mai artificială decît abstracţia „individ". Uită că vorbeşte despre oameni. Uită că oamenii ăştia au pasiuni, au, orice ar spune, un instinct de libertate, au conştiinţa

existenţei lor individuale.

Şi ce e mai deprimant e că toate teoriile astea pornesc de la un vulgar calcul politic. Sunt convins că, dacă ieri a vorbit aşa — cu atîtea aluzii politice şi atît de penibil hitlerist —, a fost pentru că, în primul rînd, printre ascultători se afla un gardist de Fier, în costum naţional. Simţeam că vorbeşte pentru el.

Am ascultat foarte mult Bach în ultimul timp. Duminica trecută *Matthäus Passion*, la Ateneu. Cred că iubesc mult muzica asta. În orice caz, recunosc uşor acum o piesă de Bach de orice altceva.

De trei săptămîni am prins nenumărate lucruri de el, de la diverse posturi. Într-o seară, de la Varşovia, *Concertul în re minor pentru două viori şi orchestră*, *Concertul în re minor pentru trei piane* şi un concert, tot în re minor, pentru un pian şi orchestră. De la Stuttgart, *Concertul brandenburghez nr. 5*, două cantate şi un trio pentru clavecin, vioară şi viola da gamba. (În aceeaşi seară, de la Varşovia, o sonată de Debussy pentru flaut, cello şi harfă. Magnifică). În continuare, două preludii şi fugă p[entru] orgă, de la Bucureşti. De la Budapesta, lunea trecută, *Concertul brandenburghez nr. 2*, o arie şi o cantată, şi pe urmă — marţi — din nou de la Praga, *Concertul brandenburghez nr. 3* şi încă unul în E-dur. De la Berlin, într-o seară, cîteva piese de orgă — nu mi le mai amintesc — şi un concert pentru violoncel singur, sfîşietor de calm şi grav.

Şi pe urmă, multe, multe lucruri pe care nu le mai ţin minte. (De la Stuttgart, cam de 2-3 ori pe săptămînă, Bach, după ora 1 noaptea. Tot de acolo, într-o seară, o delicioasă *Kleine Nachtmusik* de Mozart.)

În sfîrşit, mai demult, de la Viena, un concert pentru două viori, memorabil. *Sonată* de Händel. *Variaţiuni pe o temă veche* de Ysaye, sonată de Philipp Emanuel Bach.

Primăvară rece, cu ploaie, nu vreau să spun tristă...

[Aprilie]

Duminică, 7 aprilie [1935]

Alegeri la S. S. R.*(12)* Ce mizerie! Nu-mi iert că am avut o clipă naivitatea de a crede că jocul ăsta e serios.

Din momentul în care renunţi să fii singur, totul e pierdut.

(12) Societatea Scriitorilor Români.

Joi, 11 aprilie [1935]

Am ascultat, de la Praga, astă-seară, un concert Bruno Walter. Uvertura la *Ifigenia în Aulida* de Gluck, un concert în G-dur pentru vioară şi orchestră de Mozart (cred că-l ascult pentru prima oară) şi *Simfonia IX-a* de Beethoven. Mozartul mi s-a părut ca niciodată delicat şi melodios.

S-au închis universităţile. Mîine nu mai am deci cursul lui Nae. Am văzut lucruri atroce pe stradă. Bestii *(13)*.

(13) Al. Vaida-Voievod se despărţise recent de Iuliu Maniu şi de P. N. Ţ., declanşîndu-şi propria „mişcare" pentru „numerus valachicus"(pomenită şi de Nae Ionescu în discuţia consemnată de Sebastian la 17 martie 1935). În noua postură, el efectuase un turneu de propagandă. Acţiunea contribuise la recrudescenţa mişcărilor studenţeşti antisemite. Un comunicat al Ministerului de Interne anunţa în acele zile închiderea Facultăţii de Medicină din Bucureşti, o grevă la Facultatea de Farmacie şi tulburări de stradă, cu molestarea trecătorilor, mai ales a evreilor.

Duminică, 14 aprilie [1935]

Ieri pe la 1 a venit Leni *(14)* să mă ia de la redacţie. Ziua era frumoasă, ca în plin iunie. Ea, superbă. Un tailleur gris, pantofii, poşeta, o mică panglică la gît şi borul pălăriei

albastre. Are cu mine nu ştiu ce timiditate, care o face gravă.

(14) Actriţa Leni Caler.

Mi-a vorbit despre un amor pe care a fost informată că-l am de multă vreme la Brăila.

— De asta nici nu ţi-am mai telefonat. În felul ăsta îmi explic toată rezerva dumitale. N-am vrut să te inoportunez.

Eu protestez, îi spun că nu e nimic adevărat.

— Atunci?

— Atunci... Atunci, mi-am spus: băiatule, stai cuminte. Asta e rezerva mea.

— Prudenţă, care va să zică.

— Prudenţă, dacă vrei, eu cred mai mult că e o justă cunoaştere a mea. Ar fi să aştept prea mult: lucruri pe care nu le merit.

— Nu ştii dumneata ce meriţi şi ce nu; mai ales nu ştii ce poate gîndi altcineva despre dumneata.

Ne-am plimbat prin Cişmigiu şi eu eram mîndru de cît era ea de frumoasă. Ar putea fi un amor.

Joi, 18 [aprilie 1935]

2 1/2 noaptea.

Zi plină de întîmplări. Vizită la Leni. Ne iubim. Ne-am spus-o. E frumoasă, e tînără, are o simplicitate de vorbă admirabilă — şi mi se pare aşa de inexplicabil faptul că vine spre mine.

Dar prudent nu e, şi nu ştiu cum o să ies de aici. Cîte lucruri mi-a stricat nenorocul meu! Aveam atîtea lucruri în mine, ca să fiu fericit. Aveam o facilitate extremă, fără complicaţii, fără drame. Şi toate astea rupte groaznic la 17 ani jumătate. Mi-e silă uneori, mi-e milă de cele mai multe ori. De ce, Doamne, de ce!

Aş vrea atît de mult să fiu fericit şi aş fi cerut atît de puţine lucruri pentru asta.

Seara, cu soţii Nenişor *(15),* la ei acasă şi pe urmă la „Zissu"*(16)*. (Am dansat.) Pentru că, în drum spre casă, mă amuzam să sun din claxon, ea mi-a spus:

— Ai atîtea lucruri de copil în dumneata şi eşti totuşi aşa de obosit de viaţă.

Pentru cineva care nu mă cunoaşte decît de 10 zile, surprinzător de just. Da. Aşa e. E înspăimântătoare liniştea cu care accept gîndul morţii.

(15) Gh. Nenişor, critic teatral, prieten cu Sebastian, şi soţia sa, Maryse.
(16) Local select din Bucureştiul interbelic, amintit şi în romanul Accidentul.

Duminică, 21 [aprilie 1935]

Plimbare cu Leni şi amica ei, Jeni Cruţescu, la Şosea. Prima dimineaţă de primăvară, după atîtea ploioase. Era cald, mult verde, mult galben. Am luat vermuturi şi gustări la „Flora". Leni, delicios îmbrăcată. Lumea întorcea capul după noi şi eram încă o dată mîndru că mergeam lîngă ea.

Dar după-masă simţeam o grozavă nevoie s-o văd iar — ceea ce nu e bine deloc, căci încep s-o iubesc serios şi cum o să ies de aici?

Marţi, 23 [aprilie 1935]

Am întîlnit-o la un match de foot-ball (Venus-Juventus), unde ea a venit însă tîrziu, fiindcă avea repetiţie la teatru pentru viitoarea premieră.

Nu-mi explic interesul ei pentru mine. E atît de frumoasă — sunt atît de prost îmbrăcat eu, atît de stîngaci. Îmi dau seama cît de simplu lucru ar putea fi iubirea asta, cît de odihnitor.

[Mai]

Miercuri, 22* mai [1935]

Masă la Aristide Blank *(17)*, cu Leni, Froda, d-na Blank, un tip pe care nu-l cunosc şi două tinere femei — una vieneză, brună şi urîţică, alta sud-americană, blondă, vorbind franţuzeşte cu un delicios accent anglo-saxon.

** În text: „23".*
(17) Aristide Blank, bancher cu veleităţi literare şi de Mecena.

Cafelele şi coniacul pe o terasă, într-un fel de curte interioară, odihnitoare prin culori, prin vîntul care adia. Blank cabotin, Leni surprinzător de stingherită şi avînd totuşi gesturi de o simplicitate adorabilă. E extrem de timidă, spre uluirea mea. Pretinde că o intimidez eu.

(Ieri, la match-ul de foot-ball la O.N.E.F. a fost multă vreme încurcată, tăcută, „melancolică", dar a devenit brusc volubilă, expansivă şi aproape gălăgioasă cînd a venit în grupul nostru Ronea, de la Teatrul „Regina Maria" — cu care desigur s-a culcat pe vremuri. M-a înfuriat subita ei „mise à l'aise". Dar desigur nu ea strică — ci eu, mereu eu, prea complicat probabil şi în fond de neînţeles pentru ea, care a fost din prima clipă atît de simplă cu mine.)

Nu despre asta voiam însă să scriu aici, ci despre blonda sud-americană. Am schimbat cu ea cîteva cuvinte, destule pentru a schiţa o siluetă de cinematograf.

Mi-a spus:

— Sunt sud-americană. Unde locuiesc? Cam peste tot. Uite, acum vin de la Viena şi voi rămîne aici vreo două săptămîni. Pe urmă mă întorc la Viena, unde mă întîlnesc cu bărbatu-meu, care deocamdată e în voiaj de afaceri în Africa. Nu, nu locuiesc în Germania. Am o casă la Hamburg, dar n-am mai fost acolo de trei ani. Am să mă duc însă la vară, pentru cîtva timp, pe Rin. Avem acolo o vilă. Pe urmă poate în Africa de nord, unde avem de asemeni o mică reşedinţă.

— Dar bine, i-am spus, d-ta locuieşti pe tot globul.

— Nu, a surîs ea, sincer modestă. Nu.

Ciudaţi oameni. Şi noi care putem vegeta o viaţă întreagă pe Sfinţii Apostoli, Popa Tatu sau Radu-Vodă!

[Iunie]

[Luni], 10 iunie [1935]

Va trebui să-l văd pe Poldy! Voiajul, care mi se părea la început exclus, trebuie să devină posibil. Lucrurile trebuie clarificate. Să fiu cel puţin edificat. Ce comic ar fi să nu fie la mijloc decît o chestiune medicală!

Dar nu. Nu-mi fac prea multe iluzii. Vreau însă să ştiu.

M-am lăsat ca un dobitoc prins într-o poveste care ştiam de la început că nu duce nicăieri. Iată-mă amorezat, gelos pe toţi bărbaţii cu care s-a culcat, preocupat la fiecare moment de ce face, sau de ce ar putea să facă, fericit cînd surîde, nenorocit cînd e prea veselă, tremurînd cînd îi aud glasul la telefon. Regăsesc acel flux şi reflux de sentimente, pe care nu-l mai încercase[m] de mult, de pe vremea Jeniei, în momentele cele mai acute ale amorului meu: dimineţile, cînd totul e simplu şi neimportant, cînd a o vedea sau a nu o vedea mi se pare totuna; serile, grele de melancolie, de dorinţa de a o vedea, dorinţă localizată fizic la inimă.

Toate astea iau forme de un sentimentalism comic, licean, adolescent. Mă revoltă gîndul că între timp ea face o seamă de fleacuri stupide, care o amuză şi o excită, în mica ei viaţă de plăceri, plimbări, frivolităţi. E infinit probabil că între timp se culcă cu unul şi

cu altul — iar eu am tîmpenia de a-i vorbi cu gravitate şi cu o ridiculă neîndemînare despre diverse „probleme" prea încurcate.

Ea, care nu aştepta decît un bărbat în plus, pare obosită de ezitările mele, de prea marile mele complicaţii. Şi eu sufăr ca un copil, de atîtea fleacuri fără sens.

E o „fată bună". Voi putea într-o zi s-o primesc într-o garsonieră a mea, s-o fut, să bem un pahar de vin, să fumăm o ţigare, să punem o placă de patefon şi s-o ascult cu indiferenţă, cel mult amuzat — poveştile ei despre foşti amanţi din trecut? Dacă da, va fi perfect. E şi asta o formă de fericire şi cu siguranţă aş fi fericit.

Nu voi putea? Încă o istorie ratată, şi pace bună.

În orice caz, aşa cum stau lucrurile stau foarte prost. E revoltător, e trivial faptul că azi i-am cumpărat *Jurnalul* lui Barbellion *(18)*, ei, despre care, cu două luni în urmă, Berariu îmi spunea:

— Dă-te la ea — mergi la sigur —, se regulează cu oricine.

Şi probabil avea dreptate.

Mîine am s-o văd. Duminică pleacă.

(18) W. N. P. Barbellion, pseudonimul naturalistului şi publicistului englez Bruce Frederick Cummings, autorul unei cărţi în vogă în anii '30: The Journal of a Disappointed Man.

Cu Jeni am terminat lamentabil. Biata fată!

[Marţi], 11 iunie [1935]

Trebuia să-mi telefoneze şi nu mi-a telefonat. Totul se poate termina aici, în modul cel mai simplu. Orice pas înainte, din parte-mi, e mai mult decît ridicul şi mai grav decît imprudent.

Ar trebui să înţeleg — şi înţeleg de altfel perfect — că a scrie aici orice mică porcărie care mi se întîmplă în această „poveste de amor" e disproporţionat. Gata!

Patru ore mai tîrziu

Stupid mai rău decît orice amorezat, căci n-am scuza nici unuia.

Am fost totuşi la ea (după ce i-am telefonat de două ori — prima dată dormea, a doua dată ieşea în oraş, pentru o cursă), i-am spus — de altfel destul de bine, cu gestul, încruntarea şi vocea perfecte—, i-am spus că o iubesc.

Şi pe urmă am plecat, căci la 8 şi un sfert trebuia să vină cineva.

— Am încurcat orele, mi-a spus ea candidă.

Sunt un măgar.

[Joi], 13 iunie [1935]

Întîmplarea face să recitesc tocmai acum un volum din Proust — al doilea din *Albertine disparue*.

Sunt atîtea lucruri care ar trebui să mă facă sceptic în ce priveşte „suferinţele" mele de amor. Ştiu bine că vor trece, ştiu bine că le voi uita, ştiu bine că toate astea sunt derizorii, şi într-o zi nici ridicule nu-mi vor părea, atîta îmi vor fi de indiferente — şi totuşi a-mi spune aceste cuvinte cuminţi şi a-mi face aceste socoteli, pe care le ştiu obiectiv juste, nu-mi scade întru nimic depresiunea de azi, necesitatea absurdă de a o vedea, durerea fizică de a gîndi mereu la ea, de a revedea anumite momente, ce-mi par acum enigmatice şi pe care aş vrea să le dezleg.

Mă întreb bunăoară ce s-a întîmplat în ziua în care am fost la masă la Blank. O luase deoparte, trecîndu-i mîna sub şold şi vorbise nu ştiu ce cu ea. Pe urmă, după-masă, i-am telefonat. O dată dormea, iar a doua oară ieşise. Ceva îmi spune că în după-masa aceea s-a întîlnit cu ea şi că, atunci cînd el o luase deoparte, îşi fixaseră un rendez-vous.

Şi serile trecute — luni, mi se pare, plecînd de la „Picadilly", unde o întîlnisem

întîmplător (ea era cu J[eni] C[ruţescu]), le-am dus pînă la telefon, ea s-a oprit ca să dea un telefon — cui?

Ce stupide preocupări, cît de copilăroase, mai ales că ştiu tot ce e inutil în jocul ăsta, prea vechi, prea cunoscut, prea uniform.

Dar a şti nu este un remediu, după cum a cunoaşte exact fazele unei febre tifoide nu te dispensează de a le suferi.

Luni, 17 iunie [1935]

Lectura *Albertinei* mi-a redat cu violenţă gustul de a mă întoarce spre Proust. Voi mai ceti poate un volum din *Le temps retrouve*, al doilea volum din *Du cote de chez Swann* (mai ales *Un amour de Swann*, de care propriile mele întîmplări m-au apropiat în ultimele trei săptămîni) şi în sfîrşit cîte ceva din *À l 'ombre des jeunes filles*...

Deocamdată mi-a făcut plăcere să citesc un *Marcel Proust* de Robert de Billy, fără prea mare interes, dar avînd cîteva scrisori şi fotografii necunoscute. Îmi pare rău că nu pot păstra cartea — este a lui Nenişor —, dar reţin aici unele lucruri: — „Cette façon de projeter la lumière sur un fait divers, des hauteurs dissemblables, et avec des puissances dissemblables, chandelle ou phare, jusqu’à ce qui apparaissent en profondeurs toutes les valeurs psychologiques qu'il est susceptible de manifester, est caracteristique de la methode proustienne" (pag. 12).

„Cette poursuite du volume à travers la diversité des formes..." (pag. 13).

„...n'est-il pas plus simple d'attribuer à l'étude de la valeur aristocratie, plutôt qu'au snobisme le goût qu'il avait pour la société des familles dont les racines plongent dans le passé et que les années ont amenées vivantes jusqu’à nous avec d'étranges modifications de leur contexture spirituelle" (pag. 86).

Un citat din prefaţa* lui Proust la *Sésame et les Lys* de Ruskin, tradus de el, citat care îi defineşte perfect şi propria lui artă de a scrie: „.. j 'ai cru pouvoir noter jusqu’à sept thèmes dans la dernière phrase. En réalité, Ruskin y range l'une à côté de l'autre, mêle, fait manœuvrer et resplendir ensemble toutes les principales idées — ou images — qui ont apparu avec quelque désordre au long de sa conférence. C'est son procédé. Il passe d'une idée à l'autre sans aucun ordre apparent. Mais, en réalité, la fantaisie qui le mène suit ses affinités profondes qui lui imposent, malgré lui, une logique supérieure. Si bien [qu'à la fin] il se trouve avoir obéi à une sorte de plan secret qui, dévoilé à la fin, impose retrospectivement à l'ensemble une sorte d'ordre et le fait apercevoir, magnifiquement étagé jusqu’à cette apotheose finale."

** Extrasul nu este din prefaţă, ci dintr-o lungă notă exegetică a lui Proust la Prima dintre cele două conferinţe ale lui John Ruskin reunite în volumul citat, şi anume Des Tresors des Rois.*

L-am văzut vineri pe Nae. Întrevedere cu totul nepolitică. Mi-a vorbit despre ultima lui lecţie la facultate, de la care am lipsit şi care pare să fi fost extraordinară. O revoluţie în logică, o revizuire completă a disciplinei. Ceva epocal... Logica colectivelor devine faţă de logica formală ceea ce fizica lui Einstein este faţă de Newton! Mi-a vorbit mai bine de un ceas, refăcîndu-mi întreaga lecţie, cu acel zîmbet amuzat şi de neglijenţă uşor simulată, care îi stă aşa de bine.

A fost o după-masă frumoasă şi în orice caz m-am bucurat că cel puţin în partea finală a părăsit politica şi gardismul de Fier.

Este fără îndoială cel mai interesant şi mai complex om pe care l-am cunoscut. Asta în ciuda tuturor celor ce s-au întîmplat şi se vor mai întîmpla — în stare să mă edifice asupra valorii lui morale, dar nu şi să mă dezamăgească în ce priveşte calităţile lui de inteligenţă.

Leni a plecat azi-dimineaţă. Acum e 5 după-masă — este în largul mării, căci vaporul

pleca mi se pare la ora 2.

Am văzut-o sîmbătă după-masă, nu mai mult de trei sferturi de oră, cînd a încercat însă şi a izbutit să răscumpere enervarea ultimelor zile, cu o mulţime de gesturi mărunte, afectuoase, strîngeri de mînă, priviri atente. Mă tutuia demonstrativ, cu intenţia clară de a-mi spune că amorul nostru e un lucru cert.

Acum, după plecarea ei, febra mi-a scăzut brusc, dacă nu încă total. Sper să pot rezista cu destul calm aceste două luni de absenţă şi sper, de asemeni, nu să o uit, dar să revin la liniştea mea dinainte, cînd a o cunoaşte, a o vedea şi a-i vorbi era un lucru plăcut, fără complicaţii şi fără dificultăţi de a o uita, o dată telefonul închis sau ziua-bună spusă. Sunt de altfel lămurit asupra ei şi cred că nu mai am mare lucru de schimbat din imaginea ei blondă, simpatică, puţin frivolă, mai mult curioasă decît senzuală, întreţinîndu-şi cu bucurie egoismul ei personal, care se hrăneşte din adoraţia cîtorva oameni, destul de diverşi, femei şi bărbaţi, cărora ea le cere s-o placă fără patetism, dîndu-le în schimb un surîs fără dificultate. Un mic monstru drăguţ, faţă de care toate gîndurile mele de pînă acum au fost ridicul disproporţionate.

Mă gîndesc cu plăcere la ea, amuzat de amintirea ei, pe care sper că timpul o va scuti de puncte dureroase.

[Iulie]

Sîmbătă, 20 iulie [1935]

Prea cald ca să scriu. Aş fi vrut în ultima vreme să notez aici, cel puţin, o lungă convorbire cu Nae şi pe urmă — în altă ordine — un vis foarte complicat, pe care în cursul nopţii îl ştiam foarte bine, pentru că, trezindu-mă, mi-l repetasem de cîteva ori, dar acum — după ce au trecut cîteva zile — nu mai reţin decît cîteva vagi resturi.

O lună stearpă, fără nimic, fără nimic. Trei zile la Constanţa, care ar fi putut fi recreatoare, mi-au fost nefaste. M-am întors de acolo bolnav. Am făcut 41 de grade. Nici azi nu sunt restabilit... Şi n-am nici un chef. Cenuşă şi clei — asta e tot.

Sunt din păcate total lecuit de doruri şi amoruri.

Duminică, 21 iulie [1935]

Un vis pe care încerc să-l scriu chiar acum, trezindu-mă din somn:

...Citesc un articol al lui Crevedia — mi se pare în *Porunca Vremii* — despre Dinu Brătianu, foarte elogios.

...Sunt la Dinu Brătianu acasă. Am în mîini un vas cu apă, sau aşa ceva (nu cred că era vas cu apă). Încurcat, îl pun pe masă. El îmi dă mîna şi, spunîndu-i cine sunt, mă cunoaşte şi e extrem de drăguţ.

...Sunt într-o odaie alăturată, unde se află mai multă lume — poate o consfătuire. Dinu Brătianu spune că s-a fotografiat azi. Îi spun că cunosc o bună fotografie a lui, din vitrină de la „Julieta". Se miră: nu s-a fotografiat de ani de zile. Totuşi, îi spun că l-am văzut.

— Vitrina aceea — spun eu — este un fragment de actualitate. O actualitate de cîteva ceasuri sau mai puţin, dar vie. De cîte ori faceţi ceva răsunător, un discurs sau o scrisoare către d. Tătărăscu, vă răsare fotografia în vitrină.

Se pare că ceea ce spun eu are multă vervă, căci toată lumea rîde şi eu însumi sunt mulţumit de efectele mele. Dar, între timp, papillon-ul pe care îl port nu ştiu cum mi s-a suit pe bărbie şi acum pe gură, de nu mai pot vorbi. Confuz, îi cer scuze lui Dinu Brătianu şi ies pe o sală alăturată, unde un prieten — un fel de şofeur sau secretar al meu — îmi aranjează papillon-ul.

La întoarcere, găsesc tăcere. Toată lumea ascultă lectura unui raport asupra mişcărilor studenţeşti. Ton foarte antisemit. Sunt jenat.

În acest moment se întorc de la biserică nişte nuntaşi pe care se pare că i-am aşteptat tot timpul. Intră, îmbrăcată în rochie de mireasă, de lame, Puia Rebreanu. În acelaşi

moment, pe scaunul lui Dinu Brătianu nu mai stă el, care a ieşit din vis, ci Liviu Rebreanu. Eu fac semn că trebuie să ne ridicăm, dar Rebreanu face semn să continue lectura. Însă năvălesc nuntaşii. Camil Petrescu îmi dă mîna şi vrea să mă sărute. Eu am însă două bomboane mari în gură şi nu pot. El se sărută cu Ionel Jianu şi pe urmă cu Paul Moscovici. Mi-am scos între timp bomboanele din gură şi mă sărut şi eu cu cineva. Cred că Paul Moscovici.

Între timp, cortegiul continuă, dar parcă nu mai e nuntă, ci botez, sau amîndouă în acelaşi timp. Intră Tantie Caroline cu un copil mic în braţe şi trece alături. O urmează Nene Avram. În aceeaşi zi se pare că au murit Baba şi Frida. Au fost la cimitir cu copilul şi cu toţi nuntaşii. Pe copil îl vor numi după bătrîni. La cimitir s-au întîmplat o seamă de lucruri nostime cu o bătrînă din familie, care nu recunoştea pe nimeni, dar plîngea cu foc rude depărtate, moarte acum zeci de ani.

Cam asta a fost. Cred că au mai fost oarecari lucruri confuze la urmă. Am pierdut însă o bună parte din vis, de la început. Încolo, este aproape totul.

[August]

30 august [1935], vineri

Numai o neglijenţă în ultimul moment al plecării (vor fi deseară patru săptămîni de atunci) m-a făcut să uit acasă caietul ăsta. Dacă l-aş fi avut cu mine la Ghilcoş, aş fi avut atîtea lucruri de scris. Aş fi trecut probabil aici fazele dezintoxicării mele — căci dezintoxicare a fost. Într-adevăr, aptitudinile mele naturale de a fi fericit sunt mari. Le-am verificat la Ghilcoş unde, după primele zile de soare şi lene, lecuisem totul: şi starea mea confuză de boală, în urma nefericitei luni iulie, şi resturile dureroase ale amorului cu Leni (pe care acum îl cred complet, definitiv şi fericit lichidat), şi apatia mea, încărcată de atîtea renunţări. Am observat o totală revenire la sănătate, nu numai morală, dar şi fizică. Semnificativă uşurinţa mea actuală de a adormi fără a trebui să mai recurg la atîtea complicate construcţii mintale, în care seară cu seară încercam — înainte de a pleca la Ghilcoş — să mă angrenez în somn.

Hotărît, am fost fericit. Totul mi se părea oportun, facil, armonios. Ce lectură norocoasă *Fontaine* al lui Charles Morgan, aşa de mult apropiată de atmosfera mea personală de-a lungul acestui binecuvîntat august. Dacă aveam caietul ăsta cu mine, cred că aş fi umplut pagini întregi despre asta.

Şi episodul Margot cît a fost de amuzant, binevenit, oportun încheiat... Păcat că n-am putut consemna etapele întîmplării, de la intrarea ei în pensiune, în tovărăşia provocatoare a acelui Herr Direktor Hellmann de la Oradea şi pînă în seara în care, după plecarea lui, m-am culcat cu ea. Totul a fost aşa de frumos, încît mă simt obligat să-i răspund fetei la scrisoarea ei, deşi — evident — povestea este terminată şi răsterminată.

Să facem socotelile. Mă întorc recreat, în sensul strict al vorbei. Sunt mîndru de mine, cînd mă uit în oglindă, aşa de tînăr, aşa de vizibil sănătos (poate prea vizibil). După-masă mă duc la fotograf. Să-mi rămînă cel puţin atîta, dacă mai mult nu se va putea.

Pensiunea Wagner, admirabilă casă!

Sîmbătă, 31 august [1935]

Aseară, lungă convorbire cu Mircea *(19)*, Nina, Marietta *(20)* şi Haig *(21)*. Foarte bucuros de revedere şi totul mi se părea în acord cu dispoziţiile mele optimiste.

În schimb, plimbarea mea de azi-dimineaţă în oraş m-a necăjit. E încă foarte cald, vara nu s-a terminat. Oamenii sunt palizi de căldură, obosiţi, fără chef de lucru, acriţi. Am intrat la Montaureanu *(22)* să-mi achit revistele şi m-au dezolat feţele lungi, galbene ale tuturor. Ocneanu *(23)*, căruia m-am dus să-i anunţ pe curînd predarea manuscrisului, era complet degonflat.

Cîtă vreme voi izbuti oare să-mi păstrez forma mea actuală de optimism, între

oamenii ăştia plictisiţi, indiferenţi, morţi de oboseală?
Luni mă duc la birou, astă-seară la redacţie.

---

(19) Mircea Eliade.
(20) Marietta Sadova, actriţă şi regizoare.
(21) Haig Acterian, om de teatru, estetician (soţul Mariettei Sadova).
(22) Virgil Montaureanu conducea editura „Cultura Poporului".
(23) Directorul editurii Alcalay.

[Septembrie]

Sîmbătă, 7 septembrie [1935]

Dejun la „Capşa" cu Comarnescu *(24)* şi Soreanu *(25)*, care îmi propun să fac pentru Excelsior *(26)* un buletin francez săptămînal. Poate voi accepta, dar e oricum puţin trist să fiu salariatul lui Soreanu! Încă o dată, prilej să mă gîndesc, cu resemnare şi fără necaz, la inaptitudinea mea în ordinea practică şi la fericita abilitate a celorlalţi. Nu voi izbuti niciodată să trec dincolo de o mizerie mai mult sau mai puţin suportabilă, nu voi face niciodată carieră, nu voi avea niciodată bani... Şi, sincer vorbind, foarte sincer, fără nici un motiv de a mă păcăli pe mine însumi, cred că banii îmi şi sunt indiferenţi. Aş cere vieţii doar puţină linişte, o femeie, cărţi şi o casă curată.

---

(24) Petru Comarnescu, estetician şi critic de artă, prieten apropiat al lui Sebastian.
(25) Henri Soreanu, fost redactor politic la Adevărul.
(26) Excelsior, săptămînal economic în limbile română şi franceză.

Comarnescu mi-a comunicat un lucru care, dacă aş fi pentru moment într-o dispoziţie mai puţin sceptică, mi s-ar părea monstruos. A făcut propuneri de împăcare *Credinţei*! *(27)* A dejunat cu Stancu! Aş spune că e incalificabil. Mă mulţumesc doar să observ încă o dată cît sunt de naiv. M-am certat cu cei de la *Credinţa* în chestia asta. Am refuzat să-i mai dau mîna lui Sandu Tudor. — Toate astea pentru ca acum să se ajungă la o astfel de capitulare. Cînd mă voi deprinde să fiu mai puţin entuziast în relaţiile mele cu oamenii? Indiferenţă, neutralitate, refuz de a mă indigna sau de a aproba, iată care e cea mai bună dintre atitudini. Sunt destul de bătrîn pentru ca măcar atîta lucru să fi învăţat.

---

(27) În atacurile Credinţei împotriva grupului „Criterion", Comarnescu fusese principala ţinta a defăimărilor.

Aseară, la „Continental", la o masă, Sandu Tudor cu Devechi *(28)* şi Onicescu *(29)*. Cu doi ani în urmă mă ruga pe mine să intervin pe lîngă Nae Ionescu să-l primească în redacţie. Nae a rîs, iar Devechi cred că ar fi găsit abracadabrantă o asemenea afacere. Un redactor imbecil! Asta ar fi fost pentru el S. T.
Dar nu există imbecili şi deştepţi, buni şi răi, oneşti şi escroci. Există doar putinţa de a fi tare — nu importă cum, prin bani, prin şantaj, prin importanţă, prin orice. Atunci orice alt criteriu încetează.
Dar mi-am făcut o plăcere să mă apropiu de masa lor, să vorbesc cu Devechi şi Onicescu, fără să-l văd pe Sandu Tudor. Am şi eu micile mele răzbunări, de care evident ceilalţi se sinchisesc puţin, dar care pe mine mă satisfac.

---

(28) Titu Devechi, gazetar.
(29) Octav Onicescu, matematician şi filozof, prieten cu Nae Ionescu,

Să recunosc că, dacă am intrat aseară la „Continental", unde nu aveam nici o treabă, a fost numai în speranţa (poate nu deschis mărturisită) de a o întîlni pe Leni.
Şi am întîlnit-o... Era acolo cu soră-sa, Olga, cu Froda, cu Solacolu *(30)*. E frumoasă, mi-a făcut plăcere s-o văd, părea că şi ea se bucură — dar ştiu bine că surîsul ei brusc

luminat este un tic, nu o expresie, şi că l-ar fi avut la fel de bun, la fel de învăluitor pentru oricine s-ar fi apropiat de masa lor.

(30) Th. Solacolu („Ţuţubey"), poet şi traducător din literatura franceză.

Încolo, nimic nu s-a schimbat. Are aceleaşi curse de făcut ca şi în vară, aceleaşi griji de croitorese, coiffeur, tîrguieli, aceeaşi grabă, aceeaşi indiferenţă, acelaşi aer de frivolitate, aceeaşi vizibilă lipsă de sensibilitate.

Nimic nu e schimbat, dar acum îmi va fi cu siguranţă mult mai uşor să lichidez amorul meu, din care am reuşit cred să suprim toate punctele dureroase, deşi au mai rămas cîteva rădăcini. Atenţie, băiatule.

Am văzut-o pe Lilly într-o seară, am ieşit cu ea la un cinematograf, pe urmă la Corso (unde toate privirile, absolut toate ne-au întîmpinat surprinse, scandalizate parcă, ofensive). Mi-a făcut plăcere s-o revăd şi mă gîndesc cu plăcere că într-o zi aş putea ajunge în acelaşi punct de simpatie neambalată şi calmă cu Leni, care cred însă că este mai puţin interesantă dincolo de amor. Iar în amor, fie la ea acolo.

[Miercuri], 18 septembrie [1935]

Am văzut o mulţime de oameni săptămîna asta, dar mi-era lene să scriu pentru fiecare o pagină de jurnal. Prea obositor. Nu scriu aici decît cînd îmi face plăcere — deşi ştiu că adevărata plăcere e să mă recitesc şi deci, pentru a o pregăti, ar trebui să fiu un mai harnic "Jurnalist".

Alaltăseară am avut mai mult decît o surpriză ieşind cu pictorul Siegfried *(31)*. Mă plictisea acest rendez-vous pe care îl fixasem prosteşte într-un moment de neglijenţă, voind să fiu amabil.

(31) W. Siegfried, pictor şi scenograf.

Era la început cu „Jojo" Orleanu şi la început am încercat să-l opresc şi pe ăsta cu noi. „O seară cu doi pederaşti", îmi ziceam. Va fi amuzant, voi observa diverse gesturi şi dichisuri.

Cît de grăbit judec. Orleanu a plecat curînd, iar Siegfried s-a dovedit un convorbitor excelent, un băiat inteligent, sensibil, modest. Mi-a vorbit despre Paris, şi avea un fel de a povesti exact şi cu o seamă de detalii care evocau oraşul mult mai bine decît obişnuitele exclamaţii nostalgice.

Mi-a vorbit despre pictura lui, despre studiile lui cu Andre Lhote, mi-a explicat tehnica acqua forte — totul foarte modest şi simplu, dar neted, clar, cu o mulţime de observaţii juste. Era de-a dreptul instructiv.

Nu ştiu dacă e un om excepţional. Tot ce mi-a spus însă a fost plin de gust şi măsură. Lucrează decorurile pentru o piesă de Geraldy ce se repetă la „Bulandra" şi mi-a vorbit frumos despre proiectele lui. O seară bună.

Aseară am repetat experienţa cu un alt necunoscut, Mircea Niculescu, elevul lui Nae. Mai puţin interesant, desigur, dar incontestabil deştept — şi, ceea ce e mai important decît orice, o faţă nouă, cineva din afara cercului meu obişnuit, altă lume deci, alte poveşti, alte cărţi.

Am vorbit „politică", ceea ce n-a fost chiar palpitant, dar mi-a spus lucruri utile şi îmbucurătoare despre şansele de disoluţie ale hitlerismului. E un radical, specie atît de rară printre români.

În sfîrşit, azi o zi cu femei.

Întîi o vizită Dorinei Blank, care m-a invitat din senin, stăruitor, şi sub un pretext atît de pueril (vrea să citesc un roman pe care ea nu l-a înţeles şi apoi să i-l explic), încît se simţea limpede că vrea altceva. I s-a făcut de mine, ceea ce e foarte limpede şi n-a încercat deloc să mascheze acest beguin incipient. Era de faţă Marietta Rareş, şi, mai tîrziu, venită pe neaşteptate, Toţa Soiu *(32)*, dar nu se jena de nici una. "Vai, Dorina, nu te înţeleg deloc", spunea puţin încurcată Marietta.

O voi revedea, desigur. (Un detaliu amuzant: ea, Dorina, era aceea care astă-vară, în ajunul plecării mele la Ghilcoş, m-a sîcîit interminabil la telefon. Pentru un capriciu, e destul de durabil.

Şi încă un detaliu, la fel de amuzant. Dorina a insistat pe lîngă Carol Grünberg *(33)* să mă invite împreună cu ea la un dejun. Dejunul a avut loc duminică, dar Carol nu m-a invitat, deşi sîmbătă seara am fost împreună la premiera de la Naţional. Gelos?)

---

(32) Soţia actorului Ion Iancovescu; era cunoscută, ca actriţă, sub numele de Ţoţa Yann.
(33) Avocat, prieten al lui Sebastian şi al lui Camil Petrescu (a murit în 1940).

În sfîrşit, plecînd de la Dorina, vizită la Leni. Prima de la despărţirea noastră din iunie.

Sunt mulţumit de mine. În afara cîtorva mici gesturi de enervare, nu am să-mi reproşez nici o gafă. Ea se plîngea că nu mă recunoaşte, că sunt rece etc., etc. (fără să insiste, de altfel, căci e atît de indiferentă în fond), iar eu protestam cu atîta bună-credinţă cît puteam simula. Destulă, în orice caz, pentru ea.

E neschimbată. I-ar face plăcere s-o iubesc — nu eu în special, ci zece mii de bărbaţi şi, între ei, şi eu. A stat aproape 20 de minute de vorbă la telefon cu un tip care o căuta pe soră-sa, Olga, dar care se mulţumea între timp s-o „tachineze" — vorba Catindatului — pe ea.

Pe urmă şi-a cerut scuze, pe care le-am făcut inutile cu o singură frază:

— Nu te scuza, dragă Leni. Sunt fericit că m-ai socotit destul de bun prieten încît să faci un lucru pe care, desigur, cu un străin nu ţi l-ai fi îngăduit.

A încasat, dar să nu am naivitatea de a crede că a regretat ceva. Facultatea ei de a uita este formidabilă.

În fond, nici un cataclism. E încă posibil să lichidez acest amor, fără durere. Mai am clipe de melancolie stupidă, în care îi găsesc nesfîrşite scuze şi îmi fac nesfîrşite proiecte. Trebuie desigur să mă dezvăţ.

Ar fi prudent ca să nu-i telefonez vreo două săptămîni de aici încolo. Pentru moment lucrul nu mi se pare prea greu. Dacă aş încerca experienţa? Dar nu ştiu şi nu am curaj să fac astfel de legăminte.

Termin ziua ascultînd, acum — 10 seara —, un simfonic de la München. O fantezie de Bach şi o simfonie de Schumann. Ceea ce este un epilog frumos la cîteva fleacuri de care, dacă aş fi serios, ar trebui poate să-mi fie puţin ruşine.

[Octombrie]

Sîmbătă, 26 octombrie [1935]

Radioul e deschis la Juan les Pins, care se aude astă-seară cu o claritate perfectă. Am ascultat un fragment din *Ma mère l 'Oye* de Ravel şi *Ménestrels* de Debussy. Acum sunt nişte romanţe.

E un întreg repertoriu pe care aş avea să-l trec aici, dacă aş vrea să înscriu tot ce am ascultat în ultimul timp. La început mi s-a părut extravagantă propunerea lui Gheorg[h]e *(34)* de a face cronică muzicală la *Indépendance Roumaine*. Am acceptat pentru bani şi cu mari garanţii de anonimat. Acum, după al treilea foileton, m-am obişnuit, şi mă

bucură seara săptămînală de concert.

Am ascultat destule lucruri frumoase. Un admirabil concert de Prokofiev — al treilea — pentru pian şi orchestră, *Rapsodia spaniolă* de Ravel, o suită pentru orchestră de coarde de Corelli-Pineli, *Simfonia a treia* de Beethoven (condusă de Molinari), *Concertul pentru vioară şi orchestră* de Ceaikovski, *Escale* de Jacques Ibert. Din Respighi, *Fontane* şi *Pini di Roma*.

(34) Gh. Nenişor deţinea deja cronica literară şi teatrală a cotidianului de limbă franceză L 'Indépendance Roumaine.

Nu ştiu de ce n-am mai scris de atîta vreme aici. Silă de a mă opri cu atenţie asupra mea... Dar astă-seară sunt mulţumit că am rămas acasă, am cetit o carte (*Esquisse d'un traité du roman*, Leon Bopp); voi face corecturile la *Oraşul cu salcîmi* *(35)*. Am abuzat în ultima vreme de nopţi pierdute.

Astă-noapte, după ce am fost la Operă — deschiderea stagiunii — ne-am dus la „Zissu". Maryse într-o delicioasă rochie albă (cinematografic de frumoasă), Gheorghe *(36)* în frac, Marietta Sadova şi ea în rochie de seară, eu în smoching. Lume puţină, atmosferă excelentă, whisky, cocktail, ţigări. Am dansat mult. Maryse emoţionant de delicată, sensibilă, spunînd o seamă de lucruri care mă dezarmează prin sinceritate şi lipsă de ezitări. „Nu ştii cît te iubesc." Şi am stupiditatea de a fi flatat de lucrul ăsta.

(35) Romanul a apărut la editura Universală Alcalay (1935).
(36) Gh. Nenişor.

Ieri-dimineaţă, la Alcalay, a sărit un tip spre mine, cu mîna întinsă, cordial, surîzător, volubil.

— Eşti supărat pe mine?

— Supărat? Am întins şi eu mîna, fără să ştiu cui, căci nu-l recunoşteam. Ocneanu a făcut atunci prezentările:

— D. Niculae Roşu *(37)*.

(37) La apariţia romanului De două mii de ani, N. Roşu publicase în revista Azi un comentariu virulent antisemit

Eram înmărmurit de atîta inconştienţă. „Eu nu sunt ranchiunos", mi-a spus de cîteva ori.

Mi-a făcut o mare plăcere să-i vorbesc tot timpul la a doua persoană plural.

— Vedeţi, domnule, supărat nu sunt, dar un lucru trebuie să vă spun: reaua dvs. credinţă e monumentală.

A pălit, s-a bîlbîit, Ocneanu îşi frîngea mîinile, încerca să facă pace — dar îmi păstram calmul şi continuam să vorbesc cu o politeţă exagerată. Singurul fel în care îmi puteam ascunde repulsia.

Tipul a fost de o platitudine unică. Îmi vorbea de evrei, care sunt inteligenţi, care sunt culţi, care sunt aşa, care sunt pe dincolo. El îi stimează pe evrei. El mă stimează pe mine. El mă citeşte pe mine. M-a cetit totdeauna. Cultura mea, stilul meu, talentul meu etc., etc.

Îl lăsam să vorbească şi simţeam o teribilă satisfacţie auzindu-l cum se îneacă în atîtea platitudini, retractări şi amabilităţi.

Iar la urmă, am înţeles totul: bietul om scoate o carte şi — mi-a spus-o fără ocol — n-ar vrea să aibe un foileton în genul Pandrea.

— O să-ţi trimet şi d-tale cartea, m-a asigurat la despărţire.

Ce om! Nu-mi aduc aminte să fi cunoscut o mai mare abjecţie de caracter. Dar să nu ne pierdem calmul! Văd că devin patetic.

Am renunţat să mai urmăresc fazele amorului (?) cu Leni. Atîtea contraziceri, atîtea reveniri, atîtea gafe, atîtea proiecte călcate*. Am văzut-o ieri — şi am fost pur şi simplu fericit din cauza asta. Dar va trece, va trece.

** Lecţiune incertă.*

Luni, 28 octombrie [1935]

1 noaptea.

Concert Piatigorsky. Frescobaldi, *Toccata*. Boccherini, *Sonata A-dur*. Bach, *Suită C-dur* (violoncel solo. Cred că am mai auzit-o o dată de la Leipzig, în iarna trecută). Weber-Piatigorski, *Sonatina în la*. Schubert, *sonata Arpeggione*. Skriabin, *Poeme*. Glazunov, *Serenada Espagnole*. Ravel, *Habanera*. De Falia, *Dansul Teroarei*.

Joi, 31 octombrie [1935]

Bach: *Passacaglia în do minor*.

Mozart: *Concertul pentru piano şi orchestră, în do major*. Solist Wilhelm Kempff.

Brahms: *Simfonia I*.

Aseară, de la Viena, a IV-a şi a V-a simfonie de Beethoven. Weingartner.

Alaltăseară, de la Juan les Pins, fragmente din *Ma mere l'Oye* de Ravel, şi finalul din *Simfonia despărţirii* de Haydn.

Azi, lung dejun la Institut Français.

[Noiembrie]

Duminică, 3 noiembrie [1935]

Kempff şi Filarmonica, dimineaţă, la Ateneu — trei concerte pentru pian şi orchestră, în do minor (op. 37), sol major (op. 58) şi mi bemol major (op. 73), Beethoven.

Cîteva momente de emoţie copleşitoare, cum niciodată n-am avut în muzică. Şi nu ştiu ce tensiune nervoasă, nu ştiu ce vibraţie continuă, care îmi străbate întreaga zi.

Mi-a fost plăcut s-o am pe Lilly lîngă mine. Mai departe, într-o lojă, Jeni.

Luni, 4 [noiembrie 1935]

Admirabilă seară de radio. De la Zurich un mic concert pentru violoncel şi clavecin. O sonată de un clasic căruia nu i-am reţinut bine numele (Andrea... şi mai cum?), *Variaţiuni* de Händel-Goldschlager (numai pentru clavecin), un *Adagio* de Tartini, un *Rondo* de Boccherini.

De la Varşovia, un trio pentru oboi, basson şi pian, de Poulenc. Extraordinar ca humor şi invenţie (*presto, andante, rondo*).

Tot de la Varşovia, mai tîrziu, o sonată pentru orchestră de Corelli, *Concertul pentru pian şi orchestră* de Beethoven în do major (foarte mozartian — îmi mai lipseşte deci unul pentru a le cunoaşte pe toate cinci) — în fine, *Simfonia clasică* de Prokofiev.

Vizită amuzantă la Dorina Blank, care se oferă fără nici un ocol. Scrisoare emoţionantă de la Şuluţiu *(38)*. N-aş fi bănuit în el un atît de perseverent „admirator".

(38) Scriitorul Octav Şuluţiu.

Vineri, 8 [noiembrie 1935]

Aseară, la Filarmonică. Mozart: *Simfonia în mi bemol* (oribil cîntată), Haydn: *Concert pentru violoncel şi orchestră în re major* (Cassado), Ceaikovski: *Variaţiuni pe o temă rococo, pentru violoncel şi orchestră*, Stravinski, *Pasărea de foc*.

Seara.
Ce i-aş mai putea reproşa Leniei după convorbirea noastră de azi? A fost bună, afectuoasă, drăguţă, fără nici un fel de falsă abilitate, cu puţină cochetărie, cu oarecari elanuri şi mai ales fără nici un fel de ipocrizie. S-o chem la mine şi va veni. Nu-mi putea oricum spune ca-i este greu să mă primească la ea, din cauza lui Froda. Dar m-a lăsat să înţeleg destul de limpede. (Şi nici nu mai era nevoie, căci, în timp ce eram acolo, el a telefonat şi servitoarea s-a cam bîlbîit la telefon să spună că „duduia citeşte" — minciună de care Leni a fost jenată.)
Ne-am plimbat vreo jumătate oră pe stradă şi am vorbit, eu, o mulţime de prostii. Ea, în schimb, a avut un cuvînt admirabil, pe care încerc să mi-l amintesc: „Eu sunt, ce e dreptul, capricioasă, cochetă şi frivolă. Dar n-am făcut niciodată ceva numai din cochetărie, capriciu sau frivolitate." îmi pare rău că nu-mi pot aminti exact. Ea găsise o expresie mult mai justă.
Iată-mă, aşadar, la un punct de „fericire". Eşti mulţumit?

Vineri, 15 [noiembrie 1935]
Mă întorc chiar acum de la Galaţi, unde aseară am vorbit la cercul „Libertatea".
Cred că nu e nici un fel de cabotinaj, dar îmi face plăcere să pot păstra timp de un ceas contactul cu o întreagă sală de oameni — şi încă vorbindu-le despre lucruri care le sunt străine şi indiferente. M-au amuzat în decursul conferinţei o sumă de lucruri găsite pe loc şi mă lăsam cu plăcere dus de ritmul vorbirii.

Miercuri, 27 [noiembrie, 1935]
Cîte lucruri ar fi fost de însemnat! Dar mi se pare că niciodată n-am fost în aşa hal înecat în treburi (pe care nici măcar nu le duc pînă la capăt: mă agit, le încurc, le amîn...).
Ar trebui să spun un cuvînt, şi chiar mai multe, de lecţia de deschidere a lui Nae. Va face anul ăsta un curs de „logică politică". Deocamdată, introducerea a fost o mică profesiune de credinţă gardistă. Şi-a măgulit studenţii cu o insistenţă electorală. A făcut elogiul „generaţiilor politice" şi le-a justificat faţă de „generaţiile cărturăreşti", care, zicea el, au un mare păcat: sunt cărturăreşti. Politica înseamnă acţiune, viaţă, realitate, contact cu existenţa. Cartea e abstractă. Deci bine faceţi ce faceţi, adevărul e cu voi, ura, ura, ura!
La sfîrşit (erau de faţă Ghiţă *(39)*, de un zdrobitor mutism, Mircea, Vasile Băncilă), i-am amintit articolul lui din mai 1928, „Ce gîndeşte tinerimea", în care, discutînd cu Petrovici, afirma că sensul generaţiei tinere nu trebuie căutat pe stradă, unde sunt agitatorii şi spărgătorii de geamuri, ci în biblioteci, unde sunt valorile reprezentative.
— Da, aşa era atunci, a răspuns el imperturbabil. Acum e cu totul altfel. Atunci era un moment spiritual — acum e unul politic.
Bietul Nae! Ce repede coboară treptele...

(39) Gh. Racoveanu, publicist, autor de eseuri de teologie creştină.

Ca să rămîn în ordine politică, ar trebui să mai însemn mica discuţie încordată, pe care am avut-o cu Mircea, luni seara, la „Continental", ieşind de la teatru. Nu e prima. Şi bag de seamă mereu mai marcate alunecări spre dreapta din partea lui. Cînd suntem în doi, ne înţelegem încă destul de bine. În public însă, poziţia lui de dreapta devine extremă şi categorică. Mi-a spus, cu nu ştiu ce agresivitate directă, o pură enormitate: „toţi marii creatori sunt de dreapta". Pur şi simplu.
Dar nu voi lăsa ca asemenea disensiuni să umbrească nici măcar cu o impresie dragostea mea pentru el. Voi încerca pe viitor să evit „controverse politice" cu el.

Să mai însemn procesul *Credinţei*, unde pledoaria mea a lovit bine *(40)*. Am simţit-o

nu numai după atenţia tribunalului, după felicitările celor de pe banca mea şi după iritarea celor de pe banca adversă. Am simţit-o din tăcerea ce se făcuse şi după acel fluid nervos care ridicase brusc dezbaterile deasupra glumelor şi harţelor de pînă atunci.

Evident, toţi apărătorii *Credinţei* au avut grijă să mă reclame tribunalului că sunt jidan. Medrea a promis că mă va bate. I-am spus Marysei, numai pe jumătate glumind, că aştept ziua în care Vulcănescu, Gabriel, Titel şi Tell *(41)* vor face pace cu Sandu Tudor, Stancu şi Medrea, descoperind că singurii vinovaţi ai certei sunt jidanii şi, în speţă, eu, care am provocat zîzanie între fraţii creştini. Pare o glumă, dar e destul de plauzibil.

(40) Proces de calomnie intentat de cîţiva membri ai fostei grupări „Criterion".

(41) Filozoful Mircea Vulcănescu, balerinul Gabriel Negri, Petru (Titel) Comarnescu şi Al. Cristian Tell fuseseră implicaţi în conflictul cu redactorii ziarului Credinţa.

Încolo, nimic. Mă abrutizez pe fiecare zi şi mi se pare că nu mai aştept nici un fel de salvare.

[Decembrie]

17 decembrie, marţi, [1935]

2 1/2 noaptea

Sunt frînt de oboseală, mîine dimineaţă trebuie să fiu cel mai tîrziu la ora 8 la masa de scris, dar nu pot să nu însemn chiar acum uluitoarea confesiune pe care mi-a făcut-o Maryse. Încerc să transcriu exact:

— Nu ştii cît am suferit pentru d-ta. Voiam să mă culc neapărat cu d-ta. Mă obsedai. O săptămînă a fost un adevărat chin — dar ştii? chiar fizic. Ţii minte cînd am venit să te iau de la Rampa şi am plecat împreună în maşină? În ziua aceea eram decisă să-ţi vorbesc deschis, fiindcă vedeam că altfel nu înţelegi, sau refuzi să înţelegi. Mă hotărîsem să iau asupră-mi cele mai penibile detalii. Să găsesc odaia unde să ne întîlnim, să te aduc acolo, să pregătesc, în sfîrşit, totul... Dar tocmai în ziua aceea te durea... măseaua. Dacă nu te-ar fi durut, aş fi fost sigur a d-tale. N-aş fi ezitat să-ţi vorbesc — şi d-ta n-ai fi putut refuza. Nici un bărbat nu refuză.

În primele zile — ţii minte, după prima seară cînd am fost la „Zissu" — mă hotărîsem să vin într-o zi la d-ta, să mă dezbrac, să mă culc în pat şi să te aştept. M-ai fi găsit acolo şi n-ai fi avut încotro. Dar între timp mi-ai dat Femei şi am văzut că nici măcar aşa n-aş fi făcut decît să repet un episod din trecut. Mi s-a făcut silă de mine şi am renunţat, mai ales că ai fi crezut că o copiez pe eroina d-tale.

Pe urmă, la „Corso", cînd am prînzit împreună. Eu venisem să-ţi spun tot şi să-ţi cer tot, iar d-ta mi-ai cerut voie să-ţi continui un articol. N-am avut niciodată nci o rezervă, dar n-ai vrut să pricepi.

Îţi spun asta acum, pentru că mi se pare că a trecut. Nu mai e actual. Am dorit-o prea mult pentru ca acuma să-mi mai facă plăcere. Îţi spun că eram nebună. Faţă de Gheorghe, faţă de mama lui Gheorghe nu vorbeam decît de d-ta. Ce am putut să sufăr!...

Cum? crezi că nu l-aş fi înşelat pe Gheorghe? Crezi că nu-l înşel? Ba da, îl înşel, cu unul, cu altul, destul de rar, dar cînd îmi place cineva — ce vrei să fac? Mi se pare că ar fi stupid să-mi refuz asta. Eu îl iubesc, dar cred că nu are nimic de-a face. Şi o singură dată, la Constanţa, cînd am rămas trei zile singură cu un tip care îmi făcea curte şi care de altfel îmi plăcea foarte mult, am rezistat — nu ştiu de ce, din încăpăţînare ori prostie —, lucru de care nici astăzi nu sunt consolată.

[Luni], 30 decembrie [1935]

Sceaux

Sunt la Paris şi încă nu realizez bine evenimentul. Cred că mă voi dezmetici abia peste

zece zile, cînd îl voi fi părăsit.
Mi se pare într-adevăr că e ceva ireal în această întoarcere care anulează cinci ani de viaţă, ca şi cum nici n-ar fi existat. Sîmbătă seara am dinat la Yerres la Fanny Bonnard. Am găsit-o absolut neschimbată şi mi se părea pur şi simplu absurd gîndul că sunt între noi cinci ani care ne despart. Curioasă senzaţie de bătrîneţe.
M-am plimbat într-o dimineaţă prin cartierul Rue de la Clef. Nimic schimbat, nimic — nici măcar eu care nu aduc cu mine din cei cinci ani de despărţire nimic mai mult decît ştiuse şi trăise băiatul de 22-23 de ani din 1930. Am urcat pe Rue Soufflot, am revăzut biblioteca Sainte Genevieve, am continuat pe Rue Clovis, Rue Mouffetard, Rue Monge, Rue de la Clef, Rue Lacepiede şi am intrat în Jardin des Plantes, unde m-am oprit cîtva timp sub cedrul cel mare. Sincer vorbind, nu izbutesc să mă conving că a trecut vremea.
Dar nu am de gînd să scriu în carnetul ăsta, pe care zadarnic l-am luat cu mine.
Poate voi recapitula la Bucureşti.

Şi acum, fiindcă am neglijat s-o fac la timp, nu mai am chef să rezum aici ultimele faze ale amorului meu cu Leni. Ne iubim — ne-am spus-o şi ne-am despărţit în plină concordie, sărutîndu-ne. Mă întreb ce voi deveni la Bucureşti. Am arta de a-mi complica la maxim viaţa asta nefericită.

1936

[Februarie]

Bucureşti. Joi, 6 februarie 1936

Aveam aseară, plecînd de la Leni, sentimentul că, dacă m-aş sinucide în chiar noaptea aceea, aş face-o împăcat, aproape cu voie-bună...

N-am să-i pot explica niciodată cît de mult înseamnă — sau putea să însemne — ea pentru mine. Şi nici eu nu-mi dau seama dacă o iubesc cu un mare amor sau cu ultimele mele rezistenţe de viaţă.

20 februarie, joi [1936]

De ce mă emoţionează gîndul că mîine pleacă din Bucureşti, ori de ce faptul de a-i fi trimis două crengi de liliac, fără nici un cuvînt, mă bucură atîta?

S-ar putea nici să nu ştie cine i le-a trimis, s-ar putea nici să nu se uite la ele — şi va fi cu atît mai bine.

[Martie]

1 martie. Duminică [1936]

Admirabilă zi şi copleşitor de frumoasă seară. Un cer albastru, cu stele, „foşnitor de multe", cum îi spuneam astă-vară, într-o noapte ca asta, lui Emil Gulian.

Dar nu era ca asta... Simt că a izbucnit primăvara. O simt după multe lucruri, dar mai ales o simt după urgenta mea nevoie de a fi fericit.

Şi trebuie să fac un articol pentru *Fundaţii* *(1)*, acum cînd singurul lucru de care aş avea nevoie ar fi să iubesc o femeie — oricine ar fi — Leni, Maryse, Jeni, nici una din ele, o fată streină, cineva în sfîrşit, indiferent cine.

(1) Revista Fundaţiilor Regale.

Am venit acasă singur şi, nu ştiu de ce, pentru prima oară m-a tulburat cîinele nostru, Doggy. Era ceva omenesc în săritura lui spre mine, în explozia lui, plină de elan, plină de melancolie. Fără literatură — mi-ar fi şi ruşine aici —, simţeam că vrea să vorbească şi suferă că nu poate.

Voi pleca poate la Breaza pentru cîteva zile.

Luni, 2 [martie 1936]

Nu vreau să scriu nici un detaliu din cearta mea cu *Vremea*. Sunt unele comice, sunt altele consternante.

Mi se spune că Mircea a fost „revoltat", cetind, în faţa lui Donescu *(2)*, articolul meu din *Rampa*. Nu-mi găsea nici o scuză şi îl aproba în totul pe „adversarul" meu.

Nu vreau să cred şi nu vreau să întreb. Dar dacă se poate şi asta!...

(2) Vladimir Donescu, directorul revistei Vremea, decide excluderea lui Sebastian dintre colaboratorii revistei, în urma unui articol polemic publicat de Sebastian în Rampa împotriva lui Vasile Lovinescu.

Joi, 5 [martie 1936]

Am fost la Devechi, pe care nu-l mai văzusem dinaintea Crăciunului.

Am ieşit împreună şi — pentru că avea maşina la reparat — l-am convins să urcăm într-un autobuz 31.

Aerul lui dezolat în maşină, unde era prea multă lume, aerul lui jenat, stingherit... Simţeam nevoia să-i cer scuze.

— În definitiv, i-am spus, pentru d-ta a te urca într-un autobuz e o experienţă de viaţă.

Ieri, scrisoare de la Leni. Iubitoare, bucuroasă, fără complicaţii psihologice. Scumpă fată...

Seara, la Nenişori, Maryse într-o scenă de isterie. Plîngea, rîdea şi, la plecare, mi-a interzis să-i spun bună seara. Primăvara asta, care ne buimăceşte puţin pe toţi.

Marţi, la Dalles, conferinţa lui Nae despre Calvin. Lecţie frumoasă, sobră, fără cabotinaj, fără aluzii politice — decît foarte vagi şi puţine. Un Nae din timpuri bune.

Sîmbătă, 14 [martie 1936]

Dejun la „Corso", cu Camil *(3)*, care mă chemase să revedem împreună *Teze şi antiteze* — despre care, înainte de a le publica, are o sumă de îndoieli şi ezitări.

Amuzantă intrare în materie, printr-o declaraţie de admiraţie la adresa mea.

— Sunt, zicea, în literatura românească numai trei cărţi profunde prin sentimentele lor conjugate. *De două mii de ani*, *Patul lui Procust* şi *Ultima noapte*.

M-am sustras cu hotărîre elogiului.

— Nu, Camil, să lăsăm asta. Să vorbim despre Patul lui Procust, dar să trecem peste cărţile mele.

Nu pot primi fără oarecare duioşie tactica atît de facilă, şi mereu aceeaşi, a admiraţiei lui totdeauna oportună.

Dar îi păstrez neclintită vechea mea afecţiune. Micile lui „chestii" mă amuză totdeauna, nu mă indignează niciodată.

Şi e sigur că e un tip remarcabil. Am recitit articole de-ale lui din 1922, 1924. Sunt uluitoare prin precizie, prin ton, prin stil.

(3) Camil Petrescu.

Ieri n-am mai fost la cursul lui Nae. A început să mă plictisească. Ultimele lecţii au fost reeditări, destul de enervante prin facilitatea lor politică, reeditări ale lecţiilor de anul trecut.

Duminica trecuta, la Nenişori, Tudor Vianu mi-a făcut într-un sfert de ceas procesul lui Nae, cu extremă violenţă (nu de vocabular), îi contestă orice originalitate. Îl crede un reprezentant al lui Spengler şi al încă vreo cîtorva nemţi actuali, pe care i-a utilizat din timp, fără să indice sursele.

Se poate. Nu ştiu. Dar e ceva demoniac în Nae — şi nu pot crede că omul ăsta poate fi anulat printr-o critică universitară.

Vegetez, vegetez, vegetez.

Joi, 19 [martie 1936]

Aseară, la Lilly *(4)*, unde luam masa cu întreg grupul nostru, Camil — vorbind cu Mircea şi cu mine — spunea, cu una din acele mişcări de sinceritate curajoasă, care îl prind aşa de bine — parcă şi-ar violenta modestia, obligînd-o să cedeze în faţa evidenţei:

— În definitiv, dragă, să recunoaştem: nu există decît trei romancieri: d-ta, Mircea şi eu.

Inefabil, Camil. Dacă ar mai fi fost de faţă — ştiu eu? — Sergiu Dan de exemplu, e neîndoios că „în definitiv, dragă, nu există decît patru romancieri".

(4) Actriţa Lilly Popovici.

Am văzut-o pe Leni la teatru, unde avea matineu.

— M-am decis să nu mai fiu cochetă cu tine — mi-a spus. Obiectez. Nu pricepe nimic

şi — cu cea mai bună dreptate — aşteaptă ca acest prea lung joc să ia un sfîrşit. Dar pentru mine nu există decît un sfîrşit, unul singur.

Mă urmăreşte — de cînd am aflat-o — sinuciderea lui Pascal Alexandru. Mi-am amintit că la şcoală i se zicea „fetiţa". Avea într-adevăr ceva femenin, palid, fin în întreaga lui fiinţă. Cred că în tot cursul liceului, mai ales în cursul superior, n-am schimbat nici trei cuvinte cu el. Era antisemit, cum erau toţi. Dar aveam de atunci nu ştiu ce simpatie pentru delicateţa pe care i-o bănuiam şi pentru melancolia lui care, uite, l-a dus sub roţile unui tren.

Marioara Ventura, pe care am cunoscut-o săptămîna trecută la un dejun al Institutului Francez, mi-a spus:
— Te citeam, mă interesai, dar nu ştiam că ai 25 ani.
— 26, doamnă, am rectificat eu.
Din nefericire, în ciuda înfăţişării mele care uneori mai este juvenilă, devin bătrîn, bătrîn.

Vineri, 20 [martie 1936]

Am fost la teatru, pentru că Leni, care nu văzuse noul spectacol al trupei lor, mă chemase să-i ţin tovărăşie.
A venit cinci minute după ridicarea cortinei, iar în ambele antracte a dispărut să dea telefoane.
Dacă îmi închipui că nu are o mie de amanţi, sunt un dobitoc sinistru. Dar, nu încape nici o îndoială, pe mine m-ar fi iubit în felul ei, dacă o ajutam să mă iubească. Trebuie să recunosc că, pentru jocul meu atît de confuz şi greu de descifrat, atitudinea ei a fost totdeauna de un tact şi de o siguranţă uluitoare. N-am decît să-mi amintesc cît de lamentabil se comporta Lilly în situaţii echivalente.
Nu trebuie să fiu supărat pe seara de azi. Ea îmi justifică o bună tăcere de zece zile — şi e o perfectă treaptă spre ruptură —, deşi, după spectacol am ieşit în oraş şi, cu Jenica Cruţescu, ne-am dus să mîncăm la o bodegă, unde Leni ne-a spus o sumă de lucruri dezolante despre menajul ei cu Froda. Am impresia că ar accepta o evadare — şi mă cutremur gîndindu-mă ce fericit m-ar face un astfel de lucru.
Dar e inutil şi ar trebui să mă obişnuiesc a socoti definitiv încheiate socotelile vieţii mele.

Voi încerca să scriu piesa de teatru la care mă gîndesc de cîtăva vreme *(5)*. Am văzut primul act uluitor de precis (pînă la replică de Precis), astă-seară, în timpul spectacolului de la „Regina Maria". Cu amintirile mele din vila Wagner, cu oarecari teme reluate din *Renée, Marthe, Odette* *(6)*, aş putea face un lucru gingaş. Voi încerca — şi, dacă n-aş fi obosit, dacă n-aş avea atîtea lucruri de făcut mîine, cred că aş începe chiar acum, deşi e trecut de 1 noaptea, primul act.

---

(5) Prima însemnare despre proiectul piesei Jocul de-a vacanţa.
(6) Primul capitol din volumul Femei.

Lecţia lui Nae de azi, penibilă. Resturi din cursul anului trecut, resturi de articole, resturi de şuetă şi în plus cîteva grosolane glume, care încercau să provoace simpatiile unei săli mai mult distrată. Cum e posibil?

Jumătate oră mai tîrziu

Nu m-am culcat totuşi. Voiam să pun pe hîrtie, ca să nu le uit, cîteva lucruri pe care le gîndisem despre piesă. În realitate, m-am trezit facînd scenariul întregii piese. Sunt pur

şi simplu încîntat. Mi se pare o idee excelentă, şi de unde acum jumătate ceas nu vedeam decît primul act, acum le-am conturat pe toate trei. Nu ştiu dacă nu este o aprindere de moment, dar într-adevăr, în momentul ăsta, am impresia de a fi găsit un lucru excelent. Doamne ajută.

Sîmbătă, 21 [martie 1936]

Am adormit greu azi-noapte. Eram într-o excitaţie de spirit pe care de mult n-am mai avut-o. (Ştiu eu? Poate la Paris, în septembrie 1930, în seara de la hotelul de pe Rue de Rennes, cînd scriam capitolul Buţă *(7)*. Sau poate la Brăila, în primăvara 1934, în dimineaţa de duminică în care am scris episodul Dronţu-Marjorie *(8)*.)

Vedeam azi-noapte seara de premieră, sala, spectacolul, mă ocupam cu distribuirea biletelor. (Lui Roman *(9)* o lojă, lui Nae o lojă, mă întrebam dacă trebuia să-i dau Jeniei bilete de premieră şi cum, ce fel de bilete etc., etc. Doamne, cît pot fi de copil.)

Dacă aş fi avut telefon, poate ca aş fi chemat-o pe Leni imediat, deşi era aproape de 3 noaptea, ca să-i spun, să-i povestesc şi să o consult.

---

(7) Capitol din romanul Oraşul cu salcîmi.
(8) Personaje din romanul De două mii de ani.
(9) Saşa (Sacha) Roman, avocat; Sebastian lucra ca secretar în biroul de avocatură al lui Roman.

Azi-dimineaţă m-am sculat mult mai rezonabil. Cred că într-adevăr schema piesei e bună. Am găsit azi o sumă de noi detalii pentru actul 2. Principalul, deocamdată, este să precizez cît mai de[ta]ilat scenariul. Pe urmă voi vedea. Dar am încredere în mine — ceea ce nu mi se întîmplă prea des.

Îl văd foarte bine pe Iancovescu în rolul bărbatului. Pe femeie ar trebui s-o joace Leni. Este în realitate Leni, tot ce aşteptam de la ea, tot ce putea fi, tot ce în anume sens este.

În caz extrem, şi numai dacă ea ar refuza, singura căreia i-aş da rolul ar fi Marietta *(10)*, care i-ar da mai puţină vivacitate, dar poate mai multă poezie şi o dungă de melancolie.

Încă o dată, Doamne ajută. Aş fi fericit să scot din subiectul meu tot ce simt că ascunde ca rezerve de emoţie, poezie şi graţie.

---

(10) Actriţa Marietta Sadova.

Luni, 23 [martie 1936]

Nu sunt degonflat, dar febra din primul moment mi-a trecut. Aveam sîmbătă, şi chiar ieri, impresia că e o treabă pe care aş putea-o termina în două săptămîni. Cred că m-am înşelat. Îmi vor trebui poate cîteva luni. Aş fi fericit s-o am în septemvrie gata, ca s-o pot prezenta teatrului atunci.

Am început să scriu. Ieri am schiţat decorul, ambianţa, azi am şi scris prima scenă — de care sunt mulţumit. E adevărat că e scurtă. Voi avea probabil dificultăţi de a grupa şi a face să se mişte deodată mai multe personaje în scenă.

Nu ştiu ce va ieşi. Dar trebuie să fac experienţa. Ca tehnică literară, mai ales, mă interesează. Îmi dau seama că am pus mîna pe un subiect de teatru, care nu s-ar preta la nimic altceva — nici roman, nici nuvelă. Nu ştiam pînă acum ce înseninează a vedea scenic o poveste. E cu totul alt proces de gestaţie decît pentru roman.

Şi mă ameţeşte tentaţia culiselor, a sălii de teatru, a afişelor. E puţin cabotinaj în mine.

Şi, în plus, emoţia de a scrie pentru Leni! Gîndul că va trăi lucruri gîndite de mine, va spune cuvinte scrise de mine! Cîte revanşe nu-mi voi lua asupra ei!

Duminică, 29 [martie 1936]

Am ascultat vineri seara, la Ateneu, *Pasiunea lui Ioan*, iar azi-dimineaţă a lui *Matei*, în care regăsesc o sumă de lucruri păstrate în amintire de anul trecut, dar şi descopăr nenumărate lucruri noi. Mă simţeam copleşit. Aveam într-adevăr senzaţia fizică de a mă afla sub o boltă de sunete. E o senzaţie de monumental, care face poate pentru prima dată ca vorba „arhitectură sonoră" să nu fie pentru mine o vorbă goală.

Şi cîte pagini suave, cîte momente de graţie.

La ieşire, Nae, care ascultase şi el amîndouă concertele (ce cap de leu gînditor avea în timpul audiţiei!), m-a strigat din noua lui maşină — Mercedes Benz, un milion — şi m-a chemat la el la masă.

Am dejunat cu el şi cu băiatul lui, Răzvan, şi am tot discutat vreo două ore.

Nu am chef acum, dar ar trebui să însemn tot ce mi-a spus, răs-punzînd întrebărilor mele despre cursul lui. Armura lui logică are o mie de fisuri. Şi pe urmă e prea comod să ridici din umeri, cînd se strînge întrebarea şi îţi cere să spui da sau nu.

— Nu înţelegi — îmi spunea — că teoria mea a colectivelor este o fugă de singurătate, o încercare tragică de a ieşi din însingurare.

Ba da, înţeleg. Dar atunci să nu mai vorbească despre drepturile absolute ale colectivului, ci despre importanţa absolută a individului.

Şi, pe urmă, mă întreb dacă nu trebuie suspectat puţin acest tragism, care se rezolvă în diverse teorii, făcute să justifice valoarea metafizică a termenului de „Căpitan", superior termenului de „Duce" sau „Führer".

Nu are Nae Ionescu humor? Cum poate lua în serios asemenea glumă?

[Aprilie]

Sîmbătă, 11 aprilie [1936]

Aseară, aproape şase ore de muzică. Am început, la 9 fără un sfert, cu *Pasiunea lui Ioan*, transmisă de la Budapesta — dar ascultată greu, din cauza aparatului meu de radio care înnebunise subit.

Am continuat pe urmă, la 11 1/2, cu Stuttgartul, de unde am ascultat o uvertură de Händel (la *Theodora*), o simfonie de Locatelli, primul concert brandenburghez de Bach, *Concertul dublu în re minor pentru două violine*, tot de Bach, un cîntec de Hebbel cu muzică de Schumann pentru cor şi orchestră (foarte frumos!) şi prima parte din *Simfonia III-a* de Schubert.

În continuare, la 1, tot de la Stuttgart, şi pînă la 2 1/2 am ascultat *Pasiunea lui Matei*, pe care n-am dus-o pînă la capăt, căci am închis după „Barabas"! Mereu bucurii mai mari ascultînd-o, mai nuanţate.

Plec azi la Sinaia cu Carol *(11)* şi Camil — cu speranţa ca la întoarcere să mă opresc la Breaza, unde să rămîn pînă de Duminica Tomii. Aş vrea să pot lucra. Dacă cel puţin m-aş întoarce cu actul 1. Vezi cît sunt de modest?

---

(11) Carol Grümberg, avocat, prieten al lui Sebastian şi al lui Camil Petrescu (a murit în 1940).

Sinaia, [duminică], 12 [aprilie 1936]

Sunt de aseară aici. Drumul cu maşina a fost frumos. Pete de mauve, de verde, de gris. Odihnitor.

Tot ce e snob în mine, dor de confort şi puţin de poză, e flatat de decorul hotelului, care e aproape somptuos. Dar o lume deprimantă, curve (Lulu Nicolau, Eugenia Zaharia), ziarişti (Horia, Ring), peşti (Polizu), babe bătrîne, jucători de club. Am pierdut aseară 200 de lei la ruletă, de cum am intrat în cazinou. Îmi promit să-l ocolesc. Nu din prudenţă, dar din silă.

Voi putea scrie? Nu ştiu. Poate la Breaza, unde mă voi opri începînd de mîine-seară.

La Bucureşti, ieri, am văzut un lucru care m-a turburat, fiindcă niciodată nu mi l-aş fi putut imagina în toate dificultăţile lui complexe şi delicate.

Mă oprisem cu Camil la Şosea, unde se fac lucrările pentru Luna Bucureştilor. Se transplantează acolo cîţiva pomi şi tocmai în momentul acela se încerca să [se] planteze un pin, adus nu ştiu de unde. Două lucruri m-au impresionat, întîi imensa bucată de pămînt cu care fusese rupt copacul. Propriu-zis, nu rupt. Se săpase în jurul lui un cilindru, un fel de glastră de — să zicem — 2 metri cubi, încercuind-o cu butii, ca pe un butoi. Această glastră trebuia să intre într-o groapă dinainte săpată, pe dimensiunile ei. Dar ce m-a surprins şi mai mult au fost oamenii care se sileau să ridice copacul. I-am numărat: peste 50. Ce voinţă de viaţă, indiferentă, puternică, fără cuvinte, fără gesturi, de o grandoare tăcută, în copacul ăsta, care părea uriaş între oamenii care se agitau în jurul lui.

Marţi, 14 aprilie [1936]

Aş fi fost mulţumit de ziua mea de ieri, dacă nu s-ar fi terminat aşa de prost la cazino, unde a trebuit să stau pînă la 2 jumătate noaptea, fiindcă nu-l puteam lăsa singur pe Carol, care pierdea prea mult.

Altfel, o zi bună. Izbutisem să regăsesc viziunea (vreau să spun că o vedeam din nou) piesei şi să reintru în mişcarea ei. Am şi început să scriu ultima scenă din primul act, Valeriu-Leni. Mă tem că am pierdut din nou contactul. Voi încerca să-l scriu la Breaza, unde plec la 1.

Pe urmă (pe la 8 seara, plimbîndu-mă prin parc — seară admirabilă, cer albastru translucid, stele cu o sclipire tînără) am văzut destul de precis un studiu mai lung despre Jules Renard, pe care ar fi să-l scriu după terminarea *Jurnalului* lui. Titluri de capitole: Jules Renard „anecdotier", J. R. français-moyen, J. R. În familie, părinţi, copii, nevastă, J. R. radical etc.

În altă ordine de idei, am decis — şi cred că definitiv — materialul primului volum din „Romanul românesc" *(12)*. Vor fi şase capitole: Rebreanu, Sadoveanu, H. P.-Bengescu, Camil, Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu. Am oarecari îndoieli despre Aderca. Cred totuşi că va rămîne pentru volumul doi, dar nu voi lua o decizie ultimă decît după ce-l voi reciti. Văd destul de bine prefaţa primului volum, prefaţă în care voi explica planul întregului ciclu şi voi justifica lipsa literaturii dinainte de război. Vreau să scriu cartea la vară. Vreau să apară pînă la Crăciun.

Dar deocamdată tot piesa rămîne în actualitate. Nu încape îndoială că o voi scrie. Experienţa trebuie făcută. Mai mult nu ştiu. Nici ce va ieşi, nici ce soartă o să aibe.

(12) Proiectul studiului despre romanul românesc nu a fost finalizat.

Convorbire, azi-dimineaţă, în parc, între doi copii de 11—12 ani, în primele clase de liceu — unul în costum de liceu militar, al doilea, şosete, pantaloni scurţi, haină şi cravată, îmbrăcat franţuzeşte, de parcă — blond cum era — ar fi fost un copil din Grădina Luxembourg.

Militarul: — Voi purtaţi la şcoală svastică?

Celălalt: — Ce e aia?

M.: — Semnul ăla, ştii...

C.: — Nu ştiu ce e.

M.: — Noi purtăm.

Pe urmă s-au depărtat de mine şi după cîteva minute s-au întors. Convorbirea continua. L-am auzit pe băiatul blond explicîndu-i militarului:

— Religia este despărţită de stat. Statul şi religia nu au nimic comun — de cîteva sute de ani. Ştii! În şcoli nici nu se învaţă religia...

Textual. Altfel nici nu m-ar interesa s-o însemn aici. O societate de poliţişti, cum este

societatea românească, nici nu poate crea altceva decît generaţii întregi de poliţişti. Se înţelege, poliţişti prin spirit şi prin mentalitate, cînd nu se poate de-a dreptul prin meserie. Aş vrea să ştiu din ce familie iese băiatul blond, care nu ştie ce este o svastică. Aş vrea să-l cunosc pe tatăl copilului ăstuia şi să-i strîng mîna.

Asta îmi aminteşte reflecţia lui Corneliu Moldovanu, acum vreo două săptămîni, cînd, la ieşirea de la nu ştiu ce premieră, ne aşteptau în stradă ţigănuşii, cu ediţia specială anunţînd condamnarea lui Constantinescu-Iaşi *(13)*.

— Bine i-a făcut. Dar e prea puţin.

Şi ăsta e un scriitor!

---

(13) Condamnat pentru activitate comunistă clandestină.

Multe lucruri de însemnat din hotel, mai ales în privinţa Eugeniei Zaharia, curvă de o vulgaritate fără nici un fel de rezervă. Amuzantă totuşi prin vocabular, prin frumuseţea ei cam violentă şi de asemeni prin sinceritatea (nu! să nu stricăm un cuvînt frumos), prin insensibilitatea totală cu care îşi face meseria. Carol a futut-o din prima seară. Cred că, dacă ar sta cinci bărbaţi cu ea în bar, ar fi în stare să se urce pe rînd, cu fiecare, la „odaie".

Şi îmi spunea că Lucien Fabre a scris Bassesse de Venise mai mult ca să se răzbune pe ea, într-o vreme în care — fiind certaţi — ea se dusese singură la Veneţia. Ce e mai amuzant este că ar putea fi adevărat.

Şi mă gîndesc că situaţia mea faţă de Leni poate să nu fie prea diferită.

— Şi d-ta eşti un Ladima, mi-a spus Camil alaltăieri, la masă.

O fi ştiind el ceva...

Joi, 16 [aprilie 1936]. Breaza

Pe măsură ce-l citesc, *Jurnalul* lui Renard îmi devine din ce în ce mai scump. Cît îl iubesc pe omul ăsta şi ce absurdă mi se pare moartea lui — deşi au trecut de atunci 24 de ani.

Uite, singurul fel de eternitate care contează după 24 de ani, să fii mai viu ca un om viu, iar memoria ta să fie tot aşa de reală ca o prezenţă fizică.

Citind azi nota de la 24 iulie 1903, mi-am spus că ar trebui să scriu o carte despre Jules Renard, în care să explic — prin el — amorul meu pentru Franţa. Radicalismul lui Renard are rădăcini ţărăneşti. Asta mă linişteşte asupra destinelor democraţiei franceze. Nu va pieri niciodată.

Am continuat, de cînd sunt aici, marea scenă Leni-Valeriu, începută la Sinaia. Sunt la pagina a 12-a. Am impresia că merge. Dar ştiu eu?

În oarecare măsură, ce îmi dă totuşi curaj să scriu teatru sunt notele lui Renard despre piesele lui.

Aş vrea să nu plec din Breaza înainte de a fi terminat cel puţin această scenă.

Cred ca rolul bărbatului va fi extrem de dificil. Numai Iancovescu l-ar putea juca, fără să-l facă „raisonneur", pretenţios şi obositor. Pe măsură ce-l scriu, îmi place mai mult, dar mă şi îngrijorează mai mult. După terminarea piesei — şi fie că o joc, fie că nu — voi scrie pentru fiecare rol o recomandaţie dedicată interpretului, pentru a-i indica linia generală a rolului.

Vineri, 17 [aprilie 1936]

Niciodată Breaza n-a fost aşa de frumoasă. E o profuziune de culori. N-am văzut în viaţa mea atîţia pomi înfloriţi. Cred că sunt meri. Unii au ceva de carte poştală, aşa sunt de albi.

Am stat adineaori — 9 dimineaţa — cîteva minute la capătul aleii cu nuci, să privesc

Prahova, în sus, spre munţi. E ameţitor. Albul zăpezii de pe Bucegi, pe urmă albul merilor în floare, pe urmă o mie de nuanţe de verde — de la verdele negru al unui pin stingher, pînă la verdele galben, fraged, umed, nesigur, al frunzelor tinere. În mijlocul peisajului — exact în mijloc, de parcă ar fi fost pusă acolo nu ştiu de ce legi ascunse de compoziţie — o casă cu acoperişul negru, ars, sumbru, luminînd prin contrast culorile vii din jur. Şi să nu uit petele de mauve, petele de albastru, umbrele gris, scînteile apei în soare. (M-am întors după-masă. Mă înşelasem. Nu era apă. Prahova e aproape secată.)*

** În text adaosul e marcat nu prin paranteze, ci printr-o acoladă în dreptul căreia s-au scris mărunt cele două rînduri.*

Mi se părea sincer că e ireal şi, după ce m-am depărtat vreo douăzeci de metri, m-am întors ca să mă încredinţez că toate astea există într-adevăr şi că au rămas la locul lor.

Aseară, deşi am încercat să scriu pînă după 12, n-a mai mers.

Recitesc însă acum tot ce am scris şi mi se pare frumos. Poate că am făcut bine că am început cu scena cea mare. Ea fixează atmosfera piesei. Îmi va fi mai uşor să scriu scenele preliminare.

Duminică, 19 [aprilie 1936]. Bucureşti

Am plecat foarte mulţumit de la Breaza, deşi nu terminasem complet scena Leni-Valeriu. Îmi mai lipseau două pagini. Le-am scris astăzi. Fără a-mi flata lucrul, am impresia că am avut mînă bună. Sunt unele momente în scena asta care mi se par delicioase. Întocmai ceea ce visasem ca atmosferă, ca ton. Şi pe urmă — ceea ce e şi mai important — mişcarea generală a scenei — care e totuşi aşa de lungă —, ritmul ei sunt vii, sunt articulate.

Am numărat replicile (copilărie: dar tot aşa număram la prima carte tipărită rîndurile pe pagină). Sunt 149. Nu sunt prea multe? Nu e prea lung?

Am încredere în piesa mea. M-ar mira să o stric — deşi mi-au mai rămas atîtea lucruri de făcut.

Dacă aş avea acum o întreagă lună liberă, m-aş întoarce la Breaza şi cred că aş putea să-mi menţin excelenta dispoziţie de săptămîna asta. Vineri am scris acolo 10 pagini — ceea ce pentru scrisul meu încet şi greu este un randament excepţional. Voi încerca să capăt o săptămînă liberă la începutul lui mai.

Azi-dimineaţă, la Ateneu, concert Lola Bobescu (*Simfonia spaniolă de Lalo*). O fată de 15-16 ani, cu gesturi încă de copil, cu un amestec delicios de bravură şi timiditate. Cîntă admirabil, dar în timp ce cîntă surîde ici şi colo cuiva din sală — o rudă probabil, sau un prieten, întocmai cum făceau la Brăila elevele lui Melle Lambert, la examen. Emoţionant de tînără, de sinceră, de fragedă. O fată din Francis Jammes.

În primele rînduri, Anton Holban aplauda cu un fel de entuziasm lubric. E delicios băiatul ăsta, care pare o fată bătrînă.

— M-ai prins în flagrant delict de emoţie, mi-a spus.

Am citit *Album des vers anciens*. Admirabil. Foarte Mallarmé pe alocuri, dar admirabil. Cum de le-am neglijat pînă acum?

Camil — căruia în drum spre Sinaia îi arătam unele versuri din Valery — mi-a spus:

— Dee, e frumos. Dar nu e mai frumos decît versurile mele.

Marţi, 21 [aprilie 1936]

Mă gîndesc — în timp ce piesa continuă să mă preocupe, deşi n-am mai scris nimic la ea —, mă gîndesc la un scurt roman, în care aş limpezi capitolul Leni. Ce s-a întîmplat aseară la teatru (şi despre care — din silă — prefer să nu scriu nimic aici) mi-a

redeşteptat nevoia de a-l scrie. 200 de pagini — cugetam. Tot va fi fost bună la ceva această stupidă istorie.

Dar deocamdată piesa primează!

Duminică, 26 [aprilie 1936]

Terminat *Jurnalul* lui Renard.

Am luat azi o decizie, de care sunt bucuros — deşi în fundul sufletului îmi lasă poate puţină părere de rău: îi dau rolul Mariettei.

Cu Leni nu se poate face nimic. Indiferenţa ei este neglijentă, distrată, jignitoare pînă şi prin lipsă de politeţă sau de amiciţie. Cred că altcineva ar fi simulat măcar oarecare interes. Ea nu şi-a dat nici atîta oboseală. Vizita de aseară, sîmbătă, în cabina ei la teatru m-a dezgustat. Mult mai deprimantă decît vizita de luni.

Mă felicit că i-am vorbit Mariettei. Era necesar să despart piesa de Leni. Era necesar să mă angajez net cu Marietta, pentru ca nici o întoarcere să nu fie posibilă.

Şi pe urmă, practic vorbind, e soluţia cea mai bună. Leni face teatru cu Timică şi Ţăranu — şi îl face la „Alhambra". Renunţă în fapt la teatru şi cedează definitiv operetei. Se desparte de Tessa şi redevine miss Viteza. Piesa mea şi mai ales rolul pe care ar fi trebuit să-l joace ea sunt la antipozi. ...Şi ea vrea prea mult să cîştige bani. Ţine prea mult să „cucerească" un mare succes de public, pentru ca să rişte o experienţă cu o piesă originală şi, cu atît mai puţin, cu o piesă a mea.

Dimpotrivă, Marietta e fericită să joace un rol mare, problema banilor pentru ea nu se pune (sau, în orice caz, se pune în rîndul al doilea). I-ani citit azi tot ce am scris şi i-am explicat scenariul — şi era emoţionată. Simţeam că fiecare replică „poartă", simţeam că înţelege, că se identifică, că vede. Şi căldura ei, şi entuziasmul ei, şi generozitatea ei! În plus, pentru că ţine aşa de mult să joace, va face tot ce va putea (şi poate aşa de mult, cînd vrea) ca să se reprezinte.

Dacă într-adevăr Iancovescu trece (aşa cum se zvoneşte) la „Regina Maria" — ce excelentă distribuţie voi avea cu el, cu Marietta şi Maximilian. Cît despre regie, acolo unde Haig va fi prea greoi, voi încerca să redau eu însumi vivacitatea textului.

Am plecat încîntat de la ei. Lectura mi-a reîmprospătat tot ce scrisesem şi mi-a redeschis drumuri care nu mai dădeau nimic. Plecînd, pe stradă, am văzut unele lucruri noi pentru actul al treilea (Bogoiu, cravata, „mă compromiţi", „te voi întîlni pe stradă" etc.). De altfel este singurul care mă îngrijorează, fiindcă e sărac. Nu aş vrea să cadă brusc ritmul după actul doi, care promite să se susţină aşa de bine.

Voi încerca să plec sîmbătă sau duminică. Am regăsit noi raţiuni de a scrie — şi nu este curios că le regăsesc tocmai în ziua în care decid să renunţ la Leni?

[Mai]

Duminică, 3 [mai 1936]

Adunare generală la S.S.R. Cum pot lua în serios asemenea ridicule comedii, cum pot crede măcar o secundă că într-adevăr îmi pasă dacă Kiriţescu e ales sau nu e ales, dacă Toneghin *(14)* e votat sau nu e?

(14) Menny Toneghin, prozator, redactor la editura „Cartea Românească".

O oră, cît am stat acolo, m-am agitat, am făcut grup, am făcut propagandă — şi abia cînd am ieşit în stradă mi-am dat seama ce joc caraghios jucasem.

Ce am eu comun cu toată povestea asta, cu toată politica asta, cu toate comploturile astea... Suntem într-o groaznică mahala, o mahala cu literaţi. Sinistru, sinistru, încă o dată sinistru.

Trec de altfel printr-o perioadă de intoxicare literară. Mi-e silă. De ce n-am rămas un

meseriaş oarecare — avocat, birocrat —, un om de treabă şi de ce nu mi-a fost dat să am casa mea, viaţa mea, iubirea mea, fără complicaţii, fără nimic „interesant", fără regrete.

Nici măcar spectacolul vienezilor (*Grosse Liebe* de Molnar), văzut după-masă, n-a izbutit să mă remonteze complet. Totuşi, am avut trei ore de încîntare şi cîteva minute de emoţie. Lilly Darvaş, o mare actriţă.

Dar toată ziua îmi lasă un gust de zădărnicie. Îmi aduc iar aminte de toată viaţa mea pierdută.

Vineri, 8 [mai 1936]

Ieri dejun de „artişti" la Lilly. Eu, Marietta, Elvira Godeanu, Haig, „Kiki" *(15)* şi un tip Brătăşanu din Ploieşti. Două lucruri deopotrivă de penibile:

1) Scrisoarea stupidă din „La zid" împotriva Norei Peyov a scris-o Lilly. Mi-a spus-o ea însăşi, cu destulă mîndrie şi conjurîndu-mă să nu spun nimănui, fiindcă, desigur, absolut nimeni nu ştie şi nu bănuieşte.

Cînd mă gîndesc că joacă amîndouă în aceeaşi piesă, că se văd, se pupă, se vizitează şi totuşi Lilly e capabilă de un asemenea complot, mă cutremur. N-aş fi crezut-o în stare de vulgaritatea asta.

2) Al doilea incident o priveşte pe Marietta, pe buna mea Marietta Sadova...

Se vorbea despre agresiunea împotriva lui Hefter *(16)*, care a fost zilele aste[a] bătut în plină stradă de un student.

Cineva întreabă ce s-a întîmplat, iar Marietta răspunde cu neglijenţă:

— Nu e nimic. O să-i treacă.

---

(15) Student în medicină (cunoştinţă din Brăila).
(16) Alfred Hefter, publicist ieşean.

Să mai scriu cum am ajuns să-i citesc totuşi lui Leni piesa? Nu acum, că n-am chef de scris. Altă dată.

Joi, 14 [mai 1936]

Azi-noapte, de la Stuttgart, o simfonie concertantă de Mozart şi pe urmă — mare surpriză! — *Kleine Nachtmusik*.

Mi-a părut bine să o reascult, de vreme ce e aşa de mult legată de piesa mea. Din nefericire, aparatul meu de radio este prăpădit rău. Totuşi am prins suficiente pasaje. Şi asta mă întoarce spre piesă, pe care în ultimele zile am abandonat-o. Ar trebui neapărat să plec, măcar pentru trei zile, ca să regăsesc filonul pentru moment întrerupt.

Citesc — nu ştiu de ce cu atîta întîrziere, căci o aveam de mult în bibliotecă — *Années décisives* de Oswald Spengler. Surpriza de a găsi fraze întregi, formule, idei, paradoxe din cursul lui Nae. Tot cursul lui de anul trecut (politică internă şi externă, pace, război, definiţia naţiunii), toate „loviturile" lui (Singapor, Franţa care moare, Rusia putere asiatică, Anglia în lichidare), totul e în Spengler cu o înmărmuritoare asemănare de termeni.

Şi încă n-am terminat...

Alaltăieri, la Braşov, la procesul studenţilor gardişti, Nae a declarat (i-am citit depoziţia în ziare) că nu orice asasinat e interzis de religie şi că deci în mod firesc studenţimea se solidarizează cu asasinii lui Duca.

Cred că nu mă voi mai duce la cursul lui. Nu ca să dau „sancţiuni" împotriva lui. Dar, foarte sincer vorbind, Nae Ionescu începe să nu mai fie interesant. E prea simplă schema lui.

Duminică, 17 [mai 1936]

Azi o lună plecam de la Breaza. Şi de atunci piesa mea a rămas locului. Nu e păcat să o

las să se înnămolească?

Voi regăsi vreodată ritmul fericit, pe care îl descoperisem în cele cinci zile de la Breaza?

Trebuie să plec neapărat. Poate că e o simplă prejudecată, dar acuma prea s-a înrădăcinat: nu pot să scriu aici. Am încercat şi astă-seară, dar nu merge. Ce e mai stupid este că întreg actul I îmi este clar în minte, frază cu frază. Totuşi nu merge.

Mi-am consultat agenda — şi cred că, dacă am puţină voinţă, pot pleca miercuri seara şi să rămîn pînă luni dimineaţa. Ar fi patru zile de lucru. Nu trebuie să le las să se piardă. Dar nu am bani, Mama trebuie să plece, sîmbătă am procesul sorei lui Aderca *(17)*. Totuşi, totuşi...

---

(17) Mihail Sebastian a pledat în procesul de divorţ al sorei lui F. Aderca, Ghizela (căsătorită dr. Leon).

Marţi, 26 [mai 1936]

Mama a plecat vineri. De alaltăieri este la Paris.

Nae şi-a închis cursul vineri după-masă. Am fost. Lecţie sobră (cu un singur moment de cabotinaj — şi încă nu exagerat), lecţie foarte frumoasă, strînsă, abilă, cu o sumă de fericite formule.

Dacă aş fi scris vineri aici despre ea, poate că aş fi rezumat-o în întregime. Dar n-am avut chef de nimic zilele din urmă.

Ieşind din sala de curs, Nae mi s-a adresat:

— Pentru tine am făcut lecţia asta. De doi ani te uiţi la mine chiorîş. Ei, acuma ce zici?

Nu zic deocamdată nimic. Lecţia a fost într-adevăr remarcabilă – iar soluţia lui pentru problema individ-colectivitate este, nici vorbă, interesantă (deşi simt sofismul, fără să-l pot pentru moment preciza). Dar toate astea nu-l împiedică pe Nae să fie gardist de Fier. Şi cel puţin dacă ar fi cu adevărat, sincer şi fără calcule, asta.

Aş mai fi vrut să scriu despre concertele Filarmonicii din Berlin. Dar nu mi-e de scris acuma. (Al 3-lea concert brandenburghez de Bach, o simfonie în re de Haydn, *a VII-a* de Beethoven, uvertura *Oberon* de Weber, *Simfonia IV-a* de Schumann, *I-a* de Brahms şi uvertura la *Maeştrii cîntăreţi*.)

O mai văd din cînd în cînd pe Leni — din ce în ce mai rar, din ce în ce mai fără emoţie. Toată povestea asta era din partea mea o stupidă copilărie.

Am mai scris din actul I vreo două scene. Acum mi-am simplificat o situaţie în care mă încurcasem rău. Erau aproape toate personajele în scenă — trebuia să-i las pe Leni şi Bogoiu singuri — şi nu ştiam cum să-i scot pe ceilalţi afară. Soluţia a venit cu uşurinţă, pe neaşteptate. Metoda cea mai sigură este tot aceea de a lua loc cu hotărîre la masa de scris şi de a aştepta...

Mă uit în agendă şi îmi spun că ar fi posibil să plec totuşi joia viitoare — 5 iunie — la Breaza, unde să rămîn pînă miercuri dimineaţa, 10 iunie. Ar fi cinci zile pline de lucru. Iar dacă pînă atunci — furînd din cînd în cînd o seară sau o după-masă, aş reuşi să termin actul întîi — Breaza mi-ar rămîne pentru actul doi. În cinci zile complet libere, cîte nu se pot face. Să bat în lemn şi să sper.

Scrisoare mişcătoare de la Blecher. Mă cheamă să-l vizitez la Roman *(18)*. I-am răspuns promiţîndu-i, şi o voi face, desigur.

---

(18) Scriitorul M. Blecher locuia la Roman, imobilizat de boală.

Miercuri, 27 [mai 1936]. Dimineaţa

Recitesc întîmplător cîteva capitole din *Două mii de ani* (vechiul meu obicei de a scoate la întîmplare o carte din dulap şi de a rămîne pe urmă un ceas ca s-o răsfoiesc). Sunt unele lucruri pe care le uitasem complect. Am avut o adevărată surpriză. Cu excepţia cîtorva pasaje, care au un prea accentuat aer de evreu, restul mi se pare excepţional. Nu ştiam, nu mă aşteptam.

Aş fi foarte bucuros să retipăresc într-o zi cartea asta, fără prefaţa lui Nae şi fără nici o explicaţie din partea mea.

Nu încape îndoială că, din tot ce am scris eu, cartea asta rămîne.

Aseară, de la Roma, o delicioasă sonată de Mozart pentru pian, în do major. Pe urmă, mai tîrziu, de la Budapesta, o sonată de Händel în mi major, pentru vioară.

Duminică, 31 [mai 1936]

Ieri pe seară, lungă vizită la Leni acasă. De mult n-am avut cu ea o convorbire aşa de calmă, aşa de odihnitoare.

Ar fi trebuit să o iau în braţe, să o sărut şi să-i spun: Vino, Leni, mîine la mine. Ar fi primit fără ezitare. De altfel, tot timpul a avut nenumărate gesturi mici de afecţiune, de invitare, pe care le-am lăsat să cadă, sau pe care cu tot dinadinsul am refuzat să le înţeleg.

Sunt mai mult deşert decît trist — şi trăiesc pentru că am apucat să trăiesc.

Ultimele trei zile mi-au fost otrăvite de o gravă încurcătură în birou [sic!]. Nu sunt făcut pentru a fi avocat — şi, dacă aş fi sincer, ar trebui să renunţ complet la asta. Dar nu am curaj să rup cu nimic, nici măcar cu asta.

Şi nici măcar nu ştiu dacă voi putea pleca joi din Bucureşti, deşi aş avea atît de mare nevoie, mai puţin pentru piesă şi mai mult pentru mine.

[Iunie]

Vineri, 5 iunie [1936]

Bogoiu ameninţă să devină prea subtil. Nu se poate. Trebuie neapărat să-i păstrez un fond de optimism puţin jovial, puţin apăsat. Nota lui de melancolie trebuie să răsară, cînd şi cînd, din robusteţea şi simplicitatea lui, cam necioplită.

„Umblu cu busola în buzunar şi caut nordul. Dacă mă gîndesc bine, mi se pare că e singurul lucru pe care l-am căutat cu adevărat în viaţă: nordul." O astfel de replică — deşi îmi place prin ea însăşi — nu poate fi a lui Bogoiu. O voi suprima neapărat şi voi relua accentul de sănătate cam obtuză pe care Bogoiu trebuie să-l aibe.

El e poate, în anumită măsură, un poet, dar fără să ştie.

După cum vezi, n-am plecat. Voi putea pleca mîine? Nu ştiu. Afacerea Pleniceanu *(19)* mă încurcă grozav.

(19) Era un proces care o privea pe soţia lui Sever Pleniceanu.

Marietta le-a spus Bulandrilor despre piesă şi se pare că amîndoi — mai ales Mme Bulandra — sunt ambalaţi de gîndul de a mă juca.

Dar nu voi accepta cu nici un preţ (chiar cu riscul de a nu fi deloc jucat) să-i dau rolul lui Toni. Ar strica totul.

Interpretarea ideală e Iancovescu, Leni, Timică. Iancovescu ar putea fi înlocuit la rigoare cu Vraca, iar Leni, la şi mai mare rigoare, cu Marietta. Orice altă distribuţie mă duce la completa ratare a experienţei mele de teatru.

Luni, 8 iunie [1936]. Breaza

Am terminat actul întîi. Am sosit la Breaza sîmbătă după-masă la 4. pînă seara am scris trei pagini. Ieri, 17 pagini. (Cred că e recordul meu literar. Nu-mi amintesc să fi scris vreodată aşa de mult într-o singură zi.) Acum, dimineaţa, în sfîrşit, ultimele trei pagini din scena cu mecanicianul, făcînd astfel în sfîrşit legătura cu scena finală, de atîta vreme scrisă.

Hotărît, Breaza se dovedeşte ca niciodată propice piesei mele de teatru. E adevărat că, venind alaltăieri aici, aveam trasat în minte totul: scenă cu scenă, aproape replică cu replică. Dar e tot adevărat că, în aceeaşi situaţie, la Bucureşti, în 50 de zile n-am reuşit să scriu decît 15 pagini, în timp ce aici, în mai puţin de două zile, am scris 23.

Cred că actul II ar merge, dacă aş dispune de zece zile libere, la Breaza, în acelaşi ritm. Îl văd prea bine, prea precizat în detalii... Dificultăţile serioase, rezistenţa vor reîncepe abia la actul al treilea — cel mai neclar deocamdată, sau mai bine zis, singurul neclar. E adevărat însă că şi el s-ar putea lumina, în timp ce-l voi scrie pe al doilea.

Sunt mulţumit. Simt că mi-am simplificat lucrul şi pun, cu o satisfacţie de muncitor, actul întîi deoparte. Nu-mi dau încă seama de defectele lui. Trebuie să fie cîteva. Poate anumită lipsă de unitate în ton. Mai ales mă întreb dacă scena ultimă, la care ţin aşa de mult, fuzionează cu partea întîia a actului. Şi pe urmă nu ştiu dacă nu e prea lung. Şi mă mai întreb dacă prezenţa continuă a lui Leni în scenă nu e obositoare şi pentru ea ca şi pentru spectator, şi dacă, pentru a o pune m valoare în marea scenă cu Valeriu, n-ar fi trebuit s-o scot în prealabil din scenă pentru cîteva minute, pentru ca glasul ei — revenit — să aducă acea puţină surpriză* pe care o bănuiesc necesară unui dialog de teatru.

Dar nu vreau ca din exces de prudenţă să-mi denigrez munca. Cred ca am făcut o treabă bună şi că oarecari detalii — dacă va fi nevoie — vor fi reparabile.

** Anulat succesiv: „aibă surpriza", „fie o di[...]", „fie o surpriză".*

Mă întorc după-masă la Bucureşti. Dacă afacerea Pleniceanu se aranjează la tribunal, atunci reintru într-o bună perioadă literară şi voi evada cît de curînd de la birou, pentru a reveni la această, binevoitoare cu mine, Brează.

Bucureşti, 11 iunie [1936], joi

Mă gîndesc la o carte pe care aş putea-o tipări peste un an-doi, care s-ar numi „Culise" şi în care aş strînge toate lucrurile mele scrise în legătură cu creaţia literară, cu tehnica de lucru, cu viaţa de scriitor, cu experienţele publicării unei cărţi etc., etc.

Gîndul mi-a venit încă de la Breaza, cînd — terminînd primul act al piesei — m-am amuzat să recitesc din caietul ăsta tot ce e privitor la piesă, din seara în care am început s-o scriu, pînă acum. Am băgat de seamă că face un adevărat Jurnal de şantier" nu lipsit de interes.

Volumul ar putea să cuprindă: 1) Jurnalul *Oraşului cu salcîmi* — aşa cum a fost tipărit pe vremuri în *Azi* — şi cu eventuale adăogiri de după apariţia romanului; 2) Jurnalul piesei de teatru; 3) Seria de articole publicate în *Rampa* sub titlul „Voluptatea de a fi scriitor" — aşa cum au fost scrise sau refăcute, dacă se poate — iar dacă nu, scrise cu desăvîrşire din nou; 4) Diversele mele polemici, cu Călinescu, Al. O. Teodoreanu, Stancu, Pandrea. (Ce păcat că am rupt răspunsul pentru Lovinescu *(20) — Vremea.* Ar fi intrat aşa de bine aici. Să-l scriu din nou, n-aş putea.) De asemeni, articolul cu Mircea Dem. Rădulescu şi cîte or mai fi; 5) Criticii mei, comentaţi, confruntaţi. Cu deosebire articolul lui Roşu, căruia i-aş adăuga, din caietul ăsta, nota de la 26 octombrie; 6) Diverse întîmplări şi anecdote literare, văzute sau trăite de mine. De exemplu, trecerea mea pe la „Sburătorul", „duelul" cu generalul Văitoianu, incidentul cu Lovinescu (smochingul).

Cred că ar putea fi un dosar amuzant — iar titlul mi se pare fericit ales.

---

(20) E. Lovinescu. Sebastian comentase nefavorabil romanele lui Lovinescu, ceea ce a provocat

unele tensiuni şi incidente între cei doi scriitori.

Alaltăseară, la Mircea, am cetit actul întîi. Erau de faţă, afară de Nina şi el, Marietta şi Haig, Maryse şi Gheorghe. Cred că au ascultat cu plăcere, fără oboseală, (îmi dau seama că eroul meu îl enervează pe Mircea şi ştiu şi de ce. Îl crede suficient, infatuat. Se înşeală însă şi am să încerc să-i explic lui Mircea de ce.) Nu pot şti ce cred ei sincer despre act. Evident, mi-au spus că le place. Dar lectura mi-a ajutat mie: am văzut actul încheiat şi am avut într-adevăr impresia că se susţine.

Continui să-mi precizez actul al treilea. Cred că-l voi utiliza aici, mai mult decît în primele mele intenţii, pe Jef. Şi nu voi mai provoca un amor între el şi doamna Vintilă — ceea ce ar fi o prea mare facilitate.

Recitesc nota mea de anul trecut, 11 iunie 1935. Cît de stupid eram, cît de nenorocit eram.

Sunt astăzi mai puţin nenorocit? Nu. Dar mai puţin stupid sunt. N-am văzut-o pe Leni de vreo zece zile, et *je me porte très bien, cher Monsieur*. Nici nu mă prea omor s-o văd, şi aştept cu destulă lene să treacă zilele. Într-o zi o să-i telefonez. Într-o zi cu soare. M-am decis sa o consider plecată din oraş — şi procedeul are succes.

Scrisoare dezolată de la Poldy. De ce? De ce? Suntem — din partea Hechterilor *(21)* — o familie care are gustul lamentaţiei. E adevărat că într-asta viaţa mi-a dat un larg concurs. Totuşi, ar trebui să-mi impun mai multă stăpînire, mai multă hotărîre de a fi — în limitele care încă mai rămîn, şi atîta cît se mai poate — mulţumit.

---

(21) Hechter era numele de familie al scriitorului. Din 1935, pseudonimul literar Mihail Sebastian devine şi numele său de stare civilă.

Vineri, 12 iunie [1936]

Recitesc, după aproape zece ani, *Les Faux-Monnayeurs*. Cît de grăbit o judecam! Şi cît de sumar era articolul *(22)* meu din *Cuvântul*, 1927! Dar aştept să termin cartea, pentru a-mi revizui întreaga judecată despre carte. Voi încerca să mă precizez mai pe larg într-un articol din *Revista Fundaţiilor*.

Pentru moment, să observ însă un lucru uimitor: marea, puternica asemănare dintre *Huliganii* lui Mircea şi *Les Faux-Monnayeurs*. Să nu fi observat nimeni asta pînă acum? Să nu fi observat nici el? Am să-l întreb, dar tot după ce voi termina lectura.

---

(22) E vorba de primul articol, Declinul genului din ciclul „Consideraţii asupra romanului modern" (reprodus în Opere, I, ed. Cornelia Ştefănescu, Bucureşti, Minerva, 1994).

Luni, 15 iunie [1936]

Am fost sîmbătă şi duminică la O.N.E.F., la două match-uri de foot-ball, în tovărăşia lui Camil şi a lui... Dragoş Protopopescu.

E destul de jenant, mai ales că la ieşire a trebuit să mă urc în lui Dragoş, ba chiar să stau lîngă el, în faţă, la volan.

Îmi vine să-l întreb: „Eşti gardist de Fier, sau nu eşti? Dacă eşti, fii pe de-a-ntregul." (Prefer, tară nici o îndoială, atitudinea netă, implacabilă, a unui Moţa *(23)*, de exemplu.)

---

(23) Ion I. Moţa, unul din liderii Gărzii de Fier.

Dar şi el ar fi în drept să-mi răspundă: „Eşti evreu, sau nu eşti? Dacă eşti, nu-mi mai întinde mîna şi nici nu mi-o primi cînd ţi-o întind eu."

Ar trebui — şi nu e prima oară cînd mi-o spun — ar trebui mai multă intransigenţă, mai multă rigiditate chiar, în viaţa mea. Sunt prea „suplu" — şi spun acest cuvînt cu o

nuanţă de dispreţ pentru tot ce este acomodant în mine.

Dragoş R, care mă crede încă în intimitatea lui Nae, mi-a spus un lucru amuzant (şi de altfel numai pentru a-l consemna scriu nota aceasta).

— Ce e cu Nae? (m-a întrebat el, pentru că tocmai treceam cu maşina pe Şoseaua Jianu, în dosul locuinţei profesorului). O duce greu. S-a cam ars la nemţi. L-au lucrat. Am auzit dintr-o sursă foarte bună că Sân-Giorgiu *(24)* a dus la Berlin scrisoarea lui Nae către Blank, şi că a arătat-o acolo la diverşi miniştri. Mai mult chiar, se pare că a fost însărcinat de Rege să facă treaba asta, iar Regele, care deţine originalul scrisorii, i l-a dat lui... Sân-Giorgiu, pentru a-l arăta nemţilor. E o lucrătură la care a luat parte şi Şeicaru — care de asemeni deţine o copie fotografică a documentului.

(24) Ion Sân-Giorgiu, dramaturg şi publicist în presa de extremă dreaptă.

Eu ascultam toate acestea cu o curiozitate pe care încercam s-o ascund cît mai bine. Ascultam cu o ureche plictisită, tocmai ca să nu-l fac pe Dragoş precaut.

— Nu ştiu... Nu cred...

— Ba da, te asigur, e foarte serios. Vreau însă să vorbesc lui Nae. Ar trebui prevenit.

Miercuri, 17 [iunie 1936]

Două zile — ieri şi azi — stupid pierdute, din cauza afacerii Pleniceanu.

Ieri, la tribunal, nemîncat, ameţit de foame, de tensiune nervoasă, de nerăbdare, am stat pînă la 5. Am pledat frumos — şi am pierdut. Sunt un vorbitor bun — dar nu voi fi niciodată un avocat bun. Mă amuză bara, adversarul, judecătorii, frazele suitoare, interpelative, uşor retorice, pe care le găsesc şi — oricît pare de stupid — îmi place să mă ascult. Pe cît sunt de prost causeur (lamentabila mea figură într-o societate, la o reuniune mondenă, la o vizită!), pe atît sunt de bun vorbitor.

Dar nu-mi serveşte la nimic. Aş putea fi un conferenţiar, nu un avocat.

Astăzi, toată ziua pierdută la d-na Pleniceanu acasă, în aşteptarea portărelului pentru executare.

Şi între timp mă aşteaptă atîtea lucruri pe care le iubesc sau pe care le-aş putea iubi.

Şi cel puţin dacă m-ar aştepta...

Voi încerca să plec vineri la Breaza.

Luni, 22 [iunie 1936]

Cald, plictisit, o sumă de mizerii în tribunal (mereu în legătură cu afacerea Pleniceanu), nici un chef pentru nimic, decît poate pentru soare şi amor.

„Soare şi amor" — e un rezumat perfect pentru idealul meu de fericire. Ieri, la Snagov, am văzut exactă imaginea unei astfel de vieţi.

Eram invitat la masă, la mama Marysei, cu ea şi cu Gheorghe. Are o vilă magnifică *(25)*. Parcă e o mică jucărie triunghiulară, pereţii cafenii deschişi, acoperişul roşu. Odăi albe, mobilă largă, simplă, fotolii albastre, multe flori, scaune de pînză, un chaise-longue, un mic debarcader propriu cu două bărci, o peluză, umbrelă de soare, instrumente de pescuit, linişte, apă, pădure... E ca într-un vis.

(25) Maryse Nenişor era fiica politicianului liberal Dumitru Iuca, ministru de Interne pînă în aprilie 1937.

Două minute am intrat în dormitorul de sus — şi am visat că stăpînesc casa, că sunt instalat acolo şi că o am pe Leni cu mine într-o vacanţă care abia a început şi n-o să se mai termine. Sunt atît de leneş? Nu ştiu. Sunt mai ales obosit şi mi-e dor să fiu fericit, cu tot ce a trebuit să rămînă în mine inutil, frînt, descurajat de cînd mă ştiu.

Am fost cu barca la pescuit şi ne-am oprit un timp la Mănăstirea Snagov, emoţionant de frumoasă. La intrarea în naos, o frescă cu un grup de femei remarcabil, în partea dreaptă a tabloului: o linie de o graţie absolut surprinzătoare acolo. Prima femeie avea o mişcare voluptuoasă a piciorului, a coapsei, drapată într-o lungă stofă, mişcare pe care n-aş fi crezut s-o găsesc pe un zid de mănăstire românească. Pe versoul peretelui, în biserică propriu-zis, privind dinspre altar spre ieşire, o altă scenă (*Coborîrea de pe cruce?*), curioasă prin stîngăcia copilăroasă a greşelilor de perspectivă, îmi amintea un tablou de Zurbarán de la Luvru. (Nu *Înmormîntarea lui Saint Bonaventura*?) Într-un grup, un bătrîn care-şi duce mîna la barbă, gest de o expresivitate laică încîntătoare*.

** Acest paragraf a fost inclus, cu uşoare modificări, în capitolul V al romanului Accidentul.*

Cîte lucruri de însemnat săptămîna trecută. Dar mereu silă de mine, şi jurnalul ăsta mi se pare încă o amăgire, nimic mai mult.

Recepţia de la Blank, joi seara, mi-a prilejuit o noapte de beţie. Poate prima mea beţie veselă. Şi prezenţa Marysei, în loc să mă descurajeze, mă stimula.

În timp ce asistam — pe la 2 noaptea — la un program de cabaret pe care ni-l oferea gazda — îi spuneam Leniei, care era lîngă mine, „consentantă":

— Sunt cu adevărat beat. Nu-mi mai amintesc decît de foarte puţine lucruri din viaţa mea anterioară.

— De exemplu? întreabă ea.

— De exemplu că te iubesc — şi mîna ei o strînge pe a mea într-un nou pact de iubire.

Absenţa mea de două săptămîni a fost, se vede, o bună măsură strategică. Cred că n-ar vrea să mă piardă. Şi, încă o dată, dacă aş vrea, dacă aş putea să vreau, totul ar fi de o extremă simplicitate.

Dar am revăzut-o a doua zi la ea (bună, afectuoasă, iubitoare, oferindu-se cu destulă sinceritate...) şi ieri la match, ceea ce îi redă din nou siguranţa că e „tare" — dovadă că şi-a permis să devină din nou uitucă, neglijentă şi cochetă.

Ne reluăm, domnul meu, strategia tăcerii. E singurul joc care-mi mai poate oferi succese în povestea asta.

Mă amuza, joi seara, la Blank, Horia Bogdan, care nu numai că-mi vorbea extrem de elogios despre pledoaria mea de miercuri, dar făcea un caz teribil de ea, vorbindu-i lui Mircea, Ninei, Mariettei, tuturor. (Leni mi-a spus de cîteva ori: să mă chemi şi pe mine la tribunal, într-o zi, cînd pledezi.)

Şi mai amuzant este că Horia Bogdan îi povestise întreaga pledoarie nevesti-sii, în chiar seara procesului, întorcîndu-se acasă. Şi, dacă-l pot crede, dacă adică nu a fost o simplă amabilitate, se pare că la tribunal s-a discutat, în Camera de Consiliu, despre mine.

Ei şi?

N-am plecat la Breaza şi cred că nici nu mai am cînd pleca. Observ cu durere că piesa rămîne pentru lunile de concediu. Dar voi fi liber să plec? Şi voi avea bani destui?

Numai un timp de uitare, ca augustul de la Ghilcoş, m-ar putea acum reface. O să aştept şi să sper, atît cît mai pot spera.

Miercuri, 24 [iunie 1936]

Scandaluri şi bătăi antisemite în tribunal. (Şi cu două zile înainte îmi spuneam că ar trebui să abandonez scrisul şi să mă fac exclusiv avocat.)

Mergem poate spre un pogrom organizat. Alaltăseară, Marcel Abramovici (al Tantiei Rachel de la Braşov) a fost doborît pe stradă de vreo douăzeci de studenţi care, pe urmă, l-au tîrît leşinat în pivniţa căminului lor, de unde l-au „eliberat" peste vreo două ore, cu o

rană profundă la cap, hainele rupte şi însîngerate.

Ieri, la tribunal, Sicu Davidovici a fost aruncat pe scări, de la Comerţ I, iar Leibovici Marcu a fost şi el bătut. Uite unul care-şi continuă destinul. În facultate, cred că a fost cel mai des bătut.

Aseară, pe Strada Gabroveni — mă dusesem pe la Carol Grümberg —, atmosferă de luptă. Negustorii ovrei lăsaseră în jos obloanele şi aşteptau pe agresori, decişi să reziste. Cred că e singurul lucru de făcut. Dacă e să crăpăm, cel puţin să o facem cu bîta în mînă. Nu e mai puţin tragic, dar e — oricum — mai puţin ridicul.

Azi-dimineaţă, la telefon, Leni mă ruga să nu mă mai duc la tribunal şi mă asigura că toată ziua de ieri s-a gîndit cu grijă la mine. Părea sincer preocupată de soarta mea şi — de ce să nu spun? — mi-a făcut plăcere.

Citesc *Jurnalul* lui Stendhal şi aş vrea să fiu undeva departe, foarte departe, fără ziare, fără veşti, cu cîteva cărţi clasice şi — cu o femeie. Poate cu Leni. Cineva mai puţin agitat, o prezenţă mai vegetală...

Ţineam de mult să notez aici — dar am tot uitat — un lucru aflat săptămîna trecută de la Marietta: se pare că Paul Zarifopol a murit în braţele unei femei şi că această femeie — stupoare! — nu era alta decît Lisette Georgescu. Niciodată nu mi-aş fi imaginat o asemenea poveste. Sunt mai degrabă înclinat să-i presupun virtuoşi pe oamenii pe care îi cunosc. Probabil din lipsa mea de experienţă personală.

Joi, 25 [iunie 1936]

Camil Petrescu, întîlnit azi-dimineaţă la „Capşa", era indignat pe mine fiindcă încercasem să spun că procesul de la Craiova, al antifasciştilor, se desfăşoară în condiţii sălbatice.

— Ăştia nici n-ar trebui judecaţi. Trimişi direct la închisoare. Zece ani, douăzeci de ani, fără judecată. Nu să le dea ocazia să facă propagandă comunistă la proces, prin martori şi prin avocaţi.

Ieşind de la „Capşa", am făcut cîţiva paşi pe stradă şi mi-a explicat din nou atitudinea lui faţă de ultimele bătăi antisemite. " E regretabil, dragă, dar tot ovreii poartă răspunderea.

— De ce, Camil?

— Pentru că sunt prea mulţi.

— Dar ungurii nu sunt şi mai mulţi?

— Poate, dar cel puţin sunt masaţi la un loc, în aceeaşi regiune. (N-am înţeles argumentul, dar n-am vrut să insist. La ce bun să reeditez lunga mea convorbire cu el, din ianuarie 1934. Sunt edificat asupra lui — şi tot ce poate face este să mă deprime, în nici un caz să mă surprindă.)

În continuare mi-a spus:

— Dragă, ovreii provoacă. Au o atitudine echivocă. Se amestecă în lucruri care nu-i privesc. Sunt prea naţionalişti.

— Ar trebui să te decizi, Camil. Sunt naţionalişti sau sunt comunişti?

— Ei, ştii că-mi placi? Suntem între noi, dragă, şi mă mir că mai pui astfel de întrebări. Comunismul ce altceva este decît imperialismul evreilor?

Spune asta Camil Petrescu. Camil Petrescu este una din cele mai frumoase inteligenţe din România. Camil Petrescu este una din cele mai delicate sensibilităţi din România. Cum ar putea România să trăiască vreodată o revoluţie?

Am dejunat la Mircea, şi pentru că nici el, nici Nina nu veniseră încă din oraş, în

aşteptarea lor am cetit la întîmplare vreo 20 de pagini din *Le côté des Guermantes*. Un episod pe care îl uitasem complet (de altfel, am impresia că am uitat totul): un dejun al lui Marcel cu Saint-Loup şi Rachel „quand du Seigneur".

Surprinzător seamănă Rachel cu Leni. Aveam impresia că citesc povestea propriului meu amor.

[Iulie]

Miercuri, 1 iulie [1936]

Duminică şi luni am fost la Brăila, unde seria mea sărbătorea zece ani de la bacalaureat. După 14 luni de absenţă, am regăsit Brăila fără surpriză. Neschimbată şi admirabilă prin tăcere, prin simplicitate. Senzaţia curioasă de a locui acolo la hotel. Camera mea — „Hotel Francez" — dădea spre Strada Polonă. Biserica Sfîntul Petru exact în faţa ferestrei mele, la capătul străzii.

La liceu am fost mai emoţionat decît m-aş fi aşteptat. M-am aşezat în bancă — ultima bancă din clasa VIII-a — asaltat de amintiri. La dreapta mea, locul lui Ficu gol.

Goraş *(26)* a strigat catalogul şi noi răspundeam pe rînd — „prezent". Din cînd în cînd se auzea un „absent" şi de cîteva ori „mort". Sunt patru morţi.

(26) Vasile Goraş fusese directorul liceului din Brăila la care a învăţat şi Sebastian.

Pe urmă a urmat un lucru uluitor: discursul lui Goraş. Ar merita transcris în întregime, cuvînt cu cuvînt. Cred că n-aş putea însă. Încerc oricum să-l reconstitui.

„Domnilor, între catedră şi clasă, între profesori şi elevi există totdeauna neînţelegeri — unele dintre ele foarte dureroase —, dar aş vrea să credeţi că ele nu lasă în sufletul profesorilor mai puţine urme, mai puţine regrete decît în sufletul profesorilor [sic!]. Iată, eu port de zece ani o amintire de care am suferit foarte mult şi de care sunt bucuros că mă pot elibera astăzi, mărturisind-o.

Ea priveşte pe unul din cei mai străluciţi din seria dvs. Mă gîndesc la Hechter. Era în clasa VII-a. Luase un premiu la limba română. La serbarea de fine de an — nici azi nu-mi pot da seama cum s-a întîmplat —, cînd să împart premiile, pe el am uitat să-l strig. Era cald, eram obosit, eram prins de nenumărate griji — şi o astfel de greşeală era poate explicabilă. Tot ce pot spune este că nu era intenţionată. După lăsarea cortinei mi-am adus aminte şi l-am căutat pe Hechter. El mi-a spus un cuvînt care m-a enervat, şi atunci eu i-am replicat foarte aspru. Am regretat pe loc. Mi-am dat pe loc seama că greşesc. Era însă prea tîrziu. Vreau să-i spun astăzi, în faţa dvs., a tuturor, cît am suferit pentru nedreptatea ce i-am făcut-o atunci. Îl asigur că n-am aşteptat să treacă atîţia ani pentru a-mi aduce aminte. Nu drumul strălucit pe care l-a făcut de atunci în viaţă, nu succesele lui atît de frumoase în literatură mă fac să-i vorbesc astfel. Eu din primul moment am fost îndurerat. Aş fi vrut să-i cer mai din timp scuze. Nu s-a putut. N-am putut. O dată am încercat, dar mi-am dat seama că e foarte greu. Astăzi o fac şi, vă spun, sunt fericit că o pot face în faţa colegilor săi. Dacă se poate, va ierta şi va înţelege."

Eram copleşit. Îmi dăduseră lacrimi şi tremuram totul. I-am răspuns cu glasul stins o sumă de lucruri, prost spuse:

— Nu cunosc, d-le director, n-am cunoscut pînă azi pe nimeni în stare să facă ce aţi făcut dvs. acum.

Într-adevăr. Gestul mi se pare — omeneşte vorbind — extraordinar. Goraş rămîne un tip mai complex chiar decît îl bănuiam.

Seara, la „banchet" — am mîncat cu toţii la „Monument" — am stat tot timpul lîngă el şi ne-am întreţinut cu destulă aisansă.

Am să-i trimit cărţile mele şi poate am să-i scriu.

A doua zi, luni, lungă plimbare pe Dunăre, pînă la Cropina, un canal dincolo de Reni. Ne aştepta acolo un prînz pescăresc ca în poveşti. Imensul ceaun în care fierbea ciorba de

peşte, crapii aliniaţi la proţap în jurul jăratecului — era o privelişte din Sadoveanu sau din Hogaş. Am umblat toată ziua gol, m-am scăldat în Dunăre, am vîslit, anmîncat enorm, am băut...

Întoarcerea a fost magnifică. Călare pe cabina şalupei, aveam deschisă înainte toată Dunărea (o Dunăre mai largă decît la Brăila, cu o pădure de sălcii mai ordonată, aproape ca într-un parc bine îngrijit). Eram în plin soare la ora 6, cînd am plecat, iar cînd am coborît la Reni, prindeam ultimele focuri ale apusului. După o oră petrecută în orăşelul alarmat de invazia noastră (delicioasă grădina publică, plină de domnişoare, copii şi tineri amorezi!), mi-am reluat locul pe acoperişul cabinei, şi am călătorit „in the moonlight" pînă la Galaţi. De aici, la Brăila, unde am ajuns la 1 noaptea, mai mult somnoros.

O zi excelentă, care m-a depărtat de Bucureşti, m-a făcut să respir şi să aflu încă o dată că pămîntul e mai mare decît cei 3 kilometri pătraţi pe care trăiesc, mă agit şi conversez eu.

Ieri, vizită la Leni — foarte iubitoare, foarte caldă, fără nici un fel de cochetărie.

Interesante lucrurile pe care mi le-a spus despre amorul Jenichii Cruţescu.

— Mă iubeşte ca un bărbat. Nu a fost nimic fizic între noi — dacă ar fi fost, ţi-aş spune — şi de altfel nu ştiu dacă nu va fi într-o zi. Suferă foarte mult din cauza mea şi recunosc că eu sunt de vină, fiindcă, dacă ea se poartă cu mine ca un bărbat amorezat, eu la rîndul meu mă port cu ea ca o femeie cochetă.

Multă lume îmi spune că am s-o nenorocesc, că totul se va termina cu o dramă — şi noi înşine am stat de vorbă despre asta, ba o dată am şi hotărît să ne despărţim, dar nu s-a putut. După o săptămînă s-a întors nenorocită.

E curios, nu am nici un fel de gelozie pentru Jenica. O ascultam liniştit pe Leni cum povesteşte — şi cred că mai mult mă amuza decît mă intriga.

Niciodată amorul meu n-a fost mai firesc, mai sigur. Dar de ce şi pînă cînd?

Miercuri, 22 iulie [1936]

Numirea la Fundaţie *(27)* a venit cînd nu o mai aşteptam. Cîteva zile nici nu mi-a venit să cred. Mi se părea că totul se va strica din nou, în ultimul moment. Dar azi-dimineaţă am încasat 39.500 lei, pe trecut. Fabulos! Şi voi avea de aici încolo 6.000 de lei pe lună (exact, 5.935). Iată-mi vacanţa aranjată. Voi putea lucra şi — să sperăm — să-mi termin piesa.

(27) Sebastian este angajat ca redactor la Revista Fundaţiilor Regale.

Azi-dimineaţă, ieşind de la Fundaţie şi trecînd pe Calea Victoriei, am avut buna inspiraţie să intru la „Columbia", ca să întreb dacă mi-a venit cumva *Kleine Nachtmusik*, comandată încă din mai. Venise.

Le-am plătit şi sunt fericit că prima cumpărătură a fost asta. Va fi poate de bun augur. Şi discurile sunt magnifice...

Despre rest, n-am curiozitatea de a scrie. Şi nici nu e mare lucru.

Azi-noapte un vis lung, confuz, prin care trecea Leni de cîteva ori.

Duminică, *Lohengrin* de la Bayreuth, ascultat pe o căldură de ecuator. Vocile admirabil de clare, corurile şi orchestra tulburi.

„...Dar spune-mi la crepuscul, încet, sunt fericit?"

[August]

Ghilcoş, 2 august [1936]. Duminică

Sunt aici de vineri dimineaţa. Vila Wagner regăsită. Oarecari schimbări, altă lume —

ca totdeauna stingherit între oameni străini, cu care sunt silit să stau de vorbă. Dar peisajul e acelaşi, aerul e salubru, brazii aproape. Ieri am fost la cheile Bicazului. Noaptea, spre lacul sub lună plină. Dimineţile, pe chaise-longue, la soare, îmi regăsesc cu uşurinţă calma mea fericire de anul trecut.

De mîine vreau să scriu. Nu am nici o scuză de a nu o face. Dar nici mare entuziasm nu am. Am recitit chiar acum, după-masă, actul întîi, şi mi s-a părut lung, greoi. Mă urmăresc obiecţiile lui Camil, cînd i l-am citit.

Totuşi, mîine voi fi la datorie. Cu resemnare şi supunere, dacă nu cu elan. Elanul va veni şi el, după primele pagini scrise. „Le plus difficile — spune Renard — c'est de prendre la plume, de la tremper dans l'encre et de la tenir ferme au-dessus du papier."

Luni, 3 [august 1936]

Am scris puţin, dar am scris. Principalul era să încep în ziua fixată în „program". E adevărat, nu aleg din toată ziua asta (în care totuşi am stat vreo 5 ore în faţa hîrtiei de scris) decît vreo patru pagini. Am scris primele două scene ale actului doi. M-am împiedicat însă la scena treia, Leni—Bogoiu, şi mi se pare că nu trebuie să insist: n-am s-o urnesc din loc astă-seară. O las pe mîine-dimineaţă.

Scena primă, Bogoiu-Maiorul, am terminat-o sacrificînd în întregime incidentul cu jurnalul găsit, care, mai demult — cînd făceam scenariul (scenagiatura, zice Stendhal) —, mi se părea deosebit de comic*. Dar acum am impresia că pe de o parte e facil ca efect, iar pe de altă parte, foarte greu de scris. Pe mîine, deci.

** În text: „comică".*

Seară rece, dar de o puritate perfectă. Luna, drept în faţa balconului meu, într-un brad. Şi pe toată valea, un albastru de piatră transparentă.

Marţi, 4 [august 1936]

Misterul telefonului din actul I va rămîne nedezlegat. Nu voi şti niciodată cu cine a vorbit Leni şi ce a vorbit... Nu vreau să-i forţez secretele. Să şi le păstreze.

Seara

Am terminat scena Leni-Bogoiu. Am început şi am dus pînă la jumătate scena IV, Ştefan-Mme Vintilă. Aş fi terminat-o desigur, dacă tinerii însurăţei, vecinii mei de balcon, n-ar fi avut fantezia să facă toată după-masa lectură cu glas tare. Citesc o carte franţuzească — şi o citesc pe rînd: cînd ea, cînd el. Pe urmă o comentează, o explică, pasaj cu pasaj. Exasperant. Genul cel mai detestabil de lună de miere: luna de miere intelectuală.

Fără acest accident, ziua asta ar fi fost spornică. Şi aşa sunt mulţumit de ea. Opt pagini scrise. Şi multe lucruri clarificate.

Pentru mîine-dimineaţă mi-am acordat un scurt concediu, ca să urc pe Ghilcoş. Dar voi încerca să mă ratrapez mîine după-masă. Doamne ajută.

Vineri, 7 [august 1936]

Nu m-am „ratrapat" miercuri după-masă, cum îmi făgăduisem. Toată ziua de miercuri a fost sacrificată, din cauza plimbării pe Ghilcoş, unde — la întoarcere — am pierdut drumul şi am rătăcit aproape două ore. Dar priveliştea e miraculoasă.

Ieri, zi de ploaie, din zori pînă noaptea. Zi de ploaie, dar şi zi de lucru. 10 pagini. Terminat scena Ştefan—Mme Vintilă. Început scena Leni-Jef, care însă la un moment dat s-a oprit locului. Imposibil să o duc pentru moment mai departe. Am abandonat-o — şi am trecut la scena imediat următoare, intrarea celor doi străini în pensiune. Am impresia că merge. Sunt în momentul ăsta (ora prînzului) la scena IX-a, pagina 27.

Dimineaţa de azi am pierdut-o toată ca să fac corespondenţă. Voi lucra însă după-masă. Trebuie.

Scrisoare de la Jeni, care e La Sovata. Amuzant cum datează „Sovata în 3 august". Acest „în" e un vechi tic al meu, de prin 1925-1926. Ea l-a păstrat, desigur fără să ştie. E şi asta o formă de fidelitate.

Un bărbat nu va şti niciodată ce sedimente de amoruri trecute sunt în gesturile, în obiceiurile, în vocabularul, în ticurile unei femei.

Duminică, 9 [august 1936]

A patra zi de ploaie. Începe să fie exasperant. Mă surprind cu nostalgii de oraş. Aş vrea un cinematograf, un concert... Şi totuşi, cel mai bun lucru pe care îl aştept e tot soarele.

Am lucrat, mi se pare, destul de bine. Am terminat aseară scenele cu cei doi străini. Sunt lucruri care mă amuză. Mă întreb însă dacă pe ici, pe colo n-am exagerat, dacă n-am apăsat prea tare, dacă n-am recurs la prea facile efecte. Nu ştiu: voi vedea. Sunt la pagina 40. Să vedem ce va da ziua de azi.

Mă gîndeam ieri, plimbîndu-mă pe şosea, la Ionel Teodoreanu. Nu ştiu de ce. Mi-ar fi făcut plăcere să-l întîlnesc. Azi-dimineaţă, pe cine găsesc în pensiune, tratînd cu Fräulein Wagner închirierea unei camere? Ionel Teodoreanu, cu soţia lui. Sinceră bucurie de a-l vedea. Va locui în pensiune, începînd de mîine seară. Scrie un roman. Sper că nu ne vom incomoda unul pe altul.

Luni, 10 [august 1936]

A cincea zi de ploaie. Suntem în plin noiembrie. De nicăieri, nici un semn de îndreptare. Am impresia că s-a terminat, că nu voi mai vedea aici, la Ghilcoş, un cer senin.

Sunt la scena finală— aceea despre care, în noaptea cînd mi-am făcut pentru prima oară schema piesei — în martie —, scriam: „marea scenă, greu de scris".

Mă apropiu de ea cu teamă. Ce o să dea? Dacă o termin azi sau mîine, îmi las o zi liberă înainte de a trece mai departe, la actul al treilea.

Să fie oare posibil să mă întorc la Bucureşti cu toată piesa scrisă?

Paginile scrise ieri îmi displac suficient. Nu vreau însă să mă împiedic de ele acum. Voi încerca să le revăd la sfîrşit. Deocamdată mi se par exagerate. Tranziţia e prea bruscă, efectele prea intenţionate.

Seara

Aveam dreptate. Merge greu. Sunt la masa*

** Propoziţie neîncheiată.*

Marţi, 11 [august 1936]

Începusem aseară să scriu cîteva rînduri aici, în caiet, cînd mi-a bătut în uşă Ionel Teodoreanu. L-am poftit înăuntru şi am stat vreo două ore de vorbă. Cînd a plecat, n-am mai ştiut exact ce voiam să spun în fraza începută — şi am abandonat-o aşa cum era, mai ales că trebuia să mergem la masă.

În rezumat, voiam să spun că scena asta, la care m-am oprit, mă îngrijorează. De cînd sunt la Ghilcoş, prima piedică serioasă. Şi nu mă îndur să trec, peste ea, la actul al treilea. Aş vrea să pot termina actul II — şi să-l pun deoparte, ca pe o treabă sfîrşită. Ieri am stat vreo 6 ore în faţa hîrtiei — şi nu m-am ales decît cu vreo două pagini (nici două pagini întregi), care pot fi reţinute.

Voi încerca azi. La drept vorbind, dacă ar fi soare, mi-aş acorda cîteva ore libere, aş urca pe Ghilcoş sau pe Ţohard — şi asta m-ar limpezi poate. Dar e mereu urît, acelaşi cer

de noiembrie, un vînt rece, nici măcar destul de tare ca să gonească norii.

Teodoreanu este acelaşi convorbitor fascinant pe care l-am cunoscut la Galaţi. Îl ascult cu cea mai vie plăcere — deşi nu-mi vorbeşte decît despre el, despre literatură, despre romanul pe care îl scrie. Mi-a cetit cîteva pasaje — şi unele mi s-au părut excelente. Îndeosebi un scurt episod cu doi eroi — Hans Müller şi Mircea Ştefănescu.

— Sunt la o etapă antilirică, mi-a spus. E un roman pe care îl scriu împotriva mea: cred că o să-ţi placă.

E de altfel un camarad încîntător. Băieţii lui, care locuiesc la dreapta mea şi îmi sunt oarecum tovarăşi de balcon, au primit ordin să fie liniştiţi. Doamna Teodoreanu face o cafea neagră extraordinară, din care primesc şi eu o raţie de două ceşti pe zi.

Romanul lui se cheamă *Arca lui Noe*. Se petrece la Borsec, într-o pensiune — pensiunea lui Fräu Blecher — care se mai cheamă şi flota Blecher.

Pentru că venise vorba de Cezar Petrescu, care utilizează — aproape fără să-şi dea seama — în cărţile lui, sugestii din diverse convorbiri sau confesii literare, m-am grăbit să-i spun, ca măsură de prudenţă:

— Să ştii că şi în ceea ce scriu eu acum este o pensiune, într-o localitate de munte — Pensiunea Weber — condusă de Fräulein Weber, pensiune pe care, la un moment dat, un personaj o compară cu un vapor...

Am rîs amîndoi de coincidenţă — dar nu e rău că am precizat.

— De altfel — mi-a spus el — nu cred să ne întîlnim. Mergem probabil pe drumuri diferite.

— Cu atît mai diferite cu cît ceea ce scriu eu este... o piesă de teatru.

Nu părea surprins — şi mi-a explicat de ce:

— Băiatul meu cel mare — Ştefănucă — mi-a spus azi la prînz... (Bătaie în uşă. Deschid: e Teodoreanu. Îmi aduce cafeaua de dimineaţă. Ne vorbim doar din ochi — de frică să nu ne angajăm într-o nouă conversaţie. Continui)

...mirat: „Papa, să ştii că domnul Sebastian vorbeşte singur cînd scrie..." N-am crezut, dar acum înţeleg...

Îi explic că într-adevăr simt nevoia să spun fiecare replică înainte de a o scrie...

Vineri, 14 [august 1936]

Nici un progres. Sunt la un punct mort — Scena finală a actului II opune o rezistenţă stupidă.

Actul III, de care am încercat să mă apropiu, este cu totul inform. De atîtea zile, nici o idee nouă.

Şi soarele nu mai vine. Încep să cred că din cauza lui îmi merge aşa de prost. Ieri nici n-am încercat să lucrez. Şi nici măcar nu am satisfacţia de a fi leneş. Sunt plin de remuşcări — şi fiecare ceas mi se pare o mustrare.

Sîmbătă, 15 [august 1936]

Totuşi, ieri am terminat actul II. Cred că va avea nevoie de serioase adăogiri. Îmi trebuie neapărat o scenă Leni-Ştefan, prealabilă scenei finale, pentru a o pregăti. Şi, de asemeni, ar trebui să insist puţin asupra lui Mme Vintilă*. Eventual scena Leni-Jef poate rămîne aşa cum e. În schimb, va trebui să adaug unele lucruri „discursului" pe care Leni îl ţine celor doi intruşi, convingîndu-i să plece.

** În text: „Valeriu".*

Toate aceste adăogiri mi se par necesare nu numai pentru economia intimă a actului, dar şi pentru dimensiunile lui. Se înţelege că el trebuie să fie mai mic decît actul prim, dar oricum disproporţia mi se pare prea mare. 79 de pagini întîiul şi numai 49 al doilea

— asta face o diferenţă nu numai de 30 de pagini, dar — la reprezentare — de jumătate oră.

Soarele a revenit. Azi-dimineaţă, două ore pe terasă, gol, în chaise-longue. Îmi voi recîştiga, sunt convins, forma mea de vacanţă, care totdeauna a fost excelentă, cînd am avut destul soare.

Aseară, foarte frumoasă plimbare cu Teodoreanu spre Floarea Reginei.

Mi-e frică parcă să ridic cortina pentru actul al treilea. Ştiu aşa de Puţine lucruri despre ce se va întîmpla...

Joi, 20 [august 1936]

Pare comic de scris, dar cînd un lucru puţin mai neobişnuit ţi se întîmplă, ai totdeauna o impresie de ridicul şi de neverosimil — aşa de monotonă, aşa de bine gospodărită e viaţa pe care o ducem.

Prin urmare, am fost victima unui atac banditesc. Am trăit aceasta situaţie cinematografică de a fi timp de vreo cinci minute sub ameninţarea unei puşti, îndreptată spre mine: „Sus mîinile!"

La drept vorbind, „sus mîinile" n-a spus. Eram cu Gulian *(28)* şi cu soţia lui, sus pe Ţohardul mare. Ajunsesem în vîrf şi admiram peisajul (în treacăt fie zis, mi se pare excepţional: de o lărgime, de o bogăţie de planuri rară). Mergeam agale, cînd aud din faţă o voce care ţipă:

— Staţi!

(28) Poetul Emil Gulian.

Nu mi-am dat seama de ce se petrece. Credeam că e vocea lui Emil sau gluma unui excursionist. Pe urmă, după două-trei secunde, m-am dezmeticit. În faţa noastră, un tip înalt, haine de pădurar, barbă mefistofelică, mustăţi ţepoase (şi barba şi mustăţile desigur false, dar suficient de bine lipite), puşcă de vînătoare, mi se pare cu două ţevi, îndreptată spre noi.

— Staţi!

Tipul face o manevră de încărcare, desigur ca să ne impresioneze. Nu era nevoie. Eram destul de impresionaţi.

— Dezbrăcaţi-vă.

Ne-am dezbrăcat. Nu aveam chef de discuţii. Am rămas — fericită prevedere — în costumele de baie, pe care le aveam pe noi. Am lăsat toate hainele grămadă acolo şi, urmăriţi de ţeava lui, ne-am depărtat cîţiva metri, unde ne-a poruncit să ne trîntim în iarbă. Cum mă uitam fix la el, m-a întrebat de cîteva ori:

— Ce te uiţi la mine? Ce te uiţi la mine? Şi pe urmă, teribil:

— Nu întoarceţi capul, futu-vă mama voastră.

Avea o voce aspră, accent unguresc. Îl auzeam scotocind în buzunare — şi mă întrebam ce mi se mai poate întîmpla. Revedeam întîmplările cu Terente, din 1925. Un moment m-am întrebat dacă nu va lua pe vreunul din noi, ca să ceară pe urmă bani. Eram totuşi destul de calm pentru o glumă. I-am spus lui Emil:

— În fond e o experienţă.

Hortansa Gulian, care ştie cîteva boabe ungureşte, i-a spus — evident fără să întoarcă capul şi fără să-l privească — ceea ce ne interzisese — să ia ce vrea şi să plece.

— Olgoş — a fost răspunsul lui — un fel de „mucles!" unguresc. Pe urmă l-am auzit ronţăind: mînca ciocolata şi pesmeţii pe care îi găsise într-o basma. Într-un sfîrşit l-am auzit:

— No! acuma veniţi să vă-mbrăcaţi.

Cînd am întors capul, dispăruse.

Bilanţul: mie mi-a luat ceasul (de care îmi pare cu adevărat rău — hotărît nu am noroc la ceasornice), bluza training-ului şi vreo 80 de lei, cît aveam în buzunar. Lui Emil, o tabacheră de argint şi vreo cinci sute de lei. E curios că ne-a lăsat celelalte lucruri: basca, ochelarii de soare, pantalonii.

Pe urmă ne-am întors, jumătate speriaţi, jumătate amuzaţi. De neplătit intrarea noastră în Ghilcoş, convorbirea cu jandarmii, lumea care ne priveşte, oamenii care vor detalii, cei care surîd cu un mic surîs de îndoială, cei care încep să fie îngrijoraţi. Suntem celebri... Poate o să scrie şi la jurnal.

Acuma, cînd mă gîndesc bine, mi se pare că banditul meu era un diletant, şi că, dacă noi nu ne simţeam prea bine în compania lui — şi el era niţel intimidat de operaţie. Cred că, dacă nu s-a apropiat nici un moment de noi, e pentru că i-a fost frică. Hortansa avea cercei de cîteva zeci de mii de lei în urechi şi, desigur — amîndoi — verighete. Le-am salvat. Cred că puţină dibăcie să fi avut, şi mai ales puţin sînge rece, puteam şi eu să-mi salvez ceasul în timp ce mi-am dezbrăcat pantalonii.

Mai mă întreb dacă arma lui era încărcată şi dacă, tăbărînd pe el cu bastoanele, n-am fi reuşit ori să-l punem pe fugă, ori să-l prindem şi — victorie! — să-l ducem cu noi pînă jos, la jandarmi. Numai că arma putea fi totuşi încărcată şi — de! — nu făcea să încercăm o experienţă glorioasă pentru puţinul pe care aveam în definitiv să-l pierdem. Numai dacă s-ar fi apropiat de noi am fi răspuns probabil.

Acuma îl caută jandarmii prin împrejurimi. M-ar amuza să pot sta de vorbă cu el.

Actul III l-am început după lungi, lungi dibuiri. Nici acum nu sunt deplin clarificat, înaintez încet, făcînd lumină pe distanţe scurte, pe care le parcurg, fără să ştiu încotro voi merge mai departe. Sunt zile în care nu scriu nimic — sunt altele din care nu mă aleg decît cu trei-patru replici scrise. Dar nu mai am dezolanta impresie de acum cîteva zile, impresie pe care am comunicat-o şi Mariettei şi lui Mircea că nu voi mai putea scrie deloc şi că voi rămîne cu piesa veşnic neterminată.

Merge greu, merge foarte greu — dar merge.

Sîmbătă, 22 [august 1936]

Cred că s-a făcut lumină. A fost greu pînă m-am clarificat — dar acum mi se pare că sunt într-adevăr şi definitiv clarificat.

Ziua de ieri şi cea de azi — nu prea productive ca număr de pagini (ieri o pagină şi jumătate, astăzi patru pagini jumătate) — mi-au precizat linia actului trei. Iese cu totul altceva decît proiectasem, dar sunt bucuros că regăsesc un ton grav, pe care scenele Bogoiu-Maioru îl îndepărtaseră cu prea multă brutalitate comică. Nu va fi un act comic. Renunţ, de exemplu, la scena cu peştele prins de Maior — scenă care mă amuza aşa de mult în primele mele proiecte. De altfel, Maiorul şi d-na Vintilă nici nu mai apar în actul ăsta. Nu i-am dat eu afară. S-au eliminat singuri, prin jocul intim al lucrurilor.

Comedia se strînge între Leni, Ştefan, Bogoiu şi Jef. Toţi trei o iubesc — fiecare în felul lui — şi, plecînd, Leni îi va părăsi pe toţi trei. Regăsesc o foarte veche amintire dintr-un film pe care l-am văzut în copilărie şi care se chema: *Cei trei sentimentali*. E o emoţie regăsită.

Sunt surprins de sensurile sufleteşti pe care le-au căpătat, de-a lungul acestor luni de cînd scriu piesa, Bogoiu şi Jef— la început figuri cu totul episodice în intenţia mea şi mai mult de utilitate comică, iar acum deveniţi piese principale ale întregului joc psihologic.

Am scris pînă azi, din actul III, primele trei scene, lăsînd acuma (7 1/2 seara) neterminată scena Bogoiu-Leni. Scenariul sumar al întregului act e făcut.

E posibilă o singură primejdie. Prin eliminarea Maiorului şi a lui Mme Vintilă, actul să nu devină prea scurt.

Sunt însă decis să nu ţin deocamdată seama de acest lucru. Eu scriu piesa aşa cum se

impune ea. Pe urmă, la reprezentaţie, voi face amplificările strict necesare — dacă într-adevăr vor fi necesare. Impresia mea însă este că, mai ales ţinînd seama de lungimea actului prim, spectacolul ar putea fi împărţit în două, cu o singură pauză după actul 1, actele 2 şi 3 jucîndu-se cu o pauză doar de cinci minute, aproape în continuare.

Mă gîndesc la felurite titluri („Vacanţă" e prea şters). „O zi cu soare". „Jocul de-a vacanţa". „Jocul de-a fericirea".

Cred că mi-am recîştigat bucuria de a scrie. Un moment (moment care a durat vreo zece zile), mă părăsise. Dacă-mi menţin actuala dispoziţie de lucru, atunci rămîn la Ghilcoş pînă termin, adică — dacă e nevoie — şi după 1 septembrie.

Marţi, 25 [august 1936]

Sunt la jumătatea scenei a VIII-a, scena de explicaţii Leni-Ştefan, punctul de sus al actului. De aici încolo restul e de o perfectă simplicitate. Îmi dau seama că, dacă aş fi mai harnic şi dacă aş fi într-o mai atentă încordare, aş putea termina totul într-o singură zi.

Dar pe de o parte ploaia a revenit şi suntem din nou în plin noiembrie, de ieri-dimineaţă. Îmi lipseşte aşa de mult soarele... Mă obişnuisem să lucrez pe balcon — mai ales între 5 şi 7 1/2 seara, cînd muntele Ghilcoş, drept în faţa mea, trecea prin cele mai suave focuri ale apusului. Iar prezenţa lui Teodoreanu, şi el aplecat deasupra mesei de lucru, pe balconul lui, era amicală, confortabilă.

Pe de altă parte, sunt mereu tracasat de instrucţia afacerii de pe Ţohard. De cîteva ori m-au chemat la postul de jandarmi să-mi arate diverşi bănuiţi. În sfîrşit, s-au fixat asupra unui tip care prezintă, ca să zic aşa, cele mai mari garanţii de seriozitate. Eu nu pot jura că e el, dar mărturisesc că privirea lui mă înfioară. Acuma m-au chemat la Miercurea-Ciucului, la judele de instrucţie. Evident, nu mă voi duce, dar toate parlamentările astea, toate drumurile la jandarmerie, toate declaraţiile pe care a trebuit să le dau (şi pe care le scriam cu teama de a nu nenoroci un nevinovat) mă irită, mă împiedică să lucrez, mă distrag, îmi rup continuitatea.

Totuşi, îmi pot considera piesa virtual terminată. Mai am două zile, cinci sau şapte — dar o termin. Aş vrea însă să o termin aici şi să nu fiu silit a lăsa nici măcar un rînd pentru la Bucureşti.

Joi, 27 [august 1936]

Nu, n-am să termin nici azi, nici mîine, nici duminică. Nu ştiu cînd am să termin. Deşi scena a opta, Leni-Ştefan, care mi se părea cea mai grea în actul ăsta, e terminată, totuşi dificultăţile n-au trecut toate. De exemplu scena imediat următoare, Ştefan—Jef, rezistă. Toată după-masa de ieri, toată dimineaţa de azi m-am luptat cu ea, fără să pot scoate mai mult de 5-6 replici. E curios cum se ivesc rezistenţe, mai ales acolo unde nu le aşteptam.

Dar nu sunt supărat. Aştept. Finalul actului se desemnează admirabil. E o bogăţie de nuanţe pe care nu o bănuiam acum zece zile, cînd întreg actul trei mi se părea sterp. Dar voi putea să aduc la lumină toate aceste nuanţe? Dacă din scena penultimă — Leni, Ştefan, Bogoiu, Jef— nu scot un moment de o mare delicateţă şi de emoţie foarte fină, atunci nu rămîne decît o singură explicaţie: că nu am pic de talent.

În ce priveşte titlul, cred că voi rămîne definitiv fixat la *Jocul de-a vacanţa*.

Sîmbătă, 29 august [1936], ora 4

Am terminat. Cui să telegrafiez, ca în anul I: „Trecut examenul, sunt fericit"?

Dar am trecut oare examenul? Voi vedea mai tîrziu.

[Septembrie]

Balcic. Duminică, 6 septembrie [1936]

Sunt aici de ieri. Casa mea (vila Paruşeff), o casă de bulgar sărac, e aproape un bordei.

Foarte curat însă şi literalmente pe ţărm. Valurile se sparg la trei metri de mine. O curte, chaise-longuri şi marea întreagă deschisă înainte. Sunt, cred, în centrul golfului.

Zgomotul valurilor fără încetare, de o egalitate ritmică ce mă adoarme. Am dormit un somn adînc, egal, lung, cum n-am avut nici unul la Ghilcoş. Şi totuşi, vacarmul valurilor e permanent iar fereastra mi-a fost larg deschisă toată noaptea.

Azi-dimineaţă, prima baie în mare. Regăsesc marea voluptate de a înota. Şi înot aşa de prost.

Un cerc de actori, pictori, lungi conversaţii leneşe, o atmosferă de nepăsare, de neglijenţă, de jemanfişism într-adevăr recreator. Iancovescu, Ţoţa, Marietta Rareş, Lucian Grigorescu, Paul Miracovici, Baraschi, Mützner. Am dejunat cu toţii astăzi la judecătorul... (am uitat cum îi zice) şi am ascultat după-masă, cu marea în faţă, Bach (al treilea brandenburghez), Mozart (concert pentru vioară şi orchestră), Vivaldi, Beethoven.

Se înserează, sunt singur acasă, şi valurile bat mereu aici, lîngă mine...

Am renunţat să scriu aici ce s-a petrecut la Bucureşti, în trecerea mea pe acolo. Patru zile destul de obositoare. Pe Leni n-am văzut-o şi poate n-am s-o mai văd. Mă chemase miercuri la ea — şi n-am găsit-o acasă. Mi-e silă. N-aş vrea să reîncep calvarul telefoanelor, al pîndelor, al presupunerilor, al strategiilor. Jocul e prea vechi — şi pe urmă este şi fără sens.

În anumit sens, incidentul ăsta îmi simplifică soluţia piesei. I-o dau Mariettei. Cu părere de rău, dar fără ezitare. Va scoate din ea ce va putea. Aş vrea cel puţin s-o joace cu Iancovescu — dar mă tem că nici asta nu va fi posibil şi că pînă la urmă va trebui să-l accept pe Toni. În cazul ăsta merg la un dezastru sigur.

Miercuri seara am citit actele doi şi trei, pentru Marietta, Haig, Nenişorii, Mircea şi Nina, întîmplător Pencii. Rezultat îndoielnic — primă impresie mai mult deprimantă. Dar pe urmă mi-am revenit. Sunt o sumă de obiecţii pe care vreau să le consemnez aici. Dar pe de o parte mi s-a terminat cerneala, iar pe de altă parte e prea frumos afară. Pe mîine poate.

Luni, 7 [septembrie 1936]

Actul II ar putea să meargă chiar în forma lui de acum. Poate că nici scena Leni—Jeff nu mai e nevoie să fie complectată. În schimb, scena finală trebuie neapărat remaniată. A fost de altfel sentimentul meu din primul moment, de cînd am scris-o.

De asemeni, e cu totul insuficientă scena imediat următoare plecării celor doi intruşi. Ideea este excelentă (una din cele mai bune invenţii din întreaga piesă) — dar nu e pusă deloc în valoare. Mi-am dat şi eu seama de acest lucru, dar mai ales cel care m-a făcut atent a fost Haig.

Merge foarte bine la lectură întreg episodul celor doi clandestini. S-a ascultat bine şi s-a rîs mult.

Asta e tot ce găsesc deocamdată de spus despre actul II. Mult mai complicat e pentru al treilea.

Vineri, 11 [septembrie 1936]

Plec după-masă. N-am scris nimic, n-am citit nimic. Am stat în soare — şi asta a fost aproape tot. Cîteva zile fericite. Voluptatea mea supremă e lenea.

De asta n-am notat nimic aici. Nu mă interesa.

Marea e calmă, oglindă.

Bucureşti. Marţi, 15 [septembrie 1936]

Am văzut-o pe Leni şi i-am comunicat decizia mea de a da piesa lui Iancovescu şi

Mariettei. Numai în cazul în care această soluţie ar eşua, aş putea să-i pun din nou piesa la dispoziţie. A primit vestea cu destulă stăpînire, dar cu o emoţie vizibilă. Poate nu „emoţie". Surpriză, necaz, regret — şi departe, departe de tot, nevoia de a izbucni în lacrimi. Asta e logica stupidă a jocului nostru. Atîta timp cît ştia că piesa îi aparţine, că pentru ea o scriu şi pentru ea o păstrez, era neglijentă pînă la indiferenţă. Acum, cînd o pierde sau cînd e ameninţată s-o piardă, piesa îi devine necesară şi suferă de a nu o mai avea.

Iar eu — nici eu nu sunt altfel. Regăsesc acea „muflerie intermitente" de care vorbeşte Swann. Ajunge puţină nelinişte, ajunge îndoiala, întrebarea, presupunerea că îi sunt indiferent, pentru ca să sufăr că n-o văd şi să mă gîndesc zi şi noapte la ea. Dar cînd (cum s-a întîmplat azi-dimineaţă) o găsesc învinsă, fără rezistenţă, gata să mă iubească, atunci dintr-o dată îmi recapăt distanţa şi încetez a o mai wbi. Am avut azi-dimineaţă impresia că e urîtă. Nu-mi plăcea pur şi simplu — ceea ce mi se întîmplă pentru prima oară de cînd o iubesc. ar Ştiu bine că nu-i adevărat şi că — chiar dacă ar fi — nu are importanţă. Adevărul e că azi-dimineaţă eu eram stăpîn pe jocul meu şi ea nu – ceea ce o oblige pe ea să mă iubească şi pe mine să n-o iubesc. Mecanism psihologic de o simplicitate copilăroasă şi care funcţionează mereu la fel.

De altfel, asta n-o împiedică să rămînă, ca şi în trecut, cochetă, mincinoasă, inocentă într-un sistem întreg de minciuni. Îmi făcea rău s-o ascult cum îmi explică incidentul de miercurea trecută. Recitirea recentă a lui Swann îmi arată încă o dată cît de mult seamănă comedia noastră cu toate comediile de amor. Leni e şi ea o Odette oarecare, iar eu un şi mai oarecare Swann.

Sîmbătă, 19 [septembrie 1936]

Visuri lungi, complicate, astă-noapte, din care nu-mi pot aminti mare lucru.

Locuiesc parcă un fel de casă mare, cu mai multă lume — o pensiune? — undeva, într-un loc care nu e, desigur, Bucureştiul. Fac curte unei fete, pe care o aduc în odaia mea. Cineva, care pare să fie fratele ei sau iubitul ei şi care ne pîndea din balcon, intră în cameră şi ne surprinde. Urmează o dramă cam confuză. Şi fata şi băiatul mor, asasinaţi sau smucişi. Eu sunt responsabil. Va trebui să fiu şi eu ucis sau să mă omor. Dar o femeie intervine şi într-un lung monolog (care pare a fi ţinut la mormîntul celor doi sau, oricum, în faţa unui monument), povesteşte cum ea i-a ucis — aşa încît eu sunt salvat... şi mă trezesc.

Al doilea vis e şi mai confuz. Sunt într-o sală mare, cu imens de multă lume. Este, după cum înţeleg, o sărbătoare comemorativă. Puţin mai tîrziu, lucrurile se precizează: este aniversarea revistei *Nouvelles littéraires*. Mari pancarte şi inscripţii sunt purtate de-a lungul vastei săli, care seamănă cu o mare sală de bal.

O femeie ţine un discurs. E întreruptă de un bărbat care ţipă:

— De-ajuns. Prea mult aţi vorbit despre ovrei. Mă mir că nu-l aduceţi şi pe Niemirower *(29)*.

(29) Iacob Niemirower, şef-rabin al comunităţilor evreieşti din România, pînă în 1939.

În momentul ăsta, un ovrei bătrîn, cu barbă, care poate să fie chiar Niemirower, protestează. Pe urmă scoate o carte şi începe să citească o rugăciune evreiască. Domnul care a întrerupt scoate şi el o carte, din care citeşte o rugăciune românească. În realitate nu se aude nimic din cauza vacarmului, dar se văd cei doi care citesc de zor, urlînd*, în fundul sălii, pe o scară monumentală, înaltă, cum sunt scările în scenele fastuoase de revistă.

** Lecţiune incertă.*

Se produce o mare încăierare. Eu, cu o fată sau cu un băiat de lîngă mine ne strecurăm din mulţime şi ajungem repede acasă — casa din primul vis. Un moment mă întreb cu teamă dacă voi găsi uşa deschisă. E deschisă. Mă pregătesc să fug în camera mea, dar nu am timp, căci mă trezesc.

Evident, amîndouă visele erau mult mai complicate, dar mai mult nu-mi pot aminti.

Marţi, 22 [septembrie 1936]

Alaltăseară, duminică, acasă la Maryse, lectură pentru Iancovescu. Mai erau, afară de Nenişori, Ţoţa şi Ghiţă Ionescu *(30)*, Marietta şi Haig.

(30) Economist şi politolog, colaborator la Revista Fundaţiilor Regale şi Viaţa Românească.

Lectură bună, urmărită cu destulă uşurinţă. Iancovescu, de un entuziasm gălăgios:

— E cel mai formidabil lucru pe care l-am cunoscut de 40 de ani încoace. E un moment în teatrul românesc. Nu-ţi dai seama de ce ai făcut. E o onoare pentru mine să te joc. Nu-ţi dai seama de drumurile pe care le deschizi. Ce tehnică, ce dialog, ce minune!...

Îl ascultam amuzat şi cu destul calm. Încep să-l cunosc. Totul e pentru el formidabil, unic, epocal. Totul: via lui de la Balcic, cîinele lui, apusul de soare de la Surtuchioi (care într-adevăr a fost miraculos — îmi pare rău că n-am scris nimic la Balcic despre acea plimbare...). Ştiu cu cît trebuie reduse superlativele lui Iancovescu, pentru a căpăta ideea exactă pe care vor s-o exprime. Prin urmare, nu mă las înşelat de excesele lui de entuziasm. Îmi cunosc piesa mai bine decît mi-o cunoaşte el. Adevărul însă este că i-a plăcut destul şi că sub ploaia lui de exclamaţii admirative se putea citi o adeziune sinceră. E un punct cîştigat.

Observaţiile lui despre actul al treilea sunt foarte juste. Incontestabil, omul ăsta are ochiul sigur. Scena de explicaţii Leni-Ştefan este prea explicativă. Grosolan explicativă. Soluţia pe care mi-o propune el este simplă: tai totul pînă la scena Jef-Ştefan (care i-a plăcut mult — şi îmi pare bine), scriu proiectata scenă cu Bogoiu şi peştele Maiorului, las prima scenă Leni-Ştefan — şi fac pe urmă legătura. E o operaţie de cinci minute.

Totuşi, eu nu văd chiar aşa de simplă chestiunea. Mi se pare că remanierea actului ultim trebuie să fie mai serioasă.

Toate lecturile pe care le-am făcut pînă acum (cea de duminică a fost a treia — ca să nu mai socotesc lecturile anterioare ale actului prim) mi-au servit enorm. Sunt, în fine, fixat asupra lucrurilor care merg şi asupra celor care nu merg. Mi se pare că un public de 500 de oameni nu va reacţiona altfel decît publicul de 10 persoane, pe care l-am înfruntat pînă acum.

Din actul întîi voi modifica scena Bogoiu-Leni (în sensul în care şi Camil şi Gulian mi l-au indicat printr-o tulburătoare identitate de observaţie). Dovadă că schimbarea se impune este că după actul întîi Iancovescu îmi spunea că Bogoiu e un tip din familia Prostului lui Fulda — ceea ce e absolut inexact. De altfel, schimbarea e simplă şi uşoară. E mai mult o problemă de transcriere decît de transformare propriu-zisă.

Actul II rămîne aproape intact. Scena primă indică admirabil schimbarea de atmosferă. Intrarea celor doi clandestini a fost încă o dată ascultată cu mare bucurie. Voi modifica doar o replică a lui Bogoiu (cea cu poliţa — care nu merge deloc). Iancovescu mi-a dat aici o sugestie simplă, dar excelentă.

Actul al III-lea cred că-l voi scrie din nou, exceptînd ultimele patru scene. Mi-ar trebui pentru asta trei—patru zile, în care aş pleca undeva să lucrez, la Sinaia de exemplu, sau poate la Braşov, Sibiu. Voi vedea Pentru moment, n-am nici o grabă, deşi Iancovescu mă asigura că mă joacă înainte de Crăciun — şi se oferea să semneze imediat un contract în sensul ăsta.

Vor fi însă mari dificultăţi. Am impresia că nu o va accepta pe Marietta — căreia i-o preferă pe Ţoţa. În acest caz nu-i dau piesa. Oricîtă nevoie am de Iancovescu — pe care,

mai ales acum, îl simt iramplasabil — nu pot să-l las să mă joace cu Ţoţa, cu Ţăranu în Bogoiu şi — te pomeneşti — cu Mircea în Jef. Prefer să mai aştept un an.

La drept vorbind, a aştepta încă un an ar fi soluţia care mi-ar conveni mai mult, căci pînă atunci s-ar putea să devină posibilă distribuţia mea ideală (Leni-Iancovescu-Timică), iar pe de altă parte, acum sunt destul de plictisit de toată istoria asta, care durează prea de mult. Mi-e dor să fac altceva: să citesc, să scriu un roman, să termin cu o glumă care bag de seamă că-mi cere mai mult timp decît merită. Mi-e silă văzînd că ia proporţii o întîmplare care, în definitiv, nu are dreptul să fie mai mult decît derizorie. Sunt aşa de neserios încît să-mi închipui că gluma asta în trei acte are dreptul să mă preocupe, cînd în fiecare an 30 de oameni scriu, la Paris, la Viena şi la Londra, 30 de comedii cel puţin la fel de agreabile? Nu, nu — e timpul să redevin serios.

Dar 1) nu am bani; 2) nu ştiu dacă pînă la anul nu vom avea război sau revoluţie; 3) nu ştiu dacă la anul un autor evreu îşi va mai putea juca o piesă, fie şi la un teatru particular. Iată trei raţiuni care m-ar îndemna să mă grăbesc.

Nu ştiu ce voi face.

Vineri, 25 [septembrie 1936]

Aseară Mircea a izbucnit deodată, în mijlocul unei conversaţii destul de potolite despre politica externă şi despre Titulescu, ridicînd deodată glasul, cu acea teribilă violenţă cu care mă surprinde uneori:

— Titulescu? Ar trebui executat. Pus în faţa unui pluton de mitraliere. Ciuruit de gloanţe. Spînzurat de limbă.

— De ce, Mircea? îl întreb surprins.

— Pentru că a trădat. Înaltă trădare. A încheiat cu ruşii un tratat secret, pentru ca în caz de război să ocupe Bucovina şi Maramureşul.

— De unde ştii?

— Mi-a spus generalul Condiescu.

— Şi e de-ajuns? Sursa nu ţi se pare pătimaşe? Informaţia nu ţi se pare fantezistă?

M-a privit lung, cu stupoare, incapabil să priceapă că cineva se mai poate îndoi de un asemenea „adevăr". Pe urmă l-am auzit spunîndu-i Ninei, în şoaptă:

— Îmi pare rău că i-am spus.

Ar fi vrut să adauge: „el nu poate înţelege asta — e orbit".

Tot incidentul m-a deprimat. Scriindu-l, observ că nu regăsesc încordarea enervată de aseară, sentimentul de disensiune iremediabilă pe care l-am încercat.

El este un om de dreapta, pînă la ultime consecinţe. În Abisinia, a fost cu Italia. În Spania, e cu Franco. La noi, e cu Codreanu. Face numai eforturi — cît de penibile? — pentru a ascunde acest lucru, cel puţin faţă de mine. Dar se întîmplă să-l răzbească, şi atunci ţipă, cum a ţipat aseară.

El, Mircea Eliade, crede orbeşte ce scrie *Universul*. Informatorul lui e Stelian Popescu *(31)* — şi crede orbeşte în el. Veştile cele mai absurde, cele mai trivial tendenţioase găsesc în el un ascultător credul. Şi are un fel naiv de a se exaspera, de a ridica vocea, pentru a lansa, fără un zîmbet măcar, chestiile abracadabrante pe care le află în oraş, în redacţia *Vremei*, în redacţia *Cuvântului*. Titulescu ne-a vîndut ruşilor. Titulescu a cedat comuniştilor spanioli „25 de avioane comandate în Franţa".

---

(31) Avocat şi om politic, directorul ziarului Universul.

Dacă eu ridic din umeri, cu neîncredere, el mă priveşte dezolat, dînd uşor din cap, ca în faţa unui om cu desăvîrşire pierdut pentru adevăr.

Aş vrea să eliminăm din discuţia noastră orice aluzie politică. Dar e posibil? Strada urcă pînă la noi vrînd-nevrînd, şi în cea mai anodină reflecţie simt spărtura mereu mai mare dintre noi.

Îl voi pierde pe Mircea pentru atîta lucru? Pot uita tot ce este excepţional în el, generozitatea lui, puterea lui de viaţă, omenia lui, dragostea lui, tot ce e tînăr, copilăros, sincer în el? Nu ştiu. Simt între noi tăceri jenante, care ascund numai pe jumătate explicaţiile de care fugim, fiindcă le simţim probabil fiecare, şi acumulez mereu deziluzii — între care prezenţa lui la *Vremea* antisemită (comod, de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat) nu e cea mai mică.

Voi face tot ce e posibil ca să-l păstrez totuşi.

Miercuri, 30 [septembrie 1936]

Duminică şi luni — la Roman *(32)*. Am plecat de acolo copleşit, uzat. Aveam impresia că nu voi putea reintra în viaţă. Totul mi se părea inutil, absurd. Simplul gînd că un telefon de dat sau de primit din partea lui Leni poate fi pentru mine o problemă mă umilea. Ideea de a juca piesa mi se părea trivială.

---

(32) În vizită la M. Blecher.

Acum totul a trecut. Într-un fel, am uitat. Mă voi duce după-masă la tribunal, mă voi duce diseară la teatru, scriu acum aici în caietul ăsta — iar între timp viaţa lui Blecher continuă la Roman aşa cum am văzut-o. Voi mai avea vreodată curajul să mă vait de ceva? Voi mai avea neruşinarea să am capricii, indispoziţii, enervări?... El trăieşte în intimitate cu moartea. Nu cu o moarte abstractă, nebuloasă, cu termen lung. E moartea lui, precisă, definită, cunoscută în detalii, ca un obiect.

Ce îi dă curaj să trăiască? Ce îl susţine? Nu e nici măcar disperat. Nu înţeleg, mărturisesc că nu înţeleg. De cîteva ori aş fi izbucnit în lacrimi privindu-l. Noaptea l-am auzit gemînd din odaia lui, ţipînd — şi am simţit că mai e cineva în casă, afară de noi, cineva care era moartea, destinul — nu ştiu cine. Am plecat de acolo răvăşit, ameţit.

Dacă lucrurile ar avea vreo sancţiune, vreo consecinţă, eu n-ar mai trebui să-mi continui viaţa mea de pînă acum. N-ar mai trebui să pot. Dar uit — şi revin la existenţa asta inconştientă de om oarecum valid.

Miercuri, 7 octombrie [1936]

Încep să sufăr iar de lipsa Leniei. Două săptămîni am ţinut bine. Dar simt, zi de zi, cum cedez nostalgiei de a o vedea. Dau tîrcoale telefonului, mă culc cu gîndul la ea, o visez, mă scol cu gîndul la ea. E stupid, ştiu că e stupid — n-am decît să recitesc jurnalul ăsta, pentru a vedea cît este de stupid.

Am întîlnit-o, luni noaptea, pe la 1 1/2, în faţa casei ei, tocmai cînd cobora din maşină cu Froda. Nici n-am văzut-o ca lumea. Vorbeam cu destulă indiferenţă. Aveam impresia că nici nu sunt emoţionat. Pe urmă, după ce ne-am despărţit, simţeam deschise toate amintirile, toate aşteptările.

Totuşi trebuie să fiu rezonabil şi ferm. Dar voi fi?

Nu ştiu ce va da, în privinţa piesei, soluţia Iancovescu. E cumplit de neserios. Şi toată povestea asta m-a obosit. Mi-e puţină silă de manuscrisul meu. Cînd mă gîndesc la el, mi se pare suficient, ieftin, frivol, de o vervă enervantă, de o facilitate care compromite.

Am recitit zilele trecute unele pagini din *De două mii de ani*. Voi mai scrie vreodată un lucru egal de grav?

Astă-seară, concert Milstein. Voi ieşi poate de acolo mai limpezit, mai stăpîn pe mine.

[Octombrie]

11 octombrie [1936]. Duminică

Sărbătorirea lui Stelian Popescu la Arenele Romane. Perpessicius îmi spunea aseară:
— O zi de doliu. Şi adăuga: cea mai ruşinoasă zi din România de după război.
Poate că n-ar trebui să fiu trist. Poate că, dimpotrivă, ar trebui să fiu mulţumit că toată dreapta românească, tot „naţionalismul" se grupează în jurul lui Stelian Popescu. Este definitoriu, infamant şi — în anumit sens — privind foarte de sus lucrurile — consolator.
Nae Ionescu i-a telegrafiat ieri, felicitîndu-l în numele lui şi al *Cuvântului*. Trebuie să fiu deprimat? Mai degrabă nu. Ar trebui să-l văd şi să-i spun: „Acuma, domnule profesor, nu mai e nici o îndoială că politica dvs. este o eroare. Numai printr-o teribilă eroare puteţi fi alături de Stelian Popescu."
Mă întreb dacă, în sinea lui, Nae Ionescu — cel puţin el — nu se simte prost.
S. S. R.-ul a trimis şi el o adresă de adeziune. N-a semnat-o Tudor Vianu şi nici Mircea. Dar Mircea — naivul — credea că face astfel un gest de solidarizare cu Nae — ceea ce i-a atras din partea lui serioase reprimande, cînd a aflat.
Un moment m-am gîndit să demisionez din S. S. R., pe motivul că nu pot lua parte la sărbătorirea unui ziar care-l insultă pe Arghezi. Dar dacă Arghezi însuşi nu o face...
Triste, triste timpuri. Ce val de trivialitate, în care se îneacă toţi, din ipocrizie, din laşitate, din interes.
Va veni o zi în care se va putea vorbi deschis despre aceste negre zile? Sunt convins, sunt absolut convins. Aş vrea să mai fiu atunci de faţă.

Radu Cioculescu *(33)* îmi povestea aseară cum a rupt relaţiile cu o familie de prieteni, pentru că femeia — profesoară de liceu — a semnat un manifest pentru *Universul*.
Asta mi-a amintit că tot el, Radu Cioculescu, a refuzat să primească bilete şi să ia parte la concertele orchestrei din Berlin, astă-vară, pentru că nu putea accepta nici un contact cu o instituţie hitleristă.
Curios om. Probabil, singurul român radical care există.

(33) Critic literar, traducător al lui Proust. Din 1934 era secretar de redacţie la Revista Fundaţiilor Regale (frate cu Şerban Cioculescu).

Aseară, la „Continental", masă cu Perpessicius, Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Pompiliu Constantinescu, Octav Şuluţiu. Ne-am constituit într-o asociaţie a criticilor literari. Vom scoate poate o revistă. Nu ştiu în fond ce va ieşi.
Sunt aşa de departe de toate astea.

Miercuri, 14 [octombrie 1936]

Aseară, la Fundaţie, Davidescu *(34)* îi explica lui Perpessicius şi lui Cicerone Theodorescu că evreii nu ştiu româneşte. Între alte argumente, cita dintr-o carte a mea o comparaţie cu o „gîscă îndopată".

(34) Nicolae Davidescu, poet şi publicist.

Cicerone comunicîndu-mi această mică poveste, iar Davidescu apropiindu-se puţin mai tîrziu de mine ca să-mi dea bună seara, i-am spus:
— D-le Davidescu, îmi pare rău, dar să ştii că eu n-am scris niciodată un astfel de lucru — cel puţin, nu-mi aduc aminte să-l fi scris.
Pe urmă discuţia a continuat destul de amuzant, timp de vreo jumătate oră. Sunt prea leneş ca s-o reproduc întreagă. Am impresia că Davidescu face un sifilis de manifestare antisemită. Uitătura lui e îngrijorătoare.
Seara, acasă, am băgat de seamă că în ce priveşte „gîsca", mă înşelasem. Drept consecinţă, îi trimit lui Davidescu, chiar azi, următorul bilet: „Stimate domnule

Davidescu, aseară, după ce m-am despărţit de d-ta, reîntors acasă, am căutat vreo două ore prin cărţile mele, ca să mă conving dacă am întrebuinţat sau nu vreodată imaginea compromiţătoare pe care cu atîta virulenţă critică ai reţinut-o.

Mă grăbesc să te informez că ai avut dreptate. Într-adevăr, comparaţia m chestiune se află într-o carte a mea. O uitasem. O vei găsi cu uşurinţă în *Femei*, ediţia II-a, pagina 27, rîndul 17.

Sunt bucuros că-ţi pot face serviciul colegial de a-ţi comunica întocmai propoziţiunea. Iat-o: «Respira greu şi dădea uneori ochii peste cap, cum fac gîştele îndopate.»

Îmi mai permit să te informez că prin procedeul acesta se obţine un foie-gras excelent.

Aş fi fost neconsolat dacă nu m-aş fi grăbit să rectific regretabila mea proastă memorie. Sunt încîntat că pot reda astfel sistemului d-tale politic şi critic unul din argumentele lui fundamentale.

Rămîn al d-tale vechi admirator."

Telegrama lui Nae Ionescu a apărut în *Universul* — publicată între telegrama lui Trandafirescu-Nămăeşti *(35)* şi a lui Muche *(36)*. Nu e o simplă întîmplare. E o sancţiune.

Dem. Theodorescu *(37)*, întîlnit luni seara la Naţional, îmi zicea:

— Da, duminică a fost cea mai mizerabilă zi din politica României. D-ta, domnule Sebastian, nu ştii însă ce profundă scîrbă mă cuprinde: pentru asta ar trebui să-l cunoşti mai bine pe Stelian Popescu.

— Perfect. Dar atunci de ce ai semnat şi d-ta telegrama de felicitare?

— Ce să fac? Viaţa!

---

(35) Codirector al cotidianului Universul şi director general al Asociaţiei Naţionale a Ziariştilor Români.

(36) Ion Muche, gazetar la Porunca Vremii.

(37) Gazetar şi scriitor.

Vineri, 16 [octombrie 1936]

Sunt la un punct primejdios în ce priveşte piesa mea: începe să-mi placă actul trei. După ce mi-a displăcut violent o bucată de vreme, după ce la lectură (o dată la Marietta acasă, a doua oară la Maryse) am avut impresia că e un dezastru sigur, după ce am consimţit orbeşte toate modificările propuse — ba de Gulian, ba de Haig, ba de Iancovescu — acum... Începe să-mi placă.

Nu aş face decît modificări de detaliu. Aş simplifica unele scene, aş suprima unele replici — dar aş lăsa intact scenariul, desfăşurarea lucrurilor, tonul general al actului. De revăzut mai serios nu sunt decît prima scenă şi ultima. Prima, pentru a-l introduce pe Bogoiu şi a justifica lipsa Maiorului şi a lui Madam Vintilă. Ultima, pentru că e într-adevăr prea grăbită, ceea ce am ştiut din primul moment. Altfel, înclin să las actul al treilea aşa cum se găseşte — chiar dacă în asemenea condiţii Iancovescu ar refuza să mă mai joace.

Prefer să mă înşel eu decît să se înşele alţii. Cum eu am scris — şi nu ei —, am, cred, mai multe şanse de a vedea adevărul. Şi mai trebuie să adaug incapacitatea mea de a-mi reface manuscrisele. Nu mi s-a întîmplat aşa şi cu *Oraşul cu salcîmi*?

În *Credinţa* de azi Manoliu mă denunţă că sunt funcţionar la Fundaţie şi cere — evident — darea mea afară. Nu am decît o surpriză. Că atacul vine aşa de tîrziu.

Seară de muzică. De la Bucureşti, pe discuri, *Concertul în re minor pentru două violine* de Bach. Mai tîrziu, de la Varşovia, o simfonie în sol minor de Mozart şi *Concertul pentru violină şi orchestră* de Beethoven. La vioară, Jozsef Szigeti. Mi s-a părut

extraordinar. Şi — ca niciodată — aparatul meu avea un sunet de o claritate şi de o căldură! Acum aştept de la Viena o sonată de Beethoven pentru violoncel şi pian. Trebuie să înceapă îndată. Pe urmă, mă culc.

Duminică, 18 [octombrie 1936]

29 de ani. Îi primesc nici bucuros, nici trist — cu conştiinţa că mai am unele lucruri de făcut, pentru care sunt obligat să trăiesc. Încolo, nimic. Dar am făcut serioase eforturi pentru a primi ziua asta cu oarecare solemnitate, ca pe o zi fastă. Am atîta nevoie să-mi creez mici superstiţii prevestitoare de bine. Am băut şampanie la Mircea. Totul era destul de stîngaci.

Dimineaţa a fost foarte frumoasă — o zi miraculoasă, de octombrie glorios. Am dat şi asta tot pe seama aniversării mele. Concertul Enescu de la Ateneu — l-am primit şi pe el ca pe un semn bun. Am cea mai mare bunăvoinţă de a mă convinge că nu sunt total şi iremediabil pierdut.

După-masă, vizită ratată la Leni, în cabina ei de la teatru.

Pe urmă, vizită — şi ea pe jumătate ratată — la Nae.

În sfîrşit, cinematograf şi masă în grup — terminîndu-se cu o penibilă dispută politică cu Mircea.

Dar despre toate astea — mîine.

Încep un an nou de viaţă — dar îmi este oare dat să mai încep cu adevărat ceva?

Marţi, 20 [octombrie 1936]

Mi-au venit astă-seară primele două acte de la dactilografă. Le-am citit ca să corectez greşelile de transcriere. Lectura m-a obosit. Totul mi se pare lipsit de haz. E drept că nici nu sunt în cele mai bune condiţii de „umoare".

Joi, 22 [octombrie 1936]

Iancovescu, căruia i-am dus aseară primele două acte bătute la maşină, mi-a spus azi că l-a cetit pe primul.

— Eu sunt convins — zicea — că o iubeşti pe Marietta. Numai pentru o femeie pe care o iubeşti foarte mult poţi să scrii un astfel de rol. E cel mai frumos rol de femeie posibil. Cel mai frumos — dar şi cel mai greu. Nici Ventura nu l-ar putea juca. Ţoţa, cînd i-am spus impresia mea că eşti amorezat de Marietta, mi-a spus că nu crede, dar ca e posibil să fii îndrăgostit de Leni.

Mircea mi-a dat astă-seară (am mîncat la el) detalii amuzante despre ceaiul de ieri, de la Polihroniade *(38)*. Era şi Zelea Codreanu de faţă, căruia toţi îi spuneau „Căpitane". Marietta Sadova venise cu cartea lui Codreanu şi i-a cerut un autograf.

---

(38) Mihai Polihroniade, publicist, membru al asociaţiei „Criterion", apoi afiliat Gărzii de Fier. Sebastian îl cunoştea încă din Brăila, din anii de şcoală.

— Cum e numele d-tale? a întrebat el.

— Marietta Sadova — a răspuns ea sigură. Şi pentru că el nu părea edificat, a adăugat:

— ...de la Teatrul Naţional.

— Doamnă sau domnişoară? a cerut el mai departe explicaţii — întocmai cum facem noi la Ziua Cărţii.

Cred că a fost o mică lovitură pentru biata Mariţica — ceea ce totuşi n-a împiedicat-o (spune tot Mircea) să-l privească şi să-l asculte tot timpul pe „Căpitan" cu un zîmbet extatic. E de altfel zîmbetul extatic cu care îl priveşte pe Aristide Blank. Pot spune că Marietta e ipocrită? Nu. Dar e un curios dozaj de simţ practic acerb şi de sinceritate generoasă.

Alt detaliu, la fel de mişcător şi de ridicul: Haig i-a dus „Căpitanului" întreaga lui

operă (versuri, eseuri) şi i-a oferit-o cu dedicaţie.
După plecarea lui Codreanu, Marietta şi Haig au declarat într-un glas că au trăit o zi formidabilă. „Colosală" — cred că a fost termenul lor exact.
În 1932 Haig era comunist.

O frază din discuţia cu Nae, duminică:
— Mă, eu sunt un om terminat, căzut, ratat. Viaţa mea se frînge în două: pînă la 5 iulie 1933 şi de la 5 iulie 1933. Pînă-n ziua aia eram un om tare. De atunci nu mai sunt nimic.
Ce s-a întîmplat la 5 iulie 1933? Cred că e ziua despărţirii lui de Maruca Cantacuzino.

Am luat în fine o casă. Dă, Doamne, să fie într-un foarte bun ceas.

Duminică, 25 [octombrie 1936]
Este în Marietta ceva din Mme Verdurin. Nu mult şi nu cu aceeaşi violenţă comică — dar este. Îmi spunea azi-dimineaţă, la concert, după ce cîntase Enescu concertul lui Brahms:
— Nu eşti puţin bolnav? Pe mine m-a îmbolnăvit.
Şi făcea un cap fericit, suferind în fericire, aproape de leşin.
Mi-e foarte dragă, dar aş vrea să pot realiza o dată, într-un personaj de roman, savanta ei tactică socială. De exemplu, cîte subtile intenţii nu sunt de descifrat în recepţia de astă-seară, de la Blank, unde m-a obligat să citesc încă o dată piesa!

Marţi, 27 [octombrie 1936]
Încă de la Roman, Blecher îmi vorbise despre o femeie din Bucureşti care îmi cunoaşte cărţile şi le „admiră". Acum doi ani, la apariţia celor *Două mii de ani*, i-a scris o scrisoare, comunicîndu-i că a descoperit un scriitor — „mai inteligent decît Gide".
Anul trecut, la un concert, a stat lîngă mine, ar fi vrut să-mi vorbească, dar n-a îndrăznit... O cheamă Marie Ghiolu — soţia unui inginer *(39)*. Se pare, remarcabil de bogaţi.
Alaltăieri, Blecher mi-a trimis o scrisoare în care mă ruga să-i telefonez d-nei Ghiolu — dar îmi recomanda o sumă de precauţii. Să-i telefonez marţi sau miercuri — nu în altă zi —, la ora 11 dimineaţa —, nu la altă oră.
I-am telefonat chiar acum. O voce firavă, timidă, şoptind mai mult decît vorbind, de parcă s-ar teme să n-o audă cineva din odaia alăturată. Mi-a dat o întîlnire pentru joi la 6, în hall la „Athénée Palace". Încă un lucru „misterios" în această poveste. Vom vedea.

(39) Inginerul Stavri Ghiolu a ocupat şi înalte funcţii ministeriale. În guvernul Ion Antonescu a fost subsecretar de stat la Ministerul Industriei, Comerţului şi Minelor.

Plec la 1 la Galaţi, unde voi vorbi despre Leon Blum, literat.

Aseară, la Dalles, excelent concert de muzică de cameră, cu orchestra berlineză. Mult Mozart — între altele, prima şi ultima mişcare din *Kleine Nachtmusik*. Dar ce am găsit îndeosebi emoţionant a fost o „concertantă" pentru vioară şi violă, de o melancolie mozartiană supremă.
Dar capitolul muzical al ultimelor săptămîni a fost mult mai bogat. Nu am destulă răbdare să notez tot.

[Noiembrie]

Joi, 5 noiembrie [1936]
De zece zile, de cînd a început mutarea în noua locuinţă din Antim 45, duc o viaţă dezorganizată — mult mai dezorganizată decît înainte. Nu fac absolut nimic, şi totuşi am

impresia că sunt copleşit de treburi, sunt extenuat — şi aştept nu ştiu ce binemeritată vacanţă, ca după lung luni de efort. Tot ce mi se întîmplă trece undeva dincolo de mine, fără aderenţă — ca şi cum nu m-ar privi. Am senzaţia că simt şifonat, prăfuit de drum şi că aştept să ajung undeva, pentru ca să mă schimb, să mă perii, să iau o baie, să mă transform. Şi, în fond, nu mă duc nicăieri, nu aştept nimic, nu mă aşteaptă nimic.

Mă uit atent la mine (adică prea atent nu mă uit eu, din prudenţă, din laşitate, din teama de a nu trebui să trag consecinţele — ultimele consecinţe) şi-mi spun că sunt în plină descompunere. Şi în această desfacere, fac prostia, pe jumătate inconştientă, de a angaja oameni care, necunoscîndu-mă, „marşează" cu o bună-credinţă de care ar trebui să-mi fie ruşine. De exemplu, la ce am dus aşa de departe gluma cu Cella Seni *(40)*? E o fată bună, care a pus suficientă inimă în acest „început de amor" — şi acum o las să cadă cu cea mai stupidă dintre indiferenţe. E posibil să fiu aşa de puţin responsabil în actele mele faţă de oamenii ceilalţi?

(40) Scriitoarea Cella Serghi purta la acea dată numele soţului său, Alfio Seni.

Mi-e ruşine — îţi jur că mi-e ruşine.

Şi sunt în aşa hal lipsit de energie, de cuminţenie, de bărbăţie — încît am impresia că toate merg prost, nu pentru că eu sunt un tip lichidat, ci pentru că... nu am pentru moment telefon. Da, cît pare de comic, aştept să mi se redea legătura telefonului, cu sentimentul că asta va aranja totul...

Ce mă va scoate din această scufundare? Nu ştiu. Mai e ceva, mi se mai poate întîmplă ceva care să mă scoată de aici?

Nu ştiu.

Vineri, 6 [noiembrie 1936]

Ieri, prînzul la Mircea. O discuţie de politică externă — cea mai potolită cu putinţă. Încercam să vorbesc cu indiferenţă, ca şi cum ar fi fost vorba de fapte exacte, nu de opinii, impresii şi atitudini.

Reţin o frază a lui Mircea şi o reproduc textual:

— Prefer o Românie mică, cu provinciile pierdute, dar cu burghezia şi elita ei salvate, decît o Românie mare* proletară.

Şi era calm. Nu părea că-şi dă seama de imensitatea lucrului pe care-l spune.

** Anulat: „sovietizată".*

Iancovescu a anunţat în sfîrşit premiera. E o piesă tradusă — *Nouă mii* de nu ştiu ce... cu Maria Mohor şi pusă în scenă de Popa. Despre Piesa mea, nici vorbă. Nici un telefon, nici o explicaţie, nici o scuză.

Aşadar soluţia Iancovescu-Marietta a căzut. Şi a căzut fără concursul meu. Dacă e adevărat că era o soluţie care nu mi-a plăcut niciodată prea mult, e tot atît de adevărat că eu n-am sabotat-o deloc.

Ba la un anumit moment mă lăsasem cu totul antrenat şi am făcut tot ce s-a putut pentru a aranja lucrurile. Sper că Marietta nu va avea nimic să-mi reproşeze acum — chiar dacă piesa va fi jucată de Leni. Dar va fi jucată?

Pe Leni am văzut-o alaltăseară, cînd am ieşit cu ea şi cu Froda în oraş. De astă-vară era a treia oară cînd o întîlneam. E drăguţă şi odioasă. Adică aşa cum am cunoscut-o totdeauna. Noaptea, la bar, am dansat cu ea — şi pe urmă am suferit ca un dobitoc, pentru că la masa noastră a venit Lazaroneanu *(41)*, cu care bănuiesc că s-a culcat, se culcă sau se va culca. Nu e posibil să încep iar astfel de torturi fără sens. În definitiv, mi-a mers foarte bine, timp de 20 de zile, cît n-am văzut-o şi nici nu i-am telefonat. Să încep

deci iar o perioadă de tăcere de vreo 20 de zile.
„În principiu", ne-am înţeles să-i citesc piesa — dar pentru a fixa ziua lecturii trebuie să-mi dea ea un telefon, ceea ce desigur nu va face — aşa că lucrurile rămîn din nou încurcate pentru nu ştiu cîtă vreme.

---

(41) Ionel Lazaroneanu, avocat care cocheta cu literatura. E autorul unui volum de versuri umoristice, Monotonii provinciale (1946).

Într-o seară am fost cu Camil la „Gambrinus". Cred că asta a fost luni, după concertul Münzer. Vorbeam despre literatura românească. Am reţinut fără să zîmbesc declaraţia lui:
— Dragă Sebastian, un singur scriitor este astăzi capabil să dea un roman mare — şi acela sunt tot eu.
Mi-e imposibil să-mi explic candoarea lui — este aşa de inteligent — şi totuşi aşa de profund naiv.

Miercuri, 11 [noiembrie 1936]

Proasta mea memorie muzicală este excepţională. Am ascultat chiar acum (ora 11 seara) a patra simfonie de Beethoven — şi, cu excepţia cîtorva fraze din *scherzo*, nu mi-am amintit de nimic, deşi, neîndoios, am auzit de cîteva ori în viaţă *Simfonia 4-a*.
De vreo trei săptămîni sunt în plin desfrîu muzical. Concertele Enescu, Münzer, Hubermann. Cîte lucruri auzite! *Concertul pentru vioară şi orchestră* de Brahms, cel de Beethoven, cel de Bach. *Romanţa în fa major* de Beethoven, *Poema* de Chausson, *Simfonia treia* de Beethoven, uvertura *Coriolan*, o simfonie de Brahms (dar nu mai ţin minte a cîta), simfonia *Jupiter* de Mozart.
Sonata Kreutzer, o sonată de Enescu, sonata de Franck („surtout jouée par Enesco"*), o sonată de Brahms (o dată cu Enescu, a doua oară cu Hubermann), *Sonata primăverii*, la pian cu Münzer, o sonată de Mozart, două de Scarlatti, 15 variaţiuni de Beethoven pe motive din *Eroica* şi mult, foarte mult Chopin.
Acum, deşi sunt foarte obosit, aştept de la Stuttgart — trebuie să înceapă peste cîteva minute, un program teribil: Bach (*Concert în la minor pentru flaut, vioară, clavecin şi quartet de coarde*), Haydn (*Sonata în si minor pentru pian*), Schubert (*Rondo în la major, vioară şi quartet de coarde*), Mozart (*Concert pentru două viori şi orchestră în do major op.* [sic!] 190).

** În corespondenţa cu Antoine Bibescu, Marcel Proust şi-a mărturisit admiraţia pentru sonata de Cesar Franck în interpretarea lui Enescu — model precum se ştie al celebrei sonate a lui Vinteuil, laitmotiv în romanul À la recherche du temps perdu.*

Sîmbătă, 14 [noiembrie 1936]

A fost poate una din ultimele zile magnifice de toamnă. M-am dus la O.N.E.F., la un match de foot-ball (Venus - C.F.R.), nu pentru match, ci pentru peisaj, pe care îl bănuiam dinainte strălucit. Nu m-am înşelat. O lumină obosită, pudrată, tandră — în depărtare o ceaţă uşoară, argintie, aburită, din care oraşul se desprindea ireal, ca într-o pînză de pictură, ca într-o fotografie reliefată. Şi cîte culori. Nu ştiam că sunt atîtea case roşii în Bucureşti. De acolo, de la O.N.E.F., se văd ca nişte construcţii de Baukasten. Şi pomii desfrunziţi, ieşind din ceaţă ca dintr-un abur pe care l-ar fi făcut propria lor respiraţie. Totul era de un desen foarte delicat, dar de o bogăţie de culori explozivă. Peluzele roşii, firmele de reclamă multicolore, iarba verde încă, tricourile pestriţe, negre, albe, albastre, o lume imensă, totul era ameţitor. La începutul reprizei a doua, arbitrul a fluierat un minut de tăcere, mi se pare pentru un jucător străin, mort de curînd. S-a făcut brusc o imensă tăcere — tăcerea a vreo 20 de mii de oameni. Se auzea doar din depărtare rumoarea oraşului.

— Se culcă cu unul Berlescu, un băiat tînăr, de vreo douăzeci de ani — a spus azi Camil la masă, cu o silită neglijenţă, care nu ascundea totuşi premeditarea şi, poate, satisfacţia.
Aş vrea ca întîmplarea asta să mă ajute să uit totul definitiv.

Luni, 16 [noiembrie 1936]
Azi-dimineaţă, lungă convorbire la telefon cu doamna Ghiolu. Mai bine de jumătate oră. Îmi spunea lucruri copilăros admirative, care îmi făceau destulă plăcere. A cetit de curînd *Cum am devenit huligan* şi e "cucerită" de lectură.
— Mă sperie puţin scrisul d-tale. Mi se pare că trebuie să ai o forţă dominatoare faţă de ceilalţi oameni. Cred că le impui o influenţă de [la] care nu se pot sustrage. Şi eşti un om aşa de stăpînit! Vous êtes probablement d'une sécheresse de cœur... Aş vrea aşa de mult să fiu prietena d-tale. Totdeauna am visat o prietenie cu un bărbat, dar o prietenie pură, *loaială*. Crezi că e posibilă? M-am gîndit mereu la d-ta şi am vorbit mereu despre asta cu bărbatul meu, cu prietenele mele... Ai timp să fim prieteni? Vrei să fim prieteni?
La fel îmi vorbea — sau aproape la fel — cu doi ani în urmă Leni. La fel îmi vorbea Maryse. La fel (cu cîteva trepte mai jos), Dorina. Şi pentru toate, cînd m-au cunoscut mai bine, a urmat o dezamăgită indiferenţă. Singura care mai rezistă, dar şi ea din ce în ce mai slab, e Maryse.

Sîmbătă seara Enescu a cîntat *Sonata* de Veracini (încîntătoare: am ascultat-o anul trecut cu Thibaud, dar o uitasem complet), o sonată în la minor de Bach — categoric formidabil cîntată —, o sonată de Mozart. Cu o seară înainte, Hubermann a cîntat *Sonata* lui Franck. Sunt obosit de atîta muzică, dar e încă singurul lucru consolator din ultimul timp.

Sîmbătă, 21 [noiembrie 1936]
„Wendy and July" sunt două tinere englezoaice care au dansat şi cîntat la „Maxim" pînă zilele trecute, cînd li s-a terminat contractul şi proprietarul barului le-a lăsat, fără bani, pierdute în Bucureştiul ăsta, unde nu cunosc pe nimeni. Consulatul britanic le-a trimis lui Roman — Roman mi le-a dat mie. Sper, pînă la urmă, să obţin o despăgubire destul de importantă pentru ele, vreo 25.000 lei, asta prin Direcţia Teatrelor — unde Comarnescu şi Sadoveanu *(42)* mi-au dat o mînă de ajutor.

(42) Scriitorul Ion Marin Sadoveanu.

Toată povestea a fost destul de amuzantă. Am cunoscut — roind în jurul lui „Wendy and July" o serie întreagă de peşti, codoşi, agenţi „artistici", am intrat în culisele barului, am cetit un contract de angajament, mi s-a explicat cum funcţionează stabilimentul, economia lui internă. E destul de atrăgător.
Wendy se numeşte pe numele ei adevărat Flora Moss. E născută la 1911. Are un logodnic la Copenhaga. Îl cheamă Gunard şi e poliţist. I-am văzut fotografia astă-seară cînd m-am urcat în camera ei. În civil, pare un sportiv celebru, mai ales cu lunga pipă pe care o ţine cu neglijenţă între dinţi. În uniformă de poliţist danez, e şi mai impresionant. „For my dear Wendy, for always, Gunard" — scrie pe marginea fotografiei.
Wendy e subţire, are sînii cei mai mici pe care i-am văzut vreodată, părul roşcat fără să fie văpsit, nasul de copil cîrn — şi e de o veselie copilăroasă, care mă încîntă. Astă-seară îi promisesem sa rămîn cu ea. Evident, n-am rămas — şi am lăsat-o tristă, ca un copil căruia i-ai promis să-l duci la cinematograf şi pe urmă îl trimiţi la culcare.
July (Wendy îi spune „Miss July" cînd vorbeşte despre ea, vocativ pe care l-a deprins, cred, la bar) e mai urîţică, dar şi ea foarte englezoaică. Logodnicul se cheamă Reginald, locuieşte la Londra şi e vînzător într-o prăvălie cu vase de porţelan.

Amîndouă vorbesc franţuzeşte corect, dar cu un accent irezistibil. De îndată ce vor avea bani vor pleca la Sofia, unde le aşteaptă un contract. Îmi pare rău că nu pot sta mai mult de vorbă cu ele. Dar nu se poate — Wendy mă iubeşte. Mi-a explicat cu toată seriozitatea care e deosebirea între un „camarade" (accentul pe prima silabă, iar primul *a* cetit *ă*) şi între „ami". „Avec un camarade on ne couche pas. Avec un ami on couche."

Ieri, ceai la doamna Ghiolu, ceai intim. Casa mi s-a părut somptuoasă, dar n-am privit-o cu prea mare atenţie. Lume amuzantă. La dreapta mea, o fiică a lui Stelian Popescu (d-na Popescu-Necşeşti), care spunea că mă cunoaşte de la „Criterion" şi i-a cerut d-nei Ghiolu să mă invite o dată numai cu ea. În faţa mea, o tînără principesă Cantacuzino. La plecare am aflat că e foarte de stînga, pentru că e fiica lui Labairye, guvernatorul Băncii Franţei.

Cît despre d-na Ghiolu, mi s-a părut mai puţin interesantă decît în prima noastră întîlnire de la „Athénée Palace", unde mă uluise oarecum (căci sunt destul de plebeu şi destul de naiv, pentru ca întîmplarea să mi se fi părut extraordinară).

E o femeie din tipul „Jeni"*. Brună, potelée, mă irită sprîncenele ei rase. Cred că i-ar fi convenit mai multă odihnă în figura ei, că e făcută să fie gravă, atentă şi supusă. Nu are acea tresărire agresivă, neliniştită a blondelor subţiri.

Dar nu e impresionant că această femeie bogată, mondenă, cu un bărbat tînăr, frumos, atletic, bogat, poate face o pasiune pentru Blecher? Nu e mişcătoare, copilăroasă, timida ei admiraţie pentru un tip ca mine?

** Lecţiune probabilă. Pare să fie ortografiat „Jenny". (Există supoziţia că Sebastian ia drept prototip înfăţişarea lui Jeni Acterian.)*

Lucrurile se vor aranja cu Cella Seni, prin lenea mea suverană.

— Eşti prea infect — pentru ca să nu sfîrşesc prin a te iubi, mi-a spus alaltăseară, cînd ne întorceam de la concertul Filarmonicii. Iată aproape o definiţie a amorului. Nu pentru acelaşi motiv, pentru că, adică, e atît de „infectă", o iubesc eu pe Leni şi o iubesc atît de incurabil?

Închei o săptămînă de care mi-e ruşine. Zile întregi pierdute, nopţi ameţite. N-am făcut nimic şi m-am lăsat dus de toate întîmplările care s-au nimerit să-mi iasă în cale.

Mîine plec la Brăila, la botezul copilului Silviei, dar sunt decis ca la întoarcere să-mi impun o săptămînă serioasă de muncă.

Aş vrea să scriu o carte şi poate că pentru asta ar trebui să plec de Crăciun undeva. Dar am atîtea proiecte vagi pentru Crăciun! Mă străbate din cînd în cînd o chemare, pe care încă nu vreau s-o accept, încă nu... şi aş vrea aşa de mult să nu fiu niciodată silit s-o accept. E un lucru pentru care mă rog cu ultimile mele resturi de speranţă lui Dumnezeu.

Luni, 23 [noiembrie 1936]

Aseară, de la Stuttgart, al doilea concert brandenburghez de Bach şi *Concertul pentru pian şi orchestrăm re minor* (D-moll de Mozart, cu Edwin Fischer).

Brăila mi s-a părut ca niciodată tristă, provincială, uitată de Dumnezeu. Tramvaiul s-a oprit aproape 15 minute la colţul Străzii Unirea, aşteptînd să facă „cruce". Pe urmă, pe Strada Galaţi, n-a mai mers deloc, fiindcă linia era în reparaţie — şi a trebuit să coborîm pentru transbordare. În centru, ceasul era oprit la 5 fără 20, deşi era 10 1/2 dimineaţa. Puţin mai departe, ceasul de la biserica grecească arăta 11.20. Frig de noiembrie, lume puţină, case vechi — nici un om nou, nici o clădire nouă, prăvălii deşarte.

În port am fost cu Petrică, ceea ce m-a împiedicat să fiu emoţionat. Am revăzut totuşi cu plăcere vapoarele, sălciile, lanţurile grele, odgoanele. Toate mi se păreau în oraşul ăsta

desprinse de demult, dintr-o viaţă anterioară.

Joi, 26 [noiembrie 1936]

Aseară, Rosetti *(43)* mi-a arătat o scrisoare a generalului Zwiedenek *(44)*, scrisă în numele Reginei către Fundaţii, şi prin care se interesează în ce condiţii ar putea fi publicată traducerea unui roman al ei.

„Lucrările de pînă acum ale Majestăţii Sale au fost tipărite de Editura Adevărul, care a făcut ofertă şi pentru romanul de faţă.

Avînd însă în vedere sentimentele naţionale nesigure româneşti ale acestei edituri, M. S. Regina Maria mă însărcinează să mă adresez dvs."

Textual...

____

(43) Alexandru Rosetti, prieten apropiat al lui Sebastian, era director („secretar general") al Fundaţiilor Regale.

(44) Generalul Eugen Zwiedenek, şef al Curţii regale a Reginei Maria.

Prodan *(45)* le-a chemat pe Marietta şi Lilly, zilele trecute, în cabinetul lui, ca să le certe pentru obstrucţia orală pe care o fac ele Teatrului Naţional. Între altele, le-a spus:

— Şi ce vreţi, să plec eu de aici? Să-mi dau demisia şi să fie numit în locul meu, director al Teatrului Naţional, d-l Mihail Sebastian? Ei bine, asta nu se poate. Nu se poate fiindcă dumnealui e ovrei.

Imposibil să găsesc o explicaţie acestei subite ieşiri. Dar n-aş putea spune că nu mă amuză.

____

(45) Paul Prodan, director al Teatrului Naţional.

O extracţie de măsea mă ţine în casă de aseară. Am pierdut, se vede, gustul de citit şi de scris, iar întîmplarea asta, care altădată m-ar fi încîntat, acum mă enervează.

Sunt într-o dispoziţie cenuşie, fără aşteptări, fără deznădejdi, fără doruri, fără amoruri.

Luni seara, la recitalul Brailowsky, i-am fost prezentat Cellei Delavrancea, lîngă care întîmplător aveam locul.

— Mi te închipuiam altfel. Mai vital şi brun. Adineauri te priveam şi mi se părea că eşti un băiat de liceu. Şi ar fi trebuit să fii brun. Scrisul d-tale este aşa de stăpînit, de ferm...

Am surîs cu oboseală. De cîte ori mi s-au spus aceleaşi lucruri.

[Decembrie]

1 decembrie [1936]. Marţi

Camil Baltazar îmi spunea sîmbătă seara, cînd întîmplător îl întîlnisem la Alcalay:

— Dacă nu scrii un studiu despre mine în *Revista Fundaţiilor*, pînă în trei luni, nu mai vorbesc cu d-ta.

Pur şi simplu.

A apărut *Domnişoara Christina* de vreo trei zile. Mircea e revoltat. I se pare că librarii îl persecută, că editorii îl lucrează, că Ocneanu e ironic cu el, că Mişu de la *Cartea Românească* e perfid... Ciornei nu i-a pus cartea în vitrină, Alcalay a pus-o, dar nici nu se vede, *Cartea Românească* îl sabotează...

Mi se pare mie, sau într-adevăr eu n-am avut niciodată asemenea preocupări? Nu mi-o spun cu mîndrie: dar n-am cerut niciodată nimănui nici un articol, n-am dus nici o politică literară, n-am cultivat simpatii, n-am evitat adversităţi. Poate că toate astea intră

în vechea mea lene, dar în anumită măsură şi în conştiinţa că destinul meu de scriitor — dacă cumva am vreunul — se decide dincolo, mult dincolo de toate aceste mici „chestii"...

Din orgoliu sau din lene, indiferenţa mea este aceeaşi, cel puţin în ordine literară.

11 decembrie [1936]. Vineri

Vin de la Filarmonică. Am ascultat Concertul *în sol major pentru pian şi orchestră* şi *Variaţiunile simfonice* de Franck, cu Arthur Rubinstein. *Simfonia IV* de Schumann (am ascultat-o astă-seară cu o plăcere pe care niciodată nu mi-a dat-o) şi *Till Eulenspiegel* de Richard Strauss. În totul, o bună seară de muzică.

Aseară, la Ateneu, *Oratoriul de Crăciun* de Bach.

Luni seara, Casals, *Variaţiunile pe o temă de Händel* de Beethoven, concertul de Boccherini, o suită de Bach şi trei corale.

În afară de asta, mereu Enescu: a treia sonată de Brahms, o sonată de Schumann, una de Mozart, una de Bach.

În afară de muzică nu mi se întîmplă nimic.

O mulţime de incidente — dar nici un fapt. Nu sunt disperat: sunt amorţit şi încerc să fiu insensibil. Zilele trec — şi asta e totul.

Sîmbătă, 12 [decembrie 1936]

Am să scriu oare cartea la care mă gîndesc de la o vreme, fără să ştiu bine ce ar putea da şi unde mă va putea duce?

„De la o vreme"... În mod exact, din ziua de 18 octombrie — ziua mea! — cînd, coborînd de la Mircea să cumpăr cele două sticle de şampanie, am văzut deodată imaginea unui accident de stradă, în care mi-ar fi făcut plăcere să mă las antrenat *(46)*.

Am văzut atunci un prim capitol, cu o bogăţie de detalii minuţioase şi atît de presante, încît mi se părea că — venit acasă — nu voi putea face altceva decît să scriu, ca sub dictarea unei voci imperioase. Să numim asta inspiraţie.

Am încercat într-adevăr să scriu — nu mai ţin minte dacă chiar în seara aceea sau cîteva seri mai tîrziu — dar n-a mers.

Nu e mai puţin adevărat că de atunci mă gîndesc mereu la posibilitatea acestei cărţi. Sunt cîteva mici fapte, cîteva mici sugestii, care au început să se strîngă în jurul primei imagini — şi să adere.

(46) Prima însemnare despre proiectul romanului Accidentul.

De exemplu, plimbarea cu Cella Seni — în seara în care a furat un măr pe Strada Academiei (gest care m-a întinerit prin reflex) mi-a redat în chiar momentul acela gustul de a scrie o scurtă poveste. Descurajat cum sunt, poate că voi găsi o bucurie într-asta.

Va fi un scurt roman sau o lungă nuvelă, un „recit". Poate voi încerca în vacanţa Crăciunului s-o scriu. Dar pentru asta ar trebui să plec din Bucureşti — şi mă întreb dacă voi găsi bani pentru plecarea asta.

Miercuri, 16 [decembrie 1936]

Aseară, la Vişoieni *(47)*, Marietta reclama interzicerea prin lege a tuturor filmelor străine.

— Să se vorbească româneşte, cerea ea cu oarecare violenţă. Credeam că glumeşte. Am observat cît de barbare sunt filmele sonorizate în altă limbă decît aceea în care au fost turnate.

Marietta a ridicat vocea, a pălit, s-a sufocat şi cu glasul ei „din cap", asurzit parcă de lacrimi ce vor izbucni dintr-un moment într-altul, ţipa:

— Dar să se termine o dată cu scandalul ăsta: suntem în România, să se vorbească româneşte.

Mi se părea penibil să primesc o asemenea discuţie. M-am mulţumit doar să-i spun, cu o ironie pe care de altfel n-a reţinut-o:

— Dragă Marietta, eşti în cea mai îngrijorătoare fază de naţionalism.

Nu ştiu dacă a înţeles că mă refeream la aventura ei de vinerea trecută, cînd a recitat versuri la un festival gardist dat „sub patronajul spiritual al legionarilor luptători în Spania contra marxismului" şi în beneficiul Casei Verzi. Nu ştiu dacă a înţeles şi nici nu ştiu dacă — înţelegînd — ar fi fost incomodată. Biata fată, simte că sub regimul ăsta nu mai are nimic de aşteptat. Este poate loc pentru o Leni Riefenstahl *(48)* a statului zelea-codrenist. Marietta candidează.

---

(47) Constantin Vişoianu, diplomat şi om politic, prieten al lui Sebastian.
(48) Regizoare germană de filme documentare dedicate apologiei lui Hitler şi a nazismului.

Literatură. Anişoara Odeanu îmi trimite romanul ei: „O carte care ar fi trebuit să aibă cel puţin zece motouri din *De două mii de ani*." În realitate, manuscrisul ei cuprindea, e drept, nu zece, dar două motouri. A trebuit însă să le suprime după cererea lui Camil. „Nu e bine să fie prea multe motouri" — zicea el. Într-adevăr, unul ajunge — mai ales că e din *Ultima noapte*... Delicios, Camil...

Sîmbătă, 19 [decembrie 1936]

Doua crengi de liliac de la... Cella.

Mi se pare că e azi un an — adică precis, vorbind exact, 52 de săptpmâni — de cînd trimit eu două crengi de liliac, altcuiva, ei.

Duminică, 20 [decembrie 1936]

Proiecte: 1) Să plec la Breaza pe la 2 ianuarie, să rămîn acolo pînă pe la 20 şi să încep a scrie un roman, care să apară în martie-aprilie;

2) Să încep imediat lecturile necesare pentru întîiul volum din „Romanul românesc", pe care să încep a-l redacta în februarie-martie, ca să apară de Ziua Cărţii;

3) Să discut cu Ocneanu tipărirea unui volum de cronici şi eseuri, care să apară eventual în februarie sau de Paşti.

Azi-dimineaţă, la Filarmonică, Wilhelm Kempff: Mozart, Bach, Beethoven (*Concertul în mi bemol*). Joi seară, concertul de Brahms. Diseară la 9 voi încerca să prind de la Breslau *Oratoriul de Crăciun*.

Miercuri, 30 [decembrie 1936]

M-am întors aseară de la Roman, unde fusesem pentru a doua oară să-l văd pe Blecher.

E poate obişnuinţa — dar mie mi s-a părut mai bine decît data trecută. Cu vremea, dacă aş trăi mereu lîngă el, aş ajunge probabil să cred că tragedia lui e normală. Nu există tragedii trăite zi la zi. O ştiu puţin şi din propria mea viaţă. Dincolo de 24 de ore — începe obişnuinţa, adică acceptarea.

În ce-l priveşte pe Blecher — este mult mai descurajat. Mi-a vorbit despre moartea lui, pe care o crede apropiată.

— Mă gîndesc — zicea — că Jules Renard a murit la 1911. Din depărtare, moartea devine aşa de indiferentă... Să mi se pară şi mie că am murit de mult, de la 1911... Nu mă sperii de moarte. O să mă odihnesc, o să dorm. Oh, ce bine o să mă întind şi ce bine o să dorm. Uite, am început să scriu un roman. Dar nu ţin neapărat să-l termin. Dacă voi muri înainte, cred că nici nu voi regreta că nu l-am terminat. Ce puţin lucru e pentru mine literatura şi cît de puţin timp îmi ocupă! M-am gîndit în ultima vreme să mă sinucid. Dar e greu. Nu am cu ce. Cel mai simplu ar fi să mă spînzur — dar pentru asta ar

trebui să bat un cui în perete, m-ar auzi Olimpia, ar veni imediat înăuntru şi n-aş mai putea face nimic. Am cerut să-mi cumpere sodă caustică, sub un pretext oarecare — dar n-au lăsat-o părinţii mei. Ce stupid am fost că nu mi-am cumpărat un revolver pe vremea în care mai umblam şi puteam să-l cumpăr...

A doua zi, adică ieri-dimineaţă, mi-a cerut scuze pentru această mărturisire:

— Te rog să mă ierţi. Nu ştiu ce am avut. Mie nu-mi place să mă vait. Am oroare de sentimentalisme.

Ce mă bucură şi mă emoţionează în el sunt resursele lui, încă neatacate, de copilărie, de umor, de exuberanţă. Cu cîtă bună-credinţă, cu cîtă silinţă îmi cînta din acordeon diverse tangouri şi foxtroturi. Să fie într-asta un efort de bucurie, în fond iremediabil pierdută?

Îmi povestea diverse jocuri de astă-vară, cînd era Geo Bogza la el. Se jucau de-a vaporul. Bogza îi remorca patul, iar Blecher dădea semnalul de plecare. În perete bătuseră un aviz: „Este interzis a se sui pe catarg şi a scuipa de sus în camera maşinilor."

Mi-a arătat un album de fotografii (Solange, Ernest, Creaţă, scene de la Berk, de la Leysin, de la Tekirghiol...). M-am oprit să nu plîng privind o fotografie a lui de la 17 ani — figură admirabilă de adolescent. „J'etais beau gosse, hein?"

Am plecat pe la orele patru — dar de ce n-am avut curajul să-l îmbrăţişez, să-i spun mai multe, să fac un gest de frate, ceva care să-i arate că nu e singur, că nu este absolut şi fără salvare singur?

Şi totuşi, singur este.

Azi-dimineaţă, doamna Ghiolu a izbucnit în plîns, la telefon, în timp ce-i povesteam despre Blecher. Nu ştiu încă bine ce a fost între ei. Cred că ea este dominată de amintirea lui, care o hantează, o sperie şi în acelaşi timp o consolează. Cît despre el, a iubit-o, o iubeşte încă şi suferă de absenţa ei — dar e prea orgolios ca să o spună.

— Eu am fugit într-o zi la Bucureşti, infirm, cu 40° temperatură şi recurgînd la o sumă de stratageme — numai ca să o pot vedea. Şi ea, în doi ani, n-a putut veni o singură dată la Roman. Să fie căsnicia o boală mai gravă decît boala mea?

Tot astăzi, în timp ce-i comunicam la telefon salutări din partea lui Blecher, lui Ocneanu — Petru Manoliu, care se găsea acolo, a luat pur şi simplu receptorul şi mi s-a adresat:

— La mulţi ani, domnule Mihail Sebastian.

N-am avut prezenţa de spirit de a închide. E dement băiatul ăsta — sau e pur şi simplu un caracter?

Duminică seara am luat masa cu Soare Z. Soare *(49)*, la „Cina". Cîte lucruri edificatoare, amuzante şi spontane mi-a spus despre Leni. Ascultam şi mă miram în taină de rezistenţa mea. Cred că sunt sincer afirmînd că mai mult mă amuzam decît mă întristam.

Are la Sică *(50)* 80.000 lei pe lună — sumă pentru care se culcă cu el, de altfel după sfatul şi cu complicitatea lui Froda. Soare şi Muşatescu l-au poreclit pe Sică: Alexandrescu-Farado, asta pentru că în fiecare zi îi aduce o floare cumpărată de la magazinul „Farado".

S-a culcat cu unul Walter, de la Via*. S-a culcat cu Izu Brănişteanu — şi se culcă cu el de cîte ori Rampa are nevoie de reclame. S-a culcat cu Elly Roman, la Viena, în timp ce Froda, discret, se plimba în stradă, în faţa hotelului.

---

(49) Regizor de teatru.
(50) Sică Alexandrescu, regizor de teatru, directorul teatrului „Comedia".
** Lecţiune incertă.*

A făcut pe vremuri partuze cu Froda şi Blank. Pe urmă cu Froda şi Wieder.

În genere, Froda a primit cu docilitate toate poveştile ei de amor — iar pe cele rentabile le-a încurajat sau de-a dreptul le-a provocat. A suportat mai greu capriciile fără bani. Pe Coco Danielescu — actorul sinucis acum un an — l-a dat afară de la teatru, pentru că de asemeni se culcase cu Leni. .. Dar cu cine nu s-a culcat dulcea fată?

Niciodată nu mi-am dat seama ca acum cît de mult seamănă ea cu Odette şi Rachel. Dar mi se pare că eu încetez de a mai semăna cu Swann. În iunie 1935 aş fi urlat de durere dacă cineva mi-ar fi povestit toate astea. Urlam eu pe atunci şi pentru mai puţin. Dar acum mi se pare că nu-mi merge prea prost — cel puţin dinspre partea asta...

Tot amîn să însemnez aici diversele lucruri întîmplate în ultima vreme între Cella *(51)* şi Camil. Mi se par senzaţionale pentru cunoaşterea lui. Nu le voi nota nici astă-seară. Mîine sau altă dată — mai ales că între timp pot interveni detalii noi, incidente preţioase.

---

(51) Celia Serghi.

1937

[Ianuarie]

Sîmbătă, 2 ianuarie 1937

Scriu pentru prima oară cifra noului an: 1937. Am trecut peste noaptea de ajun fără emoţie, fără deznădejde şi, mi se pare, fără speranţe.

Am băut mult, fără entuziasm însă. Reveillon-ul de la Mircea a fost destul de cenuşiu. Altădată treceam cu mai multă solemnitate de la un an la altul, încă un semn de bătrîneţe?

Joi seara — în ultima zi a anului — l-am vizitat pe Nae, pe care nu-l mai văzusem de mult. Potriveală care n-a avut nimic simbolic.

Mă întreb dacă Nae nu-şi pierde complect controlul de sine. Acces de megalomanie, orgoliu exasperat de înfrîngeri sau pur şi simplu o fază de miticism acut? Îl găseam altădată, în asemenea ocazii, pitoresc; începe însă să fie* îngrijorător.

** Anulat: „îngrozitor".*

O oră, cît am stat la el, nu mi-a vorbit decît de politică externă:

— Ei, îţi place cum ne-au lucrat sîrbii? au fost primele lui cuvinte. Dacă eu strig de trei ani că trebuie să facem înţelegerea directă cu bulgarii — nimeni nu vrea să mă audă. Şi uite că acum s-au înţeles sîrbii cu ei — şi ne-au lăsat în aer. I-am spus-o Regelui de atîtea ori: n-a vrut să mă înţeleagă. Acuma, dacă ar funcţiona un tribunal revoluţionar, l-ar pune pur şi simplu la zid. Cîte ocazii pierdute! Acum un an nemţii îmi făceau propuneri extraordinare ca să ne înţelegem cu bulgarii. Mergeam la Adrianopol, făceam un imperiu. Acum doi ani i-am adus Regelui coroana Poloniei pe tavă. N-a vrut să mă audă. Acuma o să fim siliţi să ne dăm nemţilor pe nimic. Altfel vorbeam eu cu ei altădată şi altfel o să ne vorbească ei acum. Le cădem în mînă pe nimic.

— Dar Franţa? întreb eu, timid.

— Franţa merge şi ea cu Germania. Eu le-am spus nemţilor: mă băieţi, trebuie să faceţi pact cu francezii. Altfel nu merge. Şi atunci Schacht *(1)* s-a dus la Paris. Uite, am să-ţi spun una care o să te uluiască. Dar bagă de seamă: nu trebuie să treacă nimic dincolo de aceşti patru pereţi. Eu am tratat pentru francezi cu Germania. Am avut mandat să tratez. Şi ştii de la cine am avut mandat? De la Leon Blum. Şi încă cu Leon Blum merge mai greu — dar cînd s-o constitui guvernul Daladier — chestia e tranşată. Uite, am aici scrisoare de la Daladier, că cum o veni prim-ministru să plec la Paris.

(1) Hjalmar Schacht, ministrul german al Economiei.

Vineri, 8 ianuarie [1937]. Sinaia

Sunt de luni seara aici, la vila Roman, casă admirabilă, care la început mi s-a părut somptuoasă şi severă, dar cu care încep să mă împrietenesc. Mi se pare că aş putea trăi o viaţă întreagă aici. Voi pleca însă duminică — şi voi regăsi un Bucureşti în care sunt aşa de dezorientat...

Am venit cu gîndul să scriu. Nu prea merge însă. Alaltăieri, în vreo patru ore de lucru încordat, abea am reuşit să scriu vreo trei pagini — şi ele pline de ştersături. De atunci — nimic. Mă dezolează dificultatea mea de a scrie. Şi invidiez aşa de mult abundenţa lui Mircea. Condeiul meu e plin de obstacole, plin de scrupule, plin de ezitări. Nu aşa se scrie un roman. De altfel trebuie să convin că nu sunt un romancier. Pot scrie lucruri delicate de reflecţie, de reverie interioară, de solilocviu — dar nu pot să mă avînt cu uşurinţă între mai multe personaje pe care să le las să trăiască.

M-am gîndit bine la asta, ieri, în cursul unei plimbări pe munte. E în mine o anumită

lipsă de spontaneitate, care nu poate fi anulată de nici o altă calitate. Ceea ce scriu eu este puţin schematic, puţin liniar, puţin abstract, chiar cînd e graţios, chiar cînd e străbătut de o undă de emoţie (căci sunt aşa de sentimental)... Pot, prin urmare, să fac mici povestiri de 200 de pagini, cu accent de jurnal intim — dar un roman nu. De asemeni, mi se pare că aş putea foarte bine scrie teatru. Sunt anumite tipare mecanice în teatru, care mă ajută pe mine care sunt aşa de lipsit de imaginaţie. Şi pe urmă distanţele sunt mai scurte în teatru... Dacă nu aş fi evreu, dacă, prin urmare, piesele mele ar fi putut fi reprezentate, e foarte probabil că aş fi devenit „autor dramatic" — exclusiv autor dramatic. Dar aşa, experienţa primei mele piese îmi ajunge.

Cît priveşte cartea pe care am început s-o scriu, n-o văd deocamdată bine. Nu am pentru început decît o vagă, foarte vagă privire de ansamblu şi un proiect precis de prim capitol. Mai departe nu văd nimic şi nu ştiu nimic. Contez ca lucrurile să se precizeze pe măsură ce voi scrie. Dar mă urnesc aşa de greu din loc! Şi mai am atîtea alte îndatoriri de lucru! Cine ştie cît mă va ţine şi fleacul ăsta de carte, pe care eu îl vedeam apărînd în primăvară! Totdeauna ritmul meu lent de lucru mi-a dejucat cele mai cumpănite proiecte literare. Totuşi voi încerca pe de o parte să lucrez la Bucureşti (ieşiri în oraş suprimate, după-amiezi harnice, seri cuminţi), iar pe de altă parte, din cînd în cînd, să-mi iau scurte concedii de lucru, pe care să le petrec la Breaza sau la Sinaia.

Sîmbătă, 9 [ianuarie 1937]

Prima mea zi de schi. N-aş fi crezut că va merge aşa de uşor. Aveam un fel de vanitate copilăroasă de a mă simţi instalat pe schiuri — în perfecta mea ţinută reglementară (pe care mi-am improvizat-o în ziua plecării de la Bucureşti), dar nu credeam că voi reuşi vreodată să fac vreo ispravă cu echipamentul meu, puţin cinematografic.

Alaltăieri, la Predeal, unde ne oprisem cîteva minute la vila Manolovici, ceream detalii cu oarecare sfială, fiindcă erau atîţia chiori vechi acolo — şi cînd cineva m-a întrebat, pentru a şti dacă voi învăţa sau nu:

— Eşti fricos? — am răspuns fără ocol şi cu mare sinceritate:

— Da.

— Atunci n-ai să înveţi niciodată, mi-a răspuns tipul, tranşînd discuţia.

Şi totuşi am să învăţ. Din primul moment şi dîndu-mi drumul oarecum la nimereală, convins că voi cădea după primii metri — am străbătut vijelios (da, îmi place să spun vijelios) frumoasa pantă de la Stîna Regală — şi, ce e mai comic, fără să cad. Şi pe urmă, am făcut o sumă de alte „exploits"-uri care mă uluiau. N-am coborît la întoarcere o bună parte din drum pe schiuri — e drept, căzînd destul de des — dar, la urma urmelor, cu destulă îndemînare pentru prima zi?

Wendy, care îmi era profesoară, mi-a spus:

— Bravo, ai talent.

Şi nu mi-a fost ruşine să primesc cu măgulire această notă bună, conferită cu obiectivitate, după catedră.

Ce dimineaţă fericită! Viaţa mai are unele lucruri să-mi spună.

Vineri, 15 [ianuarie 1937]. Bucureşti

De duminică seara, de cînd sunt înapoi la Bucureşti, nici o întîmplare Personală.

Cartea a rămas în loc, voi încerca astă-seară să reiau lucrul.

Nu văd pe nimeni, nu mi se întîmplă nimic.

Au murit Moţa şi Vasile Marin *(2)*, în Spania. Mi-e greu să vorbesc cu Mircea despre asta. Simt că el e în doliu. În ce mă priveşte, mă gîndesc cu tristeţe la întîmplarea asta. Este în tabăra lor mai multă orbire decît farsă şi poate mai multa bună-credinţă decît impostură. Dar atunci, cum se poate, prin ce aberaţie, să nu-şi dea seama de oribila lor

eroare, de sălbateca lor eroare?

(2) Ion I. Moţa şi Vasile Marin, lideri legionari, voluntari în războiul civil din Spania, de partea falangiştilor.

Pe Marietta n-am mai văzut-o de vreo două săptămîni — şi nici nu mă prea grăbesc. A avut zilele trecute un acces de antisemitism, la care n-am fost de faţă, dar pe care Gheorghe mi l-a povestit cu detalii: „Jidanii sunt de vină — striga Marietta. Ne iau pîinea de la gură, ne exploatează, ne înăbuşe. Să plece de aici. Asta e ţara noastră, nu a lor. România românilor!"

Într-o zi, vorbind cu calm, voi încerca să-i explic Mariettei de ce între o femeie care poate gîndi astfel şi rolul din piesa mea este o incompatibilitate absolută, definitivă.

Luni, 18 [ianuarie 1937]

Ieri, incinerarea lui Holban *(3)*. Imposibilitate de a realiza gîndul că într-adevăr a murit, că nu-l voi mai întîlni pe stradă, că nu-l voi mai vedea în sălile de concert.

(3) Scriitorul Anton Holban.

Tot ieri, scrisoare de la Blecher. Un fel de „scrisoare-testament". Îmi dă diverse instrucţiuni pentru manuscrisele lui, după ce va muri — ceea ce i se pare că trebuie să fie foarte apropiat. I-am răspuns încurcat.

Sîmbătă noaptea, pînă la 2, am stat cu Camil la „Splendid-Parc", vorbindu-ne amîndoi despre Leni şi despre „suferinţele noastre trecute".

Azi-dimineaţă, o voce de femeie, la telefon:

— Domnule, vreau să vă mulţumesc pentru *Inimi cicatrizate* *(4)*, carte pe care am citit-o după recomandarea dvs.

N-a vrut să-mi spună cine e.

— Atîta voiam să vă spun: că vă mulţumesc. Şi pe urmă, a închis.

(4) Romanul lui M. Blecher.

Sinaia. Sîmbătă, 30 [ianuarie 1937]

Din nou la Sinaia. Am sosit azi-dimineaţă — mă aştepta Dinu Noica în gară. (Extraordinara lui delicateţă, gestul lui onctuos, vorbirea lui măsurată: ce admirabil exemplar de om. Mă simt grăbit, vulgar, insensibil lîngă el...)

Locuiesc într-o cameră închiriată, vis-à-vis de parc. Modestă, dar curată şi agreabilă. Vreau să rămîn pînă miercuri — şi mai ales vreau să scriu. Pentru asta am venit. Dar voi putea? Va merge?

Duminică, 31 [ianuarie 1937]

Ninge frumos, liniştit. E un timp ideal de schi. Totuşi nu-mi voi acorda o dimineaţă de schi, decît dacă o voi merita, adică dacă voi fi lucrat suficient.

Am scris ieri toată după-masa, am scris şi azi-dimineaţă. Merge foarte încet. Fiecare frază îmi ia un timp enorm. Nu-mi dau seama dacă sunt prea leneş, sau prea scrupulos. Aş vrea să o pot lua puţin razna, să-mi dau drumul, să mă las antrenat de mersul lucrurilor, să nu întorc mereu capul înapoi, spre ce am făcut, să nu măsor cu atîta atenţie fiecare pas înainte. Cu ritmul ăsta, îmi va trebui un an ca să termin cartea. Şi nu trebuie să uit că aceste patru zile libere sunt cu totul excepţionale. Nu trebuie să uit că mă aflu deocamdată pe teren cunoscut — adică la primul capitol, la care m-am gîndit mult, în detalii. Ce voi face mai tîrziu, cînd voi trece în partea de ceaţă a romanului?

Nu ştiu. Aş vrea din toată inima să apar de Ziua Cărţii, sfîrşitul lui aprilie, începutul lui mai, dar nu-mi vine a crede. Parcă mă văd la vară lucrînd tot la cartea asta — şi silit

să-mi amîn încă o dată celelalte proiecte...

Dar să nu „ruspetăm" prea mult. Sunt mulţumit de această scurtă evaziune de la Bucureşti. Sunt singur — şi fericit în măsura în care mai pot fi fericit.

[Februarie]

Luni, [1 februarie 1937]

Nu ştiu dacă meritam această dimineaţă de schi. Fapt e că mi-am acordat-o, şi acum nu simt nici un fel de remuşcare.

Am fost la Opler: terenul e mult mai mic şi panta mai uşoară decît la stînă. N-am mai avut impresia ameţitoare a începutului. Totul mi s-a părut mai puţin fantastic decît atunci. Dar sunt destul de copil pentru a fi fericit şi cu atît de puţin.

Cît priveşte lucrul — ieri am scris mai bine de şase pagini, în exact 7 ore jumătate. Nu e un record, desigur: este un randament potolit şi normal. Voi scrie, desigur, şi astăzi, toată după-masa. Dar, pe măsură ce stau mai mult la masa de lucru, îmi dau seama că sunt angajat într-o treabă de drum lung. Trebuie să renunţ a-mi mai fixa termene şi a-mi impune programe prestabilite. Singurul program cuminte este acela de lucra cu stăruinţă, fără a mă gîndi cînd am să termin. În nici un caz nu cred că voi fi gata în primăvară.

Marţi, 2 februarie [1937]

Dimineaţa mi-am pierdut-o cu cronica pentru *Reporter* (mă tem că am fost prea sever cu Dem. Theodorescu) şi articolul pentru *Independenţa* *(5)*. Dar toată după-masa am lucrat pînă la ora opt, iar pe urmă, de la 9 1/2 seara pînă acum, la 12 noaptea, cînd scriu aceste rînduri. Totuşi, bilanţul zilei este ridicul: trei pagini. Nici trei pagini.

Sunt sincer furios pe mine. Nu e admisibil să scriu atît de încet. Nu e admisibil să stau ore întregi pentru a indica un singur gest. Oare nu voi căpăta niciodată mai multă uşurinţă, mai multă cursivitate? Cu ritmul meu de acum, ştie Dumnezeu cînd voi termina o carte de 200 de pagini, din care nici 20 nu cred că am scris pînă azi.

(5) L'Independance Roumaine, cotidian bucureştean de limbă franceză în care Sebastian ţinea cronica muzicală (sub pseudonimul Flaminius).

Vineri, 5 [februarie 1937]. Bucureşti

M-am întors de la Sinaia miercuri pe seară. Mulţumit de cît am lucrat? Da, în anume sens. Cele 20 de pagini scrise pînă azi sunt desigur puţine — dar ele ajung pentru a-mi da sentimentul că „s-a rupt gheaţa". Acuma ştiu că, muncind, lucrînd sistematic vreo 40 de zile („libere", cum se zice la tribunal, căci nu socotesc pauzele inevitabile), voi putea termina această mică povestire. Încep s-o văd mai limpede. Încep să mă interesez de ce se întîmplă. Şi „se întîmplă", într-adevăr, unele mici lucruri, pe care nu le-am aşteptat, care se ivesc singure din mersul liber al faptelor. Poate pînă la urmă să iasă o carte mică, de care să nu mă jenez.

Titlu posibil: *Accidentul*. Nu e prea sugestiv, dar eu n-am avut niciodată darul titlurilor bune.

Aseară, festival de dans Kreutzberg. Nu-mi pot da seama exact de valoarea lucrului, căci trebuie să existe o întreagă tehnică, ce poate eventual va înlocui cu succes inspiraţia, emoţia, talentul natural.

Dar tipul mi s-a părut extraordinar. Am privit drept o bună întîmplare personală faptul că în program figura romanţa din *Kleine Nachtmusik*. A dansat-o cu o graţie extremă. Mă gîndeam la piesa mea — şi vedeam în mişcarea lui Kreutzberg ceea ce aş fi vrut să realizez eu ca ritm şi ca stil.

Curioase aptitudini în Kreutzberg. E cînd un mim, cînd un gimnast, cînd un veritabil

clovn. Au fost momente cînd mi-l amintea perfect pe Grock. Iar în *Tull Eulenspiegel* era o siluetă de Breugel.

Într-o loje, Nae Ionescu. Am stat de vorbă cu el în antract. A fost săptămîna trecută la Varşovia şi Lemberg, unde a ţinut vreo două prelegeri pentru studenţi. Le-a vorbit despre România nouă, plecînd – zicea el — de la jertfa lui Ion Moţa, care s-a dus în Spania „nu ca să lupte, ci ca să moară".

Era în loja lui şi o jurnalistă pariziană — Odette Amaud —, venită în România să facă o anchetă. Am luat un rendez-vous cu ea pentru mîine-dimineaţă, căci vrea un interview sau aşa ceva.

Nae îi vorbea despre casa lui, care e „cea mai frumoasă din Bucureşti". Ne-a vorbit despre mobilele florentine pe care le-a cumpărat, despre două fîntîni aduse nu ştiu de unde... Avea ceva ostentativ, ceva indiscret în această laudă. Ştiu cîtă copilărie intră într-asta, dar mi se pare că e şi puţină bădărănie. O simţeam mai ales în tovărăşia acestei pariziene, modestă şi graţioasă, fără să caute, fără să vrea...

Vineri, 12 [februarie 1937]

Alaltăseară am ieşit în oraş, la o cafenea, cu Radu Olteanu *(6)* şi cu Benu. Radu credea cu toată seriozitatea că o lovitură de stat gardistă nu este exclusă zilele acestea. Lui i se pare foarte posibil ca Garda, mobilizată la Bucureşti cu ocazia înmormîntării lui Moţa şi Marin, bine înarmată, excitată de post, de fast şi de paradă, să pună mîna pe putere. Garnizoana Bucureşti — legionarizată cel puţin prin ofiţerii tineri — n-ar opune nici o rezistenţă.

Nu iau prea în serios teama lui Radu. Dar o consemnez. Este oricum un simptom.

Nae n-a ţinut curs, desigur în semn de doliu. Mircea nici el nu va ţine mîine curs.

(6) Avocat.

Sinaia. Duminică, 14 [februarie 1937]

Iar la Sinaia. Am sosit azi-dimineaţă, dar nu cred că voi sta mai tîrziu de marţi. De altfel, am ambiţii literare foarte modeste. Vreau să termin Primul capitol, pe care nici pînă azi nu l-am terminat, căci de la ultimul meu sejour la Sinaia n-am mai scris nici un rînd.

Încolo, vreau să fac puţin schi — şi să mai uit de Bucureşti.

Marţi, 16 [februarie 1937]

Mă întorc la Bucureşti chiar azi-dimineaţă, cu maşina lui Roman. Ziua de ieri a fost o zi complectă de schi. Dimineaţa, 3 ore cu d. Roman şi d-ra Lereanu *(7)*, după-masă, 4 ore cu Thea.

(Despre Thea nu voi scrie nimic. E amorul cel mai simplu venit. Dar eu am o manieră insuportabil gravă de a mă comporta cu femeile.)

Exerciţiile de schi de după-masă au fost aspre. Am căzut de nenumărate ori. La întoarcere am căzut aşa de rău — erau cîţiva metri de gheaţă — că mi-am rupt pantalonul la genunchi — şi m-am ales cu o mică rană, întocmai ca în primul capitol al romanului.

Cît despre roman, mi-e ruşine să scriu. N-am făcut absolut nimic.

(7) Angela Lereanu, secretară la Biroul Roman.

Bucureşti. Luni, 22 [februarie 1937]

Plecasem de la Sinaia cu un sentiment de jenă faţă de Dinu şi Wendy *(8)*. Mi se părea că seara de duminică — şi apoi cea de luni — a fost prea liceana, prea frivolă. Întins pe divan cu Thea, sărutînd-o, îmbrăţişînd-o, aveam aerul stupid al unui băiat de 18 ani, care se duce cu flirtul lui la cinematograf, ca s-o pipăie — şi, şi mai rău, se ascunde cu ea într-

o casă amică şi discretă.

(8) Constantin Noica şi soţia sa.

Dinu şi Wendy erau gazdele noastre, iar eu îi puneam în situaţia penibilă de a patrona oarecum o legătură atît de „louchă" cu soţia unui prieten al lor. Totul era neclar, jumătate glumă, jumătate excitată plăcere. Pentru nişte oameni de 30 de ani — puţin înjositor.

Mă consideram singur vinovat şi mi-era puţin ruşine de mine. O înţelegeam în schimb foarte bine pe Thea. Singură la Sinaia de patru săptămîni, certată cu un bărbat vulgar şi indiferent, de ce n-ar fi primit prietenia, eventual curtea (eventual o aventură) unui bărbat pentru care, din alte motive (literatură etc.), avea un început de curiozitate?... Ne-am despărţit luni noaptea, în faţa casei ei, cu o sărutare pe care nu o cerusem, nu o aşteptasem şi care nu mai avea scuza unei glume continuate, de vreme ce eram singuri. Probabil trecerea mea prin Sinaia era pentru ea un început de iubire episodică posibilă. Aşa se explică şi faptul că alaltăieri, dimineaţă la ora 8, m-a chemat la telefon de la Sinaia, pentru ca să-mi spună bună dimineaţa — telefon care mi-a făcut atîta plăcere...

Lucrurile credeam că se termină astfel — şi nici nu le consideram destul de importante pentru a le consemna pe larg în jurnal — cînd a intervenit convorbirea cu Dinu de aseară. Am mîncat numai cu el, la „Splendid Parc", şi am ascultat o confesiune din multe puncte de vedere revelatoare. N-am să pot desigur transcrie aici toate ezitările, toate nuanţele, toate preciziunile de detaliu pe care mărturisirea lui le-a avut. Nu voi da decît un rezumat grăbit.

Prin urmare:

Sîmbătă 13 februarie, Dinu — care de mai multă vreme îi făcea o curte discretă Theei — se duce spre vila ei, dar pe drum se hotărăşte a nu intra totuşi. Două motive îl determină să nu continue demersurile amoroase începute: 1) decizia de principiu de a nu o înşela pe Wendy — deşi căsătoria lor este o căsătorie liberă, 2) faptul că în acea zi are joc la Bucureşti înmormîntarea lui Moţa şi Marin, fapt prea grav pentru ca el — Dinu Noica — să-şi permită a fi în aceeaşi zi aşa de frivol. Dar Thea este la fereastra vilei, îl vede trecînd pe stradă, îl strigă — şi el intră. O dată intrat în casă, uită de cele două impedimente morale şi încearcă să o sărute. Thea îl refuză. El pleacă deprimat nu atît de refuz, cît de conştiinţa slăbiciunii lui intime: se simţea dezonorat că tocmai în ziua funerariilor (la care el mărturiseşte a participa cu emoţie) a încercat o aventură aşa de uşuratecă.

Duminică 14 februarie. Wendy e la Predeal. Thea e singură. Dinu e decis să se ducă după-masă la ea şi să încerce a relua (poate cu mai mult noroc) tentativa ieri neizbutită. Dar la ora 12 cineva bate în uşă şi îşi face apariţia cu totul neaşteptată: eu! Sunt pentru el mai mult binevenit decît inoportun. Întrevede imediat soluţia dezbaterii lui morale. Va face tot ce va fi posibil ca s-o arunce pe Thea în braţele mele, va încuraja în orice caz începutul de simpatie ce e posibil să existe între Thea şi mine — şi astfel el va redeveni liber, interzicîndu-şi de fapt o aventură la care renunţă în chipul cel mai expres. În timpul mesei îmi vorbeşte despre problemele morale pe care i le ridică menajul lui cu Wendy — iar eu nu prea înţeleg mare lucru. Peste o oră, Thea, chemată de la restaurant, intră în casă şi mă îmbrăţişează. Restul se cunoaşte...

A murit Bill Witzling. Azi îl înmormîntează la Brăila. Era frumos, înalt şi mi s-a părut totdeauna voinic. Un om care îţi făcea plăcere că există. Nu o dată m-am comparat umilit cu el. Bietul, bietul băiat.

Vineri, după cursul lui Nae (lecţie recapitulativă despre spaţiu), în cancelaria lui, Posescu îi comunica nu ştiu ce teorii recente care confirmă, se pare, punctul de vedere expus în timpul lecţiei. Nu eram prea atent la convorbire şi nu ştiu care era în mod exact

chestiunea — dar Nae s-a întors bucuros spre mine şi mi-a spus cam netam-nesam:
— Vezi, domnule Sebastian, de asta are dreptate Hitler.

Ieri, la Carol, care şi-a rupt de cîteva zile piciorul şi stă în ghips, convorbire antisemită cu Camil, mai antisemit decît oricînd.

Marţi, 23 [februarie 1937]

Azi-dimineaţă, la ora 8, la telefon, o voce de femeie.
— Sunt sora lui Thea. Thea mă roagă să vă comunic că s-a întors la Bucureşti.

Joi, 25 [februarie 1937]

Aseară, mică recepţie la noi. Mircea, Nina, Marietta, Haig, Maryse Gheorghe, Lilly, Dinu.

Mă întreb dacă nu e ultima oară cînd îi mai chem. Situaţia devine mereu mai penibilă. Nu mă simt în stare să suport jocul de duplicitate pe care amiciţia noastră îl impune de cînd cu convertirea lor gardistă Ultimele articole din Vremea ale lui Mircea au fost din ce în ce mai „legionare". Pe unele am evitat să le citesc. Pe cel din urmă l-am cetit abia azi-dimineaţă — deşi a apărut de vineri şi deşi toată lumea îmi vorbea despre el.

E posibilă o prietenie cu nişte oameni care au în comun o întreagă serie de idei şi sentimente străine — aşa de străine încît ar fi suficient să intru eu pe uşă, pentru ca dintr-o dată să facă tăcere, ruşinaţi şi stingheriţi?

Pe la Mircea n-am mai fost de vreo zece zile. Pe la Marietta, de mai bine de o lună. Poate că ne vom cruţa o despărţire violentă — dar vom lăsa să se destrame singure lucrurile, cu timpul... Va trebui să recitesc din nou ultimul capitol din *Cum am devenit huligan*.

În ultimul număr din *Cuget clar*, Iorga traduce aprobator un mic articolaş al meu din *Independenţa* (cel cu Petre Bellu) — desigur fără să ştie că a fost scris de mine, căci era semnat Flaminius. Iată-mă şi tradus de Niculae lorga. Destul de picantă situaţie.

În acelaşi număr, în nota imediat următoare, un corespondent al revistei atacă pe Sergiu Dan, Camil Baltazar, Mihail Sebastian, „aceşti conrupători de suflete".

[Martie]

Luni, 1 martie [1937]

Ieri şi alaltăieri, cu doamna Ghiolu, la Roman. Blecher mereu mai pe moarte. Nu ştiu cît va mai dura. Suferă acum de un nou abces, care trebuie spart sau lăsat să spargă singur. Totul e atroce — dar, ca şi data trecută, constat că devine suportabil, à force d'obeissance*. Suportabil pentru ceilalţi, se înţelege — nu pentru el, care poartă o permanentă grimasă de durere.

** Deasupra, adăugat „d'habitude", fără anularea nici unei variante.*

Cît despre d-na Ghiolu, nu ştiu exact ce trebuie să gîndesc despre ea. Faptul de a fi plecat la Roman dovedeşte oricum mai puţină frivolitate decît bănuiam că are.

Vineri noaptea, de la Stuttgart, un lucru de Beethoven, care nici nu ştiam că există: *Fantezia pentru pian, orchestra şi coruri (op. 80)*. În prima parte semăna destul de bine cu unul din concertele pentru pian şi orchestră. Intervenţia corurilor în partea finală era surprinzătoare. În totul, foarte frumos.

Marţi, 2 [martie 1937]

Lungă discuţie politică cu Mircea, la el acasă. Imposibil de rezumat. A fost liric, nebulos, plin de exclamaţii, interjecţii, apostrofe... Din toate astea nu aleg decît

declaraţia lui — în sfîrşit leală — că iubeşte Garda, speră în ea şi aşteaptă victoria ei. Ioan Vodă cel Cumplit, Mihai Viteazu, Ştefan cel Mare, Bălcescu, Eminescu, Hajdeu — cu toţii au fost la timpul lor gardişti. Mircea îi cita de-a valma...

Altminteri n-aş putea spune că n-a fost amuzant. După opinia lui, studenţii care l-au ciopîrţit cu cuţitele* pe Traian Bratu *(9)*, aseară la Iaşi, nu sunt gardişti, ci ori... comunişti, ori naţional-ţărănişti. Textual. În ce-l priveşte pe Gogu Rădulescu *(10)* (domnu Gogu, cum spune Ivlircea ironic), studentul liberal care a fost bătut cu frînghii ude la sediul gardist — foarte bine i s-a făcut. Aşa li se cuvine trădătorilor. El — Mircea Eliade — nu s-ar fi mulţumit numai cu atîta, ci i-ar fi scos şi ochii. Toţi cei care nu sunt gardişti, toţi cei care fac altă politică decît cea gardistă sunt trădători de neam şi merită aceeaşi soartă.

** Anulat: „ciomegele".*
(9) Rectorul Universităţii din Iaşi, Traian Bratu, fusese atacat de un grup de studenţi legionari.
(10) Gogu Rădulescu era, la acea dată, simpatizant comunist.

S-ar putea să recitesc cîndva aceste rînduri şi să nu-mi vină a crede că ele rezumă [cuvintele lui Mircea*]. De aceea e bine să spun încă o dată că n-am făcut decît să redau întocmai vorbele lui. Asta, ca nu cumva să le uit. Şi poate că într-o zi lucrurile vor fi destul de liniştite — pentru ca să-i pot ceti această pagină lui Mircea şi să-l văd roşind de ruşine.

** Text deteriorat. Reconstituirea e însă aproape certă.*

Să nu uit, de asemeni, explicaţia pentru care el aderă cu atîta inimă la Gardă:

— Eu totdeauna am crezut în primatul spiritual.

Nu e nici farsor, nici dement. Este numai naiv. Dar există naivităţi aşa de catastrofale!

Mîine dimineaţă plec la Brăila, unde se pare că lucrurile sunt tragice cu Baba şi Tantie Caroline.

Duminică, 7 [martie 1937]

Miercuri seara, întorcîndu-mă de la Brăila, am găsit pe masă o însemnare: „A telefonat domnişoara Leni Caler şi roagă să o chemi la telefon imediat ce te înapoiezi la Bucureşti." Se înţelege, nu i-am telefonat. Dar joi seara am întîlnit-o la premiera de la „Regina Maria".

— Eu credeam, domnule Sebastian, că dvs. sunteţi un om politicos.

— Sunt, domnişoară Leni Caler, dar am fost foarte ocupat astăzi şi n-am avut nici un moment liber.

A înţeles desigur — şi nici nu era greu — cîtă indiferenţă se ascundea sub politeţea mea glumeaţă.

În două cuvinte mi-a spus ce avea să-mi comunice: nu vreau să citesc piesa sîmbătă seara, pentru ea, Froda şi Sică Alexandrescu? Am primit cu două rezerve: 1) discreţie absolută, 2) dreptul pentru mine de a contramanda între timp lectura, în cazul în care nu voi fi liber.

Eram bucuros că cel care pune condiţii sunt eu.

Aşadar, aseară i-am cetit în sfîrşit piesa. Mi se pare, cu mai puţină emoţie decît aş fi făcut-o în vară sau în toamnă. Poate cu nici un fel de emoţie. N-am subliniat nici una din replicile care aveau vreun sens ascuns pentru ea. N-am privit-o, nu i-am zîmbit cu subînţeles, n-am lăsat-o să se înduioşeze, n-am primit să fie nici un moment complice cu mine într-o lectură care altfel cuprinde atîtea complicităţi sentimentale.

Am cetit piesa ca în faţa unui comitet de lectură. Ei vor s-o joace, dacă e posibil, chiar în primăvara asta, în aprilie. Nu ştiu dacă e un aranjament acceptabil. Cîte reprezentaţii serale îmi pot fi astfel asigurate? Cel mult treizeci. Un mare succes, la sfîrşit de stagiune, nu se poate. E, în sfîrşit, preferabil să las piesa pentru la toamnă, să o joc în noiembrie, să prind deci Crăciunul şi să am apoi timp şi de un turneu la sfîrşitul iernii viitoare. Nu încape îndoială că aceasta e soluţia cea mai bună şi dacă — angajîndu-mi-se piesa acum, cu un acont de, să spunem, 30.000 lei — se amînă premiera pentru noiembrie, accept din toată inima.

Ne-am certat asupra interpretării. Ei mi-l propuneau pe... Lungeanu. Am replicat textual:

— În nici un caz Lungeanu. Chiar dacă ar urma să nu joc piesa 99 de ani — şi tot nu-i dau rolul.

Pînă la urmă ne-am înţeles asupra lui Vraca. În felul ăsta, mi se pare că aş avea într-adevăr o distribuţie excelentă: Leni, Vraca, Timică. Pentru Jef, există un tînăr recent descoperit — Mircea Axente — şi se pare că e perfect pentru rol.

M-a amuzat cum au reacţionat ei la lectură. Cu fiecare nouă cetire descopăr cît e de greu să te edifici asupra greşelilor sau calităţilor tale. Fiecare le vede într-altfel. Lui Iancovescu actul II i se păruse cel mai bun. Lor, cel mai prost. Din actul III, Iancovescu îmi ceruse să suprim explicaţia Corina-Ştefan, care i se părea „falsă". Froda îmi cere să suprim scena „visului". Ceea ce lui Iancovescu i se părea magnific lui Froda i se pare melodramatic, îi ascultam zîmbind. Vorbesc şi unii şi alţii cu aceeaşi convingere, cu aceeaşi certitudine de specialişti — numai că spun lucruri ce se bat cap în cap. Pe cine să ascult? Cred că pînă la urmă nu mă voi asculta decît pe mine.

De altfel nu mai iau prea în serios soarta piesei mele. E o chestie prea veche ca să mă pasioneze. Privesc lucrurile sub raportul banilor. Aş fi încîntat să scot o sumă destul de mare pentru ca 1) să plătesc pe creditorii Mamei şi să lichidez în fine acest vechi coşmar, 2) să-mi asigur o vacanţă liniştită în timpul căreia să-mi termin romanul, 3) să plătesc la timp chiria, 4) să-mi refac puţin garderoba, 5) să-mi cumpăr mobilă.

Poate că sunt naiv aşteptînd atîtea lucruri. Cred însă că sunt sincer faţă de mine spunînd că alte ambiţii — „de ordin artistic" — nu am. Je sais bien à quoi m'en tenir.

Dar e un făcut cu piesa asta. Nici o situaţie simplă, tranşantă. Aseară am fost la Leni şi am discutat aşa de amănunţit posibilitatea de a fi jucat la teatrul lor, iar azi la prînz îmi telefonează... Madame Bulandra. Am fost silit să fixez şi pentru ea o lectură, vineri după-masă. Doamne! ce-o să mai iasă şi de aicea!

Revederea cu Leni a fost mai puţin primejdioasă decît îmi închipuiam uneori că va fi. Acum, că sunt lămurit asupra ei, mi se pare că sunt vindecat de sentimentalisme. Văzînd-o între Froda şi Sică, am privit-o fără emoţie, cu puţină ironie, cu oarecare indiferenţă. Mari diferenţe între ea şi Eugenia Zaharia nu sunt. Aş fi putut vreodată s-o iubesc pe Eugenia Zaharia?

O singură schimbare în apartamentul lui Leni. Şi-a făcut apariţia pe o etajeră un acvarium. Mă amuza să urmăresc înotul peştişorilor* prin apă — şi nu mă puteam opri să gîndesc ce simbolică este prezenţa acestui acvariu în menajul Leni-Froda.

** Anulat: „mersul peştilor".*

În *Memento* de azi, un ecou parşiv spune că acest acvariu este un cadou din partea lui Sică. Chiar dacă nu e adevărat, detaliul e plauzibil — şi în orice caz delicios.

Nu, nu mai risc nimic din punct de vedere „inimă" în această galeră teatrală. Poate mă voi îmbarca în ea ca autor dramatic, dar nu ca particular înamorat.

De ieri a început procesul incendiatorilor (11). Iată-mă imobilizat pe două săptămîni la Curtea cu Juri. Sunt acolo într-o tensiune nervoasă pur şi simplu absurdă. De ce n-am izbutit în viaţă să fiu mai nesimţitor decît sunt?

(11) E vorba de procesul celor inculpaţi pentru incendierea (între 1930-1933) a depozitului firmei „Reprezentanţa Română", a magaziilor de mărfuri aparţinînd lui José Beresteanu şi Societăţii „Cordiana", cu scopul încasării poliţelor de asigurare.

Azi-dimineaţă, rendez-vous cu Marie Ghiolu la un vernisaj de pictură la „Mozart". Veneam de la concertul Imre Ungar — unde auzisem un preludiu şi fugă de Bach, o sonată de Mozart, Appassionata de Beethoven.

Doamna Ghiolu era deosebit de frumoasă şi strălucitor de elegantă. Purta o pălărie şi un guler de hermină somptuoase. Mă simţeam prost în paltonul meu prăpădit.

Luni, 8 [martie 1937]

Am fost azi-dimineaţă la Teatrul „Comœdia", unde mă aştepta un dactilograf, ca să-i dictez actul al treilea.

În biroul direcţiei, un acvariu ca cel de la Leni. Hotărît, oamenii ăştia ţin la simbol.

Marţi, 9 [martie 1937]

Prima zi de plină primăvară. Prima zi de pardesiu.

Este şi asta o bucurie, să părăseşti un palton greu, vechi, bătrînesc, şi să ieşi cu un pardesiu gris, în care ai impresia că eşti elegant — şi în care în orice caz te simţi cu atît mai tînăr!

Dimineaţa, o scurtă vizită Theii, la sora ei, o doamnă Nadler, într-o casă somptuoasă în Parcul Filipescu. Thea drăguţă, afectuoasă, cu, chiar, o anumită teintă* de indiscreţie.

** Lecţiune incertă.*

Toată după-masa la Curtea cu Juri, unde procesul incendiatorilor continuă. Ce caut eu acolo? Sunt singurul „avocat" de acolo care nu ia nici un ban, şi probabil singurul care are aşa de cumplit sentimentul că-şi pierde vremea. La treizeci de ani încă nu îndrăznesc să spun despre mine că sunt un avocat, fără a nu simţi nevoia să pun cuvîntul între ghilimele.

Duminică, 14 [martie 1937]

Duminică de primăvară, insuportabil de frumoasă. Am început-o bine dimineaţa la concertul Cortot (Franck, Ravel, Debussy, Bach) — dar am continuat-o stupid, jucînd toată ziua rummy la Carol. Nu sunt un dobitoc?

Mă simt singur, în aşteptarea unor bucurii care nu vor veni niciodată. Mă gîndesc la băieţii de 20 de ani care se duc astăzi cu iubitele lor la Robinson sau la Nogent sur Marne, de unde se vor întoarce obosiţi, într-un Paris de primăvară, tînăr şi senzual.

Niciodată mai mult ca într-o zi ca asta nu simt cît de inutilă a fost întreaga mea viaţă.

Şi mi-e prea multă silă de tot, pentru ca să scriu aici o pagină de jurnal.

Era un singur lucru de făcut astăzi: să fiu cu Thea, plecat undeva afară din oraş — şi să ne iubim pe urmă fără prea multe explicaţii.

Vineri, 19 [martie 1937]

Marţi, la Brăila, la înmormîntarea Babei (12), care a murit luni, după ce o zi întreagă rătăcise spre Baldovineşti, unde jandarmii au găsit-o, în mijlocul nopţii, căzută de oboseală pe linia ferată. Avea 92 de ani. Dacă nu s-ar fi rătăcit — cred că mai putea trăi

nenumăraţi ani.
Am primit vestea fără emoţie şi de altfel tot fără emoţie am asistat la înmormîntare. Este totuşi o întreagă lume care se duce cu ea — şi e întreaga noastră copilărie care îşi pierde unul din eroii ei principali. Săraca Baba — ce lungă viaţă: nu e de mirare că-şi pierduse memoria.

(12) Bunica lui Sebastian.

Vinerea trecută, lectură la Bulandrii. Îmi pare rău că n-am notat pe loc impresiile. Acum mi se par prea vechi şi fără interes. Le-a plăcut, au făcut unele rezerve — sunt obosit de chestiile astea care se repetă mereu, cînd cu Iancovescu, cînd cu Froda, cînd cu Bulandra.
Voi lăsa din nou chestiunea în uitare. Nici un demers, nici o stăruinţă, şi o serioasă indiferenţă: este singura atitudine indicată.

Vremea e splendidă — dar procesul incendiatorilor continuă. Sunt mai puţin alarmat acum, dar pierd mereu cîte 3-4 ore pe zi. Cînd s-o termina, am să fug la Breaza sau la Sinaia.

Foarte multă muzică în ultimul timp. *Concertul în fa minor* cu Cortot şi pe urmă cel în mi minor cu Ignaz Friedmann — amîndouă de Chopin. Pe urmă, tot cu Cortot, toate preludiile, o nocturnă (nocturna „noastră", de la Brăila, în mi bemol), un *scherzo*, o fantezie, *Sonata în si minor*, trei valsuri, toate într-un recital Chopin.
Children 's Corner de Debussy, o sonatină de Ravel, preludiu, coral, de Franck.
Aseară, la Filarmonică, *Concertul pentru vioară şi orchestră* de Brahms (cu care încep să mă familiarizez) cîntat de Thibaud, un *concerto grosso* de Händel şi a şaptea simfonie de Beethoven.
Săptămînile trecute, o sumă de alte lucruri — pe care am neglijat să le notez.

Duminică, 21 [martie 1937]
Dimineaţa, la Ateneu, concert Thibaud cu Filarmonica: *Concertul în re major pentru vioară şi orchestră* de Mozart (cu un adagio de o melancolie plutitoare), poema de Chausson, concertul de Beethoven.
O luasem pe Leni cu mine. Destul de elegantă pentru ca să-mi fie plăcută — dar destul de uitată, ca să nu mă ambalez. Mi-era în fond suficient de totuna.
Prînzul la Maryse — iar după aceea la Floreasca, la curse de trap. Zi de primăvară — zi de lene.

Joi, 25 [martie 1937]
Blecher este de ieri-dimineaţă în Bucureşti — internat la Saint-Vincent de Paul — camera 15. A venit pentru abcesul care încă nu s-a scurs, cu toate că i s-au făcut la Roman două puncţii măcelăreşti.
Mi-a povestit drumul cu trenul — şi m-am înfiorat. Plecarea de acasă, în plină noapte, luna pe cer, străzile pustii, gardiştii care priveau miraţi targa ce trecea, aşteptarea în biroul şefului de gară, urcarea în vagon, prin fereastră, sosirea dimineaţa în gara Bucureşti, hamalii care refuzau să-l scoată pe fereastră...
Atroce suferinţi. Totul devine absurd de inutil lîngă o atît de mare durere.
A crezut că moare. Era la un moment dat decis să se sinucidă. Şi-a rupt toate hîrtiile, toate manuscrisele: 80 de pagini din noul roman început, 70 de pagini dintr-un jurnal.
Abea am avut curajul să-l dojenesc.

După asta, mi-e ruşine să vorbesc aici despre Leni. A devenit din nou „angajantă". Dar

voi rezista de astă dată ferm. E o damă drăguţă. Dar înainte de a fi drăguţă e damă. A nu se uita.

Mircea a fost miercuri seara la baletele Jooss, care l-au revoltat — cum îi spunea lui Comarnescu — prin „spiritul lor iudaic". A găsit că spectacolul e semit.

Este tot ce a găsit de spus.

Suntem în plină disoluţie a prieteniei noastre. Nu ne vedem zile de-a rîndul — şi, cînd ne vedem, nu mai avem ce să ne spunem.

Duminică, 28 [martie 1937]

Vineri seara, de la Leipzig, *Matthäus Passion*. Mă temeam că va trece primăvara fără s-o ascult. Aş fi fost neconsolat. Nu e numai o mare bucurie muzicală: a devenit o superstiţie pe care o consider voitoare de bine.

Mi-a plăcut enorm, dar am ascultat-o cu un sentiment mai puţin grav. Încep să mă familiarizez cu ea. Sunt pasagii pe care le aştept, le prevăd, le urmăresc. Nu mă mai surprinde nimic, şi nu mai ascult cu timiditatea din trecut. Totul mi se pare mai intim, mai puţin ceremonios, mai puţin sever, mai mozartian decît altădată. Încă o dată, am fost fericit regăsind aria tenorului din partea întîia „Ich will bei meinem Jesu wachen". Şi atîtea alte lucruri...

Ieri, la Curtea cu Juri, lungă pledoarie. Mai bine de o oră jumătate. Aveam o sumă de dificultăţi de rezolvat — dificultăţi de atitudine, de ton... Trebuia să acuz — şi în acelaşi timp n-aş fi vrut să apăs prea mult. Cred că cel puţin în privinţa asta am reuşit. Aveam impresia că sunt urmărit de ascultători şi într-o oră jumătate nici un moment nu mi s-a părut că le-am pierdut atenţia. Dar poate să mă înşel. Paul Moscovici, care a ascultat o parte din pledoarie, îmi spunea azi-dimineaţă că nu l-a satisfăcut. Îmi spunea că „amenitatea ironică" a vorbirii mele nu este tonul just la Juri. Probabil are dreptate. De asemeni, îmi spunea că judecătorii n-au prea ascultat. Asta, dacă e adevărat, e mai grav.

Dar sunt bucuros că mi-a comunicat opinia lui. Asta mă face mai atent cu mine însumi, şi mă opreşte să fiu prea satisfăcut de „talentele" mele. Cred de altfel că nu mi-am pierdut niciodată capul de prea multă proprie admiraţie.

Ieri, la Consiliul de Război, unde se judecă procesul gardiştilor care l-au sechestrat şi schingiuit pe studentul liberal Aurelian Rădulescu, în camera de execuţie a sediului gardist. Nae Ionescu a depus ca martor. Transcriu din ziar răspunsul lui: „D. prof. Nae Ionescu, răspunzînd la întrebarea pusă de d. avocat Vasiliu-Cluj, face o teorie a corpurilor constituite, care au sensibilitate proprie, în virtutea căreia ele au dreptul de a reacţiona împotriva unei acţiuni a cărei consecinţă apasă asupra acelui corp.

... martorul răspunde arătînd că în centrele studenţeşti apusene, la Oxford, la Cambridge, bătaia ca un corectiv e des aplicată în asociaţiile studenţeşti.

...Martorul răspunde, încercînd să justifice din punct de vedere educativ bătaia pe care — declară d-sa — a primit-o deseori şi cu folos".

Joi seara, la Filarmonică, concert Hermann Scherchen: *Simfonia I* de Beethoven, *Serenata notturna** de Mozart (un lucru delicios — dar cu cît prefer *Kleine Nachtmusik*) şi a cincea simfonie de Mahler, admirabilă, neaşteptat de frumoasă — în ciuda temerii mele că trebuie să fie ceva pretenţios, grandilocvent şi absurd.

** În text: „Serenada".*

[Aprilie]

Duminică, 4 aprilie [1937]

Zile extenuante în tribunal, nu atît prin efort fizic, cît prin tensiune nervoasă.
Arestarea lui Bogza *(13)* m-a înmărmurit. Mi se părea un act de nebunie, care va trece la cea dintîi explicaţie. Eram convins că, după o noapte petrecută la poliţie, îi vor da drumul. Alergături prin redacţii, telefoane, curse cu automobilul — totul mă deprima, încă o dată a trebuit să deplor temperamentul meu alarmist.

(13) Geo Bogza fusese acuzat de pornografie şi atentat la bunele moravuri pentru volumul său Poemul invectivă.

Convorbirea cu judecătorul de instrucţie (Cornel Stănescu, de la cab. VII, tip suficient, prost, lichea, simulînd revolta morală) m-a lăsat fără replică. Am încercat să-i vorbesc, să-l înduplec, să-i citesc din poemele mai puţin scandaloase ale lui Bogza — dar totul era inutil. Omul lucra din ordin, din servilism sau din simplă cruzime de imbecil. Poate că vorbindu-i cu atîta căldură eram ridicul. El, în orice caz, rîdea.
A doua zi, confirmarea mandatului. Am vorbit, îmi dau seama, cu prea vizibilă emoţie. Un avocat nu trebuie să pară aşa de mult angajat într-un proces. Dar voi putea vreodată să fac ceva — nu importă ce — fără pasiune?
De altfel nu trebuie să-mi fac reproşuri. Cauza era în orice caz pierdută — şi dacă mandatul a fost confirmat, n-a putut fi decît din ordin. Căci ceilalţi avocaţi, V. V. Stanciu şi mai ales I. Gr. Perieţeanu, au fost mult mai detaşaţi în pledoariile lor. Totuşi am pierdut. Un asemenea proces pierdut (proces în care dreptatea juridică, pentru a nu mai vorbi de cealaltă, este strigătoare la cer) ajunge pentru a te dezgusta irevocabil de avocatură. Dar eu n-am nevoie să mai fiu dezgustat.
Nu m-a indignat atît confirmarea mandatului, cît atitudinea judecătorilor. Puiu Istrati avea tot timpul un surîs batjocoritor-sceptic, neatent, de stîlp de cafenea. Simţeam că, orice am spune, procesul pentru el este dinainte judecat. Judecat de scaunul lui, de insensibilitatea lui, de obişnuinţa lui, de indiferenţa lui. Ce forţă din lume poate scutura conştiinţa atrofiată a unui judecător cu mentalitate de funcţionar? În mîna unor astfel de oameni stă libertatea lui Bogza! Ei formează statul, puterile constituţionale, dreptatea, morala, adevărul... Bietul Bogza, care nu pricepe cu siguranţă nimic din tot ce se oetrece, el, aşa de naiv, aşa de copil, aşa de aiurit!

Mi-am închipuit că asupra acestor lucruri nu e posibil nici un dezacord cu oamenii de condiţia mea. Sunt anumite lucruri pe care — de la un anumit nivel de sensibilitate — le consider de la sine înţelese. Totuşi, cu ce stupoare a trebuit să constat azi la prînz că Mircea Eliade este de partea lui Puiu Istrati, nu de partea lui Bogza!
Întîi şi întîi Bogza (spune Mircea) nu e scriitor. Nu e nici membru la S.S.R. — şi, pe urmă, e mai mult ziarist decît scriitor. În al doilea rînd, versurile lui sunt pornografice şi patologice.
— De ce să mă revolt eu de arestarea lui Bogza — striga el. L-a arestat? Ei şi? O să stea o lună la puşcărie şi gata. Nu e grav. Grav este altceva: că tinerii ăştia sunt martirizaţi de 10 ani în puşcării...
— Care tineri, Mircea?
— Tinerii naţionalişti. Da, sunt martirizaţi în puşcării. Pentru ce? Pentru că i-au dat 25 la cur lui Gogu Rădulescu?... La Oxford şi la Cambridge studenţii, care au sensibilitate proprie de corp constituit...
N-am mai putut suporta urmarea. Nu numai fiindcă mi se părea stupid să-l aud repetînd vorbă cu vorbă cuvintele lui Nae — dar pentru că mă speria platitudinea de gîndire în care îl vedeam sucombînd.
L-am oprit.
— Draga Mircea, sunt de părere să schimbăm vorba. E duminică. Nu te-am văzut de patru săptămîni. Hai mai bine să vorbim de altele, fiindcă altfel simt că n-o să ducem

pînă la urmă masa asta. E păcat.
...Şi într-adevăr am schimbat vorba.
Dar e posibilă în astfel de condiţii o prietenie?

Azi-dimineaţă, la Ateneu, concert Bustabo, o tînără fată americană, 16 ani, rochie albă cu fundă mare, gen Lola Bobescu: *Concert în re minor* de Tartini, *Sonata [în] do minor* de Beethoven, *Simfonia spaniolă* de Lalo, *Nocturna* şi *Tarantela* de Szymanowski.
Aseară, de la Lyon P.T.T., un concert pentru basson şi orchestră de Mozart.
Vineri seara, recital Fenerman: sonată Locatelli, sonată Beethoven, *Après un rêve* de Faure, *Tango* de Albeniz, sonată de Frescobaldi.
Joi seara, *Simfonia VII* de Bruckner, dirijată de Perlea.

N-am avut — se înţelege — în ultima săptămînă nici un fel de preocupare literară. Dar m-am gîndit la un mic eseu, pe care poate să-l scriu mai tîrziu: „Despre mediocritatea teatrului".
Lectura unei piese de Denys Amiel (Ma liberté) şi diverse gînduri despre propria mea piesă m-au făcut să observ încă o dată ce sărac, ce convenţional, ce schematic, ce facil şi ce mediocru este, ca gen, teatrul. Cel puţin teatrul de tip „psihologic", în trei acte.

[Octombrie]

Bucureşti, luni 18 octombrie 1937*

Şi astăzi, întorcîndu-mă acasă, îmi bătea inima la gîndul — absurd desigur, dar de care poate niciodată nu mă voi dezobişnui — gîndul că s-ar putea să găsesc un pachet de la Paris, cu manuscrisele pierdute *(14)*.

** Începe aici al doilea caiet al Jurnalului. Un alt caiet cu note — aprilie-octombrie — se aflase printre manuscrisele pierdute în acea vară la Paris (cf., mai departe, nota din 30 aprilie 1938).*
(14) Cu o lună în urmă, la Paris, Sebastian pierduse valiza cu prima versiune a romanului Accidentul.

Nu pot distruge în mine speranţa copilăroasă că visul ăsta urît se va sfîrşi. Nu mă pot convinge că într-adevăr am pierdut pentru totdeauna dosarul roşu, cu cele 111 pagini. Totul e încă aşa de viu în mine, aşa de prezent... Nu pot să renunţ, nu pot să cred.
Ieri mi-am redeschis sertarele, încuiate la plecare, şi mi se părea că într-unul din sertare voi da peste dosarul roşu, peste caietul galben. Poate că n-aş fi fost surprins dacă într-adevăr le-aş fi găsit. Şi acum, în momentul ăsta în care scriu, am impresia că le am în odaie cu mine, undeva între cărţi, în bibliotecă, între hîrtii pe masă — şi că ar fi de ajuns să le caut, pentru ca să le am iar în mîini.
De cîte ori mă gîndesc la ceasul ăla nefericit, la momentul în care am observat lipsa valizelor — am aceeaşi senzaţie de întunecare, acelaşi refuz de-a înţelege. Mi se pare absurd, ridicul, comic — şi înţeleg foarte bine de ce în noaptea aceea am rîs în faţa dezastrului. Aş rîde şi acum.
Compar situaţia mea de astăzi cu cea de acum două luni — şi trebuie să deplor degringolada. Am pierdut atîtea lucruri — eu, care mai aveam aşa de puţin de pierdut.
Voiajul ratat, romanul pierdut, piesa scoasă din repetiţii, probabil definitiv. Mă aflam în faţa unei toamne bogate, în faţa unei ierni laborioase, aşteptam cu curiozitate atîtea întîmplări sigure — şi acum nu mai aştept nimic. Îmi rămîne biroul Roman, articolele pentru *Independenţa*, sila de a fi treaz, un gust groaznic de a bea, de a dormi, de a uita. Mi se pare că sunt la limită. Nimeni în lume nu poate face nimic pentru mine. Am aşa de puţine raţiuni adînci de a trăi, încît o întîmplare ca asta (care pentru altcineva, în alte condiţii, ar fi o durere, dar nu un dezastru), devine pentru mine un prilej de moarte.
Şi împlinesc astăzi 30 de ani.

Miercuri, 20 [octombrie 1937]

Sîmbătă noaptea, cu Leni şi Froda, întîi la „Carul cu bere", pe urmă la „Melody". Băusem mult, într-adins. (Aş bea mereu, ca să uit...)

La „Melody", în timp ce discutam aprins toţi trei, pe sub masă o „pipăiam" pe Leni, care nu numai „se laissait faire", dar mă ajuta cu discreţie. Toată noaptea am fost cu mîna între pulpele ei. Între timp o priveam: nimic nu o trăda. Era volubilă, surîzătoare, atentă, drăguţă, sigură de ea. Şi bărbatu-său era alături. Şi îl privea în ochi. Şi pe femeia asta am iubit-o ca un cîine doi ani.

Cunosc în sfîrşit şi eu pe acea Leni „petite putain charmante", pe care toată lumea o cunoştea, afară de mine — se înţelege.

După toate probabilităţile, piesa nu mi se va mai juca. Sunt presiuni antisemite, la care teatrul nu are nici un motiv să reziste. Conştiinţa naţională nu permite ca pe o scenă bucureşteană să se joace o piesă de Mihail Sebastian. Nu e nimic: sunt destule piese de Fodor László, de Bus Fekete, de Franz Molnár.

Sân-Giorgiu i-a spus textual lui Camil: „Am la dispoziţia mea 5.000 de lăncieri şi nu voi admite nici un moment ca piesa lui Sebastian să se reprezinte. I-am comunicat lui Sică decizia mea."

Deocamdată nu-mi dau exact seama care sunt elementele care au dus la scoaterea mea din repertoriu. Ameninţarea lui Sân-Giorgiu nu cred să fie suficientă. Şi nici articolele lui lorga. Trebuie să fie un întreg complex de lucrături. Dar nu am destulă răbdare, destulă tenacitate pentru a clarifica lucrurile. Le las să se întîmple cum o vrea Dumnezeu. Abandonez.

Duminică seara am fost la „Comœdia", să văd spectacolul Caragiale.

Conabie, mult mai puţin ampresat ca astă-vară, îmi vorbea la persoana doua singular. Axente, dactilograful, mă întreba fals îngrijorat:

— Dar piesa d-tale nu se mai joacă?

Nu, nu se mai joacă. Dacă s-ar juca, Conabie n-ar fi aşa de familiar, Axente n-ar fi aşa de degajat. Mici mizerii, de care rîd, dar pe care nu mă pot opri să le văd.

Zaharia Stancu îmi oferă (prin Camil, căci nu ne vorbim) un angajament la *Lumea românească*. Am refuzat, se înţelege — dar cîtă tristeţe e în întîmplarea asta, care face posibil, plauzibil, în orice caz nu absurd, un asemenea lucru: eu, angajatul lui Zaharia Stancu!

Camil îmi povesteşte o convorbire a lui cu Toma Vlădescu — şi apoi, cu ingenuitate, mă întreabă:

— Dar, în fond, ce are Toma Vlădescu cu d-ta?

A trebuit să-i amintesc că, în 1931, cînd eu eram în bune raporturi cu T. V, el — Camil — m-a introdus, fără să mă consulte, fără să mă întrebe, în groaznica lui polemică cu V.

Nu o regret, desigur — dar nu e picant că astăzi eu tot „la cuţite" sunt cu Toma Vlădescu, în timp ce Camil dejunează împreună cu el şi mă întreabă pe mine îngereşte „ce are"...? *(15)*

Cum mai am destulă copilărie ca să reţin asemenea nimicuri şi sa le şi însemn aici?

---

(15) în realitate, Toma Vlădescu a rămas şi în anii următori un denigrator înverşunat al lui Camil Petrescu.

Sîmbătă, 23 [octombrie 1937]

Şi totuşi nu voi putea rămîne mereu cu braţele încrucişate, deplorînd ceea ce s-a întîmplat şi lamentîndu-mă. E ceva stupid în toată această răsturnare de lucruri — dar trebuie să accept şi să merg mai departe. Sunt în mine destule dispoziţii pentru a nu face

nimic, ca să le mai şi încurajez cu încă o ridicare din umeri.

Să circumscriem dezastrul — şi să vedem ce mai ne rămîne de făcut de aici încolo. În primul rînd să ne convingem că manuscrisul este definitiv pierdut şi să nu-l mai aşteptăm. (Aseară, la Fundaţie, deschizînd uşa, am zărit pe masa lui Cioculescu *(16)* un pachet de cărţi: am avut o tresărire absurdă — eram convins că sunt hîrtiile mele, cărţile mele.)

(16) Radu Cioculescu.

E posibil să refac manuscrisul? Uneori, cînd mă gîndesc în linii mari la el, mi se pare că da. Am destul de netă în memorie desfăşurarea lucrurilor, succesiunea incidentelor. Dificultatea începe din momentul în care mă gîndesc la detalii: pe acestea nu le voi putea reconstitui niciodată. Am pierdut ceasuri întregi pentru un cuvînt, pentru o nuanţă, pentru indicarea unui gest. E sigur că nu voi mai regăsi nimic — dacă voi încerca să-mi amintesc frază cu frază. Iar dacă, dimpotrivă, voi scrie cu oarecare libertate — fără grija de a rămîne fidel primei versiuni —, voi suferi mereu de gîndul* că rămîn mult sub ceea ce izbutisem prima oară şi nu voi mai putea izbuti acum.

Şi pe urmă, dacă eram aşa de mulţumit de **cele cinci capitole scrise, era pentru că le văzusem crescînd, pentru că fiecare moment nou fusese pentru mine însumi o surpriză. Nu e prea trist să scrii un lucru care nu mai are pentru tine însuţi nici un secret?

** Anulat: „amintirea".*
*** Anulat: „roman".*

Totuşi, totuşi voi încerca. Sunt decis să nu mai ies serile, să nu-mi mai pierd nopţile. Anul ăsta nu voi mai fi un „premierist". Şi, dacă n-ar fi cei 3.000 de lei ai *Independenţei*, aş renunţa şi la concerte.

Aş vrea să fac o muncă puţin abrutizantă, mecanică. Cred că m-aş simţi bine la regiment.

Luni, 25 [octombrie 1937]

Azi-noapte, întorcîndu-mă pe la 1 acasă, am simţit o nevoie irezistibilă să-mi reamintesc romanul. Mi se părea că cel puţin capitolul V îl voi putea reconstitui pe loc. M-am aşezat la masă şi am scris pînă la 3. Sunt unele pasagii pe care le regăsesc cu destulă uşurinţă — sunt altele care au dispărut cu totul. Sunt spărturi care mă dezolează. Văd foarte bine paginile pierdute, ştiu unde se plasa fiecare moment, fiecare frază în pagină — sus, jos, la mijloc — şi păstrez parcă ritmul frazelor, le aud, am măsura lor, am respiraţia lor — şi totuşi, totuşi, nu le pot transcrie, simt tot ce sacrific, tot ce pierd, cu fiecare frază pe care nu o regăsesc decît mutilată.

Ce voi face? Să lucrez metodic, de la început pînă la sfîrşit, mi se pare exclus. Deocamdată voi încerca să salvez ce se mai poate salva: adică pasajele mai prezente în minte, cele pe care le pot regăsi încă vii, încă nealterate. Pe urmă, cu toate aceste hîrtii, care nu au decît o valoare de ciornă, voi vedea dacă este ceva de făcut sau nu.

Nu-mi promit nimic. E o încercare, dar nu şi o speranţă.

Joi, 28 [octombrie 1937]

Termin în momentul ăsta de transcris capitolul V. Avea 32 de pagini în versiunea pierdută. Are acum numai 24. Cum n-am lăsat deoparte nici un incident, diferenţa de 8 pagini *nu se explică decît prin sacrificarea nuanţelor, pe care nu le-am mai găsit, pe care nu le voi mai găsi.

** Anulat: „marchează lipsa a tot ce era mai"*

Am impresia că am scos dintr-un incendiu cîteva foi arse pe jumătate. Mi-e penibil, mi-e ruşine să recitesc. Totul mi se pare sec, inexpresiv, grăbit. Pun deoparte aceste 24 de foi. Îmi vor servi de ciornă, dacă într-o zi mă voi putea decide — şi voi avea timp — să mai scriu nefericita asta [de] carte.

Voi încerca, de mîine, să reconstitui, cu aceeaşi grabă, cu aceeaşi resemnare, cu aceeaşi lipsă de iluzii, cu aceeaşi indiferenţă, capitolele celelalte — în ordinea în care s-o nimeri.

Îmi interzic să fac planuri, să fac noi legăminte, înainte de a fi dus la capăt această primă treabă.

Duminică, 31 [octombrie 1937]

Aseară, la Ateneu, în timp ce Enescu se pregătea să repete La Fontaine d'Arethuse, pe care o cîntase admirabil şi pe care publicul i-o cerea din nou, d-na Ciomac s-a înclinat spre mine, întrebîndu-mă:

— Ai fi în stare să repeţi un lucru în care ai pus prima oară tot sufletul?

Eram gata să-i răspund categoric „nu!", cînd mi-am adus aminte că tocmai asta încerc eu să fac de cîteva zile, fără să reuşesc — vai!

[Noiembrie]

Luni, 1 noiembrie [1937]

Uneori mi se pare că totuşi lucrul merge... că pînă la urmă cartea va fi salvată. Sunt unele pasaje pe care le regăsesc aproape intacte. Sunt altele pe care le scriu acum din nou, poate nu mai rău decît prima dată. În genere, reuşesc să retranscriu fără prea mari pierderi paginile neutre, cele care nici în vechea versiune nu-mi plăceau. (Vai! cum mă resemnez: încep să vorbesc de o veche* versiune!)

** Anulat: „nouă".*

Dar disperarea mea renaşte de cîte ori mă apropiu de unele din acele momente pe care le cucerisem aşa de greu, şi îmi plăceau aşa de mult. Intrarea Annei în bar, atmosfera barului, decorul, momentele de aşteptare — nu, niciodată nu le voi mai putea retrăi cu emoţia, cu surpriza, cu melancolia cu care le-am trăit prima oară, sus, pe Schuller. Erau unele fraze care mi-au cerut ore întregi. Le simt pierdute, înecate. Şi din nou îmi vine să abandonez totul, să renunţ, să uit.

Luni, 8 [noiembrie 1937]

Am terminat totul. Din 86 de pagini, cîte aveam de reconstituit (căci 25 formează fragmentul publicat în R.F.R. şi sunt prin urmare integral salvate), am pierdut definitiv 28.

Pierdere materială apreciabilă pentru un roman scurt, cum urmează să fie cartea mea, pierdere teribilă însă cînd nu mai consider numărul paginilor, ci conţinutul lor. Paginile reconstituite sînt insipide, decolorate, fără accent. N-am mai regăsit nimic din ceea ce mi se părea intens, arzător pe alocuri în manuscrisul pierdut. Erau pasaje care mă emoţionau copilăreşte ori de cîte ori le reciteam. Acum sunt indiferente, reci.

Cum nu e un roman de situaţii, am pierdut tocmai ceea ce îi făcea raţiunea lui de a fi: mărunte observaţii de psihologie, imagini de detaliu, expresii juste, nuanţe adecvate.

Vechea versiune mi se părea atît de bună, încît aveam sentimentul că orice şi oricum aş fi scris mai departe, cartea nu mai putea fi compromisă.

Acum, pentru a face suportabile sau măcar scuzabile capitolele refăcute, trebuie ca neapărat ceea ce urmează să fie foarte bun, aşa de bun încît să compenseze şi să domine partea primă. Dar se poate? Dar voi putea?

Nu, nu, e inutil să încerc a mă consola, pierderea asta e fără întoarcere — şi poate că

mai bărbăteşte, mai loaial, ar fi fost nu să încerc a relua lucrurile de la capăt, ci a renunţa pur şi simplu şi pentru totdeauna.

E greu, e foarte greu să desluşesc toate lucrăturile şi combinaţiile din jurul piesei mele. Je ne sais pas me défendre — asta e cert, şi nici nu-mi pretind să încerc a o face, dar cel puţin să primesc întîmplarea ca o lecţie de viaţă — deşi viaţa mea nu mai are nimic de făcut cu nici o lecţie, de nici un fel.

Oricum, explicaţia „presiunilor antisemite" asupra lui Sică nu e suficientă. Trebuie să adaog: 1) intervenţia foarte activă a lui Froda, care e mai fricos decît oricine în chestia asta; 2) faptul că Leni nu ţine în mod special să mă joace, ba e la urma urmelor mai bucuroasă să joace *Absenţe nemotivate* sau aşa ceva; 3) în sfîrşit, faptul că nimeni la teatru nu are cu adevărat încredere în piesa mea, care li se pare „interesantă", dar nu susceptibilă de succes. La atîtea motive, mai era oare nevoie să se adauge şi pumnul lui Sân-Giorgiu, şi vocea lui Crevedia?

Joi, 11 [noiembrie 1937]

Aseară, de la Geneva, o bună parte din *Concertul pentru pian (mîna stîngă) şi orchestră*, de Ravel, pe care de atîta vreme voiam să-l cunosc. Admirabil, de la prima audiţie.

Destul de mult Mozart în ultima vreme (două concerte exclusiv mozartiene, cu orchestra din Salzburg). Diseară voi asculta la Filarmonică *Requiemul*, tot pentru întîia oară.

Altfel, nici o veste, nici o aşteptare, nimic.

Duminică, 14 [noiembrie 1937]

Azi-dimineaţă, în faţa Ateneului (de unde ieşeam după concertul simfonic Enescu), Nae Ionescu şi Puiu Dumitrescu *(17)* discutau despre criza de guvern. Cine vine? se întreba unul pe altul, ridicînd din umeri, ca mine, ca tine, ca el...

Pe cînd cu cinci ani în urmă...

(17) Puiu Dumitrescu, secretar al Regelui Carol al II-lea.

Luni, 15 [noiembrie 1937]

Mircea s-a înscris în listele electorale. E şi ăsta un semn.

Duminică, 21 [noiembrie 1937]

Duminică, singur... Aş fi vrut să pot petrece seara cu cineva — indiferent cu cine. Cella, Thea n-au răspuns la telefon. Mircea, Marietta sunt la Viforeni *(18)* (încă o relaţie pierdută, Viforenii). Maryse şi Gheorghe, la Sinaia.

Singură Leni mi-a telefonat pe seară — dar la ce bun să reiau iar şi iar o poveste care nu duce nicăieri? (Camil — ca să termin bilanţul —, la o nuntă, Carol, la Viena.)

(18) Mariana şi Petru Viforeanu (fost membru al asociaţiei „Criterion").

M-am dus singur la cinematograf şi pe urmă tot singur pe străzi. Pe Calea Victoriei, pe lîngă Djaburov, m-a strigat cineva din urmă:

— Coane Comarnescu, coane Comarnescu. Era un nenorocit vag ziarist, Emil Flămându, pe care l-am întîlnit de cîteva ori făcînd anticameră pe la Fundaţie, pe la general. Era beat, vorbea împleticit:

— Coane Comarnescu, mi-ai făcut serviciul ăla? Ştii, la gheneral, te-am rugat eu, ai vreun răspuns...

I-am explicat că mă confundă, că nu sunt Comarnescu, că sunt Sebastian, că nu mi-a

vorbit nimic despre nici un „serviciu". Nu ştia cum să-mi mai ceară scuze — şi s-a dus.
Mă văd foarte bine, cîndva, mai tîrziu, un fel de Emil Flămându. Cînd am scris acum 3 ani *Deschiderea stagiunii* *(19)*, am avut foarte exact sentimentul că acel T. T. Soni (şi el un Flămându oarecare) sunt eu. Şi de atunci am coborît mai mult, am rezistat mai puţin.

(19) Schiţă din viaţa teatrală, publicată în 1935, în Rampa (reprodusă în Opere alese, I, ediţia Vicu Mîndra, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1956).

Aş bea mereu, ca să uit — şi am atîtea de uitat. Miercuri seara i-am luat aproape cu de-a sila pe Leni şi pe Froda de la teatru, ca să bem, şi într-adevăr am sfîrşit prin a mă îmbăta groaznic, una din cele mai teribile beţii din viaţa mea. Eram abrutizat, nu mă mai gîndeam la nimic, eram fericit.
Şi totuşi voi întîrzia cît mai mult sfîrşitul.

[Decembrie]

Vineri, 3 decembrie [1937]

Ce mi-a povestit aseară Harry Brauner despre Marietta mi se pare că întrece tot ce ştiam despre ea. A încasat de la Teatrul Naţional 30.000, iar de la actori 20.000 — şi a reţinut toţi banii, fără să-i dea Luciei Demetrius nimic. Pe de altă parte, a trimis în Germania textul piesei lor, semnînd numai cu numele ei, sub pretextul că Lucia Demetrius este "evreică" (!) şi că deci piesa n-ar putea fi admisă.
E de crezut? (Cu prilejul ăsta aflu că mama Luciei D. este într-adevăr evreică. Ce bune mijloace de investigaţie are Marietta noastră şi cît de la timp ştie să le utilizeze!)

Duminică, 5 [decembrie 1937]

E definitiv decis: *Jocul de-a vacanţa* nu se va mai juca. O ştiam foarte bine, de la întoarcerea mea la Bucureşti — dar păstram vagi speranţe. Acum totul e stabilit. Se joacă în locul piesei mele o piesă de Muşatescu. Am primit vestea (care nu era o veste, ci o confirmare) cu un sentiment de amărăciune. Dar de aseară pînă azi-dimineaţă a fost destul timp ca să dau întîmplării justele ei proporţii. Evident, e dezagreabil. Sunt prea superstiţios ca să nu mă necăjească faptul că un lucru nu-mi reuşeşte: e ca şi cum nu mi-ar reuşi o pasienţă. De la plecarea mea spre Geneva, sunt în serie proastă. Cînd se va termina?
Singurul lucru grav în această chestiune sunt banii. Nu am, nu ştiu de unde să găsesc — şi încep să simt sărăcia ca o umilinţă. Piesa mi-ar fi putut aduce 100.000 lei — ceea ce n-ar fi fost o soluţie radicală, dar mi-ar fi dat cîteva luni de linişte.
Aştept Crăciunul ca să plec undeva la munte, să lucrez. Poate că în 20 de zile mi-aş putea scrie romanul. Aş vrea ca în ianuarie-februarie să fiu ocupat cu tipăritul lui: corecturi, bun de imprimat, dedicaţii, cu un cuvînt, impresia că fac ceva, că mi se întîmplă ceva.

Azi-dimineaţă, la concertul Enescu l-am văzut pe Antoine Bibescu *(20)*. După-masă, pe Titu Devechi, cu care m-am plimbat la Şosea. Nici pe unul, nici pe altul nu-i mai întîlnisem de ani de zile. Şi totuşi nu aveam nimic să le spun, ei nimic să-mi spună. E ca şi cum vremea ar fi stat pe loc. Şi totuşi, Dumnezeu unul ştie că nu a stat deloc.
Concertul foarte frumos: concertele de vioară Bach, Mozart, Brahms. Un singur moment de emoţie însă: ultimele fraze din *andantele* concertului de Bach.

(20) Prinţul Antoine Bibescu (văr primar cu Martha Bibescu), autor al cîtorva Piese de teatru în limba franceză, era în relaţii amicale cu Sebastian.

Marţi, 7 [decembrie 1937]

Ieri (Sfîntul Niculae), ziua Ninei. Am telefonat dimineaţa ca s-o felicit.

— Coniţa e la domnu general — mi-a spus servitoarea — iar domnul profesor mănîncă la părinţii d-lui.

Seara am fost la ei la masă şi am aflat că în realitate Mircea lipsise două zile din Bucureşti, în campanie electorală, şi abea aseară se întorsese acasă. Minciuna de la prînz, a servitoarei, m-a îngrozit: minciună organizată, minciună de familie, în care nu s-au jenat s-o facă complice pe servitoare. Mi s-a părut mai trist decît însuşi faptul de a-l şti pe Mircea umblînd la ţară, în echipă de propagandă, din sat în sat, cu Polihroniade. Mai făceau parte din echipă Haig Acterian şi Penciu. Au luat cuvîntul pe rînd. Se pare că Haig vorbea cu gesturi mari, puţin teatral. Nu ştiu dacă şi Mircea a ţinut discursuri. Totul mi se pare grotesc, grotesc. Nu înţeleg cum nu sunt sensibili la această teribilă comedie. Marietta, care a venit mai tîrziu, a intrat în casă cîntînd imnul gardist: Ştefan Vodă... Încep nici să nu se mai jeneze de mine.

O văd foarte des pe Leni. E într-un moment în care acordul nostru e posibil — şi n-am destulă seriozitate ca să refuz. Fără îndoială, voi plăti această uşurinţă, cum le-am mai plătit şi pe cele din trecut.

Camil îmi spunea azi-dimineaţă, pe Calea Victoriei:

— Nici Reinhardt, nici Stanislavski, nimeni, nici un regizor n-a putut face descoperirile mele în teatru. Sunt cel mai mare regizor, pentru că am pentru asta şi o profundă cunoaştere a textului şi o extraordinară cultură filozofică şi o sensibilitate nervoasă excepţională. Actorii ăştia sunt imbecili: nici nu pot măsura şansa lor imensă de a lucra cu mine.

Îl ascult dezarmat. Tot ce pot face e să surîd — un surîs puţin mirat, dar care nu protestează.

Prînzul, cu Antoine Bibescu, la „Athénée Palace". A fi prinţ, a avea o mare avere, a frecventa cele mai de seamă cercuri europene, a fi intim cu toţi marii scriitori francezi, a fi fost jucat cu oarecare succes la Paris, la Londra, la New York — încă nu e de ajuns pentru a te lecui de mici vanităţi bucureştene: uite-l pe acest Antoine Bibescu arzînd de dorinţa de a-i fi reprezentată o piesă de către Sică Alexandrescu.

Vineri, 10 [decembrie 1937]

Aseară, concertul Casals-Enescu la Filarmonică. (*Concertul pentru violoncel şi orchestră* de Schumann, *Concertul pentru violoncel, vioară şi orchestră* de Brahms.) Foarte sinceră, foarte pură emoţie.

Mi-e în genere atît de greu să fiu cu totul prezent în timpul unui concert! Mă străbat o sumă de gînduri, o sumă de imagini, dintre cele mai stupide, dintre cele mai fără de sens — şi, cînd mă surprind divagînd, mă cert ca pe un elev neatent şi mă reîntorc spre concert cu un fel de decizie de a fi silitor, de a asculta, de a înţelege.

Antoine Bibescu mă întreba, duminică dimineaţa, dacă am înclinare naturală pentru muzică. I-am răspuns că nu: am venit spre muzică din curiozitate, pentru a intra într-un domeniu pe care nu-l cunoşteam — şi cred că am început s-o iubesc, prin aplicaţie, prin efort. Foarte rar am momente de abandon adevărat. De altfel, nici nu ştiu dacă ceea ce numesc „abandon" este felul cel mai just de a asculta muzica. Nu am încredere în reveria confuză, puţin destrămată, în care mă las legănat în timpul unui concert. Încerc, dimpotrivă, să ascult frază cu frază, analitic, gramatical. Încerc să ascult o bucată de muzică aşa cum citesc o carte.

Casals îmi dă lacrimi. Nu am nici curajul să-l aplaud. Mi-e ruşine să-l „aprob". Ce teribilă lecţie de artă, şi poate şi de viaţă! Nici un „chichi", nimic strălucit, nimic cu vervă: totul simplu, grav, necomunicativ, ca dintr-o mare singurătate.

Vineri, 17 [decembrie 1937]

În *Buna Vestire* de ieri (anul I, no 244, cu data de vineri, 17 decembrie 1937): „De ce cred în biruinţa mişcării legionare" de Mircea Eliade.

...Poate neamul românesc să-şi sfîrşească viaţa... surpat de mizerie şi sifilis, cotropit de evrei şi sfirtecat de streini...?

...revoluţia legionară are drept ţintă supremă: mîntuirea neamului..., cum a spus Căpitanul.

...cred în libertate, în personalitate şi în dragoste. De aceea cred în biruinţa mişcării legionare..."

Seara

Mă uitam la ea, adineauri, în cabină, în timp ce vorbea, şi îi priveam cu atenţie fiecare trăsătură, fiecare gest. E urîtă. Fruntea îngustă, nasul ovreiesc, gura mare, pe buza inferioară un neg, buza inferioară proeminentă. E slaba, sînii sunt mici şi obosiţi, braţele îi sunt prea subţiri, pielea e fără strălucire. Cunosc şi vorbirea ei repezită, şi intonaţiile ei ingenue, şi rîsul ei brusc (care o luminează, e adevărat, deodată), cunosc totul şi nu îmi place nimic.

Totuşi pe femeia asta mică, nu mai frumoasă, nu mai dezirabilă decît era anul trecut Wendy, tînăra mea clientă de la „Zig-Zag" («Wendy and July"), pe femeia asta cel mult „amuzantă", sau în totul neglijabilă —o iubesc.

„O iubesc." Să nu exagerăm. Sunt şi eu un fel de epavă dusă de întîmplări, de spaima de a fi singur, de lenea de a trăi. La ea găsesc uneori un surîs, ca un început de emoţie, o privire care aşteaptă, care întreabă... şi atunci nu am curajul să le refuz.

Bietele mele vizite la teatru. Portarul, cabiniera, maşiniştii, Iancovescu, Roman... ce or fi gîndind despre nefericitul ăsta care vine la două seri, în cabină, ca să fumeze o ţigară, fără nici o treabă, fără nici un rost...

Duminică, 19 [decembrie 1937]

În condiţii normale de viaţă, ceea ce mi s-a întîmplat mie în ultimii 3-4 ani ar trebui să fie, nu zic îmbucurător, dar în nici un caz catastrofal. Grav, desigur, dar tocmai prin gravitate util.

A pierde o situaţie — *Cuvântul*; un om faţă de care mă simţeam responsabil — Nae Ionescu; o serie de prieteni — Ghiţă Racoveanu *(21)*, Haig, Marietta, Lilly, Nina şi, în sfîrşit, prietenul cel dintîi şi cel din urmă, Mircea — a pierde totul, absolut totul, poate fi la 30 de ani nu un dezastru, ci o experienţă de maturitate.

(21) Gheorghe Racoveanu fusese coleg de redacţie cu Sebastian la Cuvântul.

Nu ar trebui să-i fiu recunoscător vieţii că face gol în jurul meu, că-mi ia, îmi retrage toate obişnuinţele şi comodităţile pe care cu timpul le acumulasem, şi mă pune din nou în faţa începutului, dar nu cu inconştienţa de la 20 de ani, ci cu luciditatea de la 30?

Nu ar trebui să înţeleg că termin o etapă (dar o termin total, definitiv) şi încep alta, care mă duce spre alţi oameni, spre alte afecţiuni, spre altă iubire poate, şi poate spre o nouă singurătate?

Ba da, ba da — dar pentru ca să fie astfel mai lipseşte ceva, singurul lucru într-adevăr fără scăpare în destinul meu.

Căci tot restul se poate reface.

Marţi, 21 [decembrie 1937]

Uimitor rezultat al alegerilor de ieri pentru Cameră. Mare succes gardist de Fier. Se vorbeşte de 30—35 deputaţi. În orice caz, sute de mii de voturi, judeţe întregi cucerite. E

momentul „septembrie 1930" din Germania.
Totuşi, dimineaţa a fost plină de soare, şi în aer, pe străzi, nu ştiu ce „allégresse" de care mă lăsam purtat cu nepăsare.
Dejunul la „Capşa" — lung, bun, copios — cu Blank, Ionel Gherea, d-na Theodorian *(22)*. Semn de inconştienţă poate, căci poate în ziua aceasta destinul nostru e decis. Îmi dau seama că noi nu mai avem nimic nici de cîştigat, nici de apărat, nici de sperat. Totul e virtual pierdut. Vor veni închisorile, mizeria, poate fuga, poate exilul, poate şi mai rău.

(22) Alice Theodorian, fiica lui Caton Theodorian, prietenă cu Aristide Blank.

Totuşi sunt destul de neserios ca să privesc cu nu ştiu ce curiozitate amuzată evenimentele, ca şi cum aş privi un match pasionant. Căci pasionant nici vorbă că este. La ora asta (10 seara), guvernul nu are pe hîrtie decît 37-38 la sută şi se pare că e imposibil să mai falsifice acum cifrele. Dacă nici în noaptea asta nu se întîmplă nici un miracol aritmetic, vom avea primul guvern român căzut în alegeri. Afară dacă, pîna mîine dimineaţă, întreg regimul nu va fi la pămînt. Şi asta e posibil.
Dar întru cît — te întreb — întru cît toate acestea pot schimba o litera măcar, o virgulă măcar, nu zic din destinul meu, dar din destinul nostru?

Miercuri, 22 [decembrie 1937]
Ziua agitată de ieri s-a terminat cu un ceas de calm: singur acasă, ascultînd, numai cu lampa de birou aprinsă, restul camerei în semiobscuritate, muzică. De la Geneva, un coral de Bach pentru orgă, de la Breslau, o fugă şi o toccată tot de Bach pentru orchestră, în sfîrşit *Variaţiunile pe o temă de Mozart* de Max Reger, pe care le-am ascultat prima oară săptămîna trecută la Filarmonică. Totul destul de frumos, şi mai ales liniştitor.

Braşov, duminică 26 [decembrie 1937]
În sfîrşit, un ceas singur. Sunt aici de alaltăseară, într-o vilă cu Carol, Grindea *(23)*, Iova*, soţii Blank — prea mulţi pentru cît pot eu suporta.

(23) Miron Grindea, publicist; din 1938 va deveni editorul revistei Adam (după Atragerea lui I. Ludo).
** Lecţiune incertă.*

Speram să pot găsi o cameră undeva la Poiana, la Timiş, dar n-am avut acest noroc sau n-am ştiut eu să caut. Aici, cu atîta lume în jurul meu, mi-e imposibil să lucrez. Nici nu încerc. Şi totuşi, cu ce plăcere, cu ce dureroasă plăcere aş scrie. Adineauri, pe stradă, plimbîndu-mă de-a lungul bulevardului, simţeam întreg romanul viu în mine, ca o rană deschisă.
Atîtea lucruri cîte s-au întîmplat în ultima vreme cu mine la Bucureşti, atîtea ocoluri stupide în veşnica mea poveste cu Leni ar găsi în cartea asta o răzbunare, o soluţie, un răspuns.
Şi încă o dată capitolele pierdute îmi revin în minte, imposibil de uitat, imposibil de regăsit.
Singurele momente de destindere rămîn cele de schi. Ieri la Poiana, azi la Timiş, atîta vreme cît am schiat am fost fericit. Zăpadă mare, decor sclipitor, voluptatea de a zbura pe schiuri, de a sări cu succes un accident de teren, triumful, în sfîrşit, de a izbuti la capătul cursei o oprire aproape corectă, în orice caz fără să cad...

Marţi, 28* [decembrie 1937]
Plec la Bucureşti, diseară, peste trei ore. Se pare că s-a constituit, sau se constituie, un guvern Goga. (De la Poiana, cineva vorbea cu Miron Grindea, care comunica o listă de

miniştri absurdă: Goga, prezidenţia şi Război, Gh. Cuza, Muncă, generalul Antonescu nu ştiu unde. Tipic guvern de panică!) Ce se va întîmpla, nu ştiu. Aşteptăm. Dar parcă e mai serios să aştept de la Bucureşti. Nu pot fi atît de iresponsabil încît să fac schi în timp ce se decide poate întreaga noastră viaţă de aici încolo.

** În text: „29".*

...Dar nici nu pot fi atît de ingrat încît să mă dezic atît de repede de bucuriile schiului.

Ieri şi azi am făcut la Poiana adevărate vitejii. Nu numai că am coborît de la Poiana pînă în Prund pe schiuri, fără prea multe căzături — dar la Poiana, astăzi mai ales, pe „cîmpul de exerciţii" am reuşit tot felul de probleme care mă introduc în subtilităţile meseriei. Izbutesc un „slalom" destul de corect, chiar fără bastoane. În plus, am luat o pantă de la baza Schullerului *(24)*, care e desigur panta cea mai repede pe care am „atacat-o" pînă azi, şi am terminat toată cursa fără accident, cu un perfect viraj la stînga şi cu o oprire reglementară, concisă.

În schimb, am căzut rău de tot pe şosea, la întoarcere — şi, ce e mai comic, aproape de sfîrşitul drumului, în orice caz acolo unde nu mai era nici o dificultate, lîngă Solomon. Sunt frînt de oboseală (nu e prea uşor să cobori trei sferturi de oră, în frînă continuă), dar sunt mîndru de mine.

(24) Schuller este numele săsesc al Postăvarului.

Spuneam azi, după ce reuşisem primul exerciţiu de „slalom", că literatura nu-mi va da niciodată o bucurie egală. Şi nu minţeam.

Totuşi — ca să fiu cu totul sincer — toate aceste iniţieri în schi mă interesează şi din punctul de vedere al romanului. Am din ce în ce mai mult material pentru scenele de pe Schuller, de la cabana lui Gunther.

Am recitit alaltăseară manuscrisul. Sufăr de la rînd la rînd, constatînd cît e de ciuruit bietul meu manuscris reconstituit — dar în totul lectura nu mă descurajează. Va trebui să scriu încă o dată cu atenţie tot ce am refăcut pînă azi: dar, hotărît, lucrurile, chiar şi în halul deplorabil în care se găsesc azi, sunt utilizabile. Iar mai departe totul poate merge cu bine, deşi desigur nu cu uşurinţă.

Aş vrea foarte mult să scriu cartea asta. A avut prea mult nenoroc, săraca de ea, ca să nu-mi fie dragă. Este probabil tandreţea ce se păstrează copiilor nefericiţi.

Miercuri, 29 [decembrie 1937]. Bucureşti

Guvernul Goga s-a instalat — şi nu e, cum credeam pînă a fi sosit la Bucureşti, o combinaţie provizorie, ci o formulă stabilă. Va face noi alegeri, va guverna, va realiza programul cuzist, la care toţi miniştrii s-au referit azi în discursurile lor. Pentru prima oară s-a putut înregistra într-un discurs oficial vocabularul *Poruncii Vremii*: jidan, jidănime, dominaţia lui Iuda etc., etc.

Se aşteaptă pentru mîine, poimîine primele măsuri antisemite de stat: revizuirea cetăţeniilor, probabil eliminarea din barouri, în orice caz eliminarea din presă.

Voi pierde locul de la *Fundaţie*? Foarte posibil... Mai ales dacă — aşa cum scriu ziarele de azi — Fundaţiile vor trece la Ministerul Propagandei, condus de Hodoş. Dar chiar şi fără asta, e greu de crezut că într-un regim cuzist se va tolera un evreu într-un „post de cultură" — fie el aşa de şters cît e al meu.

Nu ştiu care e atmosfera în oraş. Consternare, nedumerire, buimăceală, frică? Ziarele sunt cenuşii, inexpresive, fără nici un accent de protestare. Mi se pare că abea de aici încolo vom învăţa ceea ce se cheamă cenzură.

...Şi, în asemenea condiţii, a scrie literatură nu devine o stupidă copilărie?

Nu am ieşit încă în oraş. Căzătura mea de ieri a fost mai gravă decît mi-am imaginat la început. Coapsa stîngă mi-e umflată şi vînătă. Merg greu, şchiopătînd, şi mă doctoricesc cu apă de plumb. Un moment m-am temut să nu fie o fractură. E tot ce-mi mai lipseşte.

Azi-noapte, venind de la Braşov, am ascultat, de la Stuttgart, un concert pentru pian şi orchestră de Mozart — pe care cred că nu l-am mai auzit niciodată înainte.

Azi, pe seară, de la Paris, o sonată în si bemol, tot de Mozart. Şi, în sfîrşit, scriind nota aceasta (11 seara), tot de la un post francez, ceva care pare să fie tot de Mozart — o simfonie, probabil.

Mult Mozart, foarte mult Mozart, e poate singurul lucru care mă mai poate consola de tot ce se întîmplă.

(Nu era o simfonie, ci *Concertul în sol major pentru flaut şi orchestră*— dar tot de Mozart, iată că, cel puţin în privinţa asta, nu m-am înşelat.)

Joi, 30 [decembrie 1937]

Dimineaţa, *Adevărul* şi *Lupta* suspendate.

Petre Pandrea, prefect de judeţ, undeva în Moldova.

Victor Eftimiu demisionează de la ţărănişti şi se înscrie la gogişti. Se pare că i se va da Direcţia Generală a Teatrelor.

Camil Petrescu mă cheamă la telefon şi comentează convertirea lui Eftimiu:

— Să ştii că, dacă într-adevăr îl numeşte la teatru, mă înscriu a doua zi în Gardă şi nu-ţi mai dau bună ziua.

—Am o singură rugăminte, dragă Camil. Să mă anunţi dinainte la telefon, ca să nu-ţi dau eu bună ziua. Îţi voi simplifica în felul ăsta situaţia.

Se retrag permisele de tren ale ziariştilor. Se interzice evreilor profesiunea de ziarist.

— La urma urmelor — spune Camil — recunoaşte şi d-ta că prea s-a abuzat.

Recunosc — se poate să nu recunosc? Recunosc orice.

Toată ziua în casă, citind *Sparkenbroke* de Charles Morgan. Carte atît de departe de ceasul ăsta! La milioane de leghe parcă!

Jurnal de schi* [1937-1938]

Sinaia, 9 ianuarie 1937

Prima mea zi de schi. N-aş fi crezut că va merge aşa de uşor. Aveam un fel de vanitate copilăroasă de a mă simţi instalat pe schiuri, în perfecta mea ţinută reglementară, pe care mi-am improvizat-o în ziua plecării de la Bucureşti — dar nu credeam că voi reuşi vreodată să fac vreo ispravă cu echipamentul meu, puţin cinematografic.

Alaltăieri, la Predeal, unde ne opriserăm cîteva minute la vila M., ceream explicaţii şi sfaturi cu oarecare sfială (erau atîţia schieuri vechi acolo!) şi cînd cineva m-a întrebat, pentru a şti dacă voi învăţa sau nu: „Eşti fricos?" — am răspuns fără ocol şi cu mare sinceritate: „Cred că da". „Atunci n-ai să înveţi niciodată" mi-a răspuns scurt, închizînd discuţia.

Şi totuşi am să învăţ. Din primul moment şi dîndu-mi drumul oarecum la nimereală, convins că voi cădea după primii metri, am străbătut vijelios (da, îmi place să spun „vijelios") panta de la Stîna Regală şi, ce e mai comic, fără să cad. Pe urmă am făcut o sumă de alte isprăvi care mă uluiau. N-am coborît la întoarcere o bună parte din drum, pe schiuri — e drept, căzînd destul de des — dar, la urma urmelor, cu destulă îndemînare pentru prima zi?

W., care îmi era profesoară, mi-a spus: „Bravo, ai talent" — şi nu mi-a fost ruşine să primesc cu măgulire această notă bună, conferită cu obiectivitate, după catedră.

Ce dimineaţă fericită! Viaţa mai are unele lucruri să-mi spună.

** Însemnările publicate cu acest titlu sînt o selecţie, prelucrată de autor, din notele Jurnalului (1937 şi 1938); a apărut în Lumea românească, an. II, nr. 566, 25 dec. 1938. Este unicul fragment tipărit antum din intervalul 1935-1944 al caietelor. Lectura în paralel a formei prime şi a variantei date tiparului e un prilej de a sonda atît viziunea lui M. Sebastian asupra unei eventuale publicări a Jurnalului său, cît şi modul de a elabora al romancierului, căci el va retopi aceste date în romanul Accidentul, pe care tocmai îl scria.*

30 ianuarie [1937]

Din nou la Sinaia. Am sosit azi-dimineaţă — mă aştepta D. N. la gară.

Un ceas mai tîrziu eram pe schiuri. E aproape de nerecunoscut această Sinaia pustie, cu Cazinoul închis, cu străzile deşarte, cu casele îngropate sub zăpadă, ca sub nişte glugi albe, imense, trase peste ochi.

Îmi place să fac pe schiuri cele mai simple curse — pînă la farmacie, pînă la debitul de tutun... Am într-un fel impresia că locuiesc într-un sat din Nord, uitat de lume.

31 ianuarie [1937]

Ninge frumos, liniştit. E un timp ideal de schi. Totuşi nu-mi voi acorda o dimineaţă de schi decît dacă o voi merita.

Nu trebuie să uit că am venit aici ca să lucrez.

1 februarie [1937]

Nu ştiu dacă meritam această dimineaţă de schi. Fapt e că mi-am acordat-o, şi acum nu simt nici un fel de remuşcare.

Am fost la Opler. Terenul e mult mai mic şi panta mai uşoară decît la Stînă. N-am mai avut impresia ameţitoare a începutului. Totul mi s-a părut mai puţin fantastic decît atunci.

Încep să fiu mai puţin intimidat de uniforma mea, de schiurile mele. Încep să mă familiarizez cu întreg acest aparat, care altădată mi se părea inaccesibil.

În plină cursă, îmi controlez mişcările şi încerc să le corectez. Nu mai am în nici un caz acea senzaţie vertiginoasă de zbor fără direcţie. Devin mai stăpîn pe frînă şi probabil

mai prudent.

14 februarie [1937]

Iar la Sinaia. Am sosit azi-dimineaţă şi nu cred că voi putea rămîne mai mult decît pînă marţi.

De altfel, am ambiţii literare foarte modeste. Voi fi mulţumit dacă termin capitolul întrerupt. Încolo, vreau să fac puţin schi şi să mai uit de Bucureşti.

15 februarie [1937]

Azi-noapte, o conduceam pe Th. spre casă (după ce ascultaserăm la D.N. *Concertul pentru vioară şi orchestră* de Beethoven, transmis nu ştiu de unde) şi pe zăpada îngheţată schiurile noastre făceau un zgomot înăbuşit, care era singurul zgomot în toată această Sinaia adormită. Tăceam amîndoi, ascultînd. Îmi place să simt rezistenţa crestei de zăpadă, pe care botul schiului o sparge — ca un plug.

16 februarie [1937]

Mă întorc la Bucureşti, chiar azi-dimineaţă, cu maşina d-lui R. Ziua de ieri a fost o zi completă de schi. Dimineaţa, trei ore cu domnul R. şi domnişoara L.; după-masă, patru ore cu Th.

Exerciţiile de schi de după-masă au fost aspre. Am căzut de nenumărate ori. La întoarcere am căzut aşa de rău — erau cîţiva metri de gheaţă —, că m-am ales cu o rană care mi-a însîngerat tot genunchiul stîng.

E primul meu accident de schi şi sunt oarecum mîndru de el. E un fel de galon cîştigat.

Braşov, 26 decembrie 1937

Singurele momente de destindere rămîn cele de schi. Ieri la Poiana, azi la Timiş, atîta vreme cît am schiat, am fost fericit. Zăpada mare, decorul sclipitor, voluptatea de a zbura pe schiuri, de a sări cu succes un accident de teren, triumful, în sfîrşit, de a face la capătul cursei o oprire aproape corectă, în orice caz, fără să cad...

27 decembrie [1937]

După un an, îmi regăsesc echipamentul cu nu ştiu ce stîngăcie. Încerc să mă familiarizez din nou cu ţinuta mea de schieur, în care îmi vine atît de greu să mă recunosc.

Cu tunica mea albastră, cu bocancii grei în picioare, cu chipiul rotund — am impresia că nu mai sunt un civil. Cînd întîlnesc pe stradă un schieur, abea mă pot opri să nu-l salut. Simt parcă nevoia unui semn de recunoaştere, de camaraderie.

Am coborît ieri de la Poiana la Braşov cu V, băiat de liceu în clasa a şasea şi n-am avut nici un moment sentimentul vîrstei care ne desparte. Am făcut un destul de lung ocol prin pădure, unde nu era pîrtie şi am căzut de cîteva ori. E totuşi mai puţin primejdios decît pe drumul în serpentină, plin de gheaţă. Cum să spun bucuria de a deschide pentru prima oară drum în zăpada proaspătă, neumblată! Botul schiului ridică o pulbere fină, care înscrie din urmă, pe două linii subţiri, paralele, drumul străbătut. Aş vrea să închid ochii şi să nu mai simt decît această plutire fără greutate...

29 decembrie [1937]

Plec la Bucureşti diseară, peste trei ore. Se pare că sunt grave evenimente în pregătire... Nu pot fi atît de iresponsabil încît să fac schi în timp ce acolo se poate întîmpla orice.

...Dar nici nu pot fi atît de ingrat încît să mă dezic atît de repede de bucuriile schiului.

Ieri şi azi am făcut la Poiana adevărate vitejii. Nu numai că am coborît din nou de la Poiana pînă la Prund, pe schiuri, fără prea multe căzături, dar la Poiana, astăzi mai ales, pe „cîmpul de exerciţii", am reuşit tot felul de probleme care mă introduc în subtilităţile meseriei. Mă amuză exerciţiile de «slalom", mai ales fără bastoane.

Am luat o pantă de la baza Schullerului, care e desigur panta cea mai epede pe care am „atacat-o" pînă azi — şi am terminat toată cursa fără accident, cu un perfect viraj la stînga şi cu o oprire reglementară, concisă.

În schimb, am căzut rău de tot pe şosea la întoarcere şi, ce e mai comic, aproape de sfîrşitul drumului, în orice caz acolo unde nu mai era nici o dificultate. Era o piatră acoperită de gheaţă şi n-o observasem din timp. Sunt frînt de oboseală (am coborît trei sferturi de oră în frînă continuă), dar sunt mîndru de mine.

Spuneam azi, după ce reuşisem primul exerciţiu de „christiania", că literatura nu-mi va da niciodată o bucurie egală. Cel puţin în momentul acela, nu minţeam.

Bucureşti, 29 decembrie [1937]

Nu am ieşit încă în oraş. Căzătura de ieri a fost mai gravă decît mi-am imaginat la început. Coapsa mă doare rău. Merg prost, şchiopătînd şi mă doctoricesc cu apă de plumb. Un moment m-am temut să nu fie o fractură. E tot ce-mi mai lipseşte.

2 ianuarie 1938

Mereu în casă, din cauza piciorului, încă nevindecat. Mă îngrijorează.

3 ianuarie [1938]

Am avut astă-noapte un moment de spaimă. Mă trezisem: din odaia alăturată, pendula bătea 3, aveam, cred, febră, piciorul stîng mă durea. Îl simţeam desprins de mine, depărtat. M-au muncit cele mai negre gînduri, toată noaptea, toată dimineaţa, şi le-am dus cu mine pînă în sala de aşteptare a doctorului C., pînă în cabinetul lui de consultaţii, pînă, în sfîrşit, în momentul în care, după două radiografii, mi-a explicat în cîteva cuvinte ce este: o hemoragie locală subcutanee, un vas de sînge spart, sîngele coagulat, circulaţia îngreunată pe o regiune destul de întinsă, dar nimic grav. Durerile vor continua şase-şapte zile, vînătaia va rămîne vreo trei săptămîni. Odihnă şi un tratament cu raze Röntgen. Prima şedinţă am şi făcut-o la doctorul Gh.

21 februarie [1938]

Trei zile la Predeal, de sîmbătă dimineaţa pînă astă-seară.

Plecasem din Bucureşti ca să fug de oboseală, de exasperare. Atîtea lucruri pe care le simţeam devenind insuportabile...

Mă întorc refăcut. Cel puţin în parte, în ciuda nopţii de febră cu care am plătit imprudenţa de a fi făcut din prima zi, după o pauză atît de lungă, şase ore continue de schi.

Zăpada mă odihneşte, mă face mai tînăr, mă ajută să uit. Terenul de la Vestea este cel mai aspru pe care l-am cunoscut pînă astăzi în scurta mea carieră de schieur. Am căzut de nenumărate ori. Cred că în schimb am învăţat unele lucruri. Azi-dimineaţă reuşeam în sfîrşit să străbat pantele aşa de accidentate de sus pînă jos, şi să ajung fără cădere pe acea mică insulă de gheaţa, care pune capăt terenului, drept la începutul pădurii.

28 februarie [1938]

Din nou două zile, sîmbătă şi duminică, la Predeal. O impresie de soare, de multă lumină, de mare copilărie — ceva care seamănă cu fericirea...

.. .Totul redevine acolo simplu. Numai o zi de Balcic — gol, în plin soare _. are aceeaşi intensitate.

Ieri-dimineaţă, în soarele care dogorea pe zăpadă, nu mai aveam nici un gînd, nici o melancolie, nici o aşteptare...

Era o zi de chaise-longue, de maillot. Mă întorc cu obrazul ars de soare, ca în zilele cele mai bune.

Cît despre schi, fac vizibile progrese. Am coborît, de astă dată fără nici o cădere, pantele care, nu mai departe decît săptămîna trecută, mă intimidau. Am învăţat un fel de „christiania" care merge cu uşurinţă şi care îmi dă pe teren o impresie neaşteptată de siguranţă. E adevărat că, de îndată ce părăsesc terenul de exerciţii şi mă „aventurez" pe un drum necunoscut, toată experienţa mea nu-mi mai serveşte la nimic. Ieri după-masă am căzut mereu pe drumul de la Vestea la Timiş, unde m-am dus cu D., L. şi două doamne din cercul lor. Totuşi, plimbarea utilă, măcar ca exerciţiu de rezistenţă.

Sîmbătă, am schiat cu V M. Schiul copilăreşte pe toată lumea.

[1938]

[Ianuarie]

Duminică, 2 ianuarie 1938

Mereu în casă, din cauza piciorului încă nevindecat. Mă îngrijorează.

Permisul mi l-au retras. Numele nostru în toate gazetele, ca nişte delincvenţi *(1)*.

---

(1) Printre măsurile luate de guvernul Goga-Cuza era şi retragerea permiselor de circulaţie cu trenul tuturor gazetarilor evrei. Ziarele publicau numele celor vizaţi (inclusiv numele lui Sebastian).

Reveillon-ul la Leni. O sumă de lucruri observate cu privire la ea — dar la ce bun să le mai notez?

A termina cu ea e o chestiune de seriozitate. La 30 de ani, nu mi-e permis să mă port aşa de copilăreşte.

Ar trebui să scriu articolul pentru Revista Fundaţiilor. Dar va mai fi publicat? Nu cred posibilă menţinerea mea la Fundaţie. Ce-mi va mai aduce şi acest nou an, început cu atîta deprimare?

Nici un telefon, de la nimeni. Mircea, Nina, Marietta, Haig, Lilly, Camil — au murit cu toţii. Şi îi înţeleg aşa de bine!

Luni, 3 [ianuarie 1938]

Am avut astă-noapte un moment de spaimă. Mă trezisem: din odaia alăturată pendula bătea 3, aveam, cred, febră, piciorul sting mă durea, îl simţeam mai umflat decît pînă atunci. Cu mîna, simţeam conturul umflăturii — gîndul m-a înfiorat brusc — „ca o pungă de puroi".

Un abces, mi-am spus — şi totul mi se părea lămurit, inevitabil. Revedeam întreg primul capitol al Inimilor cicatrizate. „Abces rece", „abces cald", „fistulă", „abces fistulizat", „o poartă spre moarte" — întreg vocabularul lui Blecher. Înţelegeam, în sfîrşit, cum sapă o fistulă, cum îşi face loc, cum poate străbate de la os, prin carne, „pînă în fesă", cum îmi spunea Blecher, şi cum niciodată n-am putut înţelege...

Totul mi se părea clar. Mă şi întrebam de unde voi lua bani pentru primele îngrijiri: puncţie, sanatoriu, pansamente. Mă mai întrebam cine îmi va da un revolver, ca să termin mai repede. Mircea, poate. Dar va înţelege? Dar va consimţi, el, care consideră sinuciderea drept păcatul suprem?

Am păstrat toate gîndurile astea toată noaptea, toată dimineaţa, şi le-am dus cu mine pînă în sala de aşteptare a doctorului Cuper, pînă în cabinetul lui de consultaţie, pînă, în sfîrşit, în momentul în care, în cîteva minute, mi-a explicat ce este: o hemoragie locală, subcutanee, un vas de sînge spart, sîngele coagulat, circulaţia îngreunată pe o regiune destul de întinsă, dar nimic grav. Durerile vor continua 6—7 zile, vînătaia va rămîne vreo trei săptămîni. Odihnă şi tratament cu raze Rontgen. Prima şedinţă am şi facut-o la doctorul Ghimuş.

Toată întîmplarea poate că e venită la timp pentru a-mi aminti că există, că pot exista şi nefericiri mai mari decît un regim antisemit.

O ştiam de altminteri foarte bine şi fără asta — numai că uitasem.

Marţi, 4 [ianuarie 1938]

În *Sparkenbroke* de Charles Morgan, o observaţie despre un personaj evreu: „Mais dans ses yeux noirs luisait une ardente imagination, refroidie par cette tristesse ironique qu'ont des civilisés parmi les barbares, et qui est particuliere à sa race."

Miercuri, 5 [ianuarie 1938]

Am terminat cu ea... dar dacă faptul în sine a fost destul de uşor, fără violenţă, pe jumătate surîzînd, să nu mi se pară că de aici încolo va fi la fel de uşor.

Vin acum ceasurile de nelinişte absurdă, nevoia sufocantă de a o vedea, obsesia telefonului care nu mai sună, tentaţia de a pune mîna pe receptor şi de a o chema, speranţa de a o întîlni „întîmplător" pe stradă, mica alarmă de a trece prin faţa teatrului, nevoia de a ridica privirea, cînd trec pe strada ei, spre ferestrele ei — să văd dacă sunt luminate, şi dacă sunt, cine este la ea în vizită? —, şi dacă nu sunt, unde o fi ea la ora asta? etc., etc., etc.

Dar toate astea, pe care le cunosc atît de bine, va trebui să le primesc cu resemnare. Va trebui să rezist. Şi va trebui, în sfîrşit, să-mi recîştig acea calmă, odihnitoare uitare, pe care de cîteva ori am cucerit-o, şi de tot atîtea ori am pierdut-o din imprudenţă, din neatenţie.

Căci, dragul meu, recunoaşte, eşti prea bătrîn, şi ai în viaţă destule alte mizerii, pentru a mai întîrzia în această tristă, trivială şi neserioasă poveste.

Nu-ţi dau nici o scuză. Va fi greu, desigur — şi dovadă că va fi e că ţi-o spun acum, o oră după „telefonul despărţirii", cînd rana e încă sub anestezie. Nu doare, dar va durea. Tocmai de aceea!

Vineri, 7 [ianuarie 1938]

M-am ferit să scriu despre vizita mea de alaltăieri, la Nae. Am plecat de acolo cu sentimente împărţite: simpatie, iritare, îndoială, dezgust.

Un moment, în imensul lui birou, la masa aceea, lungă, neagră, sub lumina scăzută de seară, cu capul albit, cu orbitele parcă mai adîncite, cu sprîncene care şi ele încep să fie sure, cu figura lui severă şi tristă — pentru că tocmai îmi spunea un cuvînt ce părea desprins textual din romanul lui Charles Morgan — („nimic nu este mai gol, mai sterp, decît ironia — viaţa e un lucru prea serios ca să fim ironici cu ea"), am avut brusc impresia că-l am înaintea mea pe Sparkenbroke în persoană. Nu m-am putut feri să i-o spun, cu oarecare emoţie.

Dar mai tîrziu l-am regăsit pe vechiul meu Nae Ionescu, limbut, abil, copilăros, şi din cînd în cînd şmecher.

— Tocmai le ziceam la Berlin... Vorbeam cu un ministru al lor. I-am explicat cu de-amănuntul care sunt caracterele regimului hitlerist. M-a ascultat omul în tăcere şi la urmă s-a ridicat în picioare şi mi-a spus: „Domnule profesor, mă duc chiar astăzi la Führer să-i comunic că am stat de vorbă cu singurul om care a înţeles revoluţia naţional-socialistă".

Pe urmă mi-a povestit o sumă de „dedesubturi", despre guvern, despre suspendarea *Adevărului*, despre diverşi miniştri, despre situaţia externă (toate — se înţelege — „între noi"), în sfîrşit, despre perspectivele viitoare.

Măsurile antisemite ale lui Goga îl revoltă. Sunt batjocoritoare, sunt neserioase, sunt făcute într-un spirit barbar, de zeflemea.

— Cum, domnule, se poate afirma despre o întreagă categorie de cetăţeni români că se ocupă cu traficul de came vie? Dar asta e o calomnie şi orice cetăţean român are dreptul să dea în judecată pe ministru pentru această defăimare. Cum, domnule, e posibil să obligi la sinucidere şi la declasare un milion de oameni, fără a pune în primejdie înseşi bazele statului român?

Am încercat să-l liniştesc şi să-l asigur că lenta sau chiar violenta asasinare a evreilor nu constituie o chiar atît de gravă problemă, mai ales că Garda de Fier nu va proceda nici ea altfel.

— În fapt, da, dar în spirit nu, a fost replica lui Nae. Pentru că, dragul meu, oricît ai rîde tu, între un om care te omoară din batjocură, şi altul care face acelaşi lucru, dar cu durerea în suflet — e o mare deosebire.

Etc., etc., etc. Pot rezuma o convorbire cu Nae? Un milion de lucruri, un milion de sentinţe, naivităţi, preziceri, ameninţări, soluţii, explicaţii.

Din toate astea nu am ales nici un indiciu pentru mine.

Ieri-dimineaţă, scurtă vizită la Blank. Sunt atît de dezorientat, încît caut pretutindeni informaţii, opinii.

— Tot ce ne putem dori noi, evreii — pretinde el — este menţinerea guvernului Goga. Ce va veni după el va fi nesfîrşit mai grav.

Bag de seamă că încep să scriu cu oarecare timiditate în acest caiet, jvlă gîndesc că nu e imposibil să mă trezesc într-o zi cu o percheziţie acasă. Corp delict mai „scandalos" decît un jurnal intim nici nu se poate.

Sîmbătă, 8 [ianuarie 1938]

Aseară trei ore, astăzi patru, pierdute în faţa manuscrisului, pe care mă silesc să-l reiau. Dar nu merge, nu ştiu de ce: din descurajare, din dezgust de literatură sau pur şi simplu din lene.

Pînă la urmă abandonez şi mă las cîştigat de lectură: *l'Éspoir* de Malraux. Vom lucra altă dată...

Marţi, 11 [ianuarie 1938]

Eram destul de hotărît, pentru a rezista tentaţiei oricărui gest de „reluare" din partea mea, dar nici destul de ferm şi mai ales nici destul de pregătit, pentru a rezista unui apel al ei. A telefonat ieri de două ori — şi, drept urmare, am văzut-o. Şi acum?

Mare dezastru în lumea teatrelor. La S.C.I.A, reţete serale de 2.000-3.000. E posibil ca pînă duminica ce vine „Regina Maria" să închidă.

Şi în asemenea timpuri, eu devin autor dramatic!

„Comœdia" anunţă printre viitoarele premiere o piesă de Sân-Giorgiu. Ei, aşa da!

Joi, 13 [ianuarie 1938]

Massoff dat afară de la Teatrul Naţional, după cererea expresă a ministrului *(2)*. E una din acele mărunte mizerii, care mă deprimă mai mult o „măsură generală". Este opresiunea surdă, laşă, meschină, în umbră. Şi nu mă pot opri să mă gîndesc că, în acelaşi chip, voi fi congediat de la Fundaţie, azi, mîine, poimîine... Lucru pe care, de altfel, îl aştept liniştit, că doar n-o să-mi leg viaţa mea întreagă (sau moartea mea, eventual) de 5.935 lei lunar.

---

(2) Concedierea lui Ioan Massoff, secretarul literar al teatrului, a fost motivată de originea sa evreiască. Ministru al Cultelor şi Artelor era Ioan Lupaş.

Dacă în toată această porcărie eu n-aş avea de purtat vechea mea nefericire personală, cu ce inimă uşoară — mi se pare — aş rupe cu tot şi aş lua viaţa de la început! Unde? Nu importă unde. În „legiunea străină", de exemplu. Dar nu se intră la 30 de ani în aventură, cu teribila mea oboseală de viaţă — oboseala de a nu fi trăit pînă astăzi nimic.

Aproape două luni de cînd nu l-am mai văzut pe Mircea. Aproape zece zile de cînd nici nu ne-am mai telefonat. Să las să se destrame mai departe singure lucrurile? Să le pun punct cu o explicaţie finală? Mi-e aşa de silă, încît aş prefera să tăcem definitiv, şi eu, şi el. N-am ce să-l întreb, şi desigur n-are ce să-mi spună. Dar, pe de altă parte, e o prietenie de ani de zile, şi poate că i-am fi datorat acestei prietenii un ceas sever de despărţire.

Mă mai amăgesc seara, ascultînd muzică. Aseară, de la Strasbourg, *Dansurile*

germane de Mozart, şi un concert pentru patru violoncele de Schumann, care nici nu ştiam că există.

Un fel de narcotic, sau un fel de bravadă. E ca şi cum mi-aş spune că nu e totuşi totul, absolut totul pierdut.

Duminică, 16 [ianuarie 1938]

A fost aseară aici. Am aşteptat mereu un telefon, că nu vine, că nu poate veni. Mi se părea mai simplu. Totuşi a venit: cu cîteva violete pe care le-a desprins de la reverul mantoului ei şi pe care le mai am şi acum într-un pahar, pe noptieră. Am ascultat *Kleine Nachtmusik*, am fumat o ţigară, am avut-o în braţe, fără rezistenţă, fără ezitări, aşteptînd tot, consimţind tot. Cum închidea ochii, „abandonată", o priveam înainte de a o săruta, ca şi cum aş fi vrut să mă conving că e într-adevăr ea.

Dar din toate astea rămîne ceva neclar, ceva stingheritor între noi. Nu am tăria de a refuza cu brutalitate lucrurile pe care viaţa mi le-a retras, mi le-a interzis.

Am fost la Mircea azi. Credeam că ne vom explica. Dar, vorbind, mi-am dat seama că e inutil — şi poate chiar imposibil. Totul e sfîrşit între noi — şi lucrul ăsta îl ştim foarte bine amîndoi. Restul — explicaţii, scuze, reproşuri — nu duce la nimic.

I-am spus că mă gîndesc la o plecare din ţară. A aprobat — ca şi cum într-adevăr e un lucru de la sine înţeles, ca şi cum nimic altceva nu mai e de făcut.

Joi, 20 [ianuarie 1938]

A apărut *Cuvântul* *(3)*. Nu-mi pot reprima nu ştiu ce tresărire de surpriză, aproape de emoţie, revăzînd titlul lui caligrafic, pe care în fiecare dimineaţă, în fiecare seară l-am avut înaintea ochilor, atîţia ani. Mi se pare în acelaşi timp foarte familiar şi teribil de străin. Şi, ca pe vremuri, de cîte ori văd pe stradă, în tramvai, un trecător ţinînd în mîini gazeta asta, care a fost aşa de mult gazeta mea, am sentimentul că e un prieten, un om din aceeaşi familie.

(3) Prima reapariţie după suspendarea ziarului în ianuarie 1934. Cuvântul va fi din nou suspendat în aprilie 1938.

Ce ironic e cuvîntul ăsta astăzi: „din aceeaşi familie".

Aseară, pentru prima oară după patru ani, ferestrele erau luminate la redacţie. Am trecut pe acolo cu puţină tristeţe, dar nu cu prea multă. Sentimentul de ireparabil atenuează o despărţire. Aici, ca şi în iubire, greu este cînd păstrezi impresia că totul nu e încă rupt, că mai poate fi reluat, restabilit... Dar cînd ruperea e definitivă, cînd plecarea e fără întoarcere — şi uitarea e mai repede, şi consolarea mai uşoară.

Aderca, mutat, ca represalii, la Cernăuţi *(4)*. Am cetit o scrisoare a lui către nevastă-sa. Nici o văicăreală, aproape nici o amărăciune. Locuieşte într-o cameră de 1.000 de lei pe lună, şi are 1.500 pentru mîncare. Asta la 45 de ani, după două războaie şi după douăzeci de cărţi.

(4) Ca funcţionar la Ministerul Muncii, F. Aderca a fost victima intenţiei noului ministru al Muncii — Gh. Cuza — de a-l constrînge să demisioneze. Neputîndu-l concedia direct, deoarece Aderca era protejat de drepturile conferite prin decoraţia "Bărbăţie şi credinţă cu spadă" pe care o deţinea, Gh. Cuza l-a obligat să funcţioneze succesiv la Lugoj, la Cernăuţi şi Chişinău.

În tribunal nu se mai poate intra. Ieri, bătăi groaznice, care, se pare, au continuat şi azi. Nu mă emoţionez, nu mă revolt. Aştept — fără să ştiu exact ce.

Alaltăieri, lungă noapte de beţie la d-na T. Am dansat mereu, cînd cu ea, cînd cu soră-

sa, amîndouă la fel de indiscrete în a se oferi. Atmosferă „louche", din care n-am avut destulă energie să mă rup, cu gestul brusc de refuz, pe care l-ar fi meritat.

Şi cînd mă gîndesc că B. m-a prezentat numai pentru a-mi da prilejul să cunosc „un être rare".

Un vis de azi-noapte:

Sunt la Sinaia. Într-o trăsură cu Marietta Sadova şi Lilly Popovici. Urcăm pe un drum înclinat, în căutarea unei vile, unde locuieşte... Jules Renard. Trecem prin faţa unei vile, în curtea căreia se află trei domni: Virgil Madgearu, Mihail Popovici, iar între ei un domn slab, cu părul blond cărunt. Opresc trăsura şi întreb:

— Vous ne savez pas si M. Jules Renard habite par là?

— C'est moi! răspunde domnul necunoscut.

Mă apropiu de el (Lilly şi Marietta au rămas în trăsură, au continuat drumul mai departe, în orice caz au ieşit din vis). Îi vorbesc foarte emoţionat lui Renard. Îmi propune să mergem să ne plimbăm în oraş. Plecăm împreună, în timp ce o tînără femeie — fiica lui? soţia lui? — îl întreabă dacă se întoarce devreme, şi îi dă o sumă de sfaturi îngrijorate, afectuoase: să nu răcească, să nu obosească...

Pe drum îi vorbesc despre *Jurnalul* lui, cu amănunte, cu citate. Îi citez fraza despre teatru: „une conversaţion sous un lustre". Discuţia ţine mult în vis. (îmi aduc aminte că nu era deloc incoerentă, ci, dimpotrivă, legată.)

Ajungem la un fel de cafenea-restaurant. În dreapta, într-un fel de cameră separată, mai multe figuri cunoscute, între care, cred, Izi. Îi ocolim, şi ne aşezăm la o masă din stînga, într-o boxă ca cele de la „Corso"...

E tot ce-mi amintesc. Azi-dimineaţă, înainte de a mă trezi ca lumea, îmi repetasem în gînd întreg visul — şi era, mi se pare, mai plin de detalii — dar în cursul zilei l-am uitat, şi numai adineauri, la concertul de la Filarmonică, mi l-am amintit dintr-o dată.

Duminică, 23 [ianuarie 1938]

Nu se mai joacă piesa Mariettei. A fost scoasă din repetiţia generală, din ordinul ministrului. *Porunca Vremii* a publicat un denunţ precum că Lucia Demetrius are mamă evreică.

Sunt dezolat pentru ea, dar satisfăcut în privinţa Mariettei. Va avea prilej să simtă direct, pe propria ei socoteală, absurditatea, sălbăticia propriilor ei „idei politice".

Atmosferă de panică, de derută. Mereu aceleaşi întrebări fără răspuns, mereu aceleaşi lamentări. E obositor. Singurul fel de a uita e să te îmbeţi. Dar sunt prea potolit, prea cazanier ca s-o fac în fiecare seară.

Se pare că sunt în oraş zeci, sute de comitete de iniţiativă, pentru tpt atîtea soluţii: botez în masă, emigrare, asociaţie de „români mozaici" solidari cu guvernul etc., etc. Oameni disperaţi, de o disperare ce ia forme comice. Nu pot lua parte la această agitaţie, la aceasta buimăceală, decît cu o ridicare din umeri.

Duminică seara, singur acasă. Nu am pe nimeni să văd în tot oraşul asta mare, n-am nimănui nimic de spus, n-am de la nimeni nimic de aflat, citesc fără prea multă convingere. Dacă aparatul meu de radio n-ar fi stricat, aş asculta muzică. E un narcotic care îmi convine.

Am reluat, de cîteva zile, traducerea în franţuzeşte a lui *De două mii de ani*. Am vreo speranţă precisă? Nu! Dar aşa cum iau în fiecare lună un loz de loterie, cu care există o fracţiune de miime de şansă să cîştig „milionul" —, pregătesc un manuscris francez, care într-o zi, prin absurd, prin imposibil, ar putea să găsească un editor la Paris. Şi pe urmă,

ceea ce e mai important decît orice — e o muncă mecanică, bună pentru orele mele libere — aşa de libere şi aşa de dezorientate, săracele!

[Februarie]

Marţi, 1 februarie [1938]

Ieri, lung dejun la Vişoianu. Mai tîrziu, la cafea, Ralea *(5)*.

(5) Mihai Ralea.

Mai dezorientaţi decît sunt eu, „simplu particular". Dacă asta e democraţia română — şi alta nu-i — atunci într-adevăr e pierdută definitiv. Nu mai au nici o speranţă, nici o aşteptare. Au abandonat tot. După ei, viitoarele alegeri vor dubla succesul gardist. Naţional-ţărăniştii n-ar urma să obţină decît 10-12 la sută, cam cît liberalii.

După o „şuetă" de 5 ore, am plecat de acolo ameţit. Aceleaşi ridicări dezolate din umăr, aceleaşi stupide consolări „de ordin extern", aceleaşi ştiri, mai mult sau mai puţin confidenţiale, de caracter anecdotic: Ostrovski a spus, Nae Ionescu a luşat, Micescu s-a încurcat la Geneva, Eden n-o să admită etc., etc. Cam aşa trebuie să fi discutat oamenii în Germania, în preajma venirii lui Hitler, la o cafea neagră, după un dejun bun. Ultime resturi de confort, în ajunul prăbuşirii definitive.

Belu Zilber *(6)*, revăzut după patru ani (era ieri la Vişoianu, la cafea), e neschimbat.

(6) Herbert (Belu) Zilber, economist şi publicist marxist, implicat în activitate comunistă clandestină; prieten cu Sebastian.

Duminică, noapte de beţie cu Leni şi Jenica Cruţescu. Aş bea mereu, n-aş face altceva decît să beau.

Miercuri, 2 [februarie 1938]

Încă o noapte de beţie — dar ultima din această serie, care altfel nu se va mai termina. E promis.

Miercuri, 9 [februarie 1938]

Zilele sunt mereu mai mari. La 6 seara este încă lumină. Mă sperie gîndul că vine primăvara, că a trecut deci încă un an şi eu n-am făcut nimic, nimic. Nici o carte, nici o iubire.

Vineri, 11 [februarie 1938]

A căzut aseară guvernul Goga! Satisfacţie reflexă, bruscă, expansivă, ca o irezistibilă destindere nervoasă. Îmi spuneam — şi continuu mai ales acum să-mi spun, după o noapte de somn agitat — că lucrurile sunt foarte neclare, că ele pot rămîne la fel de grave, cel puţin pentru noi, că represiunea antisemită e posibil să continue — şi totuşi nu mă pot opri să exult. E aşa de consolator să vezi cum se dezumflă brusc o mare impostură.

Dar ceea ce a dat nopţii trecute un accent dramatic, de bucurie nervoasă, de excitaţie, de nelinişte vioaie, de agitaţie optimistă, au fost ştirile, sau mai curînd zvonurile despre Germania.

Revoltă, lupte de stradă la Berlin, trei corpuri de armată în luptă deschisă cu trupele de asalt etc., etc., etc. Era de necrezut, dar ameţitor. Vechea mea descurajare încerca să refuze vestea, dar setea mea de bucurie — fie şi momentană, fie şi înşelătoare — voia să creadă, începea să creadă.

Pînă la 2 noaptea, singur pe stradă, în jurul Palatului, pierdut în mulţime, agăţîndu-mă cînd de unul, cînd de altul — Carandino *(7)*, Camil, Ghiţă Ionescu —, întrebînd,

transmiţînd mai departe, convins cînd dădeam de un sceptic, neîncrezător cînd dădeam de un convins. Nu mă puteam duce acasă — aş fi rătăcit toată noaptea. Şi într-adevăr, atmosfera străzii era febrilă, stimulatoare, încărcată de aşteptări, îndoieli, presupuneri.

Acuma, după ce au trecut cîteva ore, după ce am citit ziarele (nesigure în privinţa Germaniei, unde situaţia e confuză, dar nu acută, nu imediat şi iminent acută), sunt mai calm, şi puţin bănuitor. Am impresia că sunt după o noapte de chef.

---

(7) N. Carandino, gazetar şi cronicar teatral. În volumul său de amintiri (De la o zi la alta) va evoca întîlnirile sale cu Sebastian, începînd cu anii de adolescenţă la Brăila.

Sîmbătă, 12 [februarie 1938]

Alaltăieri noaptea (noaptea crizei), Camil mă întîlneşte în Piaţa Palatului, unde aşteptam veşti. Părea consternat de tot ce se întîmplă, şi îmi făcea plăcere să mă văd volubil în faţa unui Camil „redus la tăcere".

— Să vezi cum au năvălit evreii la „Corso". Toată cafeneaua e plină de ei. E o adevărată „luare în posesie".

— Cît eşti de antisemit, Camil! Vino cu mine să-ţi arăt cît te înşeli, sau cît vrei să te înşeli.

L-am luat de braţ, am intrat la „Corso", am făcut ocolul întregii cafenele, oprindu-ne de la masă la masă, şi numărînd figurile suspecte. În total, să tot fi numărat 15 evrei, într-o cafenea arhiplină, agitată, plină de grupuri pasionate.

Camil zîmbea, retractînd tot, în faţa evidenţei.

Azi-dimineaţă, Perpessicius, întîlnit la *Fundaţie*, mi-a vorbit despre *Cuvântul*, unde pare că viaţa de redacţie nu e mult schimbată faţă de ce a fost pe vremuri. Aceleaşi certuri cu administraţia, aceleaşi ostilităţi ironice cu Devechi, aceleaşi mizerii vechi, care constituiau totuşi o viaţă de familie.

În plus, o avalanşă de legionari. Banchetul de reapariţie a avut loc la restaurantul legionar.

Luni, 21 [februarie 1938]

Trei zile la Predeal, de luni dimineaţă pînă astă-seară, la vila Robinson.

Plecasem din Bucureşti ca să fug de oboseală, exasperare, silă. Atîtea mizerii mari şi mici, pe care le simţeam devenind insuportabile!

Mă întorc refăcut. Cel puţin în parte — în ciuda teribilei nopţi de insomnie şi pe urmă de coşmar, pe care am avut-o sîmbătă. (Mă obişnuiesc aşa de greu cu o casă pe care nu o cunosc!)

Zăpada mă odihneşte, mă face mai tînăr, mă ajută să uit. Terenul de la Vestea este cel mai aspru pe care l-am cunoscut pînă azi în scurta mea carieră de schior. Am căzut de nenumărate ori. Cred că în schimb am învăţat unele lucruri. Azi-dimineaţă reuşeam, în sfîrşit, să străbat pantele aşa de accidentate de sus pînă jos, şi să ajung la capăt fără cădere, pe acea mică insulă de gheaţă care pune capăt terenului, drept la începutul pădurii.

Trei zile de schi — şi mă întorc cu nervii calmaţi, puşi la locul lor. Numai că Bucureştii ăştia, viaţa asta pe care o duc...

Luni, 28 [februarie 1938]

Din nou două zile — sîmbătă şi duminică — la Predeal. O impresie de soare, de multă lumină, de mare copilărie — ceva care seamănă cu fericirea. Nimic nu mai rămîne din amărăciunea mea obişnuită, din întrebările mele stupide, din regretele mele fără sens, nimic din viaţa asta făcută din petice, din promisiuni călcate, din aşteptări fără termen,

din nemulţumiri confuze, din mici speranţe obosite.
Totul redevine acolo simplu. Numai o zi de Balcic — gol în plin soare — are aceeaşi intensitate.
Ieri-dimineaţă, în soarele care dogorea, nu mai aveam nici un gînd, nici o melancolie, nici o aşteptare. Eram pur şi simplu fericit.
Rămăsesem în cămaşă — şi mi-aş fi scos-o şi pe ea: era o zi de chaise-longue, de maillot. De altfel, mă întorc cu obrazul ars de soare, ca în zilele mele cele mai bune.
Cît despre schi, fac vizibile progrese. Am coborît de astă dată fără nici o cădere pantele care nu mai departe decît săptămîna trecută mă intimidau. Am învăţat un fel de cristianie, care merge cu uşurinţă şi care îmi dă, pe teren, o impresie de „maîtrise" neaşteptată. E adevărat ca, de îndată ce părăsesc terenul de exerciţii şi mă „aventurez" pe un drum necunoscut, toată experienţa mea nu-mi mai serveşte aproape la nimic. Ieri după-masă, am căzut mereu, pe drumul de la Vestea la Timiş, unde m-am dus cu Devechi, Lupu şi două persoane din cercul lor. Totuşi, plimbare utilă, măcar ca exerciţiu de rezistenţă.
Sîmbătă am schiat cu Virgil Madgearu. Schiul copilăreşte pe toată lumea: inclusiv foştii miniştri.
Dar, se înţelege, reîntorşi acasă, trebuie să redevenim serioşi. Am o sumă de treburi care mă aşteaptă. Mă gîndesc să mă reapuc de „Romanul românesc". Cum Roman pleacă la Londra, cum în tribunal încă nu putem pătrunde, voi încerca să lucrez de aici încolo dimineţile la Academie.

[Martie]

Luni, 14 martie [1938]

Emil Gulian, întîlnit după atîta vreme, e acelaşi băiat dezorientat, plin de întrebări personale (amoruri, oboseli, scrupule, aşteptări), indiferent la evenimente politice, otrăvit de poezie... „Perioada" Goga-Cuza l-a deprimat. Îmi spune că-i era ruşine — şi îl cred.

Sân-Giorgiu, văzut zilele trecute la *Fundaţie*. De nerecunoscut. Nu mai poartă zvastică. Vorbeşte de greşelile guvernării lor.
— În definitiv, dragă, nici aşa nu se poate...
E amical, e comunicativ. Îmi povesteşte despre succesele lui teatrale în Germania.
— Nici Ibsen n-a avut asemenea triumf: nici un articol de critica defavorabil!

Schiul era o admirabilă diversiune. Ultimele două duminici n-am mai plecat la Predeal, unde cred că nici nu mai este zăpadă — şi acum.
Încep să mă resimt. Nu sunt deloc mulţumit de viaţa pe care o duc. Citesc pe apucate o carte, nu scriu nimic, nu lucrez, îmi pierd vremea pe la Roman, pe la *Fundaţie*, şi păstrez din toate astea un sentiment de agitaţie, de fărîmiţare. Aş vrea să lucrez — şi nu am curajul să încep. Asta ar presupune un efort de organizare, de disciplină.
Voi pleca de Paşti la Paris? Voi pleca la Balcic? Voi mai scrie vreodată *Accidentul*? Voi mai scrie cartea despre roman?
Trăiesc pe apucate, de la zi la zi. Nu am bani, hainele mi se rup şi nu aştept nimic, decît să se facă seară, să se facă dimineaţă, să vie joia, să vie duminica. Toate astea de ce? şi pînă cînd?

Miercuri, 16 [martie 1938]

Nu ştiu ce am. Sunt mereu obosit. Incapabil de un efort susţinut de cîteva ore. Ultima cronică pentru *Fundaţie* am scris-o în cîteva zile, ştergînd, citind cu glas tare, pierzînd şirul, dezvoltînd prea mult incidentele, tăind scurt ideile principale. Văd prost, gîndesc şi

mai prost. Citesc pe apucate — nu mai mult de un sfert de oră. Aseară, cîteva pagini din Saint-Simon, astăzi cîteva din *Botticelli* a lui Carlo Gamba, pe care nu mai ajung să-l termin. Pînă şi rîndurile astea le scriu cu greutate. Îmi joacă literele înaintea ochilor.

Toată ziua de azi am pierdut-o dînd tîrcoale unei biete cronici dramatice, pe care ar trebui s-o scriu pentru *Viaţa românească*. Recenzia pe care am promis-o despre cartea lui Camil mă sperie.

Toate astea sunt destul de serioase. Mă gîndesc la romanul meu, mă gîndesc la lucrările de critică — şi mă întreb cum le voi duce vreodată la capăt, cum mă voi apuca măcar de ele, cu ochii ăştia obosiţi, cu atenţia asta destrămată.

Dacă aş avea bani, aş mai consulta din nou un medic de ochi.

Joi, 17 [martie 1938]

Titlu în *Cuvântul* de azi:

„Pseudosavantul Freud arestat la Viena de naţional-socialişti".

Vineri, 25 [martie 1938]

Primăvară, insuportabilă primăvară... toată săptămîna am trăit cu speranţa că voi pleca azi la Balcic. E sărbătoare. Buna Vestire — şi făcînd mîine punte, întorcîndu-mă marţi la Bucureşti, puteam avea foarte uşor o vacanţă de cinci zile, din care patru zile pline la Balcic.

Mă văd în curte la Paruşeff, pe chaise-longue, singur, cu marea în faţă, mă văd în training într-un Balcic pustiu, lenevind la Mamut, la Ponton, într-o barcă... Toate ar fi fost uitate, toate ar fi fost vindecate. Am atîtea să uit, atîtea să vindec.

Dar din lene, din nehotărîre, din prostie, am rămas să mă tîrăsc în Bucureştiul ăsta de primăvară, în care nu am pe nimeni dincolo de casă, unde nu sunt nici singur, nici nesingur, şi unde ceasurile, zilele trec extenuante şi sterpe.

Ce să aştept, ce să vreau? Poate un efort de voinţă, poate o hotărîre rece, tenace, de a lucra, nu pentru plăcerea lucrului, cît pentru a scăpa de sentimentul ăsta de inutilitate.

Marţi, 29 [martie 1938]

A apărut cartea Cellei *(8)*, cu următoarea bandă: „Scriitorii Liviu Rebreanu, Camil Petrescu, Mihail Sebastian au recomandat editurii acest roman".

Epilog: ieri-dimineaţă, doamna Rebreanu îi telefonează alarmată lui Camil Petrescu, întrebîndu-l cum de a permis o asemenea obrăznicie: numele lui Rebreanu şi al lui Sebastian la un loc.

Într-o zi am să-i spun lui Rebreanu această mică întîmplare. Rîzînd, se înţelege...

(8) E vorba de romanul Pînza de păianjen de Cella Serghi.

[Aprilie]

Sîmbătă, 9 aprilie [1938]

Aseară am deschis întîmplător aparatul meu de radio, la care nu mai umblasem de vreo două luni, de cînd s-a stricat ultima oară. Meteahna lui ultimă e că nu prinde decît Budapesta, pe toată gama de unde. Dar întîmplarea a făcut să găsesc aseară un foarte frumos concert Mozart: *Concertul pentru două piane şi orchestră*, *Simfonia în la major*. Un bun ceas de muzică — şi plăcerea regăsită de a fi singur. Am ieşit în ultima vreme atît de mult, seară de seară!

De cînd nu mă mai pot folosi de radio am încetat să mai însemnez aici itinerariile mele muzicale. De altfel, „itinerariu" e prea mult spus. Nici o nouă audiţie. Repertoriul Filarmonicii — unde continui să mă duc regulat — îl cunosc acum în întregime. După trei ani de frecvenţă, nici nu e de mirare. Mi se pare că anul ăsta e cel mai sărac din punct de vedere muzică. Doar *Variaţiile Goldberg*, cîntate acum două săptămîni de Kempff, au

fost pentru mine un eveniment. Diseară îl voi asculta pe Backhaus, *Concertul italian* de Bach, două sonate de Beethoven.

Pe discuri, am ascultat acum vreo zece zile, la Grindea, un lucru de Strawinski, pe care nu-l cunoşteam, *Histoire du soldat*. Foarte spiritual, foarte ingenios. De altfel, mă tem că, cel puţin în ce-i priveşte pe moderni, sunt mai ales sensibil la „ingeniozitate".

Am întîlnit-o într-o seară pe Nina, într-un tramvai 16. Era în faţa mea o cucoană pe care tocmai voiam s-o întreb dacă coboară la staţia următoare, ca să-mi facă loc. A întors capul: era ea. Nu pot spune că am revăzut-o fără bucurie. Aş fi vrut s-o sărut.

Marţi, 12 [aprilie 1938]

Duminică seara, masa la Mircea. Revăzut după atîta vreme, e neschimbat, îl priveam, îl ascultam, cu mare curiozitate. Gesturi pe care le uitasem, volubilitatea lui nervoasă, o mie de lucruri aruncate în dezordine, la nimereală — în totul simpatic, de treabă, cuceritor. Mi-e greu să nu-mi fie drag.

Dar am atîtea lucruri să-i spun despre *Cuvântul*, despre Gardă, despre el şi despre neiertatele lui compromisuri. Nu există scuză pentru degringolada lui politică. Eram decis să-i vorbesc fără menajamente. De altfel, nici nu mai am ce menaja. Chiar cu asemenea reveniri, prietenia noastră e terminată... Nu i-am putut vorbi din cauza Pencilor, care au venit, neaşteptaţi, tocmai cînd noi ne ridicam de la masă. Nu ştiu cînd am să-l mai văd.

Aseară, dineu la Ralea. Îl văd a doua oară de cînd e ministru *(9)*. Din nou discuţie asupra plecării lui de la naţional-ţărănişti. Explicaţiile lui mi se par insuficiente pentru a acoperi o trădare, chiar din bună-credinţă, din convingere.

După Ralea, primejdia Gărzii e încă teribilă. Mi-a povestit lucruri de necrezut. Trei sferturi din aparatul de stat, spune el, este legionarizat.

---

(9) După instaurarea dictaturii regale, Mihai Ralea devenise ministrul Muncii, martie 1938, după remanierea guvernului prezidat de patriarhul Miron

Miercuri, 13 [aprilie 1938]

Aseară, la Ateneu, *Pasiunea lui Matei*. O cunosc acum prea bine, pentru ca să nu fiu sensibil la cît e de prost cîntată. Începe să mă supere lipsa orgii. Corurile sunt asurzitoare, soliştii insuficienţi, orchestra ruginită, marile accente de ansamblu sunt confuze. Nu-mi mai ajunge simpla lectură a textului pe care acum îl cunosc prea de aproape pentru ca să-mi dea prin el singur emoţiile de altădată. Aş vrea să pot auzi un *Matthäus Passion* ca lumea.

...Dar şi aşa am regăsit cu plăcere aseară vechile mele arii cunoscute. În plus, am ascultat mai analitic, mai gramatical, mai minuţios decît altă dată.

Sîmbătă, 16 [aprilie 1938]

Sunt unele lucruri simple, pe care le ştiu de totdeauna, dar asupra cărora mă opresc uneori cu sentimentul de a le descoperi pentru prima oară.

Marţi, ascultând *Pasiunea lui Matei*, nu mă puteam despărţi de cuvintele Evanghelistului: „În cea dintîi zi a azimelor, au venit ucenicii la Isus şi l-au întrebat: Unde doreşti să-ţi gătim ca să mănînci Paştele? El le-a răspuns: Mergeţi în oraş la cutare şi spuneţi-i: învăţătorul zice: timpul meu este aproape, la tine voi să fac Paştele."

Era acest Paşte, pe care îl sărbătorim noi, de aseară, era pasca pe care o mîncăm, vinul pe care îl bem...

Mi-am amintit dintr-o dată că Isus e evreu, lucru pe care nu-l realizez niciodată îndeajuns, şi care mă obligă să mă gîndesc din nou la teribilul nostru destin.

Tot astfel, toamna trecută, la Chartres, mă oprisem în catedrală, să privesc

Circumcizia lui Isus. Totul se petrecea ca la un „bris" *(10)* obişnuit: bătrînul care într-o mînă ţinea cuţitul iar cu cealaltă „puţa" copilului era parcă „Moişe şoihăt" *(11)* de la Brăila.

(10) În ebraică: "Brith mila", ritualul de circumcizie.
(11) În ebraică: „shohet", cel autorizat să sacrifice animalele şi păsările pentru hrană.

Citesc de aseară *Aurore* de Nietzsche. Este undeva vorba de „lestul iudaic" al creştinismului.
Groaznică ironie acest lest şi — oricum — un fel de consolare pentru noi.

Marţi, 19 [aprilie 1938]
Cuvântul suprimat de duminică.
La ce a mai apărut? Ca să aibe timpul să comită două-trei infamii! Ca să poată vorbi despre „pseudosavantul" Freud? Ca să afirme că avocaţii evrei mutilaţi la Tribunal s-au bătut între ei?
Aş vrea să-i pot vorbi într-o zi profesorului despre toate astea, nu ca să i le reproşez, ci ca să-i aduc aminte despre un *Cuvântul* care într-adevăr lupta pe vremuri „cu viziera ridicată".

Nelinişte, îngrijorare, întrebări fără răspuns. Garda de Fier arestată, un complot descoperit sau „regizat", zvonuri cîte vrei şi o complectă tăcere a ziarelor, care nu spun absolut nimic, dîndu-ţi dreptul să crezi orice.
Vreau să plec la Balcic, pentru vreo zece zile, dar mă întreb dacă o plecare nu e imprudentă. Nu pot uita că vacanţa de Crăciun mi-a fost întreruptă oribil de guvernul Goga, atît de neaşteptat, atît de puţin probabil, atît de absurd. Încă un accident de acelaşi gen nu e poate exclus — şi nu aş vrea să mă surprindă departe de casă.

Duminică — pentru că umblau tot felul de zvonuri despre arestările gardiştilor — i-am telefonat lui Mircea şi pe urmă m-am dus să-l văd.
Era acolo, venită puţin mai tîrziu, Marietta — cu toţii erau indignaţi de arestări şi de suspendări pe care le găseau stupide, arbitrare şi ilogice. Voiam să le spun că asta e dictatura, pe care şi ei o doresc, cu condiţia ca să nu-i lovească personal, şi să le permită, în schimb, lor, şi numai lor, să lovească.
M-am reţinut însă. La ce bun să deschid, cu o ironie sau o aluzie, o răfuială pe care va trebui s-o am într-o zi cu ei, deschis şi fără nici un sentimentalism?

Balcic. Sîmbătă, 30 aprilie [1938]
Sunt de o săptămînă aici. Tot la vila Dumitrescu, unde mi-am regăsit camera de anul trecut.
De ce n-am scris între timp nici un rînd aici? Poate pentru că mă urmărea gîndul paginilor de jurnal scrise exact acum un an, în aceeaşi cameră, în faţa aceleiaşi mări cu o mie de culori, cu o mie de toane — şi pe care, pe urmă, cîteva luni mai tîrziu, aveam să le pierd la Paris, o dată cu manuscrisul romanului. Le revăd, de parcă ieri le-aş fi avut în mînă...

Cîte lucruri de notat... Le-am lăsat pe toate să treacă la întîmplare, iar acum cînd se apropie reîntoarcerea acasă, am impresia că las în urma mea nu o săptămînă de lene, ci zece, cinsprezece.

Ieri, toată ziua gol, pe mare. Am fost la Ecrene cu Cicerone, Julietta (nici azi nu ştiu cum o mai cheamă), soră-sa şi maiorul. Pe plajă la Ecrene, desculţ, gol, am umblat prin

pădure (neverosimilă pădure, la 50 de metri de mare), am rupt o creangă de păr sălbatec înflorit, am rupt o tulpină de papură, înaltă ca o lance, m-am luptat, am urlat, am stat toropit la soare — şi m-am întors tîrziu la Balcic, ars de soare, cu o febră în care simţeam că se adună aerul de mare, vîntul, cele cîteva ore de dezmăţ pe plajă, toată ziua asta de soare şi de copilărie.

Nu ştiu nici acum cum o cheamă pe nevasta maiorului. I se spune, nu ştiu de ce, „Iancu" — şi îmi place numele ăsta bărbătesc, puţin caraghios, spus unei femei melancolice. Nu e frumoasă. E chiar departe de a fi frumoasă. Dar nu ştiu ce tandreţe supusă, mişcătoare la o femeie de vîrsta ei (35 de ani?), îi dă atîta feminitate.

Tragedia lor conjugală e simplă. Un bărbat impotent şi gelos la furie. O viaţă de provincie, fără nici o scăpare, controlată de tot tîrgul.

A fost într-o după-masă aici, a plîns, mi-a povestit totul, liniştită, lăsînd să-i curgă lacrimile pe care i le ştergeam ca unui copil. Mă mîngîia, mă săruta, eu refuzînd elanurile ei, fără bruscheţe, dar cu fermitate. Aseară, întorcîndu-se de la Ecrene, îmi vorbea despre pasiunea bruscă pe care nu se poate opri să o „facă" pentru mine.

Nu, Iancule dragă, nu.

A fost Nae Ionescu, în zilele de Paşti. Cum drumul meu spre centru trece pe lîngă vila lui, l-am vizitat. (Mi se pare că era chiar în prima zi a sosirii mele, adică sîmbăta trecută.)

Neschimbat, etern Nae! Brusc, fără pregătire, fără tranziţie, mi-a povestit tot ce i-a spus lui Nicholson, de l-a pus — se înţelege — în cur. Inimitabilul lui accent de modestie degajată! Cît e de copilăros, cît de mult vrea să epateze şi cît de multă plăcere îmi face să-l ajut, cu aerul meu de admiraţie interzisă, de mirare perpetuă, de aşteptare surprinsă, intrigată. Copilăria asta a lui e unul din ultimele lucruri pentru care îmi este încă drag.

Lui Nicholson (deputatul laburist care a fost acum 2 săptămîni la Bucureşti) i-a spus că nu va înţelege nimic din România, dacă va voi să o judece cu criteriul „libertăţii individuale". E o valoare pe care nu o cunoaştem, pe care am împrumutat-o de aiurea şi peste care evoluţia organică, firească, a neamului românesc trece nesocotind-o obligatoriu.

Foarte bine, aş fi vrut să-i replic lui Nae. Dar cînd spui asta de pe terasa unei magnifice vile la Balcic, sau din balconul unui somptuos palat la Băneasa, cînd te aşteaptă afară un Mercedes Benz, cînd hainele ţi le aduci de la Londra, rufele de la Viena, mobilele de la Florenţa, articolele de toaletă de la Paris, toată teoria asta este teribil de reacţionară. Nu cumva este un inconştient act de apărare?

Ieri-dimineaţă, deschizînd fereastra, primul lucru pe care l-am văzut a fost o fată tînără, ieşind din vila din faţa casei mele şi alergînd pe drumul de jos, în şort alb, cămaşă albă de sport şi o bluză orange, toate strălucind în soare.

Putea fi o fată urîtă (şi într-adevăr, mai tîrziu, la Mamut, unde am văzut-o de aproape, m-am convins că nu avea nimic excepţional), dar în clipa aceea era tinereţea, libertatea, dimineaţa însăşi.

Une jeune fille en fleurs... (Mai ales că citesc — ca de obicei, în vacanţă — Proust.)

Am aflat cu surprindere că Virginica Rădulescu, mica damă pe are am cunoscut-o acum vreo 5 ani într-o seară la Carol şi cu care urma am avut un fel de amor (locuia pe atunci pe Mîntuleasa), s-a măritat cu un arhitect care o iubeşte de moarte. I-am întîlnit pe amîndoi în Balcic — şi nu m-am putut opri să nu-mi amintesc de povestea atroce a lui Aurică Rosenthal cu Geta, întîmplare asemănătoare.

Ei bine, pe cine întîlnesc joi seară, la Lacul cu Peşti, în tovărăşia Virginichii şi a arhitectului? Je vous le donne en mille... Pe Geta, desigur, cu noul ei bărbat. Secrete solidarităţi de destin, de profesiune, de temperament.

Săracul Swann. Săracul Saint-Loup. Există mereu cîte o nouă Odette, cîte o nouă Rachel.

Şi tu, care scrii aceste rînduri, eşti oare sigur că nu ai şi tu la Bucureşti o Odette a ta, căreia de altfel i-ai şi trimis de aici două scrisori sentimentale, pe care ea le-o fi citit ducîndu-se sau revenind de la un rendez-vous?

[Mai]

Bucureşti, [duminică], 8 mai [1938]

De o săptămînă, de cînd m-am întors de la Balcic, duc o viaţă impardonabilă, de om leneş, care se extenuează pierzîndu-şi timpul. N-am izbutit să rămîn o singură seară acasă. Mi-am pierdut nopţile cînd cu Nelly Ehshich (după *Gotterdämerung*), cînd cu Cicerone (după *Rosen Kavalier*), cînd cu Cella (o seară de cinematograf), cînd cu Leni şi Froda, la „Melody" (azi-noapte m-am întors la 4 dimineaţa, nici măcar îndeajuns de dezolat de a o fi privit flirtînd tot timpul cu Lazaroneanu, Hefter şi alţi o sută de ţipi cărora le arunca zîmbete, saluturi, chemări, replici...). Trebuie de altfel să fiu drept cu ea: a fost toată săptămînă extraordinar de afectuoasă, şi în 7 zile a venit la mine nu mai puţin de 3 ori.

Îmi promit să devin laborios şi cuminte. Nu mă pot suferi în destrămare şi lene. Lenevia e foarte bună la Balcic, singurul loc unde nu mă demoralizează.

[Miercuri], 11 mai [1938]

Nae Ionescu arestat *(12)*. N-am putut căpăta de nicăieri preciziuni. Mircea nu telefonează, şi nici eu nu pot face insistenţe, care pot să pară, în împrejurările de azi, indiscrete.

Se pare că arestarea a avut loc sîmbătă dimineaţa. Ce se va întîmpla mai departe nu ştiu. Este într-adevăr la Miercurea-Ciucului? Va avea acolo domiciliu forţat? Va fi implicat în procesul lui Codreanu? Îşi va pierde catedra?

Sunt dezolat de ce i se întîmplă. Straniu destin!

---

(12) Nae Ionescu a fost internat în lagărul de la Miercurea-Ciuc, în cadrul măsurilor de represiune împotriva Gărzii de Fier. După o lună va fi internat şi Mircea Eliade.

Vineri, 20 mai [1938]

Aseară, la *Viaţa românească*, mă apropiasem cu Suchianu *(13)* de fereastra deschisă şi stăm acolo de vorbă cu el (totul n-a durat decît vreo trei minute), cînd, jos în stradă, chiar pe trotuarul *Vieţii româneşti*, a apărut, mergînd agale, cu un tînăr domn elegant şi cu pasul ei de plimbare amoroasă, Leni.

---

(13) Publicistul şi criticul de film D.I. Suchianu.

Nu ştiu dacă am tresărit. Într-o fracţiune de secundă am înregistrat situaţia, am primit şocul, am luat decizia şi l-am lăsat pe Suchianu suspendat, în cîţiva paşi am fost la uşă, în stradă, drept în clipa în care Leni şi flirtul ei erau în faţa casei, şi am strigat-o:

— Leni!

Cred că a fost uluită, dar nu-mi aduc bine aminte. Îi văd doar ochii foarte mari şi un fel de surîs, care nu zice nimic.

— Leni, îmi pare bine că te văd. Am fost pînă la 7 la Curtea de Apel pentru procesul tău. S-a amînat la 17 septembrie. („17 septembrie" repetă ea, ca şi cum ar lua notă.) Am sunat la voi acasă, dar n-a răspuns nimeni. Am telefonat la Rampa, dar nu l-am găsit pe d. Froda, ca să-i comunic... Uite, aici e *Viaţa românească*, îţi spun asta ca nu cumva să crezi că eram la un post al meu de observaţie.

Totul într-o suflare. I-am sărutat mîna şi am intrat înăuntru.

(Pe tip îl cunosc. Este arhitectul care a făcut expertiza în procesul Maryse—Anghelache.)

Eram ameţit. Exact, nu-mi dădeam seama de ce simt. „Mă doare?" mă întrebam cu atenţie, cu îngrijorare. Nu aveam impresia că mă doare, dar un fel de nelinişte, un fel de gol la inimă, nu ştiu ce opresiune... toate astea cîte le cunosc aşa de bine, vai! Un singur gînd precis aveam: ce noroc că m-am găsit la fereastră în chiar momentul acela. O clipă mai tîrziu, n-aş mai fi văzut nimic, aş fi continuat să ignor, aş fi continuat să fiu aşa de cumplit ridicol.

(Cît despre interpretări, ele nu erau posibile. Un bărbat cu care Leni se plimbă la 7 seara, pe o stradă lăturalnică, e un bărbat cu care se culcă, sau se va culca, în cel mai scurt timp posibil.)

Am plecat buimăcit de la *Viaţa românească* şi tot timpul, în autobuzul 32 (mă duceam spre „Mermoz" şi Lili Pancu, tînărul menaj, cunoscut de Paşti, la Balcic), tot timpul îmi repetam mici fraze stupide şi calmante: numai de-ar trece timpul mai repede, numai de-ar trece rnai repede. Aveam deocamdată un singur deziderat: să se facă ora 9, cînd în sfîrşit o voi şti la teatru şi deci singură. Nu că aş fi vrut să o văd (din chiar acel moment ştiam că n-o s-o mai văd niciodată), dar era necesar pentru liniştea mea imediată să fie singură. Mai întîi să fie singură. Restul vom vedea...

La „Mermoz", unde eu credeam că voi sta o jumătate de oră, în trecere, mă aştepta o seară de Balcic. Întreg grupul nostru de la sfîrşitul lui aprilie şi în plus două fete tinere, dintre care una, Zoe Ricci, pictoriţa cunoscută în noiembrie la Lena Constante.

Am băut. Eram decis să mă îmbăt. Niciodată o seară de beţie n-a fost mai oportună. Amintirea lui Leni se depărta. Din cînd în cînd mă mai durea, ca o rană trezită o clipă din anestezie. Poate nu e exact: „mă durea". Revedeam doar scurta scenă de la 7 seara. Totul fusese aşa de brusc, nici nu văzusem ce rochie poartă...

Am stat toată seara lîngă Zoe Ricci. La început din întîmplare, mai tîrziu pentru că îmi făcea plăcere. S-a adăugat foarte repede la acordul nostru obişnuita complicitate a conmesenilor, care tachinează, subliniază tăcerile, grăbeşte rezultatele şi face dintr-o simplă glumă un început de legătură.

Am ieşit pe balcon — un balcon care dă spre cîmp. Casa lui „Mermoz" e la marginea Bucureştilor. Mai departe e iarbă, pomi, cîteva clădiri răzleţe, stîlpi de telefon. Seamănă destul de bine cu peisajul de „zonă", din curtea Spitalului „Herald". Mi l-a amintit.

Zoe în chaise-longue, eu la picioarele ei, am stat îndelung de vorbă. Pare foarte tînără. Corpul mai ales este extrem de tînăr. Ochii oblici, pometii puţin prea bine desenaţi, o gură de copil. Sărută cu timiditate, dar şi cu nu ştiu ce disperare. Mai tîrziu, la ea acasă — căci ne-am despărţit fără prea multă jenă de ceilalţi şi am urcat la etajul 3, în garsoniera ei din Piaţa Rosetti — în braţele mele plîngea:

— Ce bine e să nu fii singură.

E o vorbă pe care ar fi putut s-o spună Nora *(14)*. O şi spune într-un fel. Iată dar viaţa repetînd, un an mai tîrziu, o situaţie de roman...

Nu ştiu ce va da întîmplarea cu Zoe. Desigur nu un amor. J'en sors. Şi nu-mi arde să reîncep. Dar mă va ajuta „d'en sortir".

Oricum, de unde aş fi putut petrece o noapte de insomnie şi suferinţă, am petrecut una de vin şi amor. Nu e deci atît de grav... Iar dacă mă gîndesc bine, de vreme ce romanul cu Leni trebuia oricum să se termine, poate că sfîrşitul ăsta nu e cel mai rău cu putinţă...

---

(14) Personaj din romanul Accidentul.

A înnebunit Baltazar. Paralizie generală progresivă. Mîine îl internează. Atroce lucru!

Marţi, 24 mai [1938]

— Ai o figură care se uită uşor — mi-a spus Zoe alaltăieri, cînd am venit din nou s-o văd.

Am tresărit. Acelaşi lucru îl spunea Nora: „ai o figură greu de ţinut minte".

Nu ştiu unde mă va aduce această nouă poveste. O primesc cu oarecare inconştienţă. Nu ştiu cum se poate termina. Deocamdată sunt fericit că e aşa de tînără, aşa de frumoasă. Goală, e miraculos de frumoasă. Are sînii mici, fermi, tandri, puţin de adolescentă. Capul e grav, privirea grea — ceva trist, descurajat în expresie: dar corpul e viu, tînăr, sportiv, unduios. Îmi plăcea s-o ascult respirînd în braţele mele. Îmi plăcea să-i mîngîi părul negru, puţin aspru. Îmi plăcea mai ales s-o văd făcînd planuri simple şi irealizabile pentru vacanţa noastră de vară: undeva, într-un sat de munte, numai noi doi, ziua lucrînd fiecare singur (ea pictează, eu scriu), noaptea iubindu-ne.

E fericirea, imposibila mea fericire...

Luni, 30 [mai 1938]

Orele de nesomn se acumulează de nu le mai pot număra. Ar trebui să dorm trei zile de-a rîndul ca să-mi revin... Am băut mereu (o zi întreagă, vineri, la Condiescu, o noapte întreagă, sîmbătă, la Siegfried). Mă culc aproape zilnic la 2-3 noaptea, cînd mă întorc acasă, venind de la Zoe, puţin beat, chiar dacă n-am băut.

Ieri, duminică, de la 5 după-masă, pînă după miezul nopţii, am stat la ea, goi amîndoi (sau aproape goi), trîntiţi pe covorul ei verde (în iarbă, cum spune ea). Suna telefonul, suna soneria de la intrare, şi noi ne opream răsuflarea pînă ce primejdia era trecută.

Mi-a povestit ieri „viaţa" ei. Ce diferită de cît o credeam! Fata asta era aproape de sinucidere! Fata asta a vrut să se spînzure! Fata asta duce cu ea un amor nenorocit şi, oricît ar protesta, nevindecat. E aşa de tînără, aşa de frumoasă şi aşa de dornică de a muri. Vorbeşte cu o mare simplicitate, dar cu o descurajare ce nu mai aşteaptă parcă nimic. Dar are 25 de ani, şi cineva sau ceva o va scoate într-o zi din toropeala asta şi o va duce din nou spre viaţă. De ce nu pot fi eu acela?

[Iunie]

Duminică, 5 iunie [1938]

A murit Blecher. L-au înmormîntat marţi, la Roman.

Mă gîndeam nu la moartea lui, care a fost în sfîrşit îndurătoare, ci la viaţa lui, care mă cutremură. Era o suferinţă prea mare pentru a primi o compasiune, o tandreţe. Puţin străin a rămas mereu băiatul ăsta, care, în atrocea lui durere, trăia ca într-o altă lume. Niciodată n-am putut avea faţă de el un mare elan, o totală deschidere. Mă speria puţin, mă ţinea departe, ca la porţile unei închisori, în care nu puteam pătrunde, din care nu putea ieşi. Îmi spun că aproape toate convorbirile noastre aveau ceva stingherit, ca şi cum le-am fi avut într-un "parloir". Şi după ce ne despărţeam, unde se întorcea el? Cum era acolo unde se întorcea?

Nu voi scrie azi, şi poate nu voi putea scrie niciodată ce s-a petrecut între Zoe şi mine, în ultima săptămînă. Groaznicele noastre nopţi de miercuri şi vineri!

Dar e o fată emoţionantă — mai mult decît atît: un om excepţional. Nu ştiu dacă o iubesc: sunt convins că aş putea-o iubi. Şi în orice caz, după 14 zile, mi se pare că atîrnă mai mult în viaţa mea decît Leni în patru ani.

Leni? Care Leni? E aşa de departe şi mi-e aşa de totuna. Am văzut-o de vreo două-trei ori, şi a fost ca şi cum n-ar fi fost de faţă. Ce odihnitor e să te poţi uita la ea cu o privire normală, nici întrebătoare, nici mirată, puţin indiferentă, puţin plictisită.

[Iulie]

Luni, 4 iulie [1938]

Sunt cam nebun. Nu am un ban, trăiesc din mici împrumuturi de la zi la zi, îmi lipseşte uneori o sută de lei, nu am de tramvai, nu am mărci pentru o scrisoare, sunt momente în care nu mai ştiu nici de la cine să cer, nici, mai ales, cum să cer (căci îmi crapă obrazul de ruşine, şi sărăcia pentru mine e mai ales o suferinţă de orgoliu, nu una fizică) şi totuşi... plănuiesc un voiaj în Italia.

Am intrat azi-dimineaţă, întîmplător, cu Ţuţubei Solacolu, la Citta, m-am uitat acolo prin nişte prospecte, am luat vreo două cu mine, şi de atunci îmi huruie tot capul de nume italieneşti: lacuri, munţi, văi. Misura, Siusi, Carezza, Braies.

Nu e o nebunie? Desigur, de vreme ce, în momentul ăsta, singurii mei bani sunt vreo 300 de lei, rămaşi dintr-o hîrtie de 500, împrumutată aseară de la Carol.

Dar dacă e să plec la 15 în vacanţă şi dacă e să găsesc banii necesari pentru această plecare, atunci mă întreb de ce să plătesc undeva, la o cabană românească — pe Schuller, la Ghilcoş sau la Iacobeni — 230 de lei pe zi, şi să nu dau aceiaşi bani undeva în Italia?

Nebunia mea devine cuminte de îndată ce fac socoteli mărunte, băbeşti. Totuşi, e ameţitor...

Voi încerca să obţin bilet de avion pentru Venezia... şi, dacă-l obţin, atunci îmi trebuie 15.000 de lei (liberi de orice sarcini), adică 2.000 de lirete. E foarte mult, e foarte greu, dar e irealizabil?

N-am scris de o lună nici un rînd aici. Au fost prea multe lucruri şi prea zăpăcite... Revenirea lui Leni, vizitele ei, plecarea ei, scrisorile ei. Pe urmă Zoe, Zoe, Zoe, mereu Zoe, în fiecare zi Zoe. Nu mă voi clarifica decît în ziua în care voi fi singur şi departe. Dar voi fi?

Bran, duminică, 24 iulie [1938]

De joi, aici, la Bran, ajuns nici eu nu ştiu bine cum. Plecasem din Bucureşti fără ţintă precisă, dar cu o mie de regrete. De ce nu mi-am aranjat din timp un voiaj în Italia? De ce nu i-am scris lui Fräulein Wagner, la Ghilcoş? De ce nu Iacobeni? De ce nu, ca anul trecut, cabana de pe Schuller?

Pentru orice eventualitate, păstram ca ultimă soluţie tot cabana, dar mă felicit acum că nu m-am dus totuşi acolo. Prea m-ar fi deprimat să revin în locurile unde mi-am scris, exact acum un an, romanul pierdut.

Branul, la primă vedere, mi s-a părut un fel de Brează. Cît am ezitat să rămîn! Am dat de zece ori tîrcoale vilei d-rului Stoian, unde locuiesc, neştiind dacă să dau sau nu arvuna cerută. Dacă ceva m-a decis, a fost această vilă, aşa de curată, aşa de liniştită, cu pădurea la zece paşi, cu un fel de parc propriu, şi cu pîrîul aproape sub ferestre. ÎI aud mereu, ziua şi noaptea, şopotind cu un zgomot de frunze agitate. E odihnitor, e calmant, e plin de uitare.

Branul l-am descoperit mai încet, în cîteva plimbări, ieri, alaltăieri şi azi-dimineaţă. Desigur, nici pe departe nu-mi dă impresia de munte înalt, de regiune sălbatecă, pe care o aveam pe Schuller şi chiar la Ghilcoş. Totul aici e mai potolit, mai jos, mai blînd. Dar, de asemeni, nici vorbă nu poate fi de Breaza. Peisajul e nesfîrşit mai divers, mai colorat, mai bogat în surprize. Am făcut patru plimbări mai lungi şi în toate patru am găsit altceva, o nouă faţă, o nouă pădure. Sunt locuri de unde am impresia că sunt în Franţa, la Cluzes. Castelul Reginei, aşa de puţin românesc, pare un castel din Haute Savoie.

Nu sunt „uluit", cum eram în primul an la Ghilcoş, nu am sentimentul de mare singurătate pe care mi-l dădea cabana de pe Schuller, dar sunt mulţumit şi am încredere în acest Bran, căruia îi cer puţină odihnă şi oarecare noroc la lucru.

Mi-am acordat trei zile de repaos, somn şi lene. De mîine dimineaţă încep să lucrez. Va merge? Voi fi destul de stăruitor? Voi izbuti să reiau firele rupte? Sunt, ca de obicei, neliniştit, dar decis să nu abandonez. Luna asta e ultima şansă care mi se oferă pentru a

termina cartea asta, pe care o trenez după mine de doi ani, cu atîtea remuşcări, cu atîtea regrete. Totul a fost ţinut în loc din cauza ei. Cînd o voi vedea apărînd, voi avea sentimentul* nu de a fi sfîrşit o carte, ci de a fi lichidat o legătură care a durat prea mult şi începe să devină obositoare.

** Anulată varianta: „de a fi sfîrşit mai mult decît".*

Marţi, 26 [iulie 1938]

Ieri trei pagini, astăzi patru. Se înţelege, nici măcar nu mă pot considera pornit la drum. Am vrut doar să-mi respect programul de lucru fixat pentru săptămîna asta: dimineaţa, de la 9 la 12, după-masa, de la 3 la 6, sunt la masa de scris. De rest va decide întîmplarea, norocul, bunul Dumnezeu. Ce greu, ce groaznic de greu mă antrenez să scriu. De cîte ori mă apropiu de pagina albă, o fac cu teamă, cu nelinişte, cu îndoială şi puţin poate cu silă... Ce frumos e afară, pe pajişte: e verde, e lumină, e soare: totul te cheamă la lene, la reverie. Dintr-un scriitor harnic nu am decît remuşcarea: ea îmi ţine loc de conştiinţă profesională. Şi pentru ca să o menajez, pentru ca să nu am din nou insuportabilul sentiment de a fi pierdut vremea, revin la lucru, cu resemnare. Nici un entuziasm — cel puţin deocamdată.

Miercuri, 27 [iulie 1938]

Ceva mai bine ca ieri: şase pagini. Dar pagini insignifiante, nici bune, nici rele, care pot fi reţinute sau suprimate, fără să strice şi fără să dreagă nimic.

Nu mă simt încă în inima cărţii, nu-mi văd oamenii, nu-i simt lîngă mine. Tatonez, ezit, aştept...

Duminică, 31 [iulie 1938]

Merge greu. Merge mai ales încet. Sunt într-a 7-a zi de lucru — şi poate că nu e grav că am scris numai 35 de pagini — ceea ce face în medie 5 pagini pe zi, randament pentru mine mulţumitor, mai ales că am şi fost puţin bolnav între timp, iar două după-mese n-am putut lucra deloc — dar e îngrijorător că în aceste 35 de pagini „scenariul" romanului a înaintat aşa de puţin. Sunt încă la capitolul 5, pe care tot nu l-am terminat şi care devine un fel de mic roman autonom în cuprinsul cărţii. Dau prea mare amploare unor incidente, care n-ar trebui totuşi să aibe mai multă valoare decît de simplu incident. Cel cu fotografiile a dat 12 pagini! E prea mult — mai ales în comparaţie cu partea pierdută şi refăcută a romanului, unde fapte mult mai importante, tocmai pentru că nu le-am putut reconstitui în întregime, au ceva eliptic şi fără voie concis, care va da, prin contrast, paginilor noi un aer digresiv. Ar trebui să mă sperii, gîndindu-mă că nu mă aflu nici la jumătatea acţiunii. Uneori — acum de exemplu — am sentimentul că totul e de făcut de aici încolo şi că toată munca de pînă azi nici nu contează.

[August]

Miercuri, 3 august [1938]

Două zile, luni şi marţi, pierdute cu cronica pentru *Fundaţii* şi corectura studiului despre Proust *(15)*, care mi-a sosit în şpalturi.

Azi m-am reîntors la roman. Orice întrerupere e primejdioasă, fiindcă mă îndepărtează, îmi face grea revenirea. A mers deci destul de încet. Nici 5 pagini — cam patru şi trei sferturi — în mai bine de 7 ore de lucru. M-a amuzat însă oprirea lui Paul la Koln şi mai ales mi-a plăcut faptul că am revenit asupra vizei belgiene (Hergenrath, 23 Juillet), care în capitolul întîi fusese un detaliu cu totul întîmplător şi nu bănuiam că voi mai reveni asupra lui.

(15) Volumul Corespondenţa lui Marcel Proust a apărut la începutul anului 1939.

Vineri, 5 [august 1938]

Credeam că voi termina azi capitolul V (care a luat atît de neaşteptate dezvoltări) şi aş fi putut desigur să-l termin, dacă mă supuneam la un mic efort. În ultimul moment însă au intervenit unele schimbări de „scenariu" — plecarea cu totul neaşteptată a lui Ann cu Paul la Sinaia — care aduce un nou adaos capitolului, ceea ce mă determină să-l las pe mîine, cînd, fie ce-o fi, sunt decis să-l termin.

„Decis să-l termin" e, la drept vorbind, o copilărie. Nu ştiu niciodată ce se va întîmpla şi în fiecare dimineaţă mă găsesc cu aceeaşi frică în faţa manuscrisului. Seara, cînd număr cele 5-6 pagini scrise în decursul zilei (ieri au fost 6, azi au fost numai 5, deşi dimineaţa a fost spornică şi aveam impresia că voi bate azi un record), nu am sentimentul că a fost prea greu să le scriu, dar a doua zi dimineaţa din nou mi-e frică, din nou ezit. Nu mă voi putea oare niciodată instala ferm în miezul cărţii ăsteia, nu voi putea oare niciodată, pînă la sfîrşitul ei, căpăta sentimentul că o stăpînesc, că nu-mi mai poate scăpa?

Sîmbătă, 6 [august 1938]

Ca să vezi *qu'il ne faut jurer de rien: n-am terminat capitolul V, n-am scris decît patru pagini şi habar n-am cînd am să termin capitolul ăsta. Tocmai acum, la urmă, încep să nu mai văd ca lumea ce se întîmpla. Sunt cu totul nemulţumit de ziua mea de lucru şi mă sperie gîndul că vacanţa mi se trece şi romanul meu stă mereu în loc.

---

* *Anulat: „că nu trebuie".*

Duminică, 7 [august 1938]

Mă gîndesc la o mulţime de cărţi pe care le-aş putea scrie, pe care îmi promit să le scriu. Aşa se întîmplă totdeauna cînd mă aflu antrenat la lucru: văd subiecte posibile, mă decid să nu-mi mai pierd timpul, îmi fac tot felul de făgăduieli de a fi stăruitor. Pe urmă, se înţelege, revenind la imposibila mea viaţă de la Bucureşti, le uit pe toate, mă destram, mă descurajez.

Adevărul e că, avînd o editură ca *Fundaţiile*, unde aş putea publica regulat în fiecare an un volum, ba chiar două, e impardonabil că nu mă ocup serios de atîtea lucrări de critică, pentru care nu mi-ar trebui decît o muncă ordonată, un orar de lucru, un program de lectură.

Cu o astfel de viaţă regulată, mi-ar fi oare greu să termin în 3—4 luni primul volum din „Romanul românesc"? Mi-am promis aici, serile trecute, într-o lungă conversaţie cu mine, să mă apuc serios de treaba asta.

Văd, de asemeni, foarte bine cîteva studii despre „scrisori şi jurnale" în literatura franceză. Studiul despre corespondenţa lui Proust ar putea fi un început. În sumar ar putea să intre jurnalul şi corespondenţa lui Stendhal (inclusiv *Souvenirs d'egotisme* şi *Vie de Henry Brulard**), corespondenţa lui Flaubert, *Jurnalul* Goncourt, *Jurnalul* lui Renard, scrisorile Riviere-Fournier, corespondenţa lui Proust, *Jurnalul* lui Gide. Chiar în ordinea asta, iată un volum de 400 sau 500 de pagini, cu atît mai tentant de scris cu cît, pe măsură ce ar fi gata fiecare capitol, l-aş putea publica în revistă, ceea ce mi-ar plăti de două ori munca (deşi, desigur, o asemenea muncă e poate de neplătit).

Văd, de asemeni, un volum de critică asupra cîtorva poeţi români: Arghezi, Blaga, Maniu, Baltazar.

---

* *În text: „La vie d'Henri Brulard".*

Dar cîte lucrări de critică nu sunt posibile? Toate însă le leg, le condiţionez de publicarea *Accidentului*. Trebuie neapărat să-l văd apărînd. Pe urmă voi avea un teren

liber înainte. De aceea, chiar dacă aici, la Bran, nu mai pot rămîne decît vreo două săptămîni — timp în care, văzînd cît de încet merg lucrurile, e absolut exclus să termin, mă gîndesc să plec încă o dată din Bucureşti, în septembrie, pentru 15-20 de zile, la Braşov, de exemplu, unde de astă dată să-mi termin cu orice preţ manuscrisul.

Planuri, planuri... Să vedem ce se va alege din ele.

Terminat în sfîrşit azi capitolul V. Are, în afara paginilor pierdute şi apoi reconstituite, 60 de pagini, scrise toate la Bran. Nu credeam că va lua asemenea proporţii.

De mîine trebuie să mă întorc la Nora, pe care n-am mai revazut-o de atîta vreme. Sunt încurcat, mă tem, nu ştiu cum va merge: intru pe un teren necunoscut. Capitolul VI e foarte vag schiţat. E capitolul care trebuie să mă ducă spre „acţiunea" propriu-zisă a cărţii. Trebuie poate să mă aştept la obstacole şi rezistenţe mari.

Nu mă pot opri să mă gîndesc că, dacă nu-mi pierdeam manuscrisul, aş fi avut azi 171 de pagini scrise, adică un material pe care l-aş fi putut trimite la tipar, liniştit. Dar trebuie să las regretele şi să văd ce se mai poate face de aici încolo.

Luni, 8 [august 1938]

Zi pierdută în ezitări. Mi-e totdeauna frică să încep. Am recitit ce am scris, am răsfoit de cîteva ori capitolele care o privesc pe Nora — sub pretextul de a o reîntîlni, de a recăpăta tonul care-i convine şi, în realitate, pentru că nu aveam curajul să mă pun serios la lucru. Totuşi, din superstiţie (Mircea mi-a spus o dată că e bine să începi a lucra de luni), am scris cîteva rînduri.

Mîine va trebui să fiu mai decis. Închizi ochii şi mergi mai departe. E singurul fel în care se poate termina o carte.

M-am gîndit aseară că n-ar fi rău să intervertesc ordinea capitolelor — capitolul V devine IV, şi invers — tocmai pentru a înlesni trecerea de la Ann la Nora. De altfel, oricum voi face, capitolul Ann tot va fi o întrerupere în mersul cărţii, o digresiune, după care revenirea va fi puţin dificilă.

Marţi, 9 [august 1938]

Nu există zile inspirate, dar există — vai! — zile proaste, în care tot ce scrii, sau te sileşti să scrii, iese prost, cenuşiu, inert. Nu vezi nimic înainte, totul e, dacă nu fals, insignifiant, plat, inutil. Scriu o frază şi pe urmă mă întreb dacă s-o las sau s-o şterg. O şterg şi pe urmă mă întorc şi parcă tot mi se pare mai bună decît aceea cu care am înlocuit-o.

Uite aşa mi-am pierdut toată ziua de azi. Am scris în silă vreo 3—4 pagini, dar aşa de decolorate, aşa de inexpresive, că mă jenez să le recitesc. Capitolul ăsta, al şaselea, nu vrea să pornească din loc.

Sunt leneş? Nu cred. Sau, în orice caz, nu sunt mai leneş decît altădată. Am stat conştiincios la masa de lucru cele 6 ore reglementare (poate jumătate oră mai puţin), dar în zadar. Şi totul e cenuşiu, inert înaintea mea. Voi aştepta cu resemnare să se lumineze — dar, se înţelege, nu există decît o singură aşteptare posibilă: „la plume ferme au-dessus du papier", cum zicea Renard, şi ştia săracul ce zice.

Joi, 11 [august 1938]

Ieri toată ziua, azi toată dimineaţa, nici n-am pus mîna pe toc, nici n-am îndrăznit să mă apropiu de manuscris. Sunt în pană.

Abea azi după-masă am încercat să revin. Dar e 7 seara, se întunecă şi, după nici trei pagini scrise, trebuie să mă întrerup. Acum însă nu mai e vorba de a număra paginile, ci de a şti dacă pot să scriu, sau dacă „pana" asta mă va ţine multă vreme în loc.Accidente neprevăzute de lucru.

Duminică, 14 [august 1938]

Merge încă greu. Vineri vreo trei pagini, ieri cinci, dar azi din nou numai trei. Şi acum, cînd lucrurile s-au clarificat totuşi puţin, ar trebui să fie mai uşor, mai curgător. Dar nu vrea, nu vrea. Pentru cea mai simplă mişcare, pentru cel mai mărunt gest, îmi trebuie ore întregi. Mi-e dor de puţină uşurinţă. Aş vrea să nu simt atîtea piedici, atîtea rezistenţe. Poate că m-am obişnuit rău, poate că dacă aş lăsa tocul să fugă înainte, chiar sărind peste unele dificultăţi, care ar putea fi eventual revăzute mai tîrziu, ar fi mai simplu. Dar nu pot părăsi o frază pînă nu o simt încheiată.

Sunt la capătul celei de a treia săptămîni de lucru, şi randamentul a mers în descreştere. 35 de pagini în prima săptămînă, 25 într-a doua şi numai 20 într-a treia. De ce?

Marţi, 16 [august 1938]

Dimineaţa se anunţa bună, dar am întrerupt lucrul pe la 11 1/2, ca să ies puţin la soare — n-am mai avut soare ca lumea de vreo zece zile — şi uite că acum, după-masă, nu mai regăsesc buna dispoziţie cu care mi se părea că voi scrie. Desigur, dacă m-aş încăpăţîna, aş reuşi la urma urmelor să fac ceva, dar sunt la sfîrşit de capitol şi nu vreau să-l ratez. Cu atît mai mult cu cît întreg capitolul e slab. Pe mîine, deci. Îmi acord acum o oră de chaise-longue.

Tot felul de visuri, de cînd sunt aici, şi dintre cele mai stranii: Nae Ionescu, Corneliu Codreanu, Silvia Balter, Leni, Maryse... Mi le spun în gînd de cîteva ori, înainte de a deschide ochii, încerc să le rememorez, îmi promit să le notez la deşteptare — şi pe urmă le pierd, devin prea vagi, nu mai pot alege nimic din ele.

În *Timpul* de azi se anunţă deschiderea stagiunii la „Comœdia" cu *Jocul de-a vacanţa*. Repetiţiile, la 20 august.

Nu spun nici da, nici nu. M-am obişnuit să nu am aşteptări în materie de teatru. Om vedea.

Miercuri, 17 [august 19381

Vis complicat, absurd, din care nu mai ţin minte decît că România intrase în război ca să ocupe „Pocuţia". Eu mă întrebam: război cu cine? Cu Polonia? Cu Cehoslovacia? Unde oare o fi Pocuţia?

Străzile erau pavoazate — mă găseam parcă la Brăila — eram cu Poldy pe Bulevardul Cuza şi alergam în sus, spre centru, nu ţin minte dacă pe bicicletă, dar ştiu că, cu cît viteza era mai mare, cu atît simţeam în gură, între dinţi, un fel de mecanism care se învîrtea asurzitor, ca o mică rotiţă de dentist.

Şi o mulţime de alte năzdrăvănii, pe care le-am uitat.

Nici o veste despre Mircea, de nicăieri. Nici nu am cui s-o cer. Cum însă nu-i văd semnătura în Vremea, presupun că e mereu arestat. Rosetti, într-o scrisoare de alaltăieri, îmi vorbeşte despre „deportarea lui Mircea". Să fie la Miercurea?

Terminat capitolul VI. Are 30 de pagini, mutilate însă de ştersături. Nu greşesc spunînd că e cel mai nereuşit capitol de pînă acum. A mers greu şi, cu excepţia cîtorva momente din plimbarea pe stradă, nimic nu mă mulţumeşte. Dar poate să se piardă în ansamblu.

De aici mai departe nu ştiu ce să fac. Îmi mai rămîn numai trei zile de stat la Bran, ceea ce îmi dă un sentiment de provizorat, în care poate îmi va fi greu să lucrez. Totuşi, mîine-dimineaţă voi încerca să fiu ca de obicei la masa de scris. Capitolul VII, care nici el

nu e altceva decît un capitol de tranziţie, ar trebui să nu-mi ceară prea multă încordare. Abea cînd voi fi ajuns cu oamenii mei sus, pe Shuller, voi fi pe celălalt versant al cărţii.

Duminică, 21 [august 1938]

Plec diseară la Bucureşti, cu maşina avocatului Virgil Ştefanescu (relaţii de ultimă oră, dar foarte cordiale...)

În ultimele zile n-am mai lucrat deloc. Cum mi-am început luna mea de la Bran cu trei zile de vacanţă completă, am decis s-o sfîrşesc tot cu trei zile de vacanţă.

Am stat pe chaise-longue, la soare, m-am scăldat la gîrlă, am început un roman englezesc (Meredith, bag de seamă, merge foarte bine în vacanţă), am jucat tot felul de jocuri: şah, table, biliard, ping-pong şi volley-ball. Ca un licean ce sunt.

Şi acum ne întoarcem. Aş vrea să încep viaţa altfel de cum am lăsat-o acum o lună la Bucureşti.

Bucureşti, luni, 22 [august 1938]

Prima zi de Bucureşti, zi extenuantă. De dimineaţă m-au trezit autobuzele, ţipetele din stradă, căldura sufocantă. Unde sunt bunele mele nopţi de la Bran? Unde sunt dimineţile cu miros de pădure? Unde e tăcerea aceea întinsă, calmă, pe care o acoperea doar vuietul gîrlei!

Cîtă rezistenţă mi-ar trebui ca să nu cedez sub presiunea oribilei existenţe pe care o regăsesc aici! Şi sunt furios gîndindu-mă că aş mai fi putut rămîne încă o săptămînă acolo, căci continuarea la studiul despre Proust — pe care am venit anume ca s-o scriu — puteam s-o dau peste o lună. Cioculescu nu m-a anunţat decît azi la telefon că nu are deocamdată nevoie de ea. Stupidă încurcătură.

Am trecut pe la Marietta, ca să aflu veşti despre Mircea. (Telefonul lui nu răspunde.) E la Miercurea-Ciucului de la 1 august.

Cu prilejul ăsta am văzut o Marietta dezlănţuită: antisemitismul o înăbuşe. Nici faptul că vorbea cu mine, nici faptul că eram la ea în casă n-a putut s-o oprească să tune şi să fulgere împotriva ovreilor cu burtă şi a balabustelor cu bijuterii — făcînd însă rezerve pentru vreo sută de mii de ovrei „cumsecade", între care probabil mă înnumăr şi eu — avînd în vedere că nu am nici burtă, nici balabustă.

Încolo, tot limbajul *Poruncii Vremii*. Nu m-am jenat să i-o spun. Şi am plecat de acolo otrăvit.

Miercuri, 24 [august 1938]

Mîine se încep repetiţiile. Azi am făcut cu Leni şi Sică o lectură, pentru a recontrola textul şi a vedea ce modificări sunt necesare.

M-a înspăimîntat cît de puţin înţelege Leni unele lucruri. Ultima scenă din actul al doilea îi scapă complet. Îmi cerea să suprim lucruri care pe mine — cînd le scriam — mă emoţionau, şi care — pentru că pe atunci o iubeam — le scriam anume pentru ea.

— Ţii tu la asta? mă întreba ea azi, în faţa unor fraze pe care literalmente nu le pricepea. („Eu nu l-am cunoscut, dar l-am aşteptat. L-am aşteptat mereu, în toţi oamenii pe care i-am întîlnit... etc.")

Nu vreau să am aerul caraghios al autorului legat de textul lui, pentru care „sîngerează". Mă cred mai sceptic, mă cred mai sensibil la ridicul. Am pierdut eu un roman, care îmi era drag, şi n-am murit — o să mor cu atît mai puţin pentru o piesă pe care mi-o vor stîlci ei la teatru. Dar sunt uluit să văd cît le e de greu să înţeleagă cele mai simple nuanţe.

Ce mă indignează mai mult e faptul că dinainte Sică a aranjat astfel lucrurile încît să nu-mi joace piesa decît trei săptămîni, căci premiera ar urma să aibe loc la 15

septembrie, iar la 7 octombrie Leni va pleca în turneu cu *Ionescu R. Maria*. Mă plictiseşte faptul că dinainte şansele unui succes sunt excluse. Va avea piesa succes? Nu ştiu. Să zicem că nu. Dar, dacă există un cît de mic procent de şanse pentru un mare succes — 5%, poftim, nu mai mult — atunci nu înţeleg de ce să-mi fie refuzat. Eu sunt un om care joacă la loterie, unde sunt şi mai puţine şanse — ceea ce nu-l împiedică totuşi să joace.

...Şi, la urma urmelor, îmi spun că toată chestia asta nu are nici o importanţă. Ar trebui să nu mă ambalez deloc. Ar trebui să-i las să facă ce-or voi, cum or voi şi să-mi spun că, dacă piesa e a mea, spectacolul e al lor — şi, o dată această distincţie făcută, să mă consider desolidarizat şi liber.

Joi, 25 [august 1938]

Nu e exclus sa retrag piesa. Îi sunt recunoscător lui Zoe, care m-a ajutat să înţeleg cît e de inacceptabil regimul propus de Sică. Nimic, absolut nimic nu am de cîştigat de la o premieră dată peste cap, jucată 3 săptămîni, şi pe urmă scoasă de pe afiş. Piesa asta, dacă nu-mi aduce bani, nu-mi aduce nimic. Nu sunt chiar atît de copil să fac o chestie de „stimă literară" într-o afacere de teatru.

Luni, 29 [august 1938]

Mă întorsesem din oraş pe la 8 seara, destul de plictisit că-i promisesem lui Zoe să ies cu ea în oraş. Ce bine ar fi fost — îmi spuneam — să fi putut rămîne acasă, să citesc puţin, să mă culc devreme.

Mă şi hotărîsem să-mi iau inima în dinţi şi să-i spun lui Zoe la telefon, cînd mă va chema peste un sfert de oră, cum ne-am înţeles, că eu rămîn acasă şi că o rog să mă ierte.

Sună telefonul şi nu apuc să spun nici un cuvînt, cînd ea mă anunţă că nu e acasă:

— Am fost răpită. Am să-ţi explic.

Prin urmare, sunt liber. Prin urmare, pot rămîne liniştit acasă. Prin urmare, pot citi şi mă pot culca devreme. Exact cum am vrut.

Da... dar sunt un om gelos. Şi acum sunt neliniştit. Şi acum mă necăjeşte gîndul că a ieşit cu altcineva. „Am fost răpită" spune foarte mult. La noapte se va întoarce cu răpitorul ei acasă. Se va culca fără îndoială cu el. Toate astea ar trebui să-mi fie perfect indiferente. La urma urmelor, povestea noastră nu se mai poate descurca decît printr-o despărţire. Şi nu-i pot refuza dreptul de a-şi găsi, în sfîrşit, un bărbat cu care să se culce.

La ce bun, te întreb, la ce bun să-ţi complici nenorocita ta viaţa cu asemenea regrete, cu asemenea imposibile speranţe, cu asemenea demente aşteptări, care toate la urmă lasă acelaşi gust de cenuşă?

Marţi, 30 [august 1938]

Îl visez mereu pe Nae Ionescu. Astă-noapte, l-am văzut întors de la Miercurea-Ciucului. Părea că suntem amîndoi în curtea liceului de la Brăila. Vorbeam aprins, el foarte violent, fiindcă eu denigram Garda de Fier. Pe urmă s-au mai întîmplat o mulţime de lucruri — era un vis lung — dar nu-mi mai amintesc nimic.

Au început repetiţiile. N-am trecut încă pe acolo — şi nici n-am să mă duc decît dacă nu se va putea altfel. Nu am nici un fel de entuziasm. Formula tranzacţională la care am ajuns nu mă mulţumeşte deloc. Trebuie să fac o medie de 24.000 seral, pentru ca să mă joace şi după 7 octombrie. Numai dacă fac această medie se va amîna turneul. Impresia mea e că sunt pur şi simplu tras pe sfoară. Toate marile succese ale lui Sică — piese care au ţinut afişul cîte 2 luni — n-au făcut medii decît de 15-17.000 de lei. Dar nu mă pot lupta cu teatraliştii. Mă dau dinainte bătut.

Am fost azi-dimineaţă la Aristide Blank şi i-am dat 10.000 de lei, din cei 20 pe care mi

i-a împrumutat înaintea plecării mele la Bran. Rămîn cu nimica toată în buzunar, dar sunt bucuros că voi avea socoteli clare cu el. Şi afară de asta, trebuie să recunosc că s-a purtat în împrejurarea asta perfect. Mi-a dat banii şi i-a primit înapoi cu discreţia cu care mi-ar fi oferit sau cerut o ţigară. Altfel aş fi murit de ruşine.

Am văzut-o pe Nina zilele trecute. Singură Joyce, care urla de bucurie că mă revedea, singură ea îşi aducea aminte că a fost o vreme în care în casa aceea eu eram oarecum la mine acasă. Încolo, şi Nina şi eu, eram stingheriţi.

Deplor desigur tot ce se întîmplă, sunt dezolat de Nae, sunt dezolat de Mircea, aş vrea să-i ştiu liberi — dar nu pot să cred că „acţiunea" lor a fost altceva decît o socoteală greşită pentru Nae şi o penibilă copilărie pentru Mircea. Jumătate farsă, jumătate ambiţie. Mai departe nu văd nimic.

[Septembrie]

Sîmbătă, 3 septembrie [1938]

Toamnă. Nu e decît 7 seara, şi s-a întunecat de tot. Citesc de o oră, cu lampa aprinsă.

Duminică, 4 [septembrie 1938]

În *Timpul* de azi, prima reclamă care apare pentru premieră: „Teatrul "Comœdia. Miercuri, 14 septembrie 1938. Deschiderea stagiunii de iarnă. *Jocul de-a vacanţa*. De Mihail Sebastian. Cu Leni Caler, George Vraca, Mişu Fotino şi V. Maximilian."

Toată ziua am citit în *Jurnalul* lui Renard şi în *Jurnalul* fraţilor Goncourt însemnările lor de la repetiţii şi premiere. Mai ales m-au amuzat notele bieţilor Goncourt despre catastrofala cădere a primei lor piese, *Henriette Maréchal*. E o lectură preventivă.

Joi, 8 [septembrie 1938]

După-masă mă duc pentru prima oară la repetiţie. Îmi promit să fiu calm, să nu iau nimic în tragic şi să primesc lucrurile cum sunt. Ar fi ridicul să dau proporţii acestei istorii de teatru, care nu are haz decît dacă o pot privi cu relativă indiferenţă.

Încă o dată îmi spun că se scriu în fiecare an, în Europa, cel puţin 25 de piese ca a mea — şi că deci totul nu poate avea decît o importanţă de fapt divers.

Anunţată la început pentru 14, premiera e reanunţată acum pentru 16 septembrie, dar — după cîte îmi spune şi Leni — nu cred că va avea loc înainte de 20.

Marga alaltăieri, Carol Pascal ieri mă întrebau — pentru că au fost la *De ce nu mă săruţi?* şi le-a plăcut:

— Şi piesa ta e cu muzică?

Nevasta lui Plopeanu o întreba pe Leni, serile trecute:

— *Jocul de-a vacanţa*! Tot o piesă cu şcolăriţe?

Ce moştenire grea am: amintirea *Absenţelor nemotivate* şi muzica lui Elly Roman din *De ce nu mă săruţi*.

Piesa mea nici cu şcolăriţe nu este, nici muzică nu are... Ce deziluzie pentru public.

Mentalitate de teatru: Froda, care totuşi nu e un dobitoc şi căruia, de altfel, piesa i-a plăcut mult, îmi propunea deunăzi:

— Ce ar fi dacă ai face o schimbare de decor în actul al treilea? Publicul se plictiseşte la piesele într-un singur decor.

Şi nu înţelegea că acest „singur decor" face oarecum parte din poezia piesei — atîta cîtă o fi.

Sîmbătă, 10 [septembrie 1938]

Spre uluirea mea, repetiţia de joi n-a fost catastrofală. Am ieşit de acolo cu destul curaj, în linii mari, am avut impresia că lucrurile se leagă. În detalii, rămîn însă un milion de lucruri de precizat şi pus la punct.

Leni emoţionantă. O spun după două zile de la repetiţie, o spun după o liniştită reflecţie, o spun, în sfîrşit, într-un moment în care nu am nici un fel de amor pentru ea. Cred că în ce priveşte jocul ei, sunt mai degrabă înclinat să fiu sever. Totuşi (afară doar dacă surpriza de a vedea că lucrurile nu au alura catastrofală, de care mă temeam, nu m-a făcut să mă înşel în sens invers, în sens optimist), totuşi, zic, menţin că a fost emoţionantă. Foarte simplă, foarte nuanţată totuşi, cu ceva loaial în scenele bătăioase, cu ceva slab-ironic în momentele de visare — aproape tot timpul a fost în limitele rolului. Numai în foarte puţine locuri simţeam nevoia să o chem înapoi, „la ordine", „la sol".

Maximilian e Maximilian. Nici un moment n-a fost Bogoiu. Tot timpul exterior, tot timpul cabotin.

Vraca foarte bun în unele momente — cele de lene — şi foarte prost în alte momente, care i-ar fi cerut oarecare uşurinţă, puţină fantezie. Dacă nu izbutesc să-l schimb, atunci lunga scenă finală din actul I e complet stricată — şi o dată cu ea, toată piesa.

Ceilalţi, unii amuzanţi, alţii inexpresivi, dar nici unul inacceptabil.

Ca să revin la Leni, trebuie să observ că a spus mai frumos şi mai sincer tocmai pasajele pe care îmi cerea să le suprim.

„Eu nu l-am cunoscut, dar l-am aşteptat... etc."

Avea ceva surd, melancolic, nu ştiu ce fel de resemnare, care se deschide — fără prea mult elan — spre o neaşteptată speranţă.

Ce stranie şi inferioară meseria asta de actor, în care cineva poate face foarte bine lucruri pe care nici măcar nu le înţelege. Poate că tocmai ăsta e semnul actorului adevărat. Poate că asta se cheamă „instinct".

(Aseară am fost la Leni, să mai citim încă o dată împreună rolul ei.

— De ce îşi ascultă Corina pulsul, în actul al 3-lea? mă întreabă ea. Fiindcă îi bate mai tare de cînd îl iubeşte pe Ştefan?

— Nu, dragă Leni. Îl ascultă pentru că se întoarce spre ea însăşi, pentru că, fiind pentru prima oară singură cu ea însăşi, are timpul, şi curiozitatea, şi nevoia să se observe, să se cunoască. Pune mîna pe propriul ei puls cum ar pune mîna pe inimă, pe o inimă pe care nici măcar nu ştia că o are...

— Crezi?... întreabă Leni, şi rămîne pe gînduri, cam neîncrezătoare.

Şi totuşi, momentul acesta — a cărui semnificaţie mărturiseşte că-i scapă — l-a jucat perfect.)

Sandina Stan, frumoasă, vulgară, bună de futut, îmi spune:

— Sunt încîntată că joc în sfîrşit într-o piesă de idei. Şi eu nici măcar nu îndrăznesc să rîd.

Agnia Bogoslava (care o joacă pe Agneş — şi spune cu foarte mult haz cele cîteva cuvinte pe care le are de spus) intră cu timiditate în loja de unde eu şi Sică urmărim repetiţia.

— Domnule director, vă rog să insistaţi pe lîngă domnul Sebastian să mai scrie cîteva replici şi pentru mine. Am aşa de puţine...

— Bine, bine... glumeşte Sică. O să-l rugăm să-ţi scrie un cuplet. Rîd de fata asta, care ţine morţiş să-i lungesc rolul — şi pe urmă, gîndindu-mă mai bine, copilăria ei mi se pare mişcătoare. E o copilărie de actor, făcută din cabotinaj, dar şi din pasiune. Teatrul e poate singurul loc unde oamenii nu fug de muncă, ci dimpotrivă, o caută cu tot dinadinsul.

Leni ajunsese la momentul celor două versuri:

Je hais le mouvement qui deplace les lignes
Et jamais je ne pleure, et jamais je ne ris,

cînd Sică s-a înclinat spre mine, şi, foarte încet, m-a întrebat:
— De cine sunt versurile astea?

Ieri după-masă, ceai intim la Marie Ghiolu, cu d-ra Lupa *(16)* şi, mai tîrziu, d-na Cantacuzino. O mulţime de lucruri de notat, dar nu mai am timp acum.

Marie, foarte frumoasă (poate pentru prima oară cu adevărat frumoasă, de cînd o cunosc eu), dar puţin exaltată, dacă nu de-a dreptul isterică.

— Nu-i aşa că am picioare frumoase?

Şi şi-a ridicat rochia pînă sus pe pulpe, ca să mi le arate. E adevărat că eram numai noi doi.

---

(16) Luli Popovici-Lupa (fiica lui N. Popovici-Lupa, director al Academiei Agronomice); era o prietenă a lui Nae Ionescu.

Duminică, 11 [septembrie 1938]

Catastrofală cădere a piesei lui Victor Ion Popa, aseară, la „Regina Maria".

Ce e groaznic în teatru e că oamenii nu-şi dau seama de ce fac — şi că trebuie nemiloasa lumină a rampei de premieră pentru ca, deodată, adevărul să sară în ochi.

Am ieşit de acolo plictisit de seara pierdută şi puţin îngrijorat de ce mă aşteaptă şi pe mine. E posibil oare ca şi eu să mă fi înşelat la fel de grav scriindu-mi piesa?

Mitică Theodorescu îi spunea lui Froda zilele trecute:

— Cum se poate, domnule, să jucaţi piesa lui Sebastian? E inadmisibil.

— E bună, zice Froda.

— Nu poate să fie bună, răspunde înverşunat Mitică. Cum o sa fie bună? Ascultă-mă pe mine, e proastă, e foarte proastă.

— Bine, dar nici nu o cunoşti, nici nu ai citit-o!

— Dar n-am nevoie să o citesc. Îţi spun eu, e proastă, e proastă...

Bunul şacal!

Luni, 12 [septembrie 1938]

Sîmbătă au fost lipite primele afişe. Acum sunt în tot oraşul, la fiecare pas. Am luat şi eu două afişe, unul să-l trimit Mamei la Paris, altul ca să-l păstrez. L-am fixat pe perete cu punaise, şi mă uitam la el, copilăreşte. Îmi făcea plăcere să-l văd. ...Şi pe urmă am făcut — tot cu voie-bună — o altă prostie, de acelaşi gen: m-am dus la fotograf, ca să fac o poză pentru program...

Dar acum mi-a trecut tot cheful. Sunt plictisit, mi-e totuna, nu am nici o grabă pentru premieră, nici o nelinişte şi nici un pic de curiozitate.

Am fost azi toată după-masa la repetiţie — şi totul mi s-a părut stupid. Cum apasă oamenii ăştia! În fiecare replică pun o mie de intenţii şi gesturi. Am impresia că fac cu ochiul spre mine, spre sala goală, spre souffleur — luîndu-ne martori la tot ce se întîmplă. Nici o naturaleţă, nici o convingere, nici un pic de adevăr.

Mîine nu mă mai duc. Îi las în voia lui Dumnezeu. Ba mă gîndesc să nu mă mai duc deloc. Şi mă bate gîndul să plec la Balcic pentru cîteva zile, să fiu cît mai departe de toată istoria asta care e cu atît mai caraghioasă astăzi, cînd războiul e poate la uşa. Aparatele de radio retransmit chiar în momentul ăsta discursul lui Hitler de la Nürnberg. Aparatul meu e stricat, dar de la etajul de dedesubt, sau de vizavi poate, vin pînă aici frînturi de discurs. Nu se poate distinge ce spune, dar se recunoaşte foarte bine vocea gutturală a lui

Hitler şi mai ales se aud uralele care îl întrerup mereu, nişte urale, nişte răcnete pur şi simplu demente.

Şi într-o astfel de zi vrei să iau în serios o piesă de teatru?

Miercuri, 14 [septembrie 1938]

Telegramele de dimineaţă sunt alarmante. Sudeţii au dat un ultimatum de 6 ore *(17)*. Cele 6 ore au trecut. Acum nimic nu e mai posibil decît războiul. S-ar putea să-l avem pînă diseară. S-ar putea să-l avem deja în momentul ăsta, în care scriu.

În oraş mi s-a spus că germanii au şi intrat în Cehoslovacia, fără să întîmpine deocamdată rezistenţă. S-ar putea oare să fiu mîine soldat?

---

(17) E vorba de conflictul provocat de pretenţiile germane asupra teritoriului ceh locuit de populaţie etnică germană („sudeţi").

Joi, 15 [septembrie 1938]

Am fost totuşi şi ieri la repetiţie, cu Froda de astă dată. Singurul act care a mers a fost, spre uluirea tuturor, desigur, actul al treilea, în care nici unul din ei n-a vrut să aibă încredere la lectură.

În schimb, actul I şi II, jucate strident, exterior, continuu fals. Iar intrarea lui Fotino, inacceptabilă. Să nu se poată oare juca o scenă de comedie decît trăgînd de ea?

Cabotinii ăştia mă sperie! Cînd mă gîndesc că se numesc „artişti", mă întreb cum nu-i sperie ironia termenului. Am avut impresia că sunt în mijlocul unui echipaj în derută. Fiecare vrea să se salveze pe el. Cadă piesa, prăpădească-se spectacolul — dar el să aibă succes, el să fie bine, el să aibe aplauze.

Froda i-a spus cu brutalitate lui Sică lucruri care l-au făcut să îngălbenească. Simţeam şi în Sică vanitatea de cabotin rănită. După un moment de panică — fiindcă tot spectacolul i se părea că zace la pămînt — a chemat pe cineva de la secretariat.

— Anunţă, domnule, la ziare. Premiera, miercuri seara. Şi, pînă atunci, două repetiţii pe zi.

Ar fi fost o soluţie fericită. Într-adevăr, într-o săptămînă de repetiţii se mai pot repara o sumă de lucruri. Şi, dacă nu mai mult, cel puţin textul putea fi bine învăţat, căci în momentul ăsta nimeni — decît poate Leni — nu e stăpîn pe el. Ce fel de interpretare poate fi sub teroarea exerciţiilor de memorie?

„Interpretare". Stupid cuvînt care, în teatru, e complet lipsit de sens. Nimeni nu interpretează nimic. Fiecare vine cu gesturile lui, cu icnetele lui, cu tuşea lui de acasă — şi le aplică rolului pe care îl joacă. Asta e tot.

În trei acte, mi se pare că n-a fost replică pe care să n-o simt falsă. Ar fi trebuit, replică de replică, să le dau tonul just, să restabilesc intenţia. Dar e o meserie care trece de puterile mele. Ar trebui să înjur, să urlu, să ameninţ, să reped, să risc orice, să nu mă uit la nici o susceptibilitate, la nici un prestigiu. Ar trebui să dau o bătălie cruntă, cu decizia de a mă certa, dacă e nevoie pentru totdeauna, cu fiecare din actori şi cu toţi laolaltă, cu Sică, cu Siegfried, cu souffleur-ul, cu maşinistul — cu toată lumea — şi poate că numai aşa aş reuşi să restabilesc piesa şi s-o apăr.

Dar merită? Am eu atîta încredere în ea, încît să o iau în aşa de serios?

Nu, nu. E o glumă, e un joc. Ar fi grotesc să uit acest lucru. Poate că voi avea de apărat în viaţă lucruri mai grave. Sper că şi în cariera mea de scriitor îmi sunt rezervate bătălii mai onorabile. Între cazul *De două mii de ani* şi între cazul *Jocul de-a vacanţa* sunt totuşi diferenţe pe care nu am dreptul să le uit. Acolo era vorba de ceva care mă angaja cu propria mea viaţă; aici e o copilărie, un fleac, o nimica toată.

Aşadar, premiera va fi sîmbătă. Sică a revenit imediat asupra primei lui decizii de amînare. Era prea multă lume care îl sfătuia să nu amîne. Şi argumentul fiecăruia era

acelaşi: Lasă, să vezi c-o să fie succes.

Fiecare aruncă vorba asta cu uşurinţă, pentru că nimeni nu e responsabil de ea. „O să fie succes". Îl aud pe Bereşteanu *(18)* spunînd asta — şi mă întreb ce fel de artă e asta în care şi Bereşteanu poate avea opinii şi face pronosticuri.

„O să fie succes." Dar mai sunt două zile pînă la premieră — şi nimeni nu e sigur pe rol, şi nimeni nu ştie cum să se îmbrace, şi nimeni nu ştie cînd să intre, cînd să iasă, cînd să vorbească şi cînd să tacă...

(18) Persoană din administraţia teatrului „Comœdia".

Vineri, 16 [septembrie 1938]

„Dans les choses Théatrâles — spune Goncourt — c'est abominable ces hauts et ces bas, et sans transition aucune."

Repetiţia de aseară a fost nesfîrşit mai bună. A fost chiar mulţumitoare. Am avut pe alocuri copilăreşti momente de emoţie. Cîţiva spectatori (Fifi Harand *(19)*, d-na Maximilian, Zissu) urmăreau spectacolul cu încordare. Mă amuza să-i aud rîzînd, să-i văd ştergîndu-şi pe furiş o lacrimă. (Azi, la repetiţia de după-masă, Beate Fredanov, la actul al treilea, plîngea de-a binelea. E drept că fata asta plînge aşa de uşor...)

(19) Actriţă.

Timus părea aseară cu totul cîştigat de spectacol. Dar nu trebuie să-l suspectez de amabilitate! E aşa de incomod să nu-ţi placă, e, dimpotrivă, atît de comod să aprobi...

Sică era fericit*. Exulta.

— E o piesă asta, domnule, da, da, e o piesă. Va trece cu siguranţă graniţa. O s-o traducem în franţuzeşte.

** Anulat: „cu totul mulţumit".*

L-am pus să repete de cîteva ori teribilele elogii, ceea ce, desigur, nu l-ar împiedica totuşi ca, în caz de insucces, să mă înjure pe toate drumurile. Parcă-l aud: „Cine m-a pus, dom'le, să mă încurc cu intelectualii ăştia?"

În linii mari, în linii foarte mari, aş putea fi mulţumit. În detalii, în nuanţe, rămîn însă un milion de lucruri de făcut. Trebuie să accept situaţia cum e — şi să privesc totul cu nepăsare. De asta e adevărat că nu mă pot plînge: n-am emoţii, n-am nerăbdare, n-am nici un fel de nelinişte. Cel puţin nu încă.

Am ieşit aseară cu Leni, după repetiţia de noapte. Am mîncat numai cu ea la „Wilson" şi ne-am întors spre casă tîrziu, aproape de 3. Jucase aşa de frumos, fusese atît de simplă, atît de intens şi sincer emoţionată în jocul ei, încît aveam pentru ea o tandreţe redeşteptată parcă din primele timpuri ale dragostei mele pentru ea. Ne-am oprit în faţa unui afiş şi ne-am citit numele tipărite unul lîngă altul. Eram singuri parcă pe tot bulevardul pustiu.

Sîmbătă, 17 [septembrie 1938]

Sunt o oră înainte de premieră. Cîte lucruri ar fi de scris! Sunt însă după o zi zbuciumată, pe care am petrecut-o toată, de la ora 1 la ora 7, în tribunal, pentru — coincidenţă — procesul lui Leni. O zi de tribunal mă macină şi mă extenuează în mod obişnuit — dar încă azi!

Îmi pare rău că nu pot nota tot ce ar fi de notat. Cel puţin în legătură cu repetiţia generală de azi-noapte.

Acuma nu-mi mai rămîne decît să aştept.

Duminică, 18 [septembrie 1938]

Mare succes. Foarte mare succes. Zeci de ridicări de cortină, atmosferă caldă, vibrantă în sală.

Eu am fost la cinematograf. Am văzut un film — şi l-am văzut cu toată liniştea, ca şi cum n-ar fi fost nimic excepţional în seara asta.

Am venit spre sfîrşit, destul de la timp pentru a mai simţi, vie, atmosfera de sărbătoare, de satisfacţie.

Cronicile de azi-dimineaţă elogioase. Spectacolul de matineu, plină sala. Pentru diseară, aproape toate locurile vîndute. Zeci de telefoane, zeci de felicitări.

Sunt desigur mulţumit, dar nu cred că mi-am pierdut capul. Sunt încă destul de sceptic şi mai ales sunt foarte obosit. Prea obosit ca să notez acuma tot ce ar fi de notat în legătură cu premiera.

Poate mîine.

Luni, 19 [septembrie 1938]

Cronicile (*Viitorul*, *Semnalul*...) continuă să fie bune. Aseară s-a jucat cu casa închisă, după ce s-au vîndut toate locurile suplimentare posibile. La matineu, încasări de 30.000, seara, peste 60.000.

Totuşi nu cred într-un mare succes de public. Nu cred că voi avea ceea ce se cheamă o serie. Pentru motive pe care n-am acum răbdarea să le înnumăr, dar pe care le cunosc perfect.

Marţi, 20 [septembrie 1938]

Cronicile de azi sunt copleşitoare. Ionel Dumitrescu, în *Curentul*, Carandino, în *România*, scriu cu un entuziasm, cu o prietenie, cu un elan care mă buimăceşte... Nu, nu aşteptam în nici un caz o astfel de primire. Pînă şi în *Universul* este o cronică — nu binevoitoare poate — căci tonul e rece şi parcă îmbufnat — dar suficient de elogioasă. Pînă acum, nici un cuvînt de adversitate, de nicăieri. Într-un fel e neliniştitor. Je ne demandais pas tant... *Neamul românesc*, *Porunca Vremii*, *Frontul*, care ar fi trebuit să mă atace cu violenţă, cum au făcut-o şi în trecut, tac, cel puţin deocamdată. Să fie tăcerea impusă de un succes prea mare ca să poată fi contestat? Să fie, dimpotrivă, tăcerea care precedează şi pregăteşte o răbufnire?

Seara de ieri, care e de obicei cea mai slabă din săptămînă, a avut o reţetă de 24.000. Bereşteanu, care a rectificat socotelile, mă asigură că a fost 26.000. Se pare că e foarte mult. (în aceeaşi seară, piesa lui Popa a făcut ceva mai puţin de 5.000.) Lui Camil nu-i venea să creadă că cifra de 24.000 e exactă. I se părea enormă.

E poate jenant să întrebi în fiecare seară cît s-a încasat, dar cînd atîţia oameni trăiesc sub obsesia reţetei, cînd de ea depinde totul în teatru, nu te poţi sustrage acestei curiozităţi.

Azi-dimineaţă l-am găsit pe Bereşteanu cu planul turneului întins pe birou, şi cu o serie de scrisori adresate impresarilor din provincie.

— Vezi ce bătaie de cap! Acuma trebuie să amînăm turneul.

Şi totuşi mă întreb dacă va fi un adevărat succes de serie. Actul III merge greu. Poate şi din vina regiei. Se apasă aşa de mult pe efectele comice din primele două acte, se rîde aşa de tare, încît actul trei rămîne în gol.

Am fost duminică seara la spectacol şi eram indignat de felul copilăros, absurd, în care se rîdea. Rîdeam şi eu ca prostul, luat de atmosfera de veselie din sală — e greu să rezişti unei săli de teatru arhiplină, cu lojile, balcoanele şi parterele înţesate şi zguduite de rîs — rîdeam, zic, şi eu, dar în acelaşi timp eram consternat. Ce mai pot înţelege

oamenii ăştia din piesa, dacă se amuză ca la o simplă farsă! Şi dovadă că nu mai înţeleg nimic e că actul al treilea îi derutează. La ridicarea cortinei ei continuă să rida — dar, după primele replici, după prima scenă mai ales, îşi dau seama că rîsul lor e cam deplasat şi atunci toată veselia lor rămîne suspendată. E foarte posibil ca acest act al treilea să nu-i permită piesei a se angaja cu adevărat într-o lungă serie.

Lui Rosetti nu i-a plăcut deloc nici piesa, nici spectacolul. Nu mi-a spus-o lămurit — dar mai era nevoie să mi-o spună? Destul că nu mi-a dat nici un telefon după premieră. Ieri, cînd l-am văzut, felicitările lui au fost atît de evazive, atît de jenate, încît aproape că m-am simţit obligat să-i cer scuze pentru piesă, ca pentru un lucru de ruşine.

Desigur, nici lui Vişoianu — care era în aceeaşi loje cu Rosetti şi care nici el nu mi-a dat de atunci nici un semn de viaţă —, desigur că nici lui nu i-a plăcut.

E foarte bine. E o chemare la ordine. E timpul să-mi amintesc tot ce nu mi-a plăcut niciodată în piesa mea. E timpul să-mi spun iar şi iar că toată întîmplarea asta e poate un lucru agreabil — dar în orice caz neserios.

Forţa de radiere a teatrului. Am scris cinci cărţi şi niciodată n-am avut sentimentul ăsta de a fi fost pus în legătură directă cu „publicul", de a fi ajuns pînă la el, de a-l fi preocupat, de a-l fi emoţionat. A fost de ajuns însă să am o premieră de teatru, pentru ca deodată să se stîrnească un întreg curent de curiozitate, de nerăbdare, de simpatie. Primesc zeci de telefoane, zeci de mesaje, din locurile cele mai surprinzătoare, cele mai neaşteptate.

Miercuri, 21 [septembrie 1938]

Reţeta de aseară: 32.000! Se pare că e cu totul neobişnuit.

O sală frumoasă, neînghesuită, care asculta frumos. Aproape un public de concert. Se rîdea mai puţin brutal: se surîdea. Aveam pe alocuri impresia că sunt la o şedinţă de muzică de cameră.

Dar e timpul să mă liberez de teatru. E şi cazul să nu mă mai arăt pe acolo. E în sfîrşit timpul să mă întorc la lucrurile serioase.

Sîmbătă, 24 [septembrie 1938]

Din ceas în ceas poate izbucni războiul. Cehoslovacia a mobilizat aseară. Franţa se pare că a mobilizat şi ea, fără să pronunţe expres cuvîntul de „mobilizare generală". Azi-noapte, războiul era iminent. În oraş, pe la 3 de noapte, o atmosferă de panică: sau poate nici măcar de panică; un fel de paloare obosită de oameni care au renunţat.

Acum avem un moment de sincopă. Chamberlain s-a reîntors la Londra cu noile revendicări hitleriste. Vor fi acceptate? Vom avea o „pace germană", care suprimă libertatea în Europa — cine ştie pe cît timp? Poate pentru o întreagă epocă istorică. Nu vor fi acceptate? Vom avea războiul. Totul e o chestiune de zile, poate şi mai puţin, o chestiune de ore, de minute.

La teatru lucrurile au mers în descreştere. Aseară 17.000! — cifră cu totul îngrijorătoare. „Succesul" să fi trecut atît de repede?

Explicaţii sunt numeroase. A plouat, au fost veşti politice proaste, lumea a fost sub presiunea evenimentelor etc.

Dar se găsesc totdeauna explicaţii pentru un insucces. În schimb, nu e nevoie de nici o explicaţie pentru un mare succes, pentru un adevărat succes. Şi probabil nu e cazul piesei mele...

Duminică, 25 [septembrie 1938]

Aseară au fost toate locurile vîndute. Totuşi cred că nu mai poate fi vorba nici de un

„mare succes", nici de un succes pur şi simplu. Matineul de ieri, sîmbătă, se pare că a fost extrem de slab, iar cel de azi n-a adus decît vreo 15.000, adică jumătate cît săptămîna trecută. Poate că diseară va fi încă bine — deşi e prima seară de Roşăşună *(20)* — dar mîine seară, luni, mă tem că va fi prost de tot. Nu mai îndrăznesc să fac socoteli, să fac planuri copilăroase... Sutele de mii de lei pe care le visam, mai mult ca să glumesc, nici ca glumă nu mai pot fi visate.

(20) Din ebraică: „Roş-ha-şana" — sărbătoarea care marchează Anul Nou în ca lendarul ebraic (prima zi a lunii Tishri).

Am trecut pe la teatru şi am văzut cîteva scene din actul doi. M-am îngrozit cît de prost se joacă. Fără convingere, fără elan, cu bîlbîieli, cu replici sărite, cu altele adăugate. Parca aş fi fost la o repetiţie — la una din cele mai proaste repetiţii. Am fugit înspăimîntat.

Marţi, 27 [septembrie 1938]

Telefon de la Paris, de la Poldy. El crede că astă-seară Franţa va decreta mobilizarea generală şi că sîmbătă războiul va fi declanşat. Mă întreabă ce să facă cu Mama. Vrea s-o trimeată spre ţară, dar mă înspăimîntă gîndul că ar putea, Doamne fereşte, să o apuce războiul pe drum, în Italia, de exemplu. Singură, nevorbind decît româneşte, speriată, fără bani, ce va face? Cum se va descurca?

Şi, pe de altă parte, nici la Sceaux nu mai poate rămîne, căci şi acolo va fi singură, Poldy şi Benu urmînd să se înroleze din prima zi.

Mamă dragă, dacă s-ar putea ca războiul ăsta să nu treacă prin inima dumitale! Dacă cel puţin s-ar putea să nu pierzi în el decît ceea ce oricum e pierdut! Dacă s-ar putea să plătesc eu tot, pentru voi toţi. E ultima consolare pe care o cer.

[Octombrie]

Sîmbătă, 1 octombrie [1938]

Pace. Un fel de pace. N-am curajul să mă bucur. Acordul de la München nu ne trimite pe front, ne lasă să trăim — dar ne pregăteşte un timp groaznic. Abea acum vom şti ce se cheamă presiunea hitleristă.

Mi se pare logic să aştept o înclinare spre dreapta în Franţa şi un puternic reviriment antisemit în România. Văd foarte bine un nou guvern Goga-Cuza, sau poate chiar o lentă tranziţie spre un regim legionar, convenabil amenajat.

Dar vom trăi...

Ieri nici n-am mai îndrăznit să trec pe la teatru. Seara de joi fusese consternantă: 11.000 de lei. Eram dezolat, aveam remuşcări şi mă simţeam responsabil faţă de oamenii de la teatru, ca şi cum i-aş fi vîrît într-o proastă afacere. Toată lumea îmi spunea că nu trebuie să fiu speriat şi că sala e goală din cauza evenimentelor de la München, al căror rezultat lumea îl aştepta din moment în moment — şi, pe de altă parte, din cauza exerciţiilor de apărare pasivă care cufundase tot oraşul în întuneric şi îi dădea un aspect sinistru, cu felinarele stinse, cu ferestrele oblonite, cu sirenele care şuierau, cu clopotele care băteau...

Ieri n-am mai trecut pe la teatru să întreb: mi s-a spus doar că vinerea e una din cele mai proaste zile din săptămînă.

Ei bine... spre stupoarea mea, azi-dimineaţă îl întîlnesc pe Axente, dactilograful, care îmi spune:

— Ne-aţi bătut aseară la „Comœdia"; noi la „Regina Maria" am făcut 24.000, şi dvs. 26.000.

Nu-mi venea să cred. Mi-am luat inima în dinţi şi am trecut pe la teatru s-o întreb pe

casieriţă. Da: era exact!

S-ar putea oare să se redreseze? S-ar putea încă să fie totuşi un mic succes?

Noaptea trecută, un an de cînd ajungeam la Paris — şi mi se furau valizele şi manuscrisul.

Miercuri, 5 [octombrie 1938]

Ieri am vorbit cu Ocneanu despre roman *(21)*. Cred că-l voi publica la el. E singurul editor cu care se poate lucra *(22)*. Mă întreb doar ce voi face cu contractul de la Delafras.

(21) Accidentul.
(22) Editura Alcalay.

Am citit azi capitolul VI, pe care nu l-am mai răsfoit de la Bran şi îl uitasem. Mi s-a părut mult mai bun decît în momentul în care îl lucram — şi cînd eram atît de nemulţumit de el.

Aş vrea ca romanul să apară pe la sfîrşitul lui noiembrie, începutul lui decembrie. Pentru asta va trebui însă ca de la 15 octombrie încolo, ziua, noaptea — să nu mai fac altceva decît să scriu. Nici tribunal, nici *Fundaţie*, nimic...

Reclama piesei în *Timpul* de azi anunţă „ultimele reprezentaţii". Mă întreb de ce. Turneul cu *Ionescu G. Maria* a fost amînat pentru 19 octombrie, iar pînă atunci ar putea să se joace mereu *Jocul de-a vacanţa*, mai ales că, chiar dacă n-a mers strălucit, nici rău nu se poate spune că a mers. Luni şi marţi au fost seri slabe (azi e Iom Kipur *(23)*), iar sîmbătă şi duminică au fost puţin peste 40.000 — ceea ce nu e prea rău.

(23) Zi de post şi pocăinţă (în ziua a zecea a lunii Tishri), cea mai importantă zi din calendarul liturgic evreiesc.

Şi faţă de Zoe, şi faţă de Leni, în completă retragere. E mai cuminte, e mai simplu — chiar dacă, Dumnezeu unul o ştie — nu e vesel deloc.

Marţi, 11 [octombrie 1938]

Sîmbătă şi duminică destul de slab (ceva mai mult de 30.000), dar ieri, luni, foarte, foarte prost. Pînă la ora 8 se vînduseră de vreo 5.000. N-am mai întrebat cît s-a făcut în total pînă la urmă. Desigur nu mai mult de 9-10.000. Am intrat un moment în sală, în timpul actului I; parterul era destul de bine populat — probabil multe bilete de favoare — dar balcoanele goale.

Ce trist lucru o piesă care se apropie de sfîrşit. Un roman se impune mai puţin gălăgios, mai puţin ostentativ, dar şi iese din circulaţie mai lent, fără bruscheţe, depărtîndu-se încet, pe nesimţite.

De bine, de rău, piesa se va mai juca săptămîna asta, căci nici nu au altceva de jucat între timp, pînă la începerea turneului — dar „cariera" ei, cum se zice la teatru — e terminată.

Sică, aseară, era parcă puţin descurajat.

— Te rog — i-am spus eu — să nu-mi faci reproşuri.

— N-am nici un reproş să-ţi fac. Sunt foarte bucuros că ţi-am jucat piesa. Dar sunt dezolat de publicul ăsta. Din nou ajung la concluzia că nu avem public pentru un spectacol subţire. Nu numai că piesa d-tale era bună, nu numai că spectacolul era reuşit, nu numai că am avut o premieră de răsunet, dar toată prima săptămîna indica un entuziasm general, un succes sigur. Spune! ce să mai înţelegi? ce să mai crezi?

Sîmbătă, 15 [octombrie 1938]

Ca şi cum Leni şi Zoe n-ar fi fost de ajuns pentru a-mi complica viaţa, iat-o acum şi pe Alice Theodorian. Telefonează de zece ori pe zi (ba chiar şi noaptea), mă cheamă mereu la masă, e insistentă, e plină de subînţelesuri, e provocatoare.

Începe să devie totul prea comic. Ce ironie a destinului meu: evreu să fac şi figură de „homme à femmes"!

Ziua de ieri a fost în privinţa asta de-a dreptul stupidă. La prînz a fost Zoe (Papa era la Brăila). Seara a venit Leni, iar seara de tot m-am dus eu la Alice Th. Socoteli prea complicate de dus cu fiecare în parte. Şi cînd mă gîndesc că, într-o viaţă regulată, aş fi fost bărbatul cel mai credincios şi mai* puţin frivol din lume...

Mă las destrămat în atîtea ridicule poveşti, care nici una nu duce nicăieri...

---

* *Anulat: „serios".*

Luni, 17 [octombrie 1938]

Ieri-dimineaţă a sosit Mama, după ce 24 de ore a stat într-un fel de „carantină" la Jimbolia. A trebuit să capăt prin Ralea un ordin telegrafic al Ministerului de Interne, pentru ca să-şi poată continua drumul spre casă. Se pare că nu numai Jimbolia, dar toate punctele de frontieră sunt pline de evrei opriţi pe loc, neputînd nici să se întoarcă în ţările de unde vin, nici să intre în România, deşi toţi sunt purtători de paşapoarte româneşti. Nici o explicaţie pentru barbaria asta, nici o justificare.

— Oribile vremuri trăim! se lamenta Ralea, jenat.

Numai că jena asta nu-l împiedică să fie complice. Un complice pasiv şi cu conflicte de conştiinţă — dar care îşi poartă cu destulă comoditate aceste conflicte...

Ce ne mai aşteaptă, Doamne, de aici încolo?

Duminică seara a fost ultimul spectacol. Mi-au făcut măgăria de a relua în ultimele două zile rămase pînă la turneu, ieri şi azi, *Ionescu G. Maria*. În felul ăsta, am aerul de a fi fost scos de pe afiş şi înlocuit cu o piesă veche, ca şi cum ar fi fost un prea mare dezastru, pentru a mai fi suportat încă două zile. Un moment, am fost indignat. Pe urmă, mi-a trecut. La urma urmelor, nu vreau să iau în tragic nimic din ce mi se întîmplă în teatru.

A fost o aventură — şi s-a terminat. Nu cu prea mari foloase, dar nici cu prea mari pierderi.

Sîmbătă seara, la penultima reprezentaţie, am asistat la întreg spectacolul, ceea [ce] nu mi s-a mai întîmplat din duminica imediat următoare premierei. Fragmente din fiecare act am mai văzut din cînd în cînd, după cum se întîmplă să trec pe la teatru, ieşind de la un cinematograf, sau trecînd s-o văd pe Leni — dar piesa, de la început şi pînă la sfîrşit, n-am văzut-o decît de două ori. M-am obişnuit cu ea — şi acum mi-e aproape imposibil s-o mai judec.

Imaginea spectacolului s-a suprapus aproape complect imaginei iniţiale. La început deosebirile dintre ce visasem eu şi ce realizau ei pe scenă erau crispante. Pe urmă, încetul cu încetul, gesturile lor — chiar cînd erau greşite —, intonaţiile lor, chiar cînd erau false, s-au substituit vocilor pe care le ascultasem eu scriind. Aş fi vrut uneori să protestez, aş fi vrut să-i chem la ordine, aş fi vrut să restabilesc textul meu, aş fi vrut să impun piesa pe care am scris-o, în locul celei pe care mi-o jucau ei — dar ar fi trebuit şi un prea mare efort, şi, pe de altă parte, nici nu aveam convingerea că merită.

Duminică seara am mai ascultat — pentru ultima oară! — actul al treilea. Eram la balcon, de unde scena se vede depărtată, cu ceva magic în această depărtare, şi uneori închideam ochii ca să ascult. Poate sentimentul că e într-adevăr pentru ultima oară, că de aici încolo toate acele cuvinte nu vor mai fi rostite, că vor rămîne într-un dosar bătut la maşină sau, în cazul cel mai bun, într-o carte tipărită — poate toate aceste gînduri, care

aveau un gust de despărţire, mă făceau să ascult, pentru prima oară, cu emoţie. Îmi spuneam că ceva moare, că ceva se duce pentru totdeauna, că se rupe definitiv de mine. Nu voi mai vedea capetele acestea de spectatori înclinaţi spre scenă, în tăcerea unei săli populate, în întunericul risipit doar de focurile rampei, ascultînd, primind, facînd ecou, răspunzînd cuvintelor scrise de mine. Nu voi mai auzi nici rîsetele acestea, care urcă într-o rumoare vie, caldă, spre scenă.

Era lîngă mine o fată care plîngea. E ultima fată care plînge pentru *Jocul de-a vacanţa*.

Leni pleacă mîine în turneu. A fost azi aici. Nu ştiu dacă e frumoasă: desigur nu. Dar are o piele albă, strălucitoare; o carne tandră, tînără.

— În ziua de 17 noiembrie să mă aştepţi în noua ta casă — mi-a spus plecînd.

Şi am într-adevăr impresia că o aştept, deşi îmi dau seama că nu se poate. Ultimele scadenţe în acest vechi amor se apropie.

[Noiembrie]

19 noiembrie [1938]. Sîmbătă

De două zile, în garsoniera mea. Ar trebui să ţin minte că ăsta a fost unul din visele mele vechi — şi ar trebui să fiu mulţumit. Totuşi, duc de cîteva zile o inimă cenuşie. Nici o speranţă, nici o aşteptare, nici o hotărîre.

E o cameră mare, albă, cu multă lumină, la etajul VIII. E drept că e pe Calea Victoriei — lucru care în principiu îmi displace — dar, de la înălţimea la care sunt, nu se mai poate spune că locuiesc pe o stradă anumită. Am o terasă, destul de încăpătoare — ar primi cu uşurinţă trei chaise-longuri deschise — şi de acolo cuprind în semicerc jumătate Bucureşti. E, ca peisaj, ceva din intrarea în rada New Yorkului. Plutesc între building-uri. Nu vreau deocamd*

* *Enunţ neîncheiat.*

Duminică, 20 [noiembrie 1938]

Aseară m-a întrerupt din scris Zoe. Nu mai pot continua nota începută ieri. Nici nu mai ţin minte exact ce voiam să scriu.

Era prima femeie care intra în casa asta. Nu mi-am putut opri un elan de tandreţe. Am dezbrăcat-o, am culcat-o, am lăsat-o să mormăie sub plapumă, ca o pisică la căldură, şi am scoborît să iau prăjituri de la „Nestor". Ce bine e să ştii că ai lăsat sus în camera ta o femeie tînără, care te aşteaptă...

Dar, se înţelege, toate astea nu au nici un sens.

Azi-dimineaţă s-a reluat, într-un stupid matineu de la ora 10, *Jocul de-a vacanţa*. (Turneul într-adevăr s-a terminat joi — cînd s-a întors şi Leni.) Am atît de puţină încredere în piesa mea, încît nici pentru matineurile de la ora 6 nu o socotesc destul de bună.

Nici n-am fost la teatru. Nu în semn de protest — ci din sinceră nepăsare.

Au fost în schimb Mama, Benu şi Papa, iar de la teatru au trecut pe aici — Mama aducîndu-mi două crizanteme. E bine că primele flori care intră în casa asta mi le aduce ea.

Miercuri, 30 [noiembrie 1938]

Corneliu Codreanu împuşcat şi îngropat azi-noapte, împreună cu asasinii lui Duca şi cu asasinii lui Stelescu *(24)*. Fugiţi de sub escortă. Totul a fost prea fulgerător şi prea neaşteptat, pentru ca să-mi dau seama ce poate urma.

Încă o dată, trebuie să observ că împrejurările interne sunt neaşteptat de ferme şi că

ar putea indica o redresare. Situaţia externă e atît de confuză şi de nefericită, încît împiedică orice încercare, cît de timidă, de a fi optimist.

(24) Mihai Stelescu, lider legionar, asasinat de foştii camarazi, după ce părăsise mişcarea şi devenise adversar al lui Codreanu.

[Decembrie]

Vineri, 2 [decembrie 1938]

Stupoare şi linişte. Un fel de linişte încremenită. Am impresia că nimeni nu şi-a revenit încă din buimăceala primului minut.

Ar fi în logica lucrurilor ca toată această spaimă amuţită să spargă într-o explozie antisemită. E o supapă de siguranţă, pe care n-ar fi exclus s-o deschidă chiar guvernul. Şi de astă dată s-ar putea să plătim tot noi.

Marţi, 6 [decembrie 1938]

A fost Cella la mine şi — fără să-mi dau seama cum am ajuns să vorbim despre asta — mi-a povestit o sumă de lucruri despre Zoe. Despre „trecutul" lui Zoe.

Mai ales mi-a dat numeroase detalii despre un amor al lui Zoe, în care nu mi-a fost greu să recunosc marele amor despre care ea însăşi îmi povestea astă-vară. E un anume Bisco Iscovici — şi Cella, care îl cunoaşte foarte bine, m-a ajutat nu numai să-l „văd" foarte bine, dar să reconstitui întreg romanul iubirii lor. Şi am avut dintr-o dată senzaţia că Zoe, fata asta admirabilă, pe care o văd atît de des, care sîmbătă după-masă a dormit în patul meu, şi pe urmă, goală, făcea tumbe copilăreşti pe parchet, fata asta cu care aseară am fost la cinematograf este pentru mine o necunoscută.

Mă sperie puţin sentimentul ăsta. E ca şi cum deodată, în jurul meu, lucrurile — de care mă rezemam, pe care le cunoşteam, care îmi erau familiare — şi-ar pierde din consistenţa lor, şi-ar schimba culoarea, dimensiunile, realitatea...

Sîmbătă, 10 [decembrie 1938]

Marţi, de Sfîntul Niculae, i-am trimis Ninei, de ziua ei, o floare şi cîteva rînduri, în care îi spuneam că ezit să vin la ei, de vreme ce Mircea, fiind în Bucureşti de atîta vreme, nu mi-a dat nici un semn de viaţă.

Ieri, la Fundaţie, găsesc o scrisoare din partea ei, o scrisoare de mulţumiri, de simplă politeţă, nici rece, nici cordială, tocmai bine indiferentă: „Grelele încercări prin care am trecut, Mircea şi cu mine, ne-au făcut să ne izolăm complet de lume".

Îi înţeleg foarte bine. Simt că de la moartea lui Codreanu ei trebuie să se considere în doliu. Dacă m-ar primi pe mine, ar avea poate sentimentul că trădează o cauză. Sunt lucruri ireparabile, care nu mai lasă loc nici pentru amintiri.

Nae a semnat o declaraţie de solidarizare cu cei 318 „camarazi de la Vaslui". Textul a apărut în facsimil, în toate ziarele de azi-dimineaţă. *Am avut un sentiment nedesluşit că lucrurile astea mă privesc puţin şi pe mine personal, văzînd în clişeu scrisul lui Nae, pe care îl cunosc atît de bine, scrisul lui clar, decis, parcă tipografic.

** Anulat: „Mi s-a părut".*

Vineri, 16 [decembrie 1938]

Azi-dimineaţă, la *Fundaţie*, Mircea în grup cu Cioculescu, Biberi Benador. Mă apropii să le spun bună ziua — şi, spre surpriza mea, Mircea se ridică în picioare şi mă îmbrăţişează.

Gest reflex? Amintiri vechi mai puternice decît faptele recente?

Sîmbătă, 17 [decembrie 1938]

Dinu Noica îi trimite, de la Paris, lui Comarnescu, o scrisoare prin care îl anunţă că, în urma uciderii lui Codreanu, el s-a decis să devină legionar şi că, în consecinţă, consideră reziliate toate contractele pe care le are cu *Fundaţiile Regale*, fiind gata să înapoieze în cel mai scurt timp sumele luate ca avans.

Îl recunosc foarte bine pe Dinu Noica,

În schimb, Mircea i-a făcut o vizită lui Rosetti, pentru a-l anunţa că el rămîne scriitor şi om de ştiinţă, că vrea să publice cărţi, că vrea — mai mult ca oricînd — să se ocupe de institutul de orientalistică, ce ar urma să se înfiinţeze în cadrul *Fundaţiilor*.

Nici asta nu e rău.

Aseară, la Naţional, premiera lui Bunbury, de Wilde, tradusă de mine. (Lucru pe care nu-l ştie nimeni, pentru că, desigur, Sadoveanu nu voia să rişte a pune numele meu pe afiş. De altfel, nici eu nu prea mă mîndresc cu o piesă englezească tradusă după o traducere franceză.) Totuşi e amuzant să asculţi spuse de pe scenă fraze scrise de tine. Am avut nu ştiu ce curiozitate de autor (ca şi cum textul mi-ar fi aparţinut), şi în acelaşi timp o detaşare completă, căci nu mă simţeam deloc angajat în spectacol.

[1939]

[Ianuarie]

Joi, 5 ianuarie 1939

Scenă din biroul lui Titeanu *(1)*, ieri — relatată de Hurtig *(2)*, la care am dejunat azi:

Intră şeful de cabinet.

— Domnule ministru, a venit adeziunea Societăţii Scriitorilor la Frontul Naţional *(3)* — dar sunt cîteva nume penibile.

— Care?

— Mihail Sebastian, Sergiu Dan... Ce e de făcut?

— Cunoşti ordinele. Nu gutem compromite mişcarea. Şterge-i.

Şi într-adevăr ne-a şters. În ziarele de azi, o listă a S.S.R.-ului, din care lipsesc numele noastre.

Nu e mai puţin adevărat că ieri, la *Fundaţie*, am fost pus să semnez un formular de înscriere.

---

(1) Eugen Titeanu, gazetar, fost prim-redactor la Fapta (1930), era subsecretar de stat pentru Presă şi Informaţii în guvernul Miron Cristea.

(2) Probabil Alexandru Hurtig, redactor-şef la Argus şi director al Agenţiei Rador.

(3) Frontul Renaşterii Naţionale, organizat de regele Carol al II-lea după desfiinţarea partidelor politice.

Luni, 9 [ianuarie 1939]

Nu înţeleg de ce mi-am pierdut vacanţa de Crăciun rămînînd în Bucureşti. Aş fi putut să-mi termin romanul, aş fi putut să schiez... În loc de asta, mi-am pierdut nopţile şi zilele nefăcînd nimic. Iată-mă la sfîrşitul vacanţei, obosit, fără elan, fără chef de lucru, leneş, dezorientat, plin de remuşcări. Şi din nou n-am bani, ceea ce îmi aminteşte că am 31 de ani, că viaţa trece pe lîngă mine, că o pierd, că aproape am pierdut-o.

Şi e afară o neverosimilă zi de primăvară, caldă, însorită, care mă face de două ori mai trist.

Marţi, 17 [ianuarie 1939]

Comica, absurda şi în fond teribila situaţie pe care o suport de 8 luni cu Zoe va trebui să o joc din nou pentru Leni.

A fost aici ieri, s-a dezbrăcat şi, pe urmă, în faţa năruirii mele, s-a purtat de o delicateţă, de o simplicitate care au făcut să trecem uşor printr-un moment care mi se părea fără ieşire, fără salvare.

E foarte frumoasă. E mult mai frumoasă decît puteam crede după cele mai încrezătoare aşteptări.

Ce cuplu de amante care se deosebesc şi se completează tocmai prin acordurile lor, Z. şi L. Şi, în fond, ce viaţă — complicată, desigur, dar plină — aş putea duce între amîndouă.

Viaţă complicată! Există oare o viaţă mai complicată, mai stupid, mai fără sens complicată decît a mea?

O privesc cu un fel de stupoare resemnată, care singură probabil mă opreşte să termin o dată pentru totdeauna cu totul.

Nu mai e loc în viaţa mea decît pentru sinucidere sau pentru o plecare definitivă, undeva, în singurătate.

Vineri, 20 [ianuarie 1939]

Oroare, dezgust, ceva murdar, obscen, trist pînă dincolo de orice limită...

Cît trebuie să fie de tare inerţia mea, pentru a trăi mai departe şi după o zi ca asta?

Joi, 26 [ianuarie 1939]

Întors azi-noapte de pe Schuller, unde am fost plecat la schi cinci zile. Prea puţin pentru o evadare. Oricum, un răgaz. O suspendare, o ţinere pe loc. Am încercat să nu mă gîndesc la nimic, am încercat să uit. Ştiam că nu se poate, dar căutam cel puţin un anestezic. Şi acum vine trezirea?

[Februarie]

Marţi, 7 februarie [1939]

Dejun ieri la Blank, cu domnul de Norpois. În realitate îl cheamă „contele de La Rochefoucauld", dar este* un Norpois tipic. Eram tentat să-l întreb dacă nu l-a cetit pe Proust şi dacă nu-l frapează asemănarea. Ar fi fost o grosolănie, desigur, dar şi aşa nu cred că am avut prea mult tact în conversaţia cu el.

** Anulat: „incontestabil".*

Nu ştiam la început că este „ministrul Ordinului de la Malta pe lîngă Curtea din Bucureşti". Cum vorbea mereu despre paşaportul lui diplomatic, eram convins că este în diplomaţia franceză — şi din cauza asta m-a uluit violenţa cu care îi înjura pe socialişti (Blum în special), ardoarea cu care lua partea lui Franco, dispreţul cu care îi ţintuia pe republicanii spanioli, bucuria cu care aştepta triumful „naţionalist". Eram aproape indignat şi i-am amintit că Franţa mai are de aici încolo încă o frontieră de apărat. Cred că am fost puţin agresiv, puţin irritant. Îmi pare rău. Ar trebui să învăţ să ascult liniştit, politicos, fără reacţiuni prea vii. Ce Dumnezeu! măcar atîta lucru să fi învăţat din cunoaşterea lui Proust. Cred că La Rochefoucauld-Norpois ar fi „dat" ieri mult mai mult, dacă i-aş fi inspirat încredere şi dacă — nesimţind în mine un opozant — ar fi fost la largul lui. Maurice Turbé, într-o asemenea împrejurare, ar fi simulat perfect un aer modest, mirat, admirativ şi obedient.

Dar chiar şi aşa, tipul a fost amuzant. E aşa de mult „diplomat în retragere"! (însăşi situaţia lui de ministru al unei ficţiuni îl face să exagereze ostentativ ticurile diplomatului.)

Vorbeşte despre totul cu un aer de falsă modestie, sub care explodează sentimentul lui de importanţă, de iniţiere în marile secrete, pe care condescinde să le comunice ascultătorilor, dar neoficial, puţin „incognito". „Vous savez, mais je n'en sais rien; je suis d'une totale ignorance." Şi cînd a spus „totale ignorance", e ca şi cum te-ar invita să citeşti dincolo de zîmbetul lui o sumă de mari mistere.

Cancanuri de la curtea italiană, de la curtea spaniolă, mici fleacuri stupide spuse cu ceva tainic şi subliniate apoi scurt: „et vous savez, ça c'est déjà de l'histoire". Nu ştiu ce respect comic, puţin familiar pentru marile dinastii europene. „Victor Emmanuel est un grand roi." „Don Juan est marié à une charmante Bourbon. Des gens très sérieux." „Lors de la marche sur Rome, Victor Emmanuel a agi en chef de la maison de Savoie." Şi, relatînd prima întrevedere între Mussolini şi rege, adaugă: „Je le tiens d'une personne qui était presente et qui n'était pas le roi".

Aderca, pe care l-am întîlnit aseară la cercul sefard *(4)*, unde am vorbit amîndoi despre Baltazar, într-un fel de şezătoare „festivă" — îmi spunea că deploră moartea lui Codreanu, care a fost un mare om, o apariţie genială, o forţă etică fără seamăn şi a cărui „moarte de sfînt" este o pierdere ireparabilă.

(4) Cerc cultural al evreilor de rit spaniol din Bucureşti.

Leni vine mereu — şi eu o chem şi o primesc mereu. Unde mă va duce toată povestea asta nu ştiu — dar sunt fericit că o am lîngă mine şi că încă n-am pierdut-o. Dar mai tîrziu? Dar mai departe?

Joi, 9 [februarie 1939]

Alaltăseară au fost la mine Nina şi Mircea. Ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat... Ca şi cum n-ar fi între noi un an de uitare...

Multe lucruri pitoreşti despre viaţa lui de lagăr la Ciuc şi mai ales despre convieţuirea cu Nae, pe care l-a evocat cu atîta căldură, încît mi s-a făcut deodată dor de el... Cît de rău îmi pare că n-am apucat să-l văd înainte de rearestarea lui!

Învăţ de vreo trei săptămîni englezeşte. Zilele trecute mi-am cumpărat prima carte, pe care voi încerca s-o silabisesc. Scrisorile lui Lawrence. E prematur, desigur, dar îmi făcea plăcere să pun între cărţile mele un volum de la „Albatros".

Încolo, totul cum ştii. Adică absurd, umilitor şi de nesuportat. De unde iau puterea de a tîrî după mine traiul ăsta nefericit, zi de zi, nu ştiu. Probabil din lene — singura mea forţă.

Sîmbătă, 11 [februarie 1939]

Camil, director la Teatrul Naţional. L-au instalat ieri, şi după instalare am dejunat împreună, singuri, la „Continental".

Mă tem de ce va face. Aş vrea să reuşească — e una din puţinele şanse mari care i se oferă.

Duminică, 12 [februarie 1939]

M-am decis să revin la romanul meu. Vreau să-l termin. E absurd să-l ţin de atîta vreme neterminat. Toată activitatea mea de scriitor (dar mai sunt eu un scriitor?) stă în loc din cauza lui.

Afară de asta, nu am bani, şi nici nu ştiu unde aş putea găsi. Se apropie chiriile de primăvară. Dacă pot trimite romanul la tipar, găsesc imediat 20 sau poate chiar 30 de mii de lei.

În plus, lucrînd, pot regăsi — cel puţin pentru cîtăva vreme — un sens vieţii ăsteia destrămate. Măcar atîta lucru să rămînă scrisul pentru mine: un refugiu.

Dacă va fi nevoie, mă voi închide în casă. Dacă va fi greu să mă închid în casă (Zoe, Leni, Fundaţia, telefonul etc., etc.) voi pleca din Bucureşti. Trebuie.

Am recitit azi manuscrisul. L-am recitit cu destulă plăcere. Primul lucru de făcut este să pun la punct partea reconstituită. Las deoparte regretele, las deoparte sentimentul că ce am pierdut este în fond ireparabil, iar ce reconstitui este insuficient, dacă nu complet ratat — las deoparte scrupule şi suspine (scrupulele astea nu sunt şi ele o formă de lene?), las totul deoparte şi pornesc deocamdată să *pun în ordine tot ce se află scris pînă azi. În cîteva zile — 2, 3, dar în nici un caz mai mult de 4 — trebuie să pot **da unei dactilografe cele şase capitole scrise. Iar pe urmă trebuie să urmeze restul. Nu-mi acord mai mult de o lună pentru totul. La sfîrşitul lui martie cartea să apară!

E o făgăduială, e un legămînt, este o chestiune de seriozitate.

---

* *Anulat: „pregătesc".*

** *Anulat: „trimite".*

[Martie]

8 martie [1939]. Miercuri

Marietta Sadova îmi cere *Jocul de-a vacanţa*, ca să facă un turneu în ţară de la 8 aprilie la 1 mai.

Nu o pot desigur refuza (nu am nici un motiv sau pretext plauzibil de invocat) — dar întîmplarea asta, care mă ia oarecum prin surprindere, mă plictiseşte sincer. Ce pot cîştiga din punct de vedere bani e ridicul. Ce pot însă pierde, deşi nu e grav, e jenant. Nu ţin prea mult la piesa asta (mai ales acum, de cînd „cariera" ei e definitiv încheiată, şi încă fără glorie!), dar nici nu sufăr să o văd tîrîtă prin ţară, cu o trupă de cabotini adunaţi de unde s-o nimeri, prin săli mizerabile, trei sferturi goale, sau umplute cu bilete distribuite prin prefecturi, rezidenţe, garnizoane şi percepţii.

E ceva trist, descurajant, promiscuu într-o asemenea afacere şi aş fi vrut ca numele meu să nu fie cu nimic angajat în ea. Am încercat s-o conving pe Marietta — ieri, cînd a fost la mine — să-şi aleagă altă piesă, dar deocamdată rezistă. Şi, pînă la urmă, dacă nu se vor ivi alte obstacole de alt ordin, e probabil că va trebui să mă resemnez.

Marţi, 14 [martie 1939]

O ascultam astăzi vorbind pe Alice Theodorian (la care am dejunat după o „ruptură" de două luni, ruptură întîmplată în condiţiile cele mai comice şi despre care ar fi meritat poate să însemnez la timp unele lucruri aici), o ascultam vorbind — şi deodată am întrezărit *întreaga reţea de legături, în care sunt prinşi absolut toţi oamenii pe care îi cunosc**, ca şi cum viaţa fiecăruia din ei n-ar fi decît o ramificare a unei vieţi sociale comune.

** Au fost anulate succesiv formulările: "plecînd de la ea", "în legătura cu ea", "o rel[aţie]".*
*** Anulat: „ca într-o plasă".*

E de ajuns să iau un singur nume, un singur personaj, aproape la întîmplare, pentru ca să văd cum în existenţa lui personală sunt implicaţi toţi ceilalţi. Din incident în incident, din ramificare în ramificare, plec de la Alice şi ajung la Blank, la Leni, la mine, la Lilly, la Zoe, la Maryse, la Marie Ghiolu, la Lupa, la Nae, la Mircea, la Camil — şi prin Camil din nou la Alice, unde circuitul se închide, putînd însă să reînceapă din nou în alt sens, cu alt itinerar, antrenînd alţi oameni, alte aventuri — fiecare din ele avînd o anumită importanţă autonomă, dar toate fiind angrenate în acelaşi „sistem" de relaţii sociale.

Pentru prima oară am* „realizat" lărgimea de suprafaţă pe care se desfăşoară viaţa mea, aşa de monotonă cît o ştiu, aşa de redusă cît îmi pare. Pentru prima oară m-am gîndit că ce punem noi într-un roman de 300 de pagini este ridicul de neînsemnat faţă de mulţimea de fapte care e implicată în cel mai obişnuit gest al nostru. Ajunge să pronunţ un nume — Cella Seni de exemplu — pentru ca zeci de oameni, zeci de comedii, zeci de aventuri să se pună în mişcare, printr-un infinit număr de rotiţe**.

** Anulat: "avut înainte"*
*** Anulat: „care transmite".*

Dacă ar fi să scriu un roman în care să intre întreg acest material (pe care abia azi l-am văzut, mi se pare, pentru prima oară, în toată întinderea lui), cîte mii de pagini mi-ar trebui?

Mă va lăsa viaţa să-l scriu cîndva, mai tîrziu?

Turneul Mariettei nu se mai face. Cel puţin nu deocamdată. Cred că a înţeles şi ea primejdia de a pleca la drum cu o trupă de cabotini obscuri, adunaţi din resturi. Cîteva zile s-a zbătut să facă o distribuţie onorabilă — Soreanu în Bogoiu, Valentineanu în Ştefan. Ba chiar era gata să-i ceară Elvirei s-o joace pe Madame Vintilă. Dar Soreanu e ocupat în *Duduca Sevastiţia*, iar pe Valentineanu nu vrea să-l dea Camil — aşa încît

Marietta a preferat să amîne turneul pentru octombrie, cînd speră să-i aibe pe amîndoi.
Prin urmare, deocamdată, plictiseala mea de deunăzi rămîne fără obiect. Iar la toamnă — om vedea.

Luni, 20 [martie 1939]

Nimicirea Cehoslovaciei am luat-o drept o dramă personală. Citeam ziarul pe stradă, cu detalii despre intrarea lui Hitler în Praga — şi aveam lacrimi în ochi. Este ceva aşa de umilitor şi de abject, încît răneşte tot ce am putut crede cîndva despre oameni.

Se pare — în ciuda dezminţirilor apărute ieri în gazete — că România a primit şi ea un ultimatum. Nu i se cere deocamdată decît să-şi lichideze industria şi să redevină un stat strict agricol, furnizor numai al Germaniei, care şi-ar asigura astfel monopolul exportului şi importului românesc.

Dacă se acceptă, îi avem pe nemţi, în toamnă cel mai tîrziu, aici. Dacă nu se acceptă, avem război în 10-15 zile.

Între timp, Daladier şi Chamberlain ţin discursuri de protestare.

Totul mi se pare grotesc. Dacă ai privi lucrurile de pe altă planetă, ţi-ar veni să rîzi. Aşa însă...

Da, e posibil să avem război în primăvara asta care începe, e posibil să mor în primăvara asta, undeva într-o tranşee.

Emil Gulian, cu care am vorbit sîmbătă la telefon, îmi propune să ne strîngem cîţiva şi să facem jurămînt că cine dintre noi va rărnîne în viaţă va avea grijă să editeze postum manuscrisele celor căzuţi în luptă.

Trebuie să mărturisesc că nu-mi prea pasă de manuscrisele mele. Îmi pasă mai mult de cărţile pe care s-ar putea să nu le mai pot scrie. Şi îmi pasă mai ales de viaţă — viaţa asta cu care n-am făcut mai nimic pînă astăzi...

Marţi, 21 [martie 1939]

E probabil că voi fi mîine soldat. Se pare că întreg Corpul II este mobilizat. Am fost cu Cicerone *(5)* la Regimentul 21 (facem amîndoi parte din el) şi un căpitan prieten i-a spus că sunt chemate toate contingentele 1928-1938. Ordinele de chemare n-au plecat decît în parte. Este însă aproape sigur că nu vor întîrzia mai mult de 24 de ore.

(5) Poetul Cicerone Theodorescu.

Întîmplarea mă găseşte cam nepregătit. N-am un ban, cu ce voi plăti chiriile? Ce voi lăsa acasă pentru cheltuiala zilnică? Ce voi lua cu mine?

Dacă cel puţin aş şti că vor avea acasă ce să mănînce, aş pleca împăcat. Am mîncat astă-seară acasă, am jucat cu Papa belotă, am încercat — şi în parte am reuşit — să le dau impresia că sunt vesel şi că nu-mi pasă. Mama abea îşi ţinea lacrimile. „Eu n-am avut nici o bucurie în viaţă", spunea. Poate că exagerează. Dar n-a avut bucuriile mari, acelea pe care le aşteaptă mereu: să ne vadă însuraţi, să-i dăm nepoţi cu care să se mîndrească.

În ce mă priveşte, nu vreau să fac nici un fel de socoteli. E mai bine să plec cu ochii închişi.

Joi, 23 [martie 1939]

Mă prezint mîine-dimineaţă la regiment. Nu aş vrea să dau faptului o importanţă excesivă. S-ar putea să fie o simplă concentrare, s-ar putea sa mă întorc după zece, douăzeci de zile — şi gata. M-aş jena atunci sa fi dat acum proporţii unui asemenea incident dezagreabil şi să fi făcut din el o dramă.

Dar s-ar putea şi altfel. Totul e atît de confuz, încît totul poate deveni posibil. Chiar un război. Personal, nu cred că va fi război. Franţa şi Anglia se vor mulţumi cu discursuri.

Italia va căpăta oare-cari concesiuni. Noi vom ceda; Germania va continua marşul spre sud-est. Am impresia că „le coup de la Tchekoslovaquie" se va repeta întocmai, fără nici o deosebire. Cine a spus că trăim „în plină aventură"? Aventura asta a început să devină monotonă. Totul e previzibil, totul îşi seamănă.

Rămîne totuşi o „marjă" pentru accidente. S-ar putea — 5% să zicem — ca totuşi mecanismul să nu mai funcţioneze şi ca războiul să fie totuşi declanşat.

În acest caz, plecarea mea de mîine va fi fost cu adevărat o plecare. Sunt silit, pentru această eventualitate, să-mi iau oarecari măsuri.

Jurnalul meu îl opresc deocamdată aici. Cel mai cuminte lucru ar fi poate să-l distrug. Nu mă lasă totuşi inima s-o fac. Îl voi pecetlui bine şi-l voi da lui Benu să-l pună în casa de fier a lui Nene Zaharia — sau, poate, mai curînd, la biroul Roman. Tot acolo îi voi da să-mi ducă manuscrisele. Observ că sunt destul de calm pentru a crede încă şi astăzi că mai au oarecare importanţă. Poate că le voi regăsi într-o zi.

Vineri, 31 [martie 1939]

Deşi liber încă de sîmbătă seara — n-am apucat să notez peripeţiile „lăsării la vatră". Cele două zile petrecute în ploaie, în curtea cazărmii, dăduseră deodată preţ vieţii mele de civil şi aveam impresia că, regăsind-o, voi şti s-o întrebuinţez mai bine, s-o iubesc mai mult.

Iată că m-am întors — şi nimic nu e schimbat. Aceeaşi indiferenţă, aceeaşi lene, aceeaşi abrutizare, aceeaşi nesimţire.

Vine vacanţa de Paşti şi mă tem că o voi pierde prosteşte, fără să plec şi fără să lucrez.

[Aprilie]

Luni, 3 aprilie [1939]

Două zile la Sinaia, la vila Roman. Drumul cu automobilul, recreator. Mi-e de ajuns să văd cîmpul liber, arbori, cerul larg, pentru ca să uit de absurda mea viaţă zilnică.

Am citit, am dormit, am lenevit. Mă întorc dispus să lucrez. .

Dintr-o scrisoare a lui Conrad către Galsworthy:

„I have begun to work a little — on my runaway novel. I call it «runaway» because I've been after it for two years... without being able to overtake it. The end seems as far as ever! It's like a chase in a nightmare — weird and exhausting. Your news that you have finished a novel brings me a bit of comfort. So there are novels that can be finished — then why not mine?"

Vineri, 7 [aprilie 1939]

Vinerea Mare! O zi glorioasă de primăvară. Aş avea chef s-o petrec pe un chaise-longue, la soare. Mă bătea gîndul azi-dimineaţă să plec la Balcic. Am şi fost la Lares *(6)*, să iau informaţii. Am un avion duminică dimineaţă şi m-aş putea întoarce miercuri, fără ca treburile de la *Fundaţie* să fie lăsate în părăsire. (Dacă Cioculescu n-ar fi fost concentrat, dacă *Revista* n-ar fi rămas toată pe seama mea — nu încape îndoială că nu lăsam să treacă vacanţa asta fără să plec undeva şi să lucrez...)

S-ar putea încă să plec pentru cele 3 zile de Paşti, dar nu sunt sigur. Mă simt destul de bine acasă, singur. Telefonul văd că tace şi poate că mă va lăsa, dacă nu propriu-zis să lucrez, cel puţin să citesc, să scriu cîte ceva, să pun oarecare ordine prin hîrtii.

(6) Agenţia de voiaj a Liniilor Aeriene Române.

23 aprilie [1939]. Duminică.

Am citit astăzi prima parte din *De două mii de ani* (mereu obiceiul meu de a scoate la întîmplare o carte din bibliotecă şi de a nu o mai lăsa din mînă...) — şi mi s-a părut foarte

frumos. Dintr-o dată m-am văzut la Paris, ducînd o traducere franceză a cărţii cuiva, nu ştiu cui — Benjamin Cremieux, Rene Lalou, Jean Paulhan, Gide chiar — şi gîndul nu mi s-a părut absurd. Aproape că ştiu ce i-aş spune: „Lisez, Monsieur, les prèmieres 120 pages. J'ai l'impression qu'elles sont bonnes. Le livre est raté sur sa fin, mais il commence bien. Et de toute façon, je suis certain que, traduit en français, il ne passerait pas inaperçu."

În *Curentul magazin* de săptămîna trecută, un articol foarte elogios despre *Corespondenţa lui Proust* şi despre mine, semnat P. Ş. Cine e P. Ş.? N-ai să crezi. E într-adevăr de necrezut: Pamfil Şeicaru. Am ezitat dacă să-i mulţumesc sau nu. Ieri i-am trimis totuşi cîteva rînduri prin poştă — mai mult pentru că în *Azi* apăruse un atac violent în contra lui, tocmai din cauza acestui articol despre mine. Cred însă că scrisoarea mea nu avea nici o platitudine şi în nici un caz nimic excesiv de amical.

Sunt copleşit de treburi. *Revista Fundaţiilor* îmi ia foarte multă vreme, mai ales acum cînd trebuie să dau bunul de tipar şi să revăd întreg materialul în pagină. În plus, pentru că nu am bani deloc, traduc pentru Teatrul Naţional o piesă de Jean Sarment (*Les plus beaux yeux du monde*).

[Mai]

Miercuri, 3 mai [1939]

Două zile la Balcic. M-am întors ieri-dimineaţă cu avionul. Drumul la ducere — duminică dimineaţa — tot cu avionul îl făcusem. Am locuit, ca de obicei, la Dumitrescu. Încep să fiu un „balcician" vechi — şi încă rămîn la aceleaşi gazde: cînd nu e la Paruşeff (care şi-a vîndut casa — şi îmi pare foarte rău...), e la Dumitrescu.

Am avut trei dimineţi: le-am petrecut pe toate trei pe mare. Mă întorc negru la faţă, ca după o vacanţă întreagă.

Nu mai am desigur la Balcic, sau o am din ce în ce mai puţin, uimirea de pe vremuri, de a regăsi acele locuri miraculoase. M-am familiarizat cu ele, şi-au mai pierdut din aspectul lor straniu. Totuşi, totuşi, sunt momente cînd tresar în faţa* lor ca în faţa unor arătări fantastice, fabuloase, neînchipuit de depărtate. Luni seara m-am dus (eram singur cu Cicerone Theodorescu) pînă mult dincolo de vila lunian şi am stat „la lună", cu ochii pironiţi spre mare, un ceas lung şi plin cît zece ceasuri. Balcicul are ceva care mă îmbată, mă destramă, mă descompune. Îmi vine să mă lungesc pe pămînt, cu braţele desfăcute şi să spun: „gata, mai departe nu mai merg". Aş rămîne aşa o viaţă întreagă.

Anulat: „unui peisaj".

Cînd s-a înnoptat de-a binelea, ne-am dus în tătărime şi pe urmă am ieşit pe la marginea mahalalei, sus pe deal, unde iar am rămas, nu ştiu cît, privind spre marea inundată de lună, spre Balcicul luminat ca un golf sclipitor.

Privită de acolo, toată viaţa mea mi se pare greşită, stupidă, încordată fără sens.

Luni, 8 [mai 1939]

Vineri a fost Ziua Cărţii — şi a trebuit să mă duc în uniformă, uniforma Frontului *(7)*.

A trebuit? Nu ştiu. Poate că, dacă aş fi privit lucrurile cu seriozitate, aş fi rezistat. Poate că nici măcar nu mi-aş fi pus în primejdie slujba de la Fundaţie. Se pot găsi atîtea pretexte plauzibile. Era greu să fiu bolnav în dimineaţa aceea?

(7) Toţi funcţionarii publici erau practic obligaţi să poarte uniforma Frontului Renaşterii Naţionale.

Mi-e ruşine şi mai ales mi-a fost atunci ruşine. Mai am eu oare dreptul să judec calitatea morală a unui om, eu care n-am avut tăria de a rezista la această comedie? Ce aş face atunci în faţa unor mai grave presiuni? Cum m-aş purta într-un lagăr de concentrare? Cîtă mîndrie aş fi capabil să păstrez în faţa unui pluton de execuţie?

Plătesc cu libertatea mea intimă o slujbă de 5.535 de lei lunar! Nu ţi se pare că e cam mult?

Presupunînd că scrisul meu ar putea cîndva să aibe oarecare însemnătate pentru un cititor îndepărtat, uniforma asta, livreaua asta, nu va anula orice semnificaţie morală, orice valoare morală din ce am gîndit, simţit şi scris?

Sunt un scriitor care a purtat livrea. Şi mă gîndesc că sunt scriitori care au murit pe rug pentru că n-au vrut să cedeze mai puţin chiar.

Mă simt desfigurat, descalificat, decăzut din dreptul de a scrie: *eu!* cu acel sentiment de stimă proprie, de orgoliu reţinut, care singur justifică acest cuvînt.

„Eu sunt un civil" — scriam în *Cum am devenit huligan*, şi eram mîndru de această declaraţie, care mi se părea o declaraţie de libertate, de independenţă, de neconformism...

— Avez-vous remarque — mă întreba sîmbătă la dejun principesa Bibescu (Elisabeth, nevasta lui Antoine, nu Martha) que les fanatiques ont les yeux clairs? Seul un homme aux yeux clairs peut être un fanatique.

— Et moi, Madame?

— Je me le demande. Vous les avez presque verts, mais pas assez pour un fanatique. Enfin, votre cas n'est pas resolu.

Nu e singurul cuvînt spiritual pe care l-am reţinut din conversaţia ei. La prima vedere, mi se pare pur şi simplu năucitoare. „Cea mai inteligentă femeie din lume" e un cuvînt aruncat oarecum în vînt. Îl spun totuşi şi îl menţin, pentru că într-adevăr nici o femeie, din cîte am întîlnit, nu mi-a dat impresia aceasta de vivacitate, de vervă, de spontaneitate nervoasă, în două ore a spus zeci de cuvinte de care Oriane ar fi fost mîndră. („Moi je m'ennuie une fois tous les vingt ans. Eh bien, avec Calimachi je me suis ennuyeé *pour* les vingt ans.

Les domestiques sont terrifiants. Ils sont les seuls à se rendre compte, avec une exactitude absolue, si quelqu'un est un homme de qualité ou non. Moi je voudrais fonder une société pour la protection des nouveaux riches, contre les domestiques.")

Dar le spune cu bonomie, fără nimic ostentativ, aproape fără să bage de seamă. Aş vrea s-o revăd, deşi s-ar putea ca, mai de aproape cunoscută, să-şi piardă nu zic din farmec, dar din extraordinara ei putere de a te surprinde cu fiecare nou cuvînt.

E urîtă, se îmbracă amuzant de prost şi de neglijent, pare a nu avea nici un fel de cochetărie feminină şi în acelaşi timp nici un fel de vanitate pentru tot ce este ea: prinţesă, englezoaică dintr-o mare familie, prietenă cu întreaga Europă în tot ce are mai ilustru, mai disparat şi mai fantezist. Cel mai bun prieten al ei e Leon Blum, dar tot „cel mai bun prieten" i-a fost Antonio Primo de Rivera (despre care mi-a vorbit mult, cu elan, cu îndîrjire, ceea ce n-o împiedică să rămînă mereu de extremă stîngă: „Je savais qu'il allait être fusillé, et pourtant ma sympathie pour les républicains n'a pas fléchi").

Sunt destul de snob, sau poate destul de copil, pentru ca să mă uimească şi să-mi facă plăcere faptul că femeia cu care stau la masa e prietenă intimă cu regi şi cu leader-i socialişti, cu regele Spaniei (care îi spune: „ma petite Elisabeth") şi cu şeful comuniştilor spanioli, care în 1931, de dragul ei, îl lăsa pe ducele de Alba („Jimmy" — cum spune ea) să treacă frontiera nevătămat.

Şi îmi mai place pentru dragostea ei de evrei, ceea ce îmi dă în conversaţie un calm pe care mi-ar fi greu să-l am altfel. „J'aime les Juifs. Je les aime passionément. Ce n'est pas parce qu'ils sont malheureux. Non. Je les aime parce qu'ils éloignent l'horizon."

Îi voi trimite flori şi cîteva rînduri. Nu ştiu dacă se face, dar mă simt îndatorat să-i spun cît de mult m-a uimit.

Marţi, 16 [mai 1939]

Sunt concentrat. De astă dată cred că nu mai scap. Şi nici nu vreau. De vreme ce o concentrare tot trebuie făcută, e mai bine s-o fac acum, decît în iulie sau în toamnă, la manevre. Mîine-dimineaţă îmi dă „efectele", iar poimîine se pare că voi pleca la Mogoşoaia, unde compania mea — a 11-a — se află în cantonament. Nu ştiu cum se vor petrece lucrurile — dar sunt decis să le iau cu foarte mult calm, cu puţină resemnare, ba chiar cu voie bună.

Am fost vineri la Brăila, între două trenuri. (Am din nou permis de tren, mulţumită lui Rosetti. Nu ştiu cum, dar gîndul că am carnetul ăsta în buzunar îmi dă nu ştiu ce sentiment de libertate: pot pleca oricînd... E adevărat că nu mai am permis de ziarist, ci abonament de serviciu, de funcţionar de stat. E o diferenţă fără consecinţe practice, dar semnificativă oricum. De cînd ni le-a anulat guvernul Goga, nici un ziarist evreu — dar mai există? — nu şi-a putut recîştiga permisul.)

Am fost deci la Brăila. O Brăila cu toţi salcîmii înfloriţi, dar sfîşietor de tristă, părăginită, bătrînă, obosită. Nici o clădire nouă (ba da, una, oribilă, în locul băii „Diana"); toate, aşa cum le-am ştiut acum zece ani, acum douăzeci, dar mai vechi, mai uzate, mai intrate în mizerie. Pînă şi Bulevardul Cuza mi s-a părut ruinat: păstram despre el o impresie de maiestate, pe care n-am regăsit-o.

Nu pot spune că fac progrese la engleză. Lecţiile cu Mangeriu le-am întrerupt. De altfel, nici nu mai are ce să ne înveţe.

Da[r] citesc însă, continui să citesc. Am citit cu mare uşurinţă un roman de Arnold Benett: *Grand Babylon Hotel*. Citesc acum, mai puţin uşor, un roman de Joseph Conrad: *Almayer 's Folly*. Pe amîndouă fără dicţionar. Sunt desigur zeci, sute de cuvinte pe care nu le ştiu, dar nu-mi place să citesc cu dicţionarul (deşi ar trebui) şi mă las purtat de ritmul frazei, pe care de altfel în sensul ei general o înţeleg totdeauna. Ca să lucrez cu dicţionarul mi-ar trebui o constrîngere: de exemplu o traducere pe care să fiu obligat a o face cu scrupul, cu răspundere. Am intenţia să-i cer lui Rosetti o traducere pentru „Energia" *(8)*.

(8) Biblioteca „Energia", colecţie editată de Fundaţiile Regale.

Joi, 18 [mai 1939]

Ieri am luat efectele în primire — nişte zdrenţe infecte, imposibil de ţinut în casă fără toate ferestrele deschise. Toată noaptea m-am zvîrcolit în pat, terorizat de gîndul păduchilor. Mi-e cu neputinţă să îmbrac asemenea orori. M-am silit să-mi adun de ici, de colo, o uniformă curată: tunica mea veche din 1933, moletierele tot de atunci, bocancii mei de vară. Pantaloni am luat de la Comşa *(9)*.

Am făcut adineauri o repetiţie generală. Vai! ce deplorabilă figură fac. Sunt mizerabil, bătut parcă, desfiinţat, desfigurat. Nu mai sunt eu; nu sunt nimic, nimic, nimic. Ceva care poate fi ucis la îmbulzeală, fără ca într-adevăr să aibe vreo importanţă; ceva care poate fi tîrît prin noroaie, aruncat în grajduri, uitat pe cîmp; ceva fără nume, fără identitate, fără privire, fără voinţă, fără glas, fără viaţă — un soldat român.

(9) Ioan Comşa, avocat, coleg de birou şi prieten. Se va afirma mai tîrziu ca traducător, editor şi cercetător.

De cînd am aflat că voi pleca la Mogoşoaia „în cantonament" şi pînă adineauri, am

trăit cu iluzia că va fi de ajuns să afle principesa Bibescu că sunt în apropiere, pentru ca să mă cheme la castel şi să-mi ofere o cameră. Mă vedeam instalat acolo ca într-un fel de viligiatură şi număram orele de lectură care-mi vor rămîne seara, după întoarcerea de pe cîmp. Mă şi întrebam dacă nu trebuie să încep a lucra acolo la capitolul Sadoveanu din „Romanul românesc".

De la regiment i-am telefonat lui Antoine Bibescu, la „Athénée Palace", ca să-i spun ce se petrece, dar mi s-a răspuns că e plecat la Strehaia.

Eram decis să-i scriu acolo, deşi nu prea îndrăzneam. Dar ieri după-masă, pe la 5, mi-a sosit prin poştă de la Strehaia o carte despre Proust (*Arnaud Dandieu*) şi cîteva rînduri afectuoase din partea lui Antoine. Ceva mai mult, *cîteva ore mai tîrziu, noaptea după 12, întorcîndu-mă de la banchetul lui Ralea (unde mă dusesem ca să petrec o ultimă noapte civilă), găsesc următoarea telegramă: „Vreau să vorbesc de extraordinara şi admirabila carte despre Proust. Stop.

Pleacă sîmbătă la unu îţi trimet automobil la Strehaia şi stai cît vrei. Bibescu."

* *Anulat: „azi-noapte, pe la vreo".*

Mi s-a părut că e o telegramă picată din cer. Un mai bun pretext pentru a-i vorbi despre cantonamentul de la Mogoşoaia nici nu se putea. I-am telegrafiat deci pe loc: „Dezolat că nu pot veni la Strehaia. Stop. Sunt concentrat la Regimentul 21 infanterie şi începînd de vineri voi fi în cantonament la Mogoşoaia. Scrisoare urmează."

Scrisoarea a urmat într-adevăr azi-dimineaţă, cînd i-am scris pe larg tot ce s-a întîmplat şi, Mogoşoaia fiind pentru mine un fel de Doncières, l-am rugat, cum l-ar fi rugat Marcel pe Saint-Loup, să intervină pe lîngă Martha Bibescu, cerîndu-i pentru mine: ospitalitate.

Dar în acelaşi timp i-am telefonat soţiei lui Dumbrăveanu, povestindu-i şi ei povestea mea militară. Mi-a promis că-i va vorbi prinţesei şi, într-adevăr, după-masă pe la 4, mi-a telefonat răspunsul: „Prinţesa regretă, dar, deoarece n-a primit la castel pe nici unul din ofiţeri, i-ar fi greu să primească un soldat."

Asta e tot. Poate că are dreptate. Poate că a fi soldat mă decade din orice altă calitate. Nu sunt nici romancier, nici critic, nici autor dramatic, nici prieten: nu sunt nimic: sunt soldat — şi un soldat nu poate fi primit la castel. Mă silesc să înţeleg, mă silesc să nu fiu jignit, mă silesc să-i dau dreptate şi totuşi păstrez din întâmplarea asta un sentiment penibil de injurie.

În orice caz, îi trimit chiar în momentul ăsta lui Antoine Bibescu o nouă telegramă: „Dacă primiţi scrisoarea mea expediată azi, vă implor nu scrieţi nimic principesei Martha. Secretara ei îmi comunică din partea principesei că e imposibil să fiu găzduit la Mogoşoaia. Stop. Ştiam bine că e o nebunie. Stop. Mii de scuze şi aceeaşi prietenie de totdeauna."

Şi cu aceasta, mica mea comedie princiară e terminată. Mă întorc la soarta mea de roturier. Mîine-dimineaţă plec cu raniţa în spinare.

Duminică, 21 [mai 1939]

Ce e groaznic în situaţia mea de soldat nu este oboseala fizică, ci degradarea morală. Ar trebui să pierd mîndria mea de om, pentru ca o astfel de viaţă să mi se pară suportabilă. Oricine, absolut oricine, portarul meu, ultimul muncitor de pe stradă, ultimul băiat de prăvălie, este mai mult decît sunt eu în haina asta, care îţi face cel mult milă.

Sunt numai de vineri dimineaţa intrat efectiv în armată, dar mi se pare că au trecut de atunci zece zile. Ce lungă, ce teribil de lungă e o zi care începe de la 4 dimineaţa, o dată cu soarele! Şi mai ales, ce nesfîrşită e o asemenea zi, cînd o petreci pe cîmpul de exerciţii, alergînd, trîntindu-te la pămînt, sărind, luînd cu asalt obiective imaginare şi pe urmă

căzînd jos, în minutele de repaos, într-un fel de îndobitocire din care n-ai mai vrea să te deştepţi.

M-am întors vineri noaptea acasă — şi mi s-a părut, regăsindu-mi camera mea albă, baia mea strălucitoare de curăţenie, patul proaspăt, terasa, biblioteca, lumina, mi s-a părut că mă întorc dintr-o existenţă infernală, de cîrtiţă, la o viaţă de sus, demnă, liberă, fastuoasă.

Îmi spun că milioane de oameni, zeci, sute de milioane de oameni trăiesc în mod normal în condiţiile acestea de existenţă, care mie mi se par drăceşti, în murdărie, în promiscuitate, în mizerie fizică şi morală, extenuaţi, înfometaţi, zdrenţuiţi — şi îmi mai spun că nu e rău să cunosc, măcar într-o concentrare, o asemenea soartă care, dacă nu te face mai bun, te face cel puţin mai sceptic, mai puţin sigur de tine, mai modest.

Încep să înţeleg de ce sărăcimea nu poate face revoluţii. Degradarea fizică distruge resursele demnităţii. Revolta e un lux.

Joi, 25 [mai 1939]

N-am mai scris nimic aici despre ultimele mele zile de miliţie. N-am putut. Seara, pe la 9, cînd mă întorc acasă, sunt nimicit de oboseală. Baia fierbinte, duşul rece îmi mai dau cîteva minute de trezie, dar pe urmă cad, incapabil să mai citesc o pagină de carte măcar, înainte de a dormi.

Am două ceasuri deşteptătoare, puse să sune la interval de cinci minute unul de altul, pentru ca să înlătur astfel posibilitatea unui accident. Mi s-ar părea o catastrofă dacă aş întîrzia într-o dimineaţă de la apel. De altfel, mi-am cronometrat cu atîta precizie operaţiile de echipare şi drumul pînă la Gara de Nord, unde mă întîlnesc în fiecare dimineaţă cu alţi cinci camarazi, de unde pornim cu taxiul la Mogoşoaia, încît am cucerit încetul cu încetul 40 de minute suplimentare de somn: într-adevăr, mă trezesc exact la 5 fără 5, nu la 4 şi un sfert, ca în primele zile.

Totul se mecanizează, totul devine obişnuinţă, rutină, mişcare automată. Atîtea lucruri mi se păreau intolerabile în primele zile şi acum încep să-mi fie indiferente. Abrutizarea fizică e mai tare decît orice revoltă morală. Încetul cu încetul pierzi nu numai puterea de a rezista, dar chiar gustul, veleitatea, nevoia... Te laşi copleşit, te laşi tîrît. E o mocirlă de vulgaritate care la început îţi face silă şi în care pe urmă te afunzi, fără să ştii cînd.

Azi-dimineaţă, în cort, unde — fiindcă ploua — ne-am strîns întreg plutonul trei, să demontăm puşca mitralieră t.B. 1932, n-am hohotit şi eu de rîs la glumele obscene ale lui Mălai Vasile? Nu începe sa mă distreze şi pe mine dialogul stupid şi invariabil dintre fruntaşul Spiegelman şi fruntaşul Crişan? Cît timp mi-ar trebui ca să devin cu desăvîrşire camaradul lor, în tot ce are mai abject, mai lipsit de mîndrie, viaţa lor de cazarmă, făcută din farse, trucuri, glume proaste şi mizerii zilnice îndurate fără orgoliu?

Ieri am mîncat la cazan, din curiozitate. Într-altă zi aş putea mînca de foame — şi pe urmă, în fiecare zi, din obişnuinţă. Obişnuinţa ucide totul: dezgust, demnitate, nevoia de a fi singur.

Îmi plac în companie oamenii care nu rîd: unul, Săgeată Iulian, cu ceva mereu sever în figura lui, şi altul, Rădulescu, mi se pare, cu o expresie tristă, dezarmată în privire, care mi se pare sfîşietoare.

Începînd de azi voi fi liber toate după-mesele. Mare favoare, care mă surprinde cu atît mai mult cu cît mi s-a spus că comandantul regimentului, colonelul Mardare, e un militar inflexibil. Nu ştiu exact cui datorez regimul acesta excepţional. I-au vorbit despre mine Mişu Fotino (care i-a dus un program de teatru cu fotografia şi „biografia" mea: „uite, dom'le, pe cine ai d-ta în regiment") şi un colonel Manolescu, pus la cale de Soare Z. Soare. În plus, trebuie să fi produs oarecare senzaţie în regiment telegramele lui

Antoine Bibescu, una trimisă direct colonelului, alta — tot prin regiment — mie. Nu ştiu ce o fi scriind în telegrama colonelului, dar a mea mi se pare pur şi simplu extravagantă:

„Scriitorului Mihai Sebastian. Regt. 21 Inf. Bucureşti. Am intervenit la comandantul regimentului pentru a obţine permisie de 60 ore pentru a veni Strehaia. Motiv important. Bibescu."

În primul moment m-a amuzat şi m-a speriat, în acelaşi timp, telegrama asta aşa de puţin militară, aşa de fantezistă şi în definitiv aşa de riscată, care trebuie să fi rătăcit pe la toate batalioanele, pînă să-mi ajungă, deschisă şi citită de toată lumea, în mînă. Pe urmă însă — cel puţin din cîte am înţeles vorbind cu locotenentul şi căpitanul meu — am băgat de seamă că lucrurile nu au pentru ei importanţa pe care le-o presupun eu. În definitiv, toate astea rămîn, din punctul lor de vedere, „afaceri civile", „chestii* între civili". Că eu sunt scriitor, că Antoine Bibescu e şi el scriitor — sunt lucruri care nu-i emoţionează cu nimic, ba pe care le privesc chiar cu un uşor dispreţ. Nu spunea locotenentul Neguţi, mai alaltăieri, în timp ce explica puşca mitralieră, că ceea ce facem noi la cazarmă este mult mai interesant decît ce om fi făcînd în „civilie"?

** Anulat: „fără importanţă".*

Azi, nouă telegramă de la Bibescu, venită însă acasă: „De ce nu vii la Corcova *(10)* pentru cîteva zile? Am telegrafiat colonelului 21 Mogoşoaia. Bibescu."

În acelaşi timp primesc şi un plic, tot de la el, în care găsesc doar o telegramă a Marthei Bibescu, expediată de la Mogoşoaia la Strehaia: „Sebastian introuvable Mogoşoaia. Tendre, Martha."

Nu pot spune că această ploaie de telegrame nu mă amuză.

Cred că voi pleca sîmbătă la Strehaia.

(10) Domeniul prinţului Antoine Bibescu.

Luni, 29 [mai 1939]

Mă întorc de la Corcova, unde am stat de sîmbătă seara pînă azi-dimineaţă. Cred că ar fi pagini întregi de scris despre aceste două zile. Dacă n-aş fi fost atît de obosit, plăcerea de a fi locuit — fie şi numai atît de puţin timp — în intimitatea menajului Bibescu ar fi fost cu siguranţă mai vie. Elisabeth Bibescu este, fără îndoială, „cineva". Iar bărbatu-său este cel puţin interesant din punctul de vedere Proust şi din punctul de vedere „culise literare şi teatrale pariziene".

Poate că voi încerca totuşi să înseninez cîte ceva zilele acestea, aici, despre Corcova. Numai dacă armata mă va lăsa în pace. Mîine-dimineaţă, la 5, voi fi la Mogoşoaia — din nou soldat.

[Iunie]

Duminică, 4 iunie [1939]

Mi-e imposibil să notez zi de zi tot ce mi se întîmplă la regiment. Ceea ce face aproape imposibil un , jurnal de arme" este teribila oboseală fizică. Seara, cînd mă întorc de la Mogoşoaia, mi-e cu neputinţă să fac nu efortul de a scrie cîteva rînduri, dar nici măcar pe acela de a ridica receptorul telefonului, ca să chem pe cineva. Astăzi, duminică, după o noapte bine dormită (aproape 9 ore de somn), sunt încă fărîmat de oboseală. Voi încerca totuşi să-mi scriu cronica pentru *Viaţa românească*.

Îmi spun uneori dimineaţa, cînd alerg pe cîmp cu raniţa în spinare, gîfîind, transpirat, cu răsuflarea tăiată, cu inima gata să se spargă — îmi spun că moartea în război trebuie să fie nespus de odihnitoare — moartea care te opreşte în loc, moartea care te dispensează să te mai ridici la viitoarea comandă de „salt înainte!", moartea care te lasă

în sfîrşit să dormi...

Trebuie să fie în mine ceva iremediabil civil, care îi irită din instinct pe militari. Altfel nu-mi pot explica antipatia vizibilă a locotenentului Neguţi pentru mine — ceea ce îmi aminteşte de antipatia din 1932 a căpitanului Kreicik.

În principiu, eu trebuie să am după-mesele libere (ordin scris de la colonel). Locotenentul însă a făcut tot ce a putut ca să anuleze în fapt acest regim oarecum de favoare. Marţi, din cauza tragerii, miercuri, din cauza exerciţiului de noapte, şi vineri, din cauza altui exerciţiu de noapte, a trebuit să stau toată ziua (şi noaptea) la Mogoşoaia. Se pare însă că maiorul a primit ordin de la colonel să verifice dacă sunt liber după-masă — şi Neguţi părea cam speriat. Să sperăm că nu vom mai avea incidente pînă la liberare.

Sunt un destul de bun trăgător. Marţi dimineaţă, la Cotroceni, şi tragerea mea de „grupare", şi cea de „justeţe" au fost mulţumitoare, închipuieşte-ţi că mă simţeam puţin mîndru!

Miercuri dimineaţa, de la 6 dimineaţa pînă la 1, am făcut gardă, la un pod care trece peste lacul Mogoşoaia. (Destul de amuzant gîndul că sunt santinelă pe domeniile Marthei Bibescu. De două ori bărbatu-său a trecut în maşină, peste pod, la 1 metru de mine.)

Nu ştiu exact ce păzeam acolo. (Nimeni nu ştie exact ce păzeşte în armată.) Poate că păzeam lacul şi pădurea, de braconieri. "Intrarea în pădure, pescuitul şi scăldatul sunt strict interzise. *Prinţ G. V. Bibescu"*. Ce mă amuză mai mult în avizul ăsta e semnătura.

7 ore de gardă — sunt 7 ore de singurătate. Fără o carte în mînă, fără hîrtia de scris, fără dreptul de a fuma, fără putinţa de a şedea jos — nu ştiu dacă am mai simţit vreodată cît de încet se desfac orele, cum trec pe lîngă mine, prin mine şi se pierd undeva în neant. Îmi spuneam: e dimineaţa de 31 mai 1939, sunt orele 6, sunt orele 7, sunt orele 8... niciodată, niciodată ziua asta, ceasul ăsta nu va mai fi.

Ca să-mi treacă vremea, am încercat să fac un fel de recapitulare a repertoriului meu muzical. Căutam „în gînd" frazele de care îmi aduceam aminte. Mi-a fost imposibil să regăsesc acea scurtă frază din *Concertul pentru violoncel şi orchestră* de Schumann, frază care m-a urmărit un an întreg, dar pe care în momentul acela mi-era imposibil să mi-o amintesc.

De altfel memoria mea muzicală e detestabilă. Singurul lucru pe care îl ştiu destul de bine e *Kleine Nachtmusik*. Uneori regăsesc oarecare motive din concertul de pian, pe care i l-am dat lui Leni de Anul Nou. De asemenea, o frază din *Nunta lui Figaro*. Asta e tot ce reţin din tot Mozartul meu. Din Beethoven cred că nu ştiu cu precizie decît două motive din concertul de vioară, o frază din *Sonata Kreutzer* şi o frază din *Simfonia IX-a* (asociată cu un gest tipic al lui Georgescu, care mă ajută să o regăsesc). Încolo, numai fragmente răzleţe, de care îmi amintesc cu totul la întîmplare şi pe care nu ştiu niciodată unde să le plasez. Din Bach, o singură arie din *Pasiunea lui Matei* şi începutul concertului de vioară în la. Restul se pierde în uitare. E curios că anumite lucruri (de exemplu *Sonata* lui Franck, sau începutul *Variaţiunilor simfonice*, sau *Variaţiile pe o temă de Mozart* de Reger, sau *Simfonia 4-a* de Schumann, sau *Concertul de vioară* de Brahms, sau *Simfonia spaniolă* de Lalo) le simt prezente, le văd parcă desenul, conturul, figura — şi totuşi mi-e imposibil să le găsesc.

Ieri, la vizita medicală (o inoculare antitetanică, de care n-am putut să scap), m-a chemat un sublocotenent de la altă companie şi s-a prezentat — cu totul nereglementar — el cel dintîi:

— Sunt ofiţer de rezervă. De meserie sunt profesor de liceu, la Sibiu. Sunt un vechi cetitor al d-tale. Sunt fericit că te pot cunoaşte. Dă-mi voie să-ţi strîng mîna şi să te felicit.

L-am ascultat tot timpul fără să părăsesc poziţia de drepţi. Eram mai degrabă încurcat decît bucuros. Încep să fac aproape instinctiv deosebirea între viaţa mea de civil şi cea de soldat — şi mi se părea că de astă dată era o confuzie.

Ar fi multe lucruri de spus despre oamenii din compania mea. Îmi plac mai ales oamenii simpli, neteterişti. Sergentul Plăcintă Gheorghe, de exemplu. Mă irită, dimpotrivă, ceea ce se cheamă cu un termen aproape reglementar „bucureştenii" — adică băieţii deştepţi, volubili, glumeţi, puţin şmecheri, şmecheria fiind de altfel singura formă de distincţie cazonă.

Mă întreb încă ce vrea Antoine Bibescu de la mine. Îşi închipuie poate că pot fi un fel de agent al pieselor lui în România, pe care le-aş putea plasa, le-aş putea face să se joace. Alaltăseară — cînd am dinat cu el şi nevastă-sa la „Capşa" — aproape mi-a propus să-mi cedeze toate drepturile lui de autor pentru o piesă, *Jeux d'enfants* („et de vous interesser aussi à sa carrière européenne"), dacă aş accepta să o traduc şi să o plasez, eventual la Sică. Am acceptat în principiu să o traduc — dar am refuzat ferm propunerile băneşti.

Cred de altfel că se înşeală complet, total, asupra posibilităţilor mele de „agent". Nu ştie cît sunt lipsit de relaţii şi de influenţă. Şi mai ales nu ştie cît de puţin mă interesează teatrul,

Îmi dau prea bine seama că insistenţele lui de amiciţie (aproape în fiecare zi primesc de la el un mesaj, o carte, o invitaţie...) nu reprezintă un interes de ordin intelectual, ci un interes „tout court" — deşi nu ştiu deocamdată cu preciziune care anume. Prin urmare, propunerea lui de a face să mi se publice la *N. R. F.* „Corespondenţa lui Proust" poate să fie o simplă amabilitate tactică, fără consecinţă.

Totuşi, pentru un om mai abil decît mine, mai întreprinzător şi, mai ales, mai puţin stîngaci (fiindcă sunt dezastruos de stîngaci), relaţiile cu menajul Bibescu ar putea fi practic interesante.

Duminică, 11 [iunie 1939]

Am redevenit civil, dar ultima mea zi de cazarmă a fost atît de penibilă, încît a aruncat asupra întregului meu timp de concentrare un sentiment de oroare, de silă, * neşters. „Predarea armamentului" nu ştiam că poate deveni o tragedie. Mă văd, îmbrăcat civil, în curtea regimentului şi umblînd cu arma în mînă de la companie la armurerie şi înapoi, de zeci de ori, ca să conving ba pe majurul armurier, ba pe locotenent, că ţeava puştii nu e ruginită şi că poate fi deci „luată în primire". Cînd am plecat de acolo, nici măcar n-am avut destulă putere să răsuflu uşurat. Păstrez din toată povestea asta un gust de mizerie, de decădere.

Şi nici măcar nu pot spune că regăsesc cu bucurie viaţa mea de civil. Sunt complet fără bani, sunt singur, nu văd pe nimeni, nu vreau să văd pe nimeni, nu am chef de lucru, nu am chef de nimic. Cine ştie, poate doar cîteva zile de Balcic m-ar putea redresa.

---

* *Anulat: „de".*

Marţi, 20 [iunie 1939]

Duminică, la Grozăveşti — în Romanaţi — la înmormîntarea bietului general Condiescu *(11)*. E aşa de greu să accept moartea unui om pe care l-am cunoscut şi trecerea de la viaţă la moarte mi se pare totdeauna atît de absurdă, atît de dezarmantă!

Îi datorez destule lucruri generalului — între altele postul meu de la Fundaţie, care nu mă ajută poate să trăiesc, dar nu mă lasă să mor. Atîţia alţi oameni, bogaţi sau puternici, care pretind a-mi fi prieteni (Roman, Blank, Ralea, Bibescu...) n-au făcut pentru mine

nimic, în timp ce „conu Nicu" — ştiu eu? — în amintirea anilor de la *Cuvântul*, sau din adevărată simpatie literară (cum mi-a spus adesea), m-a lăsat totdeauna să cred că pot conta pe el. Simt acum, cînd s-a dus, o mare tandreţe pentru omul ăsta de treabă, sentimental, puţin zăpăcit şi bun.

---

(11) Autor al cîtorva volume de proză, generalul N. M. Condiescu fusese, din 1936, preşedinte al Societăţii Scriitorilor Români.

De la Grozăveşti, cu Rosetti şi Camil la Cîmpulung, unde am petrecut noaptea. Luni dimineaţa am fost cu automobilul în sus, pe valea Rîul Tîrgului, pînă la poalele Iezerului. Eram în plină pădure, mirosea a brad, nu se auzea decît zgomotul apei, eram singuri: aş fi vrut să rămîn acolo, să nu mă mai întorc...

Mari încurcături băneşti. Nu ştiu cum voi scăpa de ele, nu ştiu cum voi plăti chiriile, nu ştiu de unde voi găsi bani pentru a pleca undeva să scriu.

Miercuri, 21 [iunie 1939]

Suchianu îmi povestea încă de acum vreo două săptămîni că Nae Ionescu l-a „implorat" pe Armand Călinescu să-i acorde o audienţă şi că la această audienţă „s-a aruncat în genunchi", cerîndu-şi iertare pentru tot ce a făcut *(11)*.

Povestea mi s-a părut stupidă şi nici măcar nu mi-am dat osteneala să o ţin minte. Aflu însă acum prin Mircea că totuşi Nae a fost în Bucureşti, că a avut într-adevăr o conversaţie cu Armand, conversaţie care a decurs în mod foarte violent şi în care se pare că Armand a fost foarte calm şi stăpîn pe sine, în timp ce Nae îşi pierduse controlul de sine. Urma să mai aibe loc a doua zi o nouă întrevedere, dar, conform unui ordin de sus, a fost contramandată, iar Nae chiar în cursul nopţii retrimis la Ciuc. În momentul de faţă e la Braşov, în spital.

Nu pot şti care e adevărul, dar din toate astea înţeleg că bietul profesor, departe de a aştepta calm „desfăşurarea faptelor" — ceea ce ar fi însemnat că mai crede în soarta lui — se zbate să iasă din punctul mort în care se află.

Teribil destinul omului ăstuia — şi nu mă pot opri să mă gîndesc foarte des la el.

---

(11) Armand Călinescu era, din martie 1939, prim-ministru.

Marţi, 27 [iunie 1939]

Două zile la Balcic. M-am întors aseară. Cel puţin două zile am putut să nu mă gîndesc la nimic, să uit că nu am bani, să uit de chirii, proprietar etc.

Dar iată-mă întors şi mă întreb cum voi ieşi din încurcătura în care mă aflu. Tresar la fiecare zgomot de ascensor, la fiecare pas care se aude afară, pe sală: nu cumva vine proprietarul, sau portarul, sau cineva de jos, de la administraţia imobilului, să ceară chiria care trebuia plătită încă de ieri?

Mi-ar trebui să găsesc de undeva 50.000 de lei — dar de unde? de unde?

Sunt foarte singur. Pe Zoe n-o mai văd de o săptămînă — şi sunt decis să n-o mai văd deloc. Mi-a telefonat azi-dimineaţă, dar cred că va înţelege şi va renunţa. E mai bine pentru amîndoi — şi în orice caz e mai bine pentru ea.

Leni a plecat ieri-dimineaţă, cînd eu eram la Balcic. De altfel, în ultima lună nu ne-am văzut mai deloc. Şi nu mai este între noi doi vorba de amor.

Nu sunt trist. Sunt pustiu. Nu aştept pe nimeni, nu aştept nimic. Ca să-mi dau impresia că fac ceva citesc din Sadoveanu, cu gîndul de a scrie primul capitol din volumul de critică pentru Fundaţie. Nici măcar nu ştiu dacă-l voi scrie. Nici măcar nu ştiu dacă voi citi toate cărţile pe care le-am adunat. Trece vremea, trece — şi nimic nu se

mai poate întîmpla cu mine.

[Iulie]

Vineri, 7 iulie [1939]

Hărţuit de lipsa banilor (şi totuşi am încasat, numai Dumnezeu unul ştie cu ce zbateri, cu ce zbucium, cu ce alergături, vreo 25.000 de lei în ultima săptămînă, din care, se înţelege, nu mai am aproape nimic, deşi nici chiriile nu am apucat să le plătesc integral...).

Obosit, ca în cele mai proaste zile ale mele. Ochii mai ales mă îngrijorează. Nu pot citi nici jumătate oră fără oboseală.

Sunt copleşit de treburi, pe care le las să treneze şi pe care nu le pot duce la capăt. O mie de treburi încurcate în tribunal (între care şi un termen de apel, pe care l-am pierdut din tembelism — nu fac eu de avocat!), o sumă de lucruri de scris pentru *Fundaţie*, pentru *Viaţa (12)*, pentru *Muncă şi voie-bună*, pentru *Independenţa* — toate amînate de la o zi la alta; o sumă de lecturi urgente care mă sperie... — rareori am fost mai destrămat, mai ostenit, mai trist.

Şi totuşi, în această ameţeală în care trăiesc de vreo două săptămîni, sunt plin de proiecte literare, pe care le văd crescînd aproape fără voia mea şi pe care le simt mereu mai necesare, mai imperioase.

(12) Viaţa românească.

De cînd citesc Sadoveanu (din păcate, numai 5 volume pînă azi), volumul despre roman începe să fie altceva decît o corvoadă. Îl voi scrie cu plăcere, sunt convins. Dar cînd?

Accidentul nu mai poate fi o problemă. Va trebui să-l termin în luna de concediu, sau să renunţ definitiv la el. E ridicul să ştiu că de 2 ani jumătate cărţulia asta mă ţine în loc. Nu aveam dreptul să fi investit atîta vreme şi atîta încordare nervoasă într-o carte care devine, fără joc de cuvinte, un fel de „accident" personal.

Simt cu atît mai precis acest lucru, acum cînd încep să văd posibil un roman mare, cu multe personaje, cu deschidere largă de compas, o carte de sute de pagini... Duminică, urcînd pe Piatra Mare (moment de emoţie intensă la 7 scări!) mă gîndeam mereu la această viitoare carte, iar acum, pe stradă, în tramvai, văd tot felul de incidente, care se ramifică şi se leagă.

1) Margit – directorul Hellman — plecarea de la Oradea, cursa cu automobilul prin ţară — nopţile la hotel, în diverse oraşe de provincie. Şederea în pensiunea Wagner. Întîlnirea, plecarea la Gheorghieni.

2) O actriţă — gen Lilly, dar cu reputaţia Marioarei Voiculescu. Înamorată de un tînăr, lichea. Scene la repetiţii, la teatru. Plecarea în turneu. Trebuie să se întîlnească într-un oraş anumit. Băiatul nu vine. Disperată, ea vine la Bucureşti, îl caută, abandonînd turneul.

3) Tînărul amorez al lui Margit e retras la pensiunea Wagner pentru raţiuni politice. (Vezi urcarea lui Georoceanu pe Cristianul Mare, la T.C.R., cînd îl căutau jandarmii la Braşov.)

Sîmbătă, 22 [iulie 1939]

Zile fierbinţi, nopţi înăbuşitoare. Nu plec din Bucureşti nici măcar pentru o zi, fiindcă vreau să plec pentru o lună întreagă, sîmbăta viitoare (probabil la Stîna de Vale), iar pînă atunci, fiecare ceas liber îl dau traducerii la care lucrez, pentru „Biblioteca Energia". E o biografie a lui Lincoln, nu prea mare, nu prea grea şi care oricum merge destul de încet. Traduc totuşi fără dificultăţi şi aproape că încep să nu mă mai mir de ceea ce ar putea fi oarecum un record: după 6 luni, traducător din limba engleză.

Încă o dată Rosetti a fost salvator. Cei 10.000 de lei avansaţi asupra traducerii m-au ajutat să-mi plătesc în parte chiriile, cei 15.000 care rămîn şi pe care îi voi cere, chiar dacă nu reuşesc să termin pînă vineri totul, îmi vor asigura luna de congediu.

Sănătate îngrijorătoare, instabilă, plină de toane. Un efort susţinut de cîteva ore mă nimiceşte. Aseară, ieşind pe la ora 9 (în aceşti Bucureşti pustii, încinşi...), mă simţeam sfîrşit, muribund. Din fericire, am avut o noapte de 8 ore de somn, prima nu mai ţin minte de cînd.

Ar trebui să întreb un doctor, dar n-am curaj. Poate în toamnă, dacă plec cumva la Paris.

Concertul în la bemol de Mozart, de cînd îl am la mine (lăsat de Leni la plecare), devine din zi în zi mai frumos. Andantino e unul din cele mai pure, mai triste şi mai străvezii lucruri din muzică.

Ieri după-masă era la mine Petrică, venit de la Brăila, ca să-mi propună, închipuieşte-ţi! o „afacere", din care ar putea ieşi 30-35.000 lei. În aşteptarea unui telefon, i-am pus concertul de Mozart — şi, pentru că eram amîndoi emoţionaţi ascultîndu-l, am întrezărit deodată o scenă posibilă în viitorul meu roman: un tip de afaceri, precis, aspru, fără scrupule, totuşi foarte inteligent şi foarte sensibil, care dă o lovitură, iar în aşteptarea ei (aşteptare care trebuie să fie intensă, poate plină de riscuri, poate chiar primejdioasă, dar aparent calmă) cîntă la patefon Bach.

Eroul ar putea fi un fel de Mihail Mircea, cu elemente din Wieder Şi Blank — dacă cumva Blank nu-mi va servi pentru un personaj cu totul distinct.

Şi, de asemeni, pentru că vorbeam tot ieri cu Petrică despre judecătorul Doiciu, m-am gîndit să fac loc în romanul meu unei mari afaceri judiciare, care ar putea fi chiar pivotul povestirii. Doiciu însuşi mi-ar servi atunci pentru un tip de judecător.

Dar peste toate astea trece încă posibilitatea războiului, care poate încă izbucni în august, dar pe care suntem acum prea obosiţi ca să-l mai aşteptăm în stare de alarmă.

Joi seara masă, la o grădină pe strada Călăraşi, cu Mircea, Nina, Giza. Ca în cele mai bune timpuri.

Duminică, 23 [iulie 1939]

Într-un Bucureşti pustiu, depopulat, oblonit, aprins*, incendiat de flăcări albe, nevăzute — eu traduc, traduc, traduc...

Azi-noapte, cu toate uşile şi ferestrele date de perete, nu era în toată casa, poate chiar în tot oraşul, nici cea mai slabă suflare, nici cel mai depărtat foşnet.

Totuşi rezist. Mă simt chiar mai refăcut decît deunăzi — poate încurajat de gîndul plecării la sfîrşitul săptămînii.

---

* *Anulat: „ arzînd parcă".*

Duminică, 30 [iulie 1939]. Stîna de Vale

N-am plecat din Bucureşti: am fugit. După o zi de alergături, m-am împachetat în cincisprezece minute, am sărit într-un taxi, cu valizele prost închise, cu pardesiul şi fulgarinul fluturînd în urma mea, am ajuns la gară două minute înainte de plecarea trenului, am alergat nebuneşte pînă la vagon, în timp ce hamalii veneau în urmă, adunînd de pe jos lucrurile pe care le pierdeam în goană (unul mi-a adus o mănuşă, altul pe cealaltă...). Cînd s-a pornit trenul eram ameţit. Nu-mi venea să cred că totuşi am plecat.

Azi-noapte am dormit nouă ore, fără să mă trezesc niciodată. De cînd nu mi s-a mai

întîmplat o asemenea minune? Nu sunt desigur încă odihnit. Cîte nopţi îmi vor trebui ca să dorm suficient şi să mă refac? Pentru moment nu sunt capabil nu să scriu, dar nici să mă gîndesc la scris, în principiu, îmi acord o săptămînă de vacanţă. Pe urmă vom vedea.

Azi-dimineaţă, împreună cu Comşa, am umblat pe munţi. Plimbare de aproape 5 ore, la nişte vîrfuri stîncoase, pe care papistaşii de aici le-au denumit Golgota, dar al căror nume ţărănesc trebuie să fie altul.

Cameră curată, luminoasă, albă, cu o privelişte deschisă asupra întregii poiene care constituie Stîna de Vale propriu-zisă. „Aveţi o cameră vederoasă", mi-a spus băiatul care m-a ajutat să-mi mut lucrurile din camera 47, unde am dormit azi-noapte, în camera 43, unde rămîn. La 45 locuieşte Beate Fredanov, fată de treabă, agreabilă şi, sper, neancombrantă. Drumul de la halta Stîna de Vale pînă aici se face cu un „şirautobuz" inenarabil. Mai este şi un tren forestier, care face toate paralele.

[August]

Miercuri, 2 august [1939]

Sunt încă în vacanţă. După cîteva plimbări de recunoaştere (Aria Vulturului, Muncei Custuri), după cursa mai lungă la Golgota, ieri am făcut o adevărată excursie pînă la izvoarele Someşului, sau mai exact pînă la Cetatea Redesii, grotă imensă prin care trece Someşul cald. Plecaţi la 7 dimineaţa (cu Fredanov, Comşa şi Furnarache), ne-am întors la 8 seara înapoi. 10 ore de mers, trei de odihnă. Admirabil ţinut, în care la fiece nou ocol se iveşte o nouă ţară, alţi munţi, alte văi, alte păduri.

Încep să nu mai am capul livid, ochii obosiţi, fruntea ostenită cu care venisem aici.

Dar se apropie termenul fixat pentru lucru — şi încep să mă tem.

Duminică, 6 [august 1939]

Mîine-dimineaţă începe programul meu de lucru. Cred că sunt destul de odihnit. Aş vrea însă să fiu singur. Fredanov şi Comşa sunt foarte agreabili amîndoi, dar eu trebuie să fiu singur. Am citit astăzi tot ce am scris. E destul de dens şi de mult, pentru ca să mă consider la mijlocul cărţii.

Pentru rest, vom vedea.

Luni, 7 [august 1939]

Două pagini şi jumătate scrise. E drept că n-am lucrat decît 3-4 ore în total. Sunt încă destrămat, mi-e greu să mă adun, să mă concentrez. Pornire grea, ca totdeauna.

Marţi, 8 [august 1939]

Foarte încet, foarte greu, foarte nemulţumitor. În şase ore de lucru, vreo trei pagini jumătate, fără absolut nimic interesant. Dar trebuie răbdare.

Miercuri, 9 [august 1939]

Am ascultat aseară comunicatul Statului-Major la radio şi dintr-o dată am simţit că nimic nu mai are importanţă. Vor fi mari concentrări şi, judecind după încordarea de la Danzig, s-ar putea să fie şi război.

Am avut o seară grea şi o noapte agitată. Un fel de silă, un fel de oboseală de a fi om. Totuşi, acuma dimineaţa, sunt din nou la masa de scris. Cu orice preţ, romanul ăsta trebuie terminat.

Vineri, 11 [august 1939]

Aveam aseară o adevărată „angoissă" şi cred că nu era numai a mea. Întreg hotelul părea cuprins de nelinişte. Ştirile sunt grave. La Danzig se va da zilele acestea o lovitură. Războiul e posibil încă în cursul acestei luni. Comunicatul Marelui Stat-Major, pe care îl

ascultăm în fiece seară la radio, are ceva de alarmă.

Suntem departe de tot ce se întîmplă acolo, suntem aici ca pe un vapor — şi neliniştea e cu atît mai mare.

Am ascultat aseară, tîrziu, *Simfonia IX-a* şi *Concertul al treilea brandenburghez*. Ascultam cred mai mult decît cu o emoţie muzicală; era în tot acel concert, pentru mine, tristeţea atîtor lucruri pe care le pierdem în modul cel mai stupid, mai criminal, mai dement.

Şi eu continui să scriu. Merge încă foarte greu. Ieri, lungă zi de ploaie, în care am lucrat mai bine de 7 ore (n-am cronometrat exact) şi n-am obţinut decît ceva mai mult de patru pagini. Urc greu spre cabana lui Gunther, unde încă nu ştiu bine ce mă aşteaptă. Dar lucrurile se vor clarifica dacă voi avea timp.

Seara

6 ore jumătate de lucru, cinci pagini scrise. Încep să intru în normal, dar trebuie să constat încă o dată că acest „normal" e de un randament sărac. Ar trebui să mă grăbesc şi nu pot. Urc greu spre cabană. Faptul e scurt, fără incidente posibile (Nora şi Paul urcă de la Poiana la S.K.V. — asta e tot), dar simt nevoia de a-l scrie într-un ritm lent, desfăcut, ca să pun cît mai multă distanţă între lumea pe care o lasă jos şi cea pe care o vor găsi sus. Nimic nu e mai greu decît să indici trecerea timpului, fără să recurgi însă la incidente propriu-zise. Totuşi, cu toate nemulţumirile mele, dacă sunt lăsat în pace, voi lucra şi voi ajunge la capăt. Gunther — complet necunoscut pînă acum, căci nu m-am apropiat deloc de el, începe să se precizeze, deşi nu încă destul. Este încă în umbră.

Sîmbătă, 12 [august 1939]

Numai 3 pagini scrise. (Am ajuns în fine la cabana S.K.V. — sau mai bine zis sunt în pragul ei.) E numai ora 5 1/2 şi desigur ar mai trebui să lucrez două ore, dar mă simt obosit. Vom face o mică plimbare — poate spre Aria Vulturului, şi vom încerca să răscumpărăm mîine aceste ore „trase la fit". Ar trebui mîine să termin acest capitol VIII, pe care acum îl am foarte bine precizat în minte.

Îl aştept cu nerăbdare, cu curiozitate şi cu foarte multă simpatie pe Gunther.

Duminică, 13 [august 1939]

Cinci pagini scrise — dar capitolul nu e terminat. Mă opresc la 7 seara din lucru, deşi ar trebui să duc pînă la capăt acest ultim moment al capitolului, pe care îl văd cu atîta preciziune şi îl simt, acum, atît de exact, de intens. Dar sunt obosit. Nu mă felicit deloc pentru sănătatea mea. Va trebui neapărat să consult cu toată seriozitatea un doctor de ochi. Un om de sănătate robustă, în locul meu, nu s-ar ridica de la masă — zece ore, douăzeci, o sută — pînă n-ar termina de scris toate lucrurile pe care le văd atît de clar. Pe măsură ce înaintez, lucrurile se clarifică, se precizează, capătă consistenţă. Gunther iese din ce în ce mai mult la lumină. Dar n-am ajuns încă la el.

În plimbarea de aseară (pînă la Muncei), am întîlnit un cioban de la Mezeat*, cu care am stat mult de vorbă. Ar trebui să găsesc timp ca să însemnez aici lucrurile pe care mi le-a spus. E tulburător pentru „condiţia umană" pe care o revelează, cu simplicitate dar şi cu patetism.

Poate mîine să plec în „iscurzie" la Mezeat. E, dacă vrei, o abatere de la programul de lucru, dar poate că mă voi întoarce mai recreat.

* *Locul este înscris pe hartă „Meziad".*

Marţi, 15 [august 1939]

Eram convins că cel puţin astăzi — de vreme ce toată ziua de ieri am pierdut-o la Mezeat — cel puţin astăzi voi termina acest capitol VIII, dar iată că şi ziua de azi o pierd,

împreună cu cele 5 ore jumătate de lucru. Trebuie într-adevăr să renunţ la cele două pagini scrise dimineaţă, şi la jumătatea de pagină scrisă după-masă. Eram foarte mulţumit de ele şi totul părea să meargă excelent (ba încă îmi ziceam că voi scrie 4-5 pagini, pentru a compensa vacanţa de ieri), cînd, deodată, mi-am dat seama că m-am angajat pe un drum greşit şi că trebuie neapărat să mă întorc. Întreg momentul era fals.

Nora trebuie să pornească cu schiurile în noapte, într-un fel de ameţeală disperată. Numai aşa cabana lui Gunther devine un miracol, o salvare. În versiunea mea de azi-dimineaţă, în clipa în care ea îşi punea schiurile în picioare, era calmă, împăcată, gîndindu-se liniştită la a doua zi. Or, nu există pentru Nora în momentul acela o „a doua zi". Dacă nu înţeleg asta, ratez întreg incidentul şi risc să dau întîlnirii cu Gunther o notă de artificial. Să nu uit că întreg episodul Gunther are ceva de artificiu şi că trebuie aici un nesfîrşit tact pentru ca personajul, puţin cam literar, cam „făcut", să nu devină cu totul şi cu totul artificios.

Toate acestea însă nu răscumpără încă o zi pierdută. Îmi rămîn atît de puţine pînă la sfîrşitul lunii şi mă sperie, da, mă sperie gîndul că aş putea să plec de aici fără să fi terminat.

Miercuri, 16 [august 1939]

Cele două pagini de ieri, suprimate, le-am înlocuit cu altele două, scrise azi-dimineaţă şi care mi se par mult mai juste. Dar sunt oprit în loc de o oră şi mi-e cu neputinţă să înaintez. Rezistenţă stupidă, pe care n-o înţeleg. Întreg momentul e clar şi mi se pare destul de simplu: ar trebui să fie scris fără dificultate. Dar dificultăţile răsar fără motiv, fără sens, acolo unde le aştepţi mai puţin.

Sunt nemulţumit de dimineaţa mea. Plouă — ploaie lungă, cenuşie, pe care am primit-o bucuros, fiindcă mă ţine în casă, îmi dă poftă de lucru şi face* linişte în hotel — dar iată că toate aceste condiţii favorabile nu mă ajută totuşi prea mult.

Cobor la dejun şi aştept să văd ce voi face după-masă...

* *Lecţiune incertă.*

Seara

Am lucrat de la 3 pînă acum, la 8 fără un sfert. Am terminat capitolul. Am ţinut cu orice preţ să-l termin. Nu-mi dau seama cum a ieşit. Sunt puţin buimăcit. Poate că mîine îl voi vedea mai clar.

Joi, 17 [august 1939]

Nu merge, nu merge, nu merge. Nu vorbesc despre capitolul terminat ieri (pe care l-am recitit azi, care mi se pare acceptabil şi asupra căruia de altfel în orice caz nu mai revin). Vorbesc de noul capitol, al IX-lea, pe care urma să-l încep azi şi care stă pe loc, imposibil de urnit, deşi cel puţin prima parte mi se pare clară şi aveam credinţa că e simplă.

Am o vreme ideală de scris: plouă, pădurile sunt acoperite, întreg hotelul e adormit, e o linişte perfectă. Totuşi iată-mă, de la 9 dimineaţa pînă acum la 5 seara, în faţa aceluiaşi început de capitol, scriind zeci de fraze de început, ştergînd, înlocuind, revenind la ele, suprimîndu-le din nou, incapabil să înaintez nici măcar cu un pas.

Sunt dezgustat. Nu vreau să spun că pierd curajul. Îmi dau seama că singurul lucru care mă mai poate duce la finele acestei nenorocite cărţi e încăpăţînarea — şi cel puţin atîta lucru trebuie să păstrez.

Sîmbătă, 19 [august 1939]

Cabana lui Gunther (în care în sfîrşit Nora e instalată de aseară) începe să fie un decor de teatru. Acum 15 minute mi-am dat seama de acest lucru şi mi se pare că în 15 minute

am schiţat în gînd o întreagă piesă, pe care am sentimentul că aş putea s-o scriu *imediat*. Văd lucrurile atît de precis, încît am şi distribuit rolurile.

Pe Gunther îl cheamă Gunther Grodeck (nu ştiu dacă voi păstra numele în roman, dar în piesă, dacă o scriu, probabil că da). Îl poate juca Tomazoglu. Nu e blond, nu e atît de tînăr, nu are frumuseţea de copil a lui Gunther — dar are intensitatea de cardiac a personajului. Pe bătrînul Grodeck îl poate juca Bulfinski. Pe Hagen, Storin. Toată drama se joacă între ei trei. Mai intervine şi o fată, care însă *nu e Nora*. Episodul Gunther, în măsura în care e susceptibil să devină o piesă de teatru, se desparte complet de roman. Numai punctul de plecare e comun.

Bătrînul Grodeck e mare industriaş. Averea este însă a soţiei lui, moartă cu vreo doi ani în urmă, şi va fi moştenită toată sau în mare parte de Gunther. Gunther e încă minor: împlineşte 21 de ani în martie. S-a retras sus pe munte şi vrea să rămînă acolo. Îşi aşteaptă majoratul ca să intre în posesia averii şi să oprească exploatările forestiere ale tatălui său. Nu-mi dau încă bine seama ce raţiuni exacte sunt în această hotărîre a sa. Totul porneşte de la o teribilă ostilitate împotriva tatălui său, care poate nici nu e tatăl său adevărat. Aici intervine personajul încă misterios (şi pentru mine misterios) care e Hagen. A fost acest Hagen amantul defunctei doamne Grodeck? Poate da. În orice caz, a fost singurul om cu care tînăra femeie s-a înţeles în familia Grodeck — ea, venită de departe, din Tirolul austriac poate, în colonia săsească de la Sibiu sau de la Braşov.

Aceştia sunt oamenii. Ce se va întîmpla cu ei pînă la urmă nu-mi dau încă bine seama. Dar îi simt cu atîta încordare, încît mi se pare că ar fi de ajuns să pornesc la drum, pentru ca pe urmă să mă ducă singuri spre sfîrşit.

Am ţinut să scriu nota asta chiar acum (11 *dimineaţă*), ca să mă liberez de ea. Simţeam că altfel nu voi putea continua să lucrez mai denarte la roman.

În ce priveşte romanul, după dezolanta pană de alaltăseară, mi-am revenit. Ieşisem pe ploaie, furios* pe mine, furios pe carte, furios pe tot, şi am luat-o prin pădure, pînă la Băiţa şi de acolo înapoi, pe drumul generalului. Vreo două ore de mers. Am încercat să pun ordine în acest capitol IX şi l-am împărţit în trei momente distincte, tocmai pentru a-mi jalona terenul pentru a doua zi. Pe urmă, mi-a venit în minte numele de Hagen (*Gotterdämmerung*) şi, dintr-o dată, antrenat de acest nume, am văzut un întreg nou personaj luînd fiinţă şi am presimţit o sumă de lucruri tainice în cabana lui Gunther. Totul a fost, mi se pare, declanşat de numele lui Hagen — înfăţişarea, îmbrăcămintea, ţinuta şi însăşi povestea lui nu încă deplin clarificată.

Am scris ieri 5 pagini. Ce voi face astăzi, nu ştiu. Ar trebui — dacă aş fi un om serios — ar trebui să termin capitolul.

---

* *Anulat: „dezgustat".*

Duminică, 20 [august 1939]

M-am visat în război astă-noapte. Atacam o patrulă duşmană, care trăgea asupra noastră, dintr-un fel de casă — mai mult prăvălie — cu uşile şi ferestrele deschise. Eram unii de alţii la o distanţă de cîţiva metri şi urmăream fiecare mişcare a adversarilor.

Vis care continuă seara agitată de ieri. O lungă convorbire cu Longhin *(13)* (devenit de curînd preşedinte de Curte de Apel, iar pînă deunăzi secretar general interimar la Justiţie) m-a înspăimîntat. Se pare că la Bucureşti, săptămîna trecută, a fost o adevărată atmosferă de război. Germania trimisese o notă drastică, prin care cerea socoteală de concentrările noastre. Armand l-a chemat telegrafic pe Rege din croazieră. Franţa şi Anglia ne prevenise că s-ar putea ca războiul să se declanşeze nu la Danzig, ci la noi, printr-un atac unguresc*. Vinerea trecută, seara, catastrofa părea iminentă. Iamandi îi spusese lui Longhin, care se pregătea să plece spre Stîna de Vale, să rămînă pe loc. Totuşi, a doua zi lucrurile s-au mai liniştit şi a putut pleca. Dar nimeni nu ştie nimic, şi totul, même le pire, pare posibil.

(13) Vasile V. Longhin, judecător, între 1926 şi 1929 funcţionase la tribunalul din Brăila.
* Anulat: „german".

Poate că e o inconştienţă a rămîne aici, în pădure şi a scrie literatură. Totuşi sunt lucruri care îmi sunt prea scumpe. Dacă mor în războiul ăsta, n-aş vrea să mor înainte de a termina cartea. Nu e mare lucru, îmi dau seama că nu e mare lucru, dar cînd sunt în mijlocul ei, am impresia că oamenii ăştia — Nora, Paul, Gunther, Hagen — sunt vii şi n-aş vrea să-i pierd, cel puţin nu înainte de a fi ajuns la capătul povestirii şi de a fi reuşit s-o pun undeva în siguranţă, într-un safe, de exemplu.

Seara

Terminat capitolul IX. Ieri patru pagini, astăzi trei şi jumătate. Trebuie să recunosc că n-am fost destul de stăruitor, destul de atent*. Toată ziua de ieri n-am visat decît piesa de teatru, am făcut distribuţii, m-am văzut repetînd. Mi-au trebuit mari eforturi ca să mă rup de la această „visărie" şi să mă oblig a rămîne la roman.

* Anulat: „concentrat".

Astăzi, piesa (care ieri mă oprima, ca un lucru grabnic, imediat) s-a mai depărtat. Ah! dacă în literatură ar fi de ajuns să gîndeşti şi să vezi lucrurile! Nenorocirea e că trebuie să le şi scrii — şi aici începe chinul.

În ce priveşte capitolul IX, am fost mai mulţumit de prima parte decît sunt de paginile scrise azi. Gunther va fi fără îndoială un personaj interesant, dar mă tem că puţin „factice", „cusut cu aţă albă". Eu îl văd, sau mai bine zis încep să-l văd foarte bine, dar asta nu-l va feri poate de anumit grad nu numai de irealitate (ceea ce nu-i va strica, ba chiar îi va fi necesar), dar de ficţiune vizibil literară.

Mă amuză să mă gîndesc din cîte lucruri mărunte s-a născut Gunther — şi ce diferit iese de tot ce am gîndit. Cine m-a făcut să mă gîndesc mai întîi la el a fost Margit de la Ghilcoş, care îmi povestise o iarnă petrecută de ea, bolnavă, pe chaise-longue, la vila Wagner. Pe urmă a fost o inscripţie găsită sus pe Schuller la S.K.V., în amintirea unui tînăr sas (Walter Maschendorfer?) mort la 16 ani. Pe urmă a fost Blecher — dar la care mă gîndeam mai mult pentru a evita vreo asemănare între eroul meu şi el. Numele de Gunther l-am luat de la unul din copiii care urcau în iulie 1937 la S.K.V. Şi din toate astea, iată că iese un om atît de curios, atît de neaşteptat.

Poate că Gunther mă interesează prea mult. Pentru că risc să deplasez atenţia de la motivul principal al cărţii spre ceea ce n-ar trebui să rămînă decît un episode. În orice caz, îmi spun că, începînd de mîine, va trebui să revin spre Paul, pe care l-am cam abandonat. Mă tem să nu-l pierd tocmai acum, spre sfîrşit.

Luni, 21 [august 1939]

Nu voi scăpa de piesa asta pînă nu o voi scrie. Iată şi azi am pierdut o groază de timp gîndindu-mă la ea. S-ar putea s-o scriu la iarnă. S-ar putea să o joc în februarie-martie. E posibil un rol pentru Mme Bulandra. (O va chema Mătuşa Augusta.) Dar dacă-l scriu, mă tem că pierde din greutate rolul bătrînului Grodeck. Unul din ei trebuie să reprezinte cu adîncime, cu severitate, cu intoleranţă „spiritul Grodeck". Şi văd foarte bine fantoma graţioasă a tinerei* doamne Grodeck (mama moartă a lui Gunther) plutind peste întreaga piesă.

* Anulat: „defunctei".

Ce nu văd încă este ce se va întîmpla cu fata care intră în cabana lui Gunther, la începutul actului I. De asemeni, nu ştiu dacă întreaga dramă se va juca sus în cabană, sau

va coborî, în partea doua, jos, la Sibiu sau la Braşov, unde sunt „uzinele Grodeck". În acest ultim caz, piesa s-ar putea să aibe patru acte.

Primele două acte sunt aproape clare. Primul act este „seara de iarnă" din roman (capitolul IX): evident, cu anumite modificări antrenate de faptul că accentul cade pe Gunther, nu pe oamenii veniţi din afară. Actul al doilea va fi, cîteva zile mai tîrziu, sosirea bătrînului Grodeck. Şi el se va clarifica o dată cu mergerea înainte a romanului. Pe urmă, drumurile rămîn deschise...

În ce priveşte romanul, sunt foarte nemulţumit de mine. Nici trei pagini, într-o zi întreagă. E inadmisibil. Nu-mi reproşez faptul că cele două pagini şi jumătate sunt cu totul şi cu totul neinteresante. De asta decide bunul Dumnezeu. Nu-mi iert însă faptul că am scris atît de puţin.

Trece vremea, băiatule. Ar trebui să înţelegi asta. Ar trebui să înţelegi că zilele acestea mari, libere, libere din zori pînă noaptea, nu le vei găsi la Bucureşti.

Miercuri, 23 [august 1939]

Tratat de neagresiune germano-sovietic!

Lovitura mi se pare năucitoare. Întreg cursul politicii mondiale e brusc schimbat. Încearcă, de la Stîna de Vale, cu ziare vechi de 3 zile, să-ţi dai seama de ce se petrece în lume!

M-am zbătut aseară şi azi în zori să pun puţină ordine în haosul care începe. Dacă partida europeană care se joacă acum ar fi o piesă de teatru, intriga ar fi excelent condusă. Ruşii plătesc un an mai tîrziu lovitura de la München — şi o plătesc cu reversul monedei. Totul e de o simetrie perfectă. În septembrie 1938 Anglia şi Franţa se înţelegeau cu Hitler, peste capul Rusiei şi împotriva ei. În august 1939 se înţelese Rusia cu Hitler, peste capul Franţei şi Angliei — şi împotriva lor. În septembrie 1938 preţul imediat pe care-l încasa Hitler era Cehoslovacia. Acum e Danzigul. Nu lipseşte nimic pentru ca actul II să semene cu actul I, răsturnat. Dar e greu să judeci lucrurile numai din punctul de vedere al construcţiei* dramatice. Ruşii nu s-au angajat numai pentru frumuseţea tehnică a loviturii.

Atunci?

Atunci, nu ştiu nimic. Vor mai rezista Franţa, Anglia şi Polonia la Danzig? Avem, în cazul ăsta, în mod foarte probabil, război, fiindcă nu văd de ce Hitler, atît de mult angajat la Danzig, ar da înapoi, acum cînd se ştie acoperit dinspre partea Rusiei. Nu vor rezista? Atunci în două-trei-cinci zile Danzigul e german — şi presiunea hitleristă se declanşează imediat, automat la Bucureşti. Mi se pare că în acest caz întreg sud-estul Europei cade.

** Anulat: „compoziţiei".*

În toate astea, ce fac eu? În hotel e derută. Toată lumea pleacă sau vorbeşte de plecare. Longhin, afolat, vrea să ia trenul chiar azi. Cucoana de la 44 a primit telegramă să fugă la Bucureşti. Pînă mîine hotelul se va goli de bucureşteni. Sunt ridicul, desigur, eu cu manuscrisul meu, dar îmi vine aşa de greu să-l las şi să plec! Ieri am scris toată ziua (ceva mai mult de şase pagini). Voi încerca să fac şi azi la fel. Ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Rămîn la masa de scris, dar nu exclud posibilitatea unei plecări decisă în 5 minute, dacă cumva ştirile se agravează.

Abea scrisesem nota de mai sus, şi am coborît să-l chem pe Rosetti la telefon, ca să-i cer veşti politice. Veşti politice n-am prea căpătat („destindere", zice el, fără să pot şti ce înseamnă acest cuvînt), dar în schimb mi-a spus să mă întorc la Bucureşti. Comarnescu e concentrat şi e nevoie urgentă de mine la *Revistă*. Voi pleca mîine la 1, voi fi vineri dimineaţa la Bucureşti.

Sunt pur şi simplu dezolat. Mi-e silă de romanul ăsta, pe care-l întrerup, fără să ştiu

cînd îl voi putea regăsi. Voi încerca să termin azi capitolul X. Cel puţin să nu rămîn cu totul în drum.

Seara

Nu, n-am reuşit să termin capitolul. Nici trei pagini n-am scris (şi ele ca vai de lume), deşi am stat şi dimineaţa şi după-masa la lucru. Sunt prea agitat, prea neliniştit. Altfel aş fi vrut să plec de aici. Voi face la Bucureşti bilanţul acestor 17 zile de scris. Voi încerca să nu pierd romanul din mînă, îmi promit să fac tot posibilul pentru a-l relua în curînd şi a-l duce la bun sfîrşit.

Pe seară, plimbare de rămas-bun la Muncei. Aş fi vrut să fiu singur, dar şi aşa mă întorc de acolo cu puţină emoţie. Mîine voi fi cîteva ore la Cluj, iar seara voi lua trenul pentru Bucureşti.

Sîmbătă, 26 [august 1939]. Bucureşti

Va fi greu, îmi dau seama, să păstrez aici, la Bucureşti, un orar de muncă regulată. Fundaţia, biroul Roman, restaurantele, telefonul sunt mai tari decît dorinţa mea de singurătate.

Aseară, masă la „Continental", cu Rosetti, Camil, Lassaigne *(14)*. Astăzi, tot la „Continental", dejun cu Soare, Corin*, Camil, Carol. Cafeaua neagră cu Vişoianu, Ţuţubei, d-na Ralea, d-na Brătescu-Voineşti. Pentru diseară am primit — mă întreb de ce? — o invitaţie la Alice Theodorian, şi uite aşa lucrurile pot continua din zi în zi, la nesfîrşit — dacă nu mă opresc la timp.

Pierd romanul, dacă-l las acum să se depărteze de mine — şi nu voi avea nici o scuză. Nici o scuză decît războiul... Am impresia că totuşi nu va izbucni, dar în acest caz nemţii vor fi repurtat încă o victorie de stilul München — victorie pe care în primul rînd o vom plăti noi.

Ce bine era la Stîna de Vale! De fapt, mai puteam rămîne acolo, căci treburile la Fundaţie nu erau absolut urgente — dar cînd mă gîndesc bine, poate că era oarecare uşurinţă, ba chiar iresponsabilitate să stau ascuns într-o văgăună, în aceste zile teribile.

---

(14) Jacques Lassaigne, critic de artă francez, a publicat studii despre artişti plastici români şi a colaborat la Revista Fundaţiilor Regale.

** Lecţiune posibilă. Poate fi vorba despre ziaristul Corin Grossu.*

Miercuri, 30 [august 1939]

Luni seara războiul părea inevitabil. Aseară pacea părea posibilă. Azi-dimineaţă lucrurile sunt din nou confuze. Va ceda Hitler? Se pregăteşte, dimpotrivă, la Londra o trădare de ultim moment? Mergem spre un nou München? Personal, judecînd lucrurile cu foarte mult calm, cred că Hitler a dus şantajul pînă la ultima limită şi că, dacă Anglia rezistă, atunci exact în cea din urmă fracţiune de secundă Hitler va da înapoi. Raţional vorbind, am crezut tot timpul în ultimele zile că va fi pace şi anume prin înfrîngerea Berlinului. Raţional! Cuvîntul nu are prea multă greutate. Este o „marjă" pentru necunoscut. Este o limită dincolo de care lucrurile sunt mai tari decît oamenii, mai tari decît iniţiativa şi voinţa oamenilor.

Dacă aş avea un radio, aş asculta muzică. Mult Bach, mult Mozart — iată tot ce mă poate salva de la angoissă.

.

„Mon roman cesse de m'intéresser lorsque je cesse d'y travailler", notează Gide în momentul în care lucrează fără prea multă tragere de inimă la *L'École des femmes*. Am dat aseară întîmplător peste această frază (tăiam volum. XV din *Œuvres complètes*), şi

am primit-o ca pe un avertisment. Dacă nu revin imediat la manuscrisul meu, îl pierd.

[Septembrie]

Vineri, 1 septembrie [1939]

Scrisoare tristă de la Poldy, care s-a înrolat ca voluntar şi care, probabil, în momentul ăsta e plecat.

Rosetti îmi telefonează că Danzigul a fost anexat azi-dimineaţă. Războiul începe azi. Poate a şi început.

Nu ştiu de unde iau teribila linişte pe care o simt în ceasul ăsta.

Sîmbătă, 2 [septembrie 1939]

Ciudate zile de război. Primul moment mi s-a părut zdrobitor: cînd au apărut ieri-dimineaţă primele telegrame despre bombardarea Varşoviei am avut sentimentul că totul se năruie. I-am scris în grabă o scrisoare lui Poldy, neştiind nici măcar dacă-i va mai ajunge, dar simţind nevoia să-i spun un cuvînt, să-l sărut, să-mi iau rămas-bun. Nu mă înduram sa termin scrisoarea, nu găseam un cuvînt care să spună totul, aveam un dureros, un intens sentiment de despărţire — şi am izbucnit singur în plîns.

Pe urmă, dejunul de la „Capşa" (Rosetti, Ralea, Vişoianu, Camil, Lassaigne, Comarnescu, Păstorel *(15)*, Steriadi *(16)*, Oprescu *(17)*, Cantacuzino *(18)*) mi s-a părut lugubru. Se rîdea, se făceau glume — şi eu nu înţelegeam că e posibilă atîta inconştienţă.

Toată ziua, toată seara şi noaptea pînă la 3, am umblat după veşti — dar nu erau decît veşti vagi, stranii prin lipsă de preciziune, de realitate, de evidenţă. Bombardamentele pe care le anunţă şi nemţii şi polonii par inventate. La ora asta, deşi au trecut 36 de ore de la ceea ce mi s-a părut că e „începerea războiului", poate că războiul nu e totuşi început. Francezii şi englezii sunt încă în faza notelor diplomatice (deşi discursul lui Chamberlain de ieri mi se pare că rupe toate punţile).

Totul e confuz, nesigur, încă neangajat, încă nedecis. Şi ceea ce mi se pare cu totul neverosimil e acest Bucureşti luminat, vioi, plin de lume, cu restaurantele pline, cu străzile animate, un Bucureşti cel mult curios de ce se întîmplă, dar nu intrat în panică şi nici conştient de prezenţa unei tragedii care a izbucnit.

---

(15) Scriitorul Al. O. Teodoreanu.
(16) Pictorul Jean Steriadi.
(17) Criticul de artă George Oprescu.
(18) Ioan Cantacuzino, poet şi traducător.

Nu ştiu cum să-mi trec vremea. Dacă aş avea un radio, aş asculta ştiri şi muzică.

Ieri-dimineaţă m-am silit să citesc manuscrise pentru *Fundaţie*, ca şi cum nimic extraordinar nu s-ar fi întîmplat. Dar m-a străbătut deodată gîndul că poate erau ultimele mele ceasuri de libertate, dacă nu ultimele de viaţă, şi că era absurd să le pierd aşa. Am ieşit în oraş, ameţit, dezorientat.

După-masă am transcris prima parte din capitolul V — dar pe urmă m-am lăsat şi de asta. Ce sens poate avea, te întreb, o carte mai puţin sau mai mult, acum?

Toată ziua de azi am aşteptat să se întîmple ceva decisiv, care să ne lămurească. Dar nu se aude nimic de nicăieri. Iată-mă seara, singur, acasă, citind jurnalul lui André Gide şi culcîndu-mă probabil devreme.

Toate astea, în ziua de 2 septembrie 1939.

Luni, 4 [septembrie 1939]

Ieri-dimineaţă la 11, Anglia a declarat război Germaniei. După-masă, la 5, a urmat declaraţia de război a Franţei. Totuşi, pînă în momentul de faţă nici o luptă nu pare să se

fi angajat. Se mai aşteaptă ceva? E posibilă (cum se spune) o cădere imediată a lui Hitler şi un guvern nou, de militari, care să facă pace? Sunt posibile schimbări radicale în Italia? Se aşteaptă ca neutralitatea italiană să se precizeze? Va fi, dimpotrivă, şi Italia silită să urmeze Germania? Ce va face Rusia? Ce se întîmplă cu Axa, brusc trecută sub tăcere, şi la Roma, şi la Berlin?

O mie de întrebări, care te înăbuşe şi pe care ai vrea să le dezlegi imediat. Alerg pe stradă, dau telefoane, întreb, mă zbat, mă frămînt. Ar trebui să mă pot stăpîni. Ar trebui să aştept în linişte, fără isterie, fără disperare, mersul lucrurilor.

Voi încerca să rămîn în casă, să lucrez, să citesc, să scriu, să fiu singur şi să mă gîndesc cu resemnare, cu limpezime, la tot ce se întîmplă. Mai ales nu trebuie să mă lamentez. Mai ales nu trebuie să mă las înnebunit de nelinişte.

Să primim totul cu tristeţe, dar şi cu mîndrie.

Marţi, 5 [septembrie 1939]

Nu se întîmplă deocamdată nimic pe frontul din Apus. În Polonia nemţii înaintează mereu. S-ar zice că nu le rezistă nimeni. Comunicatele poloneze mi se par descurajate. Ce se va întîmplă în România nu ştie nimeni. Circulă cele mai groaznice veşti, şoapte, prevestiri. Aseară, la Fundaţie, a fost o oră infernală. Lassaigne, venit de la Ambasada Franţei, ne vorbea despre iminenta noastră intrare în război, alături de Franţa. Germania ne cere tot grîul şi petrolul! Franţa şi Anglia vor să debarce trupe la Constanţa! Noi nu acceptăm* nici una, nici alta! Război, război, război.

* *Anulat: „dăm nim[ic]".*

Nu ştiu ce să cred. Vin acasă ameţit, dezorientat, plin de nelinişte. Ce e sigur e că nu voi mai rămîne multă vreme la masa mea de scris. Voi fi desigur în curînd sub arme. Sunt mereu mari concentrări, care duc — se zice — la o mobilizare generală de fapt, fără ca termenul să fie formal întrebuinţat. Deocamdată nu intru încă în categoriile concentrate pentru astăzi. Dar nu e exclus, de la o zi la alta, un nou comunicat al Statului-Major.

Aştept. În aşteptare fac tot felul de lucruri fără şir, fără perseverenţă. Ar trebui să mă decid, fie să citesc o carte mare, fie să mă înham din nou la traducerea pentru Fundaţie, fie să continui *Accidentul* — în sfîrşit, să fac ceva continuu, ordonat, cu încăpăţînare. Aseară am încercat să citesc un roman de Dostoievski, pe urmă l-am abandonat, pentru Thomas de Quincey, pe care voiam să-l citesc în englezeşte şi, în sfîrşit, am terminat prin a transcrie mai departe începutul capitolului I — în silă, însă, căci mi se pare, în versiunea reconstituită acum doi ani, de o rară stupiditate.

Camil Petrescu îmi cere să-i sugerez lui Rosetti ca să vorbească cu Ralea şi Armand, într-o chestiune „capitală". Are anume intenţia să plece de la Teatrul Naţional pentru a lua conducerea operaţiilor tehnice de apărare antiaeriană. E convins că singur el poate să ne salveze de la un dezastru. A refuzat să-mi destăinuiască planurile lui — dar e decis să i le expună primului-ministru, sau poate chiar Regelui. Mi-a spus de asemeni că are legături strînse cu statul-major al Corpului II şi că, dacă vom face război în Dobrogea, operaţiile vor fi conduse după indicaţiile lui.

Îl ascult şi nu ştiu ce atitudine să iau. Uneori mă tem să nu izbucnesc în rîs. Alteori mă întreb, cu o subită îngrijorare, dacă omul ăsta nu e nebun. Şi rămîne, în sfîrşit — peste toate astea — posibilitatea, mai amuzantă decît toate, să aibă dreptate...

Miercuri, 6 [septembrie 1939]

Dimineţile sunt suportabile, dar nopţile sunt grele, pline de nelinişte, otrăvite de presimţiri. Aseară simţeam pînă în inimă că viaţa asta s-a terminat. Că va trebui să las

totul, fără întoarcere. Voi muri sau nu — nu ştiu, dar ceea ce ştiu e că dincolo de această plecare în război va fi cu totul şi cu totul altă viaţă şi că chiar întoarcerea — dacă va fi — nu va fi o „întoarcere" cu adevărat. [Nu]* cred că sunt împăcat.

* *Început de rînd şters.*

Plec diseară la Brăila, la Cercul de recrutare, să-mi pun în ordine livretul militar. Foarte mulţi din concentraţii din mai au primit ordine individuale. E foarte probabil să fiu şi eu printre ei.

Vineri, [8 septembrie 1939]

Se pare totuşi că deocamdată nu sunt concentrat. Fac încă parte din acea misterioasă şi salvatoare literă „D.1" — care şi în martie m-a lăsat civil. Se înţelege că libertatea mea nu e decît provizorie, se înţelege că e revocabilă, se înţelege că de la o zi la alta pot fi chemat, se înţelege, în sfîrşit că, în caz de mobilizare generală (pe care încă o cred probabilă), nu va mai exista nici o literă care să mă apere (şi nici n-aş vrea) — dar fapt e că deocamdată rămîn liber. Niciodată un „deocamdată" n-a fost mai precar şi mai scump...

Lucrurile merg mai departe în ritmul de pînă azi. Nemţii înaintează în Polonia, iar francezii şi englezii stau pe loc. Alaltăieri a căzut Cracovia. Se zice că astă-seară a căzut Varşovia.

Bucureştii, care au avut o zi-două de panică, s-au liniştit. Restaurantele, cinematografele, străzile sunt pline. Cine ar spune că suntem într-un oraş din Europa războiului?

Sunt oameni care cred (Camil între ei) că pacea e posibilă, ba chiar iminentă. O vor propune nemţii prin intermediul italienilor — şi ceilalţi nu vor avea încotro, decît să primească. Deşi încep să cred că totul e posibil — soluţia mi se pare absurdă. Nu văd Franţa şi Anglia pierzînd, fără un foc de armă, o bătălie morală şi politică, ce le poate şterge pur şi simplu din istorie.

Nu, nu. Să nu încep a face planuri de pace. Să nu mă gîndesc la cărţile pe care le voi scrie. Să nu văd înaintea mea o iama cu schi, cu lecturi, cu voiaje. Este o iarnă de război, e un an de război, sunt ani de război şi îi vom trăi pînă la fund.

Miercuri seara, la Brăila, m-am dus singur în port — şi am văzut o Dunăre de carte poştală, sub lună. Pînă şi vapoarele albe, deşerte, în portul absolut pustiu, păreau de carton.

Nimeni, nimeni, nimeni în tot portul — decît eu şi o sentinelă, care mă urmărea cu atîta îngrijorare (un spion? un atentator?) încît am fost silit să mă întorc în oraş, deşi aş fi rămas bucuros acolo cîtăva vreme.

„Îmbătrîneşti", mi-a spus pe Strada Regală Moni Liebsiech, care mă oprise din pragul prăvăliei. Da, îmbătrînesc, totul mi-o spune în Brăila, casele, străzile, oamenii, fotografiile mele de tinereţe, pe care le găsesc la Tantie Caroline şi îmi fac rău cînd mă uit mai lung la ele.

Azi după-masă a fost Zoe la mine şi i-am cetit capitolul Gunther. Nu cu prea multă seriozitate, mai mult în glumă, dar nici excluzînd cu totul o asemenea posibilitate, îi spusesem acum 10 zile, cînd m-am întors de la Stînă, că rolul fetei din piesa pe care am de gînd s-o scriu i-l voi da ei să-l joace.

I-am cetit deci capitolul şi nu numai că l-a înţeles foarte bine, dar a văzut cu atîta justeţe situaţia, încît mi-a dat sugestii care mi se par deosebit de preţioase pentru piesă.

Nu o vedeam deloc pînă azi pe fata asta, care intră în actul I în cabana lui Gunther şi nu ştiam ce se va petrece cu ea. Zoe m-a ajutat s-o văd, ba mai mult chiar, mi-a indicat rolul ei în piesă.

Gunther trebuie să moară — spune Zoe — dar moartea lui va fi o victorie şi pentru el şi pentru Nora, pentru el fiindcă va fi învins tribul Grodeck, iar pentru ea, pentru că se va fi rupt de trecutul ei apăsător şi va intra prin cabana lui Gunther spre o nouă viaţă.

Am stat ore întregi de vorbă despre piesă — şi din nou am simţit cum nevoia de a o scrie mă oprimă, mă apasă, mă nelinişteşte.

Sîmbătă, 9 [septembrie 1939]

Mă gîndesc la evreii din Polonia, căzuţi acum sub ocupaţie hitleristă. Cine are un revolver sau o puşcă trage cît poate — şi îşi păstrează şi un ultim glonte pentru el. Dar ceilalţi?

Camil Petrescu îmi spune că refuză să scrie cronica militară pe care i-o cere Vinea pentru *Facla*.

— Nu, dragă, m-am săturat să dau idei pe nimic. Nu voi vorbi decît dacă mi se oferă un loc în guvern.

Pentru Gamelin nu are nici o stimă. În momentul ăsta îi deplînge pe francezi şi englezi că nu au un Camil Petrescu.

Şi eu nu ştiu cum să ascult toate astea fără să rîd, dar şi fără să aprob.

Duminică, 17 [septembrie 1939]

Ieri ruşii au încheiat un acord cu Japonia. Azi-dimineaţă la 4 au trecut în Polonia, ca să mai ocupe ce a rămas neocupat de nemţi.

Fericiţi oamenii cu idee fixă! Ei, cel puţin, îşi mai pot păstra calmul şi mai pot crede că înţeleg. Pentru comunişti, chiar pentru ăştia de la noi, lucrurile sunt încă în ordine şi „revoluţia în mers". Orice ar face Sovietele, bine fac.

Pentru legionari (termen care se deşteaptă din morţi) victoria germană e acum asigurată şi la umbra ei se poate trăi perfect.

Dar eu? Eu care nu cred nici într-unii, nici într-alţii şi încerc să judec nu cu premise, ci cu fapte? Nu trebuie să-ţi pierzi minţile? Nu trebuie să disperi? Nu eşti obligat să-ţi spui că de aici încolo într-adevăr totul, totul e pierdut?

Ce-mi rămîne de făcut în aceste zile, care pot fi ultimele? Aş vrea să ascult mereu muzică — e singurul meu stupefiant. Vom muri într-o zi ca nişte găini tăiate. Ar trebui să aştept dezastrul care vine, cu mai puţină destrămare, cu mai multă atenţie şi cu ochii deschişi.

Miercuri, 20 [septembrie 1939]

Titel Comarnescu îmi povesteşte o convorbire politică pe care a avut-o deunăzi cu Mircea, mai filogerman decît oricînd, mai antifrancez şi antisemit decît totdeauna.

„Rezistenţa polonezilor la Varşovia — zice Mircea — este o rezistenţă iudaică. Numai jidanii sunt în stare să şantajeze cu femeile şi copiii aruncaţi în plină linie, pentru ca să abuzeze astfel de scrupulele germane. Germanii n-au nici un interes să distrugă în România. Numai o politică progermană ne poate salva. Numai un guvern George Brătianu-Nae Ionescu e o soluţie. Sovietele nu mai sunt o primejdie, căci pe de o parte au renunţat la comunism — iar comunismul, de altfel, să nu uităm, nu este totuna cu marxismul şi nu este neapărat iudaic — iar pe de altă parte, ele (Sovietele) au renunţat la Europa şi se îndreaptă exclusiv spre Asia. Ceea ce se întîmplă la frontiera din Bucovina e un scandal, căci noi valuri evreieşti pătrund în ţară. Decît o Românie încă o dată invadată de jidani, mai bine un protectorat german."

Comarnescu mă asigură că mi-a reprodus textual vorbirea lui Mircea. Acum înţeleg perfect de ce cu mine e atît de reticent cînd e vorba de politică şi de ce pare că se refugiază în metafizică, pentru a scăpa de „ororile politicei".

Iată, iată cum gîndeşte fostul tău prieten Mircea Eliade.

Joi, 21 [septembrie 1939]

Eram la tribunal, aşteptîndu-mi rîndul la o amînare, cînd o femeie cu faţa palidă de spaimă s-a înclinat peste banca avocaţilor şi a şoptit nu ştiu cui:

— L-au împuşcat pe Armand Călinescu — s-a transmis la radio.

Am luat un taximetru şi am fugit spre casă, unde i-am găsit pe toţi, jos la Pascali, aflaţi în jurul aparatului de radio, care însă transmitea un program normal de muzică. Ce se întîmplase? Cu jumătate oră [înainte] speaker-iţa întrerupsese emisiunea cu un ţipăt de groază, după care spusese în grabă cîteva cuvinte neclare despre uciderea primului-ministru... Pe urmă a urmat o pauză şi programul a fost reluat, un speaker spunînd că, „din cauza unui incident regretabil, emisiunea a fost întreruptă".

Eram convins că totul n-a fost decît o farsă. Rosetti, întrebat la telefon, era de aceeaşi părere. În orice caz, nu ştia nimic. Am ieşit în oraş şi, nicăieri, nimic nu indica nici cel mai mic semn de nelinişte. Ziarele de după-masă, apărute la ora 4, normale.

Totuşi, ajuns acasă, în Calea Victoriei, primesc telefonul Alicei Theodorian, care deţine ştirea chiar de la cumnata lui Armand (pe care şi eu am cunoscut-o mai alaltăieri la ea): da, Armand a fost ucis, azi pe la 1-1 1/2, în maşina lui, cu mai multe focuri, trase de o echipă de legionari, care aşteptaseră sosirea automobilului sub un car de lemne. În acelaşi timp, o altă echipă năvălea la postul de radio şi transmitea ştirea. Şi unii, şi alţii au fost prinşi — dar Armand e mort.

Dacă e adevărat, situaţia e dezastruoasă. Nu e vorba numai de situaţia internă. Ea, într-un fel sau într-alt fel, ar fi rezolvabilă. Este însă vorba de nemţii şi ruşii care acum ar putea intra în ţară „ca să facă ordine" şi să-şi „protejeze fraţii de sînge".

De la un ceas la altul, de la o zi la alta, putem pierde totul, adăpost, pîine, bruma de securitate pe care o mai avem, viaţa.

Şi nu e nimic, absolut nimic de făcut.

E o minunată zi de toamnă, plină de soare. Stau pe terasă, pe chaise-longue, şi mă uit la oraşul ăsta, care se vede aşa de frumos, de sus. Străzile sunt animate, automobilele circulă, sergenţii de stradă sunt la postul lor, oprind şi liberînd circulaţia, prăvăliile sunt deschise — nimic nu pare deranjat din mecanismul acestui mare oraş, şi totuşi, undeva, în însuşi centrul acestui mecanism, s-a dat o lovitură teribilă, lovitură care nu se simte încă. Suntem parcă într-un oraş dinamitat, care va sări în aer peste cinci minute, dar care deocamdată continuă să trăiască, inconştient, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

Am văzut adineauri, venind spre casă, un grup de refugiaţi polonezi. Erau îmbrăcaţi ca vai de lume, purtau cîte un prăpădit rucksack în spinare — dar trăiau, înţelegi?, erau vii, erau salvaţi. Poate că nici atît nu vom putea fi noi (Benu, Mama, Papa, eu) astă-seară, mîine, poimîine, poate nici atît — nişte refugiaţi scăpaţi din incendiu cu viaţă, cu nimic mai mult decît cu viaţa.

Eu sunt probabil din oamenii făcuţi să aştepte moartea cu resemnare, s-o accepte. Nu văd nici un gest de apărare pe care l-aş putea schiţa, nu-mi trece prin minte nici un gînd de fugă, de refugiu.

Sîmbătă, 23 [septembrie 1939]

Asasinii — 6 sau 9, nici pînă acuma nu ştiu — au fost „executaţi chiar pe locul crimei" şi pe urmă lăsaţi acolo, pe trotuar, o zi şi o noapte, cu o placardă la căpătîi: trădători de

ţară!

Am fost ieri-dimineaţă pînă acolo (dincolo de podul Elefterie). Mii de oameni veneau cu tramvaie, cu maşini, cu autobuze sau pe jos. Eram parcă într-un imens bîlci. Se rîdea, se glumea. O companie din regimentul meu abea reuşea să ţină lumea la oarecare distanţă de cadavrele executaţilor. (Dacă aş fi fost concentrat, gîndeşte-te că aş fi putut fi şi eu acolo, de gardă!) Cine nu răzbea pînă în primul rînd nu vedea nimic. O cucoană de lîngă mine zicea:

— Ar trebui să se ţie ordine, să ne pună pe două rînduri, să vadă fiştecare.

Oameni din împrejurimi aduseseră scări de lemn şi cine voia să vadă mai bine plătea 2 lei ca să se urce şi să privească de sus, peste rînduri.

— Nu face! zicea un tip care plătise 2 lei, dar rămăsese dezamăgit. Nu face, nu se văd decît picioarele.

Totul mi s-a părut atroce, umilitor, deşănţat. Se pare că acelaşi spectacol s-a repetat întocmai la Craiova, la Ploieşti, la Turnu Severin. Radio Londra zicea aseară că sunt „zeci de executări". Se şopteşte însă că nu sunt zeci, ci sute. Ba chiar se precizează: patru sute. Se pare că toţi legionarii din lagăre şi închisori au fost împuşcaţi.

Ce s-o fi întîmplat oare cu Nae? Rosetti a întrebat şi i s-a spus că e „dispărut de două zile". „Dispărut" ce însemnează? Fugit? Dus în altă parte şi ţinut sub pază? Împuşcat?

Am telefonat la Mircea, îngrijorat şi de soarta lui. Mi-a răspuns chiar el la telefon şi i-am vorbit despre corectura unui articol al lui pentru Revistă. Dar ce voiam să aflu, aflasem: trăieşte.

Se pare că atentatul fusese plănuit în momentul în care nemţii se îndreptau vertiginos spre frontiera polono-română. Ei aflîndu-se sus, în nordul Bucovinei, nimic n-ar fi fost mai simplu decît să intre în ţară, în momentul asasinării lui Armand, mai ales că în acelaşi timp se organizase un complot al românilor bucovineni, care astfel ar fi fost „liberaţi de fraţii lor". Totul ar fi trebuit să semene perfect — în intenţii şi execuţie — cu asasinarea lui Dollfuss *(19)*.

Ceea ce a stricat planurile a fost neaşteptata intrare rusească în Polonia şi mai ales cu totul neaşteptata lor înaintare pe graniţa polono-română, fapt care exclude o frontieră a noastră comună cu nemţii. E singurul lucru care, deocamdată, ne scapă de un dezastru imediat.

---

(19) Cancelarul Austriei, ucis în iulie 1934, în urma unui puci nazist.

Sunt încremenit. Nu e nimic de gîndit, nimic de prevăzut. Să aşteptăm şi, dacă se poate, să nu ne pierdem prea mult capul.

Luni, 25 [septembrie 1939]

M-am întors aseară acasă cu inima grea, terificat şi de tot ce se întîmplă, şi de tot ce se mai poate întîmpla. Numărul morţilor e încă nesigur: zeci, sute, mii *(20)*.

La Rîmnicu Sărat, Mişu Polihroniade, Tell şi ceilalţi, împuşcaţi noaptea la 2 („cu mitraliera", zice Nina) şi pe urmă aruncaţi în curtea închisorii, ca să-i vadă lumea. În mai toate oraşele, acelaşi lucru. (Cel puţin aşa se spune: Constandache *(21)*, Onicescu, veniţi din locuri diferite, spun — mereu prin Nina — că au văzut cu ochii lor). Marietta Sadova, ieri, la repetiţia spectacolului de la „Studio", în cabina ei, în lacrimi, zicea că „toţi copiii de la Ciuc" au fost împuşcaţi. De asemeni, cei de la Vaslui. Între ei, Belgea, Gârcineanu. Pînă aseară se da ca sigură împuşcarea lui Nae. Rosetti, văzut pe seară, la Camil, o confirmă. Abea mai tîrziu, noaptea, mi-a telefonat că totuşi Nae e în viaţă, acasă la el, bolnav în pat, dar viu.

---

(20) Ca represalii la asasinarea primului-ministru Armand Călinescu, au fost împuşcaţi 252 de

legionari. Printre ei, şi doi foşti membri ai asociaţiei „Criterion": Mihai Polihroniade şi Al. Cristian Tell.
(21) V. Constandache, gazetar.

Nu pot judeca politic drama asta. Sunt omeneşte îngrozit. Ştiu bine că toţi oamenii ăştia, toţi laolaltă şi fiecare în parte, ar fi asistat nepăsători la o teroare legionară şi ne-ar fi ucis cu cea mai mare nepăsare. Mai ştiu că orbirea lor mergea pînă dincolo de orice limită. Totuşi, totuşi, totuşi, mă simt trist, bătut, cuprins de un dezgust amar.

Am rămas acasă, singur, aseară ca şi astă-seară, şi primul lucru pe care l-am făcut, regăsindu-mă în odaia mea, a fost să ascult încă o dată *andantele* de Mozart, pe care îl am încă la mine şi care îmi serveşte de refugiu. Pe urmă, am citit din *Istoria evreilor* de Dubnow, pagini despre Venezia, Padua, Praga, Viena şi Frankfurt, în secolul XVI. Simţeam, citind, că mă depărtez în timp. E bine să ştii că eşti dintr-un neam care de-a lungul veacurilor a văzut multe — unele mai groaznice chiar decît cele de azi.

Mişu Polihroniade martir al unei cauze politice? Nimic nu-l destina pentru asta. E o eroare, e un malentendu, e o glumă tragică. Nu, n-a vrut asta, n-a crezut asta, nu şi-a imaginat vreodată asta. Cum face viaţa din noi mai mult* decît vrem sau putem să fim! Ce puţine lucruri depind efectiv de noi! Ce angrenaj de consecinţe depărtate, nevăzute este într-un gest al nostru, într-un incident, într-o întîmplare. Băiatul ăsta a vrut un scaun de deputat — cel mult unul de subsecretar de stat. Şi iată-l că sfîrşeşte ca un revoluţionar. Pînă în ultimul moment, cred că n-a înţeles de ce lucrurile au luat această întorsătură şi de unde anume au început să alunece.

** Anulat: „sau mai puţin".*

Am fost după-masă la Mircea. O văzusem dimineaţa pe Nina la Fundaţie, palidă, plînsă, frîngîndu-şi mîinile:

— Îl omoară pe Mircea, nu-i lăsaţi să-l omoare pe Mircea.

M-am dus la ei, fiindcă ştiu că acum nimeni nu are curajul să-i vadă. Totul ne desparte, desigur, absolut totul, dar îmi spuneam că-i va da puţin curaj faptul de a sta de vorbă cu cineva, fie chiar şi cu mine. L-am găsit mult mai calm, mai liniştit. Rosetti va vorbi cu Ralea, cu Iamandi, şi poate chiar mai sus, pentru a-l pune la adăpost pe Mircea. Ne-am lamentat împreună — dar* fiecare în alt fel. Mi se pare că eu am mai multă îndreptăţire morală să fiu dezolat decît el. Fiindcă el — într-un fel sau altul — a vrut, a consimţit.

** Anulat: „n-am putut să nu deplor".*

Astăzi însă atitudinea lui e prăpăstioasă. „Atitudine" e prea mult spus. Resturi de atitudine, furii abea reţinute, repulsii adînci, o ură teribilă, care ar vrea să strige şi nu poate. Mi-a spus că represiunea de acum e criminală, „acum, cînd duşmanul e la hotar". Dar asasinarea lui Armand Călinescu nu s-a făcut tot „cu duşmanul la hotar"? I-am pus întrebarea şi a ridicat din umeri.

Nu m-am dus la el ca să discut şi nici ca să am dreptate. N-o să încheiem socotelile între noi acum. Poate mai tîrziu, după ce totul se va fi depărtat, dacă vom mai fi în viaţă. Am impresia că ce aşteaptă el acum, ca un fel de disperată răzbunare, este o invazie germană sau rusă.

— Cred în viitorul poporului român — zicea — dar statul român trebuie să dispară.

Am plecat de acolo iritat. Încercarea mea de a comunica cu el, de a-i fi de folos, de a-l face să simtă că nu e părăsit, e ratată.

[Octombrie]

Miercuri, 11 octombrie [1939]

Scrisoare tulburătoare de la Dinu Noica. Îi scrisesem în numele lui Rosetti, propunîndu-i să-şi tipărească teza la Fundaţii. Răspunde refuzînd. Nu vrea să aibe nimic comun cu F. R.

„Nu ne-am mai văzut de mult, dragă Minhi, şi nu mai ştii în ce grad, în ce hal am voluptatea refuzului. Cum să nu mă încînte acum voluptatea de a refuza unul din lucrurile la care ţineam mai mult."

În acelaşi timp i-a scris şi lui Rosetti — scrisoare pe care am citit-o azi-dimineaţă. Fără ostentaţie, fără bravură, cu o totală simplicitate, refuză. E felul lui de a se desolidariza de tot ce s-a întîmplat. E felul lui de a rămîne credincios „ideilor" lui. Sunt aceleaşi idei care pe Mircea, de exemplu, nu-l obligă la nimic, dar care pe Dinu Noica îl constrîng să-şi modifice viaţa, gesturile, comportarea zilnică.

Luni, 16 [octombrie 1939]

Leni s-a culcat cu „frumosul Bubi". Cel puţin aşa pretinde Zoe. Zoe e moartă după „frumosul Bubi". Cel puţin aşa pretinde Leni. Eu le ascult pe amîndouă — şi rîd. E un lanţ de comedii în care, fără voia mea, sunt şi eu o verigă. „Frumosul Bubi" primeşte confesiuni şi de la una şi de la alta, aflînd că şi eu la rîndul meu m-am prăpădit ba după Leni, ba după Zoe. Întreaga poveste seamănă cu un vodevil în care mi se pare că nu joc rolul cel mai avantajos. Rolul tenorului e ocupat. Toate însă sunt vechi de cîteva luni — şi eu le aflu abea acum. Cu destulă linişte ca să pot oricum zîmbi.

Zi admirabilă de toamnă, după cîteva săptămîni întunecate. Aş vrea să stau pe chaise-longue la soare, sau să mă plimb undeva pe crestele de la Stînă, sau să fiu la Balcic, la ponton.

Războiul există mereu, dar undeva, departe de noi, pe alt continent.

Miercuri, 18 [octombrie 1939]

32 de ani. Mă simt bătrîn, urît, uzat. Nu-mi face nici o plăcere să mă uit în oglindă. Mi-e uneori silă de omul ăsta, palid, cu ochii vineţi, cu o chelie care se accentuează şi totuşi cu încă nu ştiu ce aer de tinereţe ostenită. Încerc să nu mă gîndesc la viaţa mea — nici la cea care a trecut, nici la cea care vine. E un sentiment de inutilitate care mă disperează şi pe care vreau să-l ocolesc, să-l uit.

A fost ieri Leni aici şi am lăsat-o să-mi vorbească din nou despre afacerea Bubi-Zoe-Leni-Eu. Încă o dată a trebuit să observ ce comedie e în acest cadril.

Nu pot totuşi spune că n-am rămas pe urmă cu o strîngere de inimă, cu un sentiment de jenă pentru tot ce a fost, pentru tot ce n-am bănuit.

Vreau să plec la Predeal săptămîna viitoare pentru 10-15 zile, în care sa termin romanul. Rosetti vrea să-l publice el şi nu pot să i-l refuz, deşi l-aş fi preferat pe Ocneanu, chiar dacă băneşte ar fi fost mai puţin sigur. Coperta Fundaţiilor, impersonală, gravă, uniformă cum e, merge foarte bine pentru un studiu sau un eseu, dar mă tem că deserveşte un roman.

Se înţelege însă că nici un considerent, oricît de întemeiat, nu mă va face să-i fiu dezagreabil lui R., refuzîndu-i cartea, de vreme ce mi-o cere.

De altfel, singurul lucru important în această chestiune este ca romanul să apară — şi cît mai repede. Trebuie să scap de el — şi am impresia că voi scăpa în acelaşi timp de atîtea alte lucruri vechi, care se leagă de el.

Joi, 26 [octombrie 1939]

Poate că în sfîrşit voi reuşi să plec duminică după-masă la Predeal Pentru 5-6 zile şi pe urmă din nou pentru alte 5-6. Vor fi de ajuns ca să-mi termin romanul? Nu ştiu, dar trebuie. Am atîtea lucruri care aşteaptă, care mă cheamă. Mă gîndesc mereu la piesă (care nu va răbda multă vreme să rămînă nescrisă), mă gîndesc din ce în ce mai mult la viitorul roman, care capătă spaţiu, se adînceşte, devine consistent.

Voi locui la Predeal — dacă plec — la vila Robinson, unde Crăciun îmi face favoarea de a mă primi numai cu 300 de lei pe zi. Mă gîndesc cu plăcere la casa aceea primitoare, luminoasă, aproape elegantă şi sper că-mi va fi propice mie şi cărţii mele.

Ultimele zile au fost teribile. Am fost obosit ca un cal de căruţă. Zilnic treburi în tribunal (şi nu toate fericit rezolvate — între altele procesul pierdut al lui Leni cu d-rul Şerbescu m-a dezolat), zilnic alergături la Imprimerii, alarmat că *Revista* nu va apare, din cauza mea, la timp. Tot ce fac, birou, tribunal, redacţie — fac cu o absurdă încordare, cu nelinişte, cu panică, în dezordine, fără metodă, fără stăpînire. Sunt oare într-adevăr incapabil de a pune puţină ordine, nu zic în viaţa mea destrămată, dar măcar în munca mea?

Cînd mă întorceam acasă ieri, alaltăieri, eram nu numai fărîmat de oboseală, dar mai ales ruşinat de halul în care mă aflam.

Sunt aşa de aiurit, încît nici măcar nu m-am oprit în ultimele zile un moment locului, ca să mă gîndesc la Poldy, care probabil în momentul acesta a plecat deja de la Sceaux (plecare pe care mi-o anunţa într-o scrisoare primită sîmbătă) spre regimentul lui, sau în orice caz spre un centru de instrucţie, pare-se, în Pirinei.

Va trebui să iasă întreg din acest război. Aş vrea să înţeleagă că e dator acest lucru, aş vrea să-i pot spune clar că viaţa lui, cel puţin faţă de Mama, trebuie să o răscumpere şi pe a mea, care oricum e pierdută.

Puţină muzică (Enescu, *Sonata* de Franck, două de Beethoven, una de Mozart, una de Bach, una de Faure; un concert brandenburghez, mi se pare al 5-lea, *Simfonia a 4-a* de Brahms, ca niciodată frumoasă) şi o plimbare de două zile la Cîmpulung cu Rosetti, pe un timp miraculos de toamnă glorioasă — au fost singurele mele odihne, uitări.

Predeal. Duminică, 29 [octombrie 1939]

Vila Robinson. Sunt în camera lui Suchianu, de acum doi ani. În toata vila mai e un singur locatar — un diplomat italian, pare-se.

În liniştea asta, sper să pot lucra. Vin foarte obosit, cu nu ştiu ce apăsare la inimă (sunt cardiac? mereu mă întreb), dar, cred, mă voi odihni şi voi scrie în acelaşi timp. Ce mă destramă la Bucureşti e dezordinea, alergăturile.

Azi-dimineaţă, la S.S.R., adunare dezgustătoare. Dacă n-ar fi fost candidatura lui Ralea (retrasă totuşi în ultimul moment — democraţii ăştia fug de rup pămîntul cînd e o primejdie), nici nu m-aş fi dus. Herescu preşedinte *(22)*! E comic.

(22) Filologul N. I. Herescu a fost ales preşedinte al S.S.R. după moartea lui N. M. Condiescu.

Luni, 30 [octombrie 1939]

12 noaptea

Terminat capitolul X, pe care-l întrerupsesem la Stîna de Vale, în momentul plecării. Am lucrat toată ziua, de la 9 dimineaţa pînă acum, cu două opriri, la prînz şi seara, pentru mese şi pentru o plimbare de o oră prin Predeal.

Rezultatul: 10 pagini. E un record. Să nu vorbim însă despre calitatea lor. Nu-mi dau

seama cum sunt şi aproape că-mi vine să spun că nici nu mă interesează. Vreau să scriu şi vreau să termin. Despre rest, să aibă grijă bunul Dumnezeu.

Marţi, 31 [octombrie 1939]

3 grade sub zero. Ninge. A nins şi ieri-dimineaţă, dar pînă seara vremea se trăsese înapoi spre toamnă. Acum însă suntem de-a binelea în iama. Două zile dacă ţine aşa, facem schi.

Ieri am ieşit „în schieur". De ce e de ajuns să-mi pun bocancii şi hainele de schi, ca să mă simt mai tînăr?

Avem de ieri-dimineaţă un nou locatar în vilă. O femeie destul de tînără (32 de ani?), nu frumoasă, de oarecare distincţie însă, brună. Citeşte cărţi franţuzeşti (*Sparkenbroke*) şi, mi se pare, ziare poloneze. Poate e o refugiată.

Suntem deci trei oameni la masă şi, pe urmă, în hol, dar nu ne vorbim. Nu pot spune cît e de confortabilă tăcerea asta.

Ce îmi place mai mult în vilă este holul, luminos, cu o fereastră cît un perete, cu fotolii înflorate, cu cîteva delicioase litografii (Utrillo, Suzanne Valadon, Pissarro, desene de Van Gogh)...

Seara

Numai 7 ore de lucru şi numai 5 pagini scrise. Trebuie să înţeleg că performanţa de ieri nu se repetă cu uşurinţă. Sunt obosit şi trebuie să mă opresc. Episodul Gunther e absorbitor. Nu vreau să continui la întîmplare. Vreau să văd lucrurile clar. Sunt la mijlocul capitolului XI. Sper să-l pot termina mîine.

[Noiembrie]

Miercuri, 1 noiemvrie [1939]

Încep să înţeleg ce însemnează „a te libera de o carte".

Oamenii ăştia mă obosesc prin obsesie, mă consumă, mă extenuează. Aş vrea să-i pot uita. Aş vrea să scap de ei. Umblu cu ei pe stradă, stau cu ei la masă, adorm cu ei.

Uneori mi-e frică să nu-mi scape, să nu-mi fugă, înainte de a termina cartea, dar alteori mă gîndesc cu plăcere că mă voi despărţi de ei, că voi fi liber să-i uit.

Încerc să-mi aduc aminte dacă celelalte personaje ale mele, din alte cărţi, m-au obsedat atîta. Nu e vorba de *Oraşul cu salcîmi*. Pe aceia nu i-am văzut niciodată, nici un moment. Dar ceilalţi? Nu ţin minte dacă mi-au cerut o la fel de mare încordare nervoasă. Dar dacă da, cum de i-am putut uita aşa de complet? Cum de mi-au putut deveni atît de indiferenţi?

Joi, 2 noiemvrie [1939]

Am terminat abea acum, dimineaţa, capitolul XI. Dacă aş fi insistat, l-aş fi putut termina ieri. Dar n-am vrut. Mi-era frică să-l continui aseară. L-am scris tot timpul cu o tensiune nervoasă pe care o simţeam copleşitoare. Ca să spun tot — oricît ar fi de copilăros —, mă temeam de inima mea, pe care o simţeam zvîcnind ca a lui Gunther, gata să se spargă.

Azi-dimineaţă, recitind capitolul, l-am găsit mai puţin arzător, mai puţin intens, şi, în orice caz, mai puţin demonic decît aveam ieri impresia că este. O noapte de somn rezolvă multe, atenuează multe.

Ziua de ieri a început prost, cu o cumplită durere de cap, care a durat pînă pe seară şi care mi-a răsturnat orariul de lucru. A trebuit să ies dimineaţa ca să iau o algocrotină şi să fac o plimbare spre Timiş. Am trecut dincolo de monumentul lui Săulescu (abea acum îmi dau seama cît e de oribil, cu pasărea aceea care, privită din spate, pare o cucuvea...) şi

pe urmă m-am întors spre casă trecînd linia ferată. Priveliştea este minunată, cu Schullerul şi Piatra Mare în nori, dar cu poalele munţilor verzi şi albi, de brazi înzăpeziţi. Mă simt fericit, singur, acolo...

Abea spre seară mi-am revenit şi am putut lucra mai serios. 5 pagini jumătate scrise, iar azi-dimineaţă alte două, cu care se încheie capitolul început marţi.

Vineri, 3 [noiembrie 1939]

Capitolul scurt pe care l-am terminat azi-dimineaţă (şi pe care îl numesc deocamdată XI bis) are patru pagini. Trei scrise ieri după-masă, una terminată în momentul ăsta. L-am scris foarte încet, foarte greu şi înfruntînd o mie de obstacole, rămase de altfel nerezolvate. Este desigur nerealizat. De altfel, nici nu intra în proiectele mele. De la capitolul XI trebuie să trec direct la capitolul *Oratoriului de Crăciun*. Am simţit însă nevoia să intercalez un capitol care, fără să reprezinte un episod (adică un moment distinct în povestire), să lase totuşi să treacă timp şi să distanţeze puţin evenimentele. De la începutul cărţii şi pînă aici, faptele se desfăşuraseră cronologic, zi de zi, aproape ceas de ceas. Aveam nevoie aici de o săritură, de o cezură. Este ceea ce speram să-mi ofere acest mic capitol neprevăzut. Nu ştiu dacă am obţinut ce voiam. Voi vedea mai tîrziu.

Ieri la amiază, emoţionantă plimbare la Peştera, unde iarna este completă. Am fost singur în zăpadă o oră.

După-masă, „atac" capitolul coborîrii la Braşov şi al *Oratoriului de Crăciun* — capitol mare, cu fapte multe şi care angajează cartea în partea ei finală. Nu sunt propriu-zis îngrijorat, dar simt oarecare nelinişte, puţină teamă.

Duminică, 5 [noiembrie 1939]

Capitolul *Oratoriului de Crăciun* are pînă în momentul ăsta 18 pagini: 5 scrise vineri după-masă, 5 scrise ieri, 8 astăzi. Şi, bagă de seamă, „concertul" nici n-a început. Nu-mi dau încă seama ce întindere va lua. „Scenariul" lui însă este stabilit şi am impresia că nu voi mai întîmpina dificultăţile pe care le-am avut ieri (aşa de stupide, că am avut impresia unei zile de lucru pierdută).

Aş continua bucuros să scriu acum, dar e trecut de 8 seara, iar trenul meu pleacă la 10, şi nici nu mi-am făcut valiza. Îmi întrerup manuscrisul într-un moment în care mă simt antrenat. Sper să regăsesc această bună dispoziţie de lucru.

Despre rest, poate la Bucureşti. Ar fi fost o mie de lucruri de notat în legătură cu acest capitol, dar, după ce lucrez 8-9-10 ore, simt totdeauna nevoie să iau distanţă. Amîn astfel să însemn lucruri pe care pe urmă nici nu le mai notez.

Bucureşti. Joi, 9 [noiembrie 1939]

Nu mă întreba ce am făcut de luni pînă azi. N-am făcut nimic. Am fost în Bucureşti. E de ajuns pentru ca vremea să treacă, fără să ştii cînd şi de ce.

Nici măcar n-am reuşit să pun totul în ordine la *Revistă*. Numărul e stabilit, dar nu am totul în corectură şi nici măcar nu ştiu numărul de pagini care-mi lipsesc. În plus, îmi mai rămîne de scris o cronică şi de făcut „Revista revistelor".

Plec mîine la Predeal — abea mîine! — şi las totuşi lucrurile încurcate, ceea ce mă va sili să revin foarte curînd.

Dar ce e deprimant la Bucureşti sunt telefoanele, ieşirile în oraş, premierele de teatru, invitaţiile. În prima zi, mi se părea — în comparaţie cu viaţa mea simplă de la Predeal — că intru într-o mare casă cu nebuni.

Am dat alaltăieri primele 176 pagini transcrise pentru tipar. Mai am netranscrise 60 şi

îmi mai rămîn de scris cele 4-5 capitole finale.

Predeal. Duminică, 12 [noiembrie 1939]

Sosit vineri seara. Impresie de întoarcere acasă. Toată vila dormea, dar camera nr. 1 mă aştepta luminată. Şi ca să am şi mai mult impresia că sunt „la mine", pe măsuţa de lîngă pat o scrisoare de la Marie Ghiolu.

A te întrerupe 5 zile din scris nu însemnează numai a pierde 5 zile de lucru. E ceva mai grav. Pierzi tonul just, te îndepărtezi de oamenii tăi, tu nu-i mai regăseşti, ei nu te mai recunosc.

Ieri a mers foarte greu. Îmi pusesem în cap să termin *cu orice preţ* concertul şi după şase ore de lucru (cu un ceas de chaise-longue, la soare, pe un timp miraculos), l-am terminat într-adevăr, noaptea după 12. Dar n-a dat decît 6 pagini şi nici nu cred că e reuşit.

De altfel, poate că în principiu era greu să-l scriu fără să-l ascult. E adevărat că l-am urmărit tot timpul cu partitura în mînă, dar, ca să-l simt ca lumea, ar fi trebuit să-l ştiu, să-l aud. Am o prea proastă memorie muzicală pentru ca trei audiţii (nu cred că am ascultat *Oratoriul de Crăciun* mai mult de trei ori) să-mi fi ajuns pentru a-l avea mereu prezent.

Apariţia înainte de Crăciun devine improbabilă. Voi avea poate corecturile primelor nouă capitole săptămîna aceasta, dar cînd voi putea transcrie restul capitolelor şi, mai ales, cînd voi ajunge să scriu finalul?

Poate greşesc vorbind de „final". Cine ştie dacă nu mai am, de aici încolo, încă o sută de pagini de scris? În linii mari, planul ultimelor capitole e făcut, dar ştiu eu ce dezvoltări neaşteptate pot interveni?

În plus, miercuri va trebui să fiu din nou la Bucureşti, pentru *Revistă*. Îmi va fi permis vreodată să scriu o carte de la început la sfîrşit, fără s-o întrerup, fără s-o pierd, fără să mă despart de ea?

Luni, 13 [noiembrie 1939]

Miraculoasă zi de primăvară. 25 de grade deasupra lui zero. E o lumină tandră, pură, fără melancolie.

Am fost dimineaţa la Creasta Cocoşului. Pămîntul era umed încă de zăpada topită (n-ai fi spus că suntem în martie!), dar unde bătea soarele era iarbă şi muşchi verde. M-am trîntit jos şi am stat la soare. Ce uşor regăsesc totdeauna această beatitudine.

După-masă, din nou o oră pe chaise-longue la soare.

Îmi pierd vremea — dar n-am remuşcări. Tot ce am scris ieri (nici 5 pagini) a fost prost. Astăzi simt că va merge şi mai greu. Eram săptămîna trecută ca un instrument acordat. Tot ce scriam avea tonul just. Acum mă simt dezacordat. Totul e fals, greoi, neadevărat. Uneori văd lucrurile, le simt, le aud — dar fraza nu mă ajută. Cade plumburie, decolorată, indiferentă.

Un moment m-a bătut gîndul să mă întorc la Bucureşti. La ce bun sa rămîn aici, dacă tot nu scriu, cînd acolo mă aşteaptă atîtea treburi. Poate că punctele acestea moarte trebuie să le accepţi cum accepţi o insomnie. Totuşi rămîn. Cel puţin pînă mîine seară. Capitolul *Oratoriului de Crăciun*, în care îmi puneam atîtea nădejdi, fiindcă era aşa de bogat în fapte şi incidente, iese cu desăvîrşire ratat. Dar, ratat sau nu, măcar să-l termin.

M-am decis să-l împart în două. Va forma capitolele XIII şi XIV. Pe al treisprezecelea îl consider terminat. (Zic îl „consider", fiindcă, în realitate, ştiu bine că-i mai lipseşte ceva, dar zadarnic m-am chinuit şi aseară şi azi-dimineaţă să-i găsesc un moment final fericit.) Intru acum în capitolul XIV. Nu am nici un entuziasm şi nici o încredere. Îl voi scrie cu resemnare.

12 noaptea
Totuşi ziua n-a fost chiar atît de proastă cît mă aşteptam. Am scris 6 pagini şi — ceea ce e mult mai important — am descoperit incidente noi pentru capitolul final al romanului, capitol final pe care nu-l prea vedeam bine pînă acum, dar căruia azi i-am putut schiţa destul de precis şi întregul „scenariu".
Paul o va întîlni încă o dată pe Ann, în chiar acest ultim capitol, şi întîlnirea aceasta va marca definitiv ruptura dintre ei şi uitarea.

Marţi, 14 [noiembrie 1939]
Nu merge, nu merge, nu merge.
Toată dimineaţa am pierdut-o scriind şi ştergînd. Nu m-am ales nici cu un rînd care ar fi putut fi reţinut. Mă consolam cu gîndul că mă voi ratrapa după-masă. (Aşa s-a întîmplat şi ieri.) Dar acum simt că e inutil. Sunt într-adevăr la un punct mort. De ce să mă împotrivesc? La ce bun să insist?
Plec la Bucureşti cu trenul de 5. Mă aşteaptă acolo atîtea lucruri de făcut. Romanul rămîne deoparte cîteva zile. Poate că între timp drumurile se vor deschide singure.

Duminică, 19 [noiembrie 1939], Bucureşti
De cinci zile, de cînd sunt în Bucureşti, n-am reuşit să fac, pentru roman, aproape nimic. Zile şi nopţi pierdute. Am transcris doar capitolele X-XIII şi le voi trimite mîine la Imprimerie. A transcrie, pentru mine, este o operaţie strict mecanică. Încă o dată trebuie să constat neputinţa mea de a modifica un text, după ce l-am redactat o dată. Nici cele mai simple lucruri nu le pot remedia pe urmă. E inutil şi e imprudent deci să notez pe marginea manuscrisului pasajele asupra cărora îmi promit să revin. Inutil, fiindcă această revenire îmi e imposibilă. Imprudent, pentru că, amăgindu-mă cu gîndul că mă voi completa la „transcriere" sau la „corectură", las lucrurile rău exprimate, într-un provizoriu pe care voi fi silit mai tîrziu să-l accept ca o stare de fapt.
Poate că ar merita să încerc a-mi explica această incapacitate a mea de a reveni asupra primei redactări. E numai lene? Nu cred.
Este ceva irevocabil într-un moment pe care, scriindu-l, l-am trăit efectiv, şi pe care nu-l mai pot cu nici un preţ repeta.
Poate asta explică în acelaşi timp şi faptul că toate încercările mele de a reface capitolele pierdute au eşuat. Ce am izbutit să-mi amintesc şi să scriu, acum doi ani, după întoarcerea de la Paris, a rămas aşa cum a fost: insuficient, sec, lipsit de relief, de căldură, de adîncime. N-am putut să adaug nimic, să repar nimic. Este de altfel şi marea mea teamă: mă întreb dacă în ansamblul cărţii paginile refăcute nu vor forma un lucru prea inert pentru ca restul să mai poată trăi...

Vineri, 24 [noiembrie 1939]
Criză de guvern *(23)*, care pare să fie mai mult decît o criză de guvern. Se vorbeşte despre un ultimatum german. Radio Londra pretinde că trupe nemţeşti sunt masate în Slovacia, gata să ne atace. Nu ştiu ce va ieşi de aici. Din nou spectrul dezastrelor devine plauzibil.

(23) La 24 noiembrie 1939 guvernul C. Argetoianu a fost înlocuit de un guvern Gh. Tătărescu.

Nu pot pleca la Predeal. Nu îndrăznesc să plec. Cine ştie ce se poate întîmpla de la o zi la alta, de la un ceas la altul. Voi încerca să lucrez aici. Mă voi ocupa astăzi chiar de capitolul XIV.
Apariţia înainte de Crăciun e foarte, foarte îndoielnică, şi din cauza mea, care n-am avut destulă tenacitate ca să termin, dar şi din cauza Imprimeriilor care — aglomerate — lucrează încet. Mereu mai mult îmi dau seama că a fost o greşeală să dau un roman

Fundaţiei. Eu, care tipăresc un roman la 3—4 ani, fac prostia de a-l îngropa la o editură care e mai mult o uzină de tipărit cărţi decît o întreprindere care să le lanseze. Fundaţia tipăreşte în decemvrie 26 de volume. Al meu va fi al 27-lea. Cine să se ocupe de el, cui să-i pese de el? Am primit în şpalturi numai primele 3 capitole. Revoltător de puţin. Lectura lor mă dezolează. Încă o dată capitolele reconstituite îmi fac rău cînd le citesc. Mi se par stupide şi ştiu că nu e nimic de făcut.

Luni, 27 [noiembrie 1939]

Poate că nu era momentul să-mi iau un aparat de radio, tocmai acum cînd trebuie să-mi termin romanul şi cînd ar trebui să nu fac altceva decît să scriu, să scriu, să scriu... Dar era un proiect prea vechi, şi dacă iar îl amînam, cine ştie cînd l-aş mai fi realizat. Îl am de sîmbătă seara (un Philips mare cu 4+1 lămpi) şi am ascultat nenumărate lucruri. Pe toate lungimile de unde Bach, Mozart, Beethoven.

Ieri, de la Paris, *Concertul pentru pian şi orchestră* de Schumann, de la Londra un program Mozart (o simfonie, un concert pentru flaut şi orchestră şi — primită ca un semn de bună venire — *Kleine Nachtmusik*). De la Budapesta, o cantată de Bach, de proporţiile unui mic oratoriu. Azi-dimineaţă, de la un post german (ascultat totuşi cu remuşcare), uvertura la *Egmont* şi pe urmă *Concertul pentru violoncel şi orchestră* de Boccherini. Şi în afară de asta, zeci de lucruri mai mici, cam de pretutindeni. Iar acum, scriind nota asta, o simfonie de Mozart, de la Budapesta.

Dar trebuie să pun frîu acestui exces de muzică. Să ne întoarcem la roman, şi să închidem aparatul...

[Decembrie]

Duminică, 3 decemvrie [1939]

Convorbire cu Camil Petrescu, azi-noapte. Amîndoi suntem îngrijoraţi de situaţie. Ne întrebăm dacă Sovietele, după ce vor lichida cu Finlanda, nu vor veni la noi.

— Numai Germania ne poate apăra în contra ruşilor, zice Camil. În definitiv, ceea ce trebuie să dorim noi este să nu fim împărţiţi, să rămînem sub acelaşi sceptru. Dacă ne ia Germania pe toţi, încă e bine. Situaţia cehilor, de exemplu, e foarte bună.

Mi s-a părut prea gravă fraza lui, ca să n-o consemnez (textual, cred) aici — deşi am atîtea alte lucruri de făcut.

Trec peste toate „camilismele" amuzante de aseară. Sunt obişnuit cu ele, şi n-aş fi deschis caietul numai pentru ele:

— Toată greşeala României este că nu l-a ascultat pe Camil Petrescu, care din 1930 a scris că avem nevoie de aviaţie.

— Finlandezii înşişi ar fi putut fi salvaţi, dacă ar fi cunoscut articolele lui.

— El, dacă ar fi ministru, ar îngropa toată România sub pămînt — şi pe urmă, să mai poftească ruşii să ne bombardeze.

Toate astea sunt amuzante, dar nu grave. Zeci, sute de asemenea enormităţi le ascult şi le las să treacă. („Dragă, sunt cel mai mare actor pe care l-a avut lumea de la Garrick. Moissi, ce înseamnează Moissi? Un actor cu voce plăcută. Dar eu, pe lîngă vocea intensă, am o colosală putere de expresie.") Gîndul însă că, în inconştienţa lui, omul ăsta, aşa de inteligent totuşi, poate primi dinainte dominaţia germană, , „sceptrul" german, cum zice el, ca pe o soluţie salvatoare, mi se pare într-adevăr memorabil, şi pentru cunoaşterea lui Camil Petrescu şi, în genere, pentru atmosfera acestor zile.

1 noaptea

Am terminat în fine capitolul XV, început joi seara (cînd terminasem capitolul XIV, de care eram atît de profund nemulţumit, încît mi-era şi silă să notez ceva despre el).

Fapt e că am pus oricum capăt vechei mele superstiţii că pentru a scrie trebuie

neapărat să plec din Bucureşti. Joi eram gata să plec la Predeal, dar în ultimul moment m-am decis să fac o încercare, de astă dată îndîrjită, de a rămîne pe loc şi de a mă supune unui regim serios de lucru.

Mi-am „blocat" telefonul, care nu mai sună deloc, am spus acasă să se spună oricui întreabă despre mine că sunt plecat, nu m-am dus nici la Fundaţie, nici la biroul Roman — şi astfel apărat, am reuşit să scriu vineri 8 pagini. Mai prost a mers ieri, cînd n-am reuşit să scriu decît 4, şi la fel de prost azi, scriind tot atîtea. E adevărat însă că eram într-un capitol nesigur, cu care nu contasem la început, al cărui scenariu nu-l făcusem şi care, pînă în ultimul moment, nici nu ştiam bine unde mă va aduce. De aici încolo lucrurile sunt mai precise şi sper că vor fi mai uşoare. Dar şi aşa trebuie să contez pe cel puţin încă o săptămînă de lucru.

Joi, 7 [decembrie 1939]

Zile pierdute. Din capitolul XVI — care ar fi trebuit totuşi să meargă foarte uşor, căci e un capitol de fapte şi de dialog — n-am scris decît trei pagini. Trei pagini în patru zile! Mi-e ruşine să mă gîndesc la această oprire în loc, pe care nimic n-o justifică.

Corecturile mă ajung din urmă, toată cartea e culeasă şi se află la a treia corectură, iar eu rămîn suspendat în drum. De ce? Nu ştiu de ce Totul e precizat, scenariul celor patru capitole care rămîn de scris e fixat, toată chestiunea ar trebui să fie exclusiv o problemă materială de scris — şi, totuşi, iată-mă într-o depresiune din care mă zbat de atîtea zile să ies.

E inutil să mă otrăvesc cu cafele şi ţigări, e inutil să mă ameţesc cu muzică (un concert pentru flaut şi orchestră de Mozart şi o simfonie de Johann Christian Bach, azi-noapte, de la Hamburg), e inutil să-mi impun insomnii, cu titlul de pedeapsă — totul e inutil: nu merge, nu vrea să meargă.

Sîmbătă, 9 [decembrie 1939]

Terminat aseară capitolul XVI. Sunt foarte nemulţumit de el, luat în parte, şi sunt extrem de îngrijorat de rosturile lui în ansamblul cărţii. Mă tem din ce în ce mai mult că întreg episodul Grodeck va părea „adăugat". Mă întreb dacă legăturile lui cu „subiectul" principal nu sunt prea vagi şi mai ales prea arbitrare. Interesul lecturii nu se scindează aici? Nora şi Paul nu trec pe planul al doilea? Întreaga poveste nu capătă un aer prea accentuat de ficţiune? E adevărat că de aici încolo îi abandonez pe Grodeci şi că revin exclusiv la Nora şi Paul, dar mă întreb dacă-mi mai rămîne destul timp şi spaţiu, în scenariul cărţii, ca să restabilesc linia ei de greutate, prea mult deplasată.

Toată după-masa, toată seara m-am zbătut să scriu capitolul XVII, pe care l-am început astăzi, dar din care pînă acum (e 12 noaptea) n-am reuşit să scriu decît vreo patru fraze. Abandonez. Sunt prea obosit şi simt că, oricît m-aş îndîrji, nu voi putea trece acum de acest nou baraj ridicat înainte.

Hotărît, sunt într-o proastă perioadă. Am avut ghinion tocmai acum, cînd ar trebui să termin. Totul e limpede, totul e precizat, totul ar trebui să fie simplu: dar condeiul meu a înţepenit. Dacă nu mi-ar fi ruşine de Rosetti şi de oamenii de la tipografie, aş renunţa complet. Mi-e dat să am cu cartea asta, pînă în ultimul moment, toate disperările.

Luni, 11 [decembrie 1939]

Curioasă laringită, cum n-am avut niciodată, eu care am în schimb dese şi plicticoase amigdalite. Vocea mi-e stinsă şi abia pot vorbi. Cred că am şi puţină febră.

Stare generală proastă, care se adaugă perioadei de stupiditate în care mă aflu de cîteva zile. E inutil să mai vorbim despre roman. Rămîne în loc.

De altfel, mi-e cu neputinţă să fac nu importă ce. Ieri a trebuit să scriu cronica pentru *Fundaţie* (somat de Cioculescu) şi m-am zbătut zece ore, fără să pot scoate altceva decît

un prost articol de gazetă* pe care mi-e ruşine că trebuie să-l semnez. Astăzi, articolul pentru M.V.B. *(24)* — care e adevărat că niciodată nu-mi cere prea multă aplicaţie, fiindcă am impresia că nu e al meu, că nu-l va citi nimeni şi că-l pot scrie oricum — a ieşit şi el ruşinos de neinteresant şi de prost** scris.

Sunt neinspirat, fără har, fără lumină, fără chemare. Nu văd nimic înainte, nu ajung să exprim cele mai simple gînduri, ceva mă trage spre platitudine, spre indiferenţă.

În asemenea zile, cînd eşti sănătos, trebuie să tai lemne, să umbli, să bei, să fuţi.

Iar cînd eşti bolnav, trebuie să te mulţumeşti să zaci somnolent într-un fotoliu.

** Anulat: „una din cele mai".*
(24) Muncă şi voie bună, revistă editată de Mihail Sadoveanu.
*** Anulat: „plat".*

Vineri, 15 [decembrie 1939]

Ordin de concentrare, pe data de azi.

Sîmbătă, 16 [decembrie 1939]

Încă nu ştiu ce se va întîmpla la regiment. Colonelul — prieten de şcoală cu Rosetti — i-a spus să mă prezint luni dimineaţă la el. Dacă mi se dă timp să-mi termin romanul şi să-l văd apărînd, primesc concentrarea cu resemnare şi în orice caz fără dramă.

Ce e teribil în trecerea de la viaţa civilă la cea de cazarmă este bruscheţea ei. Dacă sunt prevenit însă, dacă ştiu de pe acum că la 15 ianuarie, de exemplu, voi fi concentrat, faptul începe să fie suportabil, nu numai pentru că e depărtat (qui doit à terme, ne doit rien), dar pentru că efectiv am timpul să mă pregătesc şi să „amortizez" lovitura. În plus, aş fi fericit să pot avea o vacanţă de schi — poate ultima din viaţă, dacă într-adevăr vom avea război.

De două săptămîni romanul stă în loc. Sunt mereu la capitolul XVII. Este antepenultimul. Toate cele trei capitole care îmi rămîn de scris sunt simple, precizate, fără dificultate. Totuşi mi-e imposibil să le scriu. Nu ştiu de ce. Poate pentru că romanul mi-a devenit indiferent. Poate pentru că am intrat într-o perioadă neagră — una din cunoscutele mele perioade de imbecilitate. Cîteva zile, abandonasem totul. Ieri-dimineaţă mă sculasem cu o hotărîre aprigă de a lucra „cu orice preţ". Dar abia mă aşezasem la birou, cînd a sunat cineva. Deschid: ordinul verde de concentrare!

Am încercat totuşi aseară, după o zi zbuciumată, să scriu. Este revoltătoare incapacitatea mea actuală de a începe o frază şi de a o duce pînă la capăt. Scriu un cuvînt şi îl şterg, îl scriu din nou şi îl şterg din nou. Nici măcar nu mi se pare că este un exces de scrupul stilistic. Am impresia că e un tic nervos. Paginile ultime ale manuscrisului meu sunt literalmente masacrate. Două pagini de manuscris nu dau la transcriere „pe uscat" nici o treime de pagină regulat scrisă.

M-am uitat din curiozitate adineauri prin manuscrisul lui *De două mii de ani*, ca să văd dacă şi altădată scriam cu aceeaşi dificultate. Ei bine, nu! Aveam pe atunci un manuscris uimitor de cursiv. Două-trei cuvinte şterse sau adăugate la pagină. Foarte rar un pasaj suprimat. Aproape 400 de pagini clare, citeţe, redactate fără zbucium — cel puţin fără zbuciumul grafic, care îmi face acum ilizibil scrisul. De ce scriu acum mai greu decît cu şase ani în urmă? Ar trebui să am mai multă experienţă, mai multă îndemînare, mai puţină frică de cuvîntul scris — şi totuşi cunosc obstacole care altădată nu existau. Să fie oare pentru că pe atunci făceam gazetărie? Obişnuinţa de a scrie zilnic un articol — pentru care uneori Albu nu-mi dădea decît o oră — îmi făcea condeiul mai rapid, mai exersat? Nu ştiu, nu înţeleg. Caut tot felul de explicaţii. Mă întreb dacă însuşi acest jurnal nu-mi ia din libertatea scrisului. În definitiv, poate că un roman nu se scrie cu jurnale, cu

observaţii critice, cu examene neîncetate — care pînă la urmă te paralizează. Dar poate că nici asta nu e adevărat. Fac şi eu responsabil pe cine. pot. Mă exasperează de exemplu floarea de cyclamen, pe care o am de două săptămîni, şi care mi se pare că îmi poartă ghinion, fiindcă de cînd mi-a intrat în casă nu mai pot să lucrez.

Găsesc în manuscrisul lui *De două mii de ani* următoarea frază, suprimată de altfel din textul cărţii (una din puţinele fraze suprimate): „Scriu greu, cu nenumărate piedici, cu multe ezitări şi cu o permanentă teamă de a-mi exceda gîndurile; căci o eroare de expresie este o dublă păcăleală, în primul rînd pentru că spune altceva decît trebuie şi, în al doilea rînd, fiindcă te leagă de ceea ce greşit ai spus."

Duminică, 17 [decembrie 1939]

Şase pagini scrise. Aproape şapte. E adevărat că am lucrat toată ziua şi că acum a trecut de două noaptea. Dar cel puţin m-am urnit din loc. Dar mîine dimineaţă la 9 mă prezint la regiment, îmi voi putea relua mîine după-masă manuscrisul?

Luni, 18 [decembrie 1939]

Toată ziua pierdută la regiment. Mi-a fost imposibil să obţin o amînare. Abea acum, noaptea, de la 10 la 2, m-am putut reîntoarce la roman.

Am scris două pagini, cu care se termină capitolul XVII. E inexpresiv. Mă tem să nu fie mai rău decît atît: fals, arbitrar, amorf. Îmi pare rău , de cartea asta, care ar fi putut să iasă altfel dacă eu aş fi avut mai multă tenacitate şi evenimentele mai puţină duşmănie. Dar e o carte fără noroc — şi nu-i mai pot ajuta cu nimic.

Marţi, 19 [decembrie 1939]

Toată ziua, la regiment. Mă întorc la 8 şi jumătate seara, frînt de oboseală şi în plus cu braţul stîng înlemnit de durere. Mi-au făcut la infirmerie o inoculare care acum îmi dă febră. Mi-e imposibil să mai scriu. Mi-e aproape imposibil să mă mai gîndesc la roman, din care nu mai păstrez acum decît un sentiment de remuşcare. Trebuie să renunţ, să amîn, să mă supun. Nu vezi că e ceva care se opune mereu ca această nefericită carte să iasă din cercul de piedici şi de ghinioane care o înconjoară?

Miercuri, 20 [decembrie 1939]

Noapte de febră şi de insomnie. N-am dormit nici o secundă. Braţul stîng nu-l mai simţeam. M-am dus la regiment cu 39 de grade. Mi-e silă să explic, să cer, să mă vait. Încă sunt bolnav. Inocularea asta mi se pare unul din cele mai barbare lucruri din viaţa de soldat.

La cazarmă, cel puţin la compania depozit, e o atmosferă de refugiu. Cum încă eram civil, arătam în dormitorul acela sordid ca un fugar închis într-un lagăr.

Am ascultat, de la Braşov, astă-seară, *Oratoriul de Crăciun*, care s-a terminat chiar în momentul în care scriu aceste rînduri.

Ar fi multe de notat (mai ales în legătură cu capitolul *Oratoriului* din romanul meu), dar nu mă simt în stare să gîndesc, să formulez.

Mîine-dimineaţă la 6 1/2 trebuie să fiu la regiment.

Sîmbătă, 23 [decembrie 1939]

Armată, armată, mereu armată. Nu am armă, nu fac instrucţie, dar trebuie să fiu în fiecare dimineaţă înainte de 7 la cazarmă şi sunt silit sa rămîn acolo pînă seara la 7, dacă nu la 8, la 9. În total cam 14 ore pe zi pierdute exasperant de inutil. Toate stăruinţele lui Rosetti (nu mai vorbesc de ale mele) de a obţine un concediu de 8 zile, ca să-mi termin

cartea, au fost inutile. Abea azi (după o zi de alergături pentru colonel, căruia trebuie să-i fac tot felul de servicii) am obţinut 4 zile de Crăciun.

Plec sau cel puţin sper să plec mîine la Sinaia, la vila Roman. Cel puţin voi face o zi-două schi. Şi poate că la întoarcere voi putea regăsi legăturile cu romanul, pe care în ultimul timp le simţeam rupte.

Joi, 28 [decembrie 1939]

Luni şi marţi la Sinaia — vila Roman. Toată ziua de luni, cu Lereanu şi Comşa pe munte, spre Vîrful cu Dor, unde am ajuns după 6 ore de marş extenuant. Zăpada mare, îngheţată, imposibilă pentru schi. Soarele însă era plin de tinereţe, iar vîntul era dulce ca o briză de primăvară. Numai la întoarcere am putut umbla cîteva sute de metri pe schiuri. Ne-am întors pe lună — o lună rotundă, galbenă, pe un fundal de munţi albi şi pe un cer albastru, tandru, uşor, ca un cer de aprilie în amurg. Seara am fost fărîmat de oboseală — şi totuşi recreat.

Marţi, cîteva ore la Predeal, la Vestea, unde ne-a găsit aceeaşi lună neplauzibilă în decemvrie. M-am întors pe schiuri pînă la gară. Zăpada era albăstrie sub lună.

Mîine-dimineaţă, din nou la cazarmă. Şi romanul meu încă nu e gata. L-am citit ieri în întregime, ca să reintru în cadrul lui. Trei zile de muncă continuă ar trebui să-mi ajungă pentru capitolele XVIII şi XIX, singurele care îmi rămîn de scris şi al căror scenariu este de altfel stabilit.

Sîmbătă seara, cum treceam cu un taxi prin Bulevardul Dacia, aveam cu o extraordinară precizie sentimentul că e acolo, într-unul din acele blocuri, la etajul al 6-lea, o casă pe care o cunosc, casa Norei, închisă*. Dacă aş fi sunat, n-aş fi fost mirat să-mi spună portarul că doamna e plecată în munţi.

** Anulate încă două adjective, dintre care se distinge întîiul: „părăsită".*

Duminică, 31 [decembrie 1939]

Ultima seară a anului.

Îmi propuneam să o petrec singur acasă, lucrînd. Nu am însă destulă tărie pentru asta. Mă simt singur, indiferent, uitat. Niciodată mai mult n-am simţit că încep să fiu un celibatar. Mai rău decît celibatar. Zoe e la Predeal. Leni nu ştiu unde. Mă gîndesc şi la una şi la alta cu oarecare tristeţe. Şi totuşi n-am nevoie de ele.

Singura părere de rău (pe lîngă cele vechi, incurabile), trecînd intr-un an în altul, este că încă nu mi-am terminat cartea. Simt acum că nu mai e nimic de făcut, că ultima parte este ratată, ireparabil ratată; dar, aşa sau altfel, aş fi vrut să scap de ea, să n-o mai trag după mine şi în 1940.

1940
[Ianuarie]
Luni, 1 ianuarie 1940

De la Zürich, un lung divertisment pentru orchestră de Mozart. Să-l primim ca un semn bun, la începutul noului an.

Reveillon-ul început în modul cel mai stupid, la Carol, într-un grup de „familie" ovreiască, vulgari, gălăgioşi, fără graţie, fără haz şi fără măcar scuza de a fi familia mea, l-am continuat cu Camil, Elvira Godeanu, Marietta Deculescu, la Poldy Stern, într-un mic apartament nou, amuzant, unde am găsit un grup de fete tinere nebune (17-18 ani), deşănţate, puţin isterice, cu un fel de cinism exagerat, care nu le răpea totuşi teribila lor tinereţe. M-am simţit la început speriat, pe urmă bătrîn, şi pe urmă am băut. M-am întors la 6 dimineaţa acasă, fără dezgustul obişnuit al nopţilor mele pierdute.

Am lucrat de la 7 seara pînă acum (12 noaptea) şi n-am reuşit să scriu decît o pagină. Sunt mereu la capitolul XVIII, din care am scris pînă acum şase pagini. E adevărat că şi regimentul mă împiedică să lucrez, dar e la fel de adevărat că şi atunci cînd am o zi liberă şi cînd în sfîrşit mă aşez la masa de scris, nu am destulă stăruinţă ca să rămîn fixat deasupra manuscrisului, într-o deplină atenţie, fără visărie, fără digresiuni, fără pauze, pe care mi le acord cu prea mare uşurinţă. Ce e mai ridicul decît orice este că acum într-adevăr sunt în faza finală a cărţii şi că trei-patru zile de lucru serios mi-ar fi de ajuns ca să închei.

Mîine-dimineaţă voi fi însă din nou la regiment.

Marţi, 2 ianuarie [1940]

Nu am nici un talent de peisagist. Cînd vorbesc despre timp, despre lumină, despre pădure, despre munte, sunt de o neiertată sărăcie de expresie şi de culoare. În genere, vocabularul meu e sărac. Mă urmăreşte cîte un cuvînt de care nu mai pot să scap şi căruia nu ajung să-i găsesc echivalente. Întreaga carte e plină nu numai de cuvinte, dar de întorsături de frază, repetate de zeci de ori. „I se părea că...", „Avea impresia că...", „brusc", „scurt", „gîndea" — mă exasperează de cîte ori le întîlnesc într-un capitol, fără să le pot evita. Nu mai vorbesc de gesturi care se repetă, de notaţii care insistă. E o gravă lipsă de imaginaţie* şi de invenţie, nu atît în privinţa incidentelor propriu-zise (care uneori sunt destul de îndrăzneţe, ba chiar pe ici, pe colo puţin trase de păr), dar mai ales lipsă de invenţie în vocabular, în expresie.

---
* *Anulat: "expresiv[itate]".*

Joi, 4 ianuarie [1940]

De la Paris, quartetul de Ravel, cîntat de Quartetul Calvet.

Mă gîndesc că preferinţa mea exclusivă pentru Mozart, Bach, Haydn şi, în parte, Beethoven începe să fie, în muzică, o formă de comoditate, poate chiar de lene. Cu ei, sunt pe un teritoriu cunoscut. Îi pot asculta cu plăcere, fără eforturi de atenţie, aproape fără colaborare. Cred că n-am destulă curiozitate şi nici destul discernămînt ca să trec mai departe. Ar trebui să fiu un ascultător mai disciplinat, mai răbdător.

Terminat capitolul XVIII. Are 15 pagini, ca de obicei masacrate de ştersături. Profund nemulţumit. L-am scris fără să-l văd, fără să mă simt angajat personal în ce scriam. Dar toată povestea asta mă dezgustă. A devenit pentru mine o povară, o datorie, o obligaţie. Voi termina capitolul XIX, cel din urmă, în două, trei sau patru zile — şi pe urmă voi

încerca să uit cît mai repede întreagă această corvoadă.

La regiment, după atîtea zile de cînd sunt concentrat, încă nu mă simt „instalat". Cum nu se face apel, cum nimeni nu întreabă de mine, am început să vin dimineaţa pe la 9, iar după-masă nici să nu mă mai duc. Nu ştiu cît o merge aşa. Cînd sunt acolo stau în dormitorul companiei şi aştept să treacă timpul.

De cîtva timp iau cu mine Montaigne-ul meu roşu, destul de mic şi de suplu ca să intre în buzunarul mantăii. Citesc toată dimineaţa.

Găsesc în capitolul IX, cartea II-a, al *Eseurilor*, o notă despre o primă redactare a unui pasaj, pierdută, şi pe care Montaigne n-a mai încercat* niciodată să o reconstituie: „...mais ce lopin de mes brouillars m'ayant esté désrobé avec plusieurs autres par un homme qui me servoit, je ne le priveray point du profit qu'il en espère faire: aussi me seroit-il bien malaisé de remascher deux fois une mesme viande."

** Anulat: "a refuzat să"*

Vineri, 5 ianuarie [1940]

De la Breslau (dirijor Abendroth), *Variaţiunile şi fuga* de Reger *pe o temă de Mozart* — şi pe urmă un *Concert pentru pian şi orchestră în re* de Mozart (K. 537), pe care cred că nu-l cunoşteam. Am încercat să-l ascult măsură cu măsură. Totul mi s-a părut cîntător, „cantabil", plin de uşurinţă. Din andante detaşam o frază care putea fi o adevărată romanţă.

Azi după-masă, cu totul pe neaşteptate, *Sonata* de Franck, pe unde scurte, de la Berlin. O ascult totdeauna nu numai cu plăcere, dar cu* sentimentul că-mi este favorabilă, ca un presaj**, ca o promisiune.

** Anulat: „satisfacţia de".*
*** Se distinge, anulată, ortografierea franceză a cuvîntului: „presage".*

Luni, 8 ianuarie [1940]

Două admirabile zile de schi, la Sinaia — sîmbătă şi ieri. Sîmbătă am făcut exerciţii de slalom pe terenul de la popicărie, iar duminică dimineaţa — cu Comşa şi Lereanu — am fost la Stîna Regală. Zăpadă mare, exagerat de mare, care era o bucurie în sine (ce plăcere să te tăvăleşti în ea, să cazi, să te ridici!), dar nu ne prea lăsa să facem mare lucru din punct de vedere tehnică. A trebuit să lucrăm serios vreo două ore pînă să ne bătătorim o pîrtie pentru exerciţiile noastre de slalom — şi pe urmă încă a mers destul de greu, poate şi fiindcă eram foarte obosit.

De la Stînă, peisajul este de „haute montagne". Caraimanul se vede foarte apropiat, Clăbucetul e peste drum, iar în fund, Postăvarul şi Piatra Mare. Era un soare divin. Închideam ochii şi rămîneam minute întregi fără nici un gînd.

Marea voluptate a fost însă întoarcerea la Sinaia. Aveam o pîrtie lungă; cu zăpadă excelentă, destul de adîncă pentru a pluti pe ea, destul de îngheţată pentru ca mişcările de viraj să prindă uşor. E aceeaşi pîrtie pe care acum trei ani, cînd mi-am pus schiurile pentru prima oară, am căzut de atîtea ori, mai ales la cotituri. Acum a mers cu o extremă uşurinţă. Îmi dau seama că nu e o ispravă de schi — fiindcă nu pune nici o problemă şi nu ridică nici o dificultate — dar plăcerea e nespusă. Tot timpul am coborît în viteză, cîntînd.

Dar mă întorc acasă şi găsesc regimentul, şi mai ales romanul — romanul ăsta încă neterminat.

Marţi, 9 ianuarie [1940]

De scris o notă despre rapacitatea militară. Nimic nu li se pare prea mult. Totul li se pare cuvenit. Cînd se ostenesc să-ţi mulţumească pentru un serviciu pe care i le-ai făcut [sic!], au un fel de expresie concesivă, care te îndatorează încă o dată.

I-am adus colonelului cărţi de la Fundaţie în valoare de cîteva mii de lei. Credeam că va fi epatat. Dimpotrivă, a fost sever:

— Numai atît?

Şi pe urmă, aproape dispreţuitor:

— Şi cu asta vrei să-mi faci biblioteca regimentului? Şi, în fine, scurt:

— Să-mi aduci pentru mine cărţile Reginei Maria.

Nu te întreabă dacă poţi, dacă ai de unde, dacă costă bani, dacă nu costă bani.

Dacă lipseşte un căpăstru la companie, îl cumpărăm noi. Dacă e nevoie de trei sute de farfurii şi trei sute de tacîmuri*, le cumpărăm noi.

Azi, la adjutantură, Ghiţă Ionescu — care e concentrat şi lucrează acolo — mi-a spus că viitoarea concentrare de la 15 ianuarie e special făcută pentru evrei. Sunt chemaţi 1.500 de evrei şi nici un creştin.

— Nu înţeleg de ce, îmi spunea el. În timp de război mai merge. Faci trupe speciale de evrei, ca să le trimeţi în prima linie şi să le decimezi. Dar acuma, ce rost are?

Am plecat de acolo deprimat. Totul e suportabil, pînă cînd începi să te simţi lovit nu ca soldat, nu ca cetăţean, ci ca evreu. Mii, zeci de mii de evrei sunt chemaţi să care piatră şi să sape tranşee în Basarabia şi Dobrogea. E şi asta o formă de robie.

* *Anulat: ,, furculi[ţe]".*

Miercuri, 10 ianuarie [1940]

De la Viena, un *Quatuor pentru pian şi coarde* de Mozart (K. 493).

Vineri, 12 ianuarie [1940]

Aseară, de la Breslau, un concert de Mozart pentru flaut şi orchestră.

Alaltăseară, de la Deutschlandsänder, *Simfonia* de Mozart *pentru două orchestre* (pe care am auzit-o prima oară acum vreo doi—trei ani, dirijată de Scherchen) şi pe urmă un lucru despre care nici nu ştiam că există: *Les Djins*, poem simfonic pentru pian şi orchestră de César Franck.

Ascult cu neplăcere, ba chiar cu remuşcare, posturile germane, chiar cînd dau muzică. Ceea ce se întîmplă acum în Polonia cu evreii ocupaţi de hitlerişti este dincolo de orice oroare.

Credeam că am să termin astă-seară şi, dacă m-aş fi încordat mai mult, aş fi reuşit desigur, dar după opt ore de lucru (de la 3 după-masă pînă acum, cînd e 11 1/2) sunt puţin buimăcit, deşi în totul n-am scris decît vreo cinci pagini.

Va trebui să revin asupra ultimei seri, petrecută la cabană. Despărţirea de Gunther este prea scurtă, prea lipsită de emoţie.

Luni, 15 ianuarie [1940]

Sîmbătă n-am vrut să termin, fiindcă era în 13. Dar ieri eram sigur ca voi termina. Totuşi, noaptea tîrziu, după cîteva ore de luptă, am renunţat. Mai am de scris o pagină, două sau trei — e mai bine să aştept un moment favorabil pentru ele. De altfel, şi aşa, capitolele de la urmă au fost scrise în silă, fără continuitate, fără legătură intimă. Le simt cîrrjite, făcute din cioburi.

Îi duc lui Rosetti, astă-seară, capitolele XIV-XX. Am de adăogat unele lucruri capitolului XIX şi XX. Poate voi fi mai norocos în corectură. Oricum, de astă dată sunt la sfîrşit.

Luni, 22 ianuarie [1940]

Ieri, zi de schi la Sinaia. Am sosit dimineaţa pe la 10 (cu Comşa şi Lereanu) şi am pornit-o imediat cu sania spre Stîna Regală, dar a fost imposibil să trecem mai departe de punctul unde se încrucişează drumurile spre Stînă şi spre cota 1400. Zăpada era colosal de mare şi sania nu mai putea răzbate. Am pornit-o singuri pe schiuri, spre cota 1400, abandonînd Stîna.

Ningea ca o ploaie repede, albă. „Mii de tone" de zăpadă. Atîta zăpadă, că schiurile abea alunecau. Tot timpul, la întoarcere (pe acelaşi dram pe care de obicei descind cu o viteză ce mi se pare vertiginoasă), a trebuit să merg în pas de patinor şi să mă ajut neîncetat cu bastoanele. Chiar la popicărie, unde este o pantă destul de aspră („prăpăstioasă", mi se părea pe vremuri), alunecarea era destul de lentă. Era o zăpadă aderentă, afinată, prea moale. După cîteva sute de metri trebuia să mă opresc, să-mi şterg schiurile care trăgeau după ele, pe talpă, un strat de cîţiva centimetri de zăpadă, ca nişte tălpi suprapuse de plută sau de crep.

Mi-a plăcut oprirea la cabana 1400. Îmi plac în genere toate cabanele de munte. Fete şi băieţi care vin albi de zăpadă, ca dintr-o lungă călătorie. E un amestec de vioiciune şi de nepăsare, de lene şi de vigoare fizică, de intimitate şi de singurătate.

N-a fost propriu-zis o zi de schi. Zăpada nu ne-a lăsat să facem mare lucru. Dar a fost o zi fericită. Pădurea, literalmente copleşită de zăpadă, e un peisaj feeric, fabulos.

Nu ştiu de ce n-am mai scris aici despre escapada de la Călugăreni, de duminica trecută. Am povestit-o de cîteva ori, dar mi-a fost lene să o scriu. Merita totuşi. Intrarea noastră în costume de schi, într-un sat din Vlaşca, speriat de asemenea arătări, avea haz.

Multă muzică toată săptămîna, şi de tot felul. Ca de obicei, Bach, Mozart, Beethoven. Într-o seară, un poem simfonic de Franck, foarte frumos, Psyche,

Zoe, pe care n-am mai văzut-o de atîta vreme şi cu care mi se părea că nu mai am nimic comun, a fost la mine sîmbătă seara, înainte de plecarea ei la Braşov, intrigată, iubitoare, frumoasă, bună de ţinut în braţe, caldă, catifelată. Puţin mai sceptic să fi fost — şi n-aş fi avut să-i reproşez nimic acestei seri, pe care n-am căutat-o şi nici n-o aşteptam.

E o fată deosebită Zoe, chiar în pitoreştile ei defecte şi în dezarmanta ingenuitate cu care face unele lucruri odioase (obiectiv „odioase", cum e de exemplu întîmplarea cu amantul lui Tantzi Cocea, de la care ea, Zoe, primeşte bani).

Duminică, 28 ianuarie [1940]

Dorina Blank, încă frumoasă, încă tînără (deşi cu uşoare riduri pe care acum trei ani nu le avea). A fost ieri aici, după nenumărate telefoane şi insistenţe, cărora le răspundeam cu sinceră nepăsare. O femeie nu poate să-ţi spună mai limpede că vrea să se culce cu tine.

Voichiţă Aurel, camaradul meu de la 21 Inf, îmi spunea ieri despre căpitanul Căpşuneanu un cuvînt care rezumă o întreagă politică românească:

— E dat în mă-sa, e rău, bate şi înjură, dar are un lucru bun: nu-i suferă pa jidani şi ne lasă şi pe noi să dăm în ei.

Este exact consolarea pe care o oferă nemţii cehilor, polonezilor, şi sunt gata s-o ofere românilor.

L-am visat noaptea trecută pe Stalin. Avea un aer de ţăran rus cumsecade şi eu mă minunam de atîta simplicitate.

Aseară, de la Paris, din nou quatuorul de Ravel, care îmi place mereu mai mult.
Azi-dimineaţă, de la Paris, o sonată de Mozart (foarte beethoveniană mi s-a părut) şi pe urmă, de la Berlin, un trio delicios tot de Mozart. În sfîrşit, de la Bucureşti, a patra simfonie de Beethoven.

Zoe îmi telefonează serile de la Braşov. Nici plecarea asta nu va fi pe care o decisesem?

Mi-au venit corecturile ultimelor capitole. N-am făcut nici o diligenţă ca să le grăbesc. Sunt în pragul lui februarie şi apariţia cărţii este încă destul de depărtată. Mi-a ajuns atît de indiferentă! Şi mai am de scris cîteva pagini la sfîrşitul capitolelor XIX şi XX, pagini pe care nu le mai văd, nu le mai simt.
Ninge frumos, după cîteva zile de dezgheţ. Îmi promit cîteva zile de schi, la sfîrşitul săptămînii viitoare, mai ales dacă voi fi desconcentrat la 1, cum se spune.

Luni, 29 ianuarie [1940]
Incapacitatea mea de a reveni asupra unui text redactat îmi joacă o ultimă farsă. Nu numai că nu pot scrie cele cîteva pagini, pe care îmi promiteam să le adaog ultimelor două capitole, dar încep să mă conving că nici nu trebuie să le scriu, că nici nu e nevoie de ele. Ştiu bine că e un subterfugiu, o abilitate, o cursă pe care mi-o întinde incurabila mea lene. Asemenea renunţări ar trebui verificate: de cîte ori sunt tentat să suprim un incident, ar trebui mai întîi să mă oblig a-l scrie şi abea pe urmă să-l suprim. Numai în felul ăsta o renunţare este efectiv o renunţare şi nu o simplă fugă din faţa dificultăţii.
Dacă las capitolul XIX aşa cum se află, atunci plecarea de la cabană devine escamotată. Gunther, care există, mi se pare, cu atîta putere în primele pagini, * îmi scapă cu totul din mînă la sfîrşit.

** Anulat: „se pierde".*

Lucrurile sunt şi mai grave în ce priveşte capitolul XX, fiindcă de el depinde nu finalul unui capitol, ci deznodămîntul cărţii. E bine oare să renunţ la căsătoria lui Paul cu Nora? Într-un fel, aş spune da. „Da", nu numai pentru că e mai simplu, nu numai pentru că mă scuteşte de un ultim obstacol, dar mai ales pentru că, aşa cum s-au desfăşurat lucrurile, intimitatea dintre Nora şi Paul mi se pare că nu mai cere imperios, ba poate nici nu justifică mariajul lor. E desigur vina mea, căci toată partea ultimă a cărţii, de la capitolul XIV mai departe — deşi scrisă după planul stabilit — a deviat de la datele cărţii. Lipseşte aici intensitatea de emoţie, puterea de viaţă şi de sugestie, care ar fi fost necesare — aşa încît, ajuns la momentul final, acest moment final (pe care îl văzusem foarte bine încă din clipa în care începusem să scriu primele rînduri din primul capitol) devine parcă un deznodămînt „plăcut". Pe de altă parte, dacă renunţ la el, mă tem că întreaga carte rămîne suspendată, întreruptă, cu drumuri ce nu duc nicăieri.

Miercuri, 31 [ianuarie 1940]
Am citit ieri, de dimineaţă pînă seara (aveam de la regiment o permisie de o zi), întreaga carte. De ce să nu spun că am citit-o cu plăcere, prins de desfăşurarea lucrurilor, ca şi cum pentru prima oară le-aş fi cunoscut, ca şi cum ar fi fost pentru mine însumi o surpriză? E adevărat că nu-mi dau seama dacă e un roman, dacă e un lucru întreg, unitar, deplin. Nu ştiu dacă lucrurile fuzionează, dacă se întregesc. Mă întreb mai ales dacă la lectură cartea nu va părea făcută din trei părţi distincte, fără legătura necesară. E un episod Nora, un episod Ann şi un episod Gunther. Merg toate la un loc? Se topesc? Se echilibrează? Nu ştiu. Sunt prea aproape de carte, ca să ştiu.
Încă mă întreb dacă voi scrie momentul final al cererii în căsătorie, sau dacă voi lăsa

lucrurile suspendate. M-am gîndit ieri îndelung şi am decis că acest final trebuie neapărat scris — prost sau bine, cum o vrea Dumnezeu — dar neapărat. Altfel cartea e fără deznodămînt, iar „accidentul" rămîne fără consecinţă. Totuşi am trimes şpalturile la Imprimerie aşa cum se găseau şi am dat „bun de paginat" cu gîndul că voi mai putea reveni poate, în pagini, la a doua corectură.

[Februarie]

Vineri, 9 februarie [1940]

Mai am încă timpul să modific sfîrşitul cărţii. Mai pot încă reveni la deznodămîntul iniţial, facîndu-l pe Paul să o ceară pe Nora în căsătorie. Dar, din nou, un asemenea sfîrşit mi se pare un prea vizibil „deznodămînt". Îi reproşez faptul că încheie prea bine cartea, îi pune punct, o rezolvă. Dar, dimpotrivă, dacă las lucrurile aşa cum se află, totul se termină prea fără semnificaţie.

În orice caz, mai păstrez corecturile mîine şi duminică — zile în care oricum Imprimeria nu lucrează. Luni dimineaţă, fie ce o fi, voi da „bunul de tipar".

Am recitit totul, încă o dată, ieri şi azi. Nu, nu e o carte proastă. Pînă la un anumit punct nu este nici măcar rău făcută*.

---

* *Ultimele două cuvinte anulate împreună cu încă o scurtă frază, ce nu se poate distinge.*

Sîmbătă, 10 februarie [1940]

Aseară n-am apucat să termin nota de mai sus. A sunat Ghiţă Ionescu — şi pe urmă n-am mai avut cînd să continui.

Mă gîndesc mereu la carte. Pe stradă, în tramvai, la masă. Ştiu în momentul ăsta că o voi lăsa aşa cum se găseşte, că voi da luni dimineaţa „bunul de tipar", fiindcă nu mai pot amîna, nu mai pot suferi ca povestea asta prea lungă să mai treneze cine ştie cît. Sunt plin de îndoieli şi de remuşcări.

Mă bătea gîndul să cer sfatul cuiva. Camil, Mircea, poate Cioculescu. Aş fi vrut să-l rog pe unul din ei să mi-o citească şi să-mi spună ce crede despre sfîrşit. La ce bun? Nimeni nu va şti mai bine decît mine că acest sfîrşit este escamotat. Nimeni nu va şti mai bine decît mine ce ar fi de făcut.

Cred că între capitolul XVIII şi XIX ar trebui scris un capitol arzător de iubire, de intimitate între Nora şi Paul. Ar trebui să fie ceva atît de intens, încît să restabilească* centrul de greutate al cărţii, destrămat de la intervenţia lui Gunther. Un astfel de capitol ar modifica prin consecinţă finalul, căci căsătoria lui Paul cu Nora ar deveni firească, obligatorie, în sfîrşit, ar trebui** scrisă ca lumea plecarea de la cabană — pe care acum o las cu desăvîrşire nerealizată. Totul ar fi o chestiune de trei, patru zile nu numai de muncă intensă, dar mai ales de reintrare completă, sinceră, absorbitoare în lumea cărţii, din care acum sunt plecat. Îi dau tîrcoale ca un „romancier" şi nu mai reuşesc să mă identific cu ea. Sunt faţă de ea un scriitor, un critic, un cetitor, sunt orice vrei, dar nu mai sunt, ca altădată, un martor al lucrurilor ce se întîmplau singure, peste mine, fără de voia mea şi la care asistam de atîtea ori cu uimire.

---

* *Anulat: „readucă".*
** *Anulat: „sa completez".*

De ieri sunt din nou civil, deşi nu pot încă spune că sunt desconcentrat Am predat efectele, dar ordinul de zi de desconcentrare întîrzie încă.

Luni, 12 februarie [1940]

Am dat „bun de tipar".
So there are novels that can be fmished.

Deprimantă vizită la regiment azi-dimineaţă. Ordinul de zi de desconcentrare încă n-a ieşit. Căpitanul Căpşuneanu de la mobilizare a aflat „cum stau lucrurile" cu mine. Numele meu rectificat nu mă acoperă destul pentru el. Voi mai aştepta deci nu ştiu pînă cînd. Un jidan poate să aştepte. Nimic, nici cel mai simplu lucru nu se poate face pentru noi. Suntem leproşi. Ordinele sunt oficial antisemite, dar ceea ce e mai tare decît ordinele sunt sufletele. Ura căpitanului Căpşuneanu este un fapt peste care nimic nu va trece.

Erau în cazarmă cîteva sute de concentraţi recent. Civili, fără arme, puşi în coloane de cîte trei, făceau marşuri şi „instrucţie individuală". (Tristeţea de nedescris a oamenilor care nu mai sunt destul de tineri pentru jocul ăsta!) Cei mai mulţi — 90%, se pare — sunt ovrei. Aşa cum sunt strînşi, în detaşamente speciale, ce repede se va termina cu ei într-o zi!

Am plecat de acolo otrăvit, fără curaj.

Nu ştiu cît voi rămîne din nou în civilitate. Presupunînd că totuşi, peste o zi, două sau şapte mi se va da drumul, cît timp voi fi liber? La 1 aprilie, poate chiar mai devreme, se spune că vom fi chemaţi înapoi.

Mă întreb ce să fac între timp. De bine, de rău, romanul e terminat. Ar trebui să nu mă las destrămat de acum încolo între Fundaţie şi tribunal. Ar trebui să lucrez cu oarecare îndîrjire. M-aş apuca de „Romanul românesc" — ceea ce mi-ar disciplina puţin orariul, căci aş fi astfel silit să mă duc zilnic la Academie. Dar nu am nici un fel de atracţie pentru o carte de critică, acum cînd libertatea, ba poate chiar viaţa, îmi sunt măsurate. Ce sens va avea o asemenea carte, dacă în primăvară vom fi tîrîţi în război şi dacă totul, totul se va termina?...

Mai bucuros mi-aş scrie piesa de teatru, la care m-am gîndit astăzi mereu. Sunt încă aproape de Gunther, acum cînd romanul nu s-a depărtat cu totul de mine... Am, mai mult chiar, sentimentul că-i datorez lui Gunther tot ceea ce n-am apucat nu numai să spun, dar nici măcar să sugerez în roman. Îl simt atît de viu, are pentru mine atîtea secrete încă nedescifrate. Ceea ce mă face să ezit este sila mea de scris. Cunosc şi bucuria de a începe, de a fi antrenat, de a simţi cum lucrurile prind viaţă — dar cunosc şi oroarea de a le vedea împotmolindu-se, de a nu mai voi să se urnească din loc. A scrie o piesă de teatru îmi pare, la punctul de plecare, un lucru simplu, de terminat în cîteva săptămîni, dar pînă la urmă devine inevitabil o povară, o servitute, o obsesie.

Miercuri, 14 [februarie 1940]

Prin Deutschlandsänder, alaltăseară, *Concertul în G-dur pentru flaut şi orchestră* şi *Divertismentul pentru două conturi şi coarde*, de Mozart.

Zoe întoarsă de la Braşov. Frumoasă, tandră, senzuală. Dar de ce nu renunţă! De ce mă mai aşteaptă?

Încă soldat. Chemat telefonic de la companie, am alergat civil la regiment, în 5 minute m-am deghizat în uniformă, m-am prezentat fulgerător colonelului şi pe urmă, în alte 5 minute, m-am dezbrăcat de "efecte". La orele 2, ieşeam din nou civil pe poarta regimentului. E o comedie care m-ar putea amuza, dacă simplul fapt că figurez acolo ca «activ" nu mi-ar da mereu un sentiment de insecuritate.

— Nu-ţi dau drumul pînă nu-mi faci biblioteca, mi-a spus colonelul.

Adineauri, de la Radio Paris, finalul unui concert pentru vioară de Max Bruch. Surprins de faptul că-l cunoşteam foarte bine — mă întreb de unde?

Încerc să nu mă mai gîndesc la roman. Altfel, nu mi-ar mai da niciodată linişte. Se pare că va apărea pe la 1 martie.

Miercuri, 21 [februarie 1940]

Plecat vineri seara din Bucureşti, m-am reîntors aseară, după trei zile la Predeal şi o zi la Braşov.

Zilele de la Predeal au fost cele mai serioase din punct de vedere schi. N-am făcut decît schi, de dimineaţa pînă seara, cu îndîrjire, cu stăruinţă, cu hotărîrea fermă de a învăţa. Mă simt regenerat, reînnoit, mai liber, mai tînăr.

Sîmbătă dimineaţa, la Veştea, am făcut doar recunoaşterea terenului. În cîteva ore, am revenit la uşurinţa pierdută, cu care acum vreo doi ani străbăteam în destul de mare viteză terenul pînă jos, la liziera pădurii. După-masă mi-am luat un instructor şi, pînă s-a întunecat, am lucrat cu el stern-cristiania, nimic altceva. Am repetat mişcarea de zeci de ori, pe loc, rezistînd la tentaţia de a face curse „ameţitoare". Cusurul meu este că, în momentul în care deplasez greutatea de la un schi la altul, ridic* în aer schiul descărcat, îl „liftez" — cum se zice — în loc să-l trag tîrîş.

** Anulat: „liftez".*

A doua zi, duminică, în timp ce Comşa şi Lereanu (veniţi în ajun) făceau cu acelaşi instructor exerciţii de plug şi ocolire înfrînată, eu am continuat* exerciţiile mele de stern-cristiania, făcînd vizibile progrese. Spre seară reuşeam să fac cîteva „cristianii" legate, de sus pînă jos. E adevărat că nu sunt încă stăpîn pe mişcare — şi că mi-ar mai trebui cîteva zile de lucru atent, pentru ca să o pun la punct. Vertiginoase au fost cele trei coborîri pînă la baza schi-liftului: viteza e, într-adevăr, acolo teribilă. Nu pot spune şi nici măcar nu pot gîndi senzaţia din acea clipă: e un moment de extremă luciditate într-o cădere verticală. Totul se joacă într-o fracţiune de secundă. Cînd ajungi la capătul cursei, eşti fără suflu şi fără memorie.

** Anulat: „aceleaşi".*

Luni am părăsit terenul de exerciţii şi am pornit spre Diham. Plimbare miraculoasă şi din cauza timpului (soare, soare!), dar şi din cauza drumului. Intrarea a fost cea mai frumoasă şi mai variată cursa de schi pe care am făcut-o vreodată. Coborîrea pe Forban* este o voluptate. Am căzut în total de vreo trei ori, dar în genere am fost mulţumit de mine. Seara eram frînt de oboseală şi totuşi fericit, tînăr, cu un sentiment adînc de putere, de vitalitate.

** Ortografiat „Vorban".*

La Braşov, o zi de amor. Zoe, drăguţă, iubitoare. Singuri la Scheeser *(1)*, aveam impresia că suntem departe de oraş. Îmi place uneori să mimez fericirea.

Leni, zărită un moment în camera ei, la „Aro". Mi s-a părut deosebit de urîtă.

Coincidenţă amuzantă, prezenţa noastră — Leni, Zoe, eu — la Braşov, în aceeaşi zi. Ca în ultimul capitol din *Accidentul*.

(1) Bogată familie braşoveană, preocupată de artişti şi de arte. (A finanţat revista Klingsor.) Poseda o vilă sub Tîmpa.

Luni, 26 [februarie 1940]

Amantul lui Tantzi Cocea (acel „Miciu" de care-mi tot vorbeşte Zoe) este Ciulley. Prin urmare Zoe primeşte bani de la Ciulley! Destăinuirea mi-a facut-o Gina Cocea *(2)*, care a

fost într-una din serile trecute la mine, împreună cu Ghiţă Ionescu.

(2) Gina Manolescu-Strunga (scurt timp căsătorită cu Petru Comarnescu) era soţia lui N. D. Cocea.

Nae Ionescu întîlnit sîmbătă seara la Ateneu (foarte frumos concert Walter Gieseking). Mi-a făcut mare plăcere să-l văd şi ne-am înţeles să-l vizitez într-o dimineaţă.

Ieri, la Buzău, pentru „bris-ul"* băiatului lui Marcu. Recepţie amuzantă de provincie. M-a interesat tot ce mi-a spus doctorul Brofman despre meseria lui de specialist în avorturi. De întrebuinţat într-o zi într-un roman.

** Vezi nota 10 din 16 aprilie 1938.*

Seara

Au venit primele exemplare de la tipografie *(3)*. Am tăiat un volum, răsfoindu-l. Sunt liniştit — dacă nu chiar indiferent, ceea ce ar fi prea mult. Oricum, îmi face plăcere să văd cartea asta nouă pe birou.

(3) Romanul Accidentul a apărut la Editura Fundaţiilor Regale.

Miercuri, 28 febr[uarie 1940]

Cartea nu-i place lui Rosetti. Pînă aseară citise vreo 250 de pagini — dar mai mult decît atîta nu mi-a spus. Azi-dimineaţă (deşi între timp o va fi terminat) nu mi-a spus nimic, nimic. Tăcere cu atît mai semnificativă din partea lui R., care de obicei abundă în elogii scrise, telefonate, transmise şi reiterate.

Îmi pare sincer rău că s-a angajat cu ochii închişi să mă editeze.

Aseară mă cuprinsese brusc o adevărată panică. Îmi spuneam că poate *Accidentul* ăsta e o pură stupiditate. Mă întrebam dacă nu sunt în el categorice prostii, care mă vor discredita pentru totdeauna. Aveam nu îndoieli asupra cutărui sau cutărui episod (îndoieli pe care le am şi le-am avut mereu), ci spaimă că în totul, de la început şi pînă la sfîrşit, întreaga carte este o gafă, un lucru nesemnificativ, care nu spune nimic, care nu tinde şi nu duce la nimic, ceva inutil, ratat, mediocru. M-am întors acasă literalmente înspăimîntat. N-am avut curajul nici măcar să iau cartea în mînă, să o deschid. Aveam un sentiment de ireparabil. Mă simţeam compromis, descalificat. Aş fi vrut să dorm, să dorm, să dorm, şi să uit, să scap.

Mircea Eliade a citit cartea şi mi-a dat un telefon care mi s-a părut mai mult inimos decît entuziast. „Cea mai bună carte a ta", „un roman modern", „foarte interesant", „o carte cu multă natură" — toate astea spuse repede, apăsat, cu o căldură parcă silită, nu ştiu nici dacă înseamnă mare lucru şi nici măcar dacă reprezintă exact impresia lui. Mi se pare că sub această volubilitate amicală se ascund foarte multe reticenţe. Aş fi vrut să-i explic că am nevoie să-mi spuie limpede, precis, fără menajamente impresiile lui adevărate de lectură — dar îmi dau seama că e aşa de greu să obţii din partea cuiva o asemenea sinceritate. Eu însumi, după *Şarpele*, după *Domnişoara Christina*, ba chiar, recent de tot, după *Ifigenia*, nu* am acoperit cu cîteva exclamaţii admirative nemulţumirea mea reală? (E adevărat, de asemeni, că ce mă descurajează în raporturile mele cu Mircea şi exclude din partea mea o vorbire limpede, sinceră, brutală la nevoie, e gîndul că Nina nu va suporta defecţiuni de admiraţie.)

** Anulat: „i-am vorbit cu".*

Din cîţi au citit cartea pînă acum, Benu, Comşa, Rosetti, Mircea, nici unul nu a fost cîştigat de ea. Benu, entuziast pentru episodul Ann, a rămas tăcut, parcă jenat, asupra

restului. Comşa părea cu totul nedumerit.
Pe cine să întreb? Cine îmi va spune lucruri edificatoare? Poate Camil.
Eu unul nu mai văd nimic.

Joi, 29 [februarie 1940]

Ieri, seară de muzică. Am citit capitolul *Berlioz* din Combarieu, ascultînd în acelaşi timp, de la Budapesta, *Simfonia fantastică* (pe care o voi asculta din nou diseară, la Filarmonică, dirijată de Philippe Gaubert). Ceva mai tîrziu s-a dat pe discuri, de la Bucureşti — ca şi cum ar fi fost o adevărată seară Berlioz — *Carnavalul roman*. Mai mult decît muzica mă interesează omul, atît de furtunos, atît de inteligent. Muzica lui o ascult mai mult din aplicaţie (în definitiv trebuie să o cunosc), fără să-mi placă — dar personajul era extrem de interesant.

Tot aseară, de la Viena, o messă de Bach (*Marea messă*), divin de frumoasă. Pe alocuri mai frumoasă decît oratoriile. Cel puţin Benedictus mi s-a părut îngeresc. Vioara şi tenorul răspunzîndu-şi pe prim-plan, în timp ce, în fund, departe, orga gravă, puternică. De mult n-am avut o atît de clară emoţie în muzică.

Observaţia lui Mircea că, pe alocuri, *Accidentul* seamănă cu *La reine équipée* a lui Norah James e justă.

[Martie]

Miercuri, 6 martie [1940]

Duminică şi luni, la schi. Am plecat (mereu cu Comşa şi Lereanu) duminică dimineaţa la 7, cu rapidul la Predeal, de unde am pornit imediat cu sania spre „barăci", iar de acolo, pe schiuri, spre cabana Vînători. Era soare, dar un vînt năprasnic. În pădure era nespus de plăcut, pentru că zăpada era abundentă şi afinată, dar, cum am ieşit din pădure, a fost cumplit. Obrazul îmi era încleştat de frig. Nu mai simţeam, nu mai vedeam nimic. Vîntul ne arunca zăpadă în ochi, ca într-un viscol drăcesc — şi totuşi soarele era ca în cea mai strălucitoare dimineaţă. Urcuşul pe Forban a fost teribil. De cîteva ori ne-am oprit locului, cu gîndul să ne oprim, să ne întoarcem. Cînd am ajuns la capătul Forbanului, vîntul s-a mai potolit şi am putut continua drumul spre Diham. Ameţitoare bogăţie de culori: zeci de nuanţe de mauve, de violet. Şi mi se pare că de nicăieri lanţul Bucegilor nu se vede mai frumos.

Am dormit noaptea la cabană şi ne-am trezit a doua zi dimineaţă într-o nouă iarnă: cerul complet acoperit, vînturile căzute, ninsoare liniştită, vastă. Totuşi, sus pe Diham, terenul nefavorabil pentru schi, din cauza îngheţului şi vuiturilor din ajun. Am pornit la zece spre Predeal, pînă la „barăci", pe drumul cunoscut*, dar de acolo abandonînd şoseaua cam monotonă, care trece pe lîngă Sanatorii şi luînd-o în sus pe Fitifoiu, pe care pe urmă l-am coborît pe celălalt versant. (Admirabilă vedere spre Predeal, ca într-un desen colorat.)

---
* *Anulat: „făcut".*

În totul, au fost două zile norocoase, odihnitoare, pline de viaţă — dar trebuie să spun că din punct de vedere schi am fost cu totul şi cu totul insuficient. În mare regres faţă de ultima dată. E oare posibil să mă dezantrenez aşa de uşor?

Ieri, dejun la Rosetti, cu Derek Patmare *(4)*, Lassaigne, Comarnescu, Basdevant *(5)*.

Patmare, tînăr englez (31 de ani) vorbind excelent franţuzeşte, degajat, spiritual, amical, foarte latin, foarte parizian. Astăzi aflu de la Camil că e pederast — şi totul începe să fie explicabil.

Camil observă că sfîrşitul *Accidentului* are ceva demonstrativ („faceţi schi şi vă veţi

lecui de amorurile nefericite"). Observaţia e justă. De la început mi-am dat seama că ultimul capitol — ba, mai precis chiar, ultimele fraze — minimalizează cartea, îi reduce semnificaţia.

---

(4) Publicist şi scriitor englez; a scris despre România şi a colaborat la Revista Fundaţiilor Regale.
(5) Jules Basdevant, ataşat al Ambasadei franceze la Bucureşti.

Joi, 7 martie [1940]

Simfonia nr. 13 de Haydn (cred că o ascult pentru prima oară), de la Londra, cîteva sonate de Scarlatti, de la Roma, quartetul de Borodin, cîntat de Quatuorul Calvet, de la Paris, *Simfonia VII-a* de Beethoven, de la Bucureşti, o simfonie concertantă pt. vioară, violoncel de Haydn *şi Simfonia cincea* de Schubert, de la Viena — toate ascultate în cursul zilei şi serii de astăzi.

Viscol, zăpadă mare, ger teribil. Iarnă întoarsă cu furie. Dar am în tribunal o serie de termene şi nu cred că voi putea pleca la schi.

Vineri, 8 [martie 1940]

Mama, care a citit aseară 200 de pagini din *Accidentul*, îmi spune că n-a putut dormi pe urmă toată noaptea de supărare.

— Cum se poate să iubeşti şi să suferi atîta? mă întreabă şi zadarnic încerc s-o conving că Paul nu sunt eu, că Ann nu există, că Nora e o invenţie, că nimic din carte nu s-a petrecut cu adevărat.

Azi-dimineaţă, la Camera de Muncă, pledoarie într-un proces Hachette. Nici o importanţă, desigur — dar am plecat de acolo enervat. Mi se părea că-mi pierdusem calmul, că nu fusesem convingător, că obişnuitul meu ton ironic nu avea priză asupra judecătorului, că eşua*.

** Lecţiune incertă.*

Luni, 11 martie [1940]

Vineri seara, de la Paris, actele 2 şi 3 din *Pelléas et Mélisande*, ascultate cu mare plăcere.

Ieri, la Braşov, unde m-am dus chemat de Zoe, care nu voia să revină în Bucureşti singură.

Un Braşov sub zăpadă, cum nu ţin minte să fi văzut vreodată, nici în toiul iernii. Am fost la Poiana, unde zăpada de schi era ideală. Am sosit prea tîrziu acolo ca să am timp să „lucrez", dar oricum, întoarcerea pînă la Braşov a fost foarte plăcută. Zoe, care făcea cursa pentru prima oară, cădea la fiecare viraj — lucru care mi-a adus aminte cît de greu parcurgeam şi eu acum doi ani acelaşi drum. Acum mi s-a părut copilăros de simplu.

Telefon emoţionat de la Froda. A citit *Accidentul* de la început pînă la sfîrşit, fără să-l lase din mînă. E uimit, nu ştie ce să-mi spună, nu ştie cum să mă felicite, nu ştie cum să-mi mulţumească. De mulţi ani, de la *Climats* a lui Maurois (vai!) n-a mai citit o carte aşa de frumoasă. E o carte care trebuie citită numai de iniţiaţi, numai de oameni care au trăit asemenea lucruri şi le pot înţelege. A urmărit cartea în cele mai mici detalii. O cunoaşte pe Ann. Ştie cine este Ann.

Înţeleg foarte bine turburarea lui F. Nu este o emoţie literară. E altceva, care îmi face mai puţină plăcere, dar mă interesează mai mult. Este un sentiment personal: se simte şi el implicat în carte.

— Te rog să nu-i spui lui Leni că ţi-am vorbit cu atîta emoţie despre cartea d-tale.

Rugăminte imprudentă, aş zice, dacă n-aş fi avut tot timpul impresia nu numai că F. nu încearcă să ascundă latura strict intimă a cărţii, dar că doreşte să-mi vorbească despre asta, fără să ştie însă cum şi fără să îndrăznească.

Vineri, 15 martie [1940]

A murit Nae Ionescu.

Sîmbătă, 16 [martie 1940]

Plîns nervos, imposibil de stăpînit, ieri-dimineaţă, intrînd în casa lui Nae Ionescu, două ore după ce a murit.

Se duce cu el o întreagă perioadă din viaţa mea, acum — acum de abea — definitiv închisă.

Ce soartă stranie a avut omul ăsta extraordinar, care moare neîmplinit, nerealizat, învins şi — dacă nu mi-ar fi greu s-o spun — ratat.

Mi-e atît de drag tocmai pentru că a avut aşa de puţin noroc. Ce insolent, ce jignitor mi se pare succesul altora! Şeicaru e sănătos, bogat şi triumfător. Manoilescu va fi ministru. Tătărescu e prim-ministru. Herescu este profesor definitiv şi preşedinte la S.S.R.

Corneliu Moldovanu are premiul naţional de literatură şi dă şuete la cafenea. Victor Eftimiu dă recepţii...

Dar Nae Ionescu moare la 49 de ani, neluat în serios, înfrînt.

Marţi, 26 martie [1940]

Două zile la Cîmpulung, cu Rosetti şi Solacolu.

Din nou preocupări de bani. Simt mereu mai mult scumpirea vieţii şi bugetul meu dezechilibrat. Din 20.000 de lei luaţi în contul romanului, nu mai am, după plata chiriilor, nici un ban. Ce comic de puţini bani mi-a adus cartea asta, care înseamnă cîţiva ani de muncă!

Mă simt sărac şi sunt umilit de această sărăcie, cu care totuşi ar fi trebuit să mă obişnuiesc pînă acum.

Vineri, 29 martie [1940]

Eram întîmplător la Cartea Românească şi nu m-am putut opri să nu-l întreb pe Mişu cum merge cartea. „Binişor", mi-a spus el, voind în mod vizibil să spună „slăbuţ".

Adevărul e că nu se vinde. Dacă mai era nevoie să aflu încă o dată, eu nu sunt un autor de succes. Cînd există un editor care să facă reclamă, să difuzeze, să insiste, o carte a mea se vinde în 3.000 de exemplare. Dar cînd lipseşte şi asta, cartea poate rămîne neobservată în librării.

Nu mă surprinde şi nu mă necăjeşte această lipsă de succes. Poate că *Accidentul* ar fi fost mai susceptibil decît orice altă carte a mea să se vîndă. Dar ar trebui pentru asta reclamă, stăruinţă, tenacitate — tot lucruri de care, din nefericire, nu sunt capabil.

Altminteri, cartea place. D-na Ralea, d-na Vianu, d-na Brătescu-Voineşti, G. M. Cantacuzino (cetitori de carte franţuzească, obişnuiţi să fugă de romanele noastre) se pare că vorbesc peste tot de ea. Dimpotrivă, cred că Gulian e nemulţumit.

[Aprilie]

1 aprilie [1940], luni

M-am gîndit azi-dimineaţă din nou la „misterele Grodeck" şi mi s-a părut posibil un roman, sau mai degrabă o povestire, care să se petreacă 20 de ani înainte de *Accidentul*.

Aş povesti acolo legătura tinerei doamne Grodeck cu Hagen, logodna cu bătrînul Grodeck, primii ani de căsnicie, naşterea lui Gunther... Ceea ce nu înseamnează că prin aceasta va trebui să renunţ la piesă. Ea continuă în anumit sens datele din *Accidentul*, în timp ce acest mic roman le precede, le pregăteşte, le explică, le face posibile.

Titlu posibil: „Tînăra doamnă Grodeck".

Mircea numit ataşat cultural la Londra. Pleacă peste cîteva zile. Retribuţia, se pare, fabuloasă.

Giurescu i-a povestit lui Rosetti că, în audienţa de azi-dimineaţă, Regele i-a spus că-l numeşte în postul de secretar-general al Fundaţiilor pe... Herescu. Mare lovitură pentru Rosetti şi mare nenoroc pentru mine personal. Sunt de două ori consternat. Nu-mi lipsea asta pentru ca să fiu într-o perioadă de depresiune, de tristeţe.

Marţi, 2 aprilie [1940]

Aseară, de la un post german, un *Rondo pentru vioară şi orchestră* de Schubert, foarte frumos şi mai ales surprinzător. Pe alocuri părea să fie Mozart.

Intrigat, am citit capitolul *Schubert*, din Combarieu, şi am băgat de seamă că nu ştiam pînă acum nimic despre el, nici măcar — cu aproximaţie — timpul în care a trăit. Voi fi pe viitor mai atent cu el.

Joi, 4 aprilie [1940]

Aseară, de la Viena, *Missa solemnis* de Beethoven, din care însă n-am mai prins decît ultimele părţi (*Sanctus, Benedictus, Miserere**). Pe urmă, pe discuri, de la Bucureşti, cîteva lucruri de Bach, între care Suita a II-a. Azi-dimineaţă, de la Paris-Colonial, un concert de Vivaldi şi pe urmă *Nopţi în grădina din***... de Manuel de Falia, iar acum, seara (întorcîndu-mă de la „recitalul" Jacques Copeau), un admirabil trio de Ravel, tot de la Paris.

** Secvenţă din partea a 5-a, Agnus Dei, a Missei solemnis.*
*** Titlul real este Nopţi în grădinile Spaniei.*

Miercuri, 10 aprilie [1940]

Germanii au ocupat ieri, fără rezistenţă, Danemarca şi au debarcat în cîteva puncte în Norvegia, unde întîlnesc un fel de rezistenţă curioasă, parcă numai formală.

După atîtea luni de acalmie, ne aducem aminte că e război, că oricînd, oriunde poate din nou izbucni şi că viaţa pe care o ducem este o întîmplare, un accident, o coincidenţă, dar nimic mai mult. Diseară, mîine, poţi pierde totul: casă, familie, viaţă.

Duminică, la Sinaia şi Predeal (cu Camil, Rosetti, Lassaigne), pe o zi neverosimilă de iarnă, cu ninsoare şi troieni de ianuarie. Mi-a părut rău că nu aveam schiurile cu mine.

Dupront *(6)* i-a spus lui Rosetti, alaltăieri, la un dejun, că are intenţia să mă trimeată în Franţa. Ce-o mai fi şi asta?

---

(6) Alphonse Dupront, directorul Institutului cultural francez din Bucureşti.

Sîmbătă, 13 [aprilie 1940]

Cronica lui Cioculescu în *Jurnalul* *(7)* insistă mai ales asupra schiului. Nici un cuvînt despre Ann, nici un cuvînt despre Nora, nici unul despre Paul. Episodul Grodeck este „o dramă puţin colorată ibsenian" (?). Restul articolului făcut din elogii vagi, formule mai vechi, bune de întrebuinţat oricînd: luciditate, graţie, limpezime etc. E cam dezolant, zău.

Ce e mai trist e că romanul nu se vinde. Am văzut azi un raport al administraţiei despre vînzarea ultimelor cărţi apărute. *Accidentul*, „binişor la început, slab în prezent". A şi dispărut din vitrine, se învecheşte, se uită.

(7) Cotidian întemeiat de C. Vişoianu. Apare din 1939 pînă în 1947, avîndu-l ca director pe T. Teodorescu-Branişte. Şerban Cioculescu susţinea aici cronica literară.

În Norvegia, victoria germană mi se pare mai tare decît telegramele de propagandă de la Londra. După primele ceasuri de euforie, cînd credeam într-o mare luptă navală, care va zdrobi cuiburile izolate germane de la Narvik, Oslo, Bergen, urmează acum o acalmie dezamăgită. Nici un picior de soldat britanic sau francez în Norvegia, nici un avion aterizat, nici un port ocupat. În schimb, nemţii continuă să se instaleze.

Marţi, 16 aprilie [1940]

Victoria engleză de la Narvik, de sîmbătă la prînz (aflată noaptea tîrziu, după ce scrisesem nota amantă de mai sus) şi mai ales debarcarea trupelor britanice pe coasta norvegiană, anunţată ieri — aduc puţină speranţă, oarecare încredere.

Uneori mi se întîmplă să văd înainte o sumbră lume hitleristă, dar alteori visul urît se destramă şi încep să cred într-o Europă pe care poate o voi mai apuca şi eu, liberă, fără terori, fără superstiţii. Mă simt atunci mai tînăr, mai curajos, mai mulţumit că trăiesc. Adevărul e că — atît de nefericit cît sunt — doresc totuşi din toată inima să trăiesc destul pentru ca să văd cu ochii mei prăbuşirea hitlerismului.

Muzică mereu şi de pretutindeni — dar atît de multă şi atît de pestriţă, încît nu mai apuc să însemnez aici tot ce prind. De obicei, de la Paris-Mondial, aproape în fiecare dimineaţă găsesc Mozart, Haydn şi Bach. Ieri, de la Deutschlandsänder, un concert pentru pian şi orchestră de Mozart, pe care nu-l cunoşteam, şi *Simfonia nr. 13* de Haydn, pe care — mi se pare — o ascultam pentru prima oară.

Miercuri, 24 aprilie [1940]

După cîteva zile de sfîrşeală fizică, în care mă simţeam bolnav, fără să am curajul de a zăcea, au urmat altele, de completă stupiditate. Sunt trist, sunt abrutizat, duc cu mine un gust de amărăciune, de lene descurajată, de inutilitate. Nu e nicăieri nimeni care să poată face ceva pentru mine, nu e nicăieri nimic care să-mi poată veni în ajutor.

Uneori îmi spun că ar trebui să lucrez, să mă angajez într-o nouă lucrare, să încep poate piesa, să mă duc la Academie pentru istoria romanului — să fac în sfîrşit ceva care să-mi dea impresia că totuşi viaţa mea nu este cu desăvîrşire inutilă.

Cînd văd oameni, este mai mult din silă de mine însumi, din frica de a fi încă o data singur. Belu, Ghiţă Ionescu, Comşa, Lena, Leni, întîlniţi mai mult întîmplător, fără să-i caut, şi în definitiv fără să-i văd cu adevărat.

Scriu aceste rînduri cu aparatul de radio deschis (lucruri mici de Gluck, Beethoven, Weber). Poate că totuşi muzica ar mai putea fi încă o consolare, un stupefiant. Dar a venit primăvara asta şi nu mai pot suporta nimic. Am ascultat deunăzi cu o ureche neatentă un concert pentru orgă şi orchestră de Händel, şi într-o seară, *Simfonia 101* de Haydn. Azi după-masă, două sonate pentru pian de Beethoven. Şi pe urmă, aproape în fiecare zi cîte ceva, dar cu indiferenţă, fără pasiune, ba chiar aproape fără plăcere.

I-am scris lui Poldy o lungă scrisoare tristă, resemnată. Soarta mea o simt încheiată, dar de ce nu pot fi ei cel puţin fericiţi?

Cred că voi pleca vineri la Balcic pentru cîteva zile (pentru zece, dacă se va putea). Aş

fi plecat mîine, dar am noi încurcături la regiment, unde încerc să-mi prelungesc cu o lună noua mea perioadă de concentrare, care în principiu trebuie să înceapă la 1 mai, lucru ce mi-ar tăia în două vacanţa de Paşti.

Pun oarecare nădejde în aceste cîteva zile de Balcic. Aş vrea să-mi schimbe înfăţişarea asta obosită, de om palid, sfîrşit, urît, pe care n-am curajul să-l privesc bine în oglindă. Aş vrea să-mi redea puţină încredere în mine, puţin curaj.

[Mai]

Vineri, 3 mai [1940]*

Şase zile la Balcic, într-un Balcic înnorat, friguros, umed, mai mult de noiemvrie decît de aprilie. Mă întorc totuşi odihnit, cu faţa arsă de vînt, dacă nu de soare.

O plimbare la Ecrene, a doua zi de Paşti, s-a schimbat într-un mic naufragiu, căci, deşi plecaţi pe soare, a trebuit să părăsim imediat plaja de la Ecrene, goniţi de norii strînşi în cîteva clipe. Furtuna a izbucnit cînd ne găseam în larg. Pe o ploaie teribilă, cu grindină, am acostat ca vai de lume dincoace de Hilalgi şi ne-am refugiat goi, desculţi, uzi, la via lui Pen**, unde am spart uşa cabanei. Am rîs nebuneşte şi toată aventura mi s-a părut la urma urmelor frumoasă.

** Începe al treilea caiet al Jurnalului.*
*** Lecţiune incertă.*

În zilele următoare a fost aşa de frig, încît mereu voiam să fug înapoi la Bucureşti. E adevărat că mă oboseau şi Comşa şi Lereanu, foarte de treabă, ca totdeauna, dar obositori prin simplă prezenţă. Eu, la Balcic, dacă nu sunt singur, liber să umblu sau să lenevesc, nu mă recunosc. Benu (pe care l-am luat ca să-i arăt Balcicul) nu m-ar fi incomodat, desigur.

Totuşi, tout compte fait, a fost o vacanţă. Cîteva plimbări la Hilalgi, în tătărime, spre Cavama, cîteva ore de lene la cafenea, cîteva dimineţi de somn — şi peste toate astea marea — o mare verde, vînătă, mauve — toate astea încă sunt mai bune decît starea deplorabilă în care plecasem.

Aseară, întorcîndu-mă cu avionul, am găsit un Bucureşti însorit, care în cîteva ceasuri s-a întomnat şi el. La munte a nins. Pe stradă e frig. Să tot stai în casă şi să lucrezi.

În Norvegia, lucruri grave. Retragerea englezilor nu ştiu încă dacă e un insucces local, sau căderea întregii acţiuni întreprinse.

Azi-noapte, lungă discuţie enervantă cu Camil Petrescu, care a prevăzut tot şi acum jubilează iritat. Sistemul lui filozofic, care „realizează lucruri ce nu s-a[u] făcut de 2.500 de ani încoace" (textual), găseşte noi confirmări. Mi se pare că el însuşi e speriat de atîtea succese.

Duminică, 5 mai [1940]

Ieri, zi de panică. Cele mai fantastice zvonuri. Regele s-a întîlnit cu Horthy. Ba nu: cu Göring. Ba nu: cu Principele Paul. Un atac german e iminent. Italia e gata să intre în Dalmaţia şi poate în Grecia. Zilele noastre sunt numărate. Nemţii vor ocupa Ungaria, exact cum au ocupat Danemarca, iar nouă ne revine rolul Norvegiei...

Totuşi, mai spre seară (după ce l-am văzut pe Vişoianu, şi pe urmă, din întîmplare, pe Read de la legaţia engleză), m-am liniştit. Desigur, lucrurile sunt grave. Desigur, totul e posibil. Desigur noi putem ii nimiciţi într-o bună zi, din senin, fără să ştii cînd, fără să ştii cum. Dar deocamdată nimic nu este absolut iminent. Mai pot trece cîteva zile, cîteva săptămîni. Să îndrăznesc a spune „cîteva luni"?

Marţi, 7 mai [1940]

Aseară, un delicios *Rondo pentru vioară şi orchestră* de Schubert (foarte mozartian). Ieri şi duminică, o sumă de alte lucruri găsite la întîmplare: *Concertul pentru violoncel şi orchestră* de Haydn (de două ori, o dată pe discuri, de la Sofia şi pe urmă de la Berlin; concert care, pe măsură ce-l cunosc mai bine, începe să mi se pară cam simplist), o simfonie de Mozart, pe care cred că n-o cunoşteam, *Simfonia 2-a* de Beethoven, *Simfonia „die Uhr"* de Haydn, un concert pentru violoncel şi vioară de Vivaldi...

Mari greutăţi băneşti, din care nu ştiu cum voi ieşi.

Leneş, destrămat, neatent. Ar trebui să mă gîndesc că în curînd voi fi din nou concentrat şi că timpul liber îmi va fi atunci atît de preţios.

Zoe vine mereu. Aseară, sîmbătă seara — şi eu nu am curajul să n-o primesc.

Vineri, 10 mai [1940]

Azi, în zori, nemţii au ocupat Luxemburgul, au trecut frontierele belgiene şi olandeze, au bombardat aerodromul de la Bruxelles.

E ora 12, şi alte ştiri pînă în momentul acesta nu am. S-ar putea ca de astă dată toată Europa să fie incendiată. Stranie tăcere a posturilor italiene, care transmit ştiri anodine, fapte diverse. Nu mi se pare imposibil să dea şi Mussolini o lovitură în Mediterana, acum cînd probabil Aliaţii sunt buimăciţi de noua lovitură primită. Mi-e o teribilă frică de ce s-ar putea întîmpla în primele cinci zile.

Marţi, 14 mai [1940]

Liège a căzut. Cel puţin aşa spune comunicatul german. Cel francez afirmă că multe forturi rezistă încă, dar nu dezminte clar ocuparea oraşului.

În Olanda lucrurile merg şi mai departe. Căderea Rotterdamului este, spune însuşi comunicatul francez, iminentă.

Atacul german este nimicitor. Reiese din telegramele Aliaţilor o buimăceală, o disperare care abea poate fi ascunsă.

Italia se pregăteşte să intre şi ea în război. La Roma, clasicele „manifestaţii studenţeşti" pregătesc un fel de entuziasm popular, cusut cu aţă albă. Din oră în oră un atac italian e posibil, în Dalmaţia, în Grecia, în Elveţia, nu se ştie bine încă unde.

Despre noi nu se poate spune nimic. Ne vor ataca ruşii? Ne vor ocupa nemţii? Ne vom trezi într-o dimineaţă cu trupe de paraşutişti la Bucureşti? Vom lupta? Vom mai avea timp să luptăm?

Mîine-dimineaţă mă prezint din nou la cazarmă. Concentrat.

Miercuri, 15 mai [1940]

Foarte gravă situaţie pe frontul franco-belgian. Nemţii au trecut în cîteva puncte Meusa. Mai ales la Sedan lovitura pare puternică. Tonul presei şi comunicatelor aliate, foarte jos. Poate că nu e propriu-zis derută, dar simt o mare descurajare în toate relatările aliate — şi mai mult chiar decît atît, sentimentul că un dezastru se poate întîmpla. Sunt oameni care vorbesc despre o capitulare franceză — ceea ce desigur este neadevărat, neverosimil, dar încetează a mai fi, ca altă dată, cu totul şi cu totul absurd.

Olanda a capitulat aseară. E îngrozitor, după numai patru zile de război! Forţa germană pare demonică, strivitoare!

Simt pînă în adîncul inimii tot ce se întîmpla. Aş vrea să am mai mult curaj, aş vrea să

pot răspîndi în jurul meu mai mult curaj. Aş vrea să am o inimă mai fermă, mai sigură, mai puţin zbuciumată. O văd pe Mama înspăimîntată, îl văd pe Benu fără speranţă (fără speranţă la 24 de ani: de ce? de ce?) şi aş vrea aşa de mult să pot face ceva pentru ei, să le pot spune că nimic nu e pierdut, că totul mai poate fi, şi va fi, răscumpărat într-o zi.

La regiment, încurcături care mă sperie prea mult. Am avut totdeauna în viaţa mea militară prea catastrofice reacţiuni.

Joi, 16 mai [1940]

Zi extenuantă la regiment. Cît mi-e de greu să reintru în viaţa de cazarmă! Sunt la a treia concentrare şi totuşi toate mizeriile primei zile de „prezentare" mi se par încă exasperante, cînd ar trebui să le consider mai mult comice: biroul mobilizării, repartizarea, vizita medicală, însumarea, primirea efectelor etc., etc....

Sunt poate copilăros cînd toate astea mi se par tragice (şi în orice caz umilitoare: mă simt umilit, strivit, desfigurat), dar fapt e că sufăr în cazarmă ca într-un spital, ca într-o închisoare, ca într-un ospiciu.

În plus, eram azi şi alarmat de faptul că, din greşeală, fusesem dat dezertor. Pe de altă parte, repartizat la o nouă companie (a 4-a, fortificaţii), aveam şi dezavantajul de a nu-mi cunoaşte comandantul, de a trebui să înfrunt un nou majur, de a intra într-un „program" necunoscut.

Toate s-au rezolvat tîrziu, la 9 seara, cînd am putut ieşi „la raportul colonelului", numai eu ştiu cu cîtă teamă, căci timp de două ore (stînd pe sală, în aşteptare) îl auzisem cum urla în cabinetul lui unde, între timp, bătuse cu mare scandal, un soldat. Cînd m-a strigat, mi s-au tăiat picioarele. Prin minune, s-a înseninat, a glumit, m-a bătut prieteneşte pe obraz şi a dat ordine reparatoare: eroarea biroului mobilizării se va anula mîine şi tot mîine voi fi schimbat la altă companie (poate depozit?), ca să pot rămîne în Bucureşti şi să mă ocup, ca şi în concentrarea trecută, de bibliotecă.

Ce a dat zilei mele de la regiment un fel de „angoissă", care aproape mă înăbuşea, era sentimentul că între timp, în chiar ziua asta, în chiar ceasurile astea, se decide în Franţa întreagă soarta noastră. Veştile de azi-dimineaţă păreau chiar mai rele decît aseară. Dar acum, seara, întorcîndu-mă de la regiment, ascult de la Paris şi de la Londra cuvinte curajoase. Bătălia („cea mai mare din istoria lumii" spun ziarele) continuă. În Franţa rezistenţa pare a-şi fi regăsit controlul, dacă nu încă liniştea. Nu, nimic nu este încă pierdut.

Puţină muzică, singurul calmant după o asemenea zi: uvertura la *Ruinele Romei(?)** de Beethoven, *Romanţa pentru vioară şi orchestră* tot de Beethoven şi o sonată pentru pian şi vioară de Mozart.

Şi cu asta, noapte bună!

** Uvertura se numeşte Ruinele Atenei. Semnul de întrebare e al autorului.*

Sîmbătă, 18 mai [1940]

Ieri şi azi, situaţie mereu mai serioasă, poate chiar gravă. În Belgia, oraşele sunt abandonate unul cîte unul: Louvain, Bruxelles, Anvers. La Sedan nemţii anunţau că au spart liniile fortificate franceze pe 100 km. Francezii înşişi nu dezmint formal, vorbind de o „pungă" largă făcută de nemţi în sistemul lor de apărare.

Formula care circulă este: de bătălia aceasta atîrnă rezultatul final. Mai simplu spus: de ea atîrnă deocamdată soarta imediată a Franţei. Dacă scapă de aici, ea cîştigă timp. Dacă pierde, pierde tot.

Ce mă deprimă sunt mai ales semnele de panică: nimeni nu mai are voie să părăsească Parisul (ceea ce înseamnă că toată lumea se îmbulzea să fugă), nimeni nu mai

poate trece frontiera în Spania (ceea ce înseamnă poate că frontiera era asaltată de refugiaţi), generalul Gamelin dă un ordin de zi disperat, mareşalul Pétain e chemat urgent de Reynaud... În schimb, comunicatele germane au un aer de triumf, pe care nimic nu-l poate simula. Pierderile lor sunt poate mari, dar succesele nebuneşti. Suntem în numai a 9-a zi de război pe frontul cel nou.

Mă gîndesc la Poldy şi mă întreb unde poate fi. Poate că singurul loc de dorit ar fi totuşi în armata franceză. Cel puţin ar avea sentimentul că ia parte la această dramă, că luptă, că e prezent. Într-un Sceaux în derută, în panică, ce ceasuri grele, ce zile disperate trebuie să aibe el, atît de singur.

Acasă nu mai vreau, nu mai pot să vorbesc despre război. Suntem cu toţii înţeleşi, fără să mai vorbim. Ştim bine că toată viaţa noastră e angajată acolo, pe front.

.

Singurul loc în care războiul nu se vede, nu se simte, nu există, e cazarma. De la colonel la sergent de zi, toată lumea e ocupată să înjure, să bată, să tune, să fulgere. Ce teribilă uzină de pierdut timp, energie, muncă, totul în vînt, totul de prisos.

Sunt oprimat, scîrbit, în continuă tensiune.

Duminică, 19 mai [1940]

Nemţii sunt la Laon. Se dau bătălii la 10 km de Reims. Drumul spre Paris e pe jumătate străbătut. Comunicatul german de azi anunţă peste 100.000 prizonieri. Reynaud spunea aseară la radio că situaţia este „gravă, dar nu disperată". Churchill, astă-seară, spunea şi el că „ar fi o nebunie să spunem că situaţia nu e gravă, dar o şi mai mare nebunie să o credem pierdută".

Dezastrul pare incalculabil. Ştirile de pe front sunt vagi. Singurele lucruri precise sunt numele de localităţi ocupate de nemţi. Restul nu poate fi urmărit. Totul se pierde într-o imensă bătălie confuză, din care nu izbuteşti să desprinzi nici o iniţiativă franceză, nici un indiciu că armata lui Gamelin (înlocuit de altfel aseară cu generalul Giraud) are situaţia în mînă.

Doamna Tătărescu spunea aseară, cu disperare — povesteşte Rosetti — că francezii au pierdut 400.000 de oameni.

Totul e ca într-un coşmar groaznic, din care aştepţi să te trezeşti.

Doamne, îndură-te.

Luni, 20 mai [1940]

Weygand generalissim în locul lui Gamelin. Mare presiune germană spre vest, la Saint-Quentin. Încă nu se poate şti cum se va termina bătălia în curs. Iniţiativa aparţine mereu nemţilor.

Oprescu, întors de la Londra şi Paris, afirmă că acolo e mai mult calm şi mai multă încredere decît la noi.

Marţi, 21 mai [1940]

Amiens şi Arras căzute astăzi. Nemţii anunţă că au ajuns la Abbeville, la Canalul Mînecii. O armată franco-anglo-belgiană de 1 milion de oameni e împresurată. Boulogne, Calais, Dunkerque sunt în această regiune.

La Rethel, generalul Giraud capturat de nemţi, împreună cu tot statul lui major.

E dezastrul, e prăbuşirea, e poate sfîrşitul.

Mă gîndesc mereu, ceas cu ceas, la Poldy. Mă rog la Dumnezeu să aibe curajul de a trăi, de a rezista şi de a aştepta.

Vineri, 24 mai [1940]

Am intrat în cazarmă miercuri dimineaţa şi n-am mai ieşit decît aseară la 9. Întreg regimentul consemnat. De ce? Pentru că colonelul e nemulţumit de „ţinuta" descazarmaţilor în oraş.

Ce mă îngrozea era mai puţin faptul că rămîneam o zi, două sau trei nespălat, nebărbierit, nemîncat şi nedormit, dar că aveam să lipsesc din lume tocmai acum cînd, de la ceas la ceas, se întîmplă atîtea lucruri cumplite.

Am apucat să dau din cînd în cînd un telefon lui Rosetti şi de la el am aflat că francezii reocupaseră Arrasul. În curtea regimentului umblau tot felul de veşti: Gamelin sinucis, Giraud capturat în timp ce dormea, nemţii pretutindeni victorioşi...

Mă zbăteam prin regiment ca o umbră chinuită. În prima zi n-am mîncat nimic şi nici nu aveam poftă. Mă uitam cu jind spre porţi, spre garduri. Noaptea m-am întins pe jos, la adjutantură, pe duşumele. Eram nimicit de oboseală, dar, după o oră sau două de somn buimăcit, m-am deşteptat pe la 1 1/2 şi pe urmă am aşteptat cu ochii deschişi să se facă zi.

Viaţa în regiment este zdrobitoare. Atîtea umilinţe, atîtea batjocuri, o atît de stupidă teroare (să nu mă vadă, să nu mă audă, să nu mă întrebe) numai într-o puşcărie se pot îndura. Am mereu sentimentul că sunt într-un lagăr de concentrare.

Nu ştiu însă prin ce miracol, de îndată ce ies pe poarta regimentului S1 mai ales de îndată ce leapăd oribilele mele zdrenţe militare, uit totul.

Cu tot tonul optimist al posturilor aliate de aseară, situaţia pe front Pare extrem de gravă, ba chiar catastrofală. Nemţii sunt la Calais. Ce lncepe să fie grav nu e că vor descinde acum spre Paris, dar că de la Calais (şi probabil că, în ritmul ăsta, nici Dunkerque nu va întîrzia să cadă) vor putea tăia complet legăturile între Franţa şi Anglia.

Sunt zadarnice toate încercările de redresare morală. Franţa e capabilă să nu-şi piardă capul — dar acum nu mai e vorba de rezistenţă nervoasă, ci de oprirea în loc a unei forţe ce se arată absolut strivitoare. Mă uit pe hartă şi sunt înspăimîntat.

Sîmbătă, 25 mai [1940]

Nu, Calais nu este ocupat, sau cel puţin încă nu. M-a înşelat harta de ieri, din *Universul*, pe care n-am privit-o cu destulă atenţie.

Deocamdată, nemţii au ajuns la Boulogne, neocupînd în întregime oraşul. Situaţia lor pe coastă — spun comentariile franceze — e „precară". Mă irită puţin obiceiul Aliaţilor de a-i compătimi pe nemţi, ori de cîte ori au o victorie, sub cuvînt că e „nesigură", „aventuroasă", „nestrategică". Dar, în asemenea aventuri nesigure, iată-i totuşi la Canalul Mînecii!

Nu e mai puţin adevărat că în ultimele 2-3 zile năvala a fost, dacă nu oprită, oricum temperată. Se va putea stabiliza un front? Se va putea ridica în sfîrşit un zăgaz? Nu ştiu. Mă tem grozav de acalmiile germane, din care nu ştii niciodată ce poate izbucni.

S-au petrecut în ţară, în cele două zile în care am fost închis în cazarmă, lucruri grave şi deocamdată confuze. Un complot legionar, un atentat pus la cale de un nucleu terorist, reîntors de la Berlin, arestări, ba chiar — se zice — execuţii. Dacă adaugi la asta concentrările noi, foarte largi şi suspendarea serbărilor de la 6 iunie *(8)*, înţelegi panica de ieri şi alaltăieri. Azi totul pare mai calm.

Italienii încă ezită. Ar putea să intre în război azi-mîine — dar s-ar putea să amîne, să renunţe, sa-şi schimbe atitudinea.

---

(8) Pentru a se aniversa Restauraţia, ziua de 6 iunie — cînd, în 1930, Carol al II-lea aterizase pe Aeroportul Băneasa revenind din exil — fusese decretată Ziua V Aviaţiei.

De la Paris-Mondial, quartetul de Ravel, cîntat de Calvet. În ultimele zile n-am mai ascultat muzică. Am oroare de posturile germane, pe care nu le mai pot suporta nici cînd dau muzică. De altfel, acum, în afară de război, nimic nu mă preocupă. Sunt obsedat.

Luni, 27 mai [1940]

Scrisoare de la Poldy, din ziua de 18 mai, cînd a plecat de la Sceaux, spre un „centru de instrucţie sanitară", nu ştiu în ce regiune. Într-o scrisoare precedentă, vorbea de Midi.

Mi se pare că, înrolat fiind, va suporta cu mai mult curaj războiul atît de demoralizant pînă acum pentru el, străin şi civil, într-un orăşel ca Sceaux.

Nemţii anunţă că au intrat la Calais. Francezii dezmint, dar confirmă că au predat Boulogne. Cu un decalaj de o zi sau două, toate comunicatele germane se adeveresc.

Totuşi, cotropirea şi-a pierdut deocamdată virulenţa. Înaintarea e mai incertă, mai grea. Nu am încă destul curaj, ca să încep a spera.

Vizită la Nene Avram, la azil, desfigurat, pipernicit, încovoiat, nesfîrşit de bătrîn, mai orb parcă decît oricînd, pe jumătate mort — şi obsedat totuşi de o sumă de bani pe care o are în rente de stat (111.547 de lei, spunea cu o năucitoare preciziune), neliniştit de nişte chitanţe pe care nu ştie cui să le dea, cum să le ascundă.

Teribil neam! Dar, cel puţin în privinţa asta, nu le semăn deloc.

Nu trăiesc, vegetez, aştept, rabd. Mă duc la cazarmă, mă întorc, mă culc. Nu pot citi, nu pot scrie — şi nici, de altfel, nu am nici o dorinţă de a scrie sau citi.

Sunt într-o foarte proastă stare fizică. Duc pe picioare un fel de gripă, care îmi agravează lenea, descompunerea. Singurul lucru care mă face încă prezent este războiul. Altfel, ar fi ca într-un somn.

Azi după-masă, de la Londra, frumoase lucruri de Purcell: o sonată pentru două vioare şi o chaconnă. Citit cu surprindere capitolul respectiv din Combarieu: e de necrezut că a trăit cu aproape un veac înainte de Händel—Bach, cu care, mi se pare, seamănă atît de mult. (Mai puţin grav, desigur, mai puţin amplu.)

Marţi, 28 mai [1940]

Regele Belgiei a capitulat astăzi în zori. Dunkerque e descoperit. Poate, la ora aceasta, căzut. Trădarea lui Leopold este omeneşte de neînţeles. Sfîşietor discursul lui Reynaud.

Stupoare, tristeţe, adîncă amărăciune pînă în fundul inimii.

Vineri, 31 mai [1940]

Armata din Nord mai rezistă la Dunkerque, unde încearcă să se îmbarce. Calais, Lille — căzute. Nici nu se mai vorbeşte de posibilitatea unei joncţiuni cu armatele din sud. Nu se mai aşteaptă acum decît sfîrşitul luptelor din nord, prin capitulare sau retragere, ceea ce trebuie să se întîmple în 12, 24 sau 48 de ore. Pe urmă? Mă tem că nemţii vor relua atacul spre Paris, şi mă tem şi mai mult că pe Somme nu există un front stabilizat. Ceea ce s-a întîmplat pe Meusa se poate repeta (şi mai uşor încă, fiindcă nu există nici fortificaţii) pe Somme. S-ar putea ca italienii să aştepte declanşarea acestei noi ofensive, pentru ca să intre şi ei în război, intrare pe care tot o anunţă şi o tot pregătesc.

Nu mai pot fi „obiectiv". Aşa-zisa „obiectivitate" pe care o văd la atîţia oameni (Camil între ei) mi se pare un fel de a accepta lucrurile, de a te acomoda cu ele. Începe să crească mai peste tot nu numai teama de nemţi, dar parcă stima, ba chiar simpatia pentru ei. „Ai dracului!"

Lumea e epatată, cînd ar trebui să fie îngrozită.
Mă gîndeam la asta mai ales aseară, ascultîndu-l pe Ion Marin Sadoveanu care povestea impresii de la Viena, de unde se întoarce. Pentru el victoria germană nu mai face îndoială. Pretinde că nemţii n-au angajat pînă acum în război decît 4% din resursele lor (oameni, material, alimente etc.). Toate astea mă scot din sărite, mai ales cînd sunt expuse „obiectiv" şi în plus cu un fel de aer protector-melancolic pentru francezi: „îmi pare rău de ei, dar n-am ce le face".
Nici un moment nu le trece prin cap oamenilor ăstora obiectivi că triumful german aduce sclavia, propria lor sclavie.
Deosebirea este însă că, în timp ce lor le aduce numai sclavia, nouă ne aduce moartea. E o deosebire care schimbă în întregime felul de a privi lucrurile.

[Iunie]

Duminică, 2 iunie [1940]

Dunkerque rezistă încă. Posturile aliate pretind că cea mai mare parte a armatei din nord a fost îmbarcată şi a ajuns în Anglia. În orice caz, rezistenţa depăşeşte aşteptările, iar dezastrul, care părea imens după capitularea lui Leopold, a fost în parte atenuat.
Se aşteaptă acum lichidarea luptelor din nord, pentru a se şti ce va urma.
Nouă ofensivă germană? Atac italian în Mediterana? Pauză?

Dupront, văzut ieri, socoteşte că, dacă germanii ţin cu orice preţ să spargă frontul de pe Somme, îl vor sparge, plătind însă asta cu foarte mari pierderi. Impresia lui e că Weygand va încerca să-i extenueze pe nemţi, făcîndu-i să plătească foarte scump „quelques percees succes-sives".
În genere, convorbirea cu Dupront, extrem de instructivă. Dezastrul francez el îl atribuie corpurilor constituite: „stat-major, administraţie, diplomaţie". Crede că Franţa victorioasă va ieşi structural modificată din război.
Gafencu înlocuit aseară cu Gigurtu *(9)*. Asta exprimă politiceşte teribilul val de defetism care bîntuie de zece zile. „Defetism" nici măcar nu e termenul exact. E un fel de acceptare admirativă, epatată a triumfurilor germane. Şi sub buimăceala speriată care a domnit cîteva luni, de la începutul războiului pînă acum, vechiul antisemitism românesc, totdeauna salvator, clocoteşte, aşteaptă.

---

(9) După demisia lui Gr. Gafencu, Ion Gigurtu devine ministru de Externe în guvernul Tătărescu.

Blank, Zissu — speriaţi, descompuşi — îmi telefonează, mă caută, mă invită. Mi-e puţin silă de prietenii mei milionari. Eu n-am bani de chirie, iar lor le arde de conversaţii abstracte.
Am încasat vineri ultimii 10.000 de lei pentru *Accidentul*. De aici încolo, nu ştiu ce voi mai face. Iar dacă vine războiul, ne găseşte fără bani, fără alimente, fără nimic. Dacă aş şti că acasă vor avea ce să mănînce, lucrurile mi s-ar părea ceva mai uşor de suportat.

Miercuri, 5 iunie [1940]

Dunkerque a fost ocupat ieri, iar azi în zori nemţii au declanşat noua lor ofensivă spre sud, mai ales pe linia Laon-Soissons. Se vede lămurit că vizează Parisul, pe care l-au şi bombardat alaltăieri (250 de morţi).
Cîteva zile, cît a mai durat rezistenţa din nord, am trăit într-un calm relativ. E adevărat că pierderile aliate erau mari, dar pe de o parte faptul că Dunkerque ni se păruse încă de săptămîna trecută pierdut şi că totuşi rezista prin miracol, iar pe de altă parte, faptul că totuşi 350.000 de soldaţi au putut fi îmbarcaţi şi salvaţi reducea dezastrul şi îl făcea în anumită măsură suportabil.
Dar iată-ne din nou intraţi într-un moment de mare tensiune. Ofensiva de pe Sommes

pare la fel de violentă ca cea de pe Meusa. Comunicatul de astă-seară francez este confuz, iar pe cel german nu am inimă să-l ascult.

Gîndul că ar putea să cadă Parisul mă încremeneşte. Nu am curajul să duc un asemenea gînd pînă la capăt, nu am curajul să-l privesc în faţă.

Duminică, 9 iunie [1940]

Situaţia e foarte gravă. „Nous sommes dans le dernier quart d'heure", spune Weygand într-un ordin de zi de azi-dimineaţă. Parisul e în zona operaţiilor. Se pare că au început operaţiile de evacuare. Pînă ieri frontul, de bine, de rău, ţinea. Aseară însă au intrat în acţiune 20 de divizii noi germane. Bătălia e teribilă pe toată întinderea frontului, de la mare la Montmédy. Mai ales la Soissons presiunea pare cumplită. Nu am o hartă a Franţei şi nu pot urmări indicaţiile comunicatului. Simt efortul de a nu ceda, de a nu cădea pradă disperării, dar, oricum, nu se poate ascunde îngrozitoarea primejdie.

Poldy e la Toulouse, într-un centru de instrucţie, dar nu avem veşti directe de la el.

Luni, 10 iunie [1940]

Coloane motorizate germane au ajuns ieri la Giross şi Rouen! Cît mai e pînă la [Le] Hâvre? Cît mai e pînă la Paris? Comunicatul francez se consolează spunînd că nemţii n-au reuşit să treacă... Seina.

E sfîşietor.

Şi, ca şi cum ar mai fi fost nevoie de o ultimă umilinţă, englezii fug de la Narvik.

Te întrebi cît va mai ţine rezistenţa franceză. Te întrebi cu spaimă dacă, din ceas în ceas, din oră în oră, totul nu se va prăbuşi definitiv.

Şi totuşi, undeva, în fundul inimii, sper încă, aştept încă...

Seara (12 noaptea)

Italia a declarat război Franţei şi Angliei. Ostilităţile încep la miezul nopţii, ora italiană, adică peste zece minute, din momentul în care scriu aceste rînduri.

Reynaud a ţinut un discurs scurt, de mare tristeţe, dar şi de mare fermitate. L-am ascultat cu lacrimi în ochi. Aş fi vrut să plîng, dar m-am oprit. Seara am petrecut-o la Institutul Francez, între francezi. A fost o seară dezolată şi totuşi consolatoare. Nu, nu cred că totul e pierdut, nu vreau să cred, nu pot.

Iată-ne despărţiţi de Poldy. Trebuie să renunţăm a avea scrisori, veşti.

Comunicatul francez de astă-seară, foarte grav. Nemţii au trecut în cîteva puncte Seina.

Marţi, 11 [iunie 1940]

Bătălia se dă la nord, nord-vest şi nord-est de Paris. Oraşul pare înconjurat din trei părţi. Va rezista? Cît va rezista?

Guvernul a plecat în provincie. Ziarele şi-au încetat apariţia. Posturile de radio pariziene nu mai funcţionează. Mai pot asculta, destul de greu, Lyon P.T.T. şi, pe unde scurte, voci franceze, care nu mai sunt însă cele familiare de la Paris-Mondial.

Totuşi, chiar în momentul ăsta găsesc pe unde lungi Radio Paris Se transmite un concert simfonic condus de Engelbrecht (o messă de Liszt). Prin urmare, încă nu e vorba de un oraş ce trebuie să cadă în cîteva ore, de vreme ce o orchestră mai cîntă acolo şi o ascult.

Dar comunicatul, ascultat adineauri, nu lasă speranţe, cel puţin nu în privinţa Parisului. De cîteva ori în cursul zilei, acasă, pe stradă, îmi venea să izbucnesc în plîns. Mi-e încă imposibil să înţeleg tot ce s-a petrecut. Mi-e încă imposibil să cred că e adevărat.

Vineri, 14 [iunie 1940]

A căzut Parisul? Bulitt a telegrafiat (spune Radio Londra) azi-noapte la 2 că germanii au intrat în oraş. Legaţia franceză din Londra nu ştie nimic. Dacă am înţeles bine jurnalul vorbit chiar acum în englezeşte, azi-dimineaţă la 7, Londra mai era în comunicaţie telefonică cu Parisul.

În orice caz, aseară, ba chiar azi-noapte, la 11, cînd m-am culcat, Paris-Mondial emitea ştiri şi muzică. Nemţii erau la 32 de kilometri de Paris. Într-un punct, francezii contraatacau. Situaţia era de extremă gravitate, dar nu părea că va fi lichidată în cîteva ore. O rezistenţă de două zile s-ar fi spus că e încă posibilă.

Reynaud a vorbit azi-noapte la Radio. E un text de testament, de rămas-bun, de ultimă disperare. E parcă un cuvînt suprem, care precede capitularea. Şocul dat Franţei pare să fie mortal. Mesajele care se schimbă între Londra, Paris şi Washington nici măcar nu mai sunt alarmate. S-ar zice că situaţia e acceptată. Mai mult stupoare decît alarmă.

Sîmbătă, 15 [iunie 1940]

Parisul ocupat de ieri. Luptele continuă dincolo de Paris, la est şi vest, spune comunicatul, fără să precizeze pînă unde. Linia Maginot este şi ea violent atacată.* Se încearcă ruperea trupelor din Alsacia şi Lorena de celelalte trupe franceze.

Începe să se vorbească despre capitulare. Nu cred, nu vreau să cred, dar adevărul e că nu vezi cum s-ar putea organiza un front care să** reziste.

Eugen Ionescu, întors de la Paris, spune lucruri consternante.

Mircea Vulcănescu însă, întors de la Londra, crede în victoria finală a Aliaţilor. E un război care nu se va decide în Europa, ci pe mări.

Se poate, se poate... dar între timp viaţa noastră e pierdută.

** Anulat: „E grav".*
*** Anulat: „reţină".*

Duminică, 16 [iunie 1940]

La Bordeaux consiliul de miniştri este aproape în permanenţă convocat. Aseară, azi-dimineaţă, azi după-masă... E posibil să se pregătească un mod de capitulare. Totul arată că rezistenţa a încetat. Mai mult decît dezastrele militare (linia Maginot spartă, Verdun ocupat...) stilul comunicatelor e deprimant. S-ar zice că nu mai e comandament, că nu mai e front, că nu mai e nicăieri nici o încercare de rezistenţă, de oprire. În trei zile, în cinci zile, se va sfîrşi.

Pe Tumul Eiffel, steagul cu svastică. La Versailles, santinele germane. La Arcul de triumf, „soldatul necunoscut" e păzit de o gardă germană „de onoare".

Dar ce e îngrozitor nu sunt semnele de trufie, actele de provocare: ele poate ar putea trezi şi menţine în spiritul francez voinţa de a fi. Mă gîndesc cu mai multă spaimă la acţiunea de „concordie" care va urma. Vor fi ziare, vor fi manifeste, vor fi partide care vor face din Hitler un prieten al Franţei, un sincer protector al ei. În momentul acela, toată panica, toate resentimentele se vor resorbi într-un lung pogrom.

Unde poate fi Poldy? Ce va face? Ce va deveni? Iar noi, aici?

Luni, 17 [iunie 1940]

Franţa depune armele!

Pétain, care a luat azi-noapte locul lui Reynaud, a anunţat azi la ora 2 că va „încerca" să pună capăt ostilităţilor. Prin intermediul Spaniei, a cerut germanilor să-i comunice condiţiile capitulării. Hitler cere o capitulare fără condiţii.

Totul e ca moartea unei fiinţe scumpe. Nu înţelegi cum s-a întîm-plat, nu crezi că s-a întîmplat. Mintea e oprită în loc, inima nu mai simte nimic.

De cîteva ori m-au podidit lacrimile. Aş vrea să pot plînge.

1941

[Ianuarie]

Miercuri, 1 ianuarie 1941 *

Am pierdut obişnuinţa de a ţine un jurnal şi acum îmi vine greu să-l reiau. Din iunie, de la căderea Parisului de cînd am renunţat să mai scriu (mi-era silă şi mai ales aveam un îngrozitor sentiment de inutilitate. ..) am mai încercat o singură dată, pe la sfîrşitul lui octomvrie să reîncep, dar n-am avut destulă stăruinţă.

** Începe caietul al IV-lea al Jurnalului.*

Trebuie oarecare energie, anumită încăpăţînare pentru a ţine un jurnal — cel puţin la început, pînă te deprinzi, pînă găseşti tonul just. În definitiv, este ceva artificios în însuşi faptul de a ţine un jurnal intim. Nicăieri scrisul nu mi se pare mai fals. Îi lipseşte scuza de a fi un mijloc de comunicare. Îi lipseşte necesitatea imediată, (îmi aduc aminte că, la Paris, cu Poldy, niciodată cînd eram singuri nu vorbeam franţuzeşte, deşi am fi vrut s-o facem pentru exerciţiu. Dar ni se părea nefiresc, pretenţios. Ca să vorbim franţuzeşte în libertate, aveam nevoie să fim constrînşi de prezenţa cuiva care nu ştia altă limbă.) E ceva din aceeaşi jenă în dificultatea mea de a scrie „pentru mine". Scrisul, dacă nu mă ajută să comunic cu cineva (printr-o scrisoare, sau printr-un articol, sau printr-o carte), începe să mi se pară, cel puţin la început, un lucru absurd, lipsit de intimitate.

Totuşi am regretat de atîtea ori că n-am avut destulă vitejie ca să continui jurnalul meu în ultima jumătate de an. Trebuia să privesc cu ochii deschişi tot ce s-a întîmplat de atunci. Mă gîndesc acum la lunile mele de „zonă" şi parcă nu regăsesc atmosfera lor de teroare. Îmi spun că eram atunci aproape de moarte, îmi aduc aminte că de cîteva ori am vrut să mă sinucid — dar toate aste[a] sunt acum şterse, indiferente, aproape de neînţeles. Noaptea mobilizării, plecarea din cazarmă, drumul, ireal parcă, spre Olteniţa, sosirea în zori, pe ploaie, la Valea lui Soare, cele 4 săptămîni de acolo, scenele repetate cu Niculescu, cu Căpşuneanu, scurta permisie de la Bucureşti, la începutul lui august (cu sentimentul violent că „zona" şi „cealaltă viaţă" sunt două lucruri absolut diferite, ca şi cum ar fi pe două planete străine)... Pe urmă întoarcerea bruscă la Olteniţa, noaptea, teribila noapte de 11 august 1940, în gară, ca un coşmar prin care vocile lui Căpşuneanu şi Niculescu se întretăiau urlînd... Cele două nopţi şi trei zile din trenul regimentar, orele nesfîrşite din gara Bucureşti, suişul lung spre Valea Prahovei, pe urmă spre Braşov, Sighişoara, trecerea de-a latul Ardealului, ocolul spre Lugoj... ziua din gara Lugoj, chinul, nesfârşitul chin de pe rampa gării, sosirea la Boldur, tragi-comica noapte a „schimbării efectelor", şi pe urmă tot restul celor două săptămîni de la Boldur, culminînd cu întoarcerea acasă, într-un detaşament de evrei... Dar marşul de la Boldur la Lugoj! Dar sosirea la regiment! Dar dimineaţa de muncă la descărcatul vagoanelor de lemne! Toate pierd acum din intensitatea lor tragică şi grotescă. Mi se părea atunci că nu voi şterge niciodată din inima mea sila, scîrba, oboseala. Ajunsesem la un fel de stupoare, care mă făcea să primesc fără revoltă, ca prin somn, atîtea lovituri cîte au urmat: excluderea din barou, concedierea de la *Fundaţie* *(1)*, trimiterea la sapă, în detaşament de muncă *(2)*... Poate că ar fi trebuit să le scriu pe toate. Poate că ar fi bine să le ţin minte. Într-o zi voi încerca să mi le amintesc, să le reconstitui — şi îmi va fi greu să găsesc altceva decît imagini şterse, cuvinte uzate. Pînă şi cutremurul din noiemvrie începe să se depărteze. Cîtă vreme garsoniera mea păstra încă urmele catastrofei, pereţi crăpaţi, cărămizile descoperite, molozul căzut, mai aveam imaginea acelei nopţi cumplite. Dar acum, după ce s-a zugrăvit, s-a şters, s-a acoperit — totul e ca şi cum n-ar fi fost.

(1) Pe baza decretului de excludere a evreilor din instituţiile publice naţionale, Sebastian fusese

concediat din redacţia Revistei Fundaţiilor Regale în 7 septembrie 1940.
(2) Excluşi prin noua legislaţie de la serviciul militar, bărbaţii evrei sînt mobilizaţi în detaşamente de muncă.

An tragic, an de coşmar, an plin de spaime, de mizerii, de nenorociri — şi totuşi l-am terminat astă-noapte fără deznădejde. Cu oroare, dar fără deznădejde. Mai sper încă, mai cred încă. În iunie, cînd a căzut Parisul, totul mi se părea terminat, pierdut, definitiv pierdut. Astăzi viaţa îmi pare într-un îndepărtat viitor posibilă. Este şi atîta foarte mult.

Happy New Year! Poate că nu va fi „happy". Să nu-i cerem prea mult. Dar, dacă ne va cruţa viaţa, poate că la sfîrşitul lui, de astăzi într-un an, lumina va fi mai aproape, ţărmul mai accesibil.

Joi, 2 ianuarie [1941]

Îl întîlnesc azi-dimineaţă pe Cioran pe stradă. E radios.

— M-au numit.

A fost numit ataşat cultural la Paris.

— Înţelegi — zice —, dacă nu mă numeau, dacă rămîneam pe loc, trebuia să mă duc la concentrare. Primisem ordinul de concentrare chiar azi. Dar nu m-aş fi prezentat cu nici un preţ. Dar aşa, totul s-a rezolvat. Înţelegi?

Sigur că înţeleg, dragă Cioran. Nu vreau să fiu rău cu el. (Şi mai ales nu aici— la ce ar servi?) E un caz interesant. E chiar mai mult decît un caz: e un om interesant, remarcabil de inteligent, fără prejudecăţi şi cu o dublă doză de cinism şi laşitate, amuzant reunite.

Aş fi vrut, şi ar fi meritat, să însemnez cele două convorbiri mai lungi pe care le-am avut cu el în decemvrie.

38 de grade febră. Prost debut de an.

Duminică, 5 ianuarie [1941]

Mereu bolnav. Alaltăieri, peste 39 grade. Ieri şi azi, între 37-38. Nopţi de febră, de insomnie, de coşmar. Am visat alaltăieri noapte un Balcic galben şi roş, ireal. „E ca în Gauguin", îmi aduc aminte că am remarcat în vis. Aseară, în plină febră, îmi promiteam să scriu neapărat piesa cu Gunther (care din nou redevenea foarte vie) şi schiţam scenariul unei alte piese. Eram ameţit, extenuat — şi n-am reuşit să cobor din pat, cum aş fi vrut, ca să notez unele lucruri în legătură cu asta. Astăzi, din nou scrisul — literatura — mi se pare un gest stupid. E un gust sălciu, de inutilitate.

De la Bz. veşti groaznice.

Miercuri, 8 ianuarie [1941]

Încă bolnav. Nici nu ştiu dacă mă pot considera convalescent. Nu mai am temperatură, dar îmi revin greu, încet.

Eugen Ionescu, care vine uneori pe la mine, se zbate să plece cît mai repede din ţară, să fugă. Aceeaşi panică, aceeaşi alarmă, aceeaşi grabă de a fugi cît mai repede din ţară, ca să fie la adăpost, ca şi la Cioran. E ciudat că n-am avut niciodată gînduri de fugă (de la căderea Parisului) — decît aşa, ca simple visuri nostalgice, care nu mă obligă la nici un demers şi, mai puţin chiar, la nici un proiect.

Citit aseară şi azi-dimineaţă *Androcles and the Lion* de Shaw. Am rîs mult.

Marţi, 14 ianuarie [1941]

Seară de nelinişte — fără să-mi dau seama exact de ce. Simt ameninţări nelămurite.

Parcă uşa nu e bine închisă, parcă obloanele ferestrelor sunt transparente, parcă zidurile înseşi devin străvezii. De oriunde, în orice moment, e cu putinţă să năvălească de afară nu ştiu ce primejdii, pe care le ştiu de fapt prezente totdeauna, dar cu care mă obişnuiesc, pînă a nu le mai simţi. Şi deodată, totul devine apăsător, imediat, sufocant. Ai vrea să strigi după ajutor — dar spre cine? Cu ce glas? Cu ce cuvinte?

Vineri, 17 ianuarie [1941]

Frază scrisă de Giraudoux în 1938 şi citită astăzi: „...ce pays que rien ne menace et qui vit dans l'obsession de la guerre"...!!

Miercuri, la Lena Constante *(3)* seară de discuri. *Quartetul* de Ravel, *Sonata* de Franck, un concert pt. pian şi orchestră de Beethoven, cîteva *Variaţii Goldberg* de Bach, piese pt. pian de Mozart.

---

(3) Plasticiană, soţia muzicologului Harry Brauner.

Somnolenţă, apatie, spaimă dezarmată — asta e aproape tot. Din cînd în cînd, promisiuni de lectură, de muncă — dar toate cad repede, fără elan, fără suflu, fără convingere.

Marţi, 21 ianuarie [1941]

Revoluţie? Lovitură de stat? Sîmbătă noaptea a fost asasinat pe Bulevardul Brătianu un maior german. Nu se ştie încă dacă e un atentat sau un fapt divers. Dacă, aşa cum se zice, cel care a tras nu e un oarecare „supus grec", ci fostul campion de box Axiotti — atunci e mai probabil să fie la mijloc o ceartă, un scandal, un incident. Poate o afacere de inimă.

De altfel, faptul nici nu are directă legătură cu evenimentele propriu-zis politice, precipitate, de ieri-dimineaţă. Ieri a apărut în ziarele de dimineaţă un decret care desfiinţează comisarii de românizare. După-masă am aflat că generalul Petrovicescu *(4)* a fost înlocuit la Interne. Spre seară un manifest studenţesc cerea: 1) îndepărtarea lui Rioşanu *(5)*, învinuit de a fi patronat asasinarea maiorului şi de a fi unealtă anglo-masonică, 2) revenirea generalului Petrovicescu, 3) guvern pur legionar.

---

(4) Generalul Constantin Petrovicescu, ministrul de Interne în primul guvern Ion Antonescu (sept 1940 - ian. 1941), este înlocuit cu Dumitru L Popescu în al doilea guvern Antonescu (ian. 1941 -ian. 1943).
(5) Colonelul Alexandru Rioşanu, şeful Poliţiei şi Siguranţei.

După 10 seara, vreo 5-6.000 de legionari au defilat pe Calea Victoriei strigînd: „Jos Rioşanu! Vrem guvern legionar! Jos masonii din guvern!"

La 12 noaptea postul de radio transmitea manifestul studenţesc. Ziarele de azi-dimineaţă, apărute mai tîrziu decît ora normală, nu publicau manifestul, ci decretul de înlocuire a ministrului de Interne şi – în plus — (dar nu în *Cuvântul*) o notă a Generalului Antonescu explicînd că schimbarea era necesară pentru a restabili ordinea şi a evita marasmul economic. Pe la 1, cînd mă duceam spre casă, circulaţia pe Calea Victoriei între Alcalay şi Casa de depuneri era întreruptă. Se pare că Prefectura de poliţie, ocupată de legionari, era asediată de armată, pe la 4, revenind, lucrurile erau în aceeaşi situaţie. Seara, Rosetti îmi spune că prefecţii au fost schimbaţi azi-noapte în întreaga ţară. Generalul Antonescu adresează un apel către ţară: „în 24 de ore ordinea va fi restabilită."

E aproape 12 noaptea. Din cînd în cînd aud sub ferestrele mele grupuri de legionari trecînd spre Ateneu sau spre Finanţe şi cîntînd în cor. Oraşul pare totuşi foarte liniştit. Prin radio, un comunicat al Prezidenţiei invită pe toată lumea ca după ora 10 să nu iasă

din casă.

Termin astă-seară *Fabulele* lui La Fontaine — citite cu delicii de cîtva timp. Fabula finală, cu invitaţia ei la singurătate, e o concluzie pentru tot.

Cette leçon sera la fin de ces ouvrages
Puisse-t-elle être utile aux siècles à venir!

Miercuri, 22 ianuarie [1941]

9 1/2 seara

Singur. Telefonul întrerupt de azi la prînz. Cu neputinţă să ştiu ce se petrece acasă, în Antim. Aş vrea să-i pot spune Mamei un cuvînt. Aş vrea s-o aud vorbind. Mă gîndesc prin ce clipe de spaimă trec ei acolo. Îmi pare rău că n-am avut destulă hotărîre azi-dimineaţă — cînd se mai putea — să alerg pînă la ei şi să rămîn acolo. Toţi laolaltă, poate că ne-ar fi fost mai uşor să aşteptăm. Îmi promit ca mîine — dacă va mai fi un „mîine" — să mă duc neapărat la ei. Orice va fi, să fim împreună.

Se trage mereu. Se aud puşti, mitraliere şi uneori lovituri de tun. Dimineaţa, zgomotele erau depărtate, păreau că vin de la marginea oraşului. Pe urmă s-au apropiat de centru. Pe la 1, cînd am coborît eu, autobuzele nu mai mergeau. Am avut cîteva momente de ezitare: să mă duc, sau nu, spre Antim? Dincolo de Bulevardul Elisabeta circulaţia nu mai părea posibilă. M-am întors deci la mine, hotărît să nu mai ies. Am mai apucat să dau un telefon acasă şi să spun că nu vin—pe urmă au amuţit toate telefoanele. Strada totuşi era încă vioaie, aproape normală. Pe la 4 am văzut instalîndu-se cîteva posturi de soldaţi în Piaţa Amzei şi un cordon pe Calea Victoriei, drept în faţa blocului nostru. °e la 5 au început împuşcăturile. N-am putut urmări exact ce se Petrecea, fiindcă toate balcoanele au trebuit să fie imediat evacuate. Am văzut doar cum dinspre Palat veneau cîteva sute de manifestanţi. Am intrat în cameră, lăsînd doar întredeschisă uşa dinspre terasă.

Detunăturile de armă nu acopereau strigătele. Se striga; se cînta; se vocifera. Două-trei voci reuşeau să se desprindă din tumult (mereu aceleaşi): „Nu trageţi, suntem fraţii voştri!"

Totul a durat o oră. Pe urmă manifestanţii s-au depărtat cîntînd fără să-mi pot da seama dacă spre Ateneu, respinşi, sau spre Finanţe, trecînd peste cordon. Am ieşit pe terasă. Jos, lîngă farmacie, era un lac de sînge şi o luminare aprinsă pe trotuar. Am coborît o clipă să-l întreb pe portar ce se întîmplase exact. Spunea că un soldat fusese ucis şi că, pe urmă, trupa, care tot timpul trăsese în aer, s-a retras, lăsînd pe legionari să treacă mai departe. Strada era plină de lume buimăcită, dezorientată şi — mi s-a părut mie? — destul de indiferentă totuşi. M-am întors sus. Era absurd să încerc a merge mai departe. Am deschis aparatul de radio la Bucureşti. Emisiunea a fost normală pînă la 8 fără un sfert, cînd n-a mai urmat nici buletinul german, nici semnalul de pauză. Tîrziu, după 10, 15 minute, o voce anunţa că Legiunea va fi victorioasă, că la Constanţa, Tecuci şi Craiova mare parte din armată e cu revoluţia legionară şi că miniştrii jidoviţi (Mihai Antonescu *(6)*, Cancicov *(7)*, Mareş *(8)*), împreună cu trădătorii (Dimitriuc *(9)*), vor plăti. Aşadar postul de radio e în mîna legionarilor. Ziarele care apar — chiar şi cele nelegionare (*Evenimentul*, *Seara*) publică manifeste legionare. Despre generalul Antonescu nici un cuvînt nicăieri. Aseară, în manifestul citit la radio (cînd mai dispunea de post) afirma că în 24 de ore ordinea va fi restabilită.

---

(6) Mihail A. Antonescu era ministru de Justiţie.
(7) Mircea Cancicov, ministrul Economiei Naţionale.
(8) Nicolae Mareş deţinea portofoliul Agriculturii şi Domeniilor.
(9) Victor Dimitriuc, subsecretar de stat la Petrol şi Exploatări miniere, în Ministerul Economiei Naţionale.

Şi acum? Totul e posibil în noaptea asta. Nu e decît 11 seara. Pînă să se facă lumină de zi mai sunt încă 8 ore. Voi dormi? Pot să încerc să dorm? Sunt aşa de singur, şi tot gîndul meu e acasă, la Mama, la Benu, la Papa. Oraşul e în complet întuneric, telefoanele nu răspund, postul de radio tace.

Joi, 23 ianuarie [1941]

10 dim.

Toată noaptea au continuat mitralierele şi tunurile. Am dormit, cu deşteptări subite, cu vise scurte, complicate. De cîte ori mă trezeam, regăseam neschimbat acelaşi zgomot de arme. În blocul meu, tăcere completă, ca într-o noapte obişnuită. Dimineaţa, în zori, bubuiturile erau mai puternice, mai dese. Pe urmă s-au mai potolit. La 9 am deschis aparatul de radio. Speaker-ul obişnuit (nu vocea streină de aseară) anunţa că din oră în oră vor avea loc transmisiuni oficiale. Aşadar " cursul nopţii postul de radio a fost reocupat de armată. Generalul Antonescu lansează un nou manifest, în care anunţă că în faţa atacurilor rebele asupra Prezidenţiei şi altor instituţii, aparatul de stat şi armata au intrat automat în acţiune, îndeamnă pe toată lumea să se apere, dacă e atacată în case. Un comunicat al Marelui Stat-Major dezminte defecţiunile din armată.

Ies pe terasă. O dimineaţă ceţoasă, ca de toamnă. Magazinele sunt deschise — lume puţină pe străzi. Grupuri placide care discută. O ediţie specială a nu ştiu cărui ziar. Pe terasa mea, moloz şi pulbere de cărămidă. Un glonte a nimerit, aseară probabil, sus, în zidul meu, exact deasupra şi la dreapta uşii. Se vede perfect gaura făcută în zid.

Vineri, 24 ianuarie [1941]

Am fost în Antim, unde am rămas toată noaptea şi dimineaţa de azi. Toţi împreună, eram într-adevăr mai liniştiţi. Ne-am îmbrăţişat, ca după o lungă, lungă despărţire.

Ieri, pe la 11 dim. (abia scrisesem nota precedentă), au început să defileze pe Calea Victoriei, ducîndu-se spre Şosea, lungi coloane motorizate germane, cu puştile şi mitralierele gata de tragere. Erau impresionanţi. Şi era limpede că armata germană era cu generalul Antonescu împotriva Legiunii răsculate. Cînd am coborît în stradă, am găsit pe de o parte *Cuvântul* de dimineaţă, cu apeluri intransigente de revoluţie, dar pe de altă parte, o ediţie specială a aceluiaşi *Cuvântul*, apărută cîteva ore mai tîrziu şi cuprinzînd ordinul lui Sima de încetarea luptei. Totuşi, detunături răzleţe, ba chiar şi scurte* lovituri de mitralieră, se mai auzeau. Am intrat în cîteva băcănii să-mi fac tîrguieli. Mereu lume vioaie, optimistă, „bucureşteană", mai mult curioasă decît terificată. Ici-colo, feţe îngîndurate, ridicări din umeri: „Numai de-ar fi linişte." „Numai de s-ar astîmpăra."

** Anulat: „rafale de".*

Pe la 2 după-masă, a trecut Alice cu o maşină, ca să mă ducă în Antim. Era cu Comănescu (unul din legionarii ei), descompus, tăcut, docil. Abea acum, trecînd cu maşina prin oraş, puteam să văd aspectul de revoluţie al străzilor. Pe Victoriei, de la Naţional în jos, totul era pustiu. Tancuri, mitraliere şi patrule pe o Cale Victorie deşartă, cu obloanele trase. Am aflat de la Alice că, în timpul nopţii, Văcăreştii Şi Dudeştii fuseseră incendiaţi şi prădaţi. Acelaşi lucru părea să se fi întîmplat pe Calea Rahovei şi în multe alte cartiere. Pînă seara detunăturile au încetat de tot. La radio se dădeau comunicate precise, liniştitoare. În 24 de ore, toate armele, inclusiv cele de vînătoare, trebuiau depuse. Cine mai trage, cine mai pradă e împuşcat pe loc. Mai rămînea doar primejdia jafurilor în străzile mai mici, mai lăturalnice. Alice, venită din nou în Antim (bună, întreprinzătoare, generoasă, dar exaltată şi, cum a fost de atîtea ori, *copilăroasă şi puţin nebună), ţinea morţiş să ne transporte pe toţi de acasă. Am rămas, baricadîndu-ne cum am putut. Spre seară s-au deschis telefoanele — şi a fost o mare uşurare. Dintr-o

dată ne simţeam mai puţin singuri. Ceea ce nu ne-a oprit ca toată noaptea să tresărim la cel mai mic zgomot.

** Anulat: „neserioasă".*

Şi aseară, şi azi-dimineaţă au sunat întruna telefoanele. Lume care vrea să ştie dacă mai suntem în viaţă, dacă nu s-a petrecut nimic grav, dacă „a trecut". Se zice că sunt victime multe. Dar nu se poate şti deocamdată nimic. La ora asta, rebeliunea ca „lovitură armată" e fără îndoială lichidată. Sima a dat un nou ordin, în care spune că cine mai luptă e în afară de lege. Desolidarizările, dezavuările se îmbulzesc. Generalul pare inflexibil. Nici un cuvînt de ezitare. Anunţă sancţiuni aprige pentru conducători şi instigatori. Militarii căzuţi vor fi înmormîntaţi mîine, solemn, dar rebelii, tot mîine, fără „nici o cinstire". Politiceşte, lucrurile sunt încă foarte confuze. Cu cine va face noul guvern? Anunţă o reorganizare a Gărzii, sub directa sa conducere, dar nu se ştie încă* cu ce elemente. Şi mai rămîne de înţeles atitudinea Germaniei, care trebuie să fi provocat o mortală stupoare în rîndurile gardiste. Mă gîndesc la Ghiţă Racoveanu, la Haig, la Cioran, la Dinu Noica, la Mircea Eliade (mereu norocos, el, dacă e încă la Londra).

** Anulat: „pe cine va aduce".*

O mică întîmplare, fără consecinţe din fericire (cel puţin pînă acum), dar care explică multe. Pe locul unde a căzut ieri un soldat, peste drum de blocul nostru, la colţul farmaciei Thoiss, au ars ieri-dimineaţă cîteva luminări. Trecătorii se opreau şi întrebau ce este. Grupuri mici, agitate, ridicau privirea spre casa noastră, plimbînd-o în sus şi în jos, asupra celor 9 etaje, cu nu ştiu ce expresie de mirare şi ameninţare. Cînd am coborît în stradă m-am apropiat şi eu de un grup (căci mereu se făceau alte grupuri). În mijlocul a cinci-şase trecători, un nenorocit (nebunul acela care umbla mai demult cu o nuia şi un fluier, din tramvai în tramvai, dînd imaginare semnale de plecare şi oprire — ţin minte că obişnuia să se apropie seara de Fordul Marysei, sub cuvînt că-l păzeşte, şi Maryse îi dădea cîtiva gologani...), un biet bîlbîit, cretin, povestea cum „o jidoavcă a tras cu revolveru, uite din blocu ăsta, de pe acoperiş, aseară, ş-a împuşcat un plotonier".

— O jidoavcă, domnule? întreabă un domn mai în vîrstă, destul de bine îmbrăcat, destul de potolit.

— Da, o jidoavcă, tu-i mama ei!

— Şi nu i-a făcut nimic?

— Ba bine că nu. A arestat-o. A dus-o.

Mă uit bine la oamenii care-l ascultă. Nu e unul care să nu creadă. Nu e unul care să aibe cea mai mică îndoială despre adevărul acestei poveşti absurde. Un moment mă gîndesc să intervin, să le spun că e o absolută prostie, să-i întreb dacă-şi imaginează că un evreu, mai mult chiar: o evreică, poate fi atît de dement încît să tragă într-un militar, să-i întreb în fine dacă o femeie poate trage cu revolverul de pe acoperişul (!!) unui bloc cu 9 etaje şi să nimerească aşa de exact — să-i întreb în fine dacă ştiu că soldatul a căzut ieri într-o adevărată luptă de stradă, în care s-au tras sute de gloanţe. Dar la ce bun? Cine m-ar auzi? Cine ar încerca să raţioneze? Nu e mai simplu, mai rapid, mai expeditiv să creadă ce le spune celălalt? „A tras o jidoavcă."

Am plecat mai departe, după tîrguieli. Cînd m-am reîntors, erau alţi trecători, care vorbeau despre acelaşi lucru. Dar de astă dată, nu era vorba de o "jidoavcă", ci de un "jidan". Unii spuneau că a fost prins, alţii că nu. Unii precizau că a tras de la etajul IV (etaj IV care nu mai e locuit de la cutremur), alţii că nu se ştie încă de unde a tras. Cred că cineva propunea să se facă o cercetare în bloc, sau se mira că încă nu s-a făcut. Pe urmă, de la fereastra mea, am privit cîtva timp cum vestea se lăţea, cum grupurile deveneau mai dese, mai agitate. Lipsea mult pentru un atac asupra tuturor

apartamentelor jidoveşti din bloc? Uite cum începe un pogrom.

A căzut Tobrukul, alaltăieri încă — dar vestea venea de aşa departe, era aşa de străină pentru noi care din clipă în clipă puteam termina cu totul, cu absolut totul!

Sîmbătă, 25 ianuarie [1941]

Veşti puţine. Ziarele legionare suprimate. (Mă gîndesc încă o dată la soarta *Cuvântului.*) Un nou manifest al Generalului, explicînd desfăşurarea rebeliunii şi a represiunii. Strada nu şi-a reluat încă aspectul normal, acolo unde au fost lupte. Impresionantă piaţa Teatrului Naţional, unde vitrinele magazinelor şi marile ferestre ale Telefoanelor au fost ciuruite de gloanţele mitralierei. Se pare că în Văcăreşti şi Dudeşti totul e ca după un mare cutremur, ca după un cumplit incendiu. Numărul morţilor acolo nu se cunoaşte. Sute sau mii de morţi evrei — dar nimeni n-ar putea spune precis *(10)*. Nu se ştie nici cîţi militari au căzut, nici cîţi legionari. Poate că numărătoarea nu e încă făcută.

---

(10) Numărul evreilor asasinaţi în cele două zile ale rebeliunii legionare a fost de 127.

Circulă încă pe străzi trupe şi tancuri. Se evacuează ultimele clădiri în care s-au mai refugiat legionari. Azi-dimineaţă, pe B-dul Elisabeta, am asistat la ocuparea şi curăţirea cinematografului „Regal" — fost pînă acum legionar. Acum, după ora 10 seara, oraşul e mort. Spectacolele interzise după ora 9; restaurantele închise. Nimeni nu are voie să circule. Dar ziua lumea e vioaie, vorbăreaţă, plină de curiozitate şi, la urma urmelor, uşurată. Mai e şi vremea, nespus de frumoasă. În plin ianuarie, parcă am fi într-un sfîrşit de martie cu soare. Este, dimineaţa mai ales, o îmbulzeală pe străzi, ca într-o zi de sărbătoare. Sunt oameni care se îmbrăţişează, care se salută zgomotos, care se întreabă... La frizer, astăzi, toată lumea povestea cum a fost, aproba, se mira, exclama. Domnul Costel, patronul, spunea că „armata a fost la înălţime" şi că „legionarii ăştia sunt nişte criminali".

Cioran îi spunea ieri lui Belu că „Legiunea se şterge la cur cu ţara asta". Cam acelaşi lucru îmi spunea Mircea în momentul represiunii Călinescu: „România nu merită o mişcare legionară." Pe vremea aceea nimic nu-l satisfăcea decît dispariţia totală a ţării.

Haig s-a prezentat dimineaţa la slujbă. Comme si de rien n'était. Mai amuzant e că acelaşi lucru l-a făcut şi Gyr *(11)*, care alaltăieri, în piaţa Teatrului, ţinea mulţimii discursuri intransigente. Vine acum momentul telegramelor de devotament.

---

(11) Poetul Radu Gyr.

Sacha Roman a fost tot timpul celor trei zile de rebeliune în beciurile Prefecturii de poliţie, arestat de legionari. Foarte mulţi deţinuţi evrei au fost ucişi. El a scăpat ca prin minune. Păcat doar că, vanitos şi „esprit faux", nu ştie să povestească simplu.

Duminică, 26 ianuarie [1941]

Preţioase amănunte povestite ieri de Lassaigne, care a fost la mine. Joi, în piaţa Confederaţiei Balcanice. Obiectiv însemnat, căci numai la cîteva zeci de metri este sediul legionar din Strada Roma. Piaţa este literalmente blocată de legionari care manifestează. Se văd sosind cîteva detaşamente motorizate germane. Primire entuziastă. Legionarii strigă, aplaudă, aclamă: „Heil Hitler! Duce, Duce, Duce, Duce! Sieg Heil, Sieg Heil!" Nemţii, tăcuţi, se stabilesc tacticoşi la intrarea fiecăreia din străzile ce „debuşează" în piaţă: Roma, Sofia, Londra etc. Manifestanţii nu contenesc să-i aclame. Sunt convinşi că

au venit în ajutorul lor. Trupe germane sosesc mereu, mereu primite cu aceleaşi strigăte de entuziasm. Dar — stupoare! — în momentul în care toate ieşirile sunt închise, cînd încercuirea e completă, un ofiţer somează pe manifestanţi să plece. Şi toată lumea pleacă. Pur şi simplu.

Convorbire cu Camil despre evenimente. Ar fi destul de amuzant de consemnat variaţiile lui de atitudine, în ultimele zile. Dar nu despre asta vreau să scriu deocamdată. Miercuri seara, în Cîmpineanu 58, situaţia era palpitantă. Camil îşi pierduse capul (el care şi-l pierde aşa de uşor). În tot imobilul nu era decît Marietta Rareş. Cealaltă Mariettă şi Haig erau la teatru, „pe baricade". Marietta Sadova a venit mult mai tîrziu, palidă, despletită, plîngînd. Venea de la Prezidenţie unde, împreună cu soţia lui Codreanu, încercaseră inutil să fie primite de General. „Se trage cu tunul", striga Marietta (şi ce bine îi aud vocea!). Nu mai puţin era sigură de victorie. „Totul e în mîinile noastre. Generalul Dragalina vine spre Bucureşti. Generalul Coroamă e cu noi. Antonescu e pierdut." Mă gîndesc la năucirea cu care trebuie să fi aflat a doua zi dimineaţa cît de mult se schimbaseră lucrurile peste noapte.

Nici o veste sigură despre desfăşurarea situaţiei politice. Cine e arestat şi cine nu, cine rămîne cu regimul şi cine pleacă — nu se ştie absolut nimic.

Luni, 27 ianuarie [1941]

Ieri după-masă, cu Lereanu şi Comşa, am fost să vedem „cîmpurile de luptă". E limpede că s-a tras mult în aer. Cu excepţia cîtorva imobile de pe Strada Londra, ciuruite de gloanţe, nimic nu arata că ar fi fost mari bătălii. Nici sediul legionar din Strada Roma şi nici măcar cazarma gardienilor (în care totuşi se zice că s-ar fi tras cu tunul) nu sunt serios deteriorate. Marele dezastru este în Văcăreşti şi mai ales în Dudeşti. Nu a rămas casă, nu a rămas cocioabă care să nu fi fost spartă, jefuită, arsă. Încerci să-ţi imaginezi cartierul arzînd miercuri noaptea, în timp ce bandele de huligani împuşcau atîţia oameni înnebuniţi de groază. Au rămas în picioare, ici şi colo, cîteva prăvălii cu nume româneşti. Dar nu totdeauna hîrtia salvatoare — „magazin românesc" —, pusă în vitrină sau lipită pe pereţi, a reuşit să oprească devastarea. Vezi destule case şi magazine distruse, purtînd totuşi, cu o tristă ironie, semnul care trebuia să le apere: „proprietate creştină", „casă românească", „proprietarul e român", ba chiar — undeva pe Văcăreşti — „proprietate italiană". Ieri era duminică şi a patra zi după dezastru. Prin urmare, mare parte din dărîmături fuseseră acoperite sau îndepărtate. Şi totuşi priveliştea este copleşitoare. Şi toate acestea în plină mizerie, în plină calicime. Mici meseriaşi, mici negustori, lume umilă, necăjită, care abea îşi cîştigă o pîine amară. Vezi ici, colo, lîngă ruine, o femeie bătrînă, un copil despuiat care plînge, care aşteaptă. Aşteaptă ce? pe cine? În faţa Morgii, sute de oameni îşi aşteptau rîndul. E atîta lume dispărută de acasă, sunt atîtea cadavre încă neidentificate. *Universul* de azi e plin de anunţuri mortuare evreieşti. Cimitirele sunt pline de morminte noi. Numărul evreilor morţi tot nu se cunoaşte. Cîteva sute, în orice caz.

Astăzi, ca şi ieri, nici un comunicat, nici o ştire, nici un indiciu. Ezitare? Reticenţă? Frică? Schimbare de atitudine? Compromis? Încercări de tranzacţie? Stranie tăcere, care face posibilă orice presupunere.

L-am visat azi-noapte pe Nae Ionescu. El era directorul liceului din Brăila. Eu, elev (deşi avînd aceeaşi vîrstă ca acum). M-a oprit pe sala de jos, din stînga cancelariei, şi mi-a strîns mîna. Pe urmă mi-a spus: Să nu te miri şi să nu te superi dacă se va întîmpla uneori să-ţi răspund la salut, ca oricărui alt elev. Dar visul era mai lung, mai complicat,

cu nenumărate alte personaje.

Seara

Militarii ucişi au fost înmormîntaţi astăzi. Sunt 17: doi ofiţeri (un maior de la serviciul geografiei, un căpitan medic), un plutonier T.R. şi 14 sergenţi, caporali, soldaţi. Pentru trei zile de rebeliune, în care s-a tras atît de mult din ambele părţi, foarte puţini căzuţi, din fericire. E probabil că nici la legionari victimele nu sunt atît de numeroase cît s-a zvonit la început. (Se vorbea de 6.000! Absurd!) Cifra nu se cunoaşte.

S-a constituit noul guvern. Format din generali (activi şi de rezervă), cu excepţia lui Crainic *(12)* la Propagandă, a unui consilier de casaţie la Justiţie, a unui doctor la Sănătate. Rămîne din fostul cabinet numai Mihai Antonescu, dintre civili, dar fără portofoliu. Se înţelege că legionarii vor interpreta ieşirea lui Rioşanu ca o concesie făcută lor. Altfel, pentru desfăşurarea ulterioară a evenimentelor, nici un indiciu.

(12) Nichifor Crainic.

Muzică. O sumă de lucruri ascultate în ultimul timp, cel puţin în zilele mai calme. Din Brahms *Concertul pentru pian şi orchestră* (asupra căruia trebuie să revin: îl credeam „barbant", dar pe măsură ce-l cunosc mai bine mă apropiu mai mult de el), un trio în si minor, un quintet. Din Beethoven, o frumoasă serenadă, şi, aseară, *Simfonia IX-a*. *Concert pentru pian* de Ceaikovski (m-a amuzat să-l ascul, deşi nu-l recunoşteam, să bănuiesc că e un rus din secolul trecut, înclinam să cred că e de Glazunov). Din Franck, variaţiile simfonice. Din Chausson, simfonia (surprins că o cunosc atît de bine şi că e atît de frumoasă). În sfîrşit, azi-noapte, o serenadă de Mozart, pe care nu o cunoşteam. E, împreună cu *Kleine Nachtmusik* şi cu serenada pentru două orchestre, a treia serenadă pe care o aflu. De asemeni, o simfonie pe care nu o cunoşteam (nr. 29 — sau 31! — „Pariziană").

Am citit în zilele de rebeliune numai Shaw şi Moliere. Din Shaw, *Fanny's First Play*. Acum sunt la actul II din *Man and Superman*. Merge, din punct de vedere limbă, destul de uşor.

Miercuri, 29 ianuarie [1941]

S-a publicat astăzi numărul oficial al morţilor civili. Ceva mai mulţi de 300. Nu se spune cîţi legionari, cîţi evrei. Evaluarea pare redusă. Încă se mai vorbeşte de peste 6.000 de morţi evrei. Poate că cifra exactă nu e posibil să se fixeze. Poate nu o vom cunoaşte niciodată. Un mare număr de evrei au fost ucişi în pădurea Băneasa şi aruncaţi — cei mai mulţi goi — acolo. Se pare însă că un alt lot au fost executaţi la abator, la Străuleşti. Şi unii, şi alţii, înainte de a fi ucişi, au fost probabil groaznic mutilaţi. Fratele lui Jacques Costin abea a putut fi recunoscut la morgă de rude. Avea numai în cap patru găuri. Avocatul Beiler era ciuruit de gloanţe şi, în plus, beregata tăiată.

Sunt cazuri de scăpare miraculoasă. (Aderca, picat cu o candoare aproape comică în Strada Burghelea 3, într-un cuib, la uşa căruia a sunat ca un cetăţean paşnic, venit să ceară informaţii! A fost liberat de acolo seara, bătut, dar viu!, cînd alţii, în acelaşi loc şi în aceeaşi zi, fuseseră ucişi.) Cazul cel mai uimitor din cîte am auzit pînă astăzi este al unui avocat, Mircea Beiner, luat de pe stradă marţi dimineaţa, dus la Băneasa, împuşcat în ceafă şi lăsat acolo în plină noapte, pe zăpadă, mort — pentru ca, spre dimineaţă, să se trezească de frig, în mijlocul cîtorva sute de cadavre, între care numai el şi încă trei fuseseră incomplet ucişi. Fantastic pur şi simplu!

Biberi *(13)*, venit de la Turnu Severin, povesteşte că acolo zilele de rebeliune au fost atît de calme, încît cine nu avea radio nici nu-şi dădea seama că se întîmplă ceva

neobişnuit în ţară. Legionarii de acolo s-au Predat din primul moment, ca nişte miei.

Haig arestat ieri. Astă-seară mare percheziţie la ei (îmi spune Camil). Dar cred că nici Haig, nici Mariţica nu vor păţi nimic.

Revoluţionari ca ei nu păţesc niciodată nimic. Cioculescu *(14)* şi Streinu *(15)*, întîlniţi ieri, erau foarte satisfăcuţi de evenimente şi fără nici o nelinişte pentru desfăşurarea lor ulterioară. N-aş putea spune acelaşi lucru. Am tot felul de îndoieli, de temeri. Mi se pare că se ezită, că se dă înapoi, că se menajează formule de împăcare, de tergiversare. Dar deosebirea între Cioculescu şi mine e că el judecă „detaşat", în timp ce eu judec cu însăşi viaţa mea, prinsă în tot ce se întîmplă.

Încep să cred că, cel puţin în marile momente de criză, „detaşarea" nu este cea mai bună fereastră de la care se pot privi şi înţelege lucrurile.

---

(13) Scriitorul Ion Biberi.
(14) Şerban Cioculescu.
(15) Criticul Vladimir Streinu.

Joi, 30 ianuarie [1941]

Văd case devastate, prăvălii distruse pe străzi cu totul neevreieşti şi pînă unde aş fi crezut că valul pogromului nu poate ajunge într-o singură noapte. Bunăoară, azi-dimineaţă, o nenorocită dugheană pe Strada Traian, lîngă staţia de tramvai Tabacu. Încă o dată mă gîndesc înfiorat la ce s-ar fi putut întîmplă în noaptea de miercuri, acasă. Sunt oameni, ca mine, care au trăit în noaptea aceea despărţiţi de familia lor — şi a doua zi dimineaţa n-au mai găsit pe nimeni, n-au mai găsit nimic. Revăd, retrăiesc întreaga spaimă a nopţii aceleia.

A căzut azi-dimineaţă Derna.

La Berlin, într-un lung discurs, Hitler a anunţat azi după-masă că va cîştiga războiul în chiar cursul anului.

[Februarie]

Marţi, 4 februarie [1941]

Nu pot uita şi nici nu vreau să uit ororile pe care le-am trăit. Citesc din *Istoria evreilor* a lui Dubnow capitolele despre marile pogromuri de la sfîrşitul evului mediu. Este, de cîteva zile, singura mea lectură. Fie că cifra oficială e adevărată (cam 300 de evrei asasinaţi), fie că cifra mult mai mare ce se şopteşte (600-1.000) este cea justă — aşa sau altfel, fapt e că am trăit unul din cele mai mari pogromuri din istorie. E adevărat că au fost momente, în trecut, în care măcelul a fost totuşi mai mare (în timpul primei cruciade 800 ucişi la Speyer, 1.100 la Mainz — şi de asemeni foarte mulţi cam în toată Europa, în anul chimii de la 1348, „Der schwarze Tod") — dar îndeobşte cifra medie a pogromurilor obişnuite este mult mai mică — 50, 80, 100 de morţi este o cifră care contează în martirologia evreiască şi Dubnow consacră uneori lungi pasaje chiar unor pierderi mai mici, rămase totuşi memorabile.

Ceea ce te încremeneşte mai ales în măcelul de la Bucureşti este ferocitatea absolut bestială cu care s-au petrecut lucrurile. Ea străbate pînă şi prin termenii atît de seci ai comunicatului oficial, care anunţa deunăzi că în pădurea Jilava au fost asasinate 93 de persoane (ultim eufemism* pentru evreu: „persoană") în noaptea de marţi, 21. Dar ceea ce se povesteşte este mult mai cutremurător decît ceea ce se comunică oficial. Acum se dă ca absolut sigur că evreii măcelăriţi la abatorul din Străuleşti au fost atîrnaţi de beregată de cîrligele abatorului, în locul vitelor tăiate. Pe fiecare cadavru se lipise o hîrtie: „carne cuşer". Cît despre cei asasinaţi în pădurea Jilava, ei au fost mai întîi despuiaţi (pentru că hainele** era păcat să rămînă acolo) şi pe urmă împuşcaţi şi aruncaţi unul peste altul. Nu găsesc în Dubnow întîmplări mai cumplite.

** Anulat: „sinonim".*
*** Anulat: „trebuiau".*

De-a lungul întregei istorii evreieşti sunt nenumăraţi Adolf Hitler. Le-a lipsit un mediu prielnic, momente decisive, condiţii generale favorabile — pentru ca să transforme acţiunea lor locală într-o politică mondială, dar ca ideologie, ca metodă, ca stil, aproape că nu diferă de Führer. Un anume Zimberlin, în secolul al XIV[-lea], care la Strasbourg a condus o mişcare foarte asemănătoare, cu adevărate batalioane de asalt şi cu uniforme (o bandă de piele pe umeri), aşa-numiţii Armleder. Altul, două secole mai tîrziu, în Austria şi Boemia, mai vulgar însă, mai redus la simplu huliganism, pe nume Rindfleisch. Cel mai interesant — şi în acelaşi timp mai asemănător —, şeful unei mişcări politice şi sociale pe bază agrară şi antisemită, Vinzenz Fettmilch, la Frankfurt, la 1614.

Cred, de altfel, că mai am multe de învăţat din lectura lui Dubnow.

Niciodată nu sunt mai interesanţi oamenii decît în momentele de bruscă schimbare politică. De la o zi la alta reneagă, modifică, atenuează, explică, se pun de acord, se justifică, uită ce nu le place, îşi amintesc ce le convine. Şi dacă ar intra în această subită transformare puţin cinism — încă ar fi de suportat. Dar e un demon al consecvenţei care îi obligă să arate că şi ieri, cînd erau cu vechiul regim, şi astăzi, cînd sunt împotriva lui, atitudinea lor era şi este „principial" aceeaşi. În materia asta nimeni nu-l întrece pe Camil. Uneori e amuzant. Nimeni nu e mai dezorientat decît el, mai descompus de frică, mai isteric în clipele nedecise, mai catastrofic în prevederi — şi pe urmă, cu vechiul lui surîs triumfător, îţi explică nu numai că a prevăzut totul, dar că ar fi fost în stare „dacă era ascultat", să prevină totul. Faţă de legionari a făcut toate platitudinile posibile (dar şi aici, prin oameni în subordine, prin femei de a doua mînă, prin bieţi tineri famelici). Nu a ezitat nici să scrie, şi pe urmă să răspîndească din om în om „cu titlu confidenţial", lamentabilul memoriu din septemvrie, în care arăta că el totdeauna a fost legionar şi că, dacă e adevărat că a fost prieten cu mine, nu e mai puţin adevărat că şi Nae Ionescu mi-a fost prieten (stabilind probabil astfel o jurisprudenţă).

Dar astăzi Camil explică, cu absolut aceeaşi îndîrjire, că legionar n-a fost niciodată şi că (textual) el nu se poate simţi bine decît în regimul de azi, care este regimul valorilor naţionale.

Cred că ce e mai tare în omul ăsta e inconştienţa — fiindcă numai din inconştienţă poate povesti (fără să-şi dea seama că faptul e* odios) cum acum cîtva timp, cînd Poldy Stern *(16)* l-a rugat să-i primească la el nişte hîrtii personale şi să i le ascundă — nu numai că l-a refuzat, dar a telefonat lui Zăvoianu, prefect de poliţie pe atunci, raportîndu-i cele întîmplate şi adăugind că el, Camil Petrescu, îşi declină orice răspundere şi nici nu garantează că acele hîrtii refuzate de el conţineau simple contracte comerciale sau dolari! Denunţ, oribil denunţ — şi Camil nu are atîta sensibilitate cîtă ar trebui ca să înţeleagă şi să se înspăimînte!

** Anulat: „literalmente".*

(16) Leopold Stern, avocat, fiul lui Adolf Stern, traducător al lui Shakespeare. E autor de studii economico-juridice şi de eseuri (Psihologia amorului contemporan).

Zoe, cu o lună înainte, cînd pleca noaptea de la mine, aproape niciodată nu uita să-mi aducă aminte că nimeni nu trebuie să ştie că ne vedem, „înţelegi, fraţii mei sunt legionari şi nu vreau să-i pun în situaţii penibile." Dar astăzi îmi telefonează, mă roagă să vin la ea şi, la plecare, cînd eu ezit să trec prin camera fratelui ei — care era acolo — ea mă îndeamnă să trec liniştit:

— Treci, dragă, treci. Ce importanţă are?

Într-adevăr, nici o importanţă.

Haig *(17)* mereu arestat. Lucruri amuzante mi-a spus ieri Margareta Papagoga — şi ea actriţă la Naţional — despre satisfacţia cu care s-a primit la teatru plecarea lui Haig şi mai ales prăbuşirea Mariettei, pe care toată lumea o detesta acolo. A fost cu neputinţă să se adune semnături pe o petiţie în favoarea lui Haig. (Situaţia lui e gravă pare, din cauză că a lăsat să se instaleze megafoane în balcon de unde s-au ţinut discursuri. La drept vorbind, cred că lucrurile se vor aranja şi că în nici un caz Haig nu va merge la martiraj. Nici nu i-o doresc.)

Teribilă vorba spusă în gura mare, la o repetiţie, de Nataşa Alexandra, teribilă mai ales pentru că Marietta era de faţă: „Unde e Generalul, să-i pup coaiele, să-i sug pula, că ne-a scăpat de legionari." Maximum de entuziasm!

---

(17) Haig Acterian a fost condamnat la 12 ani închisoare. Trimis pe front, a căzut în vara anului 1943.

Joi, 6 februarie [1941]

Mă gîndesc mereu la piesa mea de teatru cu familia Grodeck. Ar trebui să mă decid să o scriu. Acum cîteva luni, a scrie literatură mi s-ar fi părut o* aberaţie. De altfel nici astăzi nu m-aş încumeta şi nici n-aş avea gust să scriu decît** piese de teatru — adică lucruri puţin mecanice, pe care le faci oarecum „din afară". Ce mi-ar uşura scrierea piesei „Grodeck" este pe de o parte faptul că primele două acte sunt, ca scenariu, aproape precizate, iar pe de altă parte faptul că, dimpotrivă, ultimul act (sau ultimele două, dacă piesa va avea 4) sunt încă atît de nesigure ca direcţie, ca sens, ca deznodămînt. Plecat deci la drum pe teren ferm, aş avea înaintea mea destul loc pentru surprize şi destulă libertate de mişcare.

** Anulat: „simplă".*
*** Anulat: „teatru".*

Dar ar trebui să mă decid. Libertatea relativă, pe care o am acum, cît va dura? În primăvară, lucrurile vor fi la fel de prielnice pentru singurătate, lectură, scris? Nu se pregătesc oare aici, lîngă noi, fără să le vedem încă, noi catastrofe?

Mă gîndesc de multă vreme (de cîţiva ani) la o eventuală comedie care să se petreacă într-o redacţie de ziar. La început de tot vedeam o simplă comedie într-un act: o redacţie într-o zi de vară (1928-1929), în plină vacanţă politică, fără evenimente, fără ştiri, cu tirajul în scădere, cu reporteri plictisiţi, cu chenzine neplătite, trăind doar în aşteptarea morţii unui mare om politic, în agonie de cîtva timp şi care trebuie să moară din minut în minut, ceea ce ar da loc la o ediţie specială, care de altfel e gata tipărită şi aşteaptă. Necrologul e scris, fotografia e paginată, biografia e redactată... numai mortul nu vrea să moară. Şi asta durează de cîteva zile.

Brusc intervine un fapt senzaţional şi cu totul neaşteptat (nu ştiu încă ce: o crimă, o aventură amoroasă), care ridică toată redacţia în picioare şi redă gazetei, pentru o clipă, toată animaţia ei de zile mari. Cînd sună telefonul, prin care se anunţă că în sfîrşit ilustrul personaj a murit, secretarul de redacţie ordonă scurt ca ştirea să fie paginată undeva pe la coadă şi... cortina cade.

Cam puţin, vei spune, ca anecdotă. Da, dar ce m-ar interesa aici ar fi mai mult mediul, atmosfera, tipurile — lucruri pe care le cunosc aşa de bine de la *Cuvântul*. Mi se pare că în totul ar putea ieşi ceva foarte amuzant.

Nu ştiu cum de mi-am adus astăzi aminte de acest proiect mai vechi (şi destul de vag pînă acum — de vreme ce nici n-am simţit nevoia să-l notez undeva), nu ştiu, zic, cum de mi l-am adus aminte; dar nu numai că totul a devenit dintr-o dată mai consistent, dar materialul însuşi mi s-a părut mai bogat decît pentru o simplă glumă într-un act. De ce

nu o piesă întreagă? De ce nu o încercare de a prinde, într-un mediu gazetăresc, cîteva schimbări de situaţie socială? Se înţelege că în acest caz ar fi vorba de cu totul altceva decît de o comedie uşoară. Mă încurajează în dispoziţia mea de a scrie teatru gîndul de a nu mă lăsa prins în cleştele a trei acte. Sunt decis să scriu (dacă scriu) cu cea mai mare libertate de decupaj (tablouri oricît de scurte, oricît de multe) şi de mişcare a personajelor.

Sunt atît de frivol, încît să uit tot ce s-a petrecut, tot ce se petrece încă, tot ce se pregăteşte, tot ce se aşteaptă! Nu uit. Dar mă las şi eu amăgit de o seară calmă.

Am reînceput lecţiile de engleză, întrerupte de aproape doi ani. Lucrez cu un american, destul de interesant, dar nu îmi dau încă seama cît mă va ajuta să învăţ. Între timp, continui să citesc (*Man and Superman* de Shaw). Ce e ciudat e că citesc cu mult mai mare uşurinţă englezeşte decît nemţeşte. Vocabularul meu german e desigur mult mai bogat decît cel englez (şi — de bine, de rău — o frază germană tot mai pot spune în mod inteligibil, în timp ce mi-e cu desăvîrşire imposibil să leg trei vorbe englezeşti) — şi cu toate astea îl citesc curent, sau aproape curent, pe Shaw şi mă chinuiesc destul de rău cu Dubnow. Ce e sălbatic în nemţeşte este sintaxa. Alerg patra, cinci rînduri pînă descopăr subiectul sau complementul de care se leagă articolul definit, cu care începe fraza.

În ziarele de azi, o nouă lege de represiune politică *(18)*. Întrece tot ce s-a inventat pînă azi în materie.

(18) E vorba de decretul emis de Ion Antonescu „pentru reprimarea faptelor ce pun în primejdie existenţa şi interesele statului".

Vineri, 7 februarie [1941]

A căzut Benghazi, capitala Cirenaicei. Oraş foarte mare pentru un oraş african: 65.000 locuitori. După Bardia, Tobruk, Derna e, cred, finalul acţiunii din Cirenaica. E greu de imaginat că generalul Wavell *(19)* va încerca să meargă mai departe. Pînă la Tripolis sunt 1.000 de kilometri de deşert. Imperiul italian se desface din toate încheieturile. Dar e de la sine înţeles că întregul război din Africa (oricît de interesant şi de dramatic) e totuşi episodic. Lupta se dă între englezi şi germani. Acolo se decide totul. Cu cît ne apropiem de primăvară (zilele se măresc, frigul descreşte, zăpadă aproape nu se mai vede), cu atît reîncep emoţiile de anul trecut. Vom avea din nou o mare lovitură în martie, aprilie, mai sau iunie? Sănătate proastă. Îmi pare rău. Mi-ar trebui mai multă putere, mai multă rezistenţă pentru toate cîte mai pot veni de aici încolo.

(19) Sir Archibald Wavell, conducător al corpului expediţionar britanic în Grecia.

Luni, 10 februarie [1941]

Legaţia britanică pleacă din România. Hoare *(20)* a prezentat astăzi o notă de protest, care motivează faptul plecării. Nu ştiu încă dacă este, formal, o rupere de raporturi diplomatice. Aseară „black-ouf general, în tot oraşul. Nici o lumină de nici un fel: vitrine, firme, faruri — totul stins, fără de felinare pe străzi. De astăzi înainte măsurile de stingere vor fi riguroase. „Se aşteaptă un atac aerian englez", spunea ieri mai toată lumea. Nu e imposibil. E, în orice caz, plauzibil. Se pare că atacul german spre Bulgaria (sau prin Bulgaria) e iminent, dacă nu — la ora aceasta — fapt deja împlinit. Churchill aseară, în discursul de la radio, spunea că aeroporturile bulgăreşti sunt ocupate şi că trupele germane au şi trecut peste Dunăre. O dezminţire bulgară de azi-dimineaţă contestă că ar fi trupe germane acolo, dar nu spune nimic despre aeroporturi. În orice

caz, cu declaraţia lui Churchill sau fără ea, cu dezminţirea bulgară sau fără ea, totul arată că în curînd, în cîteva ore sau în cîteva zile, acţiunea germană, de mult pregătită, se va declanşa. Vor fi desigur consecinţe şi pentru noi. Vor fi poate sensibile modificări de viaţă. Dar totul, totul e provizoriu.

(20) Reginald Hoare, ambasadorul Marii Britanii în România.

Eugen Ionescu, îmbătat repede, după cîteva cocktail-uri (sîmbătă dimineaţă) se porneşte deodată să-mi vorbească despre mama lui. Că e evreică, ştiam de mult, din auzite — dar era, între noi doi, o chestiune închisă. Ameţit de băutură, băiatul se porneşte „să spună tot", cu nu ştiu ce răsuflare care îl uşurează, ca şi cum l-ar fi apăsat, ca şi cum s-ar fi înăbuşit. Da, era evreică, era din Craiova, bărbatul ei a părăsit-o cu doi copii mici, în Franţa, a rămas evreică pînă la moarte, cînd el — Eugen — cu mîna lui a botezat-o. Şi pe urmă, fără tranziţie, îmi vorbeşte de toţi „evreii" care nu se cunosc: Paul Sterian *(21)*, Radu Gyr, Ignătescu... *(22)* îi invocă pe toţi, cu oarecare ciudă, ca şi cum ar vrea să se răzbune pe ei sau să se piardă el însuşi, neobservat, în numărul lor mare. Bietul Eugen Ionescu! Cîtă zbatere, cît chin, cîte ascunzişuri, pentru un lucru atît de simplu. Aş fi vrut să-i spun cît îmi devine de drag — dar era prea beat ca să fiu sentimental cu el.

(21) Poet din mediile avangardiste. (A colaborat la Contimporanul, Floarea de foc ş.a.)
(22) Constantin Ignătescu, scriitor şi publicist (Rampa, Ultima oră, Viaţa Românească, ş.a.).

Insuportabilul stil Mitică Theodorescu *(23)*, la radio. Cu aceleaşi fraze, cu aceleaşi adjective, cu aceleaşi epitete cu care a scris sub trei regimuri îl serveşte şi pe al patrulea. Îl „serveşte" cred că e prost spus. Poate cineva crede că limbajul ăsta exclusiv, fără măsură, fără nuanţă, care se supralicitează pe sine însuşi de la frază la frază, corespunde unei gîndiri adevărate, unei sensibilităţi sincere? Monstruos tip, paralitic, rău, cinic, fără idei, fără simpatie pentru nimic, fără ură veritabilă măcar, fără scîrbă de nimic, vorbind totuşi despre o „lume nouă", o „Europă tînără", o „civilizaţie puternică", un „regim viguros", o revoluţie a raselor victorioase etc., etc. Şi nu mă supără imoralitatea lui, versatilitatea lui infinită. Mă irită pur şi simplu din punct de vedere stilistic. Vocabular, sintaxă, totul e fals, artificial, strigător de neadevărat. Cred, de altfel, că microfonul îi accentuează artificiile. Qnd îl citeam în *Cuvântul*, mi se părea numai „manierat", dar lizibil, ba chiar uneori inteligent. Dar cînd e citit cu voce tare devine scîrţîitor, enervant, bufon. Mă gîndeam că lectura cu voce tare este o încercare grea pentru un prozator. Şi mă întreb dacă nu e un examen critic absolut necesar.

(23) Ziaristul Dem. Theodorescu.

Marţi, 11 februarie [1941]

Aseară, ascultînd ultima parte din *Simfonia IX* (transmisă de la Budapesta) mi s-a părut uneori de o trivialitate, de o platitudine nespusă. Începutul, cu intrarea atît de gravă a violoncelului, care anunţă aria de mai tîrziu a basului, e încă foarte frumos. Dar unele pasaje ale corului sunt de o violentă vulgaritate. S-ar zice un cor de operă, ba chiar de operetă. Verdi, sau chiar Kalman. Da, Kalman. Îmi aducea aminte parcă de corurile din *Silvia*.

Seara

Atmosferă de război, de mobilizare generală. Oraşul e parcă şi mai întunecat decît aseară. Doar cîteva rare felinare mai ard.

Vitrinele sunt acoperite cu perdele mari, cu hîrtii albastre; toate ferestrele sunt oblonite. La 9 seara e pustiu. Cîţiva trecători aleargă după taxiuri, care trec grăbite, fără

să oprească. Maşinile cenuşii germane sunt cele mai multe pline de noroi. Vin de la drum lung şi pornesc la drum lung. Soldaţii nemţi, care pînă acum se plimbau agale, ca într-un oraş de vacanţă, sunt grăbiţi, îngînduraţi. În tramvai, pe stradă, se vorbeşte mereu de un posibil bombardament englez. Dar — lucru ciudat — nu văd nici un fel de îngrijorare; mai mult chiar: un fel de curiozitate animată, ca pentru un spectacol în pregătire.

Soţii Lassaigne pleacă mîine-dimineaţă cu avionul spre Sofia, Istambul şi — pe urmă — Cairo. Despărţire melancolică. Eram mai emoţionat decît mi-ar fi îngăduit amiciţia noastră nu prea veche, nu prea intimă. Dar sentimentul acesta de a rămîne într-o lume care se închide! Te simţi abandonat. E mai mult decît o plecare la care asişti. E o rupere de punte. Cînd se vor reface punţile? Cînd se vor restabili legăturile?

Miercuri, 12 februarie [1941]

Premiera *Iphigeniei* lui Mircea Eliade la Naţional. Se înţelege, nu m-am dus. Mi-ar fi imposibil să mă arăt la nu importă ce premieră, şi cu atît mai puţin la una care, în mod fatal (autor, interpreţi, subiect, public), trebuie să fi fost un fel de reuniune legionară. Aş fi avut impresia că asist la o „şedinţă de cuib". Giza *(24)*, cu care am vorbit la telefon, îmi spune că a fost mare succes. Dar, fără să vrea, confirmă bănuielile mele. „Numai de nu s-ar interzice spectacolele", spune ea. Am asigurat-o că nu — şi sunt, de altfel, convins că nu se va întîmpla nimic. E adevărat că textul e plin de aluzii şi subînţelesuri (pe care le remarcasem încă de anul trecut, la lectură), dar oricum e greu să se interzică o *Iphigenie*. Simbolul mi se pare cam gros totuşi: „Iphigenia sau jertfa legionară" s-ar putea numi piesa în subtitlu. Acum, după cinci luni de guvernare şi trei zile de rebeliune, după atîtea asasinate, incendii şi prădăciuni — nu se poate spune că nu se nimereşte.

(24) Fiica Ninei Mareş dintr-o primă căsătorie.

Vizită la Lovinescu. (N-am mai fost la el acasă de vreo 12 ani.) Acelaşi, mereu neschimbat. L-am găsit ascultînd cu răbdare o nuvelă de un tînăr şi pe urmă, la sfîrşit, tuşind evaziv. Mică trăsătură antisemită, prinsă în treacăt — vorbeam despre Grindea şi despre mirarea mea de a-l vedea reuşind la Londra.
— Ei, rassa, rassa! — zice el rîzînd şi totuşi foarte convins.

Americanul meu, cu care iau lecţii de engleză, este anti-Roosevelt, antienglez, progerman. E un fel de senatorul Wheeler.

Cioran, cu toată rebeliunea la care a luat parte, îşi păstrează locul de ataşat cultural la Paris *(25)*, pe care i l-a dat Sima cîteva zile înainte de cădere. Noul regim îi aduce un spor de salariu! Pleacă peste cîteva zile. Ei, aşa da revoluţie!

(25) Emil Cioran nu a deţinut nici o funcţie oficială la Paris.

Vineri, 14 februarie [1941]

Concert de la Turin (*Concertul pentru vioară* de Beethoven şi a patra simfonie de Ceaikovski) dirijat de... Igor Markevitch. De cîte ori, în ultimele luni, nu m-am gîndit la el, invidiindu-l pentru refugiul lui atît de sigur de la Vevey! Pentru mine, cînd visez un loc calm, ferit, favorabil singurătăţii, lecturii şi scrisului, Lacul Leman este imaginea însăşi a fericirii. Dar nu Geneva propriu-zisă, ci un loc undeva mai în sus, mai modest, mai necunoscut. Vevey, de pildă. Şi cînd spun Vevey, figura lui Igor Markevitch îmi apare aşa cum am cunoscut-o în acea sîmbătă după-masă, cu soare, din 1931, septembrie: foarte tînăr, aproape copilăros, vioi, nervos, cordial, aproape intim de la primele cuvinte. Şi dintr-o dată revăd totul: dejunul cu Marie Ghiolu, Creaţă, soţii respectivi şi Igor la

restaurantul acela („Le Globe", cred) plin de oameni politici, între care, chiar la masa de alături, Jouhaux *(26)*. Pe urmă, vizita lungă la muzeul oraşului (unde pentru prima oară am auzit de Liotard *(27)*). Plimbarea lungă pe jos. Ceaiul pe marginea lacului — şi pe urmă seara, una din puţinele seri senine, frumoase din acel septembrie ploios. Igor Markevitch dirijează la Turin. Pentru el nu e război. Muzica, activitatea, cariera, succesele — totul continuă. Iar noi trăim agăţaţi de amintiri.

(26) Leon Jouhaux, lider sindicalist francez. Între 1909 şi 1940, secretar general al C. G. T. (Confederation Generale du Travail).

(27) Jean Etienne Liotard, pictor elveţian din secolul al XVIII-lea.

Dupront se întoarce în ţară. Pleacă marţi. Aseară a fost la mine. Vizită de rămas-bun. Cu fiecare nouă plecare (a lui Dupront după a lui Lassaigne) sporeşte sentimentul că rămînem aici închişi, că cercul se strînge în jurul nostru, mereu mai aproape, şi că nu mai e, în nici o direcţie, scăpare. „Trebuie să facem aşa ca şi cum războiul n-ar exista. Trebuie să nu ne gîndim la el. Să-l uităm. Să facem abstracţie de el. Să pregătim lumea de mîine" — spune Dupront. Într-un sens, poate că are dreptate. Războiul este o obsesie permanentă, o idee fixă — şi măcar din acest punct de vedere, paralizant. Ar fi bine să-l putem uita. Dar e posibil — cînd întreaga noastră viaţă, întregul nostru destin depind de el? Mă tem că Dupront este puţin cam livresc în atitudinea lui. Chiar propunerile de acţiune pe care mi le face şi planul lui de solidarizare a „celor mai buni" într-o serie de verigi, care să constituie toate la un loc un lanţ („une chaîne") — sunt vagi, neeficace, nerealiste. Şi, dacă mă gîndesc bine, mă întreb dacă Dupront, invitîndu-ne să uităm războiul şi afirmînd că nu războiul este fenomenul esenţial de azi, nu caută astfel, inconştient, o compensaţie şi o scuză pentru înfrîngerea franceză. Căci, dacă într-adevăr nu războiul este decisiv, atunci faptul că Franţa l-a pierdut* încetează să mai fie grav.

În ce mă priveşte, mă simt depinzînd cu întreaga mea fiinţă de război. Nu mă pot desprinde din el. Şi mi se pare că nici nu vreau.

** Anulat: „pierde din gravitate".*

Duminică, 16 februarie [1941]

Asasinii din pădurea Jilava, care au ucis — după relatarea oficială — 93 de evrei într-o singură noapte, sunt condamnaţi la pedepse între 1 an şi 25 de ani închisoare şi ocnă. Există în legislaţia românească pedeapsa cu moartea. Pentru cine oare? Cîţi oameni trebuie să asasineze cineva, ca să fie susceptibil de pedeapsă capitală? 93, după cum se vede, nu sunt de ajuns. La pogromul viitor, asasinii vor şti lămurit că, în orice caz, capul nu şi-l riscă.

Ani visat-o azi-noapte pe Nadia şi pe urmă, fără nici o legătură, pe Maurice Turbé, în două vise diferite, bine încheiate, fără digresiuni, cu o suită perfectă de fapte. Vise simetrice, clare, aproape neinteresante tocmai prin claritate.

Mă gîndesc mereu la convorbirea cu Dupront. Îl înţeleg foarte bine, cînd în loc să rămînă aici, sau să plece la Alger, unde îl aşteaptă o catedră universitară, ţine să fie în Franţa.

La urma urmelor, e totuşi posibil ca Franţa, atît de repede, atît de dezastruos învinsă şi scoasă din război, să fie totuşi un factor determinant în noua Europă, nu politiceşte desigur, dar moralmente şi mai ales socialmente. (Vai! ce prost scriu.) Mai mult decît orice altă ţară, Franţa va poseda mîine un material uman gata pentru orice revoluţie: sunt cei 2 milioane de prizonieri din lagărele germane. S-ar putea ca aceste două milioane de oameni să decidă totul într-o zi.

Marţi, 18 februarie [1941]

Vis din noaptea de duminică, pe care am neglijat să-l notez la timp şi care acum se destramă. Sunt într-un oraş de provincie cu Şerban Cioculescu, Ionel Teodoreanu şi Păstorel. Mai e şi Vladimir Streinu, deşi, dacă ne numărăm, suntem numai patru. Intrăm într-un hotel. E o cameră curată de provincie. Şerban Cioculescu scrie o epigramă (unul din versuri se termină cu rima „Gyr"). Păstorel scrie o altă epigramă drept răspuns. Între timp vine patronul hotelului, care ne spune că preţul camerei pe noapte e 500 lei. Ni se pare cam scump. Bag de seamă că nu sunt în cameră decît trei paturi şi ies afară, pe culoar, ca să mă interesez de încă o cameră. Culoarele hotelului sunt pline de diverse dame, care forfotesc pe acolo, pe jumătate dezbrăcate. Cînd mă întorc în cameră îi găsesc pe fraţii Teodoreanu, pe Şerban şi pe Streinu îmbrăcaţi căzăceşte şi jucînd de foc o căzăcească în faţa patronului, care e foarte satisfăcut şi vrea să-i angajeze pentru cabaretul lui.

Sunt mereu bolnav. „Şocul anafilactic", cu care am de-a face din septembrie şi care părea o boală glumeaţă la început, devine acum intolerabil. Am văzut 4 doctori şi m-au dezolat cît sunt de limitaţi. Aceleaşi leacuri, acelaşi regim, acelaşi limbaj — şi în fond aceeaşi profundă ignoranţă.

Toate întreprinderile Malaxa trecute prin decret regal în patrimoniul statului, parte cedate „de bunăvoie", parte expropriate. Expunerea de motive zdrobitoare pentru Malaxa.

Spectator — şi încă de atît de departe — nu-mi pot opri un sentiment de satisfacţie, ca la sfîrşitul unei comedii bine jucată, dar mai ales magistral sfîrşită, printr-o lovitură senzaţională. Masca lui Malaxa (palidă, misterioasă, fără zîmbet, o efigie) n-a servit la nimic. Totul sombrează într-o mare porcărie. Ce extraordinar roman ar putea scrie cineva care ar cunoaşte lucrurile de aproape.

Acordul bulgaro-turc, semnat ieri la Ankara, nu se ştie încă bine ce vizează, de cine a fost inspirat, „cui prodest"... Se dezice Turcia de angajamentele ei faţă de Anglia? Încearcă Bulgaria să oprească acţiunea germană în Bulgaria? E undeva, în culise, mîna rusească? Oricum, un atac german nu mai pare acum iminent.

Miercuri, 19 februarie [1941]

În *Universul* de azi două scrisori (una către o fată, alta către părinţi) a[le] unui legionar, ofiţer concentrat, Scînteie Ion, sinucis ieri. Amîndouă scrisorile merită să fie transcrise.

„Vei şti, Mioară, că am luat parte la «aşa-zisa rebeliune» Ţie pot să-ţi fac mărturisiri sincere. Cred că eu sunt autorul a cel puţin jumătate din numărul total al morţilor pe care i-a avut armata. Deci merit să mor şi asta am facut-o, nu pentru că aş fi dorit o întronare a regimului legionar pe care nu l-am crezut capabil de o reală conducere, ci pentru ca niciodată n-am avut încredere în această armată, care n-a avut eroi decît creaţi de alţii. Am tras în ea cu satisfacţie, s-o distrug şi aş fi voit acest lucru pentru că sunt urmărit."

A doua scrisoare:

„Eu nu v-am iubit niciodată. Mi-aţi fost aşa de străini. Nu v-am considerat niciodată ca părinţi ai mei, ci doar ca pe o lume în mijlocul căreia m-am trezit şi de care mă simţeam legat ca de ceva care-mi poate oferi un adăpost. Atît şi nimic mai mult. Să nu daţi nimănui de pomană pentru mine.

Dacă auziţi că sunt mort să nu veniţi să mă scoateţi. Nu vreau să fiu dus nici în

biserică şi nici îngropat în cimitir, fiindcă niciodată n-am crezut în ele. Să fiu ars şi cenuşa mea să fie luată în vînt."

Şi iată cum Scînteie Ion, fiu de plugari din Copăceni-Ilfov, scrie, şi plăteşte cu viaţa, o pagină care poate sta oriunde în Dostoievski.

Am recitit de curînd *Jocul de-a vacanţa*. Primele două acte excelente ca mişcare. Actul trei cam „făcut", literar, „languissant", prea minor, aproape leşinat. Şi totuşi încă frumos, deşi piesa, ca mişcare dramatică, după actul doi cade. Ezit de a scrie teatru. Mi-ar trebui puţin curaj — şi mai ales o mai bună sănătate, ca să mă apuc de lucru.

Luni, 24 februarie [1941]

A murit Fabi.

Joi, 27 februarie [1941]

L-am plîns mult, îl plîngem încă, dar îl vom uita, îl uităm. O zi sau două nu m-am putut gîndi la altceva. Îl aveam mereu înaintea ochilor, îl auzeam vorbind, îl vedeam. Acum sunt alte gînduri care revin, care mă preocupă: războiul, comunicatele de pe front, evenimentele zilnice, mari şi mici. Şi printre ele, ca printr-o pînză care se despică brusc, ca printr-o ceaţă care se ridică şi apoi revine — figura lui scumpă.

Era aşa de frumos. Nu mă puteam opri să mă minunez, de cîte ori îl vedeam. „Cum de eşti aşa de frumos, Fabi? Nu e permis. E un scandal." Rîdea copilăreşte, puţin stingherit, puţin ironic. Avea nu ştiu ce gest timid, neîncrezător, încurcat, ca şi cum ar fi spus: „Lasă asta. Să vorbim de altceva."

Ultima oară cînd l-am văzut sănătos, în picioare, a fost la mine — acum vreo două săptămîni. Mă sfîşie gîndul că l-am lăsat atunci să plece aşa de repede. Venise să-i dau cărţi de citit. De ce nu l-am oprit? De ce nu am stat mai mult de vorbă? De ce l-am cunoscut aşa de puţin? De ce nu l-am apropiat mai mult de mine?

Bietul copil, dragul de el! Mi-e aşa de greu să înţeleg că l-am pierdut pentru totdeauna. Mi-e aşa de greu să văd în locul imaginei lui luminoase, de băiat de 16 ani, cu părul blond, mătăsos, cu ochi negri şi cu sprîncene stufoase, care îi barau fruntea, mi-e aşa de greu să văd în locul acestei imagini — un mormînt.

Aştept o dimineaţă frumoasă, ca să-i duc flori.

[Martie]

Miercuri, 5 martie [1941]

Azi-dimineaţă, de la Zeesen, o sonată pentru violoncel şi pian de Schubert (un Schubert melancolic, meditativ). Pe urmă, de la Londra, un delicios mic quartet în F de Mozart, pt. oboi şi coarde. Aseară, tot de la Londra, un quintet de Brahms pentru clarinet şi coarde. Nimic remarcabil. Fad, plat, fără inspiraţie. Într-una din serile trecute, un concert pt. clavecin şi orchestră, prins întîmplător la Viena. Mă întrebam, ascultîndu-l, ce poate fi. De la prima frază, eram fixat asupra epocii: secolul XVIII. Dar cine anume? Am procedat prin eliminare: nu Bach (era prea uşor), nu Mozart (nu era destul de uşor), nu Händel, nu Haydn. Poate un italian? Poate unul din cei doi—trei Bach mai mărunţi? Ultima presupunere mi se părea mai sigură. Aşadar, Philipp Emanuel sau Johann Christian. Şi era într-adevăr, Johann Christian Bach. Mare satisfacţie personală. Măgulit de priceperea mea.

Trupele germane sunt în Bulgaria de trei zile. Filov *(28)* a semnat pactul tripartit şi în aceeaşi dimineaţă — cîteva ore chiar înainte de semnătură — nemţii treceau Dunărea.

---

(28) Bohdan Filov, prim-ministru al Bulgariei, filogerman.

Luni seara, surprinzătoare notă rusească de protest. Dar, cu opunerea sovietică sau fără ea, Europa îşi închide toate porţile, toate ferestrele. Grecia nu va putea să mai reziste multă vreme cu tancurile germane în coastă. Cît despre Turcia, dacă n-a fâcut nimic pînă acum, cred că e prea tîrziu ca să-şi mai apere poziţia în Balcani. Jocul german e mereu acelaşi şi mereu victorios: dislocă solidarităţile posibile, paralizează una cîte una zonele de operaţie — şi pe urmă le ocupă în stupoarea neputincioasă a celor rămaşi încă în picioare, aşteptîndu-şi cu resemnare rîndul. Iugoslavia va cădea curînd. Turcia va renunţa şi ea ceva mai tîrziu. E stupid, e simplist — dar e inexorabil.

Joi, 6 martie [1941]

Am fost să văd *Iphigenia* lui Mircea Eliade. (Trecută în matineurile de joi, cu preţuri populare: 40 de lei cel mai scump loc. Mare cădere, una din cele mai mari, ale Naţionalului.) Piesa mult mai interesantă decît îmi aduc aminte că mi se păruse la lectură. Spectacolul, în schimb, grosolan, fără stil, fără nobleţe. Îngrozitor se joacă teatru în România — şi niciodată nu simţi lucrul ăsta mai crispant decît după o lungă pauză. Voci răguşite, care ţipă, care urlă. Gesturi declamatoare, false. Încercam să reţin numai textul — şi mi se părea cu adevărat frumos. Numai pe alocuri supărătoare intenţiile legionare.

Ascultat pe seară, de la Zeesen, *Trioul* de Beethoven *pentru pian, vioară, şi cello, op. 70 nr. 1, în re.* Combarieu spune despre el: „claire idylle qu'on a comparée à la modeste et jolie sonate en mi bémol".

Terminat *Black Mischief*, roman fantezist de Evelyn Waugh, citit fără dicţionar, dar cu sute de cuvinte necunoscute, peste care treceam fără milă. Dacă aş avea mai multă răbdare, dacă aş fi mai scrupulos, aş face mai mari progrese în engleza mea.

Duminică, 9 martie [1941]

Vis lung, straniu, complicat, cu nenumărate incidente, cu tot felul de oameni uitaţi (mă şi întreb de unde răsăreau: Nene Hainerich de exemplu?...) — imposibil de reconstituit acum. Schema visului o mai păstrez încă — dar teribil de simplificată. Prinţul Niculae e în vizită la mine, în garsoniera mea din Calea Victoriei. Poldy şi Benu sunt cu el sus (dar nu sunt singuri, căci e un fel de recepţie). Eu sunt jos, în stradă, venind dinspre Piaţa Amzei. Îi văd sus la fereastra mea, sau mai mult îi ghicesc, pe Niculae şi Poldy, care mă aşteaptă probabil. Mă lovesc de o maşină foarte mică, un fel de trotinetă, pe care a lăsat-o la marginea trotuarului un general. Intru într-o băcănie (pe trotuarul stîng, unde e dr. Ambrosi) şi cumpăr ţigări şi chibrituri, avînd o mică ceartă cu băiatul care mi le vinde. les de-acolo încărcat cu pachete şi mai ales cu o sticlă de untdelemn. Sunt jenat că cei de la fereastră, de sus, mă văd în halul ăsta. Mă întîlnesc în trecere, dar fără să mă opresc, cu Papa şi Nene Hainerich. Intru, în fine, în casă. Jos, în hol, un grup de domni, strînşi în jurul mesei, comentează parcă intrarea mea. Intru în ascensor, dar în ascensor nu sunt singur, ci cu Cella. Ascensorul urcă un timp neobişnuit de lung. Sunt mirat că n-am ajuns încă. Îi spun Cellei că probabil se întîmplă ceva cu ascensorul nostru. Ne uităm într-adevăr pe fereastră şi observăm că zburăm printre case înalte, necunoscute. Pe urmă, brusc, ne prăbuşim şi murim. Dar moartea noastră nu opreşte visul. Continuăm să luăm parte mai departe la toate cîte se întîmplă, deşi ştim prea bine că suntem morţi. Mai departe nu-mi mai pot aminti nimic.

Marietta Rareş, întîlnită pe stradă, mă opreşte, deşi eu mă pregăteam să trec mai departe, cu un simplu salut. O ascult cum se vaită: Haig e încă arestat, i se aduc tot felul de acuzaţii, depoziţiile actorilor de la Naţional sunt zdrobitoare, e învinuit de comunism

şi rebeliune, Marietta Sadova a fost dată afară de la Conservator, Giza e disperată, i se fac mereu percheziţii acasă etc., etc. Am lăsat-o să vorbească, fără s-o întrerup, fără să replic. Ce pot face mai mult decît să ridic din umeri? Dacă ar fi învins ei, ştiu bine că ar fi fost de zece ori mai sălbateci. Iar suferinţa celorlalţi le-ar fi fost teribil de indiferentă.

Citit, din întîmplare, *Le Dictateur*, al lui Jules Romains. Ce copilărie! Ce naivitate! Poate că în 1926 asemenea lucruri nu erau neapărat ridicule. Dar astăzi, cînd am văzut cîte am văzut...

Vineri, 14 martie [1941]

Terminat ieri, după o lectură intermitentă de cîteva luni, primul volum Balzac din ediţia „Pleiade": *La maîson du Chat-qui-pelote, Le bal de Sceaux, Memoires de deux jeunes mariées, La bonne Modeste Mignon, Un debut dans la vie, Albert Savarus, La Vendetta, Une double familie, La paix du ménage, Madame Firmiani, Étude de Femme.* Va fi greu să continui a citi totul, în ordine cronologică. Nu ştiu cînd voi mai putea face o lectură sistematică din Balzac. (Ar trebui cam un an!) Dar ca să nu las lucrurile încurcate, sunt decis să citesc acum romanele tipice (*Eugenie Grandet, Père Goriot, Le lys dans la vallee* etc.) şi să las restul pentru altă dată.

Mircea (spune Rosetti) numit la legaţia din Madrid. Nici nu mai vine în ţară. De la Lisabona pleacă direct la noul post *(29)*. Va fi astfel cruţat să ia atitudine. Iar mai tîrziu va putea să fie la fel de bine într-un cîmp sau în celălalt.

(29) Eliade a rămas pînă la sfîrşitul războiului la legaţia română de la Lisabona.

Războiul de primăvară a început, se pare. Mari bombardamente la Londra şi Berlin în aceeaşi noapte.

Legea Roosevelt pentru ajutorarea Angliei a intrat în vigoare de trei zile. Surdă enervare la Berlin. „Evreii sunt vinovaţi", spune corespondentul german al *Universului.* Nu m-aş mira să avem, ca replică şi diversiune, un nou val antisemit.

Mereu visuri lungi, complicate, fantastice, aproape în fiecare noapte, par le uit înainte de a le putea însemna.

Duminecă, 16 martie [1941]

Ieri, un an de la moartea lui Nae Ionescu. Parastas la Biserica Visarion, interesant ca adunare de oameni, dar trist prin amintirea atîtor lucruri, la care te silea să meditezi. Acum două luni, înainte de „rebeliune", eroarea politică a lui Nae Ionescu, inutila lui aventură, încă nu era atît de ratată cît pare azi. Figuri vechi de la *Cuvântul*: Onicescu, Devechi, Voglberg, Alexandru Devechi, Pretorian. Toţi îmbătrîniţi. Aveam impresia că e mai mult parastasul lor.

Pe urmă cîteva figuri vizibil legionare: bărbi recente, căutături misterioase, tineri disperaţi cu părul vulvoi. Undeva, în primul plan, soţia lui Codreanu, către care se îmbulzea diversă lume, ca să prezinte omagii. Ce căuta Nae Ionescu între oamenii ăştia? Ce avea comun cu ei?

Dineu amical aseară la arhitectul Cantacuzino. Impresia ciudată că mă aflu într-un alt oraş, cu cărţi, cu tablouri, cu oameni prietenoşi, fără război, fără nemţi, fără Hitler.

Discurs al lui Roosevelt astă-noapte, violent antinazist, plin de încredere, anunţînd cu certitudine victoria. Stăm agăţaţi de aparatele noastre de radio şi trăim într-o lume atît de depărtată de noi, şi pe care o considerăm a noastră. Pe urmă ieşim pe stradă şi ne

trezim într-un oraş cu trupe germane — prizonierul lor.

Mă gîndesc mereu la piesele mele de teatru, fără să mă decid a începe să lucrez. E adevărat că piesa cu ziarişti trebuie lăsată să se precizeze, să capete contur. Materialul e bogat, dar nu-i văd încă scheletul. Uneori mi se pare că ar putea să devină ceva mai grav şi mai consistent decît o simplă comedie de mediu bucureştean. În fond, modul în care Nae a venit la *Cuvântul* şi a sfîrşit prin a deveni stăpîn nu este o aventură de teatru? Dar piesa „Grodeck" e destul de precizată şi aş putea, în orice caz ar trebui, să pornesc la lucru.

Marţi, 18 martie [1941]

Textul Legii chiriilor apărut azi-dimineaţă în ziare, deprimant. Nu ştiu de ce măsurile antisemite „legale" mi se par mai întristătoare, mai umilitoare decît bătăile, decît spargerea geamurilor. Poate că, în fond, ca avertisment, legea asta va prinde bine. Ne aminteşte din nou toate ameninţările care sunt mereu prezente. Evreii uită aşa de repede, cu atîta inconştienţă, cu atîta copilărie, încît trebuie să le aducă cineva aminte din cînd în cînd care este destinul lor.

Toată ziua am fost trist. Mi-e inima grea — şi nu pentru faptul în sine că va trebui să plătesc o chirie peste puterile mele, că va trebui poate să renunţ la garsonieră, că va trebui să umblăm cine ştie cît pînă a găsi o casă în care să ne mutăm, ci pentru toată această stupidă, inutilă cruzime, al cărei singur scop este de a face rău şi de a batjocori, pentru plăcerea de a face rău, pentru plăcerea de a batjocori...

A murit, la Cannes, Titulescu. Nu l-am cunoscut, nu l-am auzit niciodată vorbind, n-am avut simpatie personală pentru el şi nici admiraţie politică. Am fost mai mult înclinat să cred în cabotinajul lui puţin isteric (sunt unele imagini de la *Cuvântul* care perzistă în mine). Nici prin Maryse şi Gheorghe *(30)*, nici prin Sacha Roman *(31)*, nici prin Aristide — care mi l-ar fi putut face mai familiar — nu m-am apropiat cu nimic de el. Îmi aduc doar aminte de acea dimineaţă de la sfîrşitul lui septemvrie 1930, cînd l-am văzut la Geneva, prezidînd adunarea generală a S.D.N.-ului *(32)*, în Bâtiment électoral. Era aşa de mult soare, eram atît de tînăr, veneam de la Annecy, mă întorceam la Paris. Totul era liber înaintea mea, totul era deschis şi posibil. Quantum mutato ab illo...

(30) Gh. Nenişor era nepot de soră al lui N. Titulescu.

(31) Avocatul Sacha Roman fusese un timp secretarul lui N. Titulescu.

(32) În 1930 şi 1931 Titulescu fusese ales preşedinte al sesiunii plenare a Ligii Naţiunilor (Societe des Nations) cu sediul la Geneva.

Vise absurde în fiecare noapte. Mi le povestesc în gînd, cînd mă trezesc buimăcit, îmi promit să le scriu, şi pe urmă le uit. Azi-noapte m-am visat soldat, undeva pe zonă. Eram cu Picu Mironescu şi cu maiorul Răceanu, care la început mi se părea că devenise locotenent-colonel. Orice vis în care mă văd soldat e un coşmar. Alaltăieri noapte, un vis cu desăvîrşire comic. Eram cu Poldy într-un tramvai la Brăila şi mergeam să vedem o statuie a lui Take Ionescu. Cînd tramvaiul s-a oprit, ne-am întors indignaţi spre vatman sau spre conductor ca să-i cerem socoteală de faptul că statuia dispăruse. Vatmanul era doctorul Dumitrescu-Brăila. Ne-a spus să coborîm, că totuşi statuia e acolo. Am găsit într-adevăr o foarte frumoasă statuie de marmură (neagră — mi se pare) şi am privit-o multă vreme.

Tot la Brăila m-am visat într-una din nopţile trecute, cu Nina. Mergeam pe Bulevardul Cuza spre Dunăre. Cam unde e Biserica Luterană se afla o închisoare militară, unde era închis Mircea. În curte se plimbau tot felul de deţinuţi. Am intrat într-un birou şi de acolo am telefonat unui funcţionar (numele lui era Constantinescu, dar mai avea un

nume cam ridicul, Policarp, parcă, sau aşa ceva). Cînd am ol de acolo, se ridicau nişte drapele şi, printre ele, patru drapele neer ~ semn că se executaseră patru condamnaţi. Dar toate, toate visele su~t mult mai complicate decît izbutesc să le notez. Prin însuşi faptul că le scriu, le simplific.

Seară Händel, cu totul din întîmplare. Mai întîi de la Geneva, cîteva coruri şi un foarte frumos, lung concert pentru orchestră de coarde. Iar apoi — imediat — de la Londra, cîteva arii de soprană şi în fine un trio pentru 2 viori şi pian. Totul foarte frumos, grav şi liniştitor.

Vineri, 21 martie [1941]

Seară de muzică, cum n-am mai avut de mult. De la München, cîntat de orchestra Mozarteum din Salzburg, *Concertul pentru pian şi orchestră în do major* de Mozart, iar la sfîrşit, un *andantino* dintr-o Simfonie „pariziană" în sol major. Am trecut pe urmă, imediat, la Londra („home service"), unde printr-o coincidenţă fericită (ca şi deunăzi cu Händel...) se dădea tot un concert Mozart: mai întîi un concert pentru pian şi orchestră şi pe urmă menuetul din *Kleine Nachtmusik* (pe englezeşte: *Little evening serenade*). Tot de la Londra, în continuare, în timp ce scriu nota aceasta, un concert de muzică spaniolă: piese mici pentru orchestră de Granados, Albeniz, De Falia.

Duminică, 23 martie [1941]

E probabil că voi fi silit să-mi părăsesc garsoniera. Pretenţiile proprietarilor mei mă sperie. Nu cutez să-mi iau obligaţii atît de mari, cînd întreaga mea situaţie (dar e asta o „situaţie"? cuvîntul mi se pare de batjocură) e în aer.

Ştiu bine că a mă muta de aici însemnează o teribilă dezordine în întreg felul meu de viaţă, dar, oricum se vor petrece lucrurile, va trebui să mă resemnez şi mă voi resemna. Să nu uit că suntem în război.

„Să nu uit" — vorba vine. Parcă pot uita? Îl simt prezent în toate gîndurile mele, pas cu pas, minut cu minut. Uneori e o durere vie, o durere fizică, un fel de sufocare nervoasă. Şi aşa trec zilele, una cîte una, încet, greu...

Titu Devechi văzut ieri-dimineaţă. Mai obosit, mai slab, mai cărunt. A fost bolnav. Nu cred că evenimentele politice l-au lovit prea rău. E mereu sceptic, glumeţ, agreabil. Cred că pe mine războiul m-a îmbătrînit mult mai mult. Îl ascultam vorbind, explicînd lucrurile, oferind soluţii — şi îmi venea să rid de naivităţile pe care le spunea. Aveam sentimentul că ascult un băiat foarte tînăr, pe care nici nu te oboseşti să-l mai întrerupi. Singurul lucru pe care ai vrea să i-l spui este: „lasă, o să mai trăieşti, o să creşti mai mare şi o să vezi...".

Mi-a făcut plăcere însă să aflu că Devechi, pentru care astă-toam-nă victoria germană era sigură în mod absolut, începe să aibe îndoieli. „Dacă nu înving pînă în noiembrie, atunci nu mai pot învinge."

Ieri, Iugoslavia părea înfrîntă. Cu oarecari concesii formale, cu oare-cari menajamente de principiu, dar înfrîntă. Pactul tripartit urma să fie semnat chiar ieri, cel mai tîrziu azi. Dar azi lucrurile par din nou întîrziate. Mai mult decît „întîrziate", nu cred. Se încearcă o rezistenţă de ultim moment. Demisii din guvern, întruniri de protestare, memorii, telegrame, manifestaţii.

Şi totuşi vor semna.

Strania senzaţie de a intra într-un mare restaurant cu lumină, cu lume multă, cu muzică. E parcă o lume ireală, un decor de teatru, ceva în afară de întreaga noastră viaţă.

Am fost la „Cina" cu soţii Zissu. (îmi jur că e ultima oară cînd ies cu ei în oraş. Pe cît posibil, îi voi evita de aici încolo. Ea este tipul însuşi al jidoavcei parvenite. Cît de dragi îmi devin, prin contrast, necăjitele mame din Văcăreşti şi Dudeşti, cît de scumpă îmi este, o dată mai mult, Mama, mama mea, aşa de simplă, aşa de bună...)

Am ieşit ameţit de la „Cina". Am mîncat tot timpul cu remuşcări. Mi-era ruşine. Mă simţeam vinovat.

E de neînţeles acest Zissu, teoretician al unui naţionalism evreiesc integral, şi care iese totuşi seară de seară la cinematograf şi restaurant, două luni după pogrom,

Miercuri, 26 martie [1941]

Iugoslavia a semnat ieri la Viena pactul tripartit. Ezitările n-au servit la nimic, iar remuşcările nu pot repara nimic. Jocul se joacă mereu la fel. Am ascultat la radio, ieri după-masă, ceremonia semnării. Discursul lui Tvetkovic în sîrbeşte. Singura notă — sentimentală însă — de „independenţă". Urmează Turcia la rînd. Dar mai întîi ar trebui să vină — şi e foarte de crezut că va veni — ocuparea Greciei de către trupele germane. Turcii, care acum par dispuşi să reziste (şi în vederea aceasta îşi asigură spatele, prin declaraţia de neagresiune cu ruşii publicată ieri), vor ceda poate şi ei totuşi, în momentul în care trupele germane, liberate de pe frontul grec, vor fi disponibile. Aceeaşi comedie, într-un număr nesfîrşit de acte identice.

Mai tîrziu, mult mai tîrziu, se va scrie poate un studiu special despre un fenomen straniu, specific acestor timpuri: cuvintele îşi pierd sensul, devin fără densitate, fără conţinut. Cine le rosteşte nu le crede; cine le aude nu le înţelege. Dacă ai lua vorbă cu vorbă şi ai analiza gramatical, sintactic, semantic atitea şi atîtea declaraţii pe care le găseşti aproape zilnic în ziare şi le-ai confrunta cu faptele la care se referă — ai vedea că într-adevăr divorţul între cuvînt şi realitate este absolut. Gînduri (prost scrise) care nu-mi vin pentru prima oară, dar pe care azi mi le prilejuieşte o frază din discursul de ieri al Generalului. „Acei ce au reînviat în lumea de azi, în raporturile lor cu acei lipsiţi de apărare, teroarea şi sălbăticia barbară a lumii de altădată vor fi să fie singurii înfieraţi de contimporani şi pedepsiţi de istorie după cum merită."

Dinat aseară cu Vişoianu, Gina Strunga, Ghiţă Ionescu (ultimul, dispărut complet în timpul legionarilor — cînd cred că încerca să se „adapteze" — şi revenit acum din senin, comme si de rien n'était). Lucruri uimitoare povestite de Vivi despre Gheorghe şi Maryse Nenişor, care se pare rămîn singurii moştenitori ai lui Titulescu, pretinde Vivi, în urma unor maşinaţii satanice ale lui Gheorghe. Bietul Gheorghe satanic!

Emoţionantă Leni, duminică seara, cînd serba la ea acasă un an de la ultima ei premieră. „Dacă nu joc teatru în toamnă, mor. Nu mai pot să rezist." A învăţat să cînte la acordeon, şi cînd a vrut să ne arate ce ştie, avea lacrimi de nelinişte, ca la o adevărată premieră.

Dar mai emoţionant Eugen Ionescu, venit din nou ieri-dimineaţă la mine, disperat, fugărit, obsedat, neputînd suporta gîndul că poate îl vor da afară din învăţămînt. Un om sănătos care află brusc că are lepră poate înnebuni. Eugen Ionescu află că nici numele de „Ionescu", nici un tată incontestabil român, nici faptul de a se fi născut creştin — şi nimic, nimic, nimic nu poate acoperi blestemul de a avea în vinele lui sînge evreiesc. Noi, cu lepra asta scumpă, ne-am obişnuit de mult. Pînă la resemnare şi uneori pînă la nu ştiu ce tristă, descurajată mîndrie.

Citesc de cîteva zile Shelley. Mare bucurie de lectură.

Joi, 27 martie [1941]

Năucitoare lovitură de stat în Iugoslavia. Regele Petru preia — la 17 ani — puterea. Regenţa se demite. Prinţul Paul fuge în streinătate. Şeful Statului-Major formează un nou guvern în care intră Macek şi cei trei miniştri sîrbi care nu demisionaseră protestînd împotriva pactului Bipartit. Tvetcovic, Cincar Marcovic, arestaţi. Stupoare şi pe urmă delir! Pe stradă simţeai agitaţia nervoasă din zilele mari, decisive. Asta

la Bucureşti. Dar ce trebuie să fie la Belgrad! În mai puţin de 12 ore, peste noapte, întreaga situaţie din Balcani e răsturnată. Şi poate nu numai în Balcani... M-am zbătut toată ziua de nerăbdare, de curiozitate, de speranţă, de aşteptare. Sunt obosit de prea marea surpriză!

Keren ocupat azi de englezi, după un asediu de 3 săptămîni. Restul Eritreei va trebui să cadă acum mult mai uşor, aproape automat.

Tot azi a căzut Harar, în Abisinia. Vestea a venit tîrziu, seara, ca şi cum ar fi vrut să încoroneze o zi atît de bogată în evenimente.

N-a fost totuşi ultima veste a zilei. La 11 1/2 noaptea — adineauri — Radio Bucureşti a anunţat că proprietăţile imobiliare evreieşti sunt expropriate. Casele luate de la evrei vor fi date profesorilor, ofiţerilor, magistraţilor etc. Ce mă îngrijorează nu e măsura în sine (căci nimic nu are importanţă şi singurul punct de vedere esenţial este: războiul), ci faptul că guvernul, luînd o măsură antisemită atît de gravă, sare peste o întreagă scară progresivă de lovituri antisemite, pe care le-ar fi putut da într-o serie de diversiuni gradate. Ce mai poate urma după o asemenea expropriere? Poate organizarea unui ghetto. Dar pe urmă? Pe urmă nu mai rămîne decît pogromul.

Şi mereu, astăzi ca şi ieri, astăzi mai mult decît ieri, mai mult decît oricînd, îmi repet că singurul lucru care contează e să rabzi, să rezişti, să aştepţi. E o chestiune de timp. Dacă eşti viu, dacă rămîi viu — tot restul va trece.

Vineri, 28 martie [1941]

Îndurerat de ce s-a întîmplat aseară, îngrijorat de ce se va mai întîm-pla de aici încolo. Altă dată — chiar sub legionari — antisemitismul era bestial, dar în afară de lege. Era oarecum scuza lui. Şi oricînd — măcar de formă — puteai să apelezi la autoritatea de stat. Un minim de dreptate era păstrat în măsurile oficiale. Acum şi sentimentul ăsta

— oricît de precar — al unei justiţii oficiale e pierdut. Toate ziarele de azi-dimineaţă publică în prima pagină, cu titluri enorme, vestea exproprierii evreilor. Restul ştirilor (războiul, cuceririle din Africa, lovitura de la Belgrad...) sunt undeva pe la coadă. Ce e important în România, astăzi, vineri 28 martie 1941, este că evreilor li se iau casele*. Restul n-are nici o însemnătate!

** Anulată formularea: „evreii rămîn fără case".*

Încă o dată, azi-dimineaţă, dar mai ascuţit, mai dureros decît oricînd, în clasă *(33)*, vorbind elevilor mei despre „literatură" şi încă despre cea română, am simţit cît de inutil, cît de absurd ne agăţăm de lucruri care nu mai au pentru noi nici sens, nici realitate. În clasa VIII băieţii dădeau teze. I-am pus să scrie despre „sămănătorism". Dar pe urmă, privindu-i cum scriau — cu atîta seriozitate! — aplecaţi asupra caietelor lor, am simţit un sentiment de milă frăţească pentru munca lor, pentru timpul lor pierdut, pentru tinereţea lor în fiecare zi exasperată. Erau printre ei atîţia băieţi ai căror părinţi rămăseseră peste noapte ruinaţi, pe drumuri, printr-un simplu decret — iar ei acum scriau despre „probleme de literatură română". Grotesc!

(33) Din acest an, Sebastian era angajat ca profesor suplinitor la liceul evreiesc „Cultura B",

înfiinţat în 1940.

Camil Petrescu se vaită că probabil lui nu i se va da nici una din casele luate de la evrei.

— Mie nu mi se dă niciodată nimic — spune el descurajat.

— Ei bine, de astă dată — răspund eu — chiar dacă ţi s-ar da, sunt corivins că nici n-ai primi!

— Să nu primesc? De ce să nu primesc?

Vorbea cu atîta linişte, încît am înţeles nu numai că nu vedea nici un motiv să nu-şi însuşească o casă care nu-i aparţine, confiscată de la un evreu, dar că aşteaptă să i se dea o asemenea casă, şi că va fi pentru el o deziluzie dacă nu i se va da.

Marietta Sadova internată de cîteva zile la Tîrgu-Jiu. Se pare că în ultimul timp se agita ca în plină rebeliune. Nu ştiu de ce mi se pare că e ceva comic în aventurile ei politice.

La Marsilia, astăzi, 10.000 de francezi au manifestat pentru Iugoslavia. Poliţia i-a împrăştiat cu greu. Europa întreagă jubilează în tăcere, în taină. La Roma şi Berlin, tăcere încurcată. Lovitura de la Belgrad a compromis tot programul vizitei Matsuoka *(34)*. Cred că nemţii vor încerca să plătească sîngeros neaşteptata lovitură ce le-a fost dată.

De la Geneva, astă-seară, *Missa solemnis* de Beethoven. Un ceas de linişte.

(34) Yasuke Matsuoka, ministrul de Externe al Japoniei.

Sîmbătă, 29 martie [1941]

Scurtă convorbire cu A. B. în maşină, întorcîndu-ne acasă. Îmi aminteşte (cu extremă delicateţă de altfel) că înţelegerea noastră a fost valabilă pe timp de şase luni şi că prin urmare s-a terminat. De la 1 aprilie mai departe sunt în aer. Dintr-o dată, ca o bruscă sufocare, resimt toată spaima sărăciei, a mizeriei*.

** Paragraful mai conţinea o frază (ceva mai mult de două rînduri) care a fost anulată prin haşurare foarte apăsată.*

[Aprilie]

Marţi, 1 aprilie [1941]

Mare bătălie navală în Mediterana, 150 mile la sud de Creta, în noaptea de vineri spre sîmbătă. Mare, foarte mare victorie engleză. Italienii pierd în mod sigur 3 crucişătoare de cîte 10.000 tone şi 2 distrugătoare de cîte 15-18.000 tone. Un mare vas de luptă de 35.000 tone, aşa de rău lovit, încît nu se ştie dacă a apucat să se refugieze într-un port. Încă un crucişător şi un distrugător sunt presupuse de asemeni pierdute, 1.000 de ofiţeri şi marinari italieni şi germani, pescuiţi de englezi şi depuşi în Grecia. În regiunea bătăliei au rămas alte sute, sau poate mii de italieni în luptă cu valurile. Englezii nu pierd decît două avioane. Întreaga flotă care a luat parte la luptă s-a întors la Alexandria, fără nici o zgîrietură („without a scratch"). Amiralul Cunningham a dat cel mai scurt ordin de zi posibil: „Well done". În Eritreea, englezii continuă drumul spre Asmara şi sunt la jumătatea drumului, dincolo de Keren. În Abisinia au ocupat Diredaua şi se îndreaptă acum, din mai multe direcţii, spre Addis-Abeba.

În timp ce italienii pierd pe toate fronturile, germanii, în marea lor tăcere, pregătesc probabil ofensiva. E acelaşi mister din primăvara trecută, din care poate izbucni în orice clipă cine ştie ce năucitoare lovitură. Unde însă? În Iugoslavia, e foarte probabil, ba chiar

sigur. Jocul acolo începe să se clarifice. Se încearcă a se provoca acolo o diversiune croată, care ar putea juca, în descompunerea eventuală a Iugoslaviei, rolul jucat de slovaci în nimicirea Cehoslovaciei. Dar chiar dacă lovitura nu va reuşi în modul acesta — oricum şi în orice mod o lovitură germanii tot trebuie să dea. Suntem în 1 aprilie. Întoarcem foaia de calendar cu un sentiment dublu, de uşurare (a trecut o lună din primăvara asta) şi de anxietate (suntem în plină primăvară: lucrurile multă vreme nu mai pot rămîne pe loc).

Neaşteptată vizită, ieri, a lui Madeleine Andronescu, însoţită de Titel. Plăcerea sinceră de a afla că sunt unii oameni care se gîndesc totuşi la tine — deşi nimic nu-i obligă la asta, nici măcar o fostă prietenie.

Miercuri, 2 aprilie [1941]

Asmara a capitulat ieri. E probabil că nici Masaua nu va rezista. O rezistenţă în Eritreea nu mai e posibilă.

Ziarele bucureştene arătau pînă ieri o simpatie cu totul nedisciplinată pentru noul regim din Iugoslavia. Fotografia regelui Petru era publicată cu comentarii elogioase, iar titluri mari anunţau: „ordine perfectă în Iugoslavia". Astăzi toate ziarele vorbesc de „atrocităţile de la Belgrad", „dezastrul inevitabil", „provocările sîrbeşti". Nemţii îşi pregătesc atacul, după tipul cunoscut. Întîi o intensă propagandă asupra populaţiei germane martirizate (ca în Sudeţia, ca în Polonia...), pe urmă — probabil — un accident de frontieră şi, în fine, invazia. Nici măcar nu se obosesc să inoveze.

Am impresia că sunt mai puţini nemţi în Bucureşti. Se pare că se fac mişcări repezi de trupe spre frontierele iugoslave. S-ar putea ca atacul să se pornească simultan dinspre Bulgaria, România şi Germania.

Lilly Popovici întîlnită azi-dimineaţă pe Calea Victoriei. Cred că era mai mult jenată decît bucuroasă. Pretinde că Marietta a fost arestată în urma unui denunţ al Marioarei Voiculescu. Am condus-o pînă la „Nestor". Trecea pe lîngă noi un ofiţer neamţ.

— Nu pot să-i sufăr— spunea Lilly. Îi urăsc. Mi-e ruşine. Cînd mă gîndesc la sîrbi şi la greci — mi-e ruşine de noi.

Am ascultat-o fără s-o aprob sau s-o dezaprob. Am vag impresia că în timpul Legiunii trebuie să fi fost mai puţin intransigentă. Rolul de Clitemnestră legionară — pe care l-a jucat şi în piesa lui Mircea — îi merge foarte bine.

M-am gîndit astăzi la o comedie politică în trei acte, care să se petreacă la Bucureşti, în 1848, în timpul revoluţiei. S-ar putea spune astfel, sub un amuzant camuflaj de epocă, o sumă de lucruri actuale.

De ce toată lumea care mă vede se sperie de cît de prost arăt? „Ai slăbit! Ai îmbătrînit!" — mi se spune mereu. Şi nu-mi face nici o plăcere.

Cu cît se apropie 23 aprilie, gîndul de a trebui să-mi părăsesc garsoniera devine mai apăsător. Mi-ar trebui 100.000 de lei, ca s-o pot duce pînă-n toamnă. Dar cum? Dar de unde?

Joi, 3 aprilie [1941]

„Comedia politică" la care mă gîndeam ieri a devenit astăzi mai puţin vagă. Plimbîndu-mă pe stradă, mă amuzam astă-seară să imaginez lucrurile, să le precizez. Piesa s-ar putea numi „Libertate". Ar avea mai multe acte şi în orice caz mai multe

tablouri. Un tablou la Bucureşti, într-o redacţie de ziar revoluţionar. Un alt tablou la consulatul francez. Un altul — după represiune — undeva la o moşie, unde tînărul erou al comediei se refugiază. Ca să scriu piesa, ar trebui să studiez în prealabil epoca: ziare ale timpului, o istorie a mişcării, documentele, proclamaţiile... Nu mă gîndesc să fie un lucru prea grav. O uşoară comedie de politică şi de amor.

Benghazi reocupat de italieni! Nu credeam posibilă o asemenea întoarcere de situaţie. Ea mă trezeşte din euforia provocată de ultimele evenimente. Aşadar, războiul este încă totuşi foarte lung.

Vineri, 4 aprilie [1941]

Actul I din „Libertate" (dacă o voi scrie cîndva) nu se va petrece, cum proiectam ieri, într-o redacţie de ziar — ceea ce ar prezenta un dublu inconvenient: 1) dificultatea de a face o „redacţie" într-un Bucureşti de la 1848 (nici măcar nu ştiu dacă exista aşa ceva), 2) compromiterea prin repetare a „comediei de presă", la care mă gîndesc mai de demult şi la care n-aş vrea să renunţ. Acest prim act s-ar putea petrece mai bine într-un birou de autoritate publică — ceea ce mi-ar da prilejul să arăt schimbarea de regim, surprinsă în chiar momentul preluării puterii.

Scriu nota de mai sus, dintr-un fel de obligaţie de copist. Azi-dimineaţă aş fi scris-o cu bucurie. Eram încă amuzat de gîndul piesei, care era prezent, viu. Dar acum e seară şi, după această lungă zi care a trecut (încă o zi, încă o zi, încă o zi — şi toate sunt lungi...), mă simt obosit, extenuat, covîrşit de tot ce se întîmplă, de tot ce ne aşteaptă, de tot ce nu mai am nervi să suport, să ascund, să tac. Şi în asemenea seri gîndul că s-ar mai putea să scriu cîndva literatură mi se pare stupid. Mă simt groaznic de bătrîn, de uzat.

Sîmbătă, 5 aprilie [1941]

Retragerea englezilor de la Benghazi mi-a dat o noapte de insomnie. Era un front pe care-l socoteam lichidat. Lovitura mi s-a părut grea nu prin ea însăşi, ca pierdere teritorială, ci prin semnificaţie. Aşadar, era posibil ca la Tripolis să se recreeze o forţă ofensivă, să se primească noi trupe şi materiale, să se pregătească un contraatac — şi englezii, cu legendara lor proastă informaţie, sa nu ştie absolut nimic. În aşa hal nimic, încît să-şi retragă toate trupele* spre Eritreea şi poate spre Grecia, lăsînd Cirenaica neapărată. E posibil acum ca întreaga Cirenaică să recadă în mîna italienilor, dublaţi de nemţi. O luptă pentru recucerirea ei va trebui dată din nou — cine ştie cînd? — după completa ocupare a Eritreei şi Abisiniei, dar e de văzut dacă între timp, izbucnind războiul în Iugoslavia, englezii vor mai avea trupe disponibile de trimis în Libia. Toate aceste raţionamente le fac azi. Ieri, şi mai ales alaltăieri, eram incapabil să fac vreun raţionament. Mă deprimase prea mult vestea atît de neaşteptată!

În Abisinia**, englezii au ocupat astăzi Adua. Înaintarea spre Addi Abeba continuă.

** Anulat: „şi să lase Cirenai[ca]".*
*** Anulat: „Eritreea".*

Zi de vară. Cald ca în iunie. Mă gîndesc cu nostalgie la Balcic. Dimineaţa, plimbare cu Madeleine Andronescu pe la Lacul Floreasca. E agreabilă şi amuzantă — dar ştiu bine că mă voi obosi repede de ea. I-am spus cu sinceritate că nu-mi place să cunosc oameni. Şi într-adevăr nu-mi place. N-am ce să le cer, n-am ce să le dau.

Duminică, 6 aprilie [1941]

Proclamaţie germană anunţînd războiul contra Iugoslaviei. Seamănă perfect cu proclamaţiile date înaintea invaziei Poloniei, Norvegiei, Belgiei, Olandei. „Trupele

germane au primit ordin să restabilească ordinea în Balcani" — spune Hitler. Sîrbii vor rezista. Dar cît? În momentul acesta trupele germane au atacat Iugoslavia şi Grecia. Nu se poate şti deocamdată nici pe unde, nici cu ce forţe. Pînă diseară vom avea ştiri.

Seara

Belgradul bombardat de două ori, dimineaţa şi după-masa. Comunicaţiile întrerupte. Postul de radio mut. Nici o ştire directă de acolo. În Grecia, atacul se dă prin Tracia şi Macedonia. Pentru moment, se pare că înaintarea acolo nu e fulgerătoare. Ruşii au semnat aseară cu sîrbii un pact de neagresiune şi amiciţie. Turcia rezervată. Nu cred că va întreprinde ceva, înainte de a fi direct atacată. Addis-Abeba a fost cucerită de englezi. E o veste care ieri mi s-ar fi părut de extremă semnificaţie, dar care acum, sub avalanşa noilor fapte întîmplate, nu ne mai emoţionează.

Luni, 7 aprilie [1941]

Mereu nici o veste de la Belgrad. Comunicatele germane nu dau nici o indicaţie geografică (pînă unde au înaintat? pe unde?), iar comunicate iugoslave nu sunt. Mă tem că în Iugoslavia se va repeta campania din Polonia. Bombardamente masive, care dezorganizează comunicaţiile, taie legăturile, dizlocă armatele, fărîmiţează ţara înainte de a fi putut măcar să ia cunoştinţă de existenţa războiului. Despre un atac iugoslav spre Albania (singura acţiune ce era de aşteptat), nici un semn pînă acum. E posibil ca întregul război din Iugoslavia să fie terminat în 5-10 zile, fără nici o bătălie propriu-zisă şi în orice caz fără ca un „front" să aibe timpul de a se desemna. Poate că în Grecia lucrurile vor decurge altfel. Salonicul va cădea probabil repede, dar spre sud e cu putinţă să se stabilească un front. Şi e singurul lucru care contează. La urma urmelor, nimeni nu e destul de nebun să spere ca nemţii nu vor ocupa Grecia, întrebarea este: în cît timp? cu ce pierderi? Dacă războiul din sud-est i-ar ţine pe nemţi aici 4-5 luni, obligîndu-i la eforturi şi sacrificii serioase, războiul acesta — chiar victorios — ar fi pentru ei o foarte proastă afacere. Dar dacă termină repede aici, atunci el ar putea fi în aprilie 1941 cam ceea ce a fost în aprilie 1940 războiul din Norvegia: prologul unei mari ofensive în mai-iunie, pe frontul decisiv din Occident.

Sunt plin de temeri şi griji, pe care nu mi le pot ascunde. Mă şi irită optimismul celorlalţi. Sîmbătă seara am dinat la Alice Th. cu Branişte *(35)*, Hillard *(36)* şi Aristide. Toţi trei, siguri de victorie (e adevărat că nu începuse încă noul atac german). Pentru ei nu încape îndoială. Eu însă sunt terificat de tot ce se poate întîmpla. Încep din nou zilele şi nopţile groaznice de anul trecut?

Ciudate bombardamente iugoslave (dar sunt iugoslave?) la Sofia, Timişoara, Arad şi Budapesta. Nici stricăciuni, nici victime. „Provocare" — strigă Berlinul. Se spune că nemţii ţin neapărat să arunce asupra sîrbilor Bulgaria, România şi Ungaria. Ieri şi alaltăieri s-a vorbit mereu despre mobilizare generală.

(35) Tudor Teodorescu-Branişte, ziarist şi scriitor.

(36) Richard (Ricci) Hillard scria comentariile politice în Revista Fundaţiilor Regale.

Aseară, la Ateneu, un *Matthăus Passion* de război. Multe tăieturi, care reduceau întregul oratoriu cam la o treime. Lipsea între altele „Ich will bei meinen Jesu wachen".

Marţi, 8 aprilie [1941]

Un comunicat grec anunţă că iugoslavii se retrag pe frontul din sud şi descoperă aripa stîngă elenă. Nici o indicaţie despre o rezistenţă coherentă iugoslavă.

Angoissă, tristeţe, singurătate apăsătoare. Şi peste toate, voinţa — mai mult „principială" — de a rămînea totuşi în picioare.

Miercuri, 9 aprilie [1941]

A căzut Salonicul. Întreaga armată greacă din Macedonia răsăriteană rămîne tăiată de restul ţării. Va fi nimicită sau va capitula: altă ieşire nu există. Belgradul este un morman de ruine. În sudul Iugoslaviei, ca şi în nord, mari distrugeri, mari retrageri, mii de prizonieri. Totul se prăbuşeşte în derută. În Eritreea, englezii au ocupat Masaua, dar în Cirenaica au pierdut Derna. Loviturile groaznice pe care le primesc acoperă şi fac uitate succesele repurtate în tot timpul iernii. Încă o dată Germania face impresia de a fi o putere inexorabilă, demonică, strivitoare. Impresie generală de năucire, de neputinţă.

Zile amare, cu vechiul lor gust de cenuşă, cu lacrimi pe care nu ţi le îngădui din mîndrie. Dar nu pot spune că sunt disperat. Obosit, apăsat, abătut — dar nu ajuns la limita speranţelor.

Joi, 10 aprilie [1941]

Zi de toamnă. Frig, ploaie, umezeală rece de noiemvrie. În casă e cald, dar nu mă mai simt „acasă". Peste 10 zile va trebui s-o predau noului chiriaş. Chiar de sâptămîna viitoare voi începe să-mi transport lucrurile. Încă nu ştiu unde. Mi-ar fi făcut plăcere să am o cameră acasă la mama. Dar apartamentul lor e prea mic ca să-mi poată oferi altceva decît un pat. Nici cărţile, nici masa de lucru, nici dulapul cu haine nu încap acolo. Nu ştiu dacă propunerea pe care mi-o face Sacha Roman (de a-mi da o cameră la el) e destul de serioasă. Nu vreau totuşi să stărui prea mult asupra părerii de rău de a-mi părăsi garsoniera. Mă simţeam bine aici, eram singur, eram destul de „lăsat în pace". Nu ştiu cu ce voi înlocui această singurătate. Un refugiu — pentru moment — voi găsi totuşi undeva. În oricît de proaste condiţii, poate că nu va fi mai prost decît la Valea lui Soare.

Nu pot spune despre mine că sunt prea brav. Mizeria fizică mă sperie, ca şi mizeria morală. Nu sunt făcut pentru a pribegi. Iar dacă la capătul acestei pribegiri nici măcar nu poţi întrevedea odihna, salvarea — la ce bun toată zbaterea, toată suferinţa? Totul e cenuşiu astăzi, totul e dezolat. Aş vrea să dorm un somn lung, toropit, de plumb.

Duminică, 13 aprilie [1941]

Războiul din Serbia e confuz. Nu se poate şti dacă sunt lupte, unde sunt şi între ce forţe. Comunicate iugoslave nu există. Singurele informaţii vin de la Berlin, Roma sau Budapesta. Nici englezii de la Atena nu par a cunoaşte situaţia. Zagrebul a căzut din primele zile. A urmat o proclamaţie de independenţă a unui aşa-zis stat croat. Italienii au ocupat Ljubljana. Pe la lacul Ohrida au făcut joncţiunea cu nemţii. Despre un atac sîrb asupra Albaniei nici vorbă nu mai este. Ungurii au trecut şi ei graniţa iugoslavă vineri, ca să „protejeze populaţia maghiară". Se vorbea ieri şi alaltăieri despre un atac românesc de acelaşi gen asupra Banatului sîrbesc. Pentru moment, presa din Bucureşti, pornită în avantgardă, jubilează că „un stat artificial se năruie". Totuşi o acţiune militară românească împotriva Iugoslaviei pare prea penibilă ca să fie cu putinţă. Nemţii anunţă, astăzi chiar, că au ocupat Belgradul. Nu avem o hartă care să indice situaţia. Mai sunt poate unele puncte de rezistenţă iugoslavă, dar nu se ştie în mod exact unde! Totul e desigur pierdut — în aşa fel încît te şi miri că ocupaţia totală întîrzie. În orice caz, în cîteva zile totul va fi terminat. În Grecia, englezii încep să intre în contact cu germanii. Oarecare rezistenţă eficace se afirmă. Dar nu pot crede că ea va duce la consolidarea unui front. Tot ce se poate face acum în întreg războiul din Balcani este de a se impune nemţilor un mai mare efort şi mai mari pierderi. Dar în nici un caz afacerea nu poate dura mai mult de o lună. Cred că cel mai tîrziu la 1 iunie chestiunea va fi în întregul ei lichidată, iar nemţii vor fi liberi pentru o nouă acţiune. Berlinul anunţă că trapele germane au înconjurat Tobrukul şi, trecînd mai departe, au ocupat Bardia. Iată-i dar pe

nemţi la frontiera Egiptului. Canalul de Suez devine obiectivul lor imediat.

La Moscova, două fapte interesante, mai mult cu semnificaţie ascunsă decît prin ele însele: protest oficial împotriva intervenţiei maghiare în Iugoslavia şi pact de neutralitate cu japonezii. Un război germano-rus devine posibil.

Nu am destulă energie să-i spun Madeleinei că trebuie să-şi vadă de dram. Îmi pare sincer rău că am consimţit joi noaptea să rămînă la mine. A fost încă o noapte penibilă (ca în mai 1938 cu Z.) — cu deosebirea că de astă dată în nici un caz nu poate fi vorba de un amor. Dacă nu vreau noi complicaţii, inutile pierderi de timp şi încurcături fără soluţie — trebuie să tai scurt.

Luni, 14 aprilie [1941]

Germanii sunt la Sollum, unde au loc lupte. Dar între timp garnizoana engleză de la Tobruk mai rezistă. Nu cred totuşi să poată rupe comunicaţiile între trupele germane avansate dincolo de Bardia spre Sollum şi bazele de aprovizionare de la Derna şi Benghazi. Un război în Egipt, pe teritoriu egiptean, pentru Sidi-el-Barani, Alexandria şi poate chiar Cairo, este acum o primejdie imediată. În aşa măsură încît — probabil — generalul Wavell le va cere egiptenilor să lupte şi ei.

În Grecia, frontul anglo-grec ţine încă. Dar e aici un front propriu-zis? Mai degrabă aş crede că, dacă linia lor de apărare rezistă încă, este doar pentru că nemţii n-o atacă. Ocupaţi deocamdată cu iugoslavii, pe care vor să-i lichideze în prealabil, amînă poate pentru mai tîrziu atacul direct asupra frontului anglo-grec. Situaţia seamănă cu momentul opririi germane pe Somme, anul trecut în mai, cînd, pornind atacul spre Dunkerque, au suspendat timp de două săptămîni acţiunea spre sud. O clipă am putut crede atunci că Weygand *(37)* va consolida un front. Care, se înţelege, s-a spulberat scurt, imediat după Dunkerque.

Ştiri neconfirmate că sîrbii ar fi ocupat Durazzo *(38)*, în Albania.

Lecturi bogate în sugestii în legătură cu Revoluţia de la 1848. În ciuda dezastrelor militare, care mă deprimă, în ciuda necazurilor personale, care se adună (mutarea asta care se apropie...), piesa continuă sa-mi fie prezentă, ba chiar să mă amuze.

Terminat azi *La femme de trente ans*. Din cîte romane de Balzac cunosc, cel mai stupid.

---

(37) Generalul Maxime Weygand era comandantul suprem al armatei franceze.
(38) Numele italian al localităţii Durres.

Miercuri, 16 aprilie [1941]

Obsedat de mutarea care se apropie. Casa asta pe care trebuie s-o părăsesc, în care am locuit doi ani şi jumătate, în care n-am fost — ştie unul Dumnezeu — fericit, mi-a devenit totuşi scumpă ca o fiinţă. Mă uit la lucrurile mele, aşa cum sunt strînse aici, şi am impresia că la un loc face ceva viu, o „prezenţă". E o intimitate care se rupe, e o legătură care se desface, e încă o dată un moment din viaţa mea care se termină... Uneori îmi spun că n-am dreptul să mă las deprimat de atîta lucru. Suntem în război şi a pierde o locuinţă comodă pentru alta mai puţin comodă, sau chiar foarte incomodă, nu e o nenorocire. Ba chiar, restrîngîndu-mă, aş putea spune că-mi reduc „suprafaţa de lovire". Că sunt mai puţin expus la lovituri, mai puţin vizibil, mai „camuflat". Şi pe urmă, e o chirie mai puţin. Să spunem că aş fi putut plăti chiria acum: cu ce aş fi plătit-o în iunie? Cînd viaţa devine mereu mai amară şi mai scumpă, cînd banii devin mereu mai puţini — cum vom reuşi să o scoatem la capăt peste două luni, peste trei luni? Toţi împreună, în Antim, vom cheltui mai puţin, vom avea mai mult timp de rezistenţă... Da. Dar alteori

(astă-seară mai ales) îmi spun că o poziţie pierdută e o poziţie pierdută. Că renunţările sunt un fel de pantă înclinată şi cînd porneşti pe drumul lor, la vale, e foarte greu să recîştigi terenul pierdut. M-am zbătut pînă acum să rărnîn la suprafaţă, ca şi cum încă nimic nu s-ar fi întîmplat. M-am zbătut să păstrez totul ca mai înainte. Şi casa asta pe care o părăsesc — este primul lucru pe care îl pierd.

Nu mai urmăresc războiul din Balcani. La ce bun să-mi fac nervi pentru fiecare episod în parte, cînd în întregul ei toată chestiunea este definitiv jucată. Într-o săptămînă, în două sau în patru, germanii vor fi stăpîni şi în Iugoslavia şi în Albania şi în Grecia. Pînă atunci ni se va spune seara că Durazzo a fost ocupat de sîrbi (ca alaltăieri) şi se va dezminţi dimineaţa; ni se va spune dimineaţa că toate armatele iugoslave au capitulat (ca ieri) şi se va dezminţi seara.

În Africa de Nord situaţia neschimbată: adică foarte serioasă.

De trei zile sunt în plin 1848. Citesc documentele revoluţiei, strînse în 6 mari volume oficiale. Cam 4.000 de pagini de rapoarte diplomatice, proclamaţii, manifeste, articole de ziar, scrisori etc. Pasionant şi pitoresc. Cît de mult se pretează epoca unei comedii se poate vedea din *Amintirile colonelului Locusteanu*. Dar documentele adaugă foarte mult peste tot ce cunoşteam sau bănuiam. Materialul e atît de bogat încît devine primejdios. Mă tem să nu mă las sedus de „culoarea locală", de savoarea incidentelor, de hazul anecdotic al istoriei şi să nu mă pierd. Metoda cea bună ar fi să cunosc bine epoca, oamenii, limbajul lor, faptele — dar pe urmă să scriu o comedie cu totul liberă de „adevărul istoric". De altfel, eroul meu nu va fi un personaj real, ci cu totul inventat, jucînd un rol de mîna a doua în revoluţia însăşi.

Joi, 17 aprilie [1941]

Cum să-mi explic faptul că astăzi, în plin război, cu atîtea veşti proaste, cu atîtea griji şi în plus cu obsesia mutării (pe care şi azi-noapte am visat-o ca într-un adevărat coşmar) — cum să-mi explic totuşi că am putut avea o zi întreagă de exaltare literară, de febră, de nerăbdare, de curiozitate nervoasă! Dimineaţa, cînd m-am sculat, am văzut deodată piesa mea („ultima" mea piesă, căci pe celelalte două proiectate le las deocamdată să se depărteze), dar am văzut-o cu o bruscheţe, cu o urgenţă, care nu mi-a dat răgaz nici măcar să mă spăl ca lumea. M-am aşezat imediat la masa de scris şi, „d'un trăit", am schiţat scenariul actului I, dar nu deloc sumar, ci dimpotrivă, cu o mulţime de incidente şi detalii. Abea pe urmă m-am îndurat să intru în baie. Actele II şi III le-am schiţat şi pe ele tot dimineaţa, dar, se înţelege, mult mai sumar! N-am mai avut astîmpăr toată ziua şi pe seară am revenit la manuscris, regăsind încă o dată teribila bună dispoziţie de a scrie de azi-dimineaţă. Am făcut deci — tot cu foarte mare bogăţie de detalii — scenariul actului II. Cred că mîine voi continua cu actul III (pe care de altfel îl văd şi acum destul de bine). Cred de asemeni că, dacă aş fi lăsat în pace (de cine? de viaţă!), aş putea scrie întreaga piesă în 3-4 săptămîni.

Cumplit bombardament la Londra, azi-noapte. Cel mai cumplit de la începutul războiului. Sute de case distruse, spitale, cinematografe, teatre, mari magazine. Şi totuşi acelaşi sentiment decis de a rezista. — „From Greece bad news, from Libya not so good" — spunea adineauri cineva de la Londra.

Vineri, 18 aprilie [1941]

Vinerea Mare! Dar nu am sentimentul că sunt în vacanţă. Şi nu e sărbătoare pentru mine. Zi ploioasă, cenuşie — timp care se potriveşte foarte bine.

Am continuat toată ziua lectura documentelor de la 1848. Păcatul lor este că sunt prea

pitoreşti, prea amuzante şi că, fără să vreau, mă las antrenat. Întru cît priveşte actul I, cred că nu mai e primejdie, căci e prea bine fixat şi ca moment istoric precis (10 iunie 1848, ziua atentatului contra lui Gheorghe Bibescu), şi ca scenariu. Dar actul II (care se va petrece — probabil — în ziua arderii *Regulamentului organic*) e susceptibil să primească multe adăugiri la scenariul schiţat ieri, şi aici mai mult decît oriunde s-ar putea, dacă nu voi fi foarte atent, să mă las copleşit de material. Trebuie, de la punctul de plecare, să fie bine înţeles că nu fac o piesă istorică, şi nici măcar una de evocare istorică. Piesa trebuie înainte de orice să fie o piesă. Adică să aibe o desfăşurare proprie de fapte, independentă de evenimentele propriu-zise ale revoluţiei (în aşa măsură independentă, încît cu aceeaşi acţiune dramatică să se poată eventual scrie aceeaşi piesă, plasată în altă epocă). În definitiv, nu ţin să scriu o comedie a Revoluţiei de la 1848, ci o comedie a revoluţiei, a oricărei revoluţii. Şi dacă m-am oprit la 1848, a fost şi pentru farmecul epocii, dar mai ales pentru neaşteptatele asemănări cu rebeliunea din ianuarie, ceea ce dă loc la un întreg joc de aluzii. Despre o acţiune dramatică mă tem că nu poate fi vorba. Nu e nimic suitor în scenariul plănuit. Ca şi în *Jocul de-a vacanţa*, e mai mult o succesiune de incidente viu angrenate, decît o intrigă propriu-zisă. Mai mult chiar: ca şi în *Jocul de-a vacanţa*, după actul II este o scădere de ritm, o încetinire a mişcării. Va trebui să fiu foarte atent aici. Experienţa primei piese nu trebuie să fi fost inutilă: un act trei slab poate pierde un spectacol oricît de bine pornit. Dimpotrivă, un act trei „tare" poate ridica şi susţine un spectacol, chiar dacă primele două acte au lîncezit.

Sunt mai puţin ameţit ca ieri, ba chiar mai sceptic. Dar ideea piesei îmi place şi îmi dau seama că sunt în ea elemente fericite de teatru. Merg chiar mai departe şi îmi spun că ar putea fi, la Naţional, un mare succes. Tocmai de aceea îmi propun să mă potolesc, să nu mai vorbesc nimănui despre piesă (am şi vorbit prea multor oameni: Leni, Zisseştii...) aşa încît, cînd va fi gata (dacă va fi cîndva gata), să o pot eventual prezenta în mare taină teatrului, prin altcineva, sub altă Semnătură, eu păstrînd un absolut anonimat. E adevărat însă că, fără o schimbare de condiţii generale, semnată de mine sau de altcineva, piesa tot nu s-ar putea juca.

Războiul în Iugoslavia e terminat. Trupe regulate care să mai lupte nu sunt. Încă o dată astăzi s-a anunţat capitularea tuturor trupelor iugoslave — dar de astă dată e probabil adevărat. Frontul grec din Albania a început să cedeze. Grecii au părăsit ieri Climia, după ce acum trei zile părăsiseră Gorica. În Grecia, lupte grele şi o continuă înaintare germană, nu prea rapidă, dar sigură. În Libia, oarecare oprire în loc. La Berlin, noaptea trecută, cel mai greu bombardament englez de la începutul războiului. Dar este o mare deosebire între „cel mai greu" bombardament englez şi „cel mai greu" german. Nici din comunicate nu reiese că bombardamentul de la Berlin s-ar asemăna cu infernul de la Londra. Şi totuşi, totuşi, totuşi...

Duminică, 20 aprilie [1941]

O vorbă a lui G. B. Shaw, citat de Frank Harris: „I shall never have any real influence, because I have never killed anybody, and don't want to."

Ce absurdă întîmplare „amorul" Madeleinei Andronescu! După Nadia, care cel puţin avea scuza vîrstei, Madeleine care nu mai are nici o scuză. Cu cea mai mare simplicitate, cu o totală bună-credinţă, fără trucuri, fără cochetărie, fără cabotinaj, am încercat s-o conving cît de mult se înşală.

În Albania şi în Grecia retrageri continue. S-a evacuat Argirocastro în Albania, s-a cedat Larissa în Grecia. Dar frontul ţine încă.

Seara

Se confiscă aparatele de radio. Astăzi, prima zi de Paşti, operaţia a şi început fără nici un avertisment prealabil. Nu e o surpriză. Era chiar de aşteptat! Dar lovitura mă deprimă încă o dată. Am fost destul de inconştient, destul de copil sau destul de iresponsabil, ca timp de cinci zile să trăiesc cu proiecte literare, să mă las ameţit de bucuria de a scrie, de a face proiecte, de a visa viitoare succese — uitînd tot ce se petrece în jurul meu, uitînd tot ce a fost, tot ce ne aşteaptă, tot ce ne pîndeşte mereu, mereu, mereu. Avem înaintea noastră o lungă vară, care pentru noi va fi teribil de grea. În orice eventualitate, nu poate fi altfel decît teribil de grea. Şi eu mă pregătesc să o primesc ca pe un fel de vacanţă! Cît de stupid pot fi uneori!

Miercuri, 23 aprilie [1941]

Ultima zi în garsoniera mea. Vineri cel mai tîrziu trebuie s-o predau. Mîine ne vom ocupa cu ambalatul lucrurilor, vineri dimineaţa le vom transporta. Pe urmă ne vom sili să ne organizăm de bine de rău o locuinţă în Strada Antim. Am încă momente de tristeţe, de regret — dar trece şi asta, şi mă voi obişnui. M-am obişnuit eu cu suferinţi mai mari, mai adînci.

Toată după-masa am petrecut-o punînd ordine prin hîrtii, manuscrise, scrisori, fotografii. Un fel de bilanţ. Şi peste toate, un sentiment de cenuşe, de viaţă pierdută, de zbatere inutilă. Războiul ăsta, cu angoissa lui permanentă, a acoperit vechile mele nefericiri personale şi le-a făcut să treacă în umbră. Dar cînd mă apropiu iar de ele, dor încă. Într-un fel, printr-o substituire de nenorociri, războiul m-a depărtat puţin de mine şi de oribilele mele taine. Ba chiar mi-a dat raţiuni de a trăi şi de a aştepta — eu care de atîţia ani nu mai am nimic de aşteptat. Şi totuşi nu vreau să plec de aici cu capul plecat. Vreau încă să sper. Vreau încă să spun şi să cred că mai sunt şanse de scăpare — şi că cel puţin lucrurile care pot fi reparate vor fi. Îi spuneam şi lui Zoe (care a fost aici ca să petrecem împreună ultima zi în casa asta, în care am petrecut-o tot împreună şi pe cea dintîi), îi spuneam că am uneori anumite „bouffees" de vitalitate. Contez pe ele — chiar dacă sunt intermitente. Ce mai pot face de aici încolo ca să nu sombrez, voi face. Şi dacă plec de aici, fie într-un ceas bun.

Joi, 24 aprilie [1941]

Ultima noapte aici, în casa asta din Calea Victoriei, unde nu mai sunt „la mine". Mă culc printre lăzi de lemn, printre mobile răsturnate, printre mormane de hîrtii rupte. Mă gîndesc că aş putea pleca din Bucureşti, din ţară, din Europa, cu un pardesiu şi nimic mai mult pe mine — dar e aşa de complicat să mă mut din Calea Victoriei în Strada Antim. Patru zile de cînd nu mai am radio! Mă simt parcă mai singur, mai dezorientat, mai lipsit de sprijin. Vocile familiare de la Londra erau parcă voci de prieten — şi mi-e greu acum cînd le-am pierdut. Abea astă-seară am putut asculta la Alice un buletin englezesc. Veştile sunt mereu mai proaste — dar, cel puţin pentru mine, nu neaşteptate. În Grecia, armatele din Tessalonic şi Epir au capitulat. Războiul din Albania e sfîrşit. Guvernul grec şi regele, retraşi în insula Creta. O rezistenţă în Peloponez — chiar dacă armatele ar putea opera o retragere ordonată — nu e probabilă pentru multă vreme. În zece zile, cel mult, Hitler va fi liber pentru o nouă lovitură. Spre Franţa şi Spania, avînd ca obiectiv simultan flota franceză şi Gibraltarul? Spre Turcia? Spre Suez? Toată lumea vorbeşte despre un război iminent contra ruşilor. Dar eu nu cred. Hitler nu le va face această plăcere englezilor. Vezi ce bună e politica generală? Te face să uiţi micile şi marile tale mizerii proprii.

[Mai]

Marţi, 6 mai [1941]

De cînd sunt în Antim singura mea plăcere, singura mea bucurie este să întorc

dimineaţa foaia de calendar: a mai trecut o zi.

Dintr-o scrisoare a lui Shaw, către Frank Harris (din biografia pe care încă n-am terminat-o, fiindcă o citesc cu prea mari întreruperi): „What was wrong with Frank Harris? Wasn't he a Jew, or a financial black-mailer journalist, or another Verlaine, or a German spy, or something!" A propos de naivitatea celor care aşteaptă de la o victorie engleză sfîrşitul definitiv al antisemitismului.

Dintr-o scrisoare a lui D. H. Lawrence, din 1913, după terminarea unei piese de teatru pe care tocmai o scrisese: „I enjoy so much writing my plays — they come so quick and exciting from the pen — that you mustn't growl at me if you think them waste of time."

Joi, 8 mai [1941]

Războiul din Grecia e terminat de vreo zece zile. Suntem desigur în ajunul unei alte ofensive germane, fără să ştim încă în ce direcţie. Turcia? Gibraltar, Alexandria? Tunis, Algeria şi Maroc? Se va decide desigur foarte repede. Pînă la, cel mai tîrziu, 15-20 mai nous aurons du nouveau. Chiar izbucnirea unui război cu ruşii nu mi se mai pare astăzi absolut exclusă (deşi încă rămîne, dintre toate perspectivele, cea mai puţin probabilă). Luna asta mai nu va trece fără evenimente.

Terminat în fine biografia lui Shaw de Harris. Nici o dificultate de lectură. Citesc amestecat, aproape exclusiv englezeşte: Ruskin, Shelley, ba chiar Shakespeare. Am încercat *The Tempest* şi a mers oarecumva mai uşor decît m-aş fi aşteptat.

Ce îmi lipseşte mai mult e casa. Duc dorul casei mele din Calea Victoriei. Mă gîndesc la ea ca la un om pierdut. Aici, în Antim, mă resemnez, dar nu pot spune că mă obişnuiesc. Mă consider într-un provizorat din care nu ştiu cînd am să pot ieşi.

Încerc s-o descurajez pe Madeleine Andronescu şi nu izbutesc. Va trebui poate să fiu mai răstit, mai ferm. Poate chiar, dacă altfel nu se va putea, brutal.

Prea plictisit ca să notez aici delicioasa întîmplare, de săptămîna trecută, cu „Doamna Mateescu". Am povestit-o de cîteva ori, ca pe un scenariu de comedie, şi mereu cu mare succes. E aşa de amuzant, încît pare născocit.

Sîmbătă, 10 mai [1941]

Un an de la năvălirea nemţilor în Belgia şi Olanda! În dimineaţa de 10 mai 1940 nimic tragic, nimic definitiv nu se întîmplase încă. Drumurile erau deschise pentru orice. Şi pe urmă a urmat anul ăsta groaznic, pe care îl comemorăm azi, puţin uimiţi parcă de faptul că mai trăim totuşi, că mai credem, că mai aşteptăm. Ieri şi azi, grupuri de oameni în faţa brutăriilor închise, în aşteptarea pîinii. Strigăte, bătăi, murmure — şi peste toate un fel de oboseală stupidă. Imagini vechi din Brăila de la 1917.

Indicii de un nou acord germano-rus. Ruşii fac probabil mari concesii, dar nu se ştie ce fel anume.

Duminecă, 11 [mai 1941]

Frig şi ploaie. Primăvară umedă, rece. Dar de la fereastra mea, de la al VIII-lea, şi ploaia era frumoasă.

Azi-dimineaţă, scurtă vizită la Muzeul Simu (unde n-am mai fost de vreo 15 ani). (Mi-e greu să stau în casă — şi atunci umblu pe stradă, fac vizite, hoinăresc.) între sute de tablouri de duzină, semnate de diverşi pictori obscuri, cele 10 sau 15 tablouri interesante

se pierd. Un peisaj de Renoir, două-trei pînze de Monet, un Paul Signac, cîţiva Luchieni. Restul, bric-à-brac pompos, demodat, academic, prăfuit, de cele mai multe ori stupid. Şi ăsta se cheamă primul muzeu de artă din Bucureşti.

Citesc mereu documente de la 1848 şi mă mai gîndesc uneori la piesa mea, dar fără plăcere, oarecum din obligaţie, ca şi cum aş fi făcut un fel de contract cu mine să scriu piesa asta. Şi poate — cine ştie? — poate că într-adevăr am s-o scriu cîndva.

Nici azi n-a izbucnit noua ofensivă germană, pe care o aşteptăm din zi în zi, din ceas în ceas. Suntem poate într-un interludiu diplomatic (e plauzibil un acord cu ruşii), dar pauza nu poate dura prea mult.

Cu mare greutate, sculîndu-se cu noaptea în cap şi făcînd coadă la brutărie timp de 2 ore, servitoarea noastră a reuşit să cumpere astăzi o pîine, una singură.

Marţi, 13 mai [1941]

Rudolf Hess dispărut: a fugit cu un avion sîmbătă noaptea *(39)*. Partidul Naţional-Socialist dă un comunicat anunţînd că: 1) Hess suferea de o gravă maladie cerebrală 2) i se interzisese de către Hitler să se urce în avion 3) trebuie considerat pierdut într-un accident 4) aghiotanţii lui sunt arestaţi. Prima presupunere logică: sinucidere. A doua: asasinat. Dar nu e adevărată nici prima, nici secunda. Totul e mai senzaţional şi mai fantastic decît orice ne-am fi putut imagina sau crede, Hess se află în clipa aceasta în Anglia. A zburat singur pe bordul unui Messerschmitt pînă în Scoţia şi s-a aruncat cu paraşuta undeva lîngă Glasgow, unde imediat s-a prezentat autorităţilor. Mai mult deocamdată nu se ştie. Comedia începe cu o lovitură de teatru cum n-a mai fost. Nici Sardou, nici Arnold şi Bach n-ar fi mers atît de departe în cea mai absurdă dintre farse. E literalmente năucitor. Cîteva clipe suspenzi orice judecată politică şi contempli stupefăcut faptul în sine.

(39) Adjunctul lui Hitler în conducerea Partidului nazist A fost reţinut de britanici pînă la sfîrşitul războiului; judecat şi condamnat la Niimberg, alături de ceilalţi lideri nazişti.

Vineri, 16 mai [1941]

O văd pentru a doua oară pe Nina Eliade, în cele 4 săptămîni de cînd e în Bucureşti. Luni dimineaţa va pleca împreună cu Giza, cu avionul, la Lisabona, unde o aşteaptă Mircea. Anul petrecut la Londra a schimbat-o puţin (îmbrăcată simplu, englezeşte; vorbind cu oarecare siguranţă personală; ironică, rezervată, „â son aise"). Dar, după primele 15 minute, redevine vechea Nina pe care o cunosc: fată de treabă, cam simplă, repetînd cu respect lucruri spuse de Mircea. Ce e amuzant e că, venită de la Londra şi stîrnind prin acest simplu fapt curiozitate — a fost aici la Bucureşti un adevărat personaj, căutat, întrebat, citat, îmi povesteşte cu degajare ce i-a spus mareşalului Prezan, ce a întrebat-o şeful Marelui Stat-Major german, ce a convorbit cu ministrul Propagandei... Cît e de departe biata Nina Mareş, din pasajul Imobiliara! Dintr-o dată cei zece ani care au trecut de atunci se deşteaptă în amintire. Sunt distanţe mari de măsurat între aceste două imagini (Nina de atunci, Nina de acum) ca în deschizătura unui compas.

La Londra au avut 120 de lire pe lună (cam jumătate milion de lei, la cursul actual!). La Lisabona, unde Mircea e secretar de presă clasa I, are 12.500 escudos. Nu ştiu cam ce reprezintă. În orice caz, foarte mult. (O călătorie cu avionul prin toată Europa nu e un lux de funcţionar.) Dar Mircea — spune Nina — nu e mulţumit. Munceşte ca un rob la legaţie. E dezolat că nu poate scrie. Îşi risipeşte geniul în lucruri mărunte. Ar prefera să revină în Palade 43, fără bani, dar liber. În plus, uneori îl bate gîndul de a lăsa totul baltă şi de a se retrage într-o mănăstire. Ar vrea să se călugărească. Am încercat s-o liniştesc.

Să n-aibă grijă. Mircea nici nu se va reîntoarce în Palade 43, şi nici nu se va călugări. Cel puţin nu deocamdată.

Sîmbătă, 17 mai [1941]

Afacerea Hess rămîne încă în senzaţional. Aspectul ei politic continuă să fie misterios. Stupoarea nemţească a mers pînă la cele mai comice manifestări. În trei zile au fost lansate şi retrase cîteva explicaţii oficiale: 1) că Hess e nebun 2) că fuga lui nu are nici o importanţă, dat fiind că el nu deţine nici unul din secretele Reichului 3) că el nu va dezvălui nimic englezilor, căci el poate fi un idealist utopic, dar în nici un caz un trădător 4) că el a fugit la Londra numai pentru a-i preveni pe englezi că au pierdut războiul şi că ar fi bine deci să ceară pace...

În materie de „bourrage de crâne" n-am cetit niciodată lucruri mai năzdrăvane decît în cazul Hess. Politic vorbind, pare plauzibilă presupunerea făcută din primul moment (şi pe care bîiguielile denebiste* le confirmă în oarecare măsură) că fuga lui Hess indică un conflict intern german, pe tema acordului cu ruşii. E mai mult un simptom decît un eveniment. Consecinţe directe imediate nu sunt de aşteptat. Războiul e în continuare. Cazul Hess (punîndu-l pe Hitler într-o situaţie atît de penibilă, din punct de vedere propagandistic) poate cel mult să precipite acţiuni militare, care oricum erau în pregătire. Din zi în zi, din ceas în ceas, acţiunea germană (pe care o aşteptăm de la 1 mai) e posibil să se declanşeze. Acum şi direcţiile sunt mai limpede desenate: spre Gibral-tar, spre Irak, spre Suez. Acordul cu ruşii şi acordul cu Franţa par gata încheiate. Amiralul Darlan se arată dispus să semneze orice. Presiunea americană asupra guvernului de la Vîchy nu va reuşi să-l oprească acum, în ultimul moment. Les jeux sont faits...

** Cuvîntul e un derivat de la iniţialele agenţiei de ştiri D. N. B.*

Englezii au reocupat ieri Sollum. Dacă nu vor avea să suporte şi un atac german dinspre Siria şi Irak, atunci ar fi în stare să refacă din nou, cu succes, bătălia din iarna trecută pentru Cirenaica.

Aderca, văzut alaltăieri, regretă moartea lui Codreanu. E convins că el, Aderca, ar fi reuşit să obţină de la Codreanu un regim bun pentru evrei. Crede că Pentru legionari e o carte istorică. Regretă că Garda era antisemită: fără de asta, s-ar fi înscris acolo. Regretă că nu l-a cunoscut pe Codreanu, care era o mare personalitate (ca Sarah Bernhardt, ca Goga). Îl crede pe Hitler o minte genială, egal cu Napoleon, ba chiar ; mai mare.

Luni, 19 mai [1941]

A capitulat ducele de Aosta, la Amba Alagi. Comunicat spectaculos . de ambele părţi. Mai rămîn în Abisinia două ultime puncte de rezistenţă, la Gondar şi în jurul lacurilor din sud. Dar războiul abisinian propriu-zis e terminat. La Sollum, atacuri şi contraatacuri; poziţii ocupate cînd de unii, cînd de alţii.

De ieri avem cartele pentru pîine, zahăr, ulei, carne. Intrarea lor în vigoare se va anunţa mai tîrziu.

Rosetti înlocuit la editura Fundaţiilor cu Cacaprostea *(40)*.

Adaos la nota Aderca, de sîmbătă: Afirmă că Groza *(41)* şi Trifa *(42)* sunt comunişti şi se află la Moscova. Asta pentru a lămuri competenţa lui politică.

---

(40) Porecla, în mediile literare, a esteticianului D. Caracostea.
(41) Dumitru Groza, lider legionar.

(42) Viorel Trifa era, din 1940, preşedintele Uniunii Studenţeşti Creştine (de orientare legionară).

Marţi, 20 mai [1941]

Camil Petrescu mă scoală dis-de-dimineaţă, ca să-mi comunice la telefon că, analizînd „potrivit metodei lui" comunicatul german privitor la chestia Hess, a stabilit că Hess nu a *fugit*, ci a fost *trimis*. Nu e vorba de o evadare, ci de o misiune. S-a dus să propună pace, cel puţin pentru ca astfel să provoace confuzie la englezi.

Războiul încă n-a intrat într-o nouă fază. Suntem încă într-un moment de pauză, care ia parcă (prin lungime şi prin lipsă de activitate) aspecte de armistiţiu. Oarecari escarmuşe la Sollum şi Tobruk, oarecari zboruri de recunoaştere în Germania şi Anglia. De cîteva zile, nici lupte, nici mari bombardamente. Trecem printr-o fază diplomatică a războiului. Toată lumea pare să trateze: nemţii cu francezii, cu turcii şi cu ruşii; americanii cu japonezii şi ruşii; ruşii cu japonezii; englezii cu toată lumea. Atîtea conversaţii diplomatice, într-un moment de suspendare, parcă tacit consimţită, a războiului, determină pe unii să vorbească despre eventualitatea unei păci neaşteptate. E o glumă. Războiul ăsta nu se termină cu formule tranzacţionale. Il y va de tout.

Miercuri, 21 mai [1941]

Titu Devechi. Plimbare cu maşina lui la Şosea, ca să-i văd casa. Admirabilă vilă englezească, cu ceva de „chalet" elveţian, privită din afară. Camere mari, ferestre imense. O lungă sală de gimnastică, două dormitoare, un living-room spaţios, o sufragerie suspendată deasupra living-room-ului.

— La toate astea — i-am spus eu — e neapărată nevoie de o bună ordine europeană.

Nu ştiu dacă a înţeles exact ce voiam să-i spun. În orice caz, a zîmbit.

Devechi crede şi el că Hess a plecat cu o misiune din partea lui Hitler.

— Războiul ăsta nu se termină decît cu o pace de compromis. Nici Anglia, nici Germania nu pot şi nu au interesul să se nimicească. Vor cădea foarte repede la o tranzacţie. În cel mult două luni avem pace.

I-am spus cît de superficială mi se pare o asemenea judecată. Suntem îmbarcaţi într-o mult mai complexă catastrofă.

„Pace de compromis" e o formulă care începe să circule. Mi-o repeta astă-seară, aproape în aceiaşi termeni, Timus. Dar nu vom aştepta prea mult pînă se va vedea lămurit că războiul ăsta nu glumeşte (dar pînă acum a glumit?!). Germanii au declanşat de ieri un atac aerian, cu numeroase aterizări şi lansări de paraşutişti, în Creta. Nu avem informaţii suficiente, dar se pare că e o afacere în stil mare.

Duminică, 25 [mai 1941]

Abea azi, după cinci zile de luptă, comunicatul german vorbeşte despre ofensiva din Creta şi anunţă că s-au stabilit în partea occidentală a insulei. Comunicatele engleze pregătesc şi ele, mai mult prin tonul redactării decît prin informaţii propriu-zise, vestea ulterioară a înfrîngerii. Luptele continuă cu îndîrjire — dar din moment ce nemţii au reuşit să ocupe ferm o poziţie şi din moment ce au măcar un singur punct pe coastă liber pentru debarcare, cucerirea Cretei devine aproape inevitabilă. Vor fi lupte, vor fi rezistenţe, vor fi poate întîrzieri — dar partida e jucată. Aşadar, e făcută dovada că o debarcare e posibilă! În Groenlanda, o luptă navală importantă. Englezii pierd un vas de linie: 49.000 tone, circa 1.400 marinari. Dar şi bătălia din Creta, şi cea din Groenlanda nu sunt încă decît momente prealabile. Marea tentativă germană de a cîştiga definitiv războiul va urma probabil în iunie-iulie-august.

Citit *Die Vertreibung der Juden aus Spanien* de Valeriu Marcu *(43)*. Voi căuta aceeaşi

perioadă în Dubnow, acolo mai pe larg tratată. Fără alte calităţi decît de expunere simplă, naivă, Valeriu Marcu reuşise să fie în Germania un „glänzender Historiker und Esseyst". Îmi spun că, dacă în 1929, în momentul plecării la Paris, aş fi avut o mai exactă vedere a lucrurilor şi m-aş fi decis să plec în Germania, Anglia sau Statele Unite, sau chiar Franţa, nu pentru a face oarecari studii inutile, ci pentru a învăţa perfect una din cele trei mari limbi, cu hotărîrea bine deliberată de a lucra în ea, astăzi, în loc să fiu un fost scriitor bucureştean, aş fi fost poate, în Anglia sau America, un scriitor viu, scriind nu pentru 3.000 de cititori, ci pentru 30.000.

(43) Valeriu Marcu (1899-1942), eseist şi istoric de limbă germană, originar din Bucureşti. Cartea la care se referă Sebastian apăruse în 1934.

A. B. Îmi propune să traducă în englezeşte *De două mii de ani*, pentru o eventuală tipărire în America. Nu, nu. Chiar dacă planul nu ar fi fantezist (şi este grozav!), încă n-aş primi. Nu mai am nimic cu cărţile pe care le-am scris. În măsura în care mai pot face proiecte de viitor (sunt prea trist, sau obosit, prea sălciu...), mă gîndesc la o plecare după război, pentru a încerca să fac undeva într-un mare oraş piese de teatru şi scenarii de cinematograf. E o meserie pentru care mă cred potrivit. Şi nici nu o iau altfel decît ca pe o meserie.

În fond, suntem, noi, evreii, de un optimism copilăros, absurd, uneori inconştient. (Este poate singurul lucru care ne ajută să trăim.) în plină catastrofa, încă sperăm. „O să fie bine" — spunem mereu în bătaie de joc, dar de fapt credem cu adevărat că „o să fie bine". Şi eu însumi, eu cel mai puţin îndreptăţit să sper... Valeriu Marcu observă just: „Diese ewig Geschlagenen sind vor ihrem Schicksal die ewig Optimistischen. Sie glauben immer, es konne nicht gar zu schlimm kommen."

Prima măsură luată de Cacaprostea la Fundaţie: scoaterea capitolelor privitoare la scriitorii evrei din *Istoria* lui Călinescu, care se afla sub tipar *(44)*. Nu m-am gîndit mai de aproape şi n-am încercat să-mi analizez ciudatul sentiment de satisfacţie cu care am primit acestea. Fapt e că am rîs sincer şi că — fără să ştiu de ce — am considerat că mi se face un serviciu.

(44) Istoria literaturii române... a apărut totuşi în întregime, în acelaşi an. Sebastian era nemulţumit de felul cum era apreciată opera lui în cartea lui G. Călinescu.

Miercuri, 28 mai [1941]

Cuirasatul german „Bismarck", care repurtase sîmbătă marea victorie de lîngă Groenlanda, scufundînd cuirasatul „Hood", a fost la rîn-dul lui scufundat azi-dimineaţă, după o cursă dramatică de patru zile. Fulgerătoare replică engleză! Telefoanele n-au mai contenit azi-dimineaţă, ca să transmită vestea: Rosetti, Madeleine, Aristide... În Creta, lupte grele, pierderi mari.

Sîmbătă, 31 mai [1941]

Luptele din Creta vor mai continua o zi sau două, dar insula pare de pe acum pierdută. Capitala — Kanea — a căzut ieri. Englezii se retrag şi probabil încearcă o reîmbarcare.

Şcolile urmau să fie deschise pînă la 20 iunie. Un ordin urgent al ministrului scurtează însă termenul pînă la 14 iunie, cînd totul (universităţi şi licee) trebuie să fie terminat. De ce?, se întreba azi toată lumea cu îngrijorare. Se vorbeşte din nou despre mobilizare şi circulă iar zvonuri despre un război cu ruşii. Am impresia că e o nouă farsă.

Joi seara, reuniune la Vianu *(45)*, cu Ralea, Papilian*, Pippide *(46)*, Eugen Ionescu. Lungă discuţie despre Nae Ionescu, care pentru Ralea şi Vianu nu era decît un stîlp de cafenea, un bărbier, un farsor, un „şef. M-am amuzat să le spun că pentru mine Nae Ionescu era diavolul.

---

(45) Tudor Vianu.
** Lecţiune incertă.*
(46) Dionisie Pippidi, istoric al antichităţii greco-romane.

[Iunie]

Duminică, 1 iunie [1941]

Aşadar primăvara — „primăvara 1941" — de care ne temeam atîta şi care ni se părea că poate aduce noi catastrofe, dacă nu chiar catastrofa finală — s-a terminat. Et pourtant nous sommes encore là! Trăim încă, suntem încă în picioare, nimic ireparabil nu s-a întîmplat. Mă întreb dacă într-adevăr a trecut uşor, sau dacă — pentru că suntem la capătul ei — avem impresia înşelătoare că la urma urmelor a fost suportabil. (Totul e — vai! — suportabil.) Poate că, dacă la 1 martie cineva ne-ar fi spus că în cursul primăverii va fi ocupată Bulgaria, va fi nimicită Iugoslavia, va fi reocupată Cirenaica, va cădea Grecia şi va izbuti debarcarea în Creta, perspectiva atîtor înfrîngeri ni s-ar fi părut dezastruoasă. Acum însă, cînd toate s-au întîmplat, parcă au pierdut din importanţă. În fond, mereu şi mereu, singurul lucru care contează este să rămînem în picioare. Atîta timp cît Anglia nu capitulează, e loc pentru speranţă.

Intrăm în vară şi, desigur, într-o nouă fază a războiului. Creta a fost un moment episodic. Nemţii trebuie să se decidă repede pentru o nouă acţiune. Toate direcţiile sunt posibile: Suez, Gibraltar, Turcia şi chiar insulele britanice.

Dar Rusia? E cu putinţă un război ruso-german? De trei zile toată lumea îl crede iminent. De ieri suntem aici, în Bucureşti, în atmosferă de mobilizare. Vineri a fost „black-out". Ieri s-a ordonat săpare de şanţuri antiaeriene în fiecare curte, trebuind să fie gata pînă în maximum două săptămîni. Astăzi s-au suprimat o serie de trenuri. Se fac probabil noi deplasări de trupe. E un val de concentrări şi rechiziţii. În plină perioadă de munci agricole, se iau caii şi boii oamenilor. În Moldova, cei care vin de acolo (G. M. Cantacuzino, de ex.) povestesc că în regiunea Prutului este în mod vizibil zonă de război. În tramvaie, pe stradă, în restaurante se vorbeşte despre război, război, război. Politic judecind, este neprobabil. Dar starea de fapt e incontestabilă. Să fie din nou un mare bluff? Dar punerea în scenă ar fi prea costisitoare şi în fond inutilă. S-ar putea juca aceeaşi comedie cu mai puţin fast şi cu la fel de bune rezultate. Într-un an jumătate am văzut cele mai absurde întîmplări, cele mai de necrezut lovituri. Ar trebui să renunţ a încerca să judec, să înţeleg, să prevăd. Faptele sunt mai tari decît orice.

Danacu, proprietarul nostru, ce tip de roman! M-am gîndit la el în legătură cu romanul pe care îl proiectam mai demult şi mi se pare că i-am găsit un loc bun.

Zi agreabilă pe care am petrecut-o cu Zoe, pe care n-o mai văzusem de la plecarea mea din garsonieră.

Luni, 2 iunie [1941]

Război, război, război... Nu se vorbeşte decît despre asta. Fiecare om întîlnit are să-ţi dea o informaţie în plus: Armata IV şi V sunt mobilizate, administraţiile financiare din Moldova sunt refugiate în Oltenia, mobilizarea generală va fi decretată în ziua de 5... Nu ştii ce să crezi, cum să verifici, pe cine să întrebi. Începe panica şi totul scapă de sub

controlul judecăţii moderate. Vişoianu concentrat. Am fost la el să-l văd. Ca şi mine, crede că războiul cu ruşii e pentru germani o afacere politiceşte primejdioasă (chiar dacă milităreşte simplă). Totuşi crede războiul posibil, ba chiar iminent. Radu Popescu, întîlnit la Vivi, a primit ieri ordinul de concentrare şi se va prezenta mîine la [Regimentul] 21, care a şi plecat pe Prut. Mi-a arătat biletul verde de chemare şi, văzîndu-l numai, m-a înfiorat. (Ce se va întîmpla oare cu noi, evreii? Care va fi situaţia noastră militară în caz de mobilizare generală?)

La Brenner, întrevedere Hitler-Mussolini. Încă un semn că ne aflăm în pragul unei mari acţiuni. Moment de răscruce. Chiar dacă e cu totul fantezist, să notez şi gîndul că poate vom asista la o formidabilă lovitură de teatru, prin bruscă substituire de adversar. Germania face un armistiţiu în fapt cu englezii (negociat şi încheiat prin Hess) şi se întoarce brusc spre ruşi. E absurd? Desigur. Dar de la sosirea lui Hess în Anglia au încetat în mod atît de straniu bombardamentele reciproce anglo-germane. Iar de zece zile încoace cazul Hess e uitat complet. Că nemţii tac, e explicabil; dar de ce tac englezii, ei care ar avea interes să facă cel mai teribil scandal propagandistic? Nu e îngăduit să crezi într-o tacită, dublă complicitate? Nu, sigur că nu, dacă judeci raţional. Dar am văzut atîtea!

Vizită la Pippidi, azi după-masă, cu Eugen Ionescu. Ne-a citit din Tucidide, pagini tulburător de actuale. Parcă era un pamflet contra nemţilor.

Terminat azi Père Goriot. De departe cel mai bun lucru citit pînă azi din Balzac. (Balul de la vicontesa Beauseant mi-a amintit recepţia de la d-na de Saint-Euverte. Boala şi agonia lui Goriot n-o opreşte pe baroana Nucingen să se ducă la bal, după cum boala lui Swann şi agonia marchizului d'Osmond n-o opreşte pe Oriane să se ducă la recepţie.)

Am continuat să mă gîndesc la eventualul meu viitor roman. Primele două-trei capitole sunt oarecum schiţate în gînd. Mai ales am făcut unele legături posibile între diverşii eroi „flotanţi" la care mă gîndesc de atîta timp. Dar, se înţelege, e un proiect foarte îndepărtat — care nu trece înaintea piesei şi nici — vai! — înaintea războiului. Nu, nu sunt inconştient, crede-mă. Literatura e un narcotic prea slab pentru toate cîte se întîmplă.

Marţi, 3 iunie [1941]

Vis de azi-noapte: Sunt la regiment. Civil. Mă prezint unui ofiţer (locotenent-colonel parcă) şi el mă introduce în cabinetul lui Ilie. Iau „poziţia soldatului" şi duc mîna la bordul pălăriei, foarte speriat, salutînd milităreşte. Ilie se răsteşte la mine. Se apropie şi îmi verifică ţinuta, corectînd-o. Mă întreabă ce vreau. Îi spun că vreau să fiu înrolat. Îmi răspunde că acceptă şi că îmi face o mare favoare. Mai e încă un singur evreu soldat în tot regimentul. Dă ordin să fiu echipat. Curtea regimentului are aspect de mobilizare. Eu sunt foarte nenorocit. „Cine dracu m-a pus să vin aici!" Merg singur, depărtîndu-mă, undeva pe un fel de cîmpie. La întoarcere îl întîlnesc pe Neumann (colegul meu de la Brăila, din clasa VIII). E îmbrăcat în uniformă de locotenent. Ofiţerii evrei sunt toţi mobilizaţi, îmi spune el. Mă apropii iar de cazarmă (dar care nu e cazarma de la 21) şi găsesc regimentul în mare ţinută, aşteptîhd Parcă o inspecţie. Trec pe lîngă un pluton mic de soldaţi infirmieri, ciudat echipaţi — parte din ei, sau toţi, evrei. Se pregătesc să-şi schimbe chipiurile cu nişte berete imense roşii, de catifea — ţinuta lor de paradă. Aparte se vedea un automobil de la Curtea Regală. Vine Regele — spune cineva. Eu sunt singurul civil în toată mulţimea asta în uniformă. »De nu m-ar vedea cineva." Fug înspăimîntat, fug, fug, fug — şi mă trezesc.

Lovinescu (întîlnit la Alcalay, azi-dimineaţă) îmi spune că examenele de bacalaureat sunt suprimate, din cauza războiului, care trebuie să izbucnească din zi în zi, dacă nu chiar din oră în oră.

Rosetti îmi telefonează că, după informaţii ultisime, războiul nu va avea loc. S-a ajuns la un acord germano-rus. Cît despre întrevederea de ieri, de la Brenner, a fost privitoare la Franţa, cu care Axa va încheia zilele acestea oficial pace, Franţa pierzînd numai Alsacia şi luîndu-şi în schimb obligaţia de a rezista cu armele în colonii, împotriva Angliei.

Seara

Din nou războiul — se zice — e iminent. Un ordin al Ministerului Instrucţiunii, apărut astă-seară, obligă toate şcolile să se închidă cel mai tîrziu în seara de 7. Ministerele (spune Alice) îşi evacuează în grabă serviciile. Ordinele de concentrare vin potop. Se tratează un guvern naţional cu George Brătianu, Mihalache, Cuza, bătrânii Codreanu, Gigurtu. Dineu la Alice Th. cu Branişte, Vivi, Hillard, Aristide. Toţi, inclusiv Branişte, cred că pregătirile de război sunt foarte grave.

Sîmbătă, 7 iunie [1941]

Zvonurile de război au mers crescînd. Chiar oamenii cei mai cuminţi îl credeau pînă azi irevocabil. Joi, la postul de radio Bucureşti s-a emis un nou semnal radiofonic — un strigăt de trompetă — destinat să preceadă ştiri grave. Joi seara, Ciorănescu, membru în Consiliul Radiofoniei, îmi spunea că programele de radio au ordinul să facă progresiv propagandă pentru Basarabia, pînă pe la 15-20 iunie, cînd războiul va izbucni neapărat. Alice (care, e drept, are de obicei cele mai abracadabrante informaţii) ştia cu certitudine că ultimatu[mu]l german a şi fost înaintat Rusiei, iar că ultimatumul românesc va urma în cîteva ore. Pan Halippa, din ordinul Generalului, lucra la stabilirea pe hartă a revendicărilor teritoriale dincolo de Nistru.

Azi-dimineaţă, ce găsim în ziare? Un drastic comunicat oficial, care dezminte zvonurile de război lansate de „inconştienţi", „alarmişti", „unelte inconştiente ale duşmanului", „clevetitori", „oficine mincinoase ale cafenelelor". Nu, nu: la guerre n'aura pas lieu!

Marţi, 10 iunie [1941]

În noaptea de sîmbătă spre duminică trupele engleze şi gaulliste au intrat în Siria. Se pare că înaintează repede, fără să întîmpine rezistenţă serioasă. Vichy-ul protestează şi îndeamnă trupele lui Dentz *(47)* să lupte.

Nemţii vorbesc cu indignare de „agresiune". E posibil ca întreaga afacere să fie terminată într-o săptămînă sau 10 zile (deşi iuţeala nu e o calitate engleză). Abea mai tîrziu, cînd nemţii vor declanşa atacul asupra Suezului, prin Turcia, Siria va redeveni un punct acut. E ciudat că nici în Irak, nici în Siria, Hitler nu s-a angajat adînc. Fiindcă n-a putut? Exclus. El poate deocamdată orice. Atunci, de ce? Nu cumva această relativă dezinteresare în Orientul apropiat însemnează că într-adevăr teatrul lui de operaţii diplomatice şi eventual militare s-a schimbat? Spre Rusia bunăoară? Se vorbeşte mereu şi mereu despre războiul germano-româno-rus, care ar fi să izbucnească azi, mîine, poimîine şi în orice caz pînă în maximum 10-15 zile. Inginerul Lupaş, pe care l-am cunoscut deunăzi (şi care nu e un om de pe stradă) îmi spunea că cele două armate stau dincolo şi dincoace de Prut, gata pînă la ultimul amănunt, aşteptînd doar să se descarce prima armă. Titel Comarnescu, duminică seara, la Madeleine, îmi spunea — într-unul din accesele lui binecunoscute de isterie — că războiul e gata, absolut gata, absolut inevitabil. Şi eu încă nu cred.

---

(47) Henri-Ferdinand Dentz, general francez, loial guvernului de la Vichy.

Miercuri, 11 iunie [1941]

Aseară, la Alice, sună telefonul. Cineva care comunică din partea colonelului Lovinescu că s-a fixat data ofensivei asupra Basarabiei: 20 iunie.

A. B. l-a văzut ieri pe Gunther *(48)*, ministrul Statelor Unite. Nici el nu ştia dacă va fi sau nu război ruso-german. Crede că într-adevăr există un ultimatum german, dar cu atît de grele condiţii, încît îi vine greu să creadă că Sovietele le vor accepta.

(48) Franklin Mott Gunther, şeful Legaţiei americane la Bucureşti.

Aseară, la şcoală, conferinţa clasei VIII. (În genere, experienţa mea de profesor e neinteresantă. Nici elevii mei, nici „colegii" mei nu m-au învăţat nimic nou.) Aseară însă am avut un moment — cel dintîi — în care am simţit de aproape teribila tragi-comedie a şcoalei. Profesorul de latină, bătrîn, maniac, obosit, ridicul, emoţionant la urma urmelor prin ratare, prin uzură, se îndîrjise să lase corigent un elev obraznic. Noi îl apăram pe băiat, încercînd să obţinem promovarea lui, în timp ce bietul profesor rezista aproape cu deznădejde, aproape pînă i la lacrimi. Simţeam că este pentru el o chestiune de orgoliu, de răzbunare, de prestigiu personal. Nu voia să-şi lase victima din mînă, se agăţa de ea cu încăpăţînare, cu eforturi mereu reîncepute. Aproape că ne implora să-i dăm o mînă de ajutor şi să nu-i smulgem corigenţa aceasta, care parcă compensa pentru el vechi suferinţe de mîndrie jignită.

— Băiatul se omoară, dacă-l lăsaţi, spune cineva.

— Ei şi, ei şi, nu e nici o pagubă. Nu e nici o pagubă. ît Aveam impresia că omul ăsta putea merge pînă la crimă.

Joi, 12 iunie [1941]

Mai mult decît ieri, mai mult decît oricînd, toată lumea crede în război. Aseară am auzit de cîteva ori, din cîteva locuri: „astă-noapte expiră ultimatumul". Era lume care aştepta un bombardament pentru noaptea trecută. E lume care îl aşteaptă pentru noaptea asta. Cine poate să plece din Bucureşti pleacă. Mai ales cine are copii. Gina Strunga (la care am dinat aseară) pleacă la Sighişoara. Begoghina *(49)* (de la "Martini-Rossi") pleacă mîine dimineaţă. Generalul Antonescu e de ieri în Germania. Întrevederi cu Ribbentrop şi Hitler. S-ar părea că se iau deciziuni ultime.

— Tot nu crezi? tot nu crezi? — mă întreba azi-dimineaţă Eugen Ionescu, descompus de panică.

(49) Riccardo Begoghina era directorul firmei „Martini Rossi", care producea în România, sub licenţă, vermut „Martini".

Se fac pe stradă arestări de evrei care, se zice — vor fi trimişi în lagăre. Nu ştiu după ce criteriu. Am văzut şi eu pe Lipscani, între baionete, o coloană întreagă de oameni de tot soiul, cei mai mulţi bine îmbrăcaţi.

La Şosea, unde m-am plimbat spre seară cu Comşa şi Lereanu, o lungă, foarte lungă coloană motorizată germană se îndrepta fără sfîrşit în direcţia Ploieşti. Peste drum de vila Minovici, o doamnă tînără, elegantă, însoţită de doi bărbaţi în civil, coborîse dintr-o limuzină şi saluta cu braţul ridicat, camion după camion, strigînd „Heil". Sunt primii civili pe care îi văd salutîndu-i cordial pe nemţi.

Sîmbătă, 14 iunie [1941]

Comunicat Tass despre „zvonurile de război germano-rus". Sunt ştiri false, lansate în spirit provocator de englezi, mai ales prin Stafford Cripps *(50)*. E adevărat că trupe germane sunt masate la frontiera rusească, dar pentru alte scopuri „probabil". E de

asemeni adevărat că trupe ruseşti manevrează în aceeaşi regiune, dar sunt exerciţii normale de instrucţie. Germania nu a prezentat Rusiei nici un ultimatum şi nici o cerere teritorială sau economică. Relaţiile dintre cele două ţări sunt excelente. Iată ceea ce se cheamă un comunicat „malencontreux". La Bucureşti, el cade în momentul în care atmosfera de război a ajuns la paroxism, exact în clipa în care toată lumea aştepta să sune goarna. Ziarele de dimineaţă îl publică undeva pe la coadă, printre ştirile fără importanţă. Ziarele de seară nu-l mai publică deloc. De la Berlin, deocamdată nici un răspuns, nici o indicaţie. Aici, la noi, buimăceală. Abea mîine va începe dezmeticirea.

50 Ambasadorul britanic la Moscova.

Azi-dimineaţă, timp de cîteva ore, au fost blocate aproape toate telefoanele deţinute de evrei. Poate un mic început de diversiune. Antisemitismul acoperă multe deziluzii.

Se împlineşte astăzi un an de la Căderea Parisului.

Duminică, 15 iunie [1941]

Comunicatul Tass continuă să fie înconjurat de aceeaşi tăcere. Berlinul pare a nu lua notă. La Bucureşti, „great disappointement". Totuşi operaţiile de evacuare continuă. Toată lumea vorbeşte ca şi mai înainte de războiul care ar urma să izbucnească... miercuri noaptea. Am totuşi impresia că momentul culminant a trecut: mai puţină panică, mai puţină nerăbdare, mai puţin entuziasm.

Haig condamnat la 13 ani închisoare.

Aseară, cu soţii Zissu (mi-au telefonat, au insistat...) la „Pescăruş". Tovărăşie neplăcută: ea vulgară şi ostentativă, el de treabă, dar neinteresant (cum de-l vedea Nae Ionescu inteligent?). Ieşirile în oraş, în localuri elegante, mă deprimă. O lume care trăieşte parcă în altă planetă. Eleganţi, nepăsători, bogaţi, fără griji, în afară de obsesia războiului, în afară de mizerie. În lumea asta, îmi simt ca o umilinţă fizică sărăcia, ratarea, dizgraţia.

Luni, 16 iunie [1941]

Eugen Ionescu irumpe azi-dimineaţă la mine pentru ca să-mi spuie că nu mai e nici o speranţă: războiul cu ruşii e definitiv stabilit. Vinea, Carandino, Ciorănescu, Nădejde — toţi îl asigură de iminenţa faptului. Vianu a fugit la Sinaia, ca să-şi instaleze copiii acolo. Comunicatul Tass de alaltăieri nu numai că nu dezminte nimic, confirmă totul. Noi ăştia care tot nu credem în război suntem stupizi sau orbi. A stat toată dimineaţa la mine, torturat, descompus. Cred totuşi că a plecat spre casă mai liniştit.

Ziarele de dimineaţă, ziarele de după-amiază tac. De la Berlin, mereu nici o indicaţie.

În Marx (*Dix-huit Brumaire de Louis Bonaparte*), o frază care i se potriveşte grozav Franţei de azi:, , il ne suffit pas de dire, comme le font les Français, que leur nation a été surprise! On ne pardonne à une nation pas plus qu'à une femme le moment de faiblesse qui permet au premier aventurier venu de la violer. Le problème ne se trouve pas résolu par de semblables détours, il n'est que formule autrement. Il resterait à expliquer comment une nation de 36 millions d'habitants peut se laisser surprendre par trois chevaliers d'industrie et sans resistance, se laisser reduire par eux en servitude."

Seara

Începînd de astă-seară, oraşul este din nou în complet întuneric. Măsura a fost luată

brusc în cursul zilei şi anunţată prin radio şi placarde. Plouă mărunt şi e un întuneric opac de cărbune. Am rămas acasă. În cartier, poliţia umblă din casă în casă şi face liste de copiii mici, care trebuie evacuaţi. Sentiment general, apăsător, de îngrijorare...

Marţi, 17 iunie [1941]

Decret-lege care anulează toate permisele de circulaţie automobilă. Nu vor mai fi taximetre şi nici maşini particulare. Pentru automobilele care totuşi vor avea dreptul să circule, benzina va fi raţionată.

Grădinile de teatru închise. Restaurantele de vară la fel. Nici o lumină — în tot oraşul.

Longhin (pe care nu-l mai întîlnisem de la Stîna de Vale) îmi spune că războiul e absolut sigur. Tribunalele şi Curţile de Apel şi-au evacuat azi valorile. Marele Cartier s-a stabilit la Snagov. Generalul a plecat „pe front". La Piatra Neamţ va avea loc azi sau mîine o paradă militară, şi pe urmă — va începe. Ovidiu Lupaş mă asigură că ruşii vor fi zdrobiţi în 2 săptămîni. Horia Roman (de la *Timpul*) crede că războiul ar putea izbucni chiar astă-noapte. Jebeleanu crede că s-ar putea să mai întîrzie pînă joi.

Încerc să „reconsider" situaţia. Războiul germano-rus încă mi se pare neprobabil — dar exclus, nu. Lovitura de teatru din august 1939 poate fi repetată azi în sens invers. Dacă Hitler îşi dă seama că nu va termina cu englezii anul ăsta, şi se resemnează a nu termina, atunci ce-i rămîne de făcut cu o armată imensă? Să o uzeze prin inacţiune? Să o macine prin aşteptare? Ar fi preferat, desigur, să-i bată întîi pe englezi şi abia pe urmă pe ruşi. Dar, fiindcă englezii rezistă dincolo de aşteptările lui, interverteşte ordinea obiectivelor. E logic. Dar continui să cred că nu vom avea război. (E adevărat că pronosticurile mele sunt de obicei proaste. Nici în septemvrie 1939 n-am crezut în război.)

Ofensivă engleză în Libia, la Sollum şi Port Capuzzo. A pornit dimineaţă, înainte de a se face lumină, cu aparenţa unui atac fulgerat11 dar deocamdată înaintările sunt mediocre. În Siria de asemeni operaţiile lîncezesc. Englezii par a-i menaja pe francezi, iar aceştia contraatacă.

Un an de cînd Pétain a preluat guvernul şi a cerut armistiţiu. Neuitată zi de doliu. Aveam inima sfişiată. De atunci, imaginea scumpă a Franţei a scăzut mereu, s-a înjosit mereu, pînă la desfigurare, pînă la schimonosire. Parisul însuşi, intact cum a rămas, fără o zgîrietură, fără o rană, a devenit ceva rece, mort, indiferent. Altădată îmi bătea inima numai rostind numele unei străzi pariziene, dar acum totul mi se pare îngheţat, încremenit, lipsit de viaţă. Şi poate că totuşi Franţa va ieşi şi de aici. A fost regimul Napoleon III mai puţin abject decît regimul Pétain?

Miercuri, 18 iunie [1941]

Ploaie şi întuneric. Aspectul straniu al oraşului dispărut în întuneric şi străbătut doar de scurte, aproape instantanee, aprinderi de lămpi de buzunar, cu care oamenii încearcă să-şi găsească drumul, fără să se lovească, fără să cadă.

Ofensiva engleză de la Sollum a fost respinsă. S-a şi renunţat la ea. Încă o dată dezolantul gînd că nicăieri pe pămînt nu se poate face nimic împotriva armatelor germane.

Nimic nou pe frontul intern. Războiul e aşteptat mereu, pentru azi, pentru mîine, pentru poimîine.

"E comic să se vorbească despre Eminescu ca poet filozofic. De fapt singurul poet

filozofic sunt eu!" Cine altul ar putea să pronunţe o asemenea frază, cine altul decît Camil? Dar de cînd îl văd mai rar îmi face din nou plăcere să-l ascult vorbind.

Joi, 19 iunie [1941]

Acord foarte larg germano-turc. Neagresiune, amiciţie, inviolabilitate. Dar din lectura textelor nu se vede dacă „inviolabilitatea" exclude dreptul de trecere a trupelor germane prin Turcia.

Carandino, venind de la *Curentul*, îmi spunea că după toate probabilităţile războiul va izbucni la noapte.

Călugăru, văzut după cîteva luni, e neschimbat. Acelaşi om mic, nervos, confuz, isteric, obsedat, de la *Cuvântul*. A scris o piesă cu Ion Botezătorul. A scris o piesă cu Charlot pentru teatru şi cinematograf, după o formulă tehnică nouă. A scris un volum de versuri idiş. Timp de o oră mi-a vorbit despre el, despre scrierile lui, mi le-a povestit, a recitat. Vorbeşte teribil de repede, fără măcar să controleze dacă-l asculţi sau nu. Nu pune nici o întrebare, nu aşteaptă nici un răspuns: vorbeşte, vorbeşte, vorbeşte. Cît despre războiul cu ruşii, îl vede absolut imposibil. E o născocire propagandistică engleză. De altfel, Hitler, dacă ar îndrăzni să-i atace pe ruşi, ar fi zdrobit. M-am despărţit de el ridicînd din umeri şi fără să-i fi spus nici un cuvînt. La ce bun?

Seara

Multă lume pretinde că la 5 1/2 după-masă Londra a vorbit de un ultimatum germano-român dat Rusiei. Dar am ascultat seara între 10 şi 11, la Alice, Londra în nemţeşte, româneşte şi englezeşte şi nu s-a pomenit nimic despre asta. S-a spus doar că sunt zeci de divizii germane la frontierele Rusiei şi că în cîteva zile situaţia va trebui să fie clarificată „aşa sau aşa".

Interesantă interpretarea dată de teacher-ul nostru acordului turco-german: Germania a fost silită să dea înapoi, să renunţe la atacul prin Turcia şi să ascundă această renunţare într-un aşa-zis acord.

Dacă ar fi să consemnez tot ce se spune, se crede, se bănuieşte, se inventează, se afirmă sau se neagă — ar trebui să înnegresc sute de pagini. E o buimăceală generală, o confuzie absolută. Zilele de cea mai teribilă isterie din cîte am trăit.

Pippidi, la telefon, îmi spune că războiul va începe mîine-dimineaţă, dacă va înceta ploaia. Doctorul Weber ştie cu precizie că toate ministerele au alcătuit listele de funcţionari care urmează să fie numiţi în Basarabia. Tot el ştie că Generalul a decis să intre la Chişinău în ziua de 27 iunie, cînd se împlineşte un an de la pierderea provinciei. Aristide îmi povesteşte că toate fabricile (inclusiv fabrica lui de hîrtie — deci informaţia e sigură şi faptul riguros exact) au primit instrucţiuni să-şi pregătească rezervele necesare pentru a fi duse şi distribuite în Basarabia.

Sîmbătă, 21 iunie [1941]

Telefoanele particulare blocate. Impresie ciudată de primejdie, de izolare, de asediu. Ţi se pare că nu mai poţi comunica cu nimeni. Autobuzele nu mai merg. Se zice că au fost transformate în automobile-sanitare. Poate mă înşel, dar străzile mi se păreau azi mai pustii decît altădată. Adania *(51)* îmi spune că Teatrul Naţional a pus în repetiţie piese pentru teatrele din Chişinău şi Cernăuţi.

(51) Alf Adania, scriitor şi traducător.

Citesc din Tukidide. Admirabilă lectură, liniştitoare. Ce stupidă zbaterea noastră pentru lucruri care de-a lungul zecilor de secole au fost mereu aceleaşi şi au rămas mereu neschimbate. Aproape nu e pagină în Tukidide, în care să nu găseşti lucruri imediat aplicabile evenimentelor de astăzi. Pe alocuri ţi se pare că e un pamflet modern. Îmi pare rău că nu sunt singur, undeva într-o cameră în care să mă pot aduna. Simt o mare poftă de lucru. Aş citi, aş scrie, ca niciodată.

Duminecă, 22 iunie [1941]

Prin două proclamaţii către ţară şi armată, generalul Antonescu anunţă că, alături de Germania, România începe războiul sfînt pentru dezrobirea Basarabiei, Bucovinei şi pentru nimicirea bolşevismului. Hitler a dat azi-dimineaţă o lungă proclamaţie, explicînd cauzele războiului, care a început azi-noapte, împotriva Sovietelor. Înainte de răsăritul soarelui, trupele germane au trecut în cîteva puncte frontiera rusească şi au bombardat cîteva oraşe. Detalii geografice exacte nu sunt. Molotov, vorbind la radio în zori, protestează contra „agresiunii", „brutalităţii" etc. Iată lupul sovietic silit să joace rolul mielului inocent. Parcă ar fi o biată Belgia oarecare.

Rapiditatea cu care se născocesc şi circulă „les bobards". Avocatul Schwartz, o oră numai după apariţia în ziare a vestei războiului, a venit să-mi spună că: România a ocupat Cernăuţii, a ocupat Chişinăul, a transmis la radio un *Te Deum* de la Cernăuţi. 300 de avioane ruseşti zburînd spre Bucureşti au fost toate doborîte. Un cunoscut al lui a vorbit la telefon cu un nepot de la Cernăuţi, care cu lacrimi în ochi îi aducea la cunoştinţă eliberarea oraşului.

Pînă în ultimul moment, n-am crezut că va fi război. Aseară încă, azi-dimineaţă încă, eram convins că nu va fi.

Seara

Oraşul pustiu ca într-o duminică de vacanţă mare, în plină vară. S-ar zice că toată lumea e plecată în viligiatură. Seara ne adunăm acasă devreme. Cu obloanele trase, cu telefonul închis, sentimentul de apăsare, de nelinişte creşte. Ce se va întîmpla cu noi? Abea îndrăznesc să întreb. Să te gîndeşti şi să te imaginezi peste o zi, peste o săptămînă, peste o lună, nu poţi decît cu teamă.

Marţi, 24 iunie [1941]*

Prima alarmă aeriană serioasă. (Au mai fost ieri vreo două, dar nebăgate în seamă.) Astăzi au tras tunuri şi mitraliere. Cei care au fost pe stradă pretind că au văzut două avioane „negre" (?) zburînd la mare înălţime. Totul n-a durat decît vreo 15-20 minute. În casă fiind, n-am avut nici un fel de îngrijorare. Se pare însă că pe stradă au fost momente de panică. Dar ne vom obişnui şi cu asta.

În oraş, pe ziduri, pe vitrine, două afişe de propagandă, lucrate de Anestin. (E adevărat că nu le semnează, dar linia lui Anestin e mai mult decît o semnătură: o amprentă.) Unul îl reprezintă pe Stalin, îmbrăcat într-un şorţ alb, pe care se văd urme de mîini însîngerate. Legenda: „Măcelarul din Piaţa Roşie." Al doilea, cu legenda: „Cine sunt stăpînii bolşevismului" — reprezintă un jidan în caftan roşu, perciuni, tichie, barbă, ţinînd într-o mînă o seceră şi într-alta un ciocan. Ascunşi sub pulpana lui, trei soldaţi sovietici. Mi se spune că afişele au fost lipite de sergenţi de poliţie.

** Începe caietul al V-lea al Jurnalului.*

Nu ştiu încă dacă e adevărat că Leni şi Froda sunt, sau au fost, arestaţi. Ieri am fost pe la ei, îngrijorat de ce auzisem, dar am sunat zadarnic, fără să mi se răspundă.

Camil pretinde că Zambaccian, care se dusese la Malmaison ca să intervină pentru Zaharia Stancu, ar fi văzut acolo pe Leni şi Scarlat. Am telefonat ieri lui Mircea Vulcănescu. Voiam să-l întreb despre aceste arestări. Vor continua? S-ar putea să mă vizeze şi pe mine? E adevărat (aşa cum mi s-a spus încă de acum vreo zece zile) că simplul fapt de a fi evreu şi de a fi făcut parte cîndva dintr-o asociaţie de presă constituie un motiv? Mi-a răspuns la telefon scurt, răstit, fără să-mi fi spus bună ziua: „Ei? ce-i?" Se înţelege, nu mai „era" nimic. Mi-a dat întîlnire la minister, dar nu m-am mai dus.

Nici un comunicat german sau român despre mersul operaţiilor. Se spune că s-a ocupat Cernăuţii, că s-a ocupat Chişinăul, că s-a atins în cîteva puncte Nistrul. Dar se mai spune că ofensiva pe Prut încă n-a pornit, că se aşteaptă întîi o înaintare puternică pe frontul din Polonia şi abea pe urmă se va pomi în Basarabia. Se înţelege, nimeni nu ştie nimic precis. Zvonuri despre bombardarea Galaţilor, laşilor, Brăilei, Constanţei. Toate sunt neverosimile prin exagerare.

Joi, 26 iunie [1941]

12 noaptea. A patra alarmă aeriană de azi. Primele două, aproape în continuare, au durat de la 5 1/2 dimineaţa pînă la 9. Bombe au căzut în cartierul nostru, pe strada Sfinţii Apostoli, colţ cu Rahova. Prima mare bubuitură a fost însoţită de o flacără scurtă ca un fulger. Sunt morţi şi răniţi, dar nu se ştie exact cîţi. Nu a fost un atac de amploare şi cred că s-a bombardat cam la nimereală. Sunt prea obosit acum, ca să notez mai mult despre această primă zi de alarmă.

Ştirile de pe front continuă să fie neprecise. Se pare că în nord nemţii au pătruns cam 150 km în adîncime, în regiunea Vilna. Restul frontului rusesc pare a rezista. De pe Prut nici o veste sigură şi zeci de zvonuri. În primele zile se vorbea despre un dezastru sovietic, dar acum e oarecare descurajare. În orice caz, e sigur că nici Chişinăul, nici Cernăuţii nu s-au ocupat pînă în prezent. Se zice chiar că ruşii ar fi contraatacat în regiunea Sculeni-Fălciu. Refuz să cred tot ce se spune sau se şopteşte. Aştept comunicatele oficiale.

Alaltăieri bombardamente mai serioase la Constanţa şi Galaţi. Cei care vin de acolo povestesc „grozăvii". Dar oamenii sunt stupid de flecari şi îngrozitor de isterici. Mai mult calm, mai multă răbdare.

Vineri, 27 iunie [1941]

Noapte relativ calmă. Abea scrisesem nota de mai sus, abea mă culcasem şi s-a dat din nou alarma. Dar ne-am decis să nu ne ducem în adăpost. În definitiv, nu cred că, la parter, cu trei etaje deasupra noastră, suntem mai puţin „apăraţi" decît la subsol. Am dormit pînă dimineaţa şi nici n-am mai auzit celelalte două alarme, care mi se spune că au fost.

Printre morţii de ieri, Zanea Alexandru, elevul meu din clasa VIII, băiat înalt, frumos, voinic, cu anumită distincţie personală într-o clasă atît de gălăgioasă. Am de la el un caiet pe care mi l-a dat în ultima zi de şcoală.

— Ce să mai fac cu el, domnule Zanea?

— Vă rog să-l citiţi. Vreau să ştiu ce credeţi despre lucrarea mea.

— Am s-o citesc.

Indiferenţa absolută a unor oameni (Comşa, Lereanu) pentru mersul războiului. Uneori mă înfurie: mi se pare că e nesimţire, egoism, lipsă de imaginaţie.

„Evreii vor fi îndepărtaţi din sate în Moldova", spun ziarele de azi. Măsura poate fi extinsă şi în alte regiuni. Titlul mare, cap de afiş: «Jidanii în lagăre de muncă".

Sîmbătă, 28 iunie [1941]

24 de ore liniştite. Nici o alarmă aeriană de ieri. M-am culcat devreme — eram foarte obosit — şi am dormit pînă dimineaţa. A apărut azi al treilea comunicat român. Continuă să fie sobru şi reţinut. Nici o veste oficială, nici o indicaţie. Telegramele de presă germane vorbesc despre mari victorii, fără să precizeze nimic. Comunicatul german de asemeni. Se pare totuşi că înaintarea în nordul Poloniei e foarte adîncă. Sunt lupte în regiunea Minsk (pe teritoriul vechei Rusii). Cineva îmi spunea azi că s-a ocupat Smolensk şi că deci Moscova însăşi e direct ameninţată. Cum n-am aparat de radio, nu pot controla nimic, nu pot şti nimic. Aştept mereu un comunicat oficial.

Între timp continui să-l citesc pe Tukidide. Cartea V-a, citită ieri, este mai mult o istorie a operaţiilor diplomatice dintre Atena—Sparta-Argos, decît a operaţiilor de război propriu-zise. Asemănările, analogiile sunt uneori izbitoare, de necrezut. Ce uşor joc inventase Giraudoux! Şi în fond ce puţin lucru scosese dintr-un material atît de bogat în sugestii.

Mă îngrijorează tensiunea antisemită care se întreţine şi se alimentează prin presă, radio, afişe... De ce? de ce? Ştiu foarte bine „de ce", dar nu mă pot dezobişnui de întrebarea asta stupidă.

Stau mereu în casă, deşi e înăbuşitor. Nu cutez să ies prea departe în oraş. E mai bine să nu fiu văzut, să nu se vorbească despre mine. Mă plimb prin faţa casei spre seară. Aş avea nevoie de o curte mare; de puţin cer, de puţină iarbă în care să mă tăvălesc.

Duminică, 29 iunie [1941]

Cartea VI din Tukidide, citită azi, relatînd războiul Atenei contra Siracuzei, expediţia din Sicilia, tratativele diplomatice cu coloniile din Italia şi trădarea lui Alkibiades, mi s-a părut cea mai frumoasă dintre toate, cea mai susceptibilă de a fi raportată la războiul de astăzi. Analogiile dintre războiul peloponeziac şi războaiele* din 1914 şi 1940 sunt posibile pînă la suprapunere. Lipseşte doar, din politica de război a cetăţilor greceşti, diversiunea antisemită**. Lipsă cu atît mai grava cu cît ele duceau un război de interese economice, dar îl camuflau (ca şi astăzi) sub un război de ideologie, de opinie publică. Evreii le-ar fi fost de mare folos, dacă i-ar fi avut. E de văzut, la o mai atentă analiză, cine juca pe atunci funcţia lor. Îmi aduc aminte amuzat că, jucînd acum doi ani Plutaş al lui Aristofan, Victor Ion Popa întrebuinţase între atîtea măşti greceşti şi o mască violent semită. Simţea bietul om că este acolo o lacună...

Îmi propun să-l citesc pe Aristofan, după ce-l voi fi terminat pe Tukidide. Războiul peloponeziac mă pasionează prea mult, ca să-l părăsesc atît de repede. Cu Aristofan rămîn mai departe în cadrul lui-

* *Anulat: „războiul".*
** *Anulat: „Trebuie să analizez mai de aproape tehnica propagandei lor"*

Aseară şi azi-dimineaţă alarme aeriene, fiecare durînd o oră, o oră jumătate. Dar n-a fost bombardament. Rare bubuituri, care puteau fi de tun.

Li se interzice, începînd de azi, evreilor să mai arboreze drapelul tricolor şi cel german. Camioane de la poliţie au trecut azi prin felurite cartiere confiscînd steagurile. Se pare că, la Huşi, evreii — cîţi au mai rămas acolo — sunt obligaţi să poarte un semn distinctiv galben.

Sentiment continuu de apăsare, de angoissă. Nu văd pe nimeni, nu comunic cu nimeni. Doar lectura mă mai ajută să-mi stăpînesc neliniştea. Dacă aş avea ochii mai buni, aş citi mai mult.

Luni, 30 iunie [1941]

Comunicat german fastuos: anunţă 4.000 de avioane* distruse, 2.500 de tancuri, 40.000 prizonieri. Mai mult decît ştirile propriu-zise, stilul în care e redactat lasă să se întrevadă un mare dezastru militar sovietic. Pe hartă catastrofa e mai puţin evidentă. Dar în oraş toată lumea vorbeşte despre un triumf german definitiv.

** Anulat: „tancuri".*

La Iaşi, 500 de iudeo-masoni executaţi *(52)*. Comunicatul guvernului, apărut în ediţii speciale, spune că au fost complici cu paraşutiştii sovietici.

---

(52) Sebastian reproduce formularea din comunicatul oficial apărut după pogromul de la Iaşi (29-30 iunie 1941); numărul victimelor este apreciat de istorici la circa zece mii.

[Iulie]

Marţi, 1 iulie [1941]

Încă o lună care se termină, încă una care începe. De astă dată suntem în mijlocul catastrofelor. Mai puţine întrebări decît la 1 iunie, dar mai multe terori.

Neputinţa de a vorbi, de a scrie. Un fel de teroare surdă, înăbuşită. Abea îndrăzneşti să priveşti mai departe de ceasul care trece, de ziua care încă n-a trecut. De la 8 1/2 seara pînă la 10, alarmă aeriană. Prima de la cea de duminică dimineaţa, dar mai lungă şi parcă mai gravă. Bubuituri de tun, crepiteri de mitraliere şi ciudate pocnituri scurte, izolate, ca de revolver.

Ieri, în tramvai, vatmanul mă vede cu un ziar în mînă.

— Au intrat la Moscova?

— Încă nu. Dar intră cu siguranţă, azi-mîine.

— Păi să intre. Ca să-i jupuim pe jidani.

Convorbire auzită azi pe stradă, între un domn şi o cucoană „bine". — ...Ei, ce crezi că s-a constatat? Era o jidoavcă de 14 ani. Ea, cu mîinile ei, arunca bombele...

Căderea regimului democrat la Atena, după groaznica înfrîngere de la Siracusa (patetică, dureroasă, în Tukidide), seamănă aşa de bine cu căderea Republicii Franceze după spargerea frontului pe Somnie. Alcibiades e un fel de Laval, dar parcă mai aventuros, mai expus loviturilor, mai îndrăzneţ, mai puţin abject. Întreaga cădere a Atenei o citeşti cu strîngere de inimă şi cu nu ştiu ce sentiment de umilire.

Miercuri, 2 iulie [1941]

Comunicat oficial, publicat azi în toate ziarele: „În ultimele zile au fost cîteva cazuri cînd elemente străine de neam şi duşmane intereselor noastre au tras focuri contra soldaţilor germani şi români. Orice încercare de repetare a acestor mişeleşti agresiuni va fi reprimată fără cruţare. Pentru fiecare ostaş german sau român vor fi executaţi 50 iudeo-comunişti."

Sîmbătă, 5 iulie [1941]

Zile de îngrijorare extremă. Te simţi apăsat, fugărit, ca într-un coşmar. Şi pe urmă, de prea multă oboseală, încetezi să mai gîndeşti, căzînd parcă din nou într-o apatie de plumb, din care te va trezi din nou o nouă veste, o nouă şoaptă. Poate că, singur în Calea Victoriei, aş fi simţit mai ascuţit întreaga nelinişte. Dar aici, acasă, unde există oricum un

„train-train" zilnic (ore de masă, ore de culcare, discuţii, belotă, incidente cu servitoarea, cu proprietarul...), lucrurile devin mai cenuşii, mai indiferente. Şi totuşi, peste toată această năclăială apatică, un sentiment continuu de primejdie.

La Buzău, la Ploieşti, la Rîmnic, toţi evreii bărbaţi, între 10 şi 60 de ani, închişi la un loc, în lagăre improvizate pe unde s-a nimerit: la liceu, la sinagogă... Nu ştiu ce se întîmplă în alte oraşe şi mă tot întreb ce se va întîmplă cu noi, cei din Bucureşti.

Am renunţat să mai urmăresc mersul războiului. Nici n-am cum. Lectura ziarelor este parcă un exerciţiu de descifrare a unui text, pentru care îţi lipseşte cifrul. Şi totuşi este aşa de interesant! Pentru prima oară mi se întîmplă să gîndesc că adevărul este un lucru în mod absolut necamuflabil. De sub toate contrafacerile, de sub toate minciunile, de sub toate aberaţiile, oricît de adînc l-ar ascunde, oricît de groaznic l-ar mutila — încă răzbate, încă sclipeşte, încă respiră...

Pe hartă, nu ştiu care e situaţia fronturilor. Totul continuă să fie confuz. Ce s-a ocupat, ce nu s-a ocupat—cine ar putea spune? Sub o avalanşă zilnică de telegrame fulminante dar vagi, conturul frontului rămîne încă nesigur. În linii mari, situaţia pare esenţial neschimbată de o săptămînă: o pătrundere germană în centru pînă în regiunea Minsk, cu flancurile încă intacte la nord şi sud. Nu mai puţin presa şi telegramele vorbesc de un mare, catastrofal, definitiv dezastru rus. Iată titluri luate dintr-un singur ziar — *Universul* de azi —, de pe o singură pagină: „Forţele germane şi române urmăresc pe duşman spre Nistru şi Nipru", „Grozăviile săvîrşite de bolşevici în retragere", „Înaintarea germană în Rusia nu poate fi oprită de nimic", „20.000 de soldaţi sovietici din armata încercuită la Minsk au dezertat", „Enorme cantităţi de arme şi muniţii bolşevice distruse de armatele germane pe coasta Balticei", „Numeroase aerodromuri bolşevice ocupate de germani în ţinuturile baltice", „Încercarea sovieticilor de a opri înaintarea germanilor a dat greş", „Coloană bolşevică de transport distrusă de aviaţia germană", „Trupele ungare şi-au continuat înaintarea".

Duminică, 6 iulie [1941]

La Lereanu, la doctorul Silberstein (prin urmare în două cartiere complet diferite) au venit comisari ca să-i treacă pe nişte liste speciale, ce se întocmesc pentru toţi bărbaţii evrei între 18-60 de ani. Tatăl unei prietene a lui Benu — un domn Leibovici —, se pare cu totul „persoană neimportantă", a fost ridicat ieri-dimineaţa şi dus într-un automobil. Nu se ştie exact de către cine, nu se ştie exact unde. La Cotroceni (unde şi eu am lucrat anul trecut în detaşament de muncă), tinerii evrei continuă lucrul nostru, dar într-un adevărat regim de recluziune. Nu pot veni acasă, nu pot fi vizitaţi, nu li se poate aduce mîncare. Aştept cu un fel de încremenire stupidă să se facă seară, să se facă zi, să treacă ceasurile, să treacă o zi, şi încă una, şi încă una, şi încă una... Nu sunt nici măcar speriat. Mi se pare că mă împac dinainte cu orice. Dacă n-ar fi gîndul că Mama va suferi, orice mi se pare suportabil.

E încă un noroc că pot ceti. E poate un semn de bună rezistenţă nervoasă. Am pe biroul meu mai multe lucruri şi le citesc pe rînd, schimbîndu-le cam la întîmplare: Thibaudet (*La campagne avec Thucidide*), Aristofan, poemele lui Whitman şi un roman englez de serie de Mary Borden. În rezervă, Balzac şi Sainte-Beuve, din care mereu am citit anul ăsta.

Luni, 7 iulie [1941]

Ediţii speciale de seară publică un comunicat anunţînd ocuparea Cernăuţilor.

Marţi, 8 iulie [1941]

Folclor. Ţigănuşi vînd pe stradă *Romanul măcelarului roşu*, ţipînd în gura mare:

Pleacă trenu din Chitila
Cu Stalin în Palestina.
Pleacă trenu din Galaţi
Cu jidanii spînzuraţi.

Rosetti, întors pentru cîteva zile de la Cîmpulung, unde-şi petrece vacanţa, crede că înfrîngerea rusă e dezastruoasă şi că rezistenţa poate să se prăbuşească de la o zi la alta. Dimpotrivă, Camil, pe care nu-l mai văzusem de cel puţin o săptămînă, socoteşte că întreaga situaţie a războiului e răsturnată de un factor nou, neprevăzut: soldatul sovietic şi teribila lui forţă combativă. „Pentru armata sovietică — spune Camil — nu e vorba de un război naţional, ci de un război civil." întreaga convorbire cu Camil, interesantă — cu toate inevitabilele „camilisme". El, în locul lui Hitler, ar şti cum să zdruncine rezistenţa sovietică. (Ar arunca 5.000 de paraşutişti la Moscova, ca să provoace derută.) El, în locul lui Antonescu, ar şti cum să ocupe cazematele ruseşti. (Le-ar ataca continuu, la intervale scurte, cu pichete mici de 20-30 soldaţi, ca să obţină astfel epuizarea nervoasă a adversarului.) Cred că am ajuns cu Camil (ca şi cu Nae Ionescu pe vremuri, dar [cu] Camil e din acest punct de vedere mult mai simplu), la o adevărată tehnică de a-l incita să vorbească şi de a-l asculta. Ascultarea admirativă, punctată de exclamaţii de mirare şi false obiecţii sau îndoieli uşor de înlăturat...

Impresia că tensiunea antisemită a scăzut cu puţin, cu o fracţiune de grad. Nu ştiu exact de unde vine această impresie. Poate din faptul că de 2-3 zile n-a mai apărut nici o nouă măsură antisemită oficială.

Miercuri, 9 iulie [1941]

În ziarele de azi, o ordonanţă a primăriei Buzău: evreii nu pot circula de la 8 seara la 7 dimineaţa, nu au dreptul să intre în cafenele sau cofetării, le e interzis să se viziteze unii pe alţii, fie rude sau prieteni, şi în sfîrşit nu pot chema doctorul decît anunţînd sergentul de stradă. à propos de falsa mea impresie de ieri că tensiunea antisemită se atenuează. De cîte ori ies în oraş, mă întorc acasă şi mai deprimat decît înainte. Cazuri groaznice (moartea unui băiat de 19 ani, ieri), veşti fioroase. Nu poţi controla nimic, nu ai cum să verifici nimic — dar totul pare adevărat — şi în orice caz totul e posibil.

Terminat *La campagne avec Thucidide*. Început *Guerre et Paix*. Mi-e dor de puţină muzică – Bach, Mozart ar fi un moment de pace, de înseninare.

Sîmbătă, 12 iulie [1941]

Imposibil de însemnat ceva aici în ultimele patru zile. Simpla relatare a faptelor ce se povestesc despre evreii ucişi la Iaşi sau despre cei transportaţi cu trenul de acolo la Călăraşi — este dincolo de orice cuvînt, sentiment sau atitudine. Negru, sumbru, nebun coşmar.

Nu ne rămîne decît să primim moartea ca pe o moarte de război. Cazi sau rămîi în picioare, după noroc, după simplă întîmplare. Sunt mai puţin dezarmaţi decît noi oamenii care mor pe front? Orbecăim cu toţii într-o imensă, tristă, întunecată mulţime — milioane, milioane, milioane — şi moartea nu alege, nu aşteaptă. Cine va rămînea, va rămînea.

L-am văzut din nou azi-dimineaţă pe Camil. E ciudat că, din senin, s-a pornit să-mi povestească încă o dată — cu o neaşteptată violenţă — incidentul din iarna trecută cu Poldy Stern. De ce? Îşi simte conştiinţa încărcată? E urmărit de o infamie pe care nu o poate suficient camufla? Bănuiesc că explicaţia e alta. Îşi închipuieşte că s-ar putea ca eu

însumi să cad în cine ştie ce gravă încurcătură — şi atunci mă previne că nu trebuie să contez pe el. „E o obrăznicie să te adresezi unui prieten, numai pentru că el e mai puţin expus." Poate că împotriva acestei „obrăznicii" eventuale ţinea să mă prevină. Dar Camil e ultimul om căruia m-aş adresa într-un moment greu.

S-ar părea că în linii mari frontul rus a rămas cam acelaşi şi că operaţiile au intrat într-o fază de aşteptare, de regrupare, de pregătire. De cîteva zile comunicatele au redevenit discrete. Tot ce s-a publicat în cursul săptămînii a fost tot în legătură cu „încercuirea" de la Bielostock şi Minsk. De astă dată se pare că cel puţin operaţia asta este sfîrşită. Comunicatul german de azi are un caracter de bilanţ: 323.898 prizonieri, 3.332 tancuri, 1.809 tunuri, 6.233 avioane. Exactitate impresionantă a cifrelor. Precizie absolută a numărătoarei. Şi totuşi nu ştiu ce lipsă de putere expresivă a cifrelor mari. Cînd intrăm în domeniul colosalului, pierdem simţul proporţiilor şi al valorilor.

Miercuri, joi şi vineri, trei seri la rînd, cam la acelaşi timp (în jurul orei 20) alarme aeriene de 20-30 de minute, fără nici o bubuitură de tun sau răbufnire, măcar îndepărtată, de bombă. , . ^

Citesc cu interes *Război şi pace*, mai mult pentru analogiile istorice posibile decît pentru opera în sine.

Luni, 14 iulie [1941]

„Pauza" germană să se fi terminat? Comunicatul german de ieri anunţă ocuparea oraşului Vitebsk (la nord-vest de Smolensk) şi înaintări spre Kiev. Telegramele de presă afirmă că ocuparea Kievului şi a Leningradului e iminentă.

Evreii din Ploieşti obligaţi să părăsească oraşul. Au fost bombardamente în ultimele zile şi oarecari incendii la rafinării.

Astă-seară, după o pauză de două zile, alarmă aeriană, cu intens foc antiaerian.

Miercuri, 16 iulie [1941]

Vis complicat astă-noapte. Nu-mi aduc aminte decît un singur moment. Eram cu Nae Ionescu la Brăila. Mergeam amîndoi spre un fel de şezătoare, unde el trebuia să ţină o conferinţă, iar eu să vorbesc despre el. Cred că-mi cerea să fiu foarte elogios...

Luni noaptea, de la 1 la 3, alarmă lungă, cu multe bombe incendiare aruncate aproape toate asupra cartierului nostru. Incendii mici, repede stinse. Aseară, pe la 10, alarmă scurtă, fără consecinţă.

Imposibilitate de a şti ce se petrece pe front. Am bătut în perete o hartă a Europei, dar nu pot descifra linia frontului. De duminică, din nou comunicatul german a devenit discret, în timp ce telegramele de presă anunţă, cu mare zgomot, iminenţa căderii Kievului, Leningradului şi Moscovei.

Joi, 17 iulie [1941]

Am citit ieri în corecturi (date de Rosetti) pagina dedicată mie în *Istoria literaturii* a lui Călinescu. E probabil cel mai sever lucru ce s-a scris împotriva mea. Nici un talent artistic, nici o aptitudine de scriitor. Cu prima observaţie începe, cu ultima termină. Am fost agasat, dar nu mai mult. E plictisitor să se afle o asemenea pagină într-o istorie literară, care prin caracterul ei monumental este un fapt irevocabil. O asemenea carte de 1.000 de pagini *in quarto* se scrie o dată la 30—40 de ani. Trebuie deci să aşteptăm 4

decenii pentru ca să obţinem o rectificare. Dar, după prima iritare, lucrul a încetat să-mi mai pară important. Cel mult sîcîitor. Nu pot lua în serios astăzi plictiselile sau chiar dramele literare. Il s'agit de vivre. Moartea e posibilă în fiecare zi, în fiecare ceas. Ceea ce s-a petrecut la Iaşi (şi încă nu mă pot decide să scriu aici tot ce am aflat între timp) se poate oricînd repeta aici.

Şi atunci?

„Cariera" mea de scriitor nu m-a obsedat niciodată: acum nici nu mă interesează. Voi mai fi scriitor după război? Voi mai putea? Mă voi lecui vreodată de atîta dezgust acumulat în aceşti groaznici, bestiali ani?

Se pare că ar fi căzut în fine Chişinăul. Mi se spune că un comunicat german de astă-seară îl anunţă. Ziarele nu spun încă nimic. Comunicatul de azi-dimineaţă semnala contraofensive ruseşti zdrobite în mai multe puncte. (Dar pentru a fi zdrobite, trebuie mai întîi să fie...) Telegramele de presă continuă să vorbească despre iminentisima cădere a Leningradului.

Vineri, 18 iulie [1941]

Un comunicat oficial românesc anunţă că s-a ocupat Hotinul, Orheiul, Soroca, Chişinăul. Oraşul e din nou pavoazat. Mîine, mari serbări. Comunicatul german anunţă că operaţiile continuă satisfăcător. Telegramele D.N.B. adaugă că s-a ocupat Smolensk. Pe hartă situaţia e încă neclară, căci tot azi D.N.B.-ul anunţă ocuparea unei localităţi, Polotsk, care este la vest nu numai de Smolensk, dar chiar de Vitebsk.

Alice Th. îmi spune că un ofiţer prieten, întors de pe front, i-a povestit că armata are ordin să împuşte pe toţi evreii găsiţi în Bucovina şi Basarabia. Ricci Hillard, care era de faţă, confirm. În *Ordinea* de alaltăseară o fotografie, pe care regret că nu am decupat-o. Un lung şir de femei mizerabile, în zdrenţe, cu copii mici, la fel de zdrenţuiţi. Nici o figură de bărbat. Legenda fotografiei spunea că sunt iudeo-comunişti adunaţi de armată spre a-şi lua răsplata pentru fărădelegile făptuite.

Sîmbătă, 19 iulie [1941]

Frază găsită azi într-o scrisoare a lui Lawrence. Îmi place s-o transcriu. „I feel I must leave this side, this phase of life, for ever. The living part is overwhelmed by the dead part, and there is no altering it. So that life which is still fertile must take its depărtare, like seeds from a dead plant. I want to transplant my life. I think there is hope of a future, in America. I want if possible to grow towards the future. There is no future here, only decomposition."

Titluri din *Universul* de azi: „Unităţile germane continuă înaintarea lor rapidă spre Moscova", „Armatele sovietice se găsesc în situaţie gravă", „Linia ferată Smolensk—Moscova distrusă".

Duminică, 20 iulie [1941]

Citesc în *Război şi pace* episodul căderii oraşului Smolensk în august 1812 — şi în chiar momentul acestei lecturi are loc în faţa aceluiaşi Smolensk, 129 de ani mai tîrziu, aceeaşi bătălie. Tolstoi e mai pasionant, mai instructiv şi mai actual chiar decît mă aşteptam. Convorbirea lui Napoleon cu Bolohov, trimisul împăratului Alexandru, seamănă uimitor cu ultima întrevedere a lui Coulondre *(53)* cu Hitler, în august 1939. Iar atmosfera Moscovei în momentul începerii războiului (şoapte, zvonuri, preziceri, buimăceală) este atmosfera în care noi înşine trăim de doi ani. Amuzant e faptul că şi atunci erau oameni care îl vedeau în Apocalips pe Napoleon şi socoteau că literele lui

adunate la un loc dau cifra 666.

---

(53) Robert Coulondre, ambasadorul Franţei la Berlin. 360

În afara înaintării din regiunea Smolensk (unde încă lucrurile nu par a se precipita, căci comunicatul german spune doar că ele se desfăşoară „planmässig"), restul frontului este neschimbat. Lupte la Pskov, lupte la Polotsk, lupte la Novgorod-Volinsk — ceea ce înseamnează că de duminica trecută, cînd Kievul şi Leningradul erau considerate a fi gata căzute, situaţia lor — în cazul cel mai rău pentru ruşi — nu s-a agravat.
Intrăm azi în a cincea săptămînă de război şi nimic decisiv nu s-a întîmplat. Partida e deschisă, jocul e liber.

Lovinescu i-a spus zilele trecute lui Eugen Ionescu că nimeni nu mai poate fi azi anglofil. Ruşii trebuie învinşi, iar germanii trebuie să rămînă învingători. Altfel vom fi conduşi de „evrei şi pantofari" (?).

Georgică Fotescu mă strigă azi pe stradă pentru ca să-mi spună (textual) că „pînă la 1 septembrie nemţii termină cu plăcinta asta mare, care e Rusia, şi pe urmă propun pacea, pe care englezii nu o mai pot refuza".

Sfîntu Ilie. Îngrozitoarea zi petrecută acum un an pe zonă, la Valea lui Soare.

Luni, 21 iulie [1941]

Convorbire cu Titu Devechi. (M-a strigat din automobilul lui — eram pe bulevard, aşteptîndu-mi tramvaiul — şi am făcut o plimbare de jumătate oră împreună.) Situaţia pentru el e simplă: Pînă la 1 septemvrie Rusia cade. Mai curînd chiar. Leningradul va cădea cel mult într-o săptămînă, iar Moscova cel mult în două. În orice caz, la 1 septemvrie nemţii vor fi lichidat campania din Rusia şi vor propune anglo-americanilor pacea. S-ar putea ca anglo-americanii s-o refuze, ceea ce ar fi o îngrozitoare greşeală. Oricum, Europa poate trăi şi fără ei, mai ales acum, după pleaşca rusească. Ucraina va da grîu pentru tot continentul. Distrugerile ruseşti sunt neînsemnate. În Bucovina s-au găsit cantităţi considerabile, hambare pline, fabrici intacte. Am ascultat totul, fără nici o obiecţie. Nici măcar n-am vrut să-i dau impresia ca am îndoieli. O singură dată l-am întrebat:
— Ce s-ar întîmpla totuşi dacă Rusia n-ar cădea pînă la iama?
— Absurd! Imposibil!

Marţi, 22 iulie [1941]

O lună de la începerea războiului cu ruşii. Imposibil de prevăzut care va fi desfăşurarea lui viitoare. Mereu, de la săptămînă la săptămînă, am avut impresia că ne apropiem de o fază „decisivă" — şi mereu am fost siliţi să amînăm „decisiva" pe „săptămînă viitoare". Sunt nemţii istoviţi de marea lor ofensivă? Vor fi siliţi s-o oprească deocamdată? Sunt ruşii virtualmente terminaţi? Rezistenţa lor îşi uzează ultimele resurse? Nu cred nici una, nici alta. Nemţii vor continua să atace, iar ruşii să reziste. Totul e o problemă de timp. Nu *dacă* va cădea Leningradul, Kievul şi Moscova, ci *cînd*— e marea întrebare. Şi noi, prost sau bine informaţi, nu putem cunoaşte nimic. Aşteptare şi — dacă se poate — calm.

Azi-noapte, două alarme aeriene: la orele 1 şi 3. Obosiţi de nesomn, ne întrebăm dacă vom fi lăsaţi să dormim la noapte.

Se intră în case evreieşti — luate cam la nimereală — şi se ridică lingeria: cearceafuri,

perne, cămăşi, pijamale, cuverturi. Fără explicaţie, fără avertisment.

Aderca, întâlnit aseară:
— În orice caz, şi fără să vrea, Hitler face Europei marele serviciu de a deschide porţile marei puşcării sovietice, în care se sufocau 200 milioane de oameni.

Citit azi în Tolstoi bătălia de la Borodino. Cam prea studiat. „Grande toile de composition." Instructiv totuşi.

Joi, 24 iulie [1941]

Lungă noapte de insomnie. Am avut o primă alarmă la 10 seara (bubuituri puternice, cerul brăzdat de lumini ciudate, ca de fulger...) şi o nouă alarmă la 2 noaptea. M-am întors din adăpost frînt de oboseală, dar n-a mai fost chip să adorm. A venit poliţia, a sculat întreg imobilul, se auzeau mereu voci şi cizme pe scări, uşi trîntite, ţipete. Se pare că, în timpul alarmei, o servitoare lăsase o lumină aprinsă la mansardă. Toate servitoarele au fost duse la comisariat şi pe urmă, mereu, pînă dimineaţa la 6 sau la 7, se întorcea cîte cineva, sergent sau jandarm, ca să ancheteze, să verifice, să întrebe. Eram încremenit de spaimă, să nu ne ia şi pe noi. Un bloc plin de evrei — quelle aubaine! Un fel de apăsare cardiacă m-a sufocat continuu.

Moscova bombardată trei nopţi la rînd. Începe atacul direct asupra oraşului? Prea devreme — atîta timp cît lupte grele se dau încă în regiunea Smolensk, ba chiar şi mai spre vest, la Vitebsk şi Polotsk. Dar toate ziarele anunţă cu litere mari: Moscova în flăcări!

La 2/14 septembrie 1812, dimineaţa, cîteva ore înainte de a intra în Moscova evacuată, Napoleon spune: „Je dirai à la députation (de boyards) que je n'ai pas voulu et ne veux pas la guerre, que j'ai fait la guerre seulement à la politique mensongère de leur cour, que j'aime et respecte Alexandre et que j'accepterai à Moscou des conditions de paix dignes de moi et de mes peuples."

Înmormîntarea lui Danacu (mort în două zile undeva, la moşie, şi adus ieri în Bucureşti). La 2 după-masă, cînd familia în mare doliu e gata să se urce în maşini ca să pornească la „Bellu"... sună alarma. Ne strîngem toţi în adăpost, ei în haine negre de ceremonie, noi, chiriaşii, în pijamale, pantaloni albi. Situaţie grotescă.

Vineri, 25 iulie [1941]

Comunicatul german de aseară: „Pe întregul front de răsărit operaţiunile forţelor armate germane şi aliate continuă metodic: cu toată rezistenţa locală importantă şi cu toate că drumurile sunt rele."

Azi-noapte alarmă între orele 2 şi 3. Coborîm în adăpost, buimăciţi de somn, convinşi de inutilitatea deranjului, dar plictisiţi şi resemnaţi.

Zoe, care m-a căutat la telefon, în ciuda lungii mele tăceri (căci de la 23 iunie n-am mai vrut să văd pe nimeni), ba chiar, spune ea, a venit într-o zi, îngrijorată, pînă în Antim ca să vadă ce se întîmplă cu mine, dar n-a îndrăznit să sune — îmi spune că era gata să plece „voluntară" în Bucovina, unde ministerul îi oferea leafa triplă, obligînd-o însă să rămînă acolo cel puţin un an. Pînă la urmă a renunţat, de teamă că nu se va putea întoarce. O întreb de ce nu pleacă din Bucureşti pentru o lună — şi protestează. Ar avea sentimentul că dezertează. E într-o neobişnuită formă de conştiinţă civică.

Am visat azi-noapte *Concertul pentru vioară, violoncel şi orchestră* de Brahms. Mi se întîmplă pentru prima oară un asemenea lucru. Nu ţin minte nici un alt fapt din întregul vis: nici cu cine eram, nici unde, nici în ce împrejurare. Ştiu doar că ascultam o mare bucată simfonică şi că, după primele măsuri, după oarecare ezitare, am spus că e concertul de Brahms.

Sîmbătă, 26 iulie [1941]

Comunicatul german de aseară: „Pe toată întinderea frontului de est operaţiunile înaintează după prevederi, prin lupte în parte înverşunate."

Camil Petrescu, întîlnit ieri:

— Războiul cu ruşii merge greu, merge foarte greu. A fost o intuiţie de geniu a lui Hitler că i-a atacat acum. Peste un an ar fi fost invincibili.

(De aceeaşi părere ar fi şi Gafencu, întors de la Moscova.) Oricum, cu toată rezistenţa lor, vor fi învinşi pînă în toamnă, iar după aceea vom avea o pace de compromis. Hitler nu va mai putea ataca Anglia anul ăsta şi ar fi deci obligat să suporte încă o iarnă. Va prefera deci pacea. Englezii, la rîndul lor, obosiţi de război, chiar dacă n-ar voi să accepte pacea, vor fi constrînşi de americani. Rusia va plăti tot. Occidentul le rămîne anglo-americanilor. Franţa se reface. Polonia şi Iugoslavia se reconstituie într-un fel oarecare. Germaniei îi revine întreg spaţiul rusesc, iar lui Hitler recunoaşterea generală că a scăpat lumea de bolşevism. În fine, se fac şi evreilor concesii („că nici aşa nu se poate"), dîndu-li-se un stat undeva în Rusia, poate chiar în Birobidjan *(54)*.

---

(54) „Regiunea Autonomă Evreiască", stabilită în anii '30, în regiunea Haba-rovsk, din ordinul lui Stalin.

Două ore mai tîrziu, Carandino:

— Situaţia e gravă. Pierderile germane sunt de neimaginat. În momentul de faţă încă nu se poate şti dacă germanii îi vor zdrobi pe ruşi, sau ruşii pe germani. Probabil că Moscova va cădea. În două, trei sau patru săptămîni — dar va cădea. Abea atunci însă va fi momentul critic. Dacă armatele ruseşti (cărora Hitler, refăcînd „le coup de Lénine", le va promite pămînt) se prăbuşesc, atunci e perfect. Dar dacă această prăbuşire nu are loc, dacă undeva departe, fie chiar dincolo de Urali, rămîne o armată de 1 milion de ruşi, atunci vor lua contraofensiva şi nimic nu-i va mai opri pînă la Finister. Atunci vor cuceri toată Europa. Va fi cumplit: vom fi stăpîniţi de un general georgian, tătar sau calmuc şi nu va mai fi scăpare pentru nimeni.

Berlinul bombardat azi-noapte de englezi. Replică la bombardarea Moscovei?

Noi am avut o noapte fără alarmă. Pe la orele 2 m-am trezit, mirat că încă „n-au venit". Ne vor lăsa şi astă-noapte să dormim?

Duminică, 27 iulie [1941]

Noapte fără alarmă. Somn oarecum liniştit.

După retragerea lui Napoleon din Rusia, Alexandru, reîntors la Vilna, le spune generalilor: „Non seulement vous avez sauvé la Russie, mais vous avez sauvé l'Europe". A salva Europa — este o figură de stil veche. Şi nu oboseşte totuşi nimeni s-o repete.

Comunicatul german vorbeşte despre contraofensive ruseşti respinse la sud şi la sud-est de Viazma. (Viazma e la jumătatea drumului dintre Smolensk şi Moscova, ceea ce ar însemna că punga de aici se adînceşte mereu.) în Ucraina, „ariergărzile ruseşti zdrobite, cu toate că vremea e rea şi drumurile grele".

L-am văzut azi pe Vişoianu. După el, războiul va mai dura încă cel puţin un an, căci de abea începînd din iunie viitor englezii vor începe să aibe superioritatea aviatică.

Din nou, din senin, un sentiment de exasperare, de neputinţă, de oboseală. Pînă cînd? pînă cînd? pînă cînd? „Din senin" — e cam ridicol spus. Vreau doar să spun că nu s-a întîmplat nimic nou, că totul e mereu ca ieri, ca alaltăieri, ca acum o săptămînă, ca acum două săptămîni — dar că dintr-o dată simt mai ascuţit, mai apăsător că mă înăbuş. Aş vrea să strig, să urlu.

Marţi, 29 iulie [1941]

Comunicatul german de alaltăieri spunea că „operaţiile continuă cu succes". Cel de aseară spune că „bătălia din regiunea Smolensk este pe punctul de a fi terminată victorios", iar că în Ucraina urmărirea continuă, „cu toate că drumurile sunt desfundate". Nu se mai vorbeşte despre Viazma. Reiese în genere, atît din comunicate (care de aproape 10 zile sunt uniforme), cît şi din comentarii (care sunt puţin ambarasate), că frontul este oarecum stabilizat. Războiul fulger a fost înlocuit cu un război de poziţie. Presa oficioasă germană îi previne pe cetitori că e nevoie de timp. „Mai mult timp decît odinioară, pe frontul de vest", spune azi-dimineaţă o telegramă Rador *(55)*.

(55) Agenţia română de ştiri „Orient-Radio", întemeiată în 1921 de Grigore Gafencu.

Mă irită optimiştii. E de două-trei zile un stupid val de optimism. Suchianu ieri mă asigura că în cel mult 4 luni războiul e terminat.

Am terminat aseară *Război şi pace*. Şi ca document şi ca roman, un lucru mare. Cine va voi să scrie istoria timpului nostru va trebui sa aştepte cel puţin 10, 20 sau poate 30 de ani după încheierea dramei. Ce ridicolă a fost încercarea mea de a face în *De două mii de ani* o cronică a unor drame care erau încă la începutul lor. Poate tinereţea să fie o scuză valabilă? Mă va lăsa viaţa să-mi iau cîndva, mai tîrziu, revanşa?

O telegramă Stefani *(56)*, publicată cu litere uriaşe, anunţă că în Rusia „ar fi izbucnit ciuma". Material sau măcar sugestii pentru comedia mea de presă.

(56) Agenţie italiană de ştiri..

Camil Petrescu. Mi-a spus azi după-masă că are intuiţia că într-adevăr evreii din Basarabia au tras asupra românilor. Ceea ce li se întîmplă acum nu e decît ceea ce li se cuvine. Ei au început.

Ghiţă Ionescu. M-a amuzat încă mai demult să aflu (şi aveam intenţia să notez aici) că la Ministerul Economiei, unde e funcţionar de vreo doi ani, face mari afaceri. Întîmplător l-am auzit pe Paltin spunînd că i-a pretins şi a luat 40.000 lei pentru nu ştiu ce formalitate. Dar şi mai mult m-a amuzat faptul, aflat azi, că în calitate de agent al Oficiului de românizare a dresat şi semnat procesul verbal de expropriere a vilei lui Sacha Roman de la Sinaia, vilă pe care — lovitură delicioasă — o locuieşte acum el, cu Gina şi cu încă o pereche din acelaşi minister. Comunismul, ca şi jurnalismul mène à tout. Même sans en sortir peut-être.

Sunt obosit, obosit, obosit. Şi jurnalul ăsta îl scriu, de la un timp, mecanic, fără chef*. Şi mă tem să pierd gustul de a ceti.

Dacă aş putea trăi cîteva zile în pădure, la cîmp, la o cabană de munte, aş respira, mi-aş reveni.

** Anulat: „interes".*

Joi, 31 iulie [1941]

Comunicate vagi, comentarii încurcate. Nici o informaţie sigură şi tot felul de interpretări, formule, eufemisme, amuzante ca babilonie. Un lucru pare oarecum sigur: că frontul este în linii mari neschimbat. Bătălia centrală este mereu la Smolensk, dar şi aici situaţia e confuză. Cine ocupă oraşul? Cine atacă? Cine pe cine încercuieşte? Încercuitorii par la rîndul lor încercuiţi. Aştept ziarul de dimineaţă, aştept ziarul de seară. Iată cele două evenimente între care se împarte ziua mea. Sunt obosit de a nu putea gîndi la altceva decît la război. Nici un moment de libertate, nici un moment de odihnă.

Dejun cu Branişte şi Aristide la Alice. Mi-e simpatic Branişte, dar ce puţin interesant! E omul cel mai de treabă cu putinţă, dar quelle pauvrete dans tout ce qu'il dit. Nici o idee, nici o privire mai largă. Şi totuşi, cu oameni ca el viaţa e posibilă.

[August]

Vineri, 1 august [1941]

Era un timp — nu demult — cînd o zi de întîi era un fel de sărbătoare: a mai trecut o lună! Dar acum, cu cît timpul trece, cercul se strînge mai mult în jurul nostru şi viaţa devine mai sufocantă. E adevărat că avem înaintea noastră un drum mai scurt de străbătut, mereu mai scurt, dar cu atît mai primejdios. Aproape că nu îndrăzneşti să întorci privirea înapoi spre cele 31 de zile ale lui iulie, care au trecut — dar nici s-o îndrepţi înainte spre cele 31 de zile ale lui august, care încep. Viaţa noastră este un miracol repetat în fiecare zi, în fiecare oră.

Sîmbătă, 2 august [1941]

Toţi evreii, de la 20 la 36 de ani, convocaţi la Prefectura Poliţiei pentru astă-seară şi mîine dimineaţă, cu mîncare pe trei zile şi rufe de schimb. Aşadar şi Benu, şi eu. Un moment de înlemnire, de spaimă neputincioasă, de disperare. Şi pe urmă vechiul meu sentiment de inutilitate, de predare în faţa nenorocirii, de acceptare cu ochii închişi a catastrofei. Iar acum, seara, după cîteva ore de zbatere, îmi promit să dorm, să încerc să uit. Vom vedea mîine.

Duminică, 3 august [1941]

Zi de post (Tişebow *(57)*). Zi de alergături, de febră, de încordare. Totuşi mai liniştit decît ieri. Se pare că deocamdată e într-adevăr vorba de o simplă concentrare pentru muncă. (Dacă se poate spune că e „simplă".) în orice caz nu e, sau nu e încă (aşa cum m-am temut ieri), repetarea dramei de la Iaşi, care şi ea tot cu o „simplă" convocare la poliţie începuse. Ni se dau asigurări că vom fi trataţi omeneşte. Fapt e că pentru moment nu s-a petrecut nici o brutalitate. Fac diverse încercări pentru a găsi o soluţie. Dacă nu se va putea, voi pleca şi pace bună! Mă îngrijorează doar Mama şi proasta mea sănătate. Mă simt ostenit, uzat, stors.

(57) Din ebraică: „Tişa-be-Av" (ziua a noua a lunii Av), zi de comemorare religioasă a distrugerii templului din Ierusalim.

Luni, 4 august [1941]

Azi-dimineaţă, în zori, sergenţi şi comisari au umblat din casă în casă, în diverse cartiere — şi au sculat lumea din somn, pentru a aduce la cunoştinţă că nu numai evreii de la 20 la 36 de ani, ci şi cei de la 36 la 50 trebuie să se prezinte la Prefectură. Totul recapătă aerul alarmant din prima clipă. Suntem din nou puşi în faţa unei adevărate

ridicări în masă a evreilor. Internare în lagăr? Exterminare? Oraşul, pe la ora 10, cînd am ieşit eu, avea un aer ciudat: un fel de animaţie nervoasă stranie. Grupuri agitate, grăbite. Chipuri palide, îngîndurate. Priviri care se întreabă fără cuvinte, cu disperarea mută care a devenit un fel de salut evreiesc. M-am dus repede după tîrguieli, ca să ne pregătim rucksack-urile pentru după-masă, cînd decisesem să ne prezentăm. Prăvăliile sunt luate cu asalt de evrei care cumpără tot felul de lucruri pentru plecare. După două ore nu se mai găseşte în tot oraşul un rucksack de vînzare. Magazinele de conserve îţi oferă resturi. (Imposibil de găsit o cutie cu sardele.) Lucrurile cele mai simple se scumpesc instantaneu. Mă duc în Calea Văcăreşti să cumpăr pentru Benu şi mine două pălării de doc, şi bag de seamă că peste etichetele cu preţul de ieri — 160 lei — s-a scris azi cu cerneală nu încă bine uscată preţul nou: 250.

Din Văcăreşti, grupuri mici, mizerabile, de evrei famelici, livizi, zdrenţuiţi, purtînd lamentabile legături şi boccele, se îndreaptă spre centru. Se pare că pe platoul Prefecturii sunt adunaţi cîteva mii. Pe Calea Victoriei, femei amante, cu priviri de nelinişte, de implorare stupidă, dau tîrcoale locului, neîndrăznind să se apropie prea mult şi aşteptînd probabil veşti de la bărbaţii care au intrat. Cunosc privirea asta, cunosc aşteptarea asta. Le-am văzut de atîtea ori, în ultimii doi ani, în jurul cazărmilor.

Toată ziua s-a petrecut chinuitoare, extenuantă în aceeaşi atmosferă, dominată mai ales de impresia că ni se pregăteşte ceva groaznic. Masacrul de la Iaşi, o obsesie de care nu scăpăm. Totuşi, pe seară, lucrurile par a se calma puţin. Vin veşti că s-a renunţat la chemarea celor de 36-50 de ani. Se spune de asemeni că mîine sau poimîine se va publica un comunicat care va lămuri situaţia şi va pune oarecare ordine în modul de recrutare. Între timp nimeni nu ştie ce să facă. Să se prezinte? Să nu se prezinte? Să mai aştepte? Fiecare are o speranţă, o „protecţie", un răspuns de aşteptat. Grupuri numeroase au fost totuşi înrolate, încolonate şi trimise.

În ce ne priveşte, am hotărît să mai aşteptăm. Ca şi ieri, am făcut tot felul de curse. (Alice, Branişte şi Vişoianu, admirabili de devotament, de prietenie, de grabă în a face cîte ceva.) Vom mai vedea şi mîine. Zăpăceala e extremă. Cred că nici autorităţile nu ştiu exact care e situaţia noastră, ce sens are toată această învălmăşeală, cine a ordonat-o, de ce, pentru cine... Nu e exclus, între altele, să fie o presiune exercitată asupra populaţiei evreieşti (şi în acelaşi timp un gaj) pentru cele 10 miliarde care i se cer. Sunt prea ostenit ca să continui a scrie acum. Nu e decît 11 seara, dar mă simt doborît de oboseală, de extenuare. Poate mîine.

Marţi, 5 august [1941]

Nimic nou. Nu ne-am prezentat nici azi şi încă nu ştiu dacă ne vom prezenta mîine. Zăpăceala, confuzia, nesiguranţa continuă. Din nou azi-dimineaţă au fost chemaţi şi opriţi oameni între 36 şi 50 de ani. Se pare că există un conflict între Cercul de recrutare şi Prefectură asupra competenţei. Poate aşa se explică faptul că deocamdată nu s-au luat măsuri de constrîngere.

Imposibil de căpătat certificate medicale de la medicii care m-au îngrijit de şocul meu alimentar. Doctorul Kahane mă siatuia să mănînc lucruri contraindicate, ca să-mi provoc o criză: numai aşa comisia mă va crede că sunt într-adevăr bolnav. Am şi început astă-seară să mănînc metodic salam de Sibiu. Mîine voi bea cafea neagră. Să vedem... Mă tem doar să nu fac o criză prea gravă, din care să nu-mi revin cu săptămînile.

Madeleine Andronescu la telefon:

— Mi-e ruşine de tine, Mihai; mi-e ruşine că tu suferi şi eu nu; mi-e ruşine că tu eşti umilit şi eu nu.

Ceva în genul ăsta îmi spunea Vişoiana (şi el nu e sentimental) mai alaltăieri, pe stradă, cînd ne ieşiseră în faţă şi trecuseră pe lîngă noi un grup de evrei:

— De cîte ori văd un evreu, sunt ispitit să mă apropiu de el, să-l salut şi să-i spun: „Domnule, vă rog să credeţi că eu n-am nici un amestec".

Nenorocirea e că nimeni nu are nici un amestec. Toată lumea dezaprobă, toată lumea e indignată — dar nu mai puţin fiecare e o rotiţă în această imensă uzină antisemită care e statul român, cu birourile, autorităţile, presa, instituţiile, legile şi procedeele lui. Nu ştiu dacă nu trebuie să rid cînd Vivi sau Branişte mă asigură că generalul Mazarini *(58)* sau generalul Nicolescu *(59)* sunt „uimiţi" de ce se petrece şi „revoltaţi". Dar dincolo de uimire sau revoltă, ei şi încă zece mii ca ei semnează, ratifică şi achiesează nu numai prin tăcere sau pasivitate, dar chiar prin participare directă. Cît despre marea mulţime, jubilează. Sîngele evreiesc, batjocura evreiască au fost divertismente publice prin excelenţă.

---

(58) Nicolae Mazarini, general de brigadă.

(59) Constantin D. Nicolescu, general de brigadă. A fost ministrul Apărării Naţionale în guvernul Gigurtu şi de mai multe ori subsecretar de stat la acelaşi minister.

N-am mai putut urmări mersul războiului. Nu-mi dau seama nici cum s-a terminat bătălia de la Smolensk (dar s-a terminat într-adevăr?), nici cum a început cea de la Kiev. Am mai degrabă impresia că situaţia nu este substanţial schimbată. De altfel, în lipsă de informaţii, singurul lucru care ar avea semnificaţie sigură ar fi căderea unuia din marile oraşe-obiectiv: Petrograd, Moscova, Kiev sau măcar Odesa. Deocamdată, comunicatele germane sunt scrise în acelaşi stil eufemistic.

Miercuri, 6 august [1941]

Se suspendă deocamdată prezentarea la Prefectură. Cei luaţi pînă acum sunt bun luaţi. Ceilalţi ne vom prezenta la Cercul de recrutare nu se ştie cînd şi în ce ordine. Aştept lămuriri. Între timp, avem o pauză neaşteptată, care va dura cît? Cîteva ore? O zi? Cîteva zile? Oricum sunt mai calm.

Vizită la Marie Ghiolu. (îi telefonasem aseară, ca să-mi obţină o oră de consultaţie la d-rul Iliescu, specialist în boli de inimă.) Impresia sinceră de a intra într-un fastuos ospiciu, în care s-a rezervat un întreg apartament pentru o nebună „de calitate". Niciodată casa Ghiolu nu mi s-a părut mai teatrală, mai nelocuită, mai intenţionată. Totul e artificial ca într-o vitrină. Mai ales excesul de culoare. În hall, două imense fotolii albastre-violet, cu perne mici roşii. Sufrageria roz pal, cu o lumină galbenă ca de lampă electrică, filtrată printr-o fereastră dreptunghiulară. Hall-ul de sus roşu. Peste tot culori tari, excesive. Ea însăşi, Marie, îmbrăcată într-o rochie sau halat lung, de acelaşi ţipător albastru-violet al fotoliilor de jos — şi legată la cap cu un turban de un albastru mai închis, tot strident. Niciodată nu mi s-a părut mai nebună, fără — de astă dată — ingenuitatea ei copilăroasă de altă dată. Ce gîndeşte, ce crede, ce vrea şi ce aşteaptă Marie (şi prin ea bărbatu-său) nu e greu de rezumat: citeşti *Gringoire* şi afli tot. E cu Pétain, e cu nemţii, e contra englezilor, e contra ruşilor şi contra evreilor. Dacă nu înving nemţii, e o cumplită nenorocire, la care nici nu se poate gîndi. Dacă înving nemţii, atunci România va căpăta din nou Ardealul, iar ungurii vor fi nimiciţi. De altfel, victoria nemţilor e sigură. Armatele lor sunt mult dincolo de Moscova, 300 sau 400 kilometri dincolo de Moscova pe care au încercuit-o şi au lăsat-o în urmă. Exact ca într-un ospiciu, unde e interzis să-i contrazici pe bolnavi, am dat mereu din cap aprobînd totul.

Alice îmi povesteşte un lucru greu de crezut (mai ales că de atîtea ori am văzut-o exagerînd pînă la basm faptele cele mai simple). Se pare că Vişoianu a fost ieri la ea şi i-a făcut — în genunchi — o declaraţie de dragoste. Nu-l recunosc deloc pe Vivi într-o asemenea situaţie şi tocmai de aceea mi se pare atît de picantă. Cît l-aş amuza pe Rosetti

dacă i-aş putea povesti.

Joi, 7 august [1941]

Zi de libertate oarecum (am fost şi la un film!...), dar o libertate care se poate sfîrşi astă-noapte, mîine-dimineaţă, mîine-seară, oricînd. Consiliul de Miniştri a luat dispoziţii referitoare la taberele de muncă şi lagărele de concentrare. Cînd se vor da publicităţii, vom şti ce ne aşteaptă. Oricum, nu pot crede că s-a renunţat la internarea noastră fie în lagăre, fie în detaşamente de muncă. Pînă atunci, fiecare oră de linişte este o oră de linişte.

Lung comunicat german cu trei „rapoarte" şi o „concluzie". E mai mult un memoriu decît un comunicat. Un fel de istoric al operaţiilor din ultima lună. L-am citit cu atenţie de vreo trei ori, dar încă nu-mi pot da seama de situaţia reală pe hartă. Se afirmă că lupta de la Smolensk e terminată victorios, dar nu văd consecinţele unei asemenea victorii, care în mod firesc ar fi trebuit să fie urmată de o înaintare spre Viazma. Nici măcar nu rezultă prea limpede că Smolensk însuşi e ocupat. Şi mai confuză e relatarea operaţiilor din sud. Este într-adevăr Kievul înconjurat? Este căderea oraşului iminentă? Întreg comunicatul pare a răspunde mai mult unor necesităţi de opinie publică decît unei riguroase expuneri tehnice. Interesantă afirmaţia, de două ori repetată, că „începe o nouă fază de operaţiuni" şi că „armata germană se pregăteşte să continue într-un nou sector de operaţiuni lupta pe care a început-o". În sfîrşit, mai mult pitoreşti decît interesante sunt cifrele fantastice: 895.000 prizonieri, 13.145 care blindate, 10.380 tunuri şi 9.084 avioane.

Duminică, 10 august [1941]

Comme les jours sont lents; comme la vie est lente!

Uneori, nu ştiu de ce, simţi deodată, mai ascuţit decît înainte, inutilitatea vieţii ăsteia, strîmtoarea ei, groaznica ei mediocritate, descompunerea continuă, ca o lungă moarte înceată. De ce? Pentru cine? Pentru ce? Pînă cînd? Dormi, mănînci, dormi, mănînci, dormi, mănînci. Citeşti ziarul de dimineaţă, citeşti ziarul de seară. Şi încă o dată ziarul de dimineaţă, şi încă o dată ziarul de seară. Totul se pierde într-un gust de cenuşe, fără amintiri, fără adevărate, adînci speranţe. Cred că era săptămîna trecută, sîmbătă sau duminică, în momentele acelea în care socoteam torul pierdut, cînd, nu ştiu de ce, am ridicat pe stradă privirea în sus spre cer. Mi-au dat lacrimi. Era un cer albastru, curat, cu nori albi, plutitori, fără greutate: un cer meridional parcă. Putea să nu fie aici. Putea să fie la Annecy, la Geneva, la Lisabona, la Santa Barbara. S-ar fi putut ca lăsînd capul în jos să nu mai găsesc în jurul meu aceşti Bucureşti din august 1941, ci un oraş liber, în care să pot trece liber, necunoscut, viu.

Citesc destul de mult, mai mult mecanic, pentru abrutizare. Plăcerea — singură — de a citi englezeşte şi de a observa mereu mai mari progrese. Am pe masa mea primul volum din *Istoria literaturii engleze* de Taine. Dacă nu intervine nimic care să mă împiedice, vreau să fac o plimbare metodică prin secolele XVII-XIX.

Gînduri, regrete, melancolii. Dacă în 1938 sau, şi mai simplu, în 1937 (cînd cu invitaţia la Geneva) aş fi plecat în Anglia şi aş fi rămas acolo (ceea ce, cu un efort de voinţă, ar fi fost posibil) — ce ani extraordinari ar fi fost aceşti ani de război. Cred că aş fi fost încă destul de tînăr ca să iau Anglia drept o nouă tinereţe, pe care s-o fi trăit studenţeşte, cu hărnicie, cu atenţie, cu pasiune. E un vers de Dante Gabriel Rosetti, care rezumă toată viaţa mea:

Look in my face; my name is Might-have-been.

Noua ofensivă germană în Ucraina pare să aibe succes. Nu am suficiente date ca s-o pot urmări pe hartă. E vorba de o mare mişcare de învăluire între Nistru, Nipru şi Marea Neagră. Pe restul frontului, nimic de mare importanţă.

Guvernul cere cu intransigenţă 10 miliarde evreilor. Şi dacă nu se pot găsi aceşti bani? Ameninţarea e directă, fără menajamente de nici un fel. Dacă nu se găsesc banii, s-ar putea să plătim cu viaţa.

Luni, 11 august [1941]

Suntem din nou chemaţi la muncă, de astă dată printr-un comunicat oficial dat de Cercul de recrutare. Ne vom prezenta în ordinea vîrstei, toţi, de la 18 la 50 de ani. Rîndul lui Benu vine miercuri, al meu vineri. De astă dată cred că nu se mai poate evita. Primesc întîmplarea cu destulă linişte. Cel puţin deocamdată.

După evreii din Cernăuţi, şi cei de la Iaşi sunt obligaţi să poarte un magendavid galben *(60)*. Se zice că măsura va fi întinsă foarte curînd la Bucureşti şi în restul ţării.

(60) „Steaua lui David". Obligaţia de a purta „steaua galbenă" a fost în scurt timp anulată.

11 august. Teribila noapte de 11 august 1940 în gara Olteniţa! Era un coşmar — şi mi se pare că încă nu s-a terminat.

Comunicatele germane de aseară şi astă-seară nu spun nimic nou. Înaintări în Ucraina, iară a da precizări. Pe restul frontului — „plan-mässig".

Seară agreabilă la Sandu Eliad *(61)*, cu Benu şi Agnia Bogoslav *(62)*; pe o terasă la al 12-lea etaj. Oraşul departe, departe, cu toate mizeriile şi infamiile. Dar cînd cobori...

(61) Regizor de teatru.
(62) Actriţa Agnia Bogoslava.

Marţi, 12 august [1941]

Şi totuşi nici de astă dată nu vom pleca deocamdată. „Deocamdată"... Toate sunt „deocamdată". În ultimul moment s-a revenit asupra convocării de ieri. Un comunicat apărut azi anunţă că „chemarea la muncă a evreilor se suspendă pe zece zile" şi că noi ordine se vor da după 21 august. Nu ştiu exact care este explicaţia tuturor acestor tergiversări. Poate că nu e decît simpla, vechea, cunoscuta dezordine administrativă. Poate, de asemeni, că încă nu sunt fixaţi ce să facă cu noi. Poate, în sfîrşit, că s-au decis să ne mai lase cîteva zile, pînă se vor face subscrierile la împrumut — păstrînd în acelaşi timp perspectiva muncii obligatorii ca o ameninţare continuă şi o presiune. Oricum, din nou cîteva zile, sau poate numai ore, de relativă linişte. Autant de gagné.

Miercuri, 13 august [1941]

Comunicatele germane de aseară şi astă-seară, vagi. „Operaţiile continuă cu succes." De fapt, singurul sector în care probabil se întîmplă ceva este sudul Ucrainei. Se spune că Odesa este pe punctul de a cădea. Din zi în zi. Din oră în oră. Iminentisim.

Dar am impresia că războiul nu mai este în faza loviturilor rapide, care pot schimba în 24 de ore o situaţie. Va trebui să fim în septembrie, pentru a vedea mai mult decît se poate întrevedea sau bănui astăzi. Presa românească însăşi pare mai puţin categorică decît acum 3—4 săptămîni. Este oarecare scădere de ton.

Avocatul Poenaru (brăilean, veche antipatie din liceu) îmi spunea ieri că Odesa e

ocupată de patru zile, dar că nemţii nu vor deocamdată s-o anunţe.

Joi, 14 august [1941]

Subiect posibil pentru teza mea de doctorat (dacă o voi trece vreodată): legislaţia antisemită în lume, în perioada hitleristă.

Vineri, 15 august [1941]

Comunicatul german de astă-seară: „Oraşul Odesa a fost încercuit de trupele române, iar oraşul Nikolaev de trupele rapide germane şi ungare. La răsărit de Bug, trupele germane au ocupat importanta regiune mineră Krivoi Rog. Operaţiunile continuă cu succes şi în celelalte sectoare."

Impresia că s-a împotmolit vremea, că stă pe loc, că nu se mai urneşte, nu mai trece. Va fi mereu, mereu, mereu aşa? Sunt obosit de moarte. Mi-e silă să mai citesc ziarul, să mai discut, să mai întreb, să mai răspund.

Duminică, 17 august [1941]

Zile de august, fierbinţi, lungi, monotone, copleşitoare de tristeţe, de oboseală, de inutilitate. Nici o speranţă, nici o aşteptare. Sunt extenuat fiziceşte. Mă simt gol, pustiu, stupid, sălciu. Ce ar putea să mă readucă la viaţă? Poate pădurea, poate marea, poate cîteva zile în munţi. Mi-ar trebui un val de sănătate. Mi-ar trebui să mai pot crede în viaţă, în tinereţea mea pierdută, în chemarea mea de a trăi, de a iubi, de a face ceva.

Acum 2-3 săptămîni, în toiul bătăliei de la Smolensk, era o impresie generală de precipitare a lucrurilor. Un sfîrşit apropiat al războiului părea posibil. Acum războiul e într-o fază mai puţin dramatică, iar pacea pare mai îndepărtată, mai cu neputinţă. Ştiri de pe front nu sunt. Totul pare să treneze, să lîncezească. Acţiunea germană din sudul Ucrainei continuă — spune mereu comunicatul german — „planmässig". Iar conferinţa Churchill-Roosevelt *(63)* (al cărui aspect spectacular optimist nouă ne lipseşte) face proiecte pentru 1942.

(63) între 8 şi 11 august a avut loc întîlnirea dintre preşedintele american Roosevelt şi prim-ministrul englez Churchill la bordul navei „Prince of Wales", la baza militară Argentia din insulele Newfoundland. A fost adoptată Carta Atlanticului, care proclama dreptul popoarelor de a-şi alege forma de guvernămînt.

Luni, 18 august [1941]

Comunicatul german de aseară anunţă ocuparea oraşului Nikolaev. Cel de astă-seară spune că retragerea rusească din Ucraina este „precipitată", iar că pe celelalte sectoare se înregistrează „succese esenţiale".

Vizită întîmplătoare la Aderca. A scris şi mi-a cetit o lungă replică la *Istoria* lui Călinescu. Foarte frumos, foarte just — dar cum de a avut puterea, gustul, curiozitatea să o scrie? Semn de tinereţe, de vitalitate. Poate că în profunda mea oboseală e ceva mai mult şi mai rău decît indiferenţă şi scepticism: poate că e o deficienţă de viaţă. De ce nu mă simt „vizat" personal de ce se spune, se face sau se scrie împotriva mea? De ce nu simt gustul răzbunării? De ce eu — altădată aşa de combativ, săritor şi iritabil — sunt aşa de placid?

Azi-noapte, între orele 2 şi 3, alarmă aeriană — prima după aproape patru săptămîni. Se zice că ar fi fost bombardată gara Buftea. Impresia însă e că atacurile ruseşti sunt mereu fără eficacitate şi fără obiectiv.

Joi, 21 august [1941]

În sudul Ucrainei nemţii au ocupat Kerson. Pe frontul din centru tot ei anunţă lupte şi victorii la sud de Smolensk, anume la Gomei. Marea presiune pare să fie acum la nord, spre Leningrad, unde Voroşilov lansează un apel de alarmă către populaţia civilă.

Dejun la Alice cu Vicky Hillard, locotenent de cavalerie, întors ieri de pe front, din Ucraina. Judecata lui generală asupra războiului nu e prea interesantă (de altfel nu diferă prea mult de tot ce poţi auzi la Bucureşti), dar* simpla relatare a faptelor mici e precisă. Multe lucruri despre masacrul evreilor dincoace şi dincolo de Nistru. Zeci, sute, mii de evrei împuşcaţi. El, simplu locotenent, ar fi putut ucide sau ordona să se ucidă oricîţi evrei. Şofeurul, care l-a adus pînă la Iaşi, a împuşcat patru.

Azi-noapte, alarmă aeriană pe la ora 1.

** Anulat: „amănuntele"*

Vineri, 22 august [1941]

Două luni de la începerea războiului cu ruşii. Dacă fac excepţie de noua acţiune germană din nord, care e în curs de desfăşurare şi încă nu ştiu cum se va termina, războiul începe să capete contur. În orice caz, cele două luni reprezintă două momente distincte. Prima lună a arătat că Blitz-ul german nu e posibil. A doua lună arată că o contraofensivă rusă nici ea nu e posibilă. Oprirea atacului german la Smolensk a fost un moment de răscruce: pentru prima oară o ofensivă germană era ţinută pe loc. Faptul făcea legitimă întrebarea daca ruşii nu sunt în stare, după ce au suportat primul formidabil şoc, să ia ei la rîndul lor iniţiativa. Era mai mult decît o întrebare: era o aşteptare înfrigurată, amestecată cu teamă, optimism, uimire...

Acum totul s-a potolit. „Şocul formidabil" nemţii* l-au repetat în sud, spre Odesa—Nikolaev-Kerson şi îl repetă în nord, spre Leningrad. Ruşii nu pot face altceva decît să reziste şi să se retragă. Dar asta = pot. Dacă nu se întîmplă nimic neaşteptat, războiul s-ar putea să continue la fel pînă la căderea** zăpezii. Pe urmă va hiberna, sau va coborî spre ţări mai calde — în aşteptarea dezgheţului.

** Anulat: „îl pot repeta".*
*** Anulat: „războiului".*

Ofensiva spre Leningrad e mai gravă, cred, decît mi-am închipuit în primul moment. Mă uit pe hartă şi văd abia acum poziţia Novgorodului, unde au ajuns nemţii. Nu lipseşte mult ca Leningradul să fie tăiat de Moscova. E adevărat că, în proclamaţia de ieri, Voroşilov spunea că Leningradul n-a fost şi nu va fi niciodată ocupat — dar cam acelaşi lucra spunea Rostoţkin despre Moscova, în august 1812.

Ce ciudată mi se pare — acum cînd mă gîndesc mai bine — liniştea cu care Hillard povestea ieri asasinatele şi măcelul evreilor din Basarabia, (între altele, un căpitan din regimentul lui a împuşcat o tînără evreică fiindcă nu voise să se culce cu el...) Abia acum îmi aduc aminte că şi Hillard este evreu după tată — şi mă gîndesc că a fost totuşi de faţă la toate ororile, fără să înnebunească, ba chiar fără să se înfioare.

Sîmbătă, 23 august [1941]

Comunicat al Ministerului de Interne: „Din ordinul domnului General Ion Antonescu, Conducătorul Statului, se face cunoscut că, dacă se va ivi vreun act de sabotaj, săvîrşit de comunişti, vor fi împuşcaţi 20 comunişti evrei şi 5 comunişti neevrei."

Comunicat al Marelui Cartier Român: „Suntem peste tot la 15 km de Odesa. Sub ameninţarea revolverelor comisarilor evrei, ruşii luptă pînă sunt masacraţi."

Comunicatul german de aseară prezintă un nou bilanţ: peste

1 milion 250.000 prizonieri, 14.000 care blindate, 15.000 tancuri, 11.250 avioane.

A murit azi-dimineaţă Nene Avram. Gîndul groaznic (pe care niciodată n-am reuşit să-l alung cu totul din conştiinţa mea) că într-un fel semăn cu el şi cu soarta lui.

Luni, 25 august [1941]

Din nou chemaţi la muncă. Dimineaţa am găsit în ziare comunicatul Cercului de recrutare. Pe stradă, afişele de ziar anunţau cu litere imense: „Evreii de la 18 la 50 de ani — etc., etc." Benu trebuie să se prezinte poimîine; eu, luni. Pentru moment, nu ştiu nimic mai mult. Rămînem în Bucureşti? Plecăm? Unde?

Armatele sovietice şi engleze au intrat azi-dimineaţă în Iran.

Pe frontul germano-sovietic nimic nou. Lupte la Odesa. În regiunea Leningrad presiunea pare mai puţin urgentă decît deunăzi.

Marţi, 26 august [1941]

Se pare că majoritatea tinerilor evrei prezentaţi azi la Cerc (18-21 ani) au fost reţinuţi în Bucureşti pentru a lucra la Poligon. Numai un detaşament de 300 a fost trimis la Găeşti. Aştept cu îngrijorare să văd ce se va întîmpla mîine cu Benu. Dacă e repartizat la un detaşament local, sunt mulţumit. Numai plecarea din oraş mă sperie. Cît despre mine, faptul că mai am 5 zile mă face liniştit, ba chiar indiferent, ca şi cum toată întîmplarea asta nici nu m-ar privi.

Pe frontul rus lupte mari, fără modificări esenţiale. Rezistenţa Odesei aruncă peste optimismul bucureştean de săptămîna trecută un nou val de îngrijorare. Ţuţubei Solacolu, Rosetti şi Camil — văzuţi azi — se văitau că lucrurile merg încet şi greu.

Din discursul de ieri al lui Killinger *(64)* la Legaţia germană: „dacă germanii şi românii vor lupta mai departe în comun, atunci prietenia lor va deveni solidă şi lăuntrică".

(64) Manfred von Killinger, ambasadorul german în România.

Ne lipsesc informaţii asupra acţiunii din Iran. Aspectul militar nu e prea interesant (deşi teritoriul e atît de vast şi dificultăţile geografice considerabile). Bănuiesc că nu va fi un război propriu-zis şi că va merge destul de repede. Aspectul politic e mult mai interesant şi mai nesigur. Ce vor face nemţii? Se vor mulţumi să protesteze? Vor lăsa iniţiativa britanică fără replică? E greu de crezut. Vor ataca Turcia? N-ar fi exclus. Dar în acest caz trebuie să deplaseze în Balcani cîteva sute de mii de oameni şi probabil că nu va fi simplu, acum cînd întregul front răsăritean e deschis, iar lupte mari sunt în curs de desfăşurare sau iminente.

Cu cît ne apropiem de toamnă, războiul poate deveni mai complex şi mai dramatic.

Miercuri, 27 august [1941]

Încep să simt neliniştea plecării. Mă tem că toate zbaterile mele rămîn inutile. Benu se va prezenta mîine-dimineaţă. Băieţii din contingentul lui au fost azi repartizaţi la Dadilov, Fierbinţi, Videle. Va putea el sa fie oprit în Bucureşti? Şansele sunt foarte mici. Eu însumi, care mă consideram oarecum apărat de calitatea mea de profesor, nu ştiu dacă voi putea scăpa.

Joi, 28 august [1941]

Benu e repartizat la Fierbinţi. Pleacă mîine-dimineaţă.

În Iran, noul guvern — constituit ieri — a ordonat trupelor să înceteze rezistenţa.

Germanii au ocupat în sud Dniepropetrovsk (Ekaterinoslav), iar în nord Luga. La centru, în sectorul Smolensk, se pare că ruşii contraatacă de cîteva zile. La Odesa pierderi româneşti, se zice, mari.

La Paris, ieri, Paul Colette, 29 de ani, originar din Calvados, voluntar în corpul expediţionar francez antibolşevic, a tras focuri de revolver în Laval *(65)* şi Deat *(66)*, la sfîrşitul ceremoniei de înmînare a drapelelor.

---

(65) Pierre Laval, de mai multe ori preşedinte al Consiliului de Miniştri al Franţei (inclusiv în guvernul de la Vichy). A fost condamnat la moarte şi executat.
(66) Marcel Deat, membru al guvernului de la Vichy, din 1944.

Vineri, 29 august [1941]

Benu a plecat după-masă la Fierbinţi. Toată ziua am alergat inutil, sperînd să mai pot face ceva ca să rămmă în Bucureşti. Dar, pentru că a plecat, fie într-un ceas bun. Îi va prinde cîndva bine experienţa asta.

Sîmbăta, 30 august [1941]

A fost să mă vadă Emil Gulian. Neschimbat. Afectuos, bun, simplu, sensibil. Sunt între noi doi 15 ani de prietenie — şi simt că nimic n-a clintit-o. Şi totuşi... Era în uniforma lui de locotenent şi acest simplu fapt mă stingherea. Vorbeam cu el şi în acelaşi timp îmi spuneam în gînd: vezi, nu s-a jenat să vie la mine, nu i-a fost frică să fie văzut... Am ieşit împreună pe stradă, dar mă obseda gîndul că poate, fiind în uniformă, îi e dezagreabil acest lucru. Cînd am ajuns pe Calea Victoriei, m-am despărţit de el sub un pretext oarecare: aveam sentimentul, poate greşit, exagerat, că mergînd cu el, îl deservesc.

Emil lucrează la P.O. şi redactează zilnic un buletin informativ, pe baza tuturor rapoartelor primite. Ştia o sumă de lucruri. Cel mai grav este eventualitatea unui guvern legionar. Se pare că de cîtva timp Antonescu tratează cu aşa-zişii „legionari moderaţi" (bătrînul Codreanu, Virgil Ionescu, Herseni, Vojen *(67)*...). Pe de altă parte presa germană îi susţine făţiş pe ceilalţi legionari, intransigenţii. De altfel, se crede că „moderaţii" nu sunt nici ei decît emisarii, pentru moment mai potoliţi, ai intransigenţilor. În orice caz, Gulian crede că primejdia unei reveniri legionare este foarte serioasă. Mi-a spus de asemeni lucruri ciudate despre o anumită tensiune româno-maghiară. Ungurii atacă violent România prin presa lor. Guvernul român nu replică, dar lasă să se înţeleagă că în curînd se va pune problema Transilvaniei. Am fost mirat că lui Emil chestiunea nu i s-a părut stranie, sau măcar naivă, acum, în toiul războiului cu ruşii.

Azi-dimineaţă, pictorul Daniel, întîlnit pe stradă, îmi vorbea şi el despre posibilitatea întoarcerii legionarilor. „Vojen e în fiecare zi la Ministerul Propagandei."

---

(67) Victor P. Vojen a practicat publicistica (în special la Axa). A fost ambasador în Italia între 1 oct. 1940-ian. 1941, sub guvernul Ion Antonescu.

Pe front, în linii mari situaţia nu e modificată. Nemţii anunţau ieri că au ocupat Kievul. Finlandezii anunţă azi Vîborg. La Odesa lupte, mereu lupte.

Comşa, ca să fie repartizat în Bucureşti, a dat 30.000 lei. Drept urmare, lucrează la Otopeni la nişte construcţii — sau aşa ceva.

Duminică, 31 august [1941]

Ploaie, întuneric opac, fulgere dese care luminează scurt străzile pustii. Mă gîndesc la Benu — şi pe urmă la oamenii din tranşee. În noaptea asta se împlinesc doi ani de cînd a început războiul.

Nu mai ştiu care e situaţia exactă a frontului. Comunicatul german de aseară nici nu menţiona operaţiile terestre. S-ar zice că din nou este o oprire. Chiar dacă e reală, nu poate dura mult. Vom avea o ofensivă germană pentru trecerea Niprului? Vor încerca din nou să forţeze frontul spre Viazma? Vor ataca cu şi mai mari forţe Leningradul? Sau, în fine, vor ataca Turcia?

Îmi lipseşte radioul mai ales în momente ca acestea, de relativă inacţiune, precedînd evenimente noi.

Ieri, la Ştrandul Floreasca, razie poliţienească. Toţi evreii ridicaţi şi duşi la prefectură. Există tot felul de interdicţii nescrise.

Citesc *Tristram Shandy*. Cam lung şi diluat. Agreabil, desigur — dar e departe de a fi o mare operă. Seamănă pe alocuri cu Montaigne — dar ce distanţă!

Silă, dezgust, indiferenţă, descompunere.

[Septembrie]

Luni, 1 septemvrie [1941]

1 septembrie! Ce greu, ce groaznic de greu a trecut august. Şi cît de nereală mi se părea altădată, în primăvară de exemplu, data zilei de astăzi: 1 septemvrie 1941. La fel de îndepărtată, la fel de imposibilă cît mi se pare azi 1 martie 1942. Timpul trece şi nu rezolvă nimic. Teoretic ştim că ne apropiem mereu mai mult de sfîrşitul coşmarului — dar deocamdată suntem în plin întuneric, ne zbatem în aceeaşi mizerabilă nelinişte.

Doi ani de război! Dar am ajuns oare pînă la fundul nefericirii noastre? Am urcat întreagă panta deziluziilor? Ne putem socoti pe celălalt versant? Era o vreme cînd toamna anului 1941 mi se părea limita extremă a războiului. Acum însă, încă un an sau încă doi sunt termene plauzibile, ba chiar moderate.

Anumite telegrame D.N.B. lasă să se înţeleagă, printre rînduri, că într-adevăr există o contraofensivă rusă, în sectorul de centru al frontului. Altminteri şi comunicatele, şi telegramele sunt atît de vagi, încît rămîi cu impresia că ceva se pregăteşte în umbră, ceva care ar fi să izbucnească foarte curînd.

Nu ştiu de ce, ziarele de ieri publicau din nou comunicatul care anunţă că pentru orice act de sabotaj vor fi împuşcaţi „20 comunişti evrei şi 5 neevrei".

Dimineaţă de toamnă rece, cenuşiu-albăstrie. M-am plimbat cu Eugen Ionescu, departe, pe cheiul Dîmboviţii, ca într-un oraş străin.

Marţi, 2 septembrie [1941]

To-morrow, and to-morrow, and to-morrow
Creeps in this felty pace from day to day.

[Shakespeare, Macbeth, act V, scena V.]

Ar fi de făcut o antologie de eufemisme din presa zilnică. Deosebit de savuroasă mi se pare următoarea frază din Acţiunea de azi:„Dat fiind faptul că din cealaltă parte se găsesc deja de cîteva zile trupele germane... se realizează aici faza operativă finală a unei bătălii de încercuire, care după toate probabilităţile *se apropie fulgerător de maturitate*."

Miercuri, 3 septemvrie [1941]

Toamnă, ploaie; frig. Vreme tristă de noiemvrie. După 7 seara e întuneric şi nu se mai poate umbla decît cu mare greutate prin oraş. Tramvaiele merg încet, cu lumea agăţîndu-se de scări, de tampoane. În plus, ieri şi azi, razii în întreg oraşul, ceea ce întîrzie şi mai mult circulaţia. Ieri am sărit la timp din tramvai, tocmai cînd fusese împresurat de poliţie.

Nu ştiu încă cum se va termina* comedia plecării la muncă. Operaţiile de recrutare continuă la Cerc încet, complicate, cu tot felul de dedesubturi, aranjamente, afaceri. E o vastă bursă, la care joacă toată lumea. Aştept să văd dacă liceul va obţine scutirea pentru profesori. Ni s-au cerut bani— 10.000 de profesor — dar nici aşa nimic nu e sigur.

Populaţia evreiască din Bucureşti trebuie să dea pînă în 2 zile 4.000 de paturi, 4.000 de perne, 4.000 de pături, 8.000 de cearceafuri, 8.000 de feţe de perne etc. Comunitatea e invitată să strîngă ea lucrurile — iar dacă nu va izbuti în termenul necesar, operaţia se va face prin poliţie. Echipe de „intelectuali" s-au format în grabă pentru a începe lucrul.

---

* *Anulat: „pentru mine".*

Se spune* (Vişoianu, Rosetti) că atacul german asupra Turciei e o chestiune de zile, poate chiar de ore. Pe frontul rusesc, oarecare oprire. Ultimele patru sau cinci comunicate germane au fost din nou foarte reţinute. E probabil că şi vremea rea încurcă lucrurile. S-ar putea ca tocmai din cauza aceasta războiul să se deplaseze spre ţări mai calde. Nu m-ar mira ca atacul din Turcia să fie fulgerător şi ca rezistenţa turcilor să fie repede zdrobită. Un război scurt, care să le dea nemţilor o victorie completă în trei-patru săptămîni (ceea ce nu e exclus) ar putea să le servească drept compensaţie politică pentru prea marile întîrzieri din Rusia. În felul acesta, cu un mare succes de toamnă, intrarea în iarnă le-ar fi, din punct de vedere propagandistic, înlesnită.

---

* *Anulat: „vorbeşte".*

Citesc cu mare plăcere *Sonetele* lui Shakespeare. Cu gîndul de a le traduce cîndva în versuri, am transcris astă-seară două sonete în româneşte, deocamdată într-o simplă traducere literală.

Joi, 4 septemvrie [1941]

Tradus astă-seară încă trei sonete de Shakespeare. Se înţelege, nu sunt decît simple ciorne. Nici atît măcar. Ar trebui să lucrez mult asupra lor, ca să le scot din starea lor informă.

La regiment, cînd era nevoie de ceva (rechizite de birou, veselă, lipsuri la magazie etc.), soluţia era simplă: să dea evreii! — şi evreii dădeau. În fond, ordinul de ieri, care pune în sarcina noastră paturile şi lingeria spitalelor, este o soluţie de cazarmă.

Mai mult decît ieri, se vorbeşte despre izbucnirea iminentă a războiului în Turcia. Von Papen e la Berlin.

Comunicatul german continuă să fie discret. Se pare totuşi (din telegrame şi comentarii) că presiunea asupra Leningradului sporeşte, iar că la sud Niprul a fost trecut într-un punct. Cît despre sectorul central, se recunoaşte că există o contraofensivă rusească, dar pe de altă parte — ceea ce e în absolută contrazicere — se afirmă că nemţii ar fi ajuns la Briansk (?).

Eugen Ionescu îmi semnalează în *Jurnalul* lui Gide o pagină din 1914 despre literatura

evreilor, de un perfect antisemitism. Ar putea să o publice foarte bine la noi *Porunca Vremii* sau Sân-Giorgiu.

Vineri, 5 septemvrie [1941]

Am fost la barou să-mi scot diplomele de la dosar. E un an de cînd m-au radiat şi, de atunci, * astăzi am intrat pentru prima oară în tribunal. Fără emoţie (n-am acolo nici amintiri, nici regrete, nici speranţe), dar cu oarecare scîrbă. Amuzant tipul de la secretariat, care, nu ştiu de ce, îmi vorbea din cînd în cînd în nemţeşte:

— Eu nu sunt antisemit. Ehei! eu am alte concepţii. Cît dai? Wie viel? Fünf hundert?

I-am dat 300 — şi i-a primit cu un amuzant aer de generozitate şi lărgime de vederi. M-a tutuit tot timpul şi mereu o dădea pe nemţeşte, mai ales cînd venea vorba de bani.

** Anulat: „n-am intrat niciodată".*

Lamentabil spectacol în curtea Sinagogii Mari, unde se strîng paturi, saltele, rufe de pat, perne. Oameni necăjiţi vin mereu cu lucrurile în spinare, resemnaţi, trişti, fără revoltă, aproape fără mirare. Nu se mai miră nimeni de nimic. Autorităţile sunt nemulţumite: se lucrează fără spor, fără entuziasm. Se aduc lucruri** vechi. Am fost avertizaţi că, dacă pînă mîine nu ne executăm, rechiziţiile se vor face direct de armată. În plus, azi-dimineaţă a venit o nouă cerere, tot ultimativă: 5.000 de costume, pălării şi bocanci. În fine, tot azi-dimineaţă, s-a comunicat Comunităţii că începînd de miercuri va trebui să purtăm, cusute pe haină, în stînga sus, petece de stofă cu „steaua în şase colţuri". M-am întors acasă otrăvit. Trebuie mai multă răbdare decît am eu, o mai încăpăţînată voinţă de a suporta orice. Mie îmi vine să las totul şi să spun: trageţi, omorîţi-ne, terminaţi. Dar desigur nu cu asemenea disperări şi în orice caz nu prin asemenea renunţări s-au menţinut evreii de-a lungul timpurilor.

*** Anulat: , , obie[cte]"*

Am încercat să rămîn în casă şi să citesc. E poate un fel de dezertare (îmi spuneam plin de scrupule), dar în fond eu tot n-aş putea fi de mare folos şi nu văd de ce ar trebui să mă supun acestei torturi. Am continuat să citesc din sonetele lui Shakespeare.

Rosetti îmi povesteşte că Pălăngeanu (şef de stat-major al generalului Ciupercă) ar fi comunicat unor prieteni că aşteaptă căderea Odesei pentru poimîine, duminică. Doamna Goga i-a spus azi lui Rosetti că numărul* soldaţilor români morţi în Basarabia şi Bucovina e de 12.000, dar că în faţa Odesei au căzut 18.000.

** Anulat: „morţilor".*

Duminică, 7 septemvrie [1941]

Comunicatele germane continuă aceeaşi tăcere, care durează de o săptămînă şi mai bine. („Vom Schweigen im Kriege" e titlul articolului lui Goebbels din *Das Reich*, unde vorbeşte despre o „Nachrichtenpolitik".) Nu am imaginea frontului şi nu ştiu care sunt liniile lui actuale. În nord e bătălia Leningradului, iar în sud a Odesei. La centru e o contraofensivă rusă, fără să ştiu însă de ce proporţii, de ce intensitate şi cu ce şanse.

Sîmbătă am avut o neagră zi de cafard, dar pe urmă, brusc, m-am redresat. Nu am dreptul. Nu trebuie. Aş spune chiar că, în anumit sens, nu am motive. Dacă revăd în minte harta continentelor, partida se simplifică. Nu e nevoie s-o urmăreşti de la zi la zi şi e inutil să-ţi faci sînge rău pentru fiecare episod în parte: rezultatul final e ineluctabil. Va veni o zi cînd se va putea respira. Il s'agit de durer. Il ne s'agit que de cela.

Am intrat ieri într-o băcănie să fac oarecari tîrguieli pentru Benu — şi m-am speriat. Din aprilie, de cînd m-am mutat în Antim, n-am mai tîrguit aproape deloc şi nu mai cunoşteam preţurile. S-au urcat de 3, 4 şi 5 ori. E înspăimîntător. Şi nu suntem decît la începutul lui septemvrie. Ce va fi în mijlocul iernii?

Am rămas fără bani. Ultima hîrtie de o mie i-am dat-o azi Mamei. Şi mai departe? Nu ştiu.

Luni, 8 septemvrie [1941]

Azi-noapte trei alarme aeriene, pe o lumină albăstrie de lună, clară, străvezie, uşoară ca niciodată. Una din cele mai frumoase nopţi din cîte ţin minte. Totul e transfigurat, totul e mai uşor, mai pur. Oraşul nemişcat, tăcut devine ceva cu totul distinct de oraşul obişnuit. Primele două alarme (la orele 11 şi 1) le-am petrecut în adăpost. La a treia (era după orele 2, deşi după lumină am crezut, deschizînd ochii, că suntem în plină dimineaţă) n-am mai coborît. N-am avut impresia că e un bombardament serios. Totuşi, astăzi în oraş, am aflat că o fabrică de ţesătorie din cartierul Colentina a fost lovită în plin şi distrusă.

O telegramă Havas spune că Retrogradul va cădea cel mult în 2 sau 3 săptămîni.

Virginio Gayda *(68)* spune că Germania nu are intenţia să ocupe întreaga Rusie, ci numai Petrograd, Moscova, Kiev şi Harkov, după care războiul cu Sovietele va fi în fapt terminat, astfel că iarna 1942* va permite Axei să poarte războiul pe alte fronturi.

---

(68) Virginio Gayda era directorul oficiosului fascist Il Giornale d'Italia. (în memoriile sale, C. Argetoianu relatează o întîlnire cu V. Gayda, care se documenta la Bucureşti asupra guvernului Goga-Cuza.)

** În text: „1932".*

Ceacâru *(69)*:

— După război te iau prim-redactor la gazeta mea. Iată pentru ce crede Ceacâru că se face acest război. Şi iată cum îşi imaginează el lucrurile la sfârşit!

---

(69) Demetru Ceacâru gazetar; cunoscut de la Cuvântul.

Marţi, 9 septemvrie [1941]

De mîine-dimineaţă trebuia să purtăm „steaua în şase colţuri". Ordinul fusese dat Comunităţii şi comunicat comisariatelor de poliţie. Totuşi, în urma unei audienţe de azi-noapte a lui Filderman *(70)* la Conducător, s-a revenit. Nu-mi face nici o plăcere această revenire. Mă obişnuisem cu gîndul că voi purta un petec galben cu un magendavid. Îmi imaginam toate neplăcerile, toate riscurile, toate primejdiile, dar, după un prim moment de alarmă, nu numai că mă resemnasem, dar începusem să văd în acest semn un fel de piesă de identitate. Mai mult chiar: un fel de medalie, o insignă care îmi atestă desolidarizarea de infamiile curente, lipsa de răspundere, inocenţa.

În curtea Sinagogii Mari, unde lucrează comisiile de rechiziţie, întîlnesc tot felul de figuri vechi, cunoscute, în studenţie, în gazetărie şi neîntîlnite de mulţi ani. Mi se pare că am îmbătrînit groaznic, dacă mă compar cu ei. (Chipul de băiat de liceu al lui Ludo *(71)*. E neschimbat după atîţia ani — cred că nu l-am mai văzut din 1932-1933 — iar eu sunt aşa de îmbătrînit!)

---

(70) Wilhelm Filderman, jurist, preşedintele Federaţiei Uniunilor de Comunităţi Evreieşti din România.

(71) I. Ludo, scriitor şi publicist; a polemizat violent cu Sebastian după apariţia romanului De două mii de ani.

Am fost după-masă cu Ceacâru prin cîteva case evreieşti, ca să recoltăm paturi, haine, lingerie. Penibil şi trist. Nu am curajul să insist şi cedez de la primele proteste. Nu uit „sala de aşteptare" a unui medic din Strada Polizu: interior mizerabil, de provincie, cu mobile vechi, roase. Pluş, oglinzi, flori — totul era sordid şi sfâşietor.

— Luaţi loc, ne-a spus servitoarea, care nu ştia de ce venim.

Doctorul a întîrziat vreo 5 minute, pînă să-şi facă apariţia dintr-o odaie alăturată — şi tot timpul m-a torturat gîndul că poate el crede că suntem clienţi şi că va avea o mare dezamăgire cînd va afla adevărul.

Nemţii anunţă că încercuirea Leningradului e completă. Ziarele de azi spun din nou că ocuparea oraşului e iminentă. Se pare că în sectorul de centru ruşii continuă să atace şi să facă oarecari înaintări. Planul lui Timoşenko *(72)* ar fi să atace din flanc armatele germane din nord, obligîndu-le astfel să degajeze Leningradul. Ar fi o operaţie de mare anvergură, dar, în faza actuală a războiului, nu-i cred pe ruşi în stare să o realizeze.

---

(72) Mareşalul S. K. Timoşenko, membru în Comandamentul Suprem al armatei sovietice.

Joi, 11 septemvrie [1941]

Nu sunt ştiri de pe front. Nici comunicatele oficiale, nici telegramele de presă nu spun nimic. Propaganda germană din ultimele zile insistă aproape exclusiv asupra Leningradului, pe care îl consideră complet încercuit, lăsînd totuşi să se înţeleagă că va cădea mai degrabă printr-un asediu, fie el cît de lung, decît printr-un atac direct.

Emil Gulian (întîlnit azi la Margareta Sterian) îmi povesteşte că ofiţerii germani din serviciul lui afirmă că marea presiune este de fapt spre Moscova care, zic ei, va cădea chiar mai repede şi mai înainte decît Leningrad. Nu se mai publică nimic despre Odesa. Se aşteaptă în tăcere, şi cu oarecare jenă, să se termine o dată bătălia de acolo.

Rosetti (reîntors alaltăieri de la Cîmpulung) a întîlnit pe drum cîteva lungi trenuri militare germane, venind dinspre Timişoara şi mergînd spre Dunăre. Tot el îmi spune că Dobrogea e plină de trupe germane. Pe la Giurgiu se scurg mereu spre Bulgaria. S-ar zice că totuşi nemţii vor ataca Turcia (deşi în ultimele zile chestiunea părea oarecum ieşită din actualitatea imediată).

Familia Lereanu. A fost ieri la ei o comisie de la Comunitate, ca să le ceară rufe, haine şi bani... Răspunsul lor: „Noi nu dăm. Nu facem parte din Comunitate." Şi pentru că totuşi aveau unele lucruri de dăruit, le-au trimis direct la un spital, numai ca să nu le dea în calitate de evrei. Dar sub legionari i-a costat cred sute de mii de lei ca să iasă dintr-o încurcătură.

Azi-dimineaţă un negustor evreu din Strada Blănari (om de treabă, de altfel) la care mă dusesem cu Ceacâru, ca să semneze pe lista noastră de subscripţie, mi-a spus: „Ei vezi? acum eşti evreu! Şi mîine, dacă o să se îndrepte lucrurile, iar ai să uiţi." Auzise şi el că am scris o carte („Anul 2000"!?), că avusesem un scandal, că fusesem un renegat. După ani de zile, mizeria asta veche stăruie încă.

Gunther, ministrul Americii (povesteşte Rosetti), a spus alaltăieri cuiva că două lucruri nu li se vor ierta românilor la conferinţa de pace: că au trecut Nistrul — şi că s-au purtat cu evreii aşa cum s-au purtat.

Vineri, 12 septemvrie [1941]

Mi-au închis azi telefonul, după ce — din eroare probabil — mi-l lăsaseră deschis două luni. „Dacă d. Sebastian e evreu, telefonul va fi blocat", i-a comunicat azi Mamei cineva care telefona de la Societate. Şi două ore mai tîrziu operaţia era făcută.

„Armata germană e pregătită şi pentru o campanie de iarnă" spune o telegramă Rador de la Berlin, publicată în *Universul* de azi.

Se pare că discursul ţinut de Roosevelt azi-noapte a fost de extremă violenţă. N-am avut de unde să-l ascult, dar şi din puţinul care străbate prin relatarea D. N. B. se înţeleg multe lucruri. Efectiv, declaraţia că flota americană va ataca vapoarele germane navigînd în „apele defensive" americane e un pas înainte spre război. Mai ales că noţiunea „apele defensive" e cam elastică.

Citit cu plăcere, aproape cu emoţie, un număr din *Tribune de Genève*. L-am citit cu atenţie pînă la reclamele de cinematograf, pînă la mica publicitate. Nume de străzi, avînd nu ştiu ce tristeţe nostalgică. Mă emoţionează mai ales anunţurile de închiriat. Sunt nenumărate apartamente libere: Rue Neuchâtel 4, Rue Carouge 46, Rue des Grottes 17 etc. În oricare din ele aş putea trăi. Un anunţ de vacanţă m-a făcut melancolic: „Jura Vaudois. Pension familie à la campagne. Alt. 600 m. Situation tranq. Gd. verger. Cuisine soign. Prix 5.50. Reverolles-sur Marges (Vand.)" Ce refugiu ar fi acolo!

Mi-am amintit azi (mă întreb cum şi de ce?...) de zilele petrecute la Ploieşti în toamna 1931, la procesul Lupeni *(73)*. Camera de hotel de acolo mi s-a părut un decor propice de teatru — şi am şi văzut în jurul acestui lucru construindu-se repede o piesă. Foarte vag ca idee dramatică, dar tentaţia de a scrie este imediată.

(73) După o instrucţie care s-a prelungit doi ani, procesul conducătorilor grevei de la Lupeni, din 1929, s-a judecat în 1931.

Duminică, 14 septemvrie [1941]

14 septembrie. Ziua intrării lui Napoleon la Moscova. De aici încolo, Hitler este în întîrziere asupra orariului de la 1812.

Lipsa telefonului mă necăjeşte, îmi rupe şi puţinele legături pe care le mai aveam. Dar mă voi deprinde repede şi cu asta.

Luni, 15 septemvrie [1941]

Nemţii au trecut Niprul la Kremenciug, cam la jumătatea drumului între Kiev şi Dniepropetrovsk. E o lovitură însemnată, care pune în primejdie şi Kiev şi Harkov. Londra nu ascunde seriozitatea situaţiei. În plus, recunoaşte că ameninţarea asupra Leningradului creşte.

Plouă. Am mîncat la Alice şi m-am întors adineauri — puţin înainte de miezul nopţii. În frig, în ploaie, în întuneric străzile sunt sinistre. Totul miroase a noiemvrie.

Încercat şi ieri şi azi să precizez proiectul de piesă, întrevăzut deunăzi. M-am pornit să scriu, deşi totul e atît de obscur. Speram să pot duce mai departe, cu tocul în mînă, prima viziune a lucrurilor. Am scris decorul şi primele cuvinte ale scenei întîi — dar pe urmă a trebuit să mă opresc. Nu merge — şi nici n-are cum să meargă. Prea e puţin, prea e neclar. Şi totuşi simt că sunt aici noduri care ar putea fi desfăcute. Nu e un subiect — nu e încă un subiect — dar e un mediu, o atmosferă, un cadru. Încep să-mi fac reproşuri: las prea multe proiecte să atîrne după mine: se învechesc, îşi pierd orice sens, se usucă, mor. Războiul e o scuză pentru prea multe renunţări. Eu m-am resemnat a-l primi ca pe o

lungă hibernare, dar în jurul meu sunt încă oameni vii, care trăiesc, care lucrează, care se agită. De ce nu pot reintra şi eu în viaţă?

Miercuri, 17 septemvrie [1941]

Niprul pare să fie trecut nu numai la Kremenciug, ci în mai multe puncte ale cursului inferior. Se vorbeşte despre o acţiune de mare anvergură, care ar pune în primejdie în acelaşi timp şi Ucraina răsăriteană şi Caucazul. După trei săptămîni de relativă stare pe loc, războiul reintră într-o fază dramatică. Problema esenţială rămîne însă mereu aceeaşi: armata rusească se prăbuşeşte, sau nu? nemţii pot evita campania de iama? sunt oare în stare să obţină acum decisiva?

Zi stupidă petrecută pe Calea Văcăreşti, între Templu şi Sinagogă, în aşteptarea ştirilor privitoare la „rechiziţionarea pe loc". Azi-di-mineaţă, pe neaşteptate, tablourile [sic!] înaintate de Comunitate au fost respinse. Mîine ar trebui să ne prezentăm din nou la Cerc. Dezordine, confuzie, nesiguranţă. Şi totuşi, nu ştiu de ce, sunt liniştit. Probabil din abrutizare...

Acum trei ani, în seara asta, era repetiţia generală a piesei mele. Îmi aduc foarte bine aminte de totul. Sala întunecată, cortina ridicată, decorurile incomplete, cele cîteva figuri din sală, masa tîrziu noaptea, la Mircea... Dacă atunci aş fi ştiut, aş fi putut şti, tot ce va urma în cei trei ani următori — ar fi fost timp să fug, să evadez, să scap. Mă simt astăzi pe jumătate mort: indiferent, insensibil, fără doruri, fără speranţe, fără aşteptări.

Joi, 18 septemvrie [1941]

Londra înregistrează o informaţie germană (pe care n-o văd însă în ziarele bucureştene) că s-ar fi ocupat istmul care leagă Crimeea de continent — şi adaugă că în acest caz armatele ruseşti din Crimeea se vor găsi izolate, în neputinţă de a primi ajutoare. Mă uit pe hartă şi bag de seamă că, dacă lucrurile sunt aşa, Kersonul este virtualmente căzut. De altfel, „virtualmente" toate sunt căzute: şi Odesa, şi Kiev, şi Leningrad. Numai că deocamdată nu cad. Cît poate ţine acest „deocamdată"?

Pentru azi se anunţaseră razii, ca să se prindă evreii în neregulă cu „munca de folos obştesc". Se pare însă că s-a amînat. De ce? cum? pînă cînd? — nu ştie nimeni. Mi se spune că, în ce mă priveşte, fac parte dintre puţinii profesori scutiţi deocamdată (toate sunt deocamdată) de muncă. Nu ştiu nimic — dar sunt, în privinţa aceasta, liniştit şi oarecum resemnat.

Am părăsit piesa cu procesul de la Ploieşti — şi am revenit la „Libertate". N-aş putea spune că am chef de scris, dar aş vrea să termin măcar unul din proiectele mele de teatru, care, lăsate în părăsire, pierd orice sens. Cred că voi adăuga personajelor comediei un tip de bancher evreu (Hillel Manoah sau Davicion Bally *(74)*). L-am încadrat foarte bine în scenariu şi văd perfect intrările lui în toate cele trei acte. Dacă aş fi stăruitor, toată povestea ar trebui terminată în cîteva săptămîni. Dar nu sunt stăruitor şi, în plus, am pierdut obişnuinţa scrisului.

(74) Străbunic al lui Sebastian, pe linie maternă. A sprijinit financiar pe Heliade-Rădulescu şi pe alţi lideri ai revoluţiei de la 1848 din Muntenia.

Vineri, 19 septemvrie [1941]

Recitesc nota de ieri. Kersonul e căzut de trei săptămîni (o dată cu Nikolaev şi Dniepropetrovsk), dar uitasem. Cît despre Harkov, e mai departe. Situaţia în această regiune e desigur foarte grea pentru ruşi. Ofensiva germană sparge aici un baraj pe care

nu ştiu ce l-ar putea înlocui. Ar trebui să renunţ a mai urmări fazele războiului. Ar trebui să înţeleg că toate sunt episodice — şi să aştept sfîrşitul, care — în asemenea momente — pare din nou foarte depărtat. De la zi la zi, războiul se suportă greu. Să vedem ce o fi peste o lună, peste trei luni, peste un an.

Belu *(75)* foarte, foarte descurajat — el care de obicei e atît de optimist. Crede că englezii ar trebui să debarce acum în Franţa. Dacă nu o fac, totul poate fi pierdut. A crede în posibilitatea unei debarcări engleze acum mi se pare o copilărie.

(75) Pavel P. Belu, scriitor şi gazetar.

Titel Comarnescu. Nu-l mai văzusem din iunie, cînd eram gata să pariez pe orice că nu va fi război cu ruşii. E neschimbat. Mereu volubil, confuz, agitat. Crede că ruşii vor fi învinşi, că englezii vor încheia o pace de compromis şi că germanii vor organiza Rusia. Mi-a vorbit despre primejdia slavă, de care numai Hitler ne poate salva. Hitler este diavolul — dar el face Europei un imens serviciu. Între ruşi şi nemţi, preferă oricum pe nemţi. Nici englezilor nu le rămîne altceva de făcut decît să accepte un compromis.

Duminică, 21 septemvrie [1941]

Kievul căzut. S-ar părea (chiar din felul cum sunt redactate comunicatele germane de ieri şi alaltăieri) că mai sunt lupte de stradă în oraş. Dar, aşa sau altfel, oraşul e pierdut. Încă un capitol încheiat. Germanii au închis un arc de la Gomei la Kremenciug, încercuind acolo o mare armată sovietică. Londra o estimează la 750.000 oameni. Obiectivul imediat următor este Harkov care, după ocuparea Poltavei (anunţată ieri), nu mai poate ţine mult. Oarecare impresie de deruta şi precipitare. Pînă acum ruşii păreau că păstrează controlul mişcărilor lor şi că înfrîngerile suferite erau în anumit sens zăgăzuite. Pentru prima oară îţi fac impresia că au pierdut cîrma din mînă. Nemţii dublează ofensiva militară cu o nouă mare ofensivă propagandistică. Din nou reapar în ziare titlurile catastrofice, care dispăruseră de cîtva timp. „Prăbuşirea armatelor sovietice e inevitabilă", spune un mare titlu de pagina întîia în *Universul* de azi.

Cifre de pierderi germane publicate în comunicatul oficial de ieri | pentru perioada de la 22 iunie-31 august: 84.354 morţi, 292.690 răniţi, 18.921 dispăruţi; aviatori 1.542 morţi, 3.980 răniţi, 1.387 dispăruţi. Avioane pierdute 725.

Luni, 22 septemvrie [1941]

Benu întors aseară de la Fierbinţi pentru două zile. E ars de soare, voinic, frumos. Viaţa în aer liber, fie şi într-o tabără de muncă (unde cuvîntul „liber" pare o batjocură), i-a făcut bine. Ce viaţă stupidă, falsă, înăbuşitoare ducem noi. Altădată schiul, marea, muntele mă ajutau să ies din ea.

Trei luni de război germano-rus. Dacă intensa ofensivă din sud nu provoacă nimic definitiv, dacă nu sparge acum întreaga rezistenţă sovietică (şi nu cred că poate), războiul va continua în acelaşi ritm de lovituri şi opriri alternante, pînă la primele mari zăpezi. În orice caz, după ce nemţii vor fi lichidat întreaga Ucraina, după ce vor fi ocupat Crimeea, vor găsi un cîmp de operaţii în Caucaz. Şi între timp s-ar putea să dea şi atacul împotriva Turciei, de atîta timp aşteptat.

După-masă agreabilă la Tudor Vianu: cu Şerban Cioculescu, Eugen Ionescu, Pippidi, Victor lancu, profesorul Rusu *(76)* de la Sibiu, Ciorănescu *(77)*. Am vorbit literatură. Parcă n-am fi fost în septembrie 1941.

(76) Esteticianul Liviu Rusu.
(77) Alexandru Ciorănescu, istoric literar şi scriitor.

Citit cu emoţie o admirabilă piesă de Priestley, *Time and the Conways*. Eu, care trăiesc de la un timp cu obsesia îmbătrînirii, am intrat în trista lor comedie ca un personaj.

Roş Haşaşana. Am trecut dimineaţa pe la Templu. L-am ascultat pe Safran *(78)*, care tocmai îşi termina predica. Stupid, pretenţios, eseistic, gazetăreşte, fără adîncime, fără seriozitate, fără patimă. Dar lumea plîngea — şi eu însumi aveam lacrimi în ochi.

---

(78) Alexandru Safran; rabin-şef (din 1940) al comunităţilor evreieşti din România.

Marţi, 23 septemvrie [1941]

Vis ciudat azi-noapte. Eram cu Aristide Blank şi (?) Octavian Goga într-un hotel mic, plin de lume, unde ne căutam loc să dormim, cîte doi sau trei într-o cameră. Am nimerit într-o odaie cu un fel de debarras, iar între ele, într-un colţ, era un duş sau o cişmea şi, cum am întors robinetul, apa a ţîşnit cu putere, cînd spre dreapta, cînd spre stînga, spre uimirea şi dezolarea mea, care nu ştiam cum s-o mai opresc.

Zi de toamnă, cenuşie, rece, tristă. Nu ştiu ce se întîmplă pe front şi nici nu mai vreau să ştiu. Gust amar, ca în tristele zile din iunie 1940. Dar nu trebuie. Nu trebuie.

Benu a plecat din nou la Fierbinţi. Mi-a fost parcă mai grea despărţirea decît data trecută. Şi cred că şi el ascunde, sub aparenta lui bunăvoie, multă amărăciune.

Nu am bani şi nu ştiu unde să găsesc. Chiria trebuie plătită peste trei zile (dacă proprietarul va voi să reînnoiască contractul) şi pe urmă nu ştiu ce voi mai face. Va trebui să-i vorbesc lui Zissu într-o zi — dar cu ce şanse?

Miercuri, 24 septemvrie [1941]

„It is hard for a man to say: all the world is mistaken, but himself. But, if it be so, who can help it?" (Defoe).

Început azi lecţiile la liceu, cu clasele VII şi VIII. Local mizer, elevi neinteresanţi, obraznici. Nu sunt făcut pentru meseria asta.

Mi se povestise încă de alaltăieri, la Vianu, iar astăzi Rosetti îmi confirmă, că la Iaşi a sărit în aer uzina electrică. Sabotaj, se pare. Mii de arestări. Mă gîndesc cu groază ce consecinţe ar putea avea întîmplarea asta pentru evrei.

Nu ştiu cum merg lucrurile pe front. Deocamdată se continuă lichidarea sectorului Kiev. În fiecare zi comunicatul german publică cifre fabuloase. Între timp se pregăteşte, s-ar zice, o lovitură asupra Turciei. Prilejul e gata găsit. Flota italiană de război are dreptul de a trece prin strîmtori în Marea Neagră, sub pavilion bulgar*. Juridic vorbind, Turcia n-are dreptul să refuze, Bulgaria fiind formal stat neutru.

** Anulat: „german".*

Găsit un final bun pentru „Libertate". N-am găsit însă tonul primei scene. Aştept să se precizeze şi pe urmă voi încerca să scriu.

Joi, 25 septemvrie [1941]

93.000 lei îmi cere proprietarul ca să-mi reînnoiască contractul. Voi accepta, desigur, căci o mutare acum este imposibilă. Oficiul de închiriere nici nu ia probabil în considerare cererile evreieşti. Mi se spune că noi contracte evreii nu pot face decît în sectorul de Negru (Dudeşti-Văcăreşti). Sunt cu totul la discreţia proprietarului meu, care îmi poate cere oricît şi mă poate sili să dau oricît. Jumătate oră am discutat, încercînd să obţin o reducere. Era umilitor, trist, penibil. Am ieşit de acolo cu nervii exasperaţi. Aş fi vrut, întorcîndu-mă acasă, să pot izbucni, să pot urla, să pot plînge.

Jurnalul ăsta nu-mi serveşte la mare lucru. Îl recitesc uneori şi mă dezolează lipsa lui de sunet adînc. Lucruri consemnate fără emoţie, cenuşiu, inexpresiv. Nu se vede nicăieri că-l scrie un om care merge, zi de zi, ceas de ceas, cu gîndul morţii lîngă el, în el. Mi-e frică de mine însumi. Fug de mine. Mă evit. Prefer să întorc capul, să schimb vorba. Niciodată n-am fost mai bătrîn, mai tern, mai fără elan, mai fără tinereţe. Coarde sparte, gesturi inutile, cuvinte şterse.

Vineri, 26 septemvrie [1941]

Noapte de insomnie şi, pe urmă, o întreagă zi de zbucium, de tristeţe, de oboseală. Un sentiment de prăbuşire. Mă simt desfăcut, căzut, fără salvare. Nu-mi mai simt nici curiozitate pentru ce se va întîmpla. Cum se va termina războiul? Cum vom ieşi din coşmar? Nu ştiu, nu mai vreau să ştiu. Şi totuşi trebuie să mă resemnez a trăi. Dar niciodată nu m-am simţit în mai mare dizgraţie.

Sîmbătă, 27 septemvrie [1941]

„Oh, the dreaming! the dreaming! the torturing, heartscalding, never satisfying dreaming, dreaming, dreaming, dreaming". Transcriu rîndurile acestea din Shaw (*John Bull's Other Island*). Mi se potrivesc aşa de bine! Trăiesc — şi aşa a fost totdeauna — trăiesc într-o stupidă serie de visuri, trecînd dintr-unul într-altul, şi nu sunt în stare să mă trezesc la realitate. În jurul meu sunt atîţia oameni, dintre cei mai simpli, dintre cei mai comuni (Ficu Pascal, Willy Şeianu, Nene Zaharia, Nene Moritz, Manolovici, Ficu Cahane, Iosi Rosen...), atîţia oameni care, sub aceleaşi adversităţi, cu aceleaşi piedici, reuşesc totuşi să-şi facă loc, să se menţină la suprafaţă, să cîştige bani, să trăiască. Eu singur mă dau la fund, dezarmat, învins, resemnat, incapabil de un gest, de o sforţare. De prea multă scîrbă, de prea multă silă, ca să uit, ca să rabd, ca să mă ameţesc mă refugiez în tot felul de ridicule visuri, pe care le urmăresc zile întregi cu ochii deschişi. Mă văd la Geneva, avînd un milion de franci elveţieni (alteori numai 300 de mii, sau 100, sau numai 30 de mii), mă stabilesc cînd în vechea mea cameră de la „Cornavin" *(79)*, cînd într-un apartament de pe lac (apartamentul lui Igiroşeanu), cînd la Lausanne, cînd la Nyon. Mă văd la Londra, redactor la B.B.C., cu 40 de lire pe lună, lucrînd toată ziua la British Museum şi plecînd în vacanţe fumurii, undeva la mare. Mă văd pe frontul rusesc, trimis special al unui ziar american sau londonez, unde, se înţelege, sunt redactor. Mă văd la New York şi pe urmă — obosit de prea mult zgomot — retras într-un oraş de provincie, unde scriu piese de mare succes, care se joacă pe Broadway — dar eu nici nu am curiozitatea să le văd. Stau acasă singur, cu un radio puternic şi un patefon sistematic şi cu sute de discuri, Bach, Mozart, Beethoven. Am un automobil cu care cutreier regiuni necunoscute de provincie americană. Mă văd cu Nadia la New York sau în California, dar am oarecari plictiseli, fiindcă nu mă prea înţeleg cu părinţii ei. Mă văd pe un yacht plecat spre Alexandretta, spre Egipt, Palestina, în Pacific, un yacht mic pe care ne aflăm doar 10-12 oameni. Suntem săraci dar curagioşi şi în fiecare port unde ne oprim lumea ne primeşte cu simpatie şi curiozitate. Eu scriu preşedintelui P.E.N. Clubului o scrisoare în care îi arăt că sunt membru al asociaţiei, că sunt scriitor în exil şi, drept urmare, sunt

chemat să ţin o conferinţă (cu mare succes de bani) despre viaţa noastră de bord — conferinţă pe care apoi o repet în fiecare port unde ne oprim...

(79) Hotelul din Geneva în care locuise în septembrie 1937.

Duc cu mine zece asemenea visuri pe care nu le termin niciodată, pe care le schimb între ele şi pe urmă le reiau de unde le-am lăsat. E ca un stupefiant, ca un somnifer. Şi între timp viaţa se strînge în jurul meu strivitoare. De unde voi lua bani? Ce îi voi da Mamii pentru coşniţă luni sau marţi, cînd se vor termina ultimii 2.000 de lei, care ne-au mai rămas astăzi, după plata chiriei? Cînd nu mă gîndesc la sinucidere, mă gîndesc la cerşeală. (Zissu, Blank, Vişoianu — unul din ei, căruia va trebui să-i vorbesc.) E tot ce pot face la 34 de ani.

Oh! the dreaming, the dreaming, the dreaming.

Duminică, 28 septemvrie [1941]

Vis de azi-noapte: Sunt în prăvălie, la Nene Zaharia. Citesc (sau scriu?) două scrisori venite de la Poldy, sau pe care trebuie să i le trimit. Mă cert cu Anghel. les în stradă şi merg pe Calea Victoriei, pe trotuarul drept, în sus. O cucoană necunoscută strigă disperată că legionarii s-au răsculat şi că se apropie de centru. Nu-mi vine a crede şi dau să-mi continui drumul liniştit, cînd bag de seamă că într-adevăr toată Calea Victoriei e plină de legionari. Figuri fioroase, întunecate, pline de ameninţare se opresc în faţa magazinelor evreieşti şi aşteaptă. Ce aşteaptă? Probabil semnalul de atac. Intru la frizer şi văd că totul e gol. Lîngă ascensor un maior aşază o mitralieră. Se cară din diverse locuri saci cu nisip, ca să se construiască baricade. Îi iau pe Mama, Papa şi Benu — şi alergăm să ne ascundem. Unde? La Alice, e primul meu gînd, dar nu ştiu de ce renunţ. „Cel mai bun lucru e acasă la Baba." într-adevăr, ajungem acolo (e casa din Brăila, de pe Strada Unirii) şi sunt liniştit. N-o să ajungă nimeni pînă aici, şi nimeni n-o să bănuiască unde suntem. În casă o găsim pe Baba şi parcă pe Tantie Caroline. Într-o odaie alăturată e Benu în pat cu Mali (fata vecină cu noi la Brăila, acum vreo 15 ani, nepoata familiei Lubiş). Intru în pat alături de ea. E goală, neaşteptat de frumoasă, caldă, cu sîni duri. Şi mă trezesc...

„Marea bătălie de la Kiev s-a terminat", spune comunicatul german de aseară. Bilanţ: 665.000 prizonieri, 884 tancuri, 3.718 tunuri. „A fost cîştigată o victorie cum nu s-a mai pomenit în istorie." în tonul comunicatului oficial, telegramele D.N.B. merg şi mai departe, lăsînd să se înţeleagă că întregul război îşi poate găsi acum dezlegarea. „O mare cotitură în campania contra Sovietelor."„Ar fi posibil ca războiul să ia în acest moment o întorsătură senzaţională."

Camil Petrescu pretinde că Odesa rezistă din cauza evreilor. Sunt la Odesa — zice el — 100 de mii de evrei refugiaţi din Basarabia. Ei ştiu că, dacă sunt prinşi de români, sunt împuşcaţi. Prin urmare, preferă să lupte şi să reziste. În continuare, Camil crede că anglo-americanii vor cîştiga fără îndoială războiul — dar şi asta tot din cauza evreilor este, căci ei (cei din America mai ales) stăruie pentru război şi fac imposibil orice compromis.

„Et voilà pourquoi votre fille est muette" *(80)*

(80) Replică din Bolnavul închipuit de Molière, folosită cu sensul de argumentaţie aberantă.

Luni, 29 septemvrie [1941]

Tot din convorbirea de ieri cu Camil Petrescu: Guvernul român a denunţat acordul cu ungurii, de la Viena. Speriat, Horthy a alergat la Hitler, care însă i-a spus că românii au

dreptate, că problema Transilvaniei va trebui revizuită şi că în orice caz românii merită o satisfacţie, căci luptă efectiv în cadrul Axei şi fac mari sacrificii.
Horthy a intervenit atunci la Mussolini — dar şi aici a primit acelaşi răspuns. Vişoianu îmi spune că Grigorcea, ministrul român la Roma, reîntors de cîteva zile la Bucureşti, povesteşte că situaţia în Italia e disperată, sărăcia inimaginabilă, descurajarea extremă. Singurul fascist din Italia e Mussolini, înconjurat de o bandă de profitori. Pe el îl face responsabil mulţimea de toate: de război, de foamete, de proasta pregătire militară... Grigorcea crede că, dacă aviaţia engleză ar bombarda două săptămîni zdravăn Italia, regimul n-ar mai ţine. Situaţia e chiar mai proastă decît în timpul înfrîngerilor din Albania.

În ziarele de ieri am citit că raţia de pîine zilnică în Italia a fost fixată la 200 grame... pînă la recolta viitoare. Cînd, în septemvrie, începi să aştepţi recolta viitoare, e cam devreme.

La Praga, baronul Nemeth a fost înlăturat (concediu de boală), iar primul-ministru ceh arestat şi dat în judecată pentru trădare. Telegrama D.N.B. lasă să se înţeleagă că agitaţia antigermană în protectorat e foarte gravă.

Mai aveam 130 de lei în buzunar. 100 i-am dat Mamei şi mai am 30. Mîine va trebui să găsesc nişte bani, dar de unde? de la cine? Mă jenez să-i cer lui Aristide — şi nu sunt încă hotărît să-i vorbesc lui Zissu.

[Octombrie]

Miercuri, 1 octomvrie [1941]

Ieri rămăsesem cu trei lei în buzunar. Sentiment curios de a fi pe stradă complet fără bani. Te simţi dezarmat. Nici să te urci într-un tramvai nu poţi. Nu ştiu ce voi face. Azi, pe neaşteptate, Nene Moritz i-a înapoiat Mamei 10.000 lei, daţi acum cîţiva ani de Poldy. Vor ţine şi banii ăştia vreo zece zile. Şi pe urmă?

Titlu din *Universul* de azi: „Germania este pregătită şi pentru campania din iarnă." Efectul psihologic al victoriei de la Kiev este pe terminate. Războiul cu ruşii a intrat într-o nouă pauză. Balanţa speranţelor şi a dezamăgirilor se înclină din nou uşor spre Londra. Pînă — se înţelege — la prima nouă lovitură germană, care va provoca o mişcare propagandistică inversă. Dar, aşa sau altfel, suntem în octomvrie.

La Praga nenumărate execuţii: trei generali cehi, cîţiva profesori universitari, ingineri, arhitecţi. Pe lista celor condamnaţi, un anume Karl Capek, dar nu cred să fie scriitorul, care — mi se pare — a murit în 1939.

Iom Kipur. Am postit şi am fost pe seară la Templu ca să ascult şoiferul. Oarecare indiferenţă. Cu cît era totul mai emoţionant pe vremuri, la Brăila!
Benu a sosit aseară şi a plecat înapoi astă-seară.

Vineri, 3 octomvrie [1941]

Comunicatele germane au revenit la vechile formule vagi: „operaţiile se desfăşoară conform planurilor", „ofensiva continuă cu succes", „acţiunile noastre se dezvoltă metodic" etc. În oraş, mi se spune că ruşii anunţă succese în regiunea Leningrad, unde ar fi recîştigat 50 km de teren, eliberînd linia ferată care leagă oraşul de Moscova. N-am mai ascultat de mult Londra şi nu am informaţii directe.

La Praga a fost executat* primul-ministru, iar două zile mai tîrziu, primarul. Condamnările la moarte continuă.

* *Anulat: „împuşcat".*

A vorbit azi după-masă Hitler. Eram cu Eugen *(81)* şi Rodica în Cişmigiu, pe la 6 seara, tocmai cînd se transmitea discursul. Ne-am îndreptat spre „Buturugă" (unde e un aparat de radio) şi ne-am aşezat la o masă. Aş fi vrut să ascult — dar după două secunde Eugen s-a ridicat în picioare. Era palid, alb.

— Nu pot! Nu pot!

Spunea asta nu ştiu cu ce disperare fizică. A fugit şi, desigur, ne-am dus după el. Aş fi vrut să-l îmbrăţişez.

(81) Eugen Ionescu.

Visez de la un timp tot felul de vise care se petrec — aproape toate — la Brăila, în casa din Strada Unirii 119. Nu ştiu de unde vin, ce însemnează, ce vor să spună.

Ieşisem azi-dimineaţă cu un întreg program. Nu mai merge! Nu mai merge! — mă gîndeam ieri. Trebuie să fac ceva. Trebuie să găsesc bani. Trebuie să găsesc de lucru. Orice, oricum — dar trebuie să ies din mizeria asta. Îmi propusesem deci 1) să-l văd pe Rosetti şi să-i cer a vorbi cu Rebreanu pentru o traducere, iar cu Byck *(82)* pentru cîteva ore de română la liceul lui 2) să-l văd pe Ocneanu şi să-i cer o traducere 3) să reiau legătura cu Roger, tot în vederea unei traduceri 4) în fine, să-l văd pe Zissu şi să-i cer sprijinul pentru un post, pentru o afacere, nu ştiu nici eu bine pentru ce. La Rosetti am fost, dar n-am apucat să-i spun nimic. Pe la Ocneanu am trecut, dar era ocupat şi m-am jenat să-l aştept. La Roger n-am avut curaj să mă duc, pentru că mă simt vinovat faţă de el. Din tot programul meu nu se alegea nimic. O zi pierdută. Şi atunci — pentru că mi-era ruşine de mine, de timiditatea mea, de laşitatea mea — i-am dat un telefon lut Zissu.

— Vino imediat. Te aştept.

Pe drum mă şi căiam de graba mea. Ar fi fost mai bine să amîn. Ar fi fost mai bine să aştept un prilej. Totuşi i-am vorbit. Nu ştiu cum a fost. Nici măcar nu-mi aduc bine aminte. Mi-a propus să-mi dea bani. Am refuzat. L-am rugat să se gîndească la o soluţie. Mi-a promis. Şi am plecat de acolo uşurat, fără să cred poate prea mult în rezultate, dar mulţumit că am făcut ceva din „programul" meu.

(82) Lingvistul Jacques Byck conducea un liceu pentru elevii evrei.

Sîmbătă, 4 octomvrie [1941]

Discursul lui Hitler de ieri cuprinde o singură afirmaţie interesantă: „De 48 de ore a început o nouă operaţiune de proporţii uriaşe. Ea va contribui la zdrobirea inamicului de la răsărit." în ce sector are loc această operaţie? Care îi sunt obiectivele? Cum se desfăşoară? Mister, deocamdată. Telegramele germane tac, iar Londra n-am prilejul s-o ascult. În orice caz, trebuie să fie ceva serios şi — probabil — cu scadenţă scurtă, căci Hitler n-ar fi riscat să facă afirmaţii nesigure.

Rosetti (l-am văzut astă-seară la Camil) găseşte că discursul a fost magistral. Mie mi s-a părut mai mult insignifiant. E ceea ce se cheamă un discurs „moderat". Nu atinge nici una din problemele zilei. Nici un cuvînt despre America, nimic despre Turcia, nimic despre Praga şi Paris, nimic în fond despre politica de război. Neaşteptate menajamente pentru Anglia, lăsînd impresia unor vagi dispoziţii de pace.

44 de lei o sută de grame de unt. De la zi la zi, totul se scumpeşte, se dublează... Nu e

specul: e derută, panică. Disperarea celor care, avînd bani „puşi deoparte", îi văd topindu-se, prefăcîndu-se în maculatură, în cenuşe!

— Inflaţia e un asasinat în masă — spune Camil, speriat că cei 30—40 de mii de lei lunari ai lui scad.

— Pe mine nu mă loveşte, dragă Camil: eu n-am nici un ban.

— De! zice el ridicînd din umeri, într-adevăr, se poate spune mai mult?

Duminică, 5 octomvrie [1941]

Comunicatul german anunţă „operaţii de mare amploare", ceea ce subliniază* încă o dată afirmaţia lui Hitler de alaltăieri. S-ar părea însă că nici comunicatele ruseşti, nici comentariile engleze nu înregistrează nimic excepţional pe fronturi. Trebuie să aşteptăm cîteva zile pentru a ne da seama ce se petrece...

* *Anulat: „confirmă".* 396

Un comunicat oficial românesc anunţă atacuri sovietice respinse în Ucraina, la est de Nipru, în regiunea Mării de Azov şi pe frontul Odesa. Ultima parte a comunicatului dă cifrele pierderilor româneşti de pînă acum: 15.000 dispăruţi (dintre care jumătate morţi, jumătate prizonieri la ruşi), 20.000 morţi, 78.000 răniţi.

Luni, 6 octomvrie [1941]

Comunicatele germane — nici cel de aseară, nici cel de astă-seară — nu aduc nici o indicaţie nouă asupra frontului. Fraze vagi: „operaţiile continuă cu succes", „înregistrăm noi succese". Marea acţiune anunţată în discursul lui Hitler nu este încă desemnată.

Zi de alergături. Sunt hotărît să fac ceva pentru a găsi bani. De dimineaţă mi-am făcut o lungă listă de telefoane — dar am telefonat peste tot fără rezultat. Am fost la Hachette (luîndu-mi inima în dinţi) dar nu l-am găsit pe Roger. Îl voi mai căuta şi mîine. I-am vorbit lui Ocneanu de traduceri, dar nu m-a lăsat să sper prea mult. În sfîrşit, m-am decis să încerc a face, după o sugestie a d-nei Zissu, comerţ de tablouri. Îl voi vedea mîine pe Oprescu. Tot mîine pe Devechi. Trebuie, trebuie să încerc de toate.

Citesc mereu istoria lui Taine. Merge încet şi greu, fiindcă-l citesc cu intermitenţe, alternîndu-l cu Sterne, Shakespeare, Shaw. Taine mi se pare opac şi de multe ori prost*. Ce spune despre *Tristram Shandy* e de-a dreptul stupid. Sunt acum la capitolul Byron. Reţin două fraze „pro meo domo". Despre necesitatea personală a scrisului: „To withdraw myself from myself has ever been my sole, my entire, my sincere motive in scribbling at all..." Şi despre neputinţa de a-şi reface manuscrisele şi de a reveni asupra primei redactări: „I can never recast anything. I am like the tiger. If I miss the first spring, I go grumbling to my jungle again. But if I do it, it is crushing." Ultima propoziţiune nu mi se mai potriveşte: „Never crushing."

* *Anulat: „stupid".*

Marţi, 7 octomvrie [1941]

Din două locuri diferite (Rosetti, Jianu) mi se spune că Radio Londra anunţă că noua ofensivă germană se dezlănţuie asupra Moscovei, din trei direcţii: de la nord, dinspre Lacul Ilmen, de la centru dinspre Smolensk, de la sud dinspre Briansk. Liniile ruseşti ar fi „deeply pierced" în centru.

Am fost la Devechi. L-am rugat să vorbească cu Antoine pentru o eventuală slujbă într-una din întreprinderile lui. Nu-mi fac iluzii, dar, par acquit de conscience, vreau să

fac toate demersurile posibile pentru a găsi bani. Pe Devechi nu-l mai văzusem din iulie, cînd îmi anunţa că tot războiul din Rusia va fi gata la 1 septemvrie. Credeam că acum se va vedea silit să modifice întrucîtva raţionamentul lui politic. Dar l-am găsit senin, imperturbabil. Nu, nu — în Rusia nu s-a întîmplat nimic extraordinar, Hitler învinge fără dificultăţi, totul e simplu şi inevitabil.

Vizită la Oprescu, la muzeu. Şoseaua pustie, cu multe frunze moarte. O culoare galbenă, pală, care înfrumuseţa totul. Aş fi putut crede că sunt în altă ţară, în alt oraş, la Lisabona, la Geneva. Oprescu mi-a obţinut pentru joi după-masă un rendez-vous la Petraşcu. Voi vedea dacă voi izbuti. Mi-e penibil, dar trebuie să închid ochii — şi să încerc.

Miercuri, 8 octomvrie [1941]

Comunicatul german de aseară anunţă o mare bătălie în sectorul nordic al Mării de Azov. Comunicatul de astă-seară, mai grav, anunţă o operaţie de încercuire la Viazma, unde cîteva armate ruseşti îşi aşteaptă „sfîrşitul inexorabil". Aşadar, marea lovitură se dă în punctul pînă acum cel mai consolidat: în centru. Iar obiectivul principal este neîndoielnic Moscova.

Joi, 9 octomvrie [1941]

„Întregul front sovietic s-a prăbuşit", declară azi d-rul Dietrich presei streine. Şi adaugă: „Operaţiunile în curs nu mai au decît o importanţă secundară. Ocuparea terenului se va face metodic." Comunicatul german de astă-seară spune că în afară de trupele încercuite la Viazma, „trei corpuri de armată se îndreaptă spre nimicire în sectorul Briansk". La Londra se dă un caracter de dezastru înfrîngerii ruseşti. Cea mai mare bătălie din istorie! Cea mai mare victorie din istorie! Pătrunderea în sectorul de centru se face prin două puncte diferite şi are deocamdată — spune comentariul englez — 100 mile. Oraşul Orel a fost ocupat.

Plimbare cu Branişte, mergînd spre Alice, unde dejunăm împreună. Îmi destăinuieşte faptul că acum un an pregătise şi aproape pusese la punct plecarea noastră din ţară. De ce n-a izbutit? Din neglijenţă, din tărăgănire. Eram ameţit ascultîndu-l. S-ar fi putut ca totul să fie altfel — totul, absolut totul. Depindem de o întîmplare, de o coincidenţă, de puţin noroc, de oarecare stăruinţă.

Vizită la pictorul Petraşcu. Îmi deschide singur. Un bătrîn ramolit, abea ţinîndu-se pe picioare. Mă duce în atelier şi pe urmă se aşază într-un colţ, fără un cuvînt, zgribulit parcă de frig, lîngă un cămin imaginar. Mă lasă să mă uit, să-mi iau note, nu mă întreabă, nu mă îndrumă. Mă prezintă nevestei, care intră şi iese fără o vorbă.

— Florile acelea din stînga ce preţ au?

— Nu le vindem pe acelea.

— Alte flori nu aveţi?

Caută şi găseşte într-un colţ un tablou mai vechi, cu geamul spart.

— 40.000, zice arătîndu-mi-le. Şi pe urmă, imediat, cu o grabă înspăimîntată:

— Ba 50. Da, da, 50. Nici noi nu ştim cît să mai cerem de cînd cu banii ăştia schimbaţi.

Ceea ce nu-l împiedică să-mi spună cîteva minute mai tîrziu: —Să ştiţi că preţurile sunt fixe.

M-am oprit asupra cîtorva pînze, despre care să-i vorbesc d-nei Zissu, dar nu cred că va fi mare lucru de făcut.

L-am văzut dimineaţă pe Zissu. Mi-a propus, „pînă îmi va găsi de lucru", să-mi împrumute bani. N-am zis nici da, nici nu, dar am insistat asupra unei soluţii mai durabile. Vreau să muncesc, vreau să fac ceva — orice altceva decît literatură. Birocraţie, samsarlîc, negustorie — orice care să-mi aducă banii necesari de chirie şi coşniţă.

Vineri, 10 octomvrie [1941]

Titluri din *Universul* de azi: „Întregul front sovietic s-a prăbuşit", „Decizia a fost obţinută", „Distrugerea armatelor Timoşenko echivalează cu terminarea campaniei în Rusia", „Dezastrul armatelor bolşevice". Mai scurt, *Evenimentul* are un singur titlu imens pe toată pagina: „Campania din Rusia a fost terminată".

Frază din proclamaţia lui Hitler către armată, dată în noaptea de 1-2 oct., dar publicată abia acum: „Acesta este rezultatul domniei iudaice de 25 ani, care, deşi îşi zice bolşevism, se aseamănă în fond cu forma cea mai generală a capitalismului. Dar, în amîndouă aceste cazuri, reprezentanţii responsabili ai acestui sistem sunt aceiaşi: evreii şi numai evreii."

Zissu îmi dă într-un plic 10.000 lei. Imediat, coborînd de la el, gîndul de a-i da înapoi banii. Va trebui neapărat să-i pot într-adevăr înapoia — şi cît mai repede. Sumele mici sunt umilitoare, mizerabile. Cînd Zissu îi dădea lui Nae sute de mii de lei, cu siguranţă că nici prin gînd nu-i trecea că face o binefacere. Nu vreau să poată deveni atît de ieftin binefăcătorul meu.

Sîmbătă, 11 octomvrie [1941]

Oarecare scădere de ton — abea perceptibilă — în presa de azi. „Momentul prăbuşirii se apropie" spune un titlu din *Universul*. Ieri prăbuşirea era un fapt împlinit. Fapt e că luptele continuă. Comunicatul german de astă-seară spune că nimicirea la Briansk şi Viazma „face progrese". Impresia e că în nici un caz nu poate fi vorba de o prăbuşire generală, ci doar de lupte mari în sectoare diferite, cu şanse diferite. Rosetti astă-seară vorbea de „bluff'. Foarte spiritual, Simionescu-Râmriiceanu spunea că noua ofensivă este contribuţia lui Hitler la ajutorul de iarnă. Cred că şi panica de ieri, şi scepticismul ironic de azi sunt premature. Va trebui să aşteptăm cîteva zile pentru a şti lămurit ce se petrece.

Cariera mea de marchand de tableaux a eşuat. Madam Zissu e mai dibace decît mine. Am dejunat azi la ei şi aveam o teribilă poftă să le urlu în faţă tot ce îmi stă pe inimă.

Terminat de citit cu teacher-ul meu *A Midsummernight Dream*. Gînduri de plecare. Aş vrea să fug, să evadez.

Duminică, 12 octomvrie [1941]

Lupta continuă. E tot ce se poate spune deocamdată. Situaţie gravă, tensiune extremă — dar nimic fulgerător şi definitiv. În sud, comunicatul german anunţă că s-a terminat bătălia de la Marea de Azov. În centru luptele continuă în regiunile Briansk, Viazma. La Odesa şi Leningrad, nimic nou.

Vizită de seară la Pippidi. Mă întorc pe o beznă absolută. Niciodată n-a fost aşa de întuneric în oraş. Nici lampa de buzunar nu mă ajută. Plouă — şi e cald ca într-o seară de vară.

Luni, 13 octomvrie [1941]

„Cîmpiile de luptă de la Briansk şi Viazma se află mult înapoia frontului", spune comunicatul german de aseară. Ruşii recunosc şi ei că au pierdut Briansk. Ofensiva asupra Moscovei este în plin. Dinspre Briansk, Orel şi Viazma (toate trei depăşite)

presiunea germană creşte. Bătălie „titanică", „gigantică" — dar dincolo de aceste aprecieri vagi nu ştim nimic precis.

Evreii din Bucovina sunt strînşi de prin diverse tîrguri (Vatra Dornei, Cîmpulung, Gura Humorului) şi porniţi pe drumuri, spre o ţintă necunoscută. Spre Transnistria, se zice. Dumnezeu ştie ce ne aşteaptă şi pe noi în cursul acestei ierni, care n-a început încă şi de pe acum mi se pare îngrozitor de lungă.

Ploaie fumurie, frig tăios, vînt umed de noiembrie.

Terminat aseară *Much Ado about Nothing*. Ce copilărie, ba chiar, pe alocuri, ce stupiditate! Dar sunt unele lucruri, unele versuri încîntă-toare. Peste tot în Shakespeare dau de lucruri memorabile, pe care aş vrea să le pot folosi, cita, ţine minte.

Marţi, 14 octomvrie [1941]

Comunicatul de aseară: Operaţiile pe frontul de răsărit continuă conform prevederilor. Comunicatul de astă-seară: Operaţiunile se desfăşoară după cursul prevăzut. Ritmul bătăliei să se fi încetinit oare? Titlu de afiş, văzut azi pe stradă: „Momentul decisiv se apropie!" „Pacea* se apropie."

** Lecţiune incertă.*

Terminat astă-seară *Tristram Shandy*, după o lungă lectură înceată, prea înceată. Dar oricum totul e prea lung, prea uniform, prea destrămat. După prima sută de pagini, n-am mai avut nimic de aflat. Şi au mai fost încă patru sute. Agreabil totuşi. Lectură paşnică, de iarnă lungă, fără griji.

Joi, 16 octomvrie [1941]

Comunicat român anunţînd că linia de apărare a Odesei a fost străpunsă, iar trei sate (probabil de la periferia oraşului) ocupate azi-di-mineaţă. Odesa arde. Multe ediţii speciale. Se arborează drapele.

Situaţia Moscovei, se pare, devine din ceas în ceas mai gravă. Germanii atacă şi de la nord, dinspre Kalinin. Fortificaţiile exterioare au fost străpunse. Deocamdată comunicatele şi telegramele germane nu spun nimic precis, preferind probabil să repurteze un mare succes de surpriză. Timpul e extrem de favorabil. Senin, soare, uscat. E un octombrie asemănător celui din 1939.

Japonia va intra în război? Va ataca pe ruşi? Guvernul Konoye a demisionat. La Tokio se fac declaraţii grave, ca în ajun de mari evenimente.

Niciodată nu m-am gîndit cu atîta intensitate la plecare. Ştiu că e absurd, ştiu că e imposibil, ştiu că e inutil, ştiu că e prea tîrziu — but I can't help it. Mă ameţeşte gîndul plecării. Liber, liber — undeva departe. Pleacă peste cîteva zile un vapor cu 750 de evrei imigranţi — şi, deşi nu sunt printre ei, şi nici nu pot fi, mă obsedează. Am citit în ultimele zile numeroase reviste americane, pe care mi le-a dat Ocneanu (New York Times Book Review) şi am văzut deodată, pînă în amănunte, o altă lume, un alt mediu, alte oraşe, un alt timp.

„Struma" *(83)* — ca să ajung pînă acolo ar fi trebuit să am simţul aventurii şi — mai ales — să fiu mai tînăr, mai sănătos, mai puţin ruinat de viaţă.

Look in my face; my name is Might have been.

(83) Vasul „Struma" urma să ia la bord peste şapte sute de emigranţi cu destinaţia Palestina.

Vineri, 17 octomvrie [1941]

Odesa a căzut. Străzile pavoazate. Manifestaţii. Comunicatul german nu spune nimic despre desfăşurarea ofensivei asupra Moscovei, dar telegramele de presă spun că oraşul e în curs de evacuare.

Evreii de la Gura Humorului au fost trimişi la Moghilev — spune Fanny Schnarch, plîngîndu-şi părinţii şi sora de care nu ştie nimic. Sentimentul ascuţit al primejdiei, al nesiguranţei de fiecare zi, de fiecare ceas. Ai vrea să dormi, să te afunzi undeva sub pămînt, să laşi să treacă timpul peste tine. Toată zbaterea noastră de a trăi e aşa de zadarnică, dacă nici o lumină — cît de depărtată — nu se mai vede.

Sîmbătă, 18 octomvrie [1941]

Vise multe şi scurte astă-noapte:

1) Sunt cu Alice şi Aristide în hall-ul unui mare restaurant — parcă la „Cina". Vorbim despre un voiaj spre Italia, pe care îl proiectăm, deşi nu prea avem bani. Aristide îmi arată pe hartă itinerariul. Ni se aduc — parcă — nişte prăjituri. Intră George Enescu: Aristide mă prezintă şi pe urmă intră cu el într-o odaie alăturată, închizînd uşa, căci au de vorbit nu ştiu ce secrete.

2) Sunt cu Zoe, care a decis să se mărite cu mine, iar eu n-am avut curajul să refuz, ceea ce îmi dă în vis mari remuşcări. Ce e ciudat e că ea însăşi a luat hotărîrea crezînd că sufăr prea mult, ba chiar că am postit pentru ea — cînd eu în realitate postisem de Iom Kipur. Mergem amîndoi la ofiţerul stării civile, care îmi e prieten. Îi spun că vreau să ne cunune, şi citez un pasaj, parcă din *Jurnalul* lui Renard, referitor la căsnicie. În curtea noastră din Antim sunt afişate nişte liste (sunt listele pe care le-am văzut ieri la Cercul de recrutare, dar în vis sunt liste de stare civilă). Cineva o felicită pe Mama. Eu sunt foarte nenorocit de toată întîmplarea. Mă gîndesc că nu voi putea face voiajul în Italia. Mă gîndesc pe de altă parte că, dacă mă însor cu ea, mi se va deschide telefonul.

3) Sunt la Brăila, la liceu. Intru în clasă, dar în grabă nu m-am îmbrăcat, aşa că sunt în cămaşă şi izmene. Pe catedră e Arghir. Eu iau loc într-o bancă pe la mijlocul clasei. Arghir citeşte din cartea de clasa V. Între timp afară a izbucnit o revoluţie legionară. Mă uit pe fereastră şi văd trecînd o manifestaţie cu fanfară. Plouă îngrozitor. Nişte copii care defilează abea se văd sub valurile de ploaie şi sub umbrele. Cobor repede în stradă (dar nu mai sunt elev de liceu) şi dau, într-un fel de pasaj, de o patrulă militară care nu mă lasă să trec mai departe. Sunt înspăimîntat şi zgomotele revoluţiei cresc din toate părţile.

4) Sunt cu Lereanu într-un pat. Îl aşteptăm pe Comşa. E goală, o dezbrac, o sărut — cu un sentiment amestecat de dezgust şi excitare. Totul e prea confuz — şi nu îmi mai aduc aminte.

Duminică, 19 octomvrie [1941]

Am fost azi-dimineaţă la Filarmonică, unde cînta Gieseking (concertul de Schumann, un concert brandenburghez de Bach pt. flaut, pian şi vioară, *Simfonia IV* de Beethoven). Biletul îl luasem încă de la începutul săptămînii, după multe ezitări oprite scurt de o hotărîre bruscă: fie ce o fi, am să mă duc! Dar remuşcările au început imediat. Mi-era ruşine de mine însumi. E oare posibil să am uşurinţa, frivolitatea, lipsa de scrupul* de a mă duce la un concert nemţesc, în zilele astea amare! Sute de familii evreieşti din Bucovina sunt în chiar clipa asta în pribegie! Mii de evrei sunt în lagăre de muncă — şi între ei Benu! În fiecare zi, în fiecare ceas, alte orori, alte umilinţi ne încovoaie, ne doboară — iar eu mă duc la Filarmonică! Mă hotărîsem să dau biletul înapoi. Eram decis să nu mă duc în nici un caz la concert. Dar, în clipele de mai mică indignare, o altă voce, insidioasă, începea să vorbească: De ce să ne mortificăm? De ce să ne impunem

renunţări absurde? De ce să ne interzicem noi înşine puţinele bucurii care ne mai rămîn? N-am ascultat muzică de astă-primăvară, de cînd mi-au luat aparatul de radio. Un concert — şi încă un atît de frumos concert — va fi un ceas de uitare, de bucurie. Cîte bucurii îmi mai rămîn? Pînă aseară, pînă azi-dimineaţă, nu ştiam dacă mă voi duce. M-am dus.

** Anulat: „seriozitate".*

Stranie senzaţie de a intra în sala Ateneului, unde nu mai călcasem de atîta vreme! Nu-mi puteam învinge timiditatea, ruşinea, frica. Aş fi vrut să nu mă vadă nimeni, să nu văd pe nimeni. Mi se părea că sunt un fel de fantomă revenită pentru o clipă la lumină. Ce freamăt de rochii, de mîini albe, de blănuri, de uniforme. Nenumărate fete tinere frumoase. Cîteva femei admirabile. Bărbaţii aproape toţi bine îmbrăcaţi, calmi, respirînd siguranţă de sine, confort. Pe strapontina mea mă simţeam mizerabil, dizgraţiat, urît, bătrîn, trist, jerpelit. Războiul numai prin mine trece? Numai eu îl trăiesc? Toată această lume nu-l simte, nu-l vede, nu-l cunoaşte? Jumătate din bucuria concertului mi-a fost luată de obsesiile cu care venisem acolo, fără să pot scăpa de ele măcar o secundă. Nu ştiu dacă voi repeta experienţa.

Beethoven îmi place mereu mai puţin. Erau fraze de operă. Rossini parcă. Cred că aş asculta cu mai multă plăcere sonatele.

À propos de muzică, curioasă observaţia lui Thomas de Quincey (citesc de aseară *Confessions of an English Opium Eater*) că o cunoaştere instrumentală a muzicii* împiedică extazul muzical, „...to the deep voluptuous enjoyment of music absolute passiveness in the hearer is indispensable. Gain what skill you please, nevertheless activity, vigilance, anxiety, must always accompany an elaborate effort of musical execution; and so far is that from being reconcilable with the entrancement and lull essential to the true fruition of music, ... that even so much as an occasional touch of the foot, would utterly undermine all your pleasure." Dacă aş scrie cîndva un eseu despre muzică (la care mă gîndeam acum vreo 2-3 ani), aş încerca să arăt că înţelegerea muzicală nu e nici „entrancement", nici „lull" — ba chiar că ele sunt forme inferioare de sensibilitate muzicală.

** Anulat: „este un obstacol".*

Nici o ştire sigură despre mersul războiului. Comunicatele germane se ocupă mereu despre dubla acţiune de la Viazma şi Briansk, unde numărul prizonierilor ar întrece 600.000. Despre situaţia Moscovei, nimic precis. De asemeni nimic despre regiunile Harkov şi Rostov.

Guvernul japonez format ieri nu se ştie încă dacă e un cabinet de pace sau război. Impresia mea e că Japonia nu va intra în război, atîta timp cît Rusia nu se prăbuşeşte efectiv.

Luni, 20 octomvrie [1941]

Ştiri deprimante la Uniunea Comunităţilor, unde fusesem azi-dimineaţă ca să duc o scrisoare pentru Benu. Drumurile Basarabiei şi Bucovinei sunt pline de cadavrele evreilor goniţi de la casele lor spre Ucraina. Bătrîni, copii, bolnavi, femei — toţi fără alegere, fără excepţie sunt aruncaţi pe drumuri şi goniţi spre Moghilev. Ce vor face acolo? Cu ce se vor hrăni? Unde se vor adăposti? Moartea prin împuşcare e o mult mai blîndă soartă. Ieri s-a aflat că toţi evreii originari din Basarabia şi Bucovina trebuie să

părăsească Bucureştii şi să plece spre Ucraina şi Transnistria. Azi-dimineaţă s-a precizat că e vorba doar de cei veniţi după ianuarie 1940. De ce? nu ştie nimeni şi aproape că nici nu mai întreabă nimeni.

E o demenţă antisemită, pe care nimic nu o poate opri. Nu e nicăieri nici o frînă, nici o raţiune. Dacă ar exista un program antisemit — încă ar fi bine. Ai şti pînă la ce limite se poate merge. Dar nu e decît o pură bestialitate fără control, fără ruşine, fără conştiinţă, fără scop, fără ţintă. Orice, orice, absolut orice e posibil. Văd pe feţele evreieşti paloarea spaimei. Îngheaţă surîsul lor de optimism atavic, se stinge vechea lor ironie consolatoare. Într-o zi, într-o depărtată zi, coşmarul va trece — dar noi, tu, el, eu, noi ăştia care ne privim în ochi unii pe alţii, noi vom fi căzut de mult. Din iunie pînă azi cifra evreilor asasinaţi depăşeşte (spune Gaston Antony *(84)*) 100.000. Cîţi mai rămînem? Cît timp trebuie pentru asasinarea noastră? Mi-e inima grea de apăsare şi tristeţe. Încotro să-mi îndrept privirea? Ce să aştept?

— Pleacă! mă sfătuia Roserti ieri.

Mai mult decît un sfat, îmi schiţa un proiect: să plec deocamdată la Istanbul, iar de acolo să-i scriu lui Lassaigne, care cu siguranţă mă va ajuta să răzbat mai departe. Dar totul e nesfîrşit de greu, începînd cu* primele demersuri: paşaport, viză turcă, viză bulgară — ca să nu mai vorbesc de bani. Totuşi, nu am sentimentul că obstacolele materiale sunt cele mai grele. Mai înainte de orice, e propria mea îndoială: Pot pleca singur? Am dreptul să o las pe Mama singură? Pot să-l las pe Benu singur? Nu mă simt destul de robust, în toate sensurile, pentru o asemenea plecare. Cu sănătatea mea ruinată, pot încerca marea aventură? Dar, în acelaşi timp, nu e o nebunie să aştept dezarmat, descompus, să fiu ucis?

(84) Gaston Antony, avocat.
** Anulat: „Istanbulul".*

Marţi, 21 octomvrie [1941]

Toţi evreii sunt obligaţi — spune o lege apărută azi în ziarele de seară — a preda statului efecte de îmbrăcăminte. Se stabileşte cota necesară pentru 7 categorii distincte: de la cei ce nu au nici un venit, pînă la cei ce au un venit de 500.000 anual. Ar fi greu să transcriu întreg textul, care este totuşi în materie antisemită poate lucrul cel mai neaşteptat, mai extravagant din cîte am citit pînă azi. Un om, un evreu, care cîştigă 10.000 de lei pe lună e obligat să dea: 4 cămăşi, 10 perechi izmene, 4 per. ciorapi, 4 batiste, 4 prosoape, 4 flanele, 3 costume de haine, 2 per. bocanci, 2 pălării, 2 paltoane, 2 pături de lînă, 2 dosuri saltea, 2 dosuri pernă, 2 feţe pernă, 2 cearceafuri. Cifrele din ultima categorie sunt cele mai de necrezut: 36 cămăşi, 12 costume, 12 paltoane... E aşa de grotesc, încît nu ştiu dacă nu e o farsă. Văd că legea nu poartă nici o semnătură şi mă întreb dacă nu a fost strecurată la tipar de vreun farsor. Căci, dacă ar fi să fie serios, după primul moment de stupoare comică îţi dai seama că e tragic. Costul lucrurilor cerute întrece cu mult venitul luat drept criteriu! Dacă fiecare evreu ar da toţi banii pe care îi cîştigă, încă n-ar reuşi să cumpere lucrurile ce i se cer. Sancţiunea este închisoare de la 5-10 ani şi amendă de la 100.000-500.000.

Am avut o lungă noapte de insomnie. Abia după patru dimineaţa am reuşit să adorm. M-am gîndit tot timpul la organizarea plecării. Încep sa trăiesc cu obsesia asta.

Miercuri, 22 octomvrie [1941]

Carte poştală primită de Volcovici (profesor la liceul meu) de la părinţii şi fraţii lui: „Moghilev. Dragii mei, suntem sănătoşi. Facem un drum lung pe jos. Noaptea suntem pe cîmp. Vă sărut."

Patru luni de război. Iarna pare să fie încă foarte departe. De cîteva zile avem o vreme de primăvară. Ofensiva germană se desfăşoară mai departe, nestînjenită de anotimp. Lipsa noastră de informaţii face imposibilă o judecare a situaţiei. Moscova va cădea probabil (fără să putem spune dacă într-o săptămînă sau în şase), dar ce s-ar putea întîmpla mai departe n-avem cum şti. De altfel, acum, războiul devine un lucru pentru noi depărtat şi indiferent. Pe noi ne vor măcelări — iar pînă în mormintele noastre (dacă vom avea un mormînt) lumina victoriei nu cred că va ajunge. În fiecare ceas, în fiecare clipă, putem fi scoşi din case, porniţi pe drumuri, ucişi. Nimeni dintre noi nu ştie dacă va mai întoarce mîine-dimineaţa foaia de calendar a zilei de azi: 22 octomvrie.

Seara

Rosetti îmi spune că nemţii au cîştigat războiul, că ruşii nu mai pot opune nici o rezistenţă, că Anglia nu mai are nimic altceva de făcut decît să încheie o pace de compromis. Încerc să-l remontez, dar e zadarnic. La toate argumentele pledînd pentru o victorie totuşi engleză, depărtată poate, dar încă sigură — el ridică din umeri: nu, nu, nu — nu mai e nimic de făcut.

În altă ordine de idei, îmi povesteşte că în cercurile oficiale şi semioficiale se afirmă — din sursa Antonescu — că în cel mult trei săptămîni Ardealul va fi redobîndit de la unguri. Pe nu ştiu ce album comemorativ, Mareşalul ar fi scris: „De la Odesa plec la Cluj." în drum spre casă am vorbit mai amănunţit despre eventuala mea plecare, de care ţine să se ocupe îndeaproape.

Toată ziua, pretutindeni în oraş nu se vorbea decît de strania lege de ieri. Nu e o farsă, cum am crezut în primul moment. E un decret-lege autentic apărut în *Monitorul oficial*.

Joi, 23 octomvrie [1941]

Lugubre străzile seara, după ora 10. Întuneric, frig, pustiu, vînt rece de noiemvrie. Foarte rar auzi de departe un clopot de tramvai sau un zgomot de maşină, trecînd parcă prin alt oraş, prin alt timp, prin altă lume.

Lungă după-amiază petrecută cu Branişte, la o masă de bodegă (după ce ne întorsesem de la Alice unde am dejunat). Am o afecţiune mereu mai mare pentru el. Un om cumsecade. E mai rar decît un om de geniu. I-am vorbit despre gîndurile mele de plecare şi mi-a spus o seamă de lucruri utile. Mi-a atras atenţia că va fi mult mai greu chiar decît mă aştept. Mi-a arătat şi latura primejdioasă a tentativei mele. Simplul fapt de a cere un paşaport e de ajuns pentru a face din mine un tip suspect. Totuşi voi încerca. Fără iluzii, mai degrabă cu resemnare, aproape cu indiferenţă — dar oricum, voi încerca.

Sunt oameni care se şi pregătesc să cumpere paltoanele, hainele, cizmele etc. cerute de lege (Aristide, Paltin...). Eu nici nu mă pot gîndi la asta. De unde să iau atîţia bani? Nu e mai simplă închisoarea?

Intens atac german asupra Crimeii, unde se pare că se fac importante înaintări. La Moscova, noi mari asalturi prin liniile fortificate străpunse. Timoşenko înlocuit — preludiu, poate, al prăbuşirii oraşului. Fără să vrei, te gîndeşti la înlocuirea lui Gamelin în momentul dezastrului iremediabil. Dar să aşteptăm.

Sîmbătă, 25 octomvrie [1941]

Pe frontul Moscova nimic nou. În schimb, în sud (unde a preluat comanda Timoşenko), serioase înaintări germane. S-a anunţat azi căderea oraşului Harkov — pierdere considerabilă pentru ruşi, dar pe care o aşteptam de mult. În Crimeea de

asemeni situaţia e grea, iar la Rostov aproape disperată.

Văzut azi pe Vişoianu. A primit cu prietenie proiectul meu de plecare. Nu-l crede irealizabil şi va face demersuri pentru viza turcă. Sunt mai puţin aprins decît zilele trecute, dar voi continua să mă ocup de chestiune. Cine ştie?...

Duminică, 26 octomvrie [1941]

Ziarele de dimineaţă publică scrisoarea Mareşalului Antonescu adresată lui Filderman, drept răspuns la apelul lui în privinţa evreilor duşi în ghetourile de la Bug. Măsura aceasta nu este — spune documentul — decît dreaptă răsplată la crimele şi atrocităţile comise de evrei în Basarabia şi Bucovina, la Odesa şi în Ucraina. „Ura lor este ura d-voastră."

Spaimă, nedumerire, aşteptare îngrozită. Textul publicat e aşa de aspru, încît face posibil orice act de violenţă împotriva noastră. Mîine-dimineaţă s-ar putea să fim scoşi din case şi aruncaţi în ghetouri — fără ca măsura să mai pară cuiva exagerată. Îmi vine greu să cred că publicarea unui asemenea text e o întîmplare, un fapt divers fără intenţii politice. Îmi vine greu să cred sau măcar să scriu că nu va avea urmări.

Sunt împietrit de spaimă şi nelinişte. Mi-e milă de bătrîni şi de copii. Mi-e milă de Mama. Nu ştiu ce să-i spun, nu ştiu cum s-o mîngîi. Mă silesc să zîmbesc şi nu pot.

L-am văzut pe Zissu azi după-masă. Era palid şi tăcut. Veştile pe care mi le dă sunt chiar mai grave decît îmi imaginam. E informat că la 1 noiemvrie întregul nostru regim va fi schimbat. Nu ştie încă precis despre ce e vorba: retragerea cetăţeniei? parcarea întregei populaţii evreieşti într-un singur cartier? alungarea din oraş?

Familia Zissu (surori, fraţi, bătrînul Zimmer) se gîndeşte să fugă. Cred că au şi început să-şi pregătească evadarea. Era acolo un fel de consiliu de familie. Cum sunt colosal de bogaţi, cred că vor reuşi *(85)*. I-am lăsat singuri, căci în mod vizibil îi stînjeneam — şi am plecat. M-am gîndit ce naive sunt planurile mele de plecare, dacă pentru ei — atît de bogaţi — încă plecarea e o problemă grea. Pentru o viză turcă se dau sute de mii de lei — şi eu vreau s-o obţin pentru ochii mei frumoşi? De altfel, acum, cînd primejdia e mai grea şi mai aproape, îmi dau seama că n-aş avea inimă să-i abandonez pe ai mei.

Seara de tot, după ce scrisesem rîndurile de mai sus, o bucurie: Benu întors de la Fierbinţi, pentru 24 de ore.

---

(85) A. L. Zissu nu a plecat din România. În timpul războiului a fost, ca lider sionist, unul din organizatorii emigrărilor spre Palestina. Arestat în 1950, a fost eliberat în 1956 şi a murit, în acelaşi an, în Israel.

Marţi, 28 octomvrie [1941]

Toate ziarele de azi comentează scrisoarea Mareşalului şi discută cu violenţă „problema evreiască", cerînd soluţii radicale. Nu e greu să vezi că e un consemn. La Berlin, presa germană dă mare publicitate documentului. E evident că se pregătesc propagandistic noi lovituri antisemite. Nu putem face nici un gest de apărare. Aşteptăm.

Vicky (a doua secretară a lui Roman) îmi povesteşte că un prieten al ei, ofiţer, reîntors din Transnistria, e îngrozit de ce a văzut acolo.

— Aveau ordin să împuşte pe toţi evreii, dar lui aşa i-a fost de milă, aşa de mult l-a îngrozit măcelul, încît, avînd să execute o sută de evrei, a ordonat soldaţilor să-i împuşte imediat, fără să-i chinuiască. Textual.

Miercuri, 29 octomvrie [1941]

Detalii despre izgonirea evreilor de la Gura Humorului. (Ni le-a povestit Fanny, care

are veşti de la părinţii şi sora ei, ajunşi vii la Moghilev.) Vineri, 10 octomvrie, oamenii se culcaseră liniştiţi. Nimic neobişnuit nu se întîmplase nici în ziua aceea, nici în zilele precedente. După miezul nopţii au fost treziţi* din somn de tobele care băteau pe uliţe. Oamenii au ieşit afară neştiind ce se petrece. Li s-a ordonat evreilor ca cel mult pînă la ora 3 dimineaţa să fie la gară. În două ore au trebuit să-şi facă boccelele, să închidă casele şi să plece. La gară au predat cheile caselor şi buletinele de populaţie. Li s-a dat în schimb cîte un număr de ordine pentru fiecare ins. Pe urmă au fost suiţi în tren. O parte din drum au facut-o cu calea ferată. Restul pe jos. Au trecut Nistrul în bărci. Au vîndut mereu din hainele de pe ei, ca să aibe ce mînca. O pîine se găsea greu cu 800 de lei. Acum sunt la Moghilev: cîţi au încăput, sunt în case. Cîţi nu, în cîmp. Aşteaptă acolo să fie din nou porniţi la drum, nu se ştie încă spre ce destinaţie.

** Anulat: „în bătăi de tobă".*

— Să încercăm să nu ne gîndim la evreii din Ucraina, spunea azi Lena Constante. Nu putem face nimic pentru ei... Să încercăm să uităm. Să încercăm să trăim.

Poate că are dreptate. Dar e un coşmar din care nu mă pot desprinde. Şi e de altfel un coşmar care e al nostru, chiar dacă pentru moment nu ne tîrăşte şi pe noi la fund şi ne mai lasă să ne zbatem la suprafaţă, înainte de a ne scufunda definitiv. Ziarele de azi continuă să comenteze violent, mai violent chiar decît ieri, scrisoarea lui Antonescu. Ecouri susţinute în Germania, Boemia, Italia. E un eveniment european. Antisemitismul organizat trece prin una din fazele lui cele mai negre. Totul e prea intenţionat, prea vizibil pus în scenă, ca să nu aibe un sens politic. Ce se urmăreşte? Exterminarea noastră pur şi simplu?

Ascultat la Lena *Variaţiunile simfonice* ale lui Franck. Un moment de uitare — şi pe urmă revin în acelaşi groaznic coşmar. Uneori îmi spun că toate sunt neadevărate. Înăbuşitoare, dureroase, intense — şi totuşi neadevărate. S-ar putea să fac un efort şi să mă trezesc. S-ar putea să deschid ochii şi să bag dintr-o dată de seamă că totul s-a destrămat brusc, a pierit. Niciodată viaţa nu mi s-a părut atît de nereală.

Joi, 30 octomvrie [1941]

Ieri, ministrul de Finanţe a convocat în cabinetul său zece fruntaşi evrei, în cap cu rabinul-şef şi Filderman. I-a primit în picioare, fără să le spună bună ziua, fără să le dea mîna, tară să-i invite să şadă. A strigat la ei şi nu i-a lăsat să răspundă nici o vorbă. Mai ales cu Filderman a fost extrem de aspru. Le-a spus din nou că populaţia evreiască trebuie să subscrie 10 miliarde la împrumut, şi le-a dat un termen de o lună pentru executare.

Seară cu Vişoianu, Branişte, Aristide, la Alice. Mereu şi mereu aceleaşi discuţii, care ne obsedează, ne obosesc, ne otrăvesc. Trăim cu două-trei idei fixe. Nimeni din noi nu ştie mai mult decît celălalt; nimeni nu poate gîndi sau spune ceva nou. Nici nu e loc pentru nimic nou. Războiul va mai dura doi ani, zice Aristide. Doi ani şi jumătate, adaugă Vivi. Ba poate numai un an, spun eu. Şi poate nici atît, spune Branişte. Mîine vom da alte termene, certîndu-ne stupid pentru lucruri pe care nu le cunoaştem. Dar viaţa noastră e angajată în aceste lucruri şi simţim în fiecare zi că o pierdem.

„Eu sunt obiectiv" — îi spuneam ieri lui Camil, care era din nou într-un acces antisemit. „Obiectiv e un om prost. Simt că tot războiul ăsta nu mă mai priveşte, tocmai pentru că şansele mele de a supravieţui sunt infime. Vorbesc ca de dincolo de viaţă. Ca şi cum n-ar fi vorba de războiul din 1941, ci de un război intrat de mult în istorie, terminat, uitat."

Nu sunt ştiri amănunţite de pe front. Situaţia Moscovei continuă să fie foarte gravă. Nu sunt semne că ar mai putea să reziste multă vreme. De asemeni, foarte gravă situaţia la Rostov. Cît despre Crimeea, nemţii anunţă că au străpuns istmul Perekop şi că înaintează uşor în peninsulă.

[Noiembrie]

Sîmbătă, 1 noiemvrie [1941]

Două ore de muzică. O rugasem pe Lena să mă primească la ea, să nu mai cheme pe nimeni altcineva şi să ascultăm discuri. M-a lăsat să-mi aleg singur programul: patru preludii pentru pian de Debussy, *Quartetul* de Ravel, un concert pentru pian şi orchestră în re minor de Bach, *Quartetul* de Debussy. N-am vorbit nici despre război, nici despre deportarea evreilor.

Noiemvrie! Vremea trece tară să rezolve nimic, fără să atenueze nimic. Ne zbatem mereu în aceeaşi ceaţă, în aceeaşi noapte.

Luni, 3 noiemvrie [1941]

Ordin de chemare la Cercul de recrutare. Nici nu i-am spus Mamei că l-am primit. Va fi destul timp mîine. Am vagi speranţe să scap — dar ştiu eu? De obicei în asemenea treburi sunt şi nenorocos şi nepriceput. La marile mele griji, o plecare acum ar fi o nenorocire. Aştept totuşi cu resemnare.

A căzut Simferopol. Înaintarea germană se îndreaptă în grabă spre Sebastopol. Întreaga Crimee se duce. Rezistenţa a fost serioasă la Perekop, dar acum porţile s-au prăbuşit. La Leningrad şi Moscova lupte în continuare.

Marţi, 4 noiemvrie [1941]

Visuri de azi-noapte: Sunt cu Izi la o manifestaţie legionară, la Şosea. Defilăm în prima linie, în fruntea coloanei. O fată dintr-un rînd cu noi ne priveşte mirată şi spune: legionari jidani! Noi grăbim pasul şi ne depărtăm de coloană, în timp ce ea se întoarce înapoi spre altă coloană, ca să ne denunţe. Între timp noi am ajuns pe trotuarul stîng, la începutul Căii Victoriei. Fata ne ajunge din urmă şi ne cere legitimaţiile. Noi fugim cît putem de repede. Izi spune: „nu aşa de repede, că nu mai pot". Suntem urmăriţi şi nu ştim cum să ne ascundem. Pe trotuarul drept, cam peste drum de Strada Grigore Alexandrescu, îmi iese înainte unul din foştii oameni de serviciu de la Fundaţie (parcă Costea). Poartă o uniformă de portar de minister. Ne arată un drum care duce prin parcul unei instituţii publice. O luăm pe acolo şi ajungem la nişte scări, pe care s-au refugiat mai mulţi trecători... Visul continuă, dar eu nu mai ştiu nimic.

Alt vis. Sunt la un proces pentru asasinarea a 5 legionari (între care Mişu Polihroniade). Întîi sunt martor, pe urmă acuzat. Curtea este prezidată de Istrate Micescu, deşi ştiu bine că el e asasinul (ceea ce mai de mult recunoscuse într-un interview). Este audiat Filderman, violent întrerupt de Micescu, pe urmă, în mai mare linişte, Zissu. Dezbaterile sunt întrerupte pentru a se cînta o bucată simfonică în amintirea celor asasinaţi. Parcă e în acelaşi timp o ceremonie religioasă. Micescu dă ordin ca noi, acuzaţii (căci de astă dată sunt carrement acuzat), să fim evacuaţi. Sunt scos pe o sală de afară, unde mă întîlnesc cu Dinu şi parcă Wendy. Amîndoi, sau numai el, fac mare haz de declaraţia pe care am făcut-o eu.

Seara

Zi de alergături: la liceu, la Cerc, la Alice, la Timus *(86)*, la Uniune... N-am făcut nimic deocamdată. Nu m-am prezentat şi nu ştiu dacă mă voi prezenta mîine. Foarte

drăguţ Timus, care s-a oferit nu numai să mă rechiziţioneze la, .Alhambra", dar chiar să-mi dea de lucru acolo. Nimic sigur, se înţelege. Vom vedea.

(86) Vasile Timus, om de teatru.

De două-trei zile se desfăşoară o nouă mare ofensivă germană asupra Moscovei. Situaţia pare mereu gravă acolo. Totuşi în mersul general al războiului este oarecare stare pe loc. Ieri s-a împlinit o lună de la ultimul discurs al lui Hitler, care anunţa parcă lovituri mai hotărîtoare. E de aşteptat, cred, în scurtă vreme o nouă iniţiativă germană, care să accelereze iar ritmul oarecum încetinit al evenimentelor. Şi timpul trece încet, încet...

Joi, 6 noiemvrie [1941]

Nesfîrşită zi de alergături. Imposibil de obţinut o aimnare de o săptămînă, sau chiar de mai puţin. Colonelului Negulescu i s-a spus la Cerc că trebuie să mă prezint şi că voi fi trimis la un detaşament C.F.R. Totuşi de la liceu mi se spune că în două-trei zile vom primi scutirea de muncă. Dar lucrul e pe de o parte nesigur, ba chiar improbabil, iar pe de altă parte pînă una-alta pot fi prins pe stradă la o razie (se fac în fiecare zi cîteva) şi atunci cum mă justific? Tare mă tem că pînă la urmă voi fi silit să plec — ceea ce va încurca o dată mai mult viaţa mea şi aşa destul de încurcată.

Zvonuri de schimbarea guvernului. Zvonuri de turburări legionare. E ceva confuz în aer. Branişte pretinde că se pregăteşte un guvern naţional. Peste tot (Alice, Camil, Rosetti) se vorbeşte de o criză de guvern. Nu prea înţeleg bine care e sensul ei — dacă într-adevăr există.

S-ar zice că ofensiva asupra Moscovei a fost frinată, dacă nu chiar oprită. Londra, care pendulează între deprimare şi satisfacţie, are un nou moment de optimism. Comunicatul german se ocupă mai mult de frontul sudic, tăcînd asupra centrului şi nordului. Dar, dacă războiul îşi păstrează ritmul de pînă acum, vom avea probabil curînd o nouă lovitură germană.

Vineri, 7 noiemvrie [1941]

Obţinut totuşi un răgaz de — sper — cîteva zile. Mă înscrisesem pe lista profesorilor la Cercul de recrutare, crezînd că riscul de a fi chemat e astfel mai mic. În realitate (şi nimeni n-ar şti să spună de ce...) profesorii sunt chemaţi, iar avocaţii, nici măcar cei radiaţi, nu. Colonelul Negulescu a cerut şi obţinut ca să fiu trecut printre avocaţi, ceea ce a atras — deocamdată — anularea ordinului de chemare. Între timp, pînă să-mi vie rîndul ca avocat, mă voi sili să-mi aranjez un loc undeva la un teatru.

Citesc cu greu *Hamlet* în englezeşte. Incomparabil mai dificil textul ca vocabular şi sintaxă decît tot ce am citit pînă azi. Chiar cu juxta franceză alături, lectura e grea.

Nu am ştiri despre mersul războiului... Mîine intrarea triumfală a trupelor române victorioase. Oraşul era încă de astă-seară pavoazat şi, după multă vreme, luminat. Se spune că vor fi două zile grele pentru evrei. Totuşi, în ultimele 2—3 zile nu s-a mai întîmplat nimic împotriva noastră. O ordonanţă publicată azi în toate ziarele anunţă interzicerea tăierii păsărilor la haham şi vinderea lor — vii sau tăiate — în cartiere evreieşti.

Duminică, 9 noiemvrie [1941]

Comunicatele germane din ultimele zile nu mai menţionează frontul de la Leningrad

şi nici pe cel de la Moscova. Nu sunt semnalate decît operaţiile din Crimeea. S-ar zice că în celelalte sectoare războiul s-a oprit în loc. Ţuţubei (pe care l-am văzut astă-seară la Camil, împreună cu Rosetti) îmi spunea că Hitler a declarat în discursul de ieri, nepublicat încă în ziare, că nu va mai jertfi soldaţi pentru Leningrad. Încă un semn că ofensiva e oprită. De altfel iarna se grăbeşte. Am avut azi o zi friguroasă, plumburie, cu un cer acoperit, vînăt. Aşteptam din minut în minut să ningă. Moment de recrudescenţă anglofilă. Astă-seară şi Camil, şi Rosetti, şi Ţuţubei erau de acord că nemţii au pierdut partida. Va fi de ajuns peste cîteva zile să avem un nou atac german şi un nou succes — pentru ca toţi trei să fie de acord că englezii sunt pierduţi. E un pendul psihologic, de o regularitate mecanică.

Evreii de la Dorohoi şi Botoşani au primit ordin de deportare. Farmacistul Arie, care are acolo o mamă de 70 şi o bunică de 90 aleargă înnebunit să le scape. Totuşi şi George Brătianu (povesteşte Rosetti), şi Doctorul Lupu (povesteşte Branişte) au primit din partea Mareşalului asigurări că evreilor băştinaşi nu li se va întîmpla nimic rău. Cel puţin nimic nou. Dar nu pot crede că pe drumul pogromului mai e o posibilitate de moderaţie.

Citit cu mare plăcere, aseară şi azi-dimineaţă, *Amphitryon* de Molière. Cu cît mai direct, mai savuros, mai simplu decît Giraudoux! Surprinzătoare lucruri despre dedublarea personalităţii. Un fel de pirandellism sans le savoir. M-ar fi amuzat să scriu o notă în sensul acesta.

Luni, 10 noiemvrie [1941]

Ziarele publică discursul de sîmbătă al lui Hitler. Foarte violent antisemit. Nevoie de diversiune? În orice caz, nu e un discurs optimist. Pare a veni într-un moment greu, iar violenţa frazelor nu ascunde suficient îngrijorările. Interesantă afirmaţia că în sectorul Leningrad se află în defensivă. „Dacă ne-ar întreba cineva de ce nu înaintăm acum, vom răspunde: pentru că plouă, sau pentru că ninge, sau pentru că liniile ferate nu sunt încă gata."

De asemeni interesantă o frază despre Italia: „Ţara sa (a Ducelui...) este săracă, suprapopulată, mereu dezavantajată, neştiind de unde să-şi procure pîinea zilnică..."

Miercuri, 12 noiemvrie [1941]

O ordonanţă a primăriei interzice evreilor să tîrguiască în piaţă, în afară de anumite ore (10-12) şi prevede pedepse pentru oltenii care le-ar vinde totuşi, călcînd această interdicţie. Te întrebi în fiecare zi ce se va mai născoci împotriva noastră. Trebuie multă imaginaţie ca să se găsească ceva nou. De altfel, de cînd cu exproprierea imobilelor, de cînd cu deportările şi asasinatele — tot restul devine grotesc, pueril, stupid. Nici măcar nu mai e deprimant. E uneori în antisemitism ceva diabolic — dar acum, cînd nu înotăm în sînge, ne bălăcim în simple găinării.

Titu Devechi pretinde că nici informaţiile pe care eventual le-aş avea, nici închipuirea — nu mă pot ajuta să bănuiesc măcar de departe ce a însemnat carnagiul din Bucovina şi Basarabia. Asupra mersului războiului mi-a rezervat o surpriză: nu mai crede în victoria germană. Nemţii sunt în declin, crede el. Vor încerca să obţină cu orice preţ pacea acum şi s-ar putea ca englezii (temîndu-se de ruşi), să le-o acorde.

Vremea rea, iarna care a şi venit, stoparea ofensivei de la Moscova şi Leningrad, pierderile italiene, articolul lui Goebbels, discursul lui Hitler — toate la un loc au dus la convingerea mereu mai răspîndită că deznodămîntul se apropie. Optimismul anglofil trece printr-un moment intens. Nu mă las antrenat. Ştiu bine că va veni în curînd o nouă depresiune, după aceeaşi mişcare automată de pendul, cu care m-am obişnuit. Sfîrşitul e

încă departe, foarte departe. It's a long way.

A nins azi-dimineaţă, dar nu era o ninsoare de iarnă. Noiemvrie, trist, umed, murdar.

Joi, 13 noiemvrie [1941]
Ninsoare, viscol, zi de iarnă.

La Dorohoi, zeci de familii aşteaptă în gară, în vagoane, plecarea. S-a repetat întocmai sistemul de la Gura Humorului. Tobe care bat în toiul nopţii, oamenii alungaţi în cîrduri spre gară, casele închise şi sigilate. Aici în Bucureşti rudele lor aleargă înnebunite să ceară îndurare — dar cui? La Prezidenţie, la Interne, la Statul-Major sunt primiţi cu o ridicare din umeri: „nu ştim nimic".

Benu la Fierbinţi locuieşte într-o casă rece, fără sobă, fără lemne. În plus, se chinuieşte mereu cu aceeaşi criză de sciatică. Se înţelege, nouă nu ne scrie nimic despre asta — dar am vorbit cu cineva venit de acolo. De la Poldy, nici o veste de atîta vreme. Cu un fel de inimă împietrită, trăim, răbdăm, aşteptăm. Şi mai găsim puterea să rîdem, să citim, să vorbim...

Revenit la Balzac: *Une fille d'Eve*, excelent mic roman dintr-un Paris politic, literar, teatral de la 1832.

Vineri, 14 noiemvrie [1941]
Zi grea de iarnă. Troiene de zăpadă, viscol.

Nimic nou pe front. În schimb, în Atlantic, englezii pierd Ark Royal, torpilat de un submarin. La Washington s-a înlăturat legea neutralităţii, după o mare şi grea bătălie la Cameră.

„Evreii sunt de vină" se numeşte ultimul articol al lui Goebbels din *Das Reich*.

Cîteva ore de muzică la Lena. Mult Bach, mult Vivaldi, *Variaţiile Goldberg*, primul concert brandenburghez, un concert pentru patru piane şi orchestră, un concert pt. coarde.

Luni, 17 noiemvrie [1941]
Zi proastă. Cafard. N-am bani şi mă întreb de unde voi lua. Mai sunt patru zile pentru a depune cămăşile, izmenele, ciorapii etc. Ar trebui să cumpărăm lucrurile care ne lipsesc, dar cu ce? Uneori, o senzaţie de neputinţă, care mă paralizează. Nu mai văd nimic înainte, toate drumurile sunt închise, totul e zadarnic — şi gîndul sinuciderii pare singura scăpare.

A căzut Kerci, în Crimeea. Sebastopol mai rezistă. Pe celelalte fronturi nimic nou. Iarna pare a fi înzăpezit războiul.

Odaia lui Pippidi (am trecut cîteva clipe pe la el, să-i duc nişte cărţi) e un fel de insulă în care mi-ar fi plăcut să trăiesc. O masă de lucru, o bibliotecă, singurătate, lumină, linişte. Lucrează la un studiu despre data urcării pe tron a lui Tiberiu.

Marţi, 18 noiemvrie [1941]
Întîlnit pe Corin Grossu *(87)* întors de la Odesa, unde a intrat chiar a doua zi după

ocupare. Lucruri interesante, spuse de un om inteligent, măsurat, prevenit. (Cît de isteric pare Camil alături de el, Camil care ţipă, care tună, care se avîntă orbeşte în cele mai stupide enormităţi.) Grossu nu vede sfîrşitul războiului. Crede că totul se va nărui — tîrziu de tot — într-o catastrofă greu de prevăzut. I se pare şi lui sigur că nemţii nu mai pot cîştiga războiul, dar nu crede într-o rapidă izbîndă britanică.

(87) Publicist; a editat, sub direcţia lui Camil Petrescu, Munca intelectuală şi artistică (1929).

Dejunat cu Ghiţă Ionescu la Gina. Am impresia că e în curs de a face mai mult decît carieră, avere. Îmi povesteşte că a fost într-o seară la „Melody" şi că erau acolo toţi „şperţarii de la Economic". Spune asta ca să braveze?

Oprescu l-a văzut pe G. Nici un rezultat. Vagi compasiuni, regrete, suspine — dar asta e tot. De altfel, gîndul plecării s-a depărtat de mine.

Joi, 20 noiemvrie [1941]

Ofensivă engleză în Libia! A fost declanşată în noaptea de 18. Chur-chill a anunţat-o astăzi, dîndu-i un caracter grav în desfăşurarea generală a războiului. Se pare că e o ofensivă de mari proporţii şi că începe cu succes, dar e prea devreme pentru a şti ce se va întîmpla.

Pe frontul rus, germanii atacă din nou Moscova, după o pauza relativă de 2-3 săptămîni. O vor ocupa? E oricum sigur că vor face tot posibilul şi toate eforturile necesare. La Tuia şi Kalinin se pare că au reuşit să pătrundă prin liniile ruseşti. Iarna care s-a mai potolit (suntem din nou în noiemvrie...) le dă un nou prilej de acţiune. Se dau de asemeni puternice atacuri la Sebastopol şi Rostov.

Dintr-o telegramă de la Berlin, publicată în *Universul* de azi: „În ce priveşte frigul, termometrul înregistrează o temperatură foarte puţin coborîtă, stabilizată pentru mai multe luni."

N-am bani şi mă simt mai dezarmat decît oricînd. Ce să fac? cu cine să vorbesc? de la cine să cer?

Sîmbătă, 22 noiemvrie [1941]

Prea puţine ştiri despre ofensiva engleză în Libia. Se pare că lucrurile merg bine, chiar dacă nu fulgerător.

În Rusia, nemţii anunţă că au ocupat Rostov. La Moscova mari bătălii, dinspre Kalinin şi Tuia.

Vîvi crede că totuşi proiectata mea plecare nu e irealizabilă. A vorbit şi el cu d-na G. Şi el personal se gîndeşte la o plecare... Gînduri pe care nu cutez să le duc prea departe.

Terminat aseară un admirabil lung roman de Balzac — *Beatrix* — unul din cele mai frumoase.

Benu reîntors în fine de la Fierbinţi.

Duminică, 23 noiemvrie [1941]

În Libia englezii ocupă Port Capuzzo. Prea multe informaţii despre mersul ofensivei nu sunt. La Moscova mari atacuri germane, mai ales dinspre nord, unde au ocupat Kalinin.

N-am bani, n-am bani, n-am bani — şi nu ştiu ce voi face. Mă gîn-deam să-i vorbesc azi lui Aristide, dar n-am avut curaj. De altfel, de multă vreme nu l-am mai văzut singur

— ceea ce mi se pare că evită oarecum.

Luni, 24 noiemvrie [1941]

O noapte plină de vise complicate, confuze, de care îmi aminteam destul de bine azi-dimineaţă cînd m-am trezit — dar care s-au destrămat pe urmă aproape complet. Mai pot reconstitui doar prima parte dintr-un vis. Eram la Paris. Oraşul era plin de pîini roşii şi negre, de care nimeni nu avea voie să se atingă. Roşul era aprins, puternic, iar negrul era ars ca de cărbune.

Mi se spune că englezii anunţă ocuparea Bardiei.

Consiliul de Miniştri a decis ieri ca evreii să plătească anumite taxe în locul muncii obşteşti. Cine nu plăteşte merge la muncă. Cine nu plăteşte şi, fiind bolnav, nu poate munci, e expulzat.

Marţi, 25 noiemvrie [1941]

Multă muzică aseară la Gina şi Ghiţă. Un quatuor de Beethoven (cîntat de Calvet), al 3-lea concert brandenburghez, *Concertul pt. patru piane şi orhestră* de Vivaldi-Bach, coral şi fugă de Bach la orgă, *Moartea Isoldei*, *La Valse* de Ravel, două nocturne de Chopin. M-am întors după 1 noaptea acasă — prima oară după atîtea luni. Ningea liniştit — tot oraşul era alb şi calm.

Aseară, la Ghiţă, Ceauşescu, secretar-general la Economie, asculta cu nesaţ buletinul francez de la Londra, la 11 şi un sfert, fericit că s-au făcut în Libia 15.000 de prizonieri germani şi italieni. Aşteaptă şi el victoria engleză. Dar pînă una alta i se pare că poate ocupa o demnitate publică în regimul de azi — fără ca situaţia să i se pară măcar ciudată. Incompatibilitatea e un lucru necunoscut la Dunăre.

Nenumărate lucruri amuzante în familia Gina-Ghiţă. Gina e mereu la foile du logis. Dar Ghiţă e inenarabil. Am băut un vin bun şi „nu prea scump", eram cu toţii de acord. „Mi l-a adus Ghiţă de la Românizare" zice Gina. Pur şi simplu.

Strigăt auzit azi la 1 pe stradă: *Unirea! Unirea!* Noul decret cu românizarea evreilor.

Citit ieri, cu surpriză, *Le colonel Chabert*. Mică gravură de Daumier, puternică, rece, precisă. Terminat al treilea volum Balzac din „Pleiadă".

„Struma" trebuia să pornească astăzi de la Constanţa. Aseară oamenii au fost întorşi din gară în ultimul moment. „Struma" nu mai pleacă. Se revoacă aprobarea dată de guvern. Am puţin sentimentul că eşuează o încercare personală de evadare. Într-un fel mă consideram şi eu undeva pe puntea „Strumei".

În Libia situaţie confuză. La Moscova situaţie gravă.

Vineri, 28 noiemvrie [1941]

Am văzut Balcicul astă-noapte, în vis, o singură clipă — dar un Balcic minunat, plin de lumină şi culoare. Eram pe creasta podişului şi în faţa mea s-a deschis brusc golful cel verde (era în aprilie sau mai) şi marea profund albastră. Era ameţitor de frumos – dar m-am trezit deodată şi totul a dispărut.

Titluri din ziarele de după-masă: „Soarta Moscovei e pecetluită!" „Soarta Moscovei e definitiv pecetluită!"

Duminică, 30 noiembrie [1941]

Nemţii au evacuat Rostov, o săptămînă după ce anunţaseră ocuparea. Ofensivă rusească puternică la Marea de Azov. Nu-mi dau seama de amploarea operaţiei. La Moscova înaintarea germană pare încetinită, fanată — fără însă ca situaţia să fie mai puţin serioasă. În Libia totul e confuz. Joncţiunea e făcută la Tobruk parţial. Superioritatea engleză există, dar nu e complet definită. La Washington tratativele cu japonezii sunt pe punctul de a fi rupte. Va izbucni războiul în Pacific?

Am văzut în două zile aproape toţi puţinii oameni pe care obişnuiesc să-i văd: Aristide, Alice, Branişte, Belu, Eugen, Camil, Rosetti, Gulian, Lena, Harry. Cu toţi am vorbit despre război — şi totul mi s-a părut mai dezolant, mai absurd şi mai inutil decît oricînd. Camil crede că nemţii sunt imbatabili. Branişte crede că sunt pierduţi. Aristide e dezgustat de neseriozitatea engleză în Libia. Belu entuziasmat de ofensiva rusească. În fond, toţi spun mereu şi mereu aceleaşi lucruri. Zile, săptămîni, luni trec — şi vorbim, vorbim, vorbim. Mă simt otrăvit. Nu mai pot suporta jocul ăsta stupid, în care ne agităm cu tot felul de ridicule opinii, care nu schimbă nimic.

Vizită pitorească la Bibeşti. Antoine neschimbat. Nevastă-sa, lovită de o gravă amnezie generală. Totuşi încă nespus de inteligentă. Am stat îndelung de vorbă, în camera lui Antoine (la „Athénée Palace") pînă la venirea lui. Amuzant episodul Speranţa (îmi pare rău că nu-l notez aici, dar nu mă simt în stare să scriu o notă mai lungă).

M-am gîndit în ultimul timp la marele roman pe care îl proiectasem cîndva. Cel puţin episodul iniţial (turneul de teatru în provincie) e clar. Aş putea începe să-l scriu. Sunt pe urmă numeroase ramificări pe care ar fi interesant să le urmăresc. Totul poate căpăta nebănuită amploare. E material nu pentru o carte, dar pentru 5. De la 1927 pînă azi, o lungă serie de situaţii încadrabile în istoria propriu-zisă a acestor 14 ani. Dar voi scrie? Voi mai scrie? Vegetez, mă tîrăsc de la o zi la alta, îmbătrînesc, mă uzez, mă pierd. Mai e ceva de făcut cu mine? Mai am exigenţe? Mai am aşteptări? Mai pot obţine ceva de la viaţă? Mai poate obţine ceva viaţa de la mine? Decrepitudine fizică şi dezgust moral — asta e aproape tot. Dar pentru rest, rămîne sărăcia, lipsa banilor, imposibilitatea de a găsi o soluţie, sentimentul de părăsire şi neputinţă.

[Decembrie]

Luni, 1 decemvrie [1941]

Se confiscă schiurile de la evrei. O ordonanţă îi obligă să le depună imediat la Comunitate.

Evoluţie lentă dar satisfăcătoare în Libia. Rezistenţă la Moscova. Ofensivă rusească la Marea de Azov. Cam aşa se poate rezuma pentru astăzi mersul războiului. Dar oamenii sunt mai nervoşi, mai impresionabili, mai grăbiţi, mai entuziaşti decît faptele. Pe cine întîl-neşti îţi spune că în Libia englezii sunt la sud de Benghazi, că Statul-Major al lui Rommel e încercuit, că în sudul Rusiei armata lui von Kleist e distrusă, că Taganrog a fost reocupat, că nemţii fug spre Mariupol şi încep să se retragă din Crimeea. Te întrebi de unde se născocesc atîtea prostii şi exagerări. E un fel de nevoie de ameţeală. Cu orice preţ — chiar cu preţul minciunii.

Terminat (după o lungă întrerupere de cîteva săptămîni) *Confessions of an English Opium Eater*. Mai puţin interesant decît faima lui Quincey, dar meritînd oricum lectura. Ton just de confesie, direct, viril, precis.

Miercuri, 3 decemvrie [1941]

Succese germane şi în Libia, şi în Rusia. La Tobruk au pătruns în coridorul englez stabilit săptămîna trecută între fort şi armatele din afară. La Moscova continuă să cîştige teren. Situaţia acolo pare din nou gravă. Cît despre Rostov, succesul rus pare a fi mai mult o fază locală decît o acţiune de mare anvergură.

Răsfoit aseară — după atîţia ani! — *Années décisives* de Spengler, citită prima oară prin 1935, cred. Uimitoare prevederi, unele miraculoase. Dar şi o neaşteptată (şi devenită brusc de o arzătoare actualitate) pagină despre imposibilitatea unui război împotriva Rusiei. „La population de cette immense plaine, la plus vaste du monde, est inattaquable du dehors. L'étendue est une puissance politique et militaire, que personne n'a jamais pu vaincre. Napoléon lui-meme a du faire cette éxperience. L'ennemi dût-il occuper les regions les plus vastes que cela ne lui servirait à rien... Toute la region à l'ouest de Moscou, la Russie Blanche, l'Ukraine, toute la region comprise entre Riga et Odessa, jadis la plus florissante de PEmpire, n'est aujourd'hui qu'un vaste «glacis» contre Europe et pourrait être abandonnée sans que le systeme s'écroule. Mais ceci étant, l'idée de l'offensive de l'Ouest n'a plus de sens. Elle se heurterait au vide." Lucruri scrise în 1929, publicate în 1932.

Vineri, 5 decemvrie [1941]

Vis de alaltăieri-noapte: „Sunt într-o sală imensă, la o nesfîrşită masă dreptunghiulară, cu o mulţime de convivi. E parcă un banchet. O uşă se deschide drept în spatele meu şi intră Hitler. Se apropie de masă şi întreabă: — Care este Radu Apotecker? Radu Apotecker stă la masă, vis à vis de mine, spre stînga. Se ridică în picioare. Hitler vine lîngă el, îl apucă de cravată şi îl zgîlţîie violent. O femeie tînără, frumoasă, brună îi trage două palme lui Hitler — dar în acelaşi moment îşi dă seama de enormitatea gestului şi izbucneşte în plîns. E pierdută! simţim cu toţii, ca şi cum un fior ne-ar străbate. Incidentul nu ştiu cum se rezolvă (ca şi cum aici ar fi o spărtură în vis). Hitler ocoleşte pe la spatele meu masa şi se opreşte la capătul din dreapta. Ordonă ca primii şase conmeseni să se ridice în picioare. Printre aceşti şase suntem eu şi Benu. Ne întreabă pe toţi cum ne cheamă. Primii patru sunt români. A venit acum rîndul nostru. Suntem încremeniţi de spaimă. Dar în clipa aceasta se apropie de mine Mihai Antonescu şi îmi spune pe şoptite: — Eu trebuie să plec, dar să ştii că mă întorc. Nu te teme, că nu se va întîmpla nimic.

Nu ştiu ce voi face pînă la urmă cu lipsa banilor. Am împrumutat 2.000 de la Lereanu, 1.000 de la Comşa. Pe profesor trebuia să-l plătesc ieri şi l-am amînat pe mîine. Chiar presupunînd că voi găsi aceste cîteva mii de lei, imediat necesare, ce voi face pe urmă? Sunt coşmare îngrozitoare din care te trezeşti brusc, gata să ţipi de spaimă — dar te trezeşti. Din coşmarul ăsta, cînd mă voi trezi?

Luminile stinse pe străzi. Black-out general. Se pare că există un ultimatum englez. Dar chiar dacă s-ar merge pînă la declarare formală de război, faptul ar avea altă importanţă decît pur şi simplu demonstrativă? Mă tem doar pentru o eventuală recrudescenţă antisemită şi de o înăsprire generală de atmosferă.

În Libia, pauză. În Rusia de sud, lupte la vest de Taganrog (care însă nu e reocupat). La Moscova, situaţie gravă.

Totul trece, încet, greu şi exasperant, fără sfîrşit şi parcă fără speranţă. A scăpa de aici pare din ce în ce mai mult o aventură imposibilă.

Duminică, 7 decemvrie [1941]

Se dă în sfîrşit publicităţii ultimatumul englez. De astă-noapte la 12 suntem în război cu Anglia. Scriu aceste rînduri un sfert de oră după miezul nopţii. Sunt foarte îngrijorat de consecinţele de ordin intern. După cîteva zile de relativă acalmie mă tem grozav să nu izbucnească un nou acces antisemit.

Luni, 8 decemvrie [1941]

Japonia a intrat în război. Debarcări în Males şi Borneo. Invazie în Thailand. Atacuri aeriene la Singapur, Hong Kong, Filipine, Honolulu. Încă o dată m-am înşelat. N-am crezut nici în acest război. Ştiam că regimul de la Tokio nu poate accepta condiţiile americane, dar eram convins că va tărăgăna tratativele indefinit. Războiul se întinde pe toată planeta. Vechile raţionamente de pînă ieri sunt astăzi depăşite. Totul e mai grav, mai complex, mai obscur.

S-ar părea că la Moscova situaţia e mai puţin acută. De altfel întreg frontul rusesc a cam îngheţat. Comunicatul german de astă-seară începe cu o frază neaşteptată: „Continuarea operaţiunilor şi felul de a lupta în Est depinde acum de sosirea iernii ruseşti. Pe mari întinderi ale frontului de Est nu se mai semnalează decît operaţiuni locale."

Marţi, 9 decemvrie [1941]

Va trebui să treacă timp pînă să ne dăm seama ce se petrece în Pacific. E poate un nou tip de război — diferit de tot ce am văzut din august 1939 pînă azi. Deocamdată, primele două zile au fost pline de lovituri japoneze. Nici o replică americană sau britanică. Tehnică de „Blitz" perfect reuşită. Americanii buimăciţi pierd două cuirasate şi — se pare — un vas portavion, fără să fi avut cînd să tragă o lovitură de tun. „Dezastru", zice teacher-ul meu. Poate că exagerează — dar oricum e consternant să vezi America surprinsă ca o Belgie sau Iugoslavie oarecare.

Miercuri, 10 decemvrie [1941]

Zi catastrofală în Pacific. Englezii pierd în 20 de minute singurele lor cuirasate de la Singapor, „Repulse" şi „Prince of Wales". Nenumărate acţiuni japoneze cam peste tot, şi nici o replică aliată. Nu pot urmări situaţia, pentru că nu cunosc harta. Impresia este fulgerătoare. E parcă un moment echivalent prăbuşirii franceze. Celelalte fronturi trec pe planul al doilea. Chiar şi războiul din Rusia pierde din importanţă. Ruşii au reocupat în nord Tihvin. Germanii vorbesc de pauza de iarnă ca de un lucru definitiv stabilit. Capul de afiş îl deţin în mod senzaţional japonezii.

Joi, 11 decemvrie [1941]

Germania şi Italia declară război Statelor Unite! Hitler a vorbit azi după-masă, dar nu cunosc încă discursul. Senzaţia primelor succese japoneze, consternarea anglo-saxonă, uluirea generală — toate contribuie să dea ceva teatral, fastuos şi în acelaşi timp catastrofic şi tragic faptelor. Trebuie să aşteptăm cîteva zile ca să ne dezmeticim.

Se pare că japonezii pierd şi ei un vas de linie. Se pare de asemeni că ici, colo defensiva anglo-americană se înfiripează. De dimineaţă pînă seara am avut cîteva şocuri. *Universul* anunţa că un al treilea cuirasat englez — „King George" — a fost scufundat. Dar ştirea nu s-a confirmat, iar ziarele de prînz o treceau sub tăcere. Pe urmă ni s-a anunţat scufundarea unui vas portavion american de 32.000 tone — dar mai tîrziu, citind mai atent telegrama, am băgat de seamă că e vorba de acelaşi vas scufundat alaltăieri.

Recitit — de astă dată în englezeşte — *The Way of all Flesh*. Proasta mea memorie mă consternează. E adevărat că de la prima lectură au trecut 10-12 ani, dar oricum mă indignează faptul că nu ţineam minte nimic, absolut nimic: nici un nume, nici o figură, nici un episod. Nici măcar povestea, în linii mari, în cît de mari şi de vagi linii, nu o mai păstram. Şi e totuşi una din lecturile care au însemnat ceva pentru mine. Am scris despre cartea asta, m-am referit de atîtea ori la ea! Îl consideram pe Butler printre scriitorii mei familiari!

Vineri, 12 decemvrie [1941]

Zi fără catastrofe. „Blitz"-ul japonez se atenuează aşa de repede?

Războiul ăsta acoperă într-un fel marile mele nenorociri şi dizgraţii. Mă agăţ de el, trăiesc în el, mă pierd în el — şi uit de vechile mele infame suferinţe. Mă amăgesc cu gîndul că aştept ceva — eu care nu am nimic de aşteptat.

Sîmbătă, 13 decemvrie [1941]

România declară război Statelor Unite. Legaţia pleacă. O ultimă poartă care se închide.

Nimic nou în Pacific, în Rusia, înaintări sovietice, care nu ştiu dacă sunt rectificări locale de front sau acţiuni de ansamblu. În Libia nemţii se retrag la vest de Tobruk, lăsînd la Bardia şi Sollum garnizoane care încă rezistă.

Vis din noaptea trecută:

Jean Hurtig e condamnat la moarte, dar pentru ca să fie executat trebuie ca cineva să introducă o petiţie şi să plătească o taxă de — mi se pare — 40 de lei. Nu ştiu de ce tocmai eu scriu această petiţie şi o duc parcă în localul Adevărului. Pe urmă sunt cuprins de spaimă şi mă duc la mama lui Hurtig — care e Madam Sărăţeanu — să o previn de cele ce s-au întîmplat.

Luni, 15 decemvrie [1941]

Nimic nou pe fronturi. Uneori, sentimentul că războiul nu se va termina niciodată, niciodată. Mă apasă gîndul că în curînd — mîine, poimîine, peste cinci zile — vom avea noi lovituri antisemite. E prea multă linişte de cîtva timp, pentru ca să nu ni se pregătească ceva. Vegetez, mă destram, mă pierd.

Se pare că „Struma" a plecat şi a şi ajuns la Istanbul. Sunt oameni vii aceia.

Miercuri, 17 decemvrie [1941]

Uniunea Comunităţilor dizolvată şi înlocuită cu o „Centrală" *(88)*. Se începe un nou recensămînt al tuturor locuitorilor „de sînge evreiesc". Cred că Zissu ia parte la toate aceste întîmplări.

(88) înfiinţarea „Centralei Evreieşti" a fost decretată de Ion Antonescu, după modelul organismelor similare create de nazişti în ţările ocupate.

Treceţi la catolicism! Treceţi cît mai repede la catolicism! Papa vă apără! El singur vă mai poate scăpa. De cîteva zile aud mereu aceeaşi parolă. Azi-dimineaţă Comşa, astă-seară Aristide şi Alice m-au întrebat cu mare seriozitate ce mai aştept. Nu-mi trebuie argumente ca să le răspund şi nici nu caut. Chiar dacă lucrul n-ar fi aşa de grotesc, chiar dacă n-ar fi aşa de stupid şi zadarnic — încă nu mi-ar trebui argumente. Undeva, într-o insulă cu soare şi umbră, în plină pace, în plină securitate, în plină fericire, mi-ar fi la urma urmelor indiferent dacă sunt sau nu sunt evreu. Dar aci, acum, nu pot fi altceva. Şi

cred că nici nu vreau.

Astăzi, mai acut decît altădată, sentimentul că nu e adevărat, că totul e îngrozitor de ireal, că mă zbat într-un coşmar, că mă afund în el — şi că ar trebui să mă trezesc. Numai de n-aş înnebuni. Mă simt aşa de ostenit încît uneori mi-e frică să nu mă destram, să nu-mi pierd controlul.

Joi, 18 decemvrie [1941]

Îngrijorat de tăcerea lui Poldy şi de veştile nesigure despre el. A fost într-un lagăr? Pleacă la Toulouse? Doamne! dă-i curaj şi răbdare să reziste. Duduia Mică şi bărbatu-său se botează. Muni Goldschläger* mi-a vorbit astă-seară de botez ca de o soluţie. Pretinde că în Bucovina evreii creştini n-au fost deportaţi.

** Lecţiune probabilă.*

Noii conducători ai evreilor, Streitman *(89)* şi Vilman *(90)*! Azi au fost instalaţi de Lecca *(91)*.

(89) Publicistul H. St. Streitman a fost primul preşedinte al „Centralei Evreieşti".

(90) A. Vilman, gazetar.

(91) Radu Lecca, împuternicitul guvernului „pentru reglementarea regimului evreiesc din România".

Sîmbătă, 20 decemvrie [1941]

A căzut Hong Kong. Pe frontul rus nemţii continuă să se retragă, dar fără precipitare. În Libia înaintarea engleză a atins Derna. Dar nimic nu se schimbă. Toate sunt mereu la fel.

Duminică, 21 decemvrie [1941]

Scrisoare pe care o voi trimite mîine lui Zissu:

„Iubite Domnule Zissu, îţi cer scuze pentru aceste rînduri. Dar, crede-mă, îmi este mult mai greu mie să le scriu, decît îţi va fi d-tale să le citeşti. D-ta le poţi rupe şi uita: eu n-am să le uit niciodată. Am nevoie de bani. «Bani» nu mai am de mult, dar acum totul a devenit literalmente insuportabil. Mîine am de plătit chiria. În plus, Crăciunul* mă găseşte fără nimic. Îmi spun că trebuie să fie cineva în oraşul ăsta mare, care să-mi facă un împrumut. *Împrumut* nu e un eufemism. Înţeleg o sumă pe care într-o zi s-o înapoiez.

Din două una: ori noi vom ieşi din coşmarul războiului, şi atunci un om ca mine, cu numele, cu braţul, cu capul lui va cîştiga uşor ceea ce i se refuză azi — şi va plăti; — ori nu vom mai ieşi niciodată din războiul ăsta şi atunci banii, împrumutaţi sau nu, vor fi în orice caz pierduţi o dată cu viaţa.

Socoteala asta simplă mă face să vorbesc cu oarecare brutalitate. Îţi cer să mă ajuţi să trec de momentul ăsta greu. Dacă nu ai sau dacă nu poţi, poate vei găsi în jurul d-tale pe cineva.

Iar dacă nu, rupe şi uită. "

** În manuscris fila aceasta (ultima din caietul al V-lea) este foarte deteriorată. I s-a ataşat o încercare de reconstituire a scrisorii, de către Benu Sebastian, şi ea lacunară. Din fericire, printre fragmentele microfilmate ale Jurnalului, anul 1941 se găseşte integral, astfel încît textul a putut fi recuperat.*

A căzut Derna.

Astă-noapte, şase luni de război în Rusia.

Luni, 22 decembrie 1941**

Brauchitsch *(92)* îndepărtat. Comanda trupelor de uscat o ia Hitler personal, printr-o

proclamaţie care e un apel la rezistenţă, redactat într-un neaşteptat stil de alarmă. Simplul fapt al schimbării de comandament e o recunoaştere a eşecului pe frontul rus. Proclamaţia agravează sensul evenimentului. Toată ziua, oricine te întîlnea nu-ţi vorbea de altceva. Vişoianu, Camil, Rosetti. Lui Rosetti, George Brătianu i-a spus azi că situaţia e extrem de gravă şi că schimbarea lui Br. e un moment istoric.

*** Cu această dată începe al VI-lea caiet al manuscrisului.*

(92) Walter von Brauchitsch, feldmareşal german.

Şase luni de război în Rusia. Ziarele nu publică obişnuitul bilanţ lunar. Tăcere jenată, care nu poate fi întîmplătoare.

Frază dintr-o scrisoare a lui Mircea Eliade către Rosetti: „Două lucruri au fost extraordinare pentru mine anul acesta: uluitoarea slăbiciune a aviaţiei sovietice şi lectura lui Camoëns."

Marţi, 23 decemvrie [1941]

Ajun de Crăciun, cu agitaţia lui de sărbătoare, de grabă, de belşug, de bogăţie — toate străine de mine. Vitrine luminate, magazine pline de lume, cumpărături, pachete albe, cadouri... Eu nu pot cumpăra nimic. Pînă azi-dimineaţă nu aveam un ban. Mă tot întrebam de unde să iau 2-3 mii de lei să-i dau Mamei, pentru coşniţa celor patru zile de sărbătoare. Pe la 2 mi-a venit un plic de la Zissu, cu 10.000 cred. N-am avut destul curaj nici să citesc ce-mi scrie, nici să număr banii. Mi-e ruşine, mi-e îngrozitor de ruşine. Aş vrea să-i pot duce chiar mîine banii înapoi. Faţă de nimeni nu m-am simţit vreodată mai prost, decît faţă de omul ăsta aşa de bogat şi aşa de sordid. 23 decemvrie — ziua chiriei. M-am întîlnit cu proprietăreasa în curte, dar nu i-am spus nimic. Poate mă va aştepta — dar oricum mă are în mînă acum şi, dacă ar vrea, ne-ar putea da afară oricînd.

Toată ziua, ca şi ieri, discutat şi rediscutat cazul Brauchitsch, care ne pasionează. Întrezărim, copilăreşte, mari răsturnări de situaţii. La fel a fost momentul Hess. Şi tot la fel va trece.

Sunt bătrîn, trist, veştejit, apatic, pierdut. Războiul e în anumit sens un stupefiant.

Joi, 25 decemvrie [1941]

Prima zi de Crăciun, petrecută stupid „în familie" (Zaharia, Debora, Marcu, nevastă-sa, Tantie Lucia etc.) jucînd belotă şi mîncînd. Nici un moment de singurătate, nici un moment de odihnă.

Zi neverosimil de frumoasă, zi de primăvară, cu un cer pur, cu soare, cu un vînt uşor ca o briză. A fi undeva în munţi, cu o tînără femeie iubită!

Gînduri de scris. Piesa de teatru („Libertate") la care m-am gîndit din nou azi, după cîteva săptămîni de uitare. Romanul. Un eseu despre muzică. Dar nu voi scrie nimic — şi astfel voi pierde fără scăpare lucruri pe care numai prin o lungă şi atentă muncă le-aş putea spune. Eu nu pot conta pe momente de inspiraţie şi nici de abundenţă. Scrisul meu n-are nimic , jaillissant". Opt ore de muncă zilnică mă pot duce spre lucruri pentru mine însumi surprinzătoare. Fără disciplină, fără continuitate de lucru, fără libertate materială, fără multă stăruinţă — jene vaux rien.

Îmi pare rău că n-am transcris scrisoarea lui Zissu înainte de a o rupe. Era dezgustătoare şi solicita compasiune. Iar în plic erau 8.500, nu 10.000. Dacă la 10 ianuarie îi pot înapoia banii, voi fi fericit.

Fără ziar, fără radio, nici o ştire despre mersul războiului. M-am gîndit îndelung la posibilităţile lui de viitor, şi concluziile n-au fost prea bune. Sunt prea obosit acum ca să le formulez. Poate mîine.

Sîmbătă, 27 decemvrie [1941]

A căzut Hong Kong. A căzut Benghazi. În Rusia, frontul neschimbat. Nemţii luptă în apărare. Ruşii atacă şi înaintează încet, pe ici, pe colo.

Froda, întors după 6 luni de lagăr la Tg. Jiu, povesteşte lucruri, unele tragice, altele groteşti, altele de-a dreptul comice. E mai palid şi afirmă că ieşind de acolo va începe o altă viaţă. Îşi dă seama că tot ce a trăit pînă acum a fost artificial, neadevărat, fals, insuficient. Cunosc asemenea mari decizii de a lua totul de la început. După două săptămîni reîncepe rutina, uitarea, renunţarea.

Duminică, 28 decemvrie [1941]

Dejun — ca în toate duminicile — cu Aristide şi Branişte la Alice. Aceleaşi informaţii, aceleaşi interpretări, aceleaşi termene fixe, aceleaşi discuţii — à n'en plus finir. Războiul se va termina în toamna 1942. Dar n-ar fi exclus să se termine mai devreme, în martie de exemplu. Însă dacă stai şi te gîndeşti, e posibil să ţină pînă în 1943. Dar nici 1944 nu e exclus. Nemţii nu mai au petrol. Nemţii nu mai au mîncare. Italia nu mai poate rezista. În Serbia sunt atentate. În Rusia e iarnă grea. Mereu şi mereu şi mereu aceleaşi lucruri, pe care le spunem de zeci de ori, aproape mecanic, şi care nu schimbă nimic. Totul se petrece ca într-un ospiciu, cu nebuni blînzi, maniaci, plini de ticuri şi idei fixe.

Marţi, 30 decemvrie [1941]

M-am visat din nou, astă-noapte, la Paris, vis lung, în care bucuria de a mă găsi în Paris se amestecă straniu cu angoissa de a fi într-un Paris ocupat de nemţi. Tot timpul mă simţeam ameninţat, fugărit.

Roger, de la „Hachette", îmi propune să traduc pentru editura lui cîteva cărţi pentru tineret.

— C'est pour vous rendre service, car autrement, vous savez, des traducteurs j'en ai des tas et des tas.

Îmi oferă 80 de bani linia, ceea ce revine, spune el, cam la 25 lei pagina, 2.500 lei suta de pagini.

— Ce sont des livres pour enfants, car les livres serieux je les donne aux traducteurs plus connus. J'ai par exemple un Pierre Bénoit qui traduit M. Iacobesco.

— Qui est-ce Monsieur Iacobescu? întreb eu.

— Comment qui est-ce? C'est un ecrivain. Il est tres connu. Il a beaucoup traduit.

Ridic din umeri. Roger are probabil impresia că, gelos de faima lui lacobescu (cine o fi?), simulez a nu-l cunoaşte. Dar, foarte bine intenţionat, continuă:

— C'est du travail à faire, je vous assure. Evidemment pas trop bien payé, mais si vous travaillez quelques heures par jour, vous pouvez finir un livre en deux semaines. Je vais vous donner un livre pour commencer et vous allez nous présenter un échantillon de quelques pages, que nous soumettrons à M. Ciorănescu. Vous savez, moi je ne m'y connais pas, mais M. Ciorănescu est notre critique et s'il est d'avis que ça marche, alors l'affaire est faite.

L-am ascultat pînă la urmă, dînd din cap, aprobînd, fără indignare, fără ironie, fără tristeţe măcar. Dar aş vrea să-i pot trage într-o zi palme.

Mama îmi face cadou o cravată de Anul Nou. Sunt mişcat şi totuşi nu-mi pot ascunde un gest de iritare. 700 de lei care ne vor lipsi mîine. În oraş, o rumoare de lume fericită, grăbită, plină de proiecte pentru seara de reveillon în pregătire. Noi avem 2.000 de lei în casă, din ultimii 10.000 pe care am reuşit să-i împrumut. Şi pe urmă?

Citit, după 14 sau 15 ani, *Les Caves du Vatican*. Proasta mea memorie este aproape anormală. Din toată cartea nu mai ţineam minte decît că un personaj arunca din tren în timpul mersului pe un necunoscut. Asta era tot. Tot restul dispărea cu desăvârşire. Nici măcar faptul frapant că Lafcadio e născut la Bucureşti şi e cetăţean român nu-l reţinusem. Cartea este în multe feluri interesantă. Înţeleg foarte bine că „soţie" nu e un termen simulat, ci o adevărată definiţie. Văd de asemeni urme uşor de recunoscut din Dostoievski şi mai ales din *Posedaţii*. În totul, o farsă vie, încă virulentă, după 30 de ani de la apariţie.

[Miercuri], 31 decemvrie 1941

Ruşii au debarcat în Crimeea răsăriteană*, reocupînd Kerci şi Feodosia. Ultima zi a anului. Nu vreau să fac recapitulări. Nici nu am nevoie. Port în mine, în inima mea, cele 364 îngrozitoare zile ale acestui nenorocit an pe care îl încheiem astă-noapte. Dar trăim. Mai putem aştepta. Mai e timp, mai e încă timp.

---

* *Anulat: „apuseană"*

1942
[Ianuarie]
1 ianuarie 1942, joi
Zilele trec încet, dar anii repede. 1942! Ce depărtat mi se părea, ce problematic, ce ireal! „Războiul se va sfîrşi în '42", se spunea la început, acum un an, acum doi — şi eu mă îngrozeam de un atît de lung termen. „Războiul se sfîrşeşte în 1942" era pentru mine un fel de „războiul nu se mai sfîrşeşte niciodată". 1942 era viitorul opac, necunoscutul, depărtarea, neputinţa de a şti, hazardul. Şi acum, iată, suntem în 1942 — cu toate vechile noastre întrebări şi terori.

2 ianuarie 1942, vineri
Frază din proclamaţia lui Hitler de Anul Nou: „încercarea sa (...a inamicului sovietic...) de a răsturna destinul în iarna 1941-1942, spre a porni din nou contra noastră, va trebui să dea greş şi va da greş."
A răsturna destinul! Nici vorbă nu putea fi acum 3 luni de un asemenea lucru. Astăzi problema se pune. E posibil, e omeneşte posibil, e de crezut, e în orice caz de presupus, şi oricum nu e absurd, nu e exclus ca ruşii să „răstoarne destinul". E posibil să întoarcă frontul. E posibil să schimbe fundamental situaţia. De la căderea Rostovului războiul a luat o nouă faţă. E mai mult poate decît un nou moment: e un nou război, e alt război. Sunt, personal, înclinat să privesc lucrurile potolit, cu moderaţie, fără iluzii, îmi spun că armata germană e încă o formidabilă maşină. Îmi spun că iarna e o încercare cumplită pentru nemţi, dar nu fatală. Pe de altă parte, ofensiva rusă nu mi se pare de anvergura şi violenţa şocului german. Văd foarte bine o redresare germană în primăvară. Vad foarte bine din aprilie pînă în octomvrie 6 luni de mari succese germane. Abia atunci, în pragul iernii viitoare, criza ar redeveni acută. Dar dacă acesta a fost raţionamentul meu pînă deunăzi, dacă nici o clipă nu m-am lăsat antrenat în aşteptări senzaţionale, trebuie să recunosc că sunt în ultimul timp elemente care justifică şi asemenea aşteptări. Rostovul a însemnat punctul ultim al ofensivei germane şi trecerea, silită, de la războiul de mişcare la războiul de poziţie. Schimbarea lui Brauchitsch a arătat că această trecere corespunde unei crize mai adînci, de comandament, de concepţie, de politică generală în conducerea războiului. Ofensiva rusă pe toată întinderea frontului a dovedit că ruşii nu acceptă armistiţiul de iarnă şi iau ei iniţiativa. Lovitura de la Kerci şi Feodosia arată în fine că armata lor are o anumită putere de şoc, verificată subit într-o operaţie absolut neaşteptată. Sunt incontestabil fapte noi. Ele vor duce la o „răsturnare de destin"? Nu ştiu şi, în ce mă priveşte, mai degrabă cred că nu. Dar întrebarea se pune.

Sîmbătă, 3 ianuarie [1942]
În Filipine, japonezii ocupă Manila. În Libia, englezii ocupă Bardia.

Nicuşor Constantinescu *(1)* (văzut aseară la Leni) îmi propune să scriu o piesă. El e gata s-o semneze, s-o prezinte unui teatru, s-o joace. Tantiemele îmi revin. După război, vom spune adevărul. Gestul e emoţionant. Mă întreb dacă aş fi fost în stare să-l fac la rîndul meu. E poate cel mai mare sacrificiu pe care un scriitor l-ar putea consimţi. Îmi spun că pentru N. C. literatura e cu totul altceva decît pentru mine. Îmi spun că el ia scrisul în glumă. Că nimic nu-l angajează. Că nu-şi recunoaşte în fond nici un fel de responsabilitate artistică. Îmi spun toate acestea — şi totuşi încă propunerea lui mi se pare de un devotament, de o dezinteresare, de o generozitate fără egal. Vreau să uzez de oportunitatea care mi se oferă. E un mijloc de a cîştiga cîteva zeci de mii de lei, poate chiar mai mult. Poate fi pentru cîtva timp o soluţie salvatoare: chirie, datorii plătite, bani

pentru coşniţă... Toată ziua m-am gîndit numai la asta. Trebuie să scriu repede o piesă. *Repede!* Voi fi în stare? Nici unul din proiectele mele de piesă mai vechi nu e utilizabil. „Libertate" e politiceşte imposibil. N-ar putea fi jucat decît după război. „Gunther" e de asemeni imposibil, fiindcă mă descoperă: va fi uşor să se observe că e o temă reluată din *Accidentul*. Rămîn *Ultima oră* şi „Fapt divers". Amîndouă insuficient conturate. În plus, *Ultima oră* poate crea de asemeni dificultăţi de ordin politic. Iar „Fapt divers" mă tem că e prea grav pentru semnătura lui Nicuşor. Aşa de grav, încît ar fi neplauzibil. Ceea ce ar trebui ar fi o comedie uşoară, nu scrisă propriu-zis, ci confecţionată. E o chestiune de dexteritate, de meşteşug. Voi reuşi? Voi fi în stare? Voi avea norocul să găsesc ceva? Voi putea lucra destul de repede?

(1) Nicuşor Constantinescu, autor dramatic, director al Teatrului „Alhambra".

Citeam de cîteva zile Pascal (*Les Provinciales*). L-am abandonat azi pentru Pagnol. Voi ceti cîteva piese, ca să mă apropiu de teatru. Sunt deci[s] sa nu am nici un scrupul — dar e de ajuns?

Miercuri, 7 ianuarie [1942]

Noi debarcări ruseşti în Crimeea, de astă dată pe coasta occidentală. Ruşii ocupă Eupatoria (pe care îl găsesc — cu surprindere — pe hartă la nord de Simferopol) şi, se pare, o mică localitate, Erilgoci, 80 km sud de Perekop. Dar comunicatul german de astă-seară anunţă nimicirea forţelor debarcate atît la Eupatoria cît şi la Feodosia. Oricum, ceea ce m-am deprins să numesc pendulul psihologic al războiului înclină net spre Londra. Mi se pare chiar că e din nou un fel de febrilitate optimistă cu totul exagerată. Vom mai avea multe, foarte multe de văzut.

Oţetea, văzut la Rosetti, povesteşte cu emoţie, cu stupoare, cu încremenire şi uneori cu accese de furie, cele întîmplate în iunie la Iaşi *(2)*. Uneori îşi acopere faţa cu un gest de neputinţă, de spaimă, de dezgust. M-a răscolit felul lui de vorbă, dar, despărţindu-mă de el, nu m-am putut opri să gîndesc că totuşi continuă să fie director al Teatrului din Iaşi. Nimic, nimic nu e incompatibil aici.

(2) Istoricul Andrei Oţetea se referă la pogromul din Iaşi.

M-am gîndit mereu, m-am gîndit întruna la piesa de teatru pe care o caut, pe care vreau s-o scriu. Pînă aseară n-am văzut nimic. Gînduri vagi, insuficient legate. Un decor, un moment, o situaţie — dar nimic consistent. Am citit între timp încă două piese (Savoir, Duvemois *(3)*) care mi-au stimulat reveria mea teatrală, dar nu mi-au oferit nimic ferm. O sugestie mai precisă am găsit într-un *Gringoire* vechi, unde se rezuma o piesă jucată la Paris, *Jupiter*, a unui debutant. „O asemenea piesă aş putea să scriu şi eu", îmi spuneam. Ieri după-masă, în fine, în timp ce vedeam un film, mi s-a părut deodată că „am găsit". Aveam o idee, un titlu („Alexandru cel Mare") şi două personaje. Am ieşit de la cinematograf într-un fel de excitare optimistă (ca totdeauna cînd „văd" un proiect de carte sau de piesă). Pe drum spre casă, ideea dobîndea contur, se împlinea — dar la un moment dat mi-am dat seama că e ceva cu totul prea sumar, prea subţire, prea fragil, ca să alimenteze trei acte. Nu mă simt acum în stare să scriu o piesă de poezie intimă. Nici măcar un alt *Jocul de-a vacanţa* n-aş putea face acum. Nu, nu — îmi trebuie ceva mai plin, mai truculent, mai bogat, îmi trebuie o schelărie solidă de piesă: multe personaje, multe incidente, o intrigă, o acţiune — o anumită abundenţă teatrală care să utilizeze din plin şi semnătura lui Nicuşor, şi trupa Naţionalului. O asemenea piesă ar putea fi, ar fi putut să fie *Ultima oră*. Nu ştiu dacă am făcut (şi nici cînd am făcut) această reflecţie. Nu ştiu cum am ajuns să fac joncţiunea între ..Alexandru cel Mare" şi *Ultima oră*. Cred că a

fost o chestiune de un minut, de o secundă, într-o clipă cele două proiecte au fuzionat. *Ultima oră* a devenit actul I, iar „Alexandru cel Mare" actul al II-lea al aceleiaşi piese. Îmi lipseşte actul III — dar am atîtea elemente de comedie în primele două, încît mi se pare că totul se va rezolva de la sine.

Et maintenant il s'agit de travailler. Voi putea? Voi avea destulă uşurinţă? Scrupule, încă o dată, nu am. Îmi trebuie doar puţin noroc.

(3) E vorba despre dramaturgii Alfred Savoir şi Henri Duvernois.

Joi, 8 ianuarie [1942]

Plătit chiria casei. 10.000 lei primiţi de Papa gratificaţie de Anul Nou. 5.000 împrumutaţi de la Manolovici, 5.000 de la Nene Moritz — dar aceştia din urmă am promis că-i voi înapoia pînă mîine-seară. Prin urmare, trebuie să găsesc mîine 5.000 de lei ca să plătesc datoria lui Moritz şi 1.000-2.000 pentru casă.

„Lovitura" Wurm *(4)*, care trebuia dată azi a fost amînată. Am crezut aşa de mult în ea, încît am făcut toate socotelile de distribuire a banilor. Dar nu trebuie să contez nici pe lovituri, nici pe minuni. Trebuie să scriu piesa. Trebuie s-o termin pînă la maximum 1 februarie, ca să poată fi jucată la 1 martie. Iar pînă atunci trebuie neapărat să obţin de undeva un împrumut de 30-40.000 ca să plătesc datoriile mici urgente şi să avem de cheltuială zilnică.

(4) Este vorba despre o controversă cu Ministerul de Finanţe a firmei „Fraţii Wurm S.A.R." (unde Sacha Roman era consilier juridic şi membru în Consiliul de administraţie). Rezolvarea, pe baza unui memoriu solid articulat juridic, urma să aducă un comision substanţial.

Aseară am completat scenariul actului II (găsind noi, neaşteptate incidente). Schema piesei este aproape în întregime fixată. Trebuie acum să mă pun serios pe lucru. Regret nespus de mult că mi s-a terminat vacanţa şi că mîine trebuie să mă prezint la şcoală.

Vineri, 9 ianuarie [1942]

Împrumutat de la Marcu 7.000 de lei. Cu 5.000 am plătit datoria de ieri lui Nene Moritz, 2.000 mi-au rămas pentru casă. Va trebui acum să găsesc de undeva bani, ca să-i înapoiez pînă într-o săptămînă banii lui Marcel. Şi uite aşa, zilele trec.

Piesa mea face mari şi rapide progrese. Am scris astăzi 6 pagini mari. Primele 3 scene ale actului I sunt aproape gata. Incidente noi răsar cu fiecare replică. Mă las antrenat cu uşurinţă în bătaia scurtă ca de rachetă a dialogului. Scriu cu o neaşteptată plăcere. Am impresia că tonul comediei e găsit (e adevărat însă că voi avea în decursul piesei, mai ales în actul II, schimbări delicate, poate dificile, de ton). Pentru moment, ce am lucrat azi mi se pare excelent. Mîine-dimineaţă, recitind, voi vedea desigur lucrurile cu mai puţină încîntare, mai potolit şi mai just. I-am telefonat lui Nicuşor cu frica stupidă că ar putea să se răzgîndească. Acum, cînd planul lui devine realizabil (nu mă vedeam azi o săptămînă scriind o piesă), încep să am temeri, nerăbdări şi îndoieli. Voi dejuna mîine la el şi voi încerca să precizăm planul nostru de operaţii.

Sîmbătă, 10 ianuarie [1942]

Dejunat la Nicuşor. Le-am vorbit cu aprindere despre piesă, pe care le-am spus că o pot termina în 2-3 săptămîni. Am discutat despre posibilităţile de reprezentare. Naţionalul ar putea să fie inaccesibil şi pentru Nicuşor. E şi el descoperit pentru orice atac antisemit, prin căsătorie. Mai simplu ar fi la „Comœdia". Pe de altă parte, el însuşi scrie, sau vrea să scrie o piesă (în colaborare cu Froda) şi desigur că va voi să o

reprezinte. Două piese semnate de acelaşi autor într-o jumătate de stagiune ar fi greu să se joace. Dar toate acestea sunt premature. Mai întîi trebuie să scriu şi să termin piesa. Toată ziua mi-am păstrat bunele impresii de aseară, mai ales că azi-dimineaţă am scris, în acelaşi ritm, încă două pagini. Dar acum, seara, totul începe să mi se pară de o stupiditate infinită. Ceea ce ieri era viu, articulat, plin de vervă, astăzi e numai pueril, cusut cu aţă albă, vulgar. Poate sunt numai obosit. E prea devreme ca să mă descurajez.

Duminică, 11 ianuarie [1942]

De cîteva zile, nimic nou pe fronturi. Războiul din Pacific nu-l pot urmări. N-am nici hartă bună şi nici o cunoaştere exactă a situaţiei, a posibilităţilor, a semnificaţiilor. Un fapt oricît de mic petrecut pe frontul rusesc sau nord-african e încadrabil într-un ansamblu cunoscut. În Pacific, lucrurile mi se par prea depărtate, prea nedistincte.

Masă de seară cu Rosetti şi Camil la G. M. Cantacuzino *(5)*, care mi-a povestit unele lucruri despre Transnistria şi Odesa, unde a luptat. El crede că ofensiva rusă nu are şanse. Că în nici un caz nu se poate vorbi de o catastrofă germană, ci doar de un insucces. Înaintările ruseşti le explică prin faptul că nemţii ar fi retras importante armate de pe front, spre a le trimite fie într-un alt loc (Turcia, de ex.), fie în congediu pur şi simplu. În primăvară vor relua ofensiva, vor merge pînă la Volga şi vor termina cu ruşii. On n'est pas prince impunement.

De confruntat opinia lui Cantacuzino cu opinia lui Radu Olteanu *(6)*, văzut ieri. Nu crede că nemţii mai pot lua ofensiva în primăvară sau vară. Nu-i crede în stare să mai ocupe vreodată Moscova. Nu exclude posibilitatea de a-i vedea prăbuşindu-se chiar mai devreme de aprilie.

---

(5) Arhitect şi critic de artă, prieten al lui Camil Petrescu.
(6) Jurist, doctor în drept şi traducător. 434

Am scris puţin azi. Aproape deloc. O oră am luptat cu tentaţia de a face o modificare importantă în scenariu, prin introducerea unui nou personaj principal (tip episodic din actul I, care ar putea să devină eroul central al comediei). Dar am rezistat. Mi-e frică să nu încurc lucrurile şi să nu pierd prea mult timp. Piesa asta trebuie scrisă repede, foarte repede — dacă vreau s-o joc în stagiunea asta şi să-mi aducă ceva bani. Mîine am iar şcoală, dar voi încerca în restul săptămînii să „trag la fit", sub un pretext oarecare. Dacă las să treneze, s-ar putea să-mi scape din mînă.

Miercuri, 14 ianuarie [1942]

A căzut Sollum. De la Agedabia, Rommel s-a retras la El Agheila, unde rezistă. Pe frontul rusesc, înaintări sovietice care deocamdată nu sunt substanţiale, deşi o anumită operaţie mai vastă se desemnează în centru. Comunicatul german a menţionat de două ori în ultimele zile Harkov, unde — la est de oraş — sunt lupte, în Crimeea, situaţia confuză. Nu e clar dacă ruşii mai sunt la Eupatoria. S-ar părea că au mai debarcat şi în alte puncte pe coastă.

În ziarele de azi, indicii de atac german asupra Turciei şi a strîm-torilor. Impresia e că lovitura e în curs de pregătire şi că nu va mai întîrzia mult. De la o zi la alta putem avea din nou mari evenimente.

Luni n-am scris nimic. Ieri, scena V şi VI. Astăzi, scena VII. Merge cam încet. Lucrez de altfel prea puţin. Nu am libere pentru lucru decît 3-4 ore seara. Dacă aş avea 10 zile întregi libere, aş termina poate. Şcoala, grija de bani, diverse alergături mă întîrzie, mă împiedică. Piesa asta ar trebui scrisă repede, cu ochii închişi, pentru ca să nu dau timp remuşcărilor şi scrupulelor să mă invadeze. Uneori mă cuprinde un teribil dezgust de

ceea ce scriu — dar îl reprim repede. C'est une vile besogne, mais ii faut la faire.

Joi, 15 ianuarie [1942]

Zi alergături la Finanţe *(7)* şi Inspectorat pentru chestiunea Wurm, pe jumătate avortată. Nu cred că se va face — iar visurile mele de bani cad. Din nou mă întreb ce voi deveni! De unde să împrumut? Cui să cer?

N-am putut scrie deloc. Toată ziua pe drumuri — iar acasă, seara, frig. Caloriferul defect. Am transcris doar scena VII, scrisă ieri. Mîine nu mă duc la şcoală (sunt „gripat") şi voi încerca să lucrez. O scurtă vizită la Leni m-a pus pe gînduri. Froda scrie cu Nicuşor o piesă şi intenţia lor este să o prezinte la Naţional. Nu pot crede — şi nici aştepta — ca între piesa lui şi a mea Nicuşor să o abandoneze pe a lui. Pînă una alta însă, eu trebuie să scriu. Cine ştie, poate tot voi putea găsi cîteva zeci de mii de lei în schimbul manuscrisului.

---

(7) În „chestiunea Wurm", M. Sebastian a cerut sprijinul lui Mircea Vulcănescu, subsecretar de stat la Finanţe, şi cazul a fost rezolvat.

Sîmbătă, 17 ianuarie [1942]

* Datorii mici de plătit (Marcu, Manolovici, Zaharia) şi cheltuiala mesei de asigurat pentru cîtva timp. În plus, voluptatea de a-i înapoia banii lui Zissu. Aş vrea să pot scrie cîndva un roman sau o comedie a banilor.

** Începutul notei (cam două rînduri), haşurat foarte apăsat. Contextul permite supoziţia că se referea la comisionul încasat pentru reuşita „chestiunii Wurm".*

Scris ieri şi azi şase scene (12 pagini), dar între ele nimic esenţial. Sunt nemulţumit de convorbirea Ştefănescu-Andronic, care mă aşteptam să dea mai mult. Mă gîndesc s-o refac, dacă voi avea timp. Totul merge prea încet, nu pentru că eu aş avea scrupule de artă, dar pentru că nu mă ocup destul şi exclusiv de piesă. Dacă cel puţin aş termina mai repede actul I.

Duminică, 18 ianuarie [1942]

A căzut Halfaya, ultim punct pe care Axa îl mai deţinea în Cirenaica.
Rămîne acum să vedem cum se va desfăşura lupta pentru Tripolitania.

Scris numai trei pagini azi, scenele, foarte scurte, XIV şi XV. A intrat în joc tînăra mea eroină, Magda. Simt aici nevoia unei schimbări de ton. Pînă acum am scris oarecum mecanic, într-un stil de „comedie de situaţie". Cred, de altfel, că am destulă abilitate pentru asta. Intrarea şi ieşirea personajelor, înlănţuirea incidentelor este — mi se pare — fără autor. Pe o situaţie dată, o piesă de teatru se construieşte automat. Teatrul se scrie singur. Din păcate, intru într-o săptămînă cu program încărcat — şi mă tem că nu voi avea timp pentru piesa mea, care nu văd cum ar putea fi gata la 1 februarie.

Marţi, 20 ianuarie [1942]

„Noul comunicat asupra evreilor", strigă vînzătorii de ziare pe stradă. Toţi evreii, „fără absolut nici o excepţiune", sunt obligaţi să lucreze 5 zile la curăţirea zăpezii. „Orice neregulă ce se va stabili va atrage expulzarea evreilor din ţară." „Evreii care vor fi găsiţi fără dovada de cinci zile muncă la zăpadă vor forma primele batalioane de lucrători evrei ce vor pleca în primăvară în Transnistria."

Nemţii anunţă că au reocupat Feodosia.

Nici ieri, nici azi n-am scris nimic. Mă tem că m-am oprit la un punct mort. N-ar trebui să-mi permit asemenea opriri în loc primejdioase. E adevărat că nu am nici timp liber, dar piesa asta trebuie scrisă şi terminată repede — sau nu va fi scrisă deloc.

Miercuri, 21 ianuarie [1942]

Zăpezi fabuloase — cum nu-mi aduc aminte să fi văzut vreodată la Bucureşti. Poate în copilărie, la Brăila. Azi-dimineaţă, cînd am ieşit din casă, întreagă Strada Antim era un fluviu de zăpadă. Am ajuns cu greu la Piaţa Senatului, unde tramvaie într-un lung şir se căzneau să se urnească din loc. Maşini, camioane, trăsuri se luptau zadarnic să se despotmolească. Zăpada este — mă gîndeam — un element: o forţă naturală. Toată civilizaţia şi tehnica modernă e neputincioasă împotriva unor mari zăpezi. Să ningă aşa trei luni fără încetare — şi totul va pieri îngropat în zăpadă.

O idee de nuvelă, în timp ce mergeam spre şcoală *(8)*. N-am răbdare să o notez aici detailat. S-ar chema „Zăpadă". Ar fi, ca şi *Deschiderea stagiunii* — singura mea nuvelă scrisă pînă azi — povestea unui moment de renaştere în viaţa unui om ratat, şi pe urmă sucombarea elanului, renunţarea. Eroul nuvelei e profesor. Se scoală dimineaţa într-un dezolant decor conjugal. Drumul spre şcoală printr-un fastuos decor de iarnă (imaginea oraşului azi-dimineaţă) trezeşte în el dorinţă de reîncepere a unei noi vieţi. În clasă, unde intră plin de elan, un măgar din bancă face o farsă stupidă — şi arcul se sparge*. Omul redevine brusc belfer — şi totul revine la ce a fost.

*(8) La „Colegiul Onescu" pentru studenţii evrei, înfiinţat în 1941, Sebastian a predat un curs de literatură comparată. * Anulat: „ftînge".*

Ruşii reocupă Mojaisk — punctul german cel mai înaintat din faţa Moscovei. Mais ça ne change pas beaucoup.

Scrisoare lăsată azi lui Zissu, la birou: „Iubite d-le Zissu, primeşte — te rog — zece din cele 20 mii lei pe care ţi le datorez. Voi căuta ca în scurtă vreme să mă achit şi de rest. Îţi mulţumesc încă o dată pentru serviciul făcut şi te asigur că voi ţine minte."

Piesa în părăsire. Trebuie să mă ocup de cursul de la „Onescu", pe care îl încep vineri. Nu-mi iert prostia de a fi acceptat. Sunt însă decis să revin foarte repede, cu îndîrjire, la piesă.

21 ianuarie. Acum un an începuse rebeliunea. !

Vineri, 23 ianuarie [1942]

Şi liceul şi colegiul închise pe cinci zile. Studenţi, elevi şi profesori mai tineri (eu voi intra într-o serie ulterioară) sunt la curăţatul zăpezii. Ne obişnuim cu cele mai groteşti situaţii. Cînd nu sunt tragice, cînd nu sunt mortale, luăm partea lor de comedie. Altminteri, pentru mine e o vacanţă binevenită. Voi putea din nou să lucrez la piesă. Am scris astăzi scena Magdei, care constituia prima dificultate serioasă de pînă acum. Cred că je m'en suis passablement tiré. Restul actului I mi se pare simplu.

Noaptea de 23 spre 24 ianuarie acum un an! Mitralierele, tăcerea sinistră a străzilor, singurătatea mea îngrozită, telefonul care chema zadarnic... Aseară, la uşa noastră, un copil de 2-3 luni, părăsit în scutece. Mă temeam de complicaţii cu poliţia: declaraţii, interogatorii, anchete... Totul a trecut fără plictiseli. Dar am avut o jumătate oră tragicomică.

Duminică, 25 ianuarie [1942]

În Libia, englezii s-au retras de la Agedabia. Fără să vrei, amintirea neaşteptatei redresări italo-germane în primăvara trecută revine. Ar fi oare posibil ca pentru a doua oară englezii să piardă acolo situaţia din mînă?

În Rusia, ofensivă sovietică la nord, cu o pătrundere adîncă ce merge pînă la Holm. Germanii spun că e o aventură, iar englezii că e o mare victorie. Trebuie să aşteptăm ca lucrurile să se precizeze.

Speram să termin astăzi actul I, dar n-am fost destul de stăruitor şi mi-am pierdut seara jucînd belotă. Voi încerca mîine. În orice caz, pentru ce voiam să fac eu, totul merge prea încet.

Luni, 26 ianuarie [1942]

Terminat actul I. Pînă la 6 seara nu reuşisem să scriu nici un rînd, dar de la 6 pînă acum (11 1/2) am scris repede, aproape fără să mă recitesc. Nu-mi dau seama cum a ieşit. Mă tem că întreg actul e prea lung, iar ca scenariu şi construcţie cam laborios. Mă gîndesc să-l citesc cuiva pentru control. Lui Benu poate.

Miercuri, 28 ianuarie [1942]

I-am citit aseară lui Benu actul I. Impresie mulţumitoare. Cam o oră de lectură continuă. Totul pare curgător, firesc, bine articulat. Pe alocuri, ne bufnea rîsul. Dacă am fi fost mai mulţi — cred că toate „efectele" ar fi „purtat". Am dejunat azi la Nicuşor, pentru a-mi da seama dacă pot conta pe el. Cred că nu. Va trebui să găsesc altă soluţie. Piesa pe care o scrie cu Froda e aproape gata. Va fi probabil gata mai repede decît a mea. Vrea s-o joace la „Studio" încă în stagiunea asta. Nu-i pot cere să renunţe de dragul meu. Trebuie să găsesc un alt semnatar, dacă vreau să trec piesa repede (şi vreau pentru un motiv simplu: eu nu pot face proiecte cu termen lung; piesa asta e o glumă şi o afacere care trebuie consumate repede). Deocamdată, toate aceste consideraţii sunt premature. Mai întîi trebuie să termin. Soluţii voi căuta şi poate voi găsi mai tîrziu.

Am început să scriu actul II. De fapt n-am intrat propriu-zis în materie, căci n-am făcut decît conferinţa de la radio, cu care începe actul. Sper să pot lucra mîine mai mult. Am cîteva zile libere — pe care nu am dreptul să le risipesc.

Se iau măsuri pentru recrutarea evreilor la zăpadă. S-au făcut azi razii pe străzi şi prin case. Ezit să mă prezint. Cît mai pot amîna, amîn. Aş vrea să termin întîi piesa — dar nu sunt prea pretenţios?

Rommel atacă în Libia (cu oarecare oprire azi). Nu se exclude posibilitatea unei reintrări în Benghazi. De asemeni, pe frontul rus, nemţii contraatacă pe alocuri — cu deosebire parcă în centru. Nimic clar pentru moment. În Pacific, oarecare încetinire de ritm.

Joi, 29 ianuarie [1942]

Pînă seara la 8, n-am putut scrie nici un rînd. Caloriferul era îngheţat, iar în casă nici cu paltonul nu se putea sta. Obligat să mă duc la un cinematograf, ca să mă încălzesc. Am lucrat în schimb de la 8 pînă acum, la 2 noaptea. Numai cinci pagini scrise: scena I şi jumătate din scena II. Am însă în ciornă* şi cealaltă jumătate, care trebuie doar să fie transcrisă.

** Anulat: „sfîrşitul". 438*

Vorbit cu Rosetti, iar pe urmă cu Cicerone, despre posibilitatea de a-mi juca o piesă,

pe care eventual aş scri-o. Destul de vag, ca să nu mă descopăr. Rosetti e sceptic, iar Cicerone personal refuză să ia chestiunea asupra lui. Îl înţeleg de altfel foarte bine.

Nimic nou pe fronturi.

Sîmbătă, 31 ianuarie [1942]

„Nimic nou pe fronturi" — scriam joi seara, dar în acel moment Rommel se afla deja de 12 ore la Benghazi, recucerit. Fără radio, nu am decît ştiri incomplete şi tîrzii.

Cu actul II merge încă destul de greu. Sunt şi uşor gripat. Caloriferul nostru merge şi stă, după toane. Frigul mă demoralizează.

[Februarie]

Duminică, 1 februarie [1942]

Aşadar, două luni de iama au trecut. Chiar sub zăpezile mari care încă troienesc oraşul primăvara începe să se întrezărească, undeva dincolo de orizont. E greu de crezut că, în cele 5-6 săptămîni de iarnă care mai rămîn, ceva esenţial se mai poate schimba în mersul războiului. Se apropie anotimpurile Axei şi încep să simt cu teamă sporită primejdiile viitoare.

Sunt la scena V (Magda—Andronic), scena cea mai grea din actul al II-lea şi poate singura scenă grea din toată piesa. Am scris-o pe jumătate (mulţumitor parcă) şi voi încerca s-o termin mîine. Dincolo de ea, restul actului mi se pare mult mai simplu, căci reintru oarecum în comedia de situaţii. Pentru actul III am găsit unele soluţii, nu deplin precizate deocamdată, dar — cred— fericite.

Marţi, 3 februarie [1942]

Ieri n-am scris decît cîteva replici. Dar azi am terminat, chiar acum (ora 1 noaptea), scena V. Ieri şi azi, zile de descurajare. Oarecare silă de scris. E oare posibil să mă joc acum de-a literatura! Sunt prea oboist ca să notez exact tot ce am gîndit. Poate mîine. Iar dacă uit, cu atît mai bine.

Joi, 5 februarie [1942]

Rommel reocupă Derna. Ofensiva engleză în Libia se lichidează, se descompune. Nici un indiciu de rezistenţă. Va ţine cel puţin Tobrukul? Se va reface o linie de apărare la graniţa Egiptului? Totul e consternant. Stupiditatea britanică te înfurie, te deprimă. Întregul aspect al războiului e schimbat prin groteştile întîmplări din Africa. Mai ales că în Rusia frontul e neschimbat — şi, în fine, mai ales că Singapore e asediat, dacă nu pe punctul de a cădea.

Marţi după-masă chemat la poliţie, pentru a mi se pune în vedere să congediez servitoarea. „Evreii n-au voie să angajeze servitori." Două ore penibile, de spaimă disproporţionată, ridicolă. Inhibiţiile mele de evreu-român sunt paralizante.

Nicuşor Constantinescu, pe care l-am văzut ieri, insistă să termin piesa şi să i-o dau lui. Am înţeles că el se îndoieşte că piesa lui va fi primită la Naţional, în care caz şi-ar juca-o la un teatru particular, dînd-o pe a mea Naţionalului. Nu ştiu ce va ieşi din toate aceste aşteptări şi planuri*. Primul lucru de făcut este să termin. Pe urmă vom vedea. Am decis ca joia sau vinerea viitoare să le citesc ce am scris. Mă voi sili ca pînă atunci să termin cel puţin actul II. Totul ar merge mai uşor şi mai repede, dacă n-aş fi prins cu liceul, cu colegiul (prostie de neiertat) şi dacă, în plus, n-ar trebui să fac cele 5 zile de

zăpadă.

* *Anulat: „Pentru moment".*

Duminică, 8 februarie [1942]

Deschis ieri-dimineaţă cursul la colegiu. Lecţie ratată. Mă credeam un bun vorbitor, şi poate că sunt — dar îmi trebuie anumită legătură directă cu sala pentru ca să vorbesc. Totul a fost ieri amorf, opac, inert.

Nimic nou pe fronturi. Japonezii sunt la o milă de Singapore! În Africa încă nu se ştie dacă există şi unde există un front englez. În Rusia, acţiuni locale fără importanţă.

Piesa merge încet, neiertat de încet. N-am terminat nici măcar scena cu directorul. Îmi pare cu atît mai rău cu cît pentru mîine am fixat o lectură la Nicuşor. Aş fi vrut să am actul II gata.

Luni, 9 februarie [1942]

Terminat aseară scena cu directorul. Îmi mai rămîn 3 scene, din care singura importantă, scena cu Bucşan. Sper să nu-mi dea prea mari greutăţi — deşi greutăţile nu ştii niciodată de unde răsar. Pe urmă, rămîne actul III, încă inform.

Citit astă-seară piesa, atît cît am scris, la Nicuşor, cu Leni, Froda şi Nelu spectatori. Decepţionant. Nici un succes. Nici un surîs. Un zid impenetrabil de oameni atenţi, binevoitori şi plictisiţi. Actul I, pe care îl socoteam o „lovitură", i-a zmuls lui Nicuşor o apreciere vagă — „e interesant" —, lui Nelu un zîmbet, lui Leni nici atît. Froda, plictisit, mă lăuda că citesc bine. Actul II a fost şi mai greu suportat. Toţi, la sfîrşit, m-au asigurat că e prea literar, că e prea lung, că trebuie tăiat, că trebuie schimbat... În concluzie, un eşec. Voi încerca mîine să reflectez mai mult la el. Acum sunt prea obosit. (Ce extenuant este să citeşti, să, joci" o piesă.) Poate că în fond lectura asta îmi era necesară. Poate mă va ajuta să văd mai just lucrurile.

Japonezii au debarcat azi-noapte la Singapore, chiar pe insulă. Mare rezistenţă nu mai poate fi acolo.

Marţi, 10 februarie [1942]

M-am gîndit mult la piesă şi la învăţămintele ce pot fi trase din lectura de aseară. Cu sau fără consimţămîntul cuiva, voi lăsa actul I neschimbat. Îl consider — de ce sa nu mi-o spun măcar mie? — un perfect act de comedie. Îmi spun chiar că, tehniceşte vorbind, e o „lovitură". În privinţa actului II, concluziile de tras sunt simple.

1) Magda e un personaj prea trăsnit, prea arbitrar. Trebuie să-i dau o stare civilă. Trebuie să-i dau realitate. Altfel — mai ales în contrast cu mediul realist al întregei piese — ea este mult prea factice.

2) Trebuie scăzută cu un ton exaltarea ei.

3) Scena Magda-Andronic e prea lungă, prea încărcată. Va trebui s-o simplific.

În genere, decepţia de aseară m-a făcut să-mi pierd cheful, dar m-a făcut în acelaşi timp mai atent. Sunt mai puţin ambalat — dar sunt edificat. Cred că planul Nicuşor nu e realizabil. Actul I i-a speriat. Se tem că toată presa va fi indignată. Poate să fie ceva adevărat într-asta. În acest caz, piesa va trebui semnată de un nume cu totul invulnerabil. Un debutant, un necunoscut, cineva care să atenueze prin efasare personală atacurile eventuale. Georgică Fotescu ar fi foarte nimerit. Oricum, trebuie să renunţ la jucărea piesei în stagiunea asta. Ar fi destul de bine dacă aş reuşi s-o fac prezentată Naţionalului în martie-apri-lie—mai, luînd un acont şi amînînd reprezentarea pentru toamna sau iama viitoare.

Şerban Cioculescu, văzut azi la un aperitiv. E cu inima îndoită. Nu ştie ce să dorească. Victoria germană? Însemnează protectorat. Victoria anglo-rusă? Însenineează sancţiuni. N-am putut face nimic pentru uşurarea conştiinţei lui.

Mîine-dimineaţă, Benu şi eu începem cele cinci zile de zăpadă.

Joi, 12 februarie [1942]

Japonezii au ocupat Singapur. Imposibil de calculat consecinţele, întreaga faţă a războiului e schimbată. Momentul e la fel de grav ca, în 1940, căderea Franţei. Ne doare mai puţin (atunci era o durere personală, fizică; o suferinţă cardiacă; eram loviţi în propria noastră inimă) — ne doare mai puţin, dar e la fel de grav. Poate că nu e nimic definitiv, nimic mortal. Englezii nu sucombă, războiul nu e sfîrşit. Dar toate termenele posibile cad. Avem în faţa noastră un nou război, care poate dura 5 ani, 10 ani, 15 ani. Ce devenim noi? Ce devine viaţa noastră?

Citit deunăzi discursul lui Fox *(9)* în 1800 — cînd, singur în Camera Comunelor, arăta că a-l învinge pe Napoleon e o imposibilitate şi că numai o pace de compromis e cu putinţă. Se înşela desigur — dar a trebuit să treacă 14 ani ca să se vadă. Trebuie să aşteptăm tot atiţia ani? Vom putea? Vom fi lăsaţi?

---

(9) Charles Fox, politician britanic, susţinător al unei alianţe între Anglia, Franţa şi Statele Unite.

În ultimul moment, o dispoziţie, nu ştiu de cine dată, scuteşte pe titraţi de munca la zăpadă. Am rămas deci acasă.

Duminică, 15 februarie [1942]

Vineri dimineaţa, „Gneisenau", „Schemhorst" şi „Prinz Eugen", plecate de la Brest, au trecut prin canalul Dover, pe sub nasul englezilor, fără dificultate. „Cea mai gravă mortificare suferită de prestigiul flotei britanice din secolul XVII pînă azi" — spune Times.

Englezii sunt în serie neagră. Rareori au fost în mai penibilă postură. Şi nu e vorba numai de „posturi penibile", ci de întrebări grave, pe care eşti obligat să ţi le pui asupra destinului însuşi al războiului. Peste atîtea amărăciuni, mai flutură încă speranţa noastră veche, tenace, îndărătnică — dar cu oarecare melancolie.

De trei zile nici nu m-am apropiat de manuscrisul piesei. Sunt obosit, extenuat. Je m'épuise à ne rien faire. Mă pierd în tot felul de mizerii, cu şcoala, cu colegiul...

Ce bătrîn sunt! Ce viaţă larvară duc! Ce trist, ce uzat! Suport greu dizgraţia mea fizică. Mi-e silă să mă uit într-o oglindă.

Duminică, 22 februarie [1942]

Săptămînă stupidă, obositoare — fără a fi făcut nimic, fără a fi scris, fără a fi citit — şi avînd totuşi continuu sentimentul că sunt covîrşit de treburi, extenuat de muncă. Cursul de la colegiu — chiar aşa de neserios cît e — mă preocupă prea mult şi-mi ia prea mult timp. În plus, am avut diverse invitaţii, primite din inerţie şi suportate pe urmă cu dezgust. Joi la Gruber *(10)*, vineri la Leni, aseară la noi, trei seri „mondene". Afară de asta, ieri dejun la Zissu, de care probabil că n-am să mai scap niciodată, dacă nu-i voi spune într-o zi clar că mă dezgustă.

---

(10) Solomon (mai tîrziu, după stabilirea în Franţa, Charles) Gruber, jurist. A fost secretarul lui Wilhelm Filderman.

Războiul stă pe loc. Nimic nou, în orice caz nimic esenţial pe fronturi. Japonezii continuă să aibe succese. În Libia nimic, în Rusia nimic. Astăzi se împlinesc 8 luni de război ruso-german, dar situaţia continuă să fie nedecisă. Frontul e aproape neschimbat. Ruşii anunţă înaintări, nemţii anunţă încercuiri, dar nici unele, nici altele nu par serioase. Trebuie să aşteptăm primăvara şi vara. Le aştept cu nelinişte, cu angoissă.

Nicuşor îmi propune să colaboreze cu mine la piesa mea. Îmi sugerează diverse soluţii pentru actele II şi III. Mă asigură că vom da o lovitură şi îmi oferă chiar un acont de 50.000. Nu cred că voi primi. Îmi pare rău să constat, dar am încă prejudecăţi literare şi o absurdă, ridicolă „conştiinţă artistică".

Joi, 26 februarie [1942]

O telegramă Rador anunţa aseară că „Struma" s-a scufundat, cu toţi pasagerii, în Marea Neagră. Azi-dimineaţă, ştirea se rectifică, în sensul că majoritatea călătorilor — sau poate chiar toţi — au fost salvaţi şi se află pe ţărm *(11)*. Dar pînă să aflu ce s-a petrecut cu adevărat, am avut cîteva ore de deprimare. Mi se părea că întreg destinul nostru este în acest naufragiu.

---

(11) Vasul „Struma" a fost scufundat în apropiere de Bosfor de o torpilă sovietică. Din cei 769 de pasageri numai unul a supravieţuit.

George Brătianu îi spunea deunăzi lui Rosetti că Germania, dacă nu-i învinge pe ruşi la vară şi dacă nu organizează economiceşte spaţiul ocupat, se va prăbuşi în toamnă, căci o nouă iarnă nu mai e în stare să suporte. Asemenea judecăţi şi pronosticuri sunt gratuite, dacă nu absurde. Războiul ăsta creează neîncetat noi condiţiuni, care nu pot fi prevăzute de nimeni, nici măcar de la zi la zi, dar încă de la trimestru la trimestru.

S-a sinucis Ştefan Zweig. Nu avea dreptul, nu trebuia. Recitesc într-un interviu al lui din 1940 următoarea frază: “I would be suspicious against any European author who would now be capable to concentrate on his own, bis private work." Dar cu atît mai puţin avem dreptul să facem gesturi individuale — chiar dacă le socotim liberatoare. Sau, ştiu eu?

De o lună, la „Baraşeum" *(12)*, actori evrei joacă cu un imens succes de public o revistă. Biletele sunt vîndute, pînă la ultimul loc, cu zece zile înainte. Am fost şi eu ieri, cu Benu (după stăruinţa lui Sandu Eliad, Ronea, Bereşteanu) — şi am fost umilit de vulgaritatea textului şi a publicului. E oare posibil ca evrei care au trăit şi trăiesc atîtea crîncene tragedii să scrie, să joace, să asculte şi să aplaude asemenea mizerii? M-au invitat şi pe mine să le scriu o piesă (şi desigur aş face-o pentru bani — căci de unde voi găsi bani de chirie în martie?), dar nu mă simt capabil să scriu pentru asemenea exigenţe.

---

(12) Teatru evreiesc înfiinţat în 1940, după excluderea evreilor din teatrele româneşti.

M-am gîndit în ultimele zile că pentru „Alexandru cel Mare" *(13)* există o soluţie care să împace şi ezitările mele, şi propunerile lui Nicuşor. Eu scriu piesa aşa cum vreau. După ce o termin i-o dau lui Nicuşor şi îi las totală libertate să o schimbe şi să o reprezinte cum îi place. Tantiemele le vom împărţi pe din două. Mi se pare o soluţie acceptabilă, mai ales dacă menţine acontul de 50.000. După război vom restabili lucrurile.

Deocamdată, am terminat astă-seară actul II. În chip mulţumitor, mi se pare. Va

trebui însă neapărat nu numai să modific, dar să scriu în întregime din nou scena Magda-Andronic, care — îmi dau seama — e imposibilă. Cu oarecari modificări, actul II va avea aceeaşi precipitare dramatică, nervoasă, ca şi actul I. Dificultăţile reale încep cu ultimul act, care ameninţă să piardă ritmul piesei. Vom vedea.

---

(13) Titlul piesei va rămîne Ultima oră.

Nemţii dezmint o mare victorie, pe care ruşii anunţă a o fi repurtat în nord, unde afirmă că au încercuit şi aproape distrus Armata 16 germană.

[Martie]

Duminică, 1 martie [1942]

Martie! Poate că martie încă nu va aduce schimbări esenţiale în configuraţia războiului. Se desprimăvărează greu după o aşa de grea iarnă. Anotimpul primejdios va începe în aprilie-mai. Deocamdată ruşii continuă atacuri ce par a redeveni intense. Comunicatul german de aseară înregistrează lupte grele pe tot frontul: în Crimeea „atacuri ruseşti sprijinite de care de asalt şi avioane"; în Doneţ „atac dat cu forţe considerabile". Totuşi nu cred că se mai pot aştepta de aici încolo răsturnări de situaţie.

N. Davidescu (!!!), reîntors din Germania, îl întîlneşte pe Rosetti şi îi spune că nemţii pierd războiul, că singuri englezii îl pot cîştiga, că situaţia în Germania e disperată etc.! Davidescu anglofil.

Cele 5 zile de zăpadă se majorează la 10. Intelectualii pot fi dispensaţi, plătind 1.000 de lei pe zi. De unde să iau 20.000 pentru Benu şi mine? Nici nu mă gîndesc. Vom merge la zăpadă şi gata!

Luni, 2 martie [1942]

Totuşi, toţi cei 600-700 oameni de pe „Struma" au pierit o dată cu vaporul. Se pare că a scăpat un singur pasager sau — se mai zice — patru. Comunicare oficială nu există încă. Nu cunoşteam bine pe nici unul din cei plecaţi. Două-trei vagi, îndepărtate cunoştinţe. Nici o figură pe care să mi-o amintesc, asupra căreia să mă pot opri. (Poate fostul meu elev din clasa VII, Schreiber, parcă.) Dar moartea lor, a tuturora, mă doare.

Hotărîserăm să ne prezentăm mîine-dimineaţă la zăpadă. Suntem amînaţi pe poimîine.

Miroase a primăvară. E încă rece, e încă înnourat — dar aerul e mai puţin pîclos, mai uşor. Senzaţia de revenire la viaţă şi în acelaşi timp un sentiment surd, adînc de primejdie, de spaimă.

Marţi, 3 martie [1942]

„În Crimeea, pe frontul Doneţului şi la sud de Lacul Ilmen, luptele grele de apărare continuă" — spune comunicatul german de aseară. Comunicatul de astă-seară repetă formula: lupte grele de apărare. Se întîmplă ceva grav pe frontul sovietic? După tonul telegramelor şi comunicatelor germane pare că da. Dar ruşii păstrează o tăcere de nepătruns.

Mîine-dimineaţă la 6 pornim la zăpadă. Ne-am pregătit efectele. Mă simt cam obosit (sunt într-o mizerabilă condiţie fizică de cîtva timp), dar sper să suport totul cum trebuie. Mai necăjit sunt pentru Benu, cu sciatica lui.

Miercuri, 4 martie [1942]

Prima zi de muncă la zăpadă. Doborît de oboseală. Plecaţi la 5 1/2 dimineaţa de acasă, ne-am întors la 8 seara. Munca propriu-zisă e o batjocură (lucrăm undeva pe o linie de triaj, dincolo de halta Griviţa). Ce e extenuant e statul în picioare, drumul, aşteptarea, formalităţile. La întoarcere, tramvaiele încărcate treceau pe lîngă noi, fără să avem puterea să ne agăţăm de ele. Niciodată Strada Antim nu mi s-a părut mai departe.

Joi, 5 martie [1942]

Foarte obosit, dar nu ca ieri. Lucrurile încep să se organizeze — ceea ce reduce mult timpul pierdut cu diverse formalităţi (apel, dovezi, vize...), Am plecat dimineaţa la 6 1/2 şi seara am fost acasă la 6. Dacă ne vom mai antrena, vom fi poate mai puţin obosiţi. M-am dezobişnuit de eforturi fizice. Detaşamentul în sine însuşi e o comedie. Ca atmosferă seamănă perfect cu detaşamentul Poligon din octomvrie 1940. Atîta doar că munca este şi mai ridicol inutilă decît era acolo. Mutăm zăpada dintr-un loc într-altul — operaţie de o zădărnicie absolută. Dacă n-am fi văzut atîtea altele în ultimii ani — am muri de rîs.

Vineri, 6 martie [1942]

Mă gîndeam astă-seară, cînd predam lopata, că sunt milioane de oameni ca mine, care fac acelaşi gest, o dată cu mine, de-a lungul pămîntului. Eu mă întorc acasă, să dorm, să mănînc, să uit. Dar ei unde se întorc? Cei din lagărele de prizonieri? Cei din lagărele de internare? E în detaşamentul meu o voie-bună inexplicabilă. Fiecare om trăieşte în plină primejdie, de care e conştient. Fiecare din noi ştie că ziua de mîine poate aduce mizerii mai mari decît cele îndurate pînă azi. Fiecare a lăsat acasă griji, amărăciuni, spaime, terori. Şi totuşi, pe toţi îi leagă un fel de tinereţe ironică, martiră, curajoasă — care exprimă poate o mare vitalitate. Suntem totuşi un neam uimitor.

A căzut Batavia. Nu mai rămîne mare lucru din Java. Japonezii au mereu victorii cam pretutindeni. Pe frontul rusesc, atacurile sovietice par a fi slăbit în sud. Nici o schimbare esenţială nicăieri.

Duminică, 8 martie [1942]

A murit Tantie Caroline. Ultimă legătură cu Brăila noastră. Ultimă verigă cu un întreg trecut pierdut pentru totdeauna. Sunt bătrîn. Papa a plecat azi-noapte acolo.

Viscoleşte. Iama s-a întors. Astăzi, pe cîmp (deşi ne-am întors la ora 2, duminică fiind), mă simţeam mai ostenit şi mai îngheţat decît oricînd. Primele 5 zile de muncă au trecut. Ne mai rămîn 5, care mi se par foarte lungi. Comedia detaşamentului nu mai are nimic nou să-mi spună.

Luni, 9 martie [1942]

Dimineaţa am lucrat în halta Griviţa, unde am curăţat peroanele de zăpada proaspăt căzută. După-masă ne-am întors în „sectorul 6", unde — mai retraşi — putem face ce vrem. Operaţia principală era să mutăm zăpada de pe o linie pe alta. Primăvara a revenit pe la amiază, cu soare. Cu puţină imaginaţie, te puteai crede undeva, la o cabană în munţi.

A căzut Rangoon. Java este iremediabil pierdută. Se pare de altfel că neerlandezii capitulează. Pe frontul rus, nimic nou.

Marţi, 10 martie [1942]

Lucrat la „trenul de zăpadă" — operaţie care în primele zile, privindu-i pe alţii, ni se

părea teribil de grea. În realitate e mai simplu, ba chiar mai antrenant decît mă aşteptam. Am umplut cîteva vagoane jucîndu-ne. Am luat-o ca un sport. Cred de altfel că încep să fiu antrenat. Săptămîna trecută n-aş fi fost în stare de performanţa de azi. Pe nesimţite devin un muncitor ceferist, mai rău decît atît, un măturător de peroane, un curăţitor de linii ferate. Aproape că nici nu mai sunt sensibil la grotescul situaţiei. O singură dată, în timp ce la cîteva sute de metri se vedea trecînd trenul de Constanţa, m-am surprins gîndind că, cu doi ani în urmă eram şi eu, puteam fi şi eu un călător, care de la fereastra compartimentului să privesc cu indiferenţă cum las în urma mea de-a lungul liniei oameni cu tîrnăcop şi lopată, oameni fără nume, fără identitate.

Ce e groaznic e că dincolo de aceste zece zile, care vor trece, care aproape au trecut, ne aşteaptă vechile mizerii şi spaime. În tramvai, seara, venind spre casă, am văzut în ziar o nouă lege, a impozitului reîntregirii, care impune pe evrei la o plată împătrită decît a celorlalţi contribuabili.

Vineri, 13 martie [1942]

A zecea zi de zăpadă. A trecut mai greu decît celelalte. Miercuri şi joi am avut soare, dar azi a fost o zi rece, vînătă, înnorată, plumburie. Simt încă frigul în oase. Şi sunt foarte, foarte obosit. Dar am în buzunar o „adeverinţă C.F.R." cu zece ştampile albastre şi una roşie, care arată că am „lucrat la curăţirea zăpezii în Staţia Bucureşti Griviţa de la 4 la 13 martie 1942".

Luni, 16 martie [1942]

Revăzut în trei zile toţi oamenii mei obişnuiţi: Rosetti, Camil, Aristide, biroul Roman, liceul, Zissu, Leni, Nicuşor etc. Nimic schimbat. Totul mereu şi mereu la fel. Singurul schimbat între ei, în oarecare măsură, eu: schimbat de soare, de aer liber. Bronzat, puţin slăbit, am ceva din aerul meu de Balcic sau Predeal. Parcă aş fi după o vacanţă de zece zile. Şi efectiv mă simt refăcut fiziceşte. Dar bronzul se duce şi revin repede la forma mea de larvă. Parcă era mai bine la zăpadă! Tot felul de mizerii, enervări, amărăciuni. Înot cu greu prin ele, fără energie, fără chef de a rezista, cu dezgust, cu silă.

În Rusia, comunicatele germane anunţă mereu „lupte grele de apărare", „atacuri sovietice masive". Idele lui Marte găseşte contraofensiva de iarnă în plină desfăşurare — dar frontul german rezistă aproape intact. Nu cred că se mai poate întîmpla ceva esenţial în această privinţă. Trebuie să aşteptăm sfîrşitul primăverii sau începutul verii (mai-iunie, căci aprilie poate fi încă prea devreme). Atunci se va declanşa noua ofensivă germană? Hitler, în discursul de ieri, afirmă că îi va zdrobi definitiv pe ruşi „în lunile ce vor urma".

Vineri, 20 martie [1942]

Beate Fredanov îmi sugerează să scriu o piesă despre „Struma". Sugestie care mă pune pe gînduri, mai ales că se întîlneşte cu vechiul meu gînd de a scrie o piesă cu naufragiaţi, încercînd undeva pe o insulă să reînceapă o altă viaţă.

Nimic nou pe fronturi. „Lupte grele de apărare", zice invariabil comunicatul german.

Vişoianu, văzut azi, crede că discursul de ieri asupra Ardealului este o iniţiativă locală, nu o presiune germană asupra ungurilor. Tot el îmi povesteşte lucruri amuzante despre activitatea lui Mircea Eliade la Lisabona.

Duminică, 22 martie [1942]

Nouă luni de război în Rusia. Pe fronturi, nimic nou. În *Universul* de azi, o telegramă

germană vorbeşte despre viitoarea „campanie de vară". Termenul mi se pare că e întrebuinţat pentru prima oară. Pînă acum formula era „campania de primăvară".

După-amiază agreabilă, cu Branişte, la o bodegă. Am vorbit îndelung despre comedia Alice-Alcibiade. Ştie o sumă de lucruri şi le povesteşte inteligent. Sub aerul lui naiv, il sait toujours à quoi s'en tenir.

Marţi, 24 martie [1942]

Ieri şi azi, zile agitate din cauza locuinţei. Vom putea rămîne pe loc? Va trebui să ne mutăm? Kazaziana* cere 150.000 — şi nici măcar nu ştiu dacă dă un contract pe un an. Oameni mai sordizi, mai infami, mai rapaci — greu de imaginat. Şi nici măcar nu ştiu dacă va fi cîndva — în cer sau pe pămînt — o zi de judecată.

** Lecţiune probabilă.*

Amuzantă povestea lui Russo *(14)* (istorisită de Rosetti), care îşi căuta de mult la „Bellu" un loc de mormînt, interesîndu-se de poziţie, dimensiuni, vecinătăţi, preţ. Episod de utilizat pentru Danacu (Dăracu) într-un roman.

(14) Bizantinologul Demostene Russo.

Citit două piese de Galsworthy, *Escape* şi *The Roof*— amîndouă scrise în aceeaşi manieră. Ar putea fi — ca tip de scenariu — un model pentru piesa mea cu naufragiaţi.

Atacurile ruseşti au intrat într-o „perioadă de stagnare", spune D.N.B. *(15)* „Slabe atacuri la Kerci."

(15) Agenţie germană de ştiri.

Duminică, 29 martie [1942]

Săptămînă de agitaţie, de cafard, de umilinţi — în legătură cu casa, cu proprietarul, cu chiria. Cereri enorme, pe care trebuie să le accept, fără măcar să mă întreb dacă voi găsi bani şi de unde. În toate aceste discuţii, tergiversări, tratative, sunt dezarmat. Nu ştiu să mă apăr. Cînd ar trebui să fiu violent şi tenace, sunt amar şi ironic. Amar şi ironic cu Madam Kazazian! Mă ruşinez de mine însumi cît de puţin sunt apt pentru viaţă. Cedez orice, ca să nu am conflicte. Accept să fiu înşelat, prădat — numai să fiu lăsat în pace. Lipsă de vitalitate? Dezgust de oameni? Sau numai apatie, neputinţă? Mi-e inima grea de toate mizeriile astea.

Şi, de cîtva timp, un sentiment renăscut de teamă, de spaimă, de angoissă. Mi-e frică de tot necunoscutul care ne stă înainte...

Nimic nou pe fronturi. O debarcare engleză la Saint-Nazaire, avînd însă mai mult caracterul unui „coup de main" decît al unei acţiuni ofensive. Perioadă de aşteptare. Te întrebi cînd şi în ce mod se va face tranziţia de la ofensiva rusă la cea germană. Deocamdată, comunicatele anunţă invariabil atacuri sovietice, mai slabe sau mai tari, respinse cu înverşunare.

Luni, 30 martie [1942]

Iarnă din nou. A nins toată noaptea. Străzile sunt albe. Dimineaţa, viscol. Comunicatul german spune că gerul a revenit pe frontul rusesc. „Lupte grele de apărare", după formula obişnuită.

M-am tot căznit în ultimele două săptămîni, de cînd m-am întors de la zăpadă, m-am tot căznit să repar actul al II-lea al piesei. Nu cred că am reuşit. Încă o dată trebuie să constat că ceea ce nu izbutesc la prima redactare nu mai izbutesc niciodată. Am scris, transcris, tăiat, refăcut, schimbat, întors şi pe faţă şi pe dos scena V, Magda-Andronic — şi tot proastă a rămas. Mă decid s-o las în starea în care se află. Trec mai departe la actul III. Mai tîrziu, după ce voi fi recăpătat oarecare distanţă, voi încerca din nou să revăd lucrurile. Încep actul III, fără gust şi fără încredere. Piesa asta trebuia să fie un joc — şi nu e. O simt devenind prea greoaie.

[Aprilie]

Miercuri, 1 aprilie [1942]

Aprilie, dar încă nu primăvară. Zăpada de ieri şi alaltăieri nu s-a topit toată. Noroi şi zăpadă.

Pe fronturi, nimic nou. „Atacuri puternice, lupte grele" — te întrebi cînd şi cum se va intra în faza ofensivei pe care germanii o anunţă mereu. Poate că nici aprilie nu va schimba prea mult, mai ales dacă vremea rea continuă.

Prima seară de Seider. Mi-ar fi plăcut să facem un Seider nacht *(16)* adevărat. Mi se pare uneori că legăturile noastre cu iudaismul pot fi refăcute.

---

(16) Seider nacht (idiş) — masa şi ceremonia religioasă din prima seară de Pesah.

Vineri, 3 aprilie [1942]

Zi de primăvară, puţin prea rece, dar albă, albăstrie, transparentă. Spre seară m-am plimbat cu Lereanu şi Comşa spre lacuri.

Scurt bilet de la profesorul de engleză, care ne abandonează fără explicaţii. Zissu şi Aristide, cărora avusesem imprudenţa să-l recomand, îl plăteau desigur mai bine. Nu-l credeam capabil de atîta inelegantă. Procedeul mă indignează, iar faptul de a-l pierde ca profesor mă necăjeşte. Am făcut cu el mari progrese şi sunt sigur că, fără el, voi pierde mult.

Va trece aprilie fără evenimente de război? Nu-mi vine a crede. Aprilie '40 a servit pentru campania din Norvegia. Aprilie '41 pentru cea din Serbia-Grecia. De ce n-ar fi utilizat aprilie '42 în Turcia? Sau (deşi mi se pare absurd) în Suedia?

Sîmbătă, 4 aprilie [1942]

Se pare că s-a reînceput deportarea evreilor din Dorohoi. Gaston Antony îmi spune că în curînd va apărea statutul evreilor, care se află în lucru. Evreii botezaţi — zice el — vor avea un regim mai bun şi, în orice caz, vor fi feriţi de deportare. Gaston îmi spune că el singur din toată familia a rămas nebotezat. E o comedie absurdă, grotescă. Am trecut astă-seară pe la „Baraşeum". Se repeta o piesă. Sala era plină de evrei — dar în tot teatrul (îmi spunea Bogoslava) numai 2-3 mozaici: restul, catolici, ortodocşi, protestanţi...

Cumpărat cu 1.500 lei, cîştigaţi serile trecute la poker, un quartet milanez de Mozart şi al treilea concert brandenburghez de Bach. Ca să-mi fac şi eu o bucurie în dimineaţa asta de primăvară, cu atîta soare, cu atîta tinereţe. Viaţa e undeva, alături de mine, în afară de mine.

Duminică, 5 aprilie [1942]

N-am scris pînă acum nici o replică din actul III. Am găsit însă oarecari incidente care

ar putea fi utile. Îmi trebuie un act III bogat, cu material propriu, eventual cu personaje noi. M-am gîndit astă-seară că, dacă aş plasa actul tot la redacţie, greutăţile s-ar simplifica implicit. Acolo, am tipii din actul I, şi mai ales o atmosferă gata creată. Dintr-o dată ritmul viu al începutului e regăsit. Dar, pe de altă parte, pe Bucşan nu-l pot realiza în toată amploarea lui decît în cadru propriu. În biroul său de dictator economic va fi mai puternic, mai zdrobitor decît în altă parte. (Mai ales în scena cu ministrul Brănescu — dacă într-adevăr voi recurge la acest personaj.) Aici însă dificultatea e de a-l introduce pe Andronic şi Magda, care ar intra mult mai plauzibil la redacţie. Fiecare din cele două decoruri (redacţia sau cabinetul lui Bucşan) au avantaje şi dezavantaje, facilităţi de situaţie, dar şi imposibilităţi de situaţie. Poate o soluţie ar fi ca actul III să aibe două tablouri, primul la Bucşan în birou, al doilea la redacţie — dar în cazul acesta răsar alte greutăţi şi nepotriviri.

În fine, voi vedea. Pentru moment sunt mulţumit că piesa, care mă dezgustase cu totul, începe să mă intereseze din nou. Nu prea mult — dar poate atît cît e necesar ca s-o termin.

Miercuri, 8 aprilie [1942]

Nimic nou în mersul războiului. Perioadă de aşteptare, de pregătire. Nimeni nu poate spune ce se va întîmpla. Ne dăm doar seama că intrăm într-un anotimp furtunos. Vor fi probabil eforturi uriaşe, lovituri teribile, mari încleştări. Sensul lor, rezultatul lor abea la toamna îl vom putea — poate — vedea. Iar pînă atunci ne trebuie nervi buni, putere de rezistenţă — şi noroc. O dată această judecată generală făcută, tot restul, discuţii, pronosticuri, informaţii, opinii, devine inutil.

Luat de la Lena sonata de Lekeu pentru cîteva zile — şi o ascult mereu. Reminiscenţe multe din Franck. Foarte frumoasă, totuşi.

N-am scris nimic din actul III. Nu m-am putut decide să încep. Material mult, încă nu bine organizat. Îmi promit ca imediat ce termin actul III să încep a scrie „Libertate". De asemeni mă gîndesc mereu la piesa cu naufragiaţii, care începe să se precizeze. Iar între timp materialul romanului sporeşte şi el, se ordonează, se clarifică. Niciodată n-am avut atîtea proiecte literare susceptibile de a fi puse în lucru. Într-o viaţă bine rînduită, în condiţii de relativă linişte, aş putea, cred, acuma, să scriu luni de zile, zi de zi, de dimineaţă pînă seara. Dar, ştiu eu ce se va alege din toate astea?

Duminică, 12 aprilie [1942]

Nimic nou pe fronturi. Comunicatele germane din ultimele zile au semnalat un nou atac rus la Kerci, şi atacuri locale germane în centru. Situaţie neschimbată, în ziarele de azi, un fel de buletin meteorologic D.N.B. arată că iarna s-a sfîrşit, dar că primăvara nu e nici ea favorabilă unei ofensive, din cauza ploilor, a dezgheţului, a negurei, a noroiului. Să însemneze asta că ofensiva e amînată pentru iunie?

Procesul de la Riom *(17)* suspendat.

Sunt totuşi unele lucruri pe care Franţa nu le poate comite. Chiar dacă vrea, chiar dacă încearcă. O ţară care îl dă pe Jules Renard nu poate cădea prea jos în ordine morală. Sau, ştiu eu? Poate că mă înşel. Poate că de departe nu se pot înţelege lucrurile. Poldy ar şti să-mi spună mai mult. Totuşi, mi se pare că Franţa are, în infamie, anumită stîngăcie. Nu e în stilul ei. N'est pas infâme qui veut.

---

(17) Proces intentat de guvernul francez de la Vichy celor acuzaţi de înfrîngerea Franţei în 1940: generalul Gamelin şi politicienii Blum şi Daladier.

Cu Leni, astă-seară, în tramvai. O doamnă însoţită de un maior (desigur, soţul ei) o fixează pe Leni, o recunoaşte, o arată cu un gest discret soţului. Se vede bine că e surprinsă şi bucuroasă de o asemenea întîlnire. La piaţă, se ridică să coboare din tramvai, dar deodată se întoarce, se apleacă spre Leni şi îi întinde mîna — cu un gest şi timid şi afectuos, ca de şcolăriţă. Maiorul salută şi el, încîntat. Amîndoi ar vrea să vorbească, să spună — dar gestul a spus totul, pentru ei. Prin urmare, şi asta e posibil.

Despre Leni, ar fi multe de scris, dacă m-ar mai interesa. Îmi face azi, cu uşurinţă, mărturisiri despre aventurile ei de acum 3-4 ani, lucruri pentru care m-aş fi omorît să le aflu atunci şi care acum îmi sunt indiferente. Ce grotescă întîmplare a fost şi ridiculul meu amor!

Miercuri, 15 aprilie [1942]

Recitit aseară, spre marea mea surpriză, după 6-7 ani, *Oraşul cu salcîmi*. Aveam la mine întâmplător cîteva caiete ale elevilor mei din clasa V-a, cu rezumate de lecturi lunare. Între ele, un foarte inteligent rezumat al *Oraşului cu salcîmi*, plin de observaţii ingenioase asupra raporturilor posibile cu celelalte cărţi ale mele. Arn citit rezumatul amuzat şi, pe urmă, într-o doară, am luat cartea din bibliotecă, cu gîndul să o răsfoiesc. Pe urmă n-am mai putut s-o las din mînă. Aveam oroare de ea. Refuzam să vorbesc despre ea. Simpla citare a titlului mă crispa. O consideram o eroare, o prostie. Ei bine, mi se pare că am fost nedrept. Acum, recitind-o după ce aproape o uitasem (personaje, momente, fapte care* se şterseseră total din memorie), cartea m-a încîntat. Ce tînără e! Peste toate naivităţile, o anumită frăgezime, anumită poezie în povestea asta, care mă emoţionează. Sau sunt eu azi aşa de bătrîn, încît tinereţea cărţii capătă — dincolo de literatură — o valoare exagerată? Nu ştiu. Fapt e că am avut trei ore de neaşteptată plăcere citind-o.

---

* *Anulat: „îmi ieşiseră".*

Joi, 16 aprilie [1942]

Nunta lui Baby, fiica Alicei. Cununia la Biserica Amzei, bufet la dejun în Delea Veche, pe urmă vizită la Alcibiade, care e bolnav. Mă uitam atent şi amuzat la toţi oamenii din Delea Veche — şi îmi spuneam în gînd povestea fiecăruia în parte, povestea tuturor la un loc, povestea casei însăşi — toate amestecate într-o teribilă, grotescă, absurdă comedie. Ce extraordinar material de roman.

Am găsit — din senin — un nou subiect de piesă de teatru *(18)*. Mi-a intrat dimineaţa în cap (nici eu nu ştiu cum) şi pe urmă toată ziua, pe stradă, în tramvai, în autobuz, l-am tot mestecat şi mestecat, pînă cînd seara — întors acasă — m-am aşezat la masă şi am scris „d'un trait" scenariul complet al actului I. Eram în aşa excitaţie, încît n-am mai avut răbdare să fixez pe hîrtie şi scenariul celorlalte două acte. Am ieşit, i-am telefonat lui Leni şi m-am dus la ei cu gîndul să le comunic descoperirea. Cu o seară înainte îmi spuseseră că le trebuie o piesă pentru Leni, Stroe, Ronea, Marian. Ei bine, voiam să le spun, am piesa! Ce e şi mai amuzant e că în autobuzul 40, mergînd spre Bulevardul Mărăşeşti, în 8-10 minute cît a ţinut drumul am schiţat în minte şi scenariul actelor II şi III, găsind multe, neaşteptate incidente. În felul ăsta, cînd am ajuns la ei, le-am făcut o expunere completă. Mare entuziasm. Şi Leni şi Froda afirmă că ar fi o lovitură! Toate bune! Dar trebuie să scriu. Iată-mă în momentul de faţă cu patru piese în braţe — şi nici una din ele (nici măcar „Alexandru cel Mare"), nici una scrisă. Eu pot să fiu un autor de teatru, chiar un fabricant de teatru, dar îmi trebuie mai multă tenacitate, mai multă meserie. Vom vedea.

---

(18) Prima însemnare despre proiectul piesei Insula, rămasă neterminată.

[Mai]

*** Vineri, 1 mai [1942]**

Admirabilă noapte de primăvară — albastră, argintie, transparentă, uşoară, puţin ireală. Ce fantastic trebuie să fie Balcicul sub lumina asta! Dacă n-ar fi războiul care ne scoate din viaţă, dacă n-ar fi sentimentul nostru permanent de recluziune, poate că o asemenea primăvară — sau măcar o asemenea noapte — n-ar fi inutilă nici pentru un om ca mine, care de mult se simte un om pierdut...

Aprilie a trecut fără schimbare. Ce ne va aduce mai?

** Începe caietul al VII-lea al Jurnalului.*

Sîmbătă, 23 mai [1942]

Dacă n-aş fi aşa de obosit — extenuat de cîteva nopţi proaste şi de cîteva zile de alergături şi eforturi — aş încerca să scriu astă-seară aici. Mă simt sufocat de amărăciune, plictiseală, revoltă şi scîrbă. Dacă aş scrie, m-aş limpezi poate. A ţine un jurnal e o chestiune de rutină. (Nu e prima oară că îmi dau seama de asta.) Dacă nu scrii zece zile — e foarte greu să reîncepi într-a unsprezecea. Şi totuşi vreau să revin la acest caiet, pentru a însemna unele lucruri întîmplate sau gîndite în ultimul timp. Poate mîine.

Miercuri, 27 mai [1942]

Hotărît lucru, am pierdut obişnuinţa jurnalului. Mereu în ultimele zile mi-am promis să scriu — şi mereu am renunţat. Nici astă-seară nu mă simt în stare să formulez ca lumea o frază — dar fiindcă tot sunt cu tocul în mînă (timp de două ore am completat o parte din fişele de recensămînt), să notez măcar în grabă unele lucruri.

Tradusesem săptămîna trecută 5 sonete de Shakespeare. Reuşită tehnică relativ facilă, care m-a încîntat. Simţeam un fel de aprindere entuziastă pentru toate sonetele, care mi se păreau admirabile în original şi traductibile cu mari şanse de poezie. Era simplu ca un joc de cuvinte încrucişate — şi era îmbătător ca un val de lirism juvenil. Umblam pe stradă recitind versuri, căutînd rime, numărînd silabe. (Cîtă lume m-o fi văzut pe stradă, sau în tramvai, vorbind cu mine singur?) Dar acum m-am oprit, m-am împotmolit. Sunt de cîteva zile la *Sonetul LXXI (No longer mourn for me when I am dead)* şi nu mă pot urni din loc. Nu găsesc rime, nu pot măsura versul — iar ce găsesc este imposibil de plat. Mi-ar părea rău să trebuie să renunţ. Mi-ar părea cu atît mai rău cu cît jocul ăsta e un nou narcotic, care mă scoate puţin din mizeria vieţii.

Trebuie să plătesc 5.000 (dar poate voi scăpa cu 1.000) pentru 5 zile de zăpadă — deşi am lucrat 10. La început am fost furios. Rosetti şi Solacolu — cărora mtîmplător le-am povestit — nu voiau să mă creadă. Ziceau că-i o farsă. O farsă e — dar una serioasă. Acum m-am resemnat.

Nina e de 2-3 săptămîni la Bucureşti. Evident, nu m-a căutat şi n-am văzut-o. Nici nu ştiu ce i-aş putea spune. Se pare că Mircea va fi numit la Roma. La Lisabona, orientarea sa politică (e mai legionar decît oricînd) îl face nefolositor. Mi se spune (Rosetti) că ar avea 400.000 lunar. Poate e exagerat, dar nici 200 n-ar fi răi. Să recunosc că am avut un moment de revoltă, de scîrbă şi de tristă invidie cînd am aflat toate astea. În timp ce el duce o existenţă de magnat, în regiuni paradiziace, de viaţă, de pace, de lux, de confort, de visare — în timp ce el trăieşte din plin „ordinea nouă" — eu trag aici după mine o existenţă mizerabilă de prizonier.

Iar după război — presupunînd că voi scăpa şi că ne vom întîlni — anilor lui de înflorire eu nu le voi putea opune decît triştii mei ani de umilinţă şi ratare.

Ratarea nu se scuză niciodată, cu nimic. Izbînzile — chiar cînd sunt rodul infamiei morale — tot izbînzi rămîn.

[Iunie]

Miercuri, 3 iunie [1942]

Recitit azi, după o atît de lungă pauză, primele două acte din „Alexandru cel Mare". Mi s-au părut — chiar şi al doilea — excelente. Acum, că am terminat cu şcoala şi examenele, aş vrea să mă pun pe lucru — dar înainte de a face orice altceva îmi propun să scriu neapărat actul III. E ridicol să rămîn în drum cu o piesă pe două treimi făcută. E şi mai ridicol, cînd mă gîndesc la facilitatea subiectului, la bogăţia situaţiei. Abea după ce voi termina treaba asta mă voi putea gîndi la piesa lui Leni. Ce e prost e că încă nu sunt definitiv fixat asupra scenariului actul[ui] III. Pînă astă-seară, nici măcar nu ştiam dacă se va petrece în redacţia gazetei sau în biroul lui Bucşan. Acum cred că am optat — definitiv? — pentru redacţie. Mîine-dimineaţă voi încerca să încep.

N-am mai tradus din sonete. Aştept un alt val de lirism, ca să reiau lucrul. În schimb, cu Benu, Comşa şi Lereanu, după ce am terminat de citit *Cymbeline*, am început prima parte din *Henric IV*. Merge cu destulă uşurinţă. Lecturile mele altminteri sunt destul de risipite. Revăzut, după 10 sau 11 ani, *Confessions of a Young Man* de Moore — de astă-dată în original. Mai puţin emoţionant ca prima oară.

Suntem în iunie, dar porţile viitorului sunt încă închise. N-am putea spune că ştim astăzi mult mai mult decît ştiam sau bănuiam în martie. După Kerci, după Harkov, situaţia e încă în linii mari aceeaşi. Doar dacă ofensiva lui Rommel ar reuşi (ceea ce nu s-ar zice) şi dacă ofensiva contra Sovietelor ar putea porni şi prin Iran — doar atunci ne-am afla într-o fază cu adevărat inedită a războiului. Altfel, situaţia rămîne oarecum previzibilă, prin analogie cu ce s-a întîmplat anul trecut.

Duminică, 14 iunie [1942]

Mi-e inima grea. Zvonuri, prevestiri, interpretări. Toată lumea vorbeşte despre noi legiuiri antisemite, care ar fi să vină de la o zi la alta. Interzicere de circulaţie după ora 9. Semn galben. Gheto în sectorul de negru. Gheto în barăci la Berşad* (?) Transnistria. Nu vrei să crezi, refuzi să asculţi, dar rămîi cu o îndoială în inimă. Alarma din noaptea de joi spre vineri şi zvonurile de bombardament mă sperie mai puţin prin ele însele decît prin atmosfera de surescitare şi isterie pe care ar putea să le provoace — ca şi anul trecut. Îmi aduc aminte şi mă înfior.

** Lecţiune incertă. Semnul de întrebare e al autorului.*

Mă gîndesc mereu la Poldy. Acolo teroarea creşte. Ce face? Cum suportă? E aşa de singur!

Irealitate absurdă a vieţii noastre. Mai citim cărţi. Mai avem puterea să rîdem. Dăm festivaluri. Mergem la teatru. Am fost miercuri seara la „Baraşeum". Iar dimineaţa la 11...

Uneori mi se pare că blestemul nostru nu mai are nici o legătură cu războiul. Războiul e undeva, pe alt plan, în altă ordine. Discuţi, urmăreşti pe hartă, comentezi — dar pentru noi totul rămîne mereu ameninţător, mereu grav, indiferent la orice...

Dar trăim. Şi trebuie să nu pierdem voinţa de a trăi.

Miercuri, 17 iunie [1942]

Doi ani de la armistiţiul francez. Şi suntem încă în viaţă! E adevărat că ducem cu noi

oboseala acestor îngrozitori doi ani — dar suntem vii. Pînă cînd? Aparentă acalmie, dar sub ea mocnesc surd atîtea spaime. Zvonurile despre noua criză antisemită se amestecă cu dezminţiri liniştitoare — şi unele şi altele la fel de vagi, la fel de iresponsabile. Nu ştiu de unde vin, ce valoare au, ce semnificaţie. Şi timpul trece încet, încet, încet. Măsor zilele, ceasurile.

Obosit. Proastă stare fizică. Ochii nu mă ajută să citesc. Dureri de cap. Altfel aş lucra, fie şi în silă, dar aş lucra.

Luni, 22 iunie [1942]

22 iunie. Un an de la începerea războiului din Rusia. Recapitulînd, îţi dai seama că nimic din ce s-a întîmplat nu era previzibil. Asta ar trebui să ne lecuiască de jocul absurd de-a prevederile. Totuşi, există parcă un anumit ritm al războiului, cu succesiuni aproape regulate de febră şi acalmie, de ascensiune şi regresiune*. Dacă ritmul acesta se menţine, al doilea an de război ar putea să semene cu primul. În ce mă priveşte, nu cred nici în termene scurte, nici în deciziuni inevitabile. Toamna nu va aduce neapărat deznodămîntul, cum nu l-a adus nici anul trecut.

Pentru moment, în Rusia, în afară de ofensiva contra Sevastopolului, frontul e în aşteptare. În schimb, bătălia din Africa, după două săptămîni de ezitare, s-a precipitat. Englezii au predat ieri Tobrukul. Mă întreb dacă acţiunea lui Rommel nu tinde la mult mai mult. Poate că se pregăteşte în Orientul de mijloc o aripă vastă pentru războiul din Rusia.

Eugen Ionescu a plecat ieri. Miraculoasă întîmplare.

---

* *Lecţiune probabilă.*

Marţi, 23 iunie [1942]

Obositoare discuţii, comentarii, presupuneri, interpretări! Încerci să înţelegi ce se va petrece mai departe. Ce consecinţe poate avea căderea Tobrukului? Cînd va cădea Sevastopolul? De ce întîrzie ofensiva germană? E posibilă o debarcare anglo-americană? Nu cumva războiul se va deplasa deocamdată spre Suez? Ce va face Turcia? Atîtea întrebări pe care singur le ridici şi le înlături. Sunt argumente pentru toate ipotezele. Aş vrea să pot părăsi pentru cîtva timp războiul. Aş vrea să pot scăpa de obsesia lui. Sunt obosit. Mi-e frică de neurastenie. Aş vrea puţină libertate, puţină uitare.

Duminică, 28 iunie [1942]

Dezastrul englez din Libia* încă nu ştim dacă s-a sfîrşit. Luptele se dau acum în Egipt, dincolo de Sidi el Barrani, la Marsa-Matruk. Dacă Rommel se opreşte, atunci întreaga operaţie rămîne în cadrul obişnuit al războiului african. Dar dacă ocupă Alexandria, dacă ajunge la Cairo, atunci întreaga faţă a războiului se schimbă fundamental. Sevastopolul încă n-a căzut.

---

* *Anulat: „Africa".*

Luni, 29 iunie [1942]

Ore întregi, zile de-a rîndul am tot încercat să scriu actul al III-lea din „Alexandru cel Mare", dar zadarnic. Pe de o parte piesa a intrat cu ultimul act într-un punct mort, iar pe de altă parte, eu însumi sunt în-tr-o perioadă de neinspiraţie absolută. Sunt apatic, greoi, lipsit de spontaneitate, fără spirit, fără haz, opac, inert, desfăcut. Tot ce scriu pe hîrtie e lemnos, cenuşiu, inutil. Evident, scenariul actului III nu e fericit. Am îndoieli pînă şi asupra cadrului. (L-am plasat întîi la redacţie, dar pe urmă l-am început în biroul lui

Bucşan, fără să ştiu încă dacă pînă la urmă nu voi reveni din nou la redacţie.) Dar chiar aşa fiind, aş vrea să pot termina actul — bun sau rău — măcar pentru a-l putea pune deoparte. Şi nu izbutesc.

Adevărul e că nu izbutesc nimic. Nici măcar să citesc disciplinat o carte de la început la sfîrşit. Sunt sălciu, somnoros, descompus, dezgustat de mine însumi. Aştept de undeva puţină graţie.

Marsa-Matruk a căzut. Drumul spre Alexandria e deschis. Întregul sistem englez din Orientul mijlociu pare a se prăbuşi.

[Iulie]

Miercuri 1 iulie [1942]

Iulie-august. Încep lunile grave de război. 60 de zile care constituie toiul infernului, în Africa Rommel e la 190 de kilometri de Alexandria. Se pare că englezii, care pînă acum s-au retras fugind, încearcă de azi-dimineaţă să reziste. Vor putea? Sevastopolul a căzut.

Sîmbătă, 4 iulie [1942]

Lupta pentru Alexandria continuă. Am aşteptat din moment în moment să se anunţe căderea oraşului. Dar pentru moment frontul ţine încă la El Alamein. Ieri comunicatul german anunţa că poziţia a fost ocupată şi depăşită, dar comunicatul de azi vorbeşte de „puternice fortificaţii" şi „întăriri însemnate" în acelaşi punct. E posibilă o redresare britanică? Ceea ce se întîmplă acolo e decisiv. Întregul aspect al războiului se poate schimba instantaneu. Nici măcar nu ştii dacă în momentul în care scrii aceste rînduri zarurile n-au căzut deja.

Viziune subită, aproape violentă, a unei piese de teatru nouă, care s-a precipitat dintr-o dată, dintr-o serie de gînduri fără obiect precis. E ceva intens, încordat, de o simplicitate şi de o putere care mă ameţeste puţin. Aş vrea să pot scrie imediat, automat, cu ochii închişi. Dar ştie Dumnezeu ce se va alege şi din asta, ca din atîtea altele.

Luni, 6 iulie [1942]

Am scris ieri scenariul piesei văzută — aşa de ameţitor — sîmbătă seara. La drept vorbind, la un interval de o noapte, exaltarea mea din ajun mi se părea naivă. Vraja trecuse. Simţeam că totul pierduse din mister. Eram parcă puţin jenat de mine însumi. Dar, scriind scenariul, m-am animat din nou — şi nu numai că am reuşit să pun pe hîrtie gîndurile intense şi totuşi confuze de sîmbătă seara, dar le-am precizat, le-am dat amploare, le-am dat contur. Iată-mă, aşadar, cu încă un scenariu pe braţe. Este — ca să nu mai socotesc, Alexandru cel Mare" — al treilea.

Le voi scrie? Cînd?

Încă o dată trebuie să deplor încetineala mea în scris. Nimeni, cred, nu are mai puţină vivacitate, mai puţină libertate de mişcare, mai puţină uşurinţă spontană decît mine. Sunt lucruri care îmi lipsesc total. Văd uneori idei în nu ştiu ce fulgurantă lumină — şi am atunci impresia că totul s-ar putea realiza miraculos în cîteva ore, ca sub o inconştientă dictare. Dar cînd iau tocul în mînă totul redevine opac — şi atunci începe munca absurdă, plată, greoaie a scrisului, care ţine zile, săptămîni, luni, uneori ani.

În ce priveşte „Alexandru cel Mare", sfîrşitul acum mi se pare mai apropiat. Actul III, pe care l-am început fără chef şi l-am scris fără încredere, mi se pare că se construieşte totuşi în mod interesant. Azi am lucrat destul de bine. Îmi rămîne de scris în totul două scene — scenele finale —, dar de ele depinde soarta întregului act, căci dacă nu le reuşesc, atunci tot ce am făcut pînă acum cade — şi întregul act trebuie scris altfel. Am impresia că e mai mult o chestiune de abilitate şi tact, decît de material. Situaţia eroilor mei e în momentul de faţă puţin artificială, dar cu o piruetă totul se poate salva.

În Egipt, luptele se dau tot la El Alamein — parcă cu intensitate scăzută. Rezistenţa britanică pare a se consolida. Fapt e că şi comunicatele şi telegramele germane trec cu discreţie peste frontul african (care era aşa de grav săptămîna trecută) şi pun accentul în mod răsunător pe frontul rusesc, unde începerea marei ofensive este anunţată oficial. Luptele se dau între Kursk şi Harkov, pînă spre Don.

Joi, 9 iulie [1942]

Vis lung, complicat, astă-noapte, din care însă nu-mi mai amintesc decît cadrul, decorul. Făceam parte dintr-o delegaţie de trei oameni, care prezenta felicitări doamnei Antonescu, pentru căsătoria — cred — a fiului ei. Eram primiţi într-o sală imensă, dreptunghiulară, cu multe flori. După cîtva timp, sala era plină de invitaţi, cei mai mulţi în frac. Într-o sală alăturată, mai mare şi mai somptuoasă decît prima, un diseur şi pe urmă o fată cîntau cîntece englezeşti. Între invitaţi îl ţin minte pe Leibovici Camil, într-un grup parcă de fete din Brăila, pe care şi eu le cunosc, şi îmi fac semn să mă apropii. Între timp însă, fără ca decorul să se schimbe, nu mai suntem la d-na A., ci la principesa Bibescu, în aşteptarea lui Valentin B., care urmează să se întoarcă dintr-un raid sau de la un concurs, cu o decoraţie sau un trofeu. Şi îl văd într-adevăr pe Valentin Bibescu intrînd, în frac, şi urmat de o suită de domni, străbătînd sala şi trecînd pe lîngă mine.

Aseară, la „Capşa". Intrasem să-l iau pe Rosetti, cu care aveam acolo rendez-vous. La o masă imediat alăturată, Ion Barbu şi Onicescu. Aveau înaintea lor, desfăcute larg, ziarele de seară. Barbu, urmărind o hartă a frontului din Africa, era foarte deziluzionat de oprirea lui Rommel. Onicescu îi dădea curaj:

— Un piston, oricît de puternic ar fi, după ce loveşte are un recul. Oprirea de la El Alamein e un recul.

Barbu nu părea cu totul remontat.

— Şi pe urmă — continuă Onicescu — nu vezi ce s-a petrecut la Nord? Au distrus un convoi american de 50 de vase.

— Radical! strigă Barbu şi într-adevăr toată faţa i se luminează.

Mă amuzau amîndoi foarte mult. Erau ca doi jidani fâcînd strategie la cafenea — cu aceleaşi temeri, cu aceleaşi entuziasme — numai că de cealaltă parte a baricadei.

În Rusia a căzut Voronejul. Donul e trecut în cîteva locuri. Ofensiva germană pare de colosale proporţii. Camil Petrescu mă asigură că pînă într-o săptămînă vor fi la Volga. Am pariat pentru 1 august. În Africa, oprirea de la El Alamein continuă.

Sîmbătă, 11 iulie [1942]

Citit astă seară *Two Gentlemen of Verona*. După *Measure for Measure*, *Love's Labour's Lost* şi *Twelfth Night*, îmi mai rămîn puţine comedii din familia lor. Între timp, continui cu Benu, Lereanu şi Comşa, regii: am terminat *Henry IV* şi am citit primele trei acte din *Henry V*. Cu cît înaintez mai mult în Shakespeare, încîntarea sporeşte. Mă gîndesc cu plăcere la o carte despre Shakespeare. Poate chiar să mă decid a sistematiza de pe acum însemnările de lectură într-o serie de fişe. De asemeni, înainte de a redacta această eventuală carte (dar cînd? cînd?), m-ar amuza şi cred că mi-ar folosi să fac cîteva prelegeri despre Shakespeare.

Nopţi de insomnie cum n-am avut niciodată. Au fost cîteva nopţi în care n-am dormit nici un moment pînă la 6 dimineaţa. Mă dau jos din pat dimineaţa extenuat. Nu e numai din cauza marilor călduri din ultimul timp. E mai ales toată exasperarea acumulată de atîta vreme în mine — şi care se răzbună. Dar trebuie să mă stăpînesc. Mai am nevoie de

nervii mei.

În Rusia, nemţii înaintează spre şi dincolo de Don, în timp ce ruşii se retrag. În alte sectoare contraatacă. Războiul este într-una din cele mai intense faze. E miezul iadului. La El A[la]mein, aşteptare.

Sîmbătă, 18 iulie [1942]

Terminat — în fine! — „Alexandru cel Mare". Mai corect ar fi de spus că am terminat actul III. Piesa în sine mai are nevoie de oarecari operaţii de finisaj — toate uşor rezolvabile la transcriere. Asta nu înseamnează că sunt mulţumit de lucrul făcut, în totul, dacă mă gîndesc la primele mele intenţii (o piesă uşoară, scrisă repede şi reprezentabilă imediat, pentru a cîştiga bani), am eşuat. A ieşit cu totul altceva — nici prea bun pentru a conta în opera mea de scriitor — nici destul de vulgar pentru a face un mare succes — nici destul de inofensiv pentru a trece, telle quelle, într-un repertoriu de azi. Dar să nu ruspetăm — cel puţin nu azi. Adevărul e că — bine sau rău — am terminat şi că deci devin acum disponibil pentru altceva. Voi încerca piesa pentru Leni. Cred că titlul posibil va fi *Insula*.

Duminică, 19 iulie [1942]

Nu ştiu exact ce se întîmplă pe fronturi. Comunicatele germane sunt vagi, chiar dacă telegramele de presă sunt entuziaste. Propaganda vorbeşte despre dezastre şi despre decizii finale. În fapt, lucrurile nu par atît de grave. Lupta continuă la Voronej, unde ruşii rezistă şi contraatacă. Spre sud, nemţii au ocupat Voroşilovgrad şi acum atacă Rostov. O altă direcţie ofensivă vizează Stalingrad. Din simpla lectură a ziarelor, rămîn cu impresia că, dincolo de larma de stil, situaţia nu este acută.

Deschis ieri din întîmplare Montaigne (căutam un vers latinesc, de care aveam nevoie) şi nu l-am mai lăsat din mînă. Ce încîntare! De mult, de mult — poate niciodată — nu mi s-a părut atît de viu, atît de fermecător, atît de direct, atît de familiar. Am citit ieri *De l'inutile et de l'honneste* şi am început azi *De l'experience*. Totul, fiecare rînd aproape, mi se pare azi subversiv, cenzurabil.

Nici un gînd pentru piesa terminată aseară. N-am nici o tandreţe Pentru ea. Parcă e streină de mine. Şi totuşi va trebui să mă ocup puţin de ea.

Luni, 20 iulie [1942]

Alarmă aeriană, seara la 10. De ce? de unde? — te întrebi. Ruşii sunt la Don, englezii au de lucru în Egipt — cui îi mai arde să zboare pînă aici? Alarma m-a prins în Piaţa Naţiunii. Imposibil de găsit prin apropiere un adăpost. M-am trîntit în iarbă, cu toată lumea care coborîse din autobuze şi tramvaie. Pentru prima oară am asistat în aer liber la întreaga operaţie. Canonada era destul de puternică. Cartuşele trasoare, reflectoarele, loviturile de tun — totul, sub o lună uşor estompată de nori albicioşi, fumurii, semăna cu un vast joc de artificii. N-am văzut nici un avion. Alarma a durat o oră, după care m-am întors imediat acasă — şi am citit ultimele două acte din *The Tempest*.

Aflu cu surprindere, cu plăcere (dintr-un comentar al lui Duval) că Shakespeare îl citise pe Montaigne şi avea o mare pasiune pentru *Eseuri*. Îmi place parcă şi mai mult — acum — că-i citesc pe amîndoi deodată.

Joi, 23 iulie [1942]

Scrisoare de la Antoine Bibescu, răspuns la o scrisoare a mea, trimisă azi o săptămînă,

prin care îl întrebam dacă m-ar primi pentru cîtva timp la Corcova *(19)*. „Vous êtes attendu avec joie et impatience." Rămîne de văzut dacă voi putea obţine autorizarea necesară. Rosetti s-a oferit încă dinainte să încerce. Cîteva zile la Corcova cred că ar fi salutare. Fiziceşte mă simt prost (insomnii acumulate, oboseală, răceală — tot felul de mizerii), iar nervii sunt destrămaţi cu totul. Prea trăiesc cu multe obsesii şi idei fixe.

Am de aseară un mic quartet de Mozart pentru coarde şi oboi. Nu e din lucrurile esenţiale. Un joc, o schiţă. Dar e agreabil să-l asculţi — şi cred că l-aş putea asculta indefinit. E ca o spumă sonoră, puţin inconsistent, dar delicat şi plin de haz.

Am aflat mai de mult — dar am omis să însemnez aici (atît de puţină importanţă începe să aibă pentru mine?) — că Mircea Eliade e în Bucureşti. Se înţelege, n-a căutat să mă vadă şi n-a dat nici un semn de viaţă *(20)*. Altădată mi s-ar fi părut odios: ba chiar imposibil, absurd. Acum mi se pare firesc. E mai simplu, e mai clar. Cu adevărat, nu am nimic, absolut nimic nici să-i spun, nici să-l întreb.

Căderea Rostovului este, se pare, iminentă. Nemţii anunţă că au ajuns în periferiile oraşului.

---

(19) Domeniul prinţului Antoine Bibescu.

(20) În memoriile sale (Les Moissons du Solstice), Eliade explică evitarea întîlnirii cu Sebastian: şi-a dat seama că era urmărit de un agent al Siguranţei şi se temea să nu provoace neplăceri prietenului său.

Joi, 30 iulie [1942]

În Rusia, situaţia pe frontul de sud, după căderea Rostovului, pare a deveni din ce în ce mai gravă. Nemţii au trecut Donul inferior în cîteva puncte şi înaintează repede pe larga cîmpie ce se deschide înaintea lor. Chiar dacă nu vor ataca imediat Caucazul (ceea ce încă nu se poate şti), vor căuta să-l închidă, trăgînd o linie de la Azov la Caspică.

Mac Constantinescu *(21)*, întîlnit alaltăieri, îmi povestea că s-au adunat cu toţii (Vulcănescu etc.) la Mircea Eliade şi că „m-au evocat" şi pe mine. Expresia m-a amuzat şi iritat în acelaşi timp. „Dar ce? aţi făcut spiritism?" — îmi pare rău că nu l-am întrebat.

---

(21) Pictor; unul din fondatorii asociaţiei „Criterion".

Am citit duminică cu glas tare, pentru Benu, ultimele două acte ale piesei. Impresie lamentabilă. Totul mi se părea absurd, ratat, fără haz. De cîteva ori am vrut să mă opresc la mijloc şi să renunţ. Dar au trecut de atunci trei zile — şi mi se pare că văd lucrurile mai cuminte. Sigur, piesa asta nu e mare lucru. În forma actuală nici reprezentabilă nu este. Cred însă că nu ar cere prea mari modificări, pentru ca să devină. Deocamdată o las. O închid într-un sertar. Mă apuc de altceva (dacă sănătatea mă va lăsa — căci din nou merge prost cu ochii, cu somnul...), iar mai tîrziu, după cîteva luni, voi încerca s-o revăd.

Citit cu mare interes un roman de Dreiser, *The Financier*. Puternic, solid, larg. Îi lipseşte puţină poezie (misteriosul magnetism al lui Balzac), pentru ca să fie un scriitor esenţial. Dar, oricum, ajunge pentru a te descuraja de orice roman pe care l-ai scris sau îl vei scrie cîndva. Altminteri, merg mai departe cu Shakespeare şi Montaigne. Terminat *Richard II*, început *Comedy of Errors*. Citit de asemeni ultimele 2 acte din *Hamlet*, pe care le lăsasem neterminate.

[August]

Sîmbătă, 1 august [1942]

Iulie a trecut îngrozitor de încet — ceas de ceas, minut de minut. Trag timpul după mine, mă tîrăsc după el. Trăiesc cu ochii pe ceas şi calendar. Încă o zi, încă una, încă una, încă una. E extenuant. „For now hath time made me his numbering clock", spune Richard II, în închisoare. Închisoarea noastră e mai apăsătoare. Aş vrea puţină uitare, puţină indiferenţă. Aş vrea o săptătnînă de viaţă simplă, curată, fără obsesii.

1 august anul trecut! Ce teribilă zi fusese. În comparaţie, suntem acum, sau ar trebui să fim, recunoscători.

Miercuri, 5 august [1942]

Vară. Zile leneşe, inerte, greoaie, lungi. Duc o viaţă de larvă. Singurul meu fel de a fi treaz e insomnia. Dar, cînd am norocul să dorm, cad într-un fel de letargie generală. Nu-mi mai pun nici un fel de întrebare. N-aş suporta. Mă voi trezi vreodată? Voi mai reveni cîndva la viaţă? Voi mai fi vreodată un om viu?

Sîmbătă, S august [1942]

Din nou mare îngrijorare asupra soartei noastre în ţară. Se pregătesc oare noi lovituri antisemite? Ziarele de azi — ca la un semnal — sunt pline de comunicate relative la evrei (muncă, rechiziţii, delicte, ameninţări etc.) Un comunicat al Ministerului de Interne spune că „autorităţile au stabilit că cele mai multe abateri de la legi... şi cele mai multe acte de sabotaj... sunt săvîrşite de evrei". Pe de altă parte, *Bukarester Tageblatt*, într-un lung articol, arată planul conform căruia, începînd din toamna asta şi pînă în toanna 1943, România va deveni „Judenfrei", prin transportarea noastră la Bug. Atmosferă apăsătoare, încărcată de presimţiri, temeri, spaime, pe care nici nu îndrăzneşti să le gîndeşti pînă la capăt.

Şi Poldy? Ce se întîmplă cu el? Se vorbeşte întruna de deplasări masive de evrei din Franţa spre Polonia. Coşmar mereu mai întunecat, mai dement. Ne vom deştepta vreodată?

Ultimele nopţi iar n-am dormit. Insomnii dezgustătoare, cu cîinii care latră şi urlă în curtea vecină, cu muştele zbîrnîind prin odaie, cu ploşniţele care mişună prin pat, pe pereţi, pe mine. Imensă scîrbă — deasupra căreia totuşi trebuie să mă ridic, dacă mai vreau să trăiesc.

Duminică, 9 august [1942]

Razii mari în oraş. Se pare că dimineaţa tot oraşul era împînzit de cordoane şi patrule. Nu cred că singura captură urmărită erau evreii.

M-am uitat azi pe hartă, pentru prima oară de 2-3 săptămîni încoace, ca să situez toate punctele semnalate în comunicatul german, Armavir, Krasnodar, rîul Laba, regiunea din Sal şi Don, Kalaci... Înaintarea din sud este importantă, dar situaţia mi se pare confuză, iar jocul nu e poate terminat, nici măcar în sectorul ăsta. Cît despre restul frontului, nici o schimbare. Comunicatul german arată o puternică ofensivă sovietică la Rjev — dar nu e de aşteptat în mod rezonabil nimic substanţial.

Recitit — după 10 sau 12 ani — *A High Wind in Jamaica*, citită pe vremuri în franţuzeşte. Oarecari dificultăţi de vocabular (din cauza termenilor marinăreşti) — dar ce carte frumoasă, neobişnuită! Acelaşi amestec ciudat de inocenţă şi cruzime, care m-a uimit, cred, şi prima oară.

Am început — încet, încet, prea încet — să scriu primul act din *Insula*. Sunt la a treia

scenă. Nici măcar nu pot spune că am intrat în subiect. Tot ce am făcut pînă acum e un fel de sketch preliminar, care desenează puţin cadrul şi momentul. De altfel, mă tem că întreg scenariul actului I este o schemă de sketch.

Duminică, 16 august [1942]

Schimbări mari pe front nu sunt. Înaintarea nemţilor în Caucaz a continuat mereu, iar acum, lovindu-se de munţi, şi-a încetinit ritmul. Piatigorsk, căzut de cîteva zile, este aproape în centrul peninsulei. Pe hartă e impresionant. E probabil că nemţii nu vor încerca să treacă munţii. Cel puţin nu acum. Deocamdată merg de-a latul peninsulei, spre Caspică, pînă unde mai au vreo 2-300 de kilometri. Ofensiva din cotul Donului şi spre Stalingrad se menţine. Ruşii rezistă, dar e de aşteptat aici o intensificare de atac. La centru şi spre nord nemţii sunt în apărare. În genere, nimic decisiv. Situaţia se păstrează în linii mari cam aceeaşi.

Nu e interesant ce spun oamenii despre război. Pronosticuri, dorinţi, temeri — toate sunt la fel de arbitrare. Vineri seara am mîncat cu Vişoianu şi avocatul Gad, luni am dejunat cu Devechi*. Orientaţi fiecare în alt fel (căci Devechi, malgre tout, nu poate fi decît tot neamţofil, chiar dacă protestează), fiecare repetă** aceleaşi formule, aceleaşi raţionamente, aceleaşi informaţii. E neinteresant, ba chiar stupid. Şi e aşa de obositor. Dar nu te saturi să vorbeşti mereu, şi mereu, şi mereu despre aceleaşi lucruri. Războiul ne urmăreşte ca propria noastră umbră.

* *Anulat: „ — primii doi au".*
** *Anulat: „spune".*

N-am scris toată săptămîna nici un rînd din piesa începută. În schimb, din senin, m-a cuprins un neaşteptat gust pentru vechiul meu proiect de roman. Deodată lucrurile au devenit actuale, oamenii vii, povestea atrăgătoare. Sunt mai multe serii de fapte, pe care aş vrea să le strîng în acelaşi cadru, dar pînă acum nu vedeam prea bine cum. Acum, dintr-o dată, mi s-a părut că totul se organizează şi se lărgeşte. E vorba nu de un episod epic, ci poate de o mare frescă (aş prefera să spun „saga") a întregii epoci de la 1926 pînă azi, în care să intre nu numai noii mei eroi (pe care de altfel îi văd foarte bine), ci şi multe figuri din *Două mii de ani* care, nerealizate acolo, pot să capete realitate aici. De astă dată voi lucra probabil altfel decît m-am obişnuit. Cărţile mele au fost toate scrise fără fişă, fără plan director, ba chiar de multe ori fără o cît de vagă cunoaştere prealabilă a drumurilor de străbătut şi a ţintei de atins. Or, dacă într-adevăr e să fac o operă de mari proporţii, va trebui să-mi organizez materialul. Deocamdată (pentru că un fel de bruscă plăcere de a inventa faptele, pe care le simţeam îmbulzindu-se, mă silea să iau tocul în mînă, nu ca să „formulez", ci ca să notez în grabă) am scris vreo 6 pagini de coală, schiţînd foarte rezumativ materialul primelor 5 capitole. Este (împreună cu ceea [ce] îmi mai rămîne de notat spre completare) schema unui roman de 300 de pagini, dar în nici un caz nu voi lăsa lucrurile să rătnînă în această fază, căci oamenii acestui prim episod mă interesează mai mult prin ceea ce vor deveni mai tîrziu (10-15 ani după) decît prin ceea [ce] sunt acum. Dar şi romanul ăsta — ca toate celelalte proiecte ale mele (trei piese, traducerea sonetelor, o carte despre Shakespeare...) depinde de atîtea lucruri! E în primul rînd o chestiune de sănătate şi de rezistenţă fizică. Nu sunt fiziceşte prea dărîmat pentru a putea duce pe umerii mei atîtea proiecte de lucru? Poate nu. Poate că încă mai sunt pentru mine unele lucruri reparabile — deşi, vai!, nu cele esenţiale.

Marţi, 18 august [1942]

Înaintarea germană în Caucaz e din ce în ce mai înceată. Comunicatul de astă-seară vorbeşte de rezistenţă încăpăţînată, de dificultăţi de teren şi de arşiţă tropicală. Adevărul

e că momentul acut al ofensivei din peninsulă a trecut — şi o dată cu el a început să scadă şi entuziasmul sau deprimarea observatorilor pro şi contra. Balanţa psihologică se apleacă din nou spre Anglia. Jocul e mereu acelaşi. Cred însă că nu va trece mult pînă ce nemţii vor lua iar o mare ofensivă într-un sector oarecare (Stalingrad sau poate chiar Moscova) — şi atunci vor fi iar deprimările de rigoare şi entuziasmele corespunzătoare. Poate abia tîrziu, în toamnă, se vor putea face socoteli importante, chiar dacă nu finale.

„Evreii depun bicicletele!" — titlu mare de afiş al ziarelor de după-masă. M-a pufnit rîsul fără să vreau. Anecdota cu evreii şi bicicliştii era automat evocată.

Începînd de mîine evreii vor plăti 20 de lei pîinea, iar creştinii 15.

Miercuri, 19 august [1942]

Debarcare engleză la Dieppe! Prim moment de emoţie (plină de toate fabuloasele speranţe care dorm în noi sub atîtea deziluzii) — dar pe urmă, foarte repede, revenirea la realitate. Nu e o invazie. Nu e nici măcar o ofensivă. Este o incursiune locală, mult mai energică decît cea de la Saint Nazaire, dar nu de altă semnificaţie. Este, cum se zice, un raid combinat („a combined raid"), la care iau parte tancuri, aviaţie şi artilerie. Parte din forţele debarcate s-au şi reîmbarcat. Restul continuă să lupte.

Nu 20, ci 30 de lei costă pîinea pentru evrei. Pentru noi înseamnă 1.000 de lei pe lună mai mult — ceea ce reprezintă ceva în bietele noastre socoteli de gospodărie. Dar pentru marea calicime evreiască este o nenorocire. Şi totuşi, cîtă vreme suntem încă acasă totul e suportabil.

Merg mai departe cu Shakespeare, deşi nu în acelaşi ritm. Citit *Richard III* şi *Romeo and Juliet*.

Joi, 20 august [1942]

Relatarea germană asupra operaţiei de la Dieppe arată că la ora 4 după-masă, ieri, totul era terminat şi estimează la o divizie forţele debarcate şi apoi respinse, cu mari pierderi, se înţelege, pentru englezi. Toată presa Axei consideră că proba imposibilei debarcări pentru „frontul al doilea" e făcută. Nu cunosc punctul de vedere opus şi nici explicaţiile ce se dau la Londra — dar e adevărat că nici nu înţeleg prea bine sensul operaţiei. Oarecare bănuială de neseriozitate rămîne dincolo de orice explicaţie.

Duminică, 23 august [1942]

Nimic nou pe fronturi.

Săptămîna încheiată azi ne-a adus trei măsuri antisemite: pîinea scumpă, bicicletele confiscate şi — alaltăieri — interzicerea de a avea servitori începînd de la 1 octomvrie. Neliniştitor e faptul că se stabileşte un fel de serie, în care noi măsuri de oprimare devin automate. Te întrebi ce va urma.

Mă voi sili să plec mîine-seară la Strehaia. Mi se pare că, în sfîrşit, lucrul devine posibil (după nesfîrşite alergături şi obstacole).

Marţi, 25 august [1942]

Plec la Corcova. Ar fi de scris o comedie grotescă despre aventurile mele pînă în sfîrşit am obţinut un buletin de populaţie. Cu atîtea eforturi, altădată, aş fi putut poate organiza un voiaj în jurul pămîntului.

Paul Sterian *(22)*, întîlnit pe stradă — un Paul Sterian îngrăşat, aproape porcin.

Perplexitatea lui era aşa de mare, jena, dorinţa de a fugi, regretul de a mă fi văzut, de a nu mă fi evitat, încît chiar acum, în graba plecării, n-am vrut să las nenotat faptul.

(22) Scriitorul Paul Sterian (şi el cunoscut la „Criterion") era funcţionar superior la Ministerul Industriei şi Comerţului.

[Septembrie]

Duminică, 6 septemvrie [1942]

Întors ieri-dimineaţă de la Corcova, refăcut, odihnit, calm, ars de soare, cu aerul meu de vacanţă — de care pe vremuri eram atît de mîndru. Zece zile de viaţă liberă, în plin soare, în plină libertate, pot face încă din mine un om nou. Nu sunt încă aşa de uzat încît să nu mai răspund la asemenea chemări ale vieţii. Mă credeam agonic. Nu, nu. Sunt încă un om viu. Mai am reflexe sănătoase. Din toată destrămarea, apatia şi prăbuşirea mea se mai poate reface o viaţă.

Dar regăsesc în Bucureşti aceleaşi mizerii — şi în plus altele noi. Ştiu bine că nu mă voi putea păstra în „forma" mea de azi. Tâchons de vivre pourtant.

Luni, 7 septemvrie [1942]

Va trebui să încerc a nu mă lăsa covîrşit de mizeriile vechi şi noi. Va trebui să mă adun în mine însumi. Dacă aş putea să fac şi să respect un program ordonat de lucru (lectură şi scris), poate aş reuşi să nu mă destram iar. Nu are nici un sens şi nu e de folos nimănui să reintru în exasperarea noastră comună. Sunt în infern — dar în acest infern trebuie să găsesc un colţ de singurătate. Atît cît se poate. Simplul fapt de a trece pe Sfîntu Ion Nou, unde sunt închişi deocamdată, în aşteptarea deportării, evreii ridicaţi de la domiciliu, mă sfîşie. Mi se rupe inima privind — şi mi-e ruşine să întorc capul. Sunt atrocităţi care nu pot fi privite cu ochii deschişi. E intolerabil, ca o mare durere fizică. Cuvintele nu mai ajută la nimic.

Poldy e undeva la ţară, în Garonna. Sentiment oricum de uşurare. Nu ştim aproape nimic despre el, dar parcă e mai adăpostit.

N-am găsit o jumătate oră liberă, să notez ceva despre Corcova.

Marţi, 8 septemvrie [1942]

Un jurnal, la Corcova, ar fi fost amuzant de ţinut, dar ca să-l refac acum, din memorie, nu se mai poate. Nu regret. A fost o vacanţă — şi e mai bine că n-am întrerupt-o nici măcar pentru a redacta zilnic o pagină de jurnal. Aici, intru într-un circuit de fapte care nu-mi permite să mă reîntorc, nici cu gîndul, la Corcova.

Oamenii din Sfîntu Ion Nou au fost încărcaţi azi-dimineaţă în camioane şi duşi nu se ştie unde. Mi se spune că au fost scene de groază şi disperare. Cîţiva au fost lăsaţi pe loc deocamdată, în aşteptarea unei ultime deciziuni. Printre ei, Sandu Eliad.

Zissu internat la Tîrgu Jiu. Am fost dimineaţa s-o văd pe nevastă-sa. Simpatia de principiu pentru el în această situaţie (căci e victima Centralei) tot n-a fost de ajuns ca să acopere cu totul sentimentul de comedie proastă, pe care femeia asta, ca totdeauna, mi-l inspiră.

Radu Cioculescu, întors din Rusia, crede că războiul mai durează încă 2 ani, că nemţii au moralul excelent, sunt formidabil pregătiţi pentru iarnă şi îşi păstrează întreg spiritul combativ.

Lupta de la Stalingrad continuă. „Soarta oraşului pecetluită" — „îşi trăieşte ultimele

clipe" — spun titlurile mari de gazetă, mereu aceleaşi de aproape două săptămîni. Totuşi comunicatul german de aseară semnalează contraatacuri ruseşti — desigur respinse — la nord-vest.

Joi, 10 septemvrie [1942]

Trenul cu evrei deportaţi, după ce a stat cîteva ore la Chitila, a plecat ieri după-masă. Un camion încărcat cu alimente şi haine a sosit prea tîrziu, întîi la Chitila, pe urmă la Ploieşti — şi pe urmă s-a întors. Încremenire, stupoare. Nu e loc nici de sentimente, nici de gesturi, nici de cuvinte.

Am fost, întîmplător, cu Aristide la „Bellu". Ducea flori Mafaldei (se împlinesc azi 22 de luni de la cutremur). Dar mă gîndeam la milioanele de morţi fără nume şi fără mormînt. Mă gîndeam mai ales la aceste lungi convoaie de evrei, nici vii, nici morţi — aruncaţi deliberat într-o drăcească agonie. Un mare cutremur ar fi o mare binefacere. Norocul Mafaldei de a muri în cîteva secunde. O clipă de groază — nu zile, săptămîni, luni şi ani.

Evreii nu vor avea pîine o zi din cinci. Raţia de zahăr se scade pentru evrei de la 200 de grame la 100. Cea pentru creştini se menţine la 600.

Vineri, 11 septemvrie [1942]

Îi povestesc lui Camil plecarea trenului cu deportaţi. O clipă mi se pare că se cutremură şi el. Dar nu...

— Nu e nimic, zice Camil. Mă gîndesc că ruşii au făcut aceleaşi atrocităţi cînd au clădit canalul Volgăi — şi conştiinţa mea e împăcată.

Sîmbătă, 12 septemvrie [1942]

Se pare că nu se mai aşteaptă o cădere a Stalingradului prin atac direct. Lupta se dă pentru fiecare kilometru în parte. Vizibilă încetinire de ritm al ofensivei — şi la fel de vizibilă jenă în temele propagandei. Dar mă gîndesc că nici Stalingradul (ca atîtea alte cetăţi ce concentraseră la un moment dat întreaga atenţie asupra lor — Kiev, Smolensk, Harkov, Sevastopol) nu va decide nimic în mod absolut. Cît timp situaţia la Stalingrad e gravă, avem impresia că acolo e un nod al războiului. Dar cînd chestiunea se va rezolvi (fie — ceea ce e greu de crezut — printr-o degajare a oraşului, fie — mult mai probabil — prin căderea lui) ne vom da seama că totul nu a fost decît un episod mai mult într-un război care continuă.

Luni, 14 septemvrie [1942]

Recitit cu o neaşteptată plăcere *Ultima oră*. E totuşi o comedie excelentă. Ştiu care îi sunt cusururile şi ştiu ce trebuie refăcut, dar îmi dau seama că în trei zile pot face din ea un text mai mult decît reprezentabil. Nici măcar nu e vorba de „refacere", ci de remanieri tehnice simple. Aş vrea să o fac să se reprezinte (căci problema banilor ameninţă să devină din nou gravă pentru mine), dar dificultăţile sunt mari şi — afară de asta — nu mă simt destul de tenace pentru a pune la punct o asemenea întreprindere.

Comunicatul german de aseară spune că trupele de asalt au pătruns, la Stalingrad, pe la sud, în oraş*.

** În continuare, o propoziţie anulată cu haşuri apăsate. 470*

Azi-noapte, două alarme aeriene. Au căzut bombe şi artileria a tras puternic. Nu ştiu însă nimic despre ce s-a întîmplat exact.

Miercuri, 16 septemvrie [1942]

Comunicatele germane de aseară şi astă-seară vorbesc de „cîştiguri de teren" la Stalingrad, fără să dea însă precizări. În schimb, telegramele de presă, suplimentele de comunicat şi comentariile arată că oraşul e pe punctul de a cădea definitiv, gara centrală fiind ocupată, centrul fiind în mîna atacanţilor, iar luptele continuînd pe străzi şi în case. S-ar părea că totul e o chestiune de ore.

După ce două zile circulau (pe stradă, în tramvai...) cele mai fanteziste zvonuri despre bombardamentul de duminică (50 de morţi, 80 de morţi...), un comunicat oficial arată că numărul victimelor e de 14. Toate bombele au căzut la periferie şi chiar dincolo de periferii.

Azi-noapte iar s-au ridicat familii de evrei în diverse cartiere. Nu ştiu nici cîţi, nici pentru ce. Dar de aici încolo nimeni dintre noi nu mai poate fi sigur, seara la culcare, că dimineaţa* se va deştepta în patul lui, în casa lui.

** Anulat: „va găsi"*

Joi, 17 septemvrie [1942]

105 sau 107 (n-am reţinut bine cifra) e numărul familiilor ridicate ieri-noapte: părinţi, copii, fraţi, surori. Motivul: nereguli la prestarea muncii obligatorii.

Solacolu îmi spune că Stalingradul a căzut încă de ieri, dar că Berlinul întîrzie publicarea ştirii, din motive de propagandă. Se pregăteşte un mare comunicat răsunător şi pînă atunci se menajează efectul de surpriză.

Marţi, 22 septemvrie [1942]

Familiile ridicate joi noaptea au fost expediate azi-dimineaţă. Pînă în ultimul moment s-a crezut că se va reveni asupra măsurii. Încă nu credem în atîta nenorocire. Încă ni se pare că mai e loc pentru îndurare. Dar azi-noapte (fără să ştiu cîţi şi cine) un alt lot de evrei au fost ridicaţi de la casele lor. Treptat, metodic, planul deportării se pune în aplicare.

Luptele la Stalingrad continuă. După ce joi Radorul avea informaţii sigure că oraşul a căzut, după ce vineri toată lumea ştia şi spunea că lupta s-a terminat (Alice avea informaţii de la Statul-Major), după ce sîmbătă seara se aştepta un comunicat final de victorie — luptele continuă încă. Ieri şi azi, comunicatul german semnalează contraatacuri sovietice la nordul cetăţii. Întreaga bătălie e dramatică.

Ieri, Iom Kipur. Zi de post — şi încercare de a crede, de a spera.

Vineri, 25 septemvrie [1942]

Frază dintr-o telegramă Rador, publicată azi-dimineaţă, de la Berlin: „Comandamentul german... evită intenţionat un mare asalt... şi preferă să înainteze metodic, chiar dacă poporul german şi lumea întreagă trebuie să aştepte încă marea ştire a succesului obţinut la Stalingrad." Am impresia că, oricît de eufemistică este această frază (pentru a nu spune pe faţă că ocuparea oraşului a încetat a fi iminentisimă), ea exprimă un adevăr. Cred că într-adevăr nemţii nu fac tot efortul de care ar fi capabili. Nu numai bătălia de la Stalingrad, dar toată campania din vara asta a fost dată cu economie, ca într-un război de tergiversare, nu de deciziune. Poate că nemţii ar fi putut face mai mult şi mai repede, dacă ar fi vrut să pună tot preţul necesar. Mă aşteptam ca efortul lor

de război să ajungă în vara asta la extrema limită biologică (şi tocmai de aceea o criză de sleire mi se părea de aşteptat în decemvrie) — dar mă întreb dacă nu m-am înşelat. Mă întreb anume dacă relativ puţinele lor realizări nu se datorează tocmai faptului că şi-au menajat rezervele. Dar ştiu eu?

Nu, nu ştie nimeni. Absolut nimeni. De aceea şi este atît de exasperant prin zădărnicie jocul comentariilor şi al pronosticurilor. „Nous en avons encore pour deux ans", spune Jacques Truelle *(23)* (cu care am dinat miercuri seara, la Bibeşti, la „Athénée"). „Totul se termină în decemvrie-ianuarie", spunea Branişte (care s-a întors de la Tiraspol pentru un scurt congediu). Şi unul şi altul are argumente. Toţi avem argumente.

(23) Ambasadorul guvernului de la Vichy la Bucureşti. 472

Ar fi amuzant să notez multe lucruri despre Bibeşti (în circuitul cărora am intrat de la Strehaia încoace). Telegrame, scrisori, invitaţii, convorbiri, ecouri care se întretaie în triunghi — Corcova-Bucureşti-Posada —, totul se petrece ca şi cum eu aş fi în viaţa lor un personaj capital. Dar cunosc moravurile clanului (Proust mă ajută într-asta), cifrul argoului lor, inanitatea acestei preferinţe fastuos declarată — şi care într-o zi se va stinge brusc, fără urmă, pînă, cine ştie, la un nou acces. În momentul de faţă Antoine Bibescu şi Elisabeth par a fi gata pentru orice sacrificiu, orice devotament. Dar e acelaşi A. B. pe care la Geneva n-am reuşit să-l văd nici pentru 5 minute. E acelaşi A. B. care acum vreo doi ani m-a lăsat, într-o duminică dimineaţă, în hall la „Athénée Palace", fără un cuvînt, deşi eram invitatul lui la dejun! E o notă de nebunie în ei, ceea ce, de altfel, face pitorescul şi farmecul lor. Eu sunt un roturier destul de cumpănit pentru ca o asemenea comedie să mă amuze, dar e adevărat că n-am destul chef pentru comedii în momentul ăsta.

Foarte frumoasă scrisoare de la Martha Bibescu despre Antoine. Sobră, severă, lucidă — prima ei scrisoare nefastuoasă. Dar ce să fac eu cu lumea asta de lux? Eu, care mîine trebuie să plătesc chiria? Eu, care nu ştiu unde să găsesc cei 100.000 lei care mi-ar asigura din nou coşniţa casei pe un trimestru?

La Tiraspol — îmi povesteşte Branişte —, una din cele mai citite cărţi este *Accidentul*. Pentru un motiv foarte simplu: se cumpără şi se citeşte ce se găseşte. Or, Cărăbaş *(24)* a dus acolo 30 de exemplare din *Accidentul* şi le-a desfăcut. Unor camarazi ofiţeri, după ce au citit cartea, şi le-a plăcut, Branişte le-a destăinuit că autorul e evreu.

— Ia uite, domnule! Nici nu se cunoaşte!

(24) Ion Cărăbaş, renumit anticar şi librar bucureştean.

I-am făcut două vizite lui Mircea Ştefănescu. În principiu a acceptat să-mi adopte *Ultima oră*. Răspunsul definitiv îl voi avea după ce va fi citit manuscrisul, pe care i l-am lăsat. Pentru mine nu e decît o chestiune de bani. Sărăcia se strînge iar în jurul meu, ca în cele mai proaste momente.

Aseară, în grup, cu Leni, la teatrul evreiesc, ca să vedem revista lui Stroe. Totul mi s-a părut — scenă, actori, sală, public — o curată nebunie. Moartea e lîngă noi — şi noi avem un teatru evreiesc, cu fete decoltate, cu jazz, cu cuplete, cu bancuri, cu goange. Unde e realitatea? Spectrul trenurilor plecate spre Transnistria mă urmărea mereu.

Sîmbătă, 26 septemvrie [1942]

Aseară, în oraş, cu Antoine Bibescu. Voia cu orice preţ să meargă la teatru — dar nu la unul, ci la două. Spunea că n-ar putea suporta să vadă acelaşi spectacol de la început la

sfîrşit. Drept urmare, a luat bilete pentru Naţional, unde se juca *Noaptea furtunoasă* şi *Conu Leonida*, şi pentru teatrul surorilor Cocea, unde se juca o piesă de Denys Amiel. Singur acest lucru mi se părea destul de extravagant. În plus, personal, mi-era destul de penibil să-mi fac apariţia în două teatre deodată, în aceeaşi seară, eu, care de doi ani n-am călcat într-un teatru românesc. „A face apariţia" e cuvîntul indicat. Cred că am avut şi într-o parte şi într-alta o intrare de mare succes. N-a fost desigur om în sală care să nu întoarcă ochii spre noi. Antoine era îmbrăcat într-un costum alb de doc, iar în picioare avea nişte papuci de casă pe care şi-i trăgea după el, cu fiecare pas. Am încercat, la plecare, să-l conving să se îmbrace mai ca lumea, dar n-a fost chip.

— Pourquoi voulez-vous que je change de costume? Il fait chaud — et je m'habille comme ça. Quant à mes pantoufles — c'est si commode. En Roumanie les gens ne savent pas s'habiller.

La Naţional am văzut *Conu Leonida*, după care am trecut vis à vis, în pasaj, unde tocmai începuse actul I. O sală arhiplină a urmărit intrarea acestui domn în costum de plajă, care a mers liniştit pînă-n faţă şi s-a proptit acolo, în picioare, la un metru de scenă. Iar eu, după el, amuzat şi jenat în aceeaşi măsură, gustînd din plin hazul situaţiei, dar şi îngrijorat de consecinţe. Îl rugasem dinainte să nu vorbească tare în timpul spectacolului, aşa că cel puţin din punctul ăsta de vedere lucrurile au decurs aproape normal, măcar că, din cînd în cînd, cînd nu înţelegea vreo replică, se întorcea spre mine:

— Qu'est ce qu'il dit? Qui est-ce? Comment s'appelle la femme en vert? etc.

După actul I am plecat. Restul serii am petrecut-o mult mai agreabil, plimbîndu-ne pe Calea Victoriei şi pe urmă stînd în Piaţa Ateneului, foarte confortabil instalaţi pe piatra grilajului. E nebun! E sărit! — îmi spuneam (şi mai ales trebuiau să spună trecătorii). În realitate, deşi puţină scrînteală intră în acest curios personaj, nu e propriu-zis nebun. Adevărul e că se consideră (şi efectiv este) aşa de departe, aşa de străin de România şi de Bucureşti, care sunt pentru el un fel de ţinut barbar, un fel de colonie pitorească, încît nu se osteneşte să facă cel mai mic efort pentru a le place* indigenilor. Trăieşte între ei ca între nişte negri, galbeni sau piei-roşii, uneori interesat de moravurile locului, dar neconsiderîndu-se ţinut a li se supune. Mi-a povestit că Asquith a fost teribil de amărît cînd a aflat că Elisabeth se va mărita cu un român. „Pour lui, c'était comme si elle avait epouse un Chinois."

Cred că Antoine Bibescu are acelaşi sentiment pentru întreaga societate românească. E ca un englez căzut între oameni de culoare.

* *Anulat: „oamenilor".*

Am făcut aseară poate experienţa cea mai revelatoare de teatru românesc. *Conu Leonida* şi *Amiel* văzuţi în 25 de minute. *Conu Leonida* era jucat cu truculenţă, cu adevăr, cu haz — *Amiel* era, în româneşte, fals, trivial, absurd: Dina, Tantzi şi Critico facînd psihologie! C'était à hurler. De îndată ce trece dincolo de mahala teatrul românesc e pierdut. Şi poate nu numai teatrul. Totul.

[Octombrie]

Joi, 1 octomvrie [1942]

„Si Stalingrad tient jusqu'au 1er Octobre, les Allemands sont perdus" — îmi spunea acum o lună, la Corcova, Antoine Bibescu. Iată 1 octomvrie. Stalingradul ţine încă — dar nemţii nu sunt pierduţi. Toate previziunile pe care le facem, toate datele pe care le fixăm, toate socotelile sunt arbitrare. Războiul e un mister care poate nu se va dezlega pînă în ultima clipă — şi această ultimă clipă nimeni nu ştie cînd va fi: peste cinci săptămîni, peste cinci luni sau peste cinci ani.

„Evreimea va fi exterminată", a spus Hitler în discursul de ieri. Aproape că nici n-a

spus altceva. Despre mersul războiului, despre perspectivele apropiate, despre durata luptei, despre problemele esenţe — nimic. Războiul este din nou într-un punct mort. Cu excepţia Stalingradului — unde lupta a devenit de 2—3 zile extrem de intensă — toate celelalte fronturi sunt relativ oprite în loc. E ca şi cum războiul ăsta ar fi o stare normală de fapt, care nu trebuie neapărat să aibe un deznodămînt şi poate trena, fără schimbare indefinit. De aici poate sentimentul de oboseală care ne-a cuprins de cîteva zile.

Azi-dimineaţă a plecat Octavia, servitoarea noastră, tînără ţărancă de 18 ani, care se simţea aşa de bine în casa noastră. A plîns ca un copil. Viaţa ne va fi şi mai grea. Tot felul de mizerii zilnice, mici, desigur, dar insolubile, se ridică: maturatul, spălatul vaselor, spălatul rufelor, tîrguielile. Mama săraca e prea bolnavă şi obosită, noi suntem prea neîndemmatici. Vom mătura, vom face patul, vom spăla vasele, dar cine să spele rufele? Dar e de ajuns să te gîndeşti la deportare pentru ca şi asta să devină suportabil. Nu e tragic. E numai grotesc.

Mă gîndeam azi că ar fi de scris o piesă după *Beatrix* a lui Balzac. Două roluri admirabile de femei şi o mare desfăşurare scenică.

Joi, 8 octomvrie [1942]

Nimic nou pe fronturi. În orice caz, nimic esenţial. Lupta de la Stalingrad continuă. E greu să urmăreşti faptele din simpla lectură a ziarelor. Se vorbeşte de încercări sovietice de degrevare, dar nu le pot localiza pe hartă. Aşa cum stau lucrurile acum, s-ar zice că nimic nu se mai aşteaptă, într-o tabără sau alta, decît venirea iernii.

Primele zile de şcoală m-au obosit dincolo de orice măsură. După patru ore de curs, mă simt extenuat. Ce proastă sănătate!

Vineri, 9 octomvrie [1942]

Din nou Strada Sfîntu Ion Nou şi-a recăpătat aspectul tragic de la începutul lui septemvrie. Două şcoli sunt pline cu familiile ridicate azi-noapte spre a fi trimise în Transnistria. Vezi pe la ferestre chipuri palide, priviri încremenite, dar mai vezi şi cîte o faţă tînără care zîmbeşte, şi cîte un copil care rîde — şi nu ştii bine ce e mai dureros, disperarea unora sau nepăsarea altora în faţa destinului. Şiruri lungi de rude aşteaptă în stradă, pe trotuar, să-i mai vadă încă o dată pe cei dinăuntru. Spectacolul este sfîşietor. Şi nu te poţi desface de gîndul că poate aceeaşi soartă ne aşteaptă pe toţi.

Am tot crezut că voi reuşi să găsesc o sumă de bani care să-mi dea — din acest punct de vedere — liniştea pe cîteva luni. Dar astăzi speranţele mele s-au dus. După ce visasem jumătate milion, mă întorc la micile, nenorocitele mele socoteli. Mai am vreo 7-8 mii de lei în casă — şi pe urmă ce voi face?

Lipsa de camaraderie a lui Mircea Ştefănescu, care pînă azi n-a găsit timp să citească piesa. Ar fi absurd să mai cred că mă va ajuta s-o joc. Încă o poartă închisă.

Sîmbătă, 10 octomvrie [1942]

Comunicatul german de aseară nu mai menţionează frontul Stalingrad. În mod vizibil, toate telegramele şi comentariile încearcă să deplaseze atenţia spre alte sectoare: Terek, Ilmen, Leningrad. Să însemneze acest lucru că s-a renunţat la ocuparea oraşului? Sau — fiindcă această ocupare mai cere încă timp — se trece deocamdată toată chestiunea sub tăcere, pînă în momentul în care se va putea în sfîrşit anunţa victoria? Oricum, orariul victoriei e incontestabil depăşit de anotimp. Toamna e în toi. Am avut azi prima zi de

ploaie şi frig.

Aristide îmi arată într-o carte a lui Eftimiu *(25)*, apărută zilele acestea, cîteva rînduri împotriva mea. Sunt „colaborator roşcat al unei gazete ortodoxe", „evreu nebotezat în slujba ortodoxului Nae Ionescu"* etc. Într-o zi Eftimiu va fi un campion al extremei democraţii, iar eu tot un huligan. Cu cît îmbătrînesc, îmi dau seama că malentendu-urile sunt irevocabile. *Cuvântul* rămîne în viaţa mea o chestiune etern deschisă. Nimic n-o va închide — nimic, nici scrisul meu, nici viaţa mea.

---

(25) Victor Eftimiu.

** Expresiile citate nu apar ca atare în textul lui Victor Eftimiu (Frăţia de arme, volumul Amintiri şi polemici, 1942, p. 340). Racursiul lui Sebastian comprimă două paragrafe: „Ei [I- Trivale, F. Aderca, B. Fundoianu, Alfred Hefter, Aureliu Weiss, Mihail Sebastian] m-au atacat paralel cu dreptcredincioşii creştini antisemiţi de la foile naţionaliste, tradiţionaliste şi ortodoxe, în frunte cu răposatul Nae Ionescu."; şi: „Puntea de trecere între roşcaţii fii ai lui Israel şi ortodoxia tuciurie o făcea tînărul Mihail Sebastian, evreu nebotezat şi frecvent şabăsgoi al pravoslavnicilor."*

Luni, 12 octomvrie [1942]

Terminat încă de zilele trecute actul I din *Insula*. L-am început azi pe al II-lea. Lucrez fără convingere, fiindcă ştiu că lucrez zadarnic. Leni va juca o piesă de Froda şi Nicuşor — iar *Insula*, care ar fi fost o piesă de circumstanţă (pe care numai Leni, numai azi şi numai la „Baraşeum" o poate juca), va rămîne un lucru fără sens, inutilizabilă. Dacă totuşi o scriu, este pentru a nu lăsa la mijloc încă un proiect. Mă dezolează toate proiectele mele literare avortate. La drept vorbind, este *Insula* un proiect literar? Mi se pare că este mai mult un pretext de spectacol. Era în plus o speranţă de a cîştiga o sumă de bani — astăzi cînd am atîta nevoie de bani şi cînd nu ştiu nici unde, nici cum să-i găsesc.

Războiul continuă ca stare de spirit. E o mare nenorocire, pe care o avem mereu pe umerii noştri. Altfel însă, din punct de vedere militar, e un moment de oprire aproape generală. Comunicatul este de trei zile perfect anodin.

Miercuri, 14 octomvrie [1942]

Au fost liberaţi aseară toţi cei care, în Sfîntu Ion Nou, aşteptau deportarea. Oameni întorşi de la moarte. Mi se spune că în momentul în care li s-a dat drumul au fost scene de delir. Urlete, leşinuri. S-a strigat „Trăiască România Mare", „Trăiască Mareşalul!" Ce semnificaţie are această eliberare, nu ştiu. E o revenire? O suspendare? Se renunţă la deportări? Se amînă? *Bukarester Tageblatt* avea, duminică, un articol în care se reînnoia asigurarea că pînă în toamna 1943 nu vor mai fi evrei în România.

Pauza militară continuă. Nimic nou pe fronturi. Stalingradul, cu totul ieşit din actualitate.

Antoine Bibescu, într-o scrisoare primită ieri, mă întreabă dacă am nevoie de 10.000 lei, pe care e dispus să mi-i trimeată. I-am răspuns imediat că nu am nevoie de nimic.

Joi, 15 octomvrie [1942]

În *Universul* de azi, corespondentul de la Berlin vorbeşte de rectificări de front în vederea iernei care se apropie. Ofensiva va fi reluată — spune el — la primăvară, cînd bolşevicii vor fi nimiciţi. Dacă armata germană intră într-adevăr în pauza de iarnă acum — atunci hibernarea începe cu aproape două luni mai devreme decît în 1941.

Pentru prima oară se publică azi ceva despre deportarea evreilor („expatrierea unor

elemente" — cum sună formula comunicatului). În Consiliul de Miniştri s-a decis ca de acum încolo operaţiile de „expatriere" să fie făcute de un organism special, iar pînă la crearea acestui organism orice măsură de acest fel e suspendată. Putem fi liniştiţi? Dacă da — pentru cît timp?

Sîmbătă, 17 octomvrie [1942]

La Stalingrad, de două zile nemţii au reluat ofensiva. Se pare că e efortul final pentru ocuparea oraşului. Titel Mănciulescu (pe care l-am întîlnit în tramvai adineauri) îmi spunea că totul se va termina în 2-3 zile.

Am luat înapoi de la Mircea Ştefănescu manuscrisul piesei. Nu l-a citit. Am preferat să tai scurt o situaţie atît de penibilă.

Încerc mereu să scriu actul II din *Insula*. După cîteva zile de inerţie completă, parcă am reuşit în sfîrşit să urnesc lucrurile din loc. Dar la ce bun? Nu cred că voi face o piesă convenabilă pentru Leni şi „Baraşeum".

Joi, 22 octomvrie [1942]

Actul II din *Insula* face progrese. S-ar putea să termin tabloul I pînă duminică. S-ar putea chiar ca acest tablou I să aibe proporţiile unui act — ceea ce m-ar obliga să revizuiesc în anumită măsură economia piesei. Ceea ce am scris zilele din urmă, azi mai ales (căci nu pot scrie regulat — în zilele în care am şcoală sunt pur şi simplu extenuat), mă mulţumeşte îndeajuns. Poate că pe alocuri tonul e prea grav pentru ce vrea Leni şi pentru ce poate primi publicul de la „Baraşeum". Dar, aşa cum am pornit, nu mai e vorba de a face o piesă pe măsura lor, ci de a face o piesă pur şi simplu. Foarte posibil să rămîn cu ea în sertar — ceea ce la urma urmelor nu-mi displace, deşi am atîta nevoie de bani. Dacă n-ar fi lipsa banilor, nici nu m-aş gîndi la reprezentare. O piesă reprezentată, o carte tipărită, un articol, orice semn făcut în public e un act de prezenţă şi de acceptare. Or, eu nu mă consider prezent — şi nu accept.

„La Stalingrad, luptele continuă" — spune laconic comunicatul german de aseară. Din nou ritmul ofensivei a slăbit. Din nou iminenţa căderii oraşului se estompează.

Sîmbătă, 24 octomvrie [1942]

„În Stalingrad a fost respins un contraatac inamic" — spune comunicatul german de aseară. În Egipt (după cîte-mi spunea Rosetti astă-seară), englezii au luat ofensiva.

Actul II din *Insula* merge — am impresia — mult mai bine decît mă aşteptam. Tabloul din mansardă capătă dimensiuni şi consistenţă dramatică de act plin.

Mă gîndesc că — dacă se accelerează la reprezentaţie ritmul actului I —, îl pot prezenta drept un prolog, urmat de trei acte.

Duminică, 25 octomvrie [1942]

Titlu în *Universul* de azi: „Soarta Stalingradului pecetluită." :

Marţi, 27 octomvrie [1942]

Terminat ieri-dimineaţa actul II din *Insula*. Seara l-am citit pentru Leni, Scarlat şi Jenica. Lectură edificatoare. Citind, mi-am dat seama că am făcut un lucru bine construit, teatral valabil şi — în ciuda ritmului de comedie — subţire scris. Îmi place poate mai mult decît *Jocul de-a vacanţa*. Sunt lungimi în actul II — ba chiar o anumită monotonie, ceva trenant şi prea lent pe alocuri —, dar în totul simt că am în mînă o

situaţie generoasă, trei personagii bine plantate şi cîteva drumuri deschise pentru actul III (dacă cumva nu va exista şi un act IV). Reacţiunea lor a fost desigur mai puţin favorabilă. Actul I le-a plăcut mult. Era de aşteptat — fiindcă e un sketch. Actul II, unde tonul devine ceva mai grav, iar situaţiile capătă oarecare densitate psihologică, i-a amuzat la început şi i-a obosit pe urmă. Despre o reprezentare imediată nici vorbă nu poate fi. Scarlat n-o vrea, iar Leni nu îndrăzneşte să vrea. El îşi păstrează loc pentru piesa lui şi a lui Nicuşor. Iar ea, biata fată, e dezorientată. Simte, din instinct, că *Insula* e o piesă vie, simte că rolul ei are anumită căldură şi intensitate — dar totul i se pare prea fin, prea subtil, prea „intelectual".

— De ce nu poţi tu să scrii mai vulgar — mi-a spus cu sinceră părere de rău.

Nu-i pot explica — şi nu m-ar crede — că *Insula* e totuşi ceva simplu, fără pretenţii de intelectualitate — o comedie în plin, cu oarecare, puţină, poezie, pe ici, pe colo. Dar poezia, chiar în doze minime, îi sperie în teatru.

Nu sunt ştiri despre ofensiva engleză din Africa. Tot ce ştim este că a pornit şi e în plină desfăşurare. Comentariile germane îi atribuie proporţii colosale. Vom vedea.

Frances D[ickinson] ar fi fost încă una din femeile mele — dacă mi-ar fi fost îngăduit acest lucru. E francamente urîtă, dar e tînără, deşteaptă, are haz şi — but not least — este din Yorkshire. Ce n-aş fi făcut pentru Yorkshire!

Vineri, 30 octomvrie [1942]

Jocul meu în dragoste e una din cele mai stupide torturi. E umilitor, e primejdios, e zadarnic, este fără sens — şi totuşi nu-mi pot impune o dată pentru totdeauna o definitivă renunţare. Ştiu că nu duce la nimic, că nu poate duce la nimic, că totul e dinainte sortit celui mai grotesc deznodămînt — şi totuşi de fiecare dată mă îmbarc în aceeaşi ndicolă farsă, cu nu ştiu ce amestec de impostură şi bună-credinţă, ca şi cum ar fi o încercare pe care o fac pentru prima oară. E greu sa fii un om sfîrşit — şi să accepţi cu seriozitate acest fapt. Ce e mai e neiertat în cazul meu este că antrenez în situaţii atît de false fiinţe care n-au nici o vină, alta decît aceea de a nu mă cunoaşte: Cella, Leni, Zoe... După-masa de azi a fost aşa de penibilă, că mi-e silă de mine. Et maintenant, il faut s'en tirer.

[Noiembrie]

Luni, 2 noiemvrie [1942]

Iată noiemvrie — şi nimic nu schimbă mersul războiului. Octomvrie a trecut aproape fără evenimente militare. Stalingrad ţine mereu, iar restul fronturilor e nemişcat. Sunt desigur oameni care trăiesc mai departe: bani, muncă, iubire, totul e pentru ei oarecum normal, cel mult stânjenit, şi — în orice caz — acomodat. Pentru mine războiul suspendă totul. Aştept pacea cum aş aştepta un tren. Între timp, mă zbat între toropeală şi exasperare. N-am ştiut niciodată să aştept în linişte. O după-masă de aşteptare pe sălile tribunalului — pe vremea cînd eram avocat — mi se părea atroce. Iar acum toată viaţa mea este o imensă aşteptare.

Nici o veste despre ofensiva engleză din Africa. Mare prudenţă propagandistică de o parte şi de alta. Lupta continuă, dar deocamdată pe loc. Dacă englezii lichidează acest front (cum ar fi logic după atîtea experienţe), arunci orice este posibil. Chiar o precipitare a sfîrşitului. Dar dacă nu reuşesc (cum suntem înclinaţi să credem, după tot ce au făcut pînă azi), atunci nimic nu mai e de aşteptat pentru încă un an.

L. e o fată delicioasă. La vîrsta ei, chiar dacă obrazul îi e puţin avariat, corpul e de o tinereţe, de o căldură şi o fermitate delicioase. În plus, un amestec de tact şi impudoare,

plin de farmec. Cine se resemnează s-o aibe fără gelozie, fără exigenţe, ca pe un dar întîmplător, capricios şi binevenit, e un om norocos. Eroarea începe cu primul sîmbure de gelozie — gelozie atît de rău plasată. Cînd ea se culcă cu un alt bărbat, şi pe urmă din nou cu tine, nu te înşală nici pe tine, nici pe el. Îi place să se futǎ — şi pune în asta toată sincera ei candoare şi graţie. Dar mie mi-au fost interzise asemenea fericiri făcute din senzualitate şi nepăsare.

Joi, 5 noiemvrie [1942]

În Egipt, înaintare engleză, ba chiar — se pare — victorie. Se anunţă 9.000 de prizonieri, 600 de avioane, vreo 250 de tancuri distruse sau capturate. Comunicatul german şi cel italian recunosc o retragere pe a doua linie, dar nu-i dau importanţă. În genere, ziarele de ieri şi azi fac pregătiri propagandistice pentru retragere. Nu ne e îngăduit încă să credem nimic. Am văzut în Africa, de doi ani încoace, cele mai dramatice schimbări de situaţie, de la o zi la alta, de la un ceas la altul.

Un ordin al Ministerului Propagandei dispune scoaterea cărţilor de autori evrei din librării şi biblioteci. Am văzut azi la „Hachette" două imense tablouri tipărite cu litere mari: Scriitori evrei. Sunt, desigur, şi eu acolo, afişat ca un delincvent, ca un criminal: numele părinţilor, data şi anul naşterii, lista cărţilor. Lipseau doar semnalmentele. Întîi am rîs (mai ales că întreg tabloul e plin de inexactităţi), dar pe urmă m-am gîndit că afişarea asta nu ne face nici un bine. Mă tem că va atrage atenţia asupra noastră şi cine ştie ce mai iese de aici? De doi ani, nu mă duc la teatru, nu intru în restaurante, evit să mă plimb prin centru, nu văd mai pe nimeni, nu caut pe nimeni, încerc să mă ţin cît mai departe, cît mai singur, cît mai uitat — şi acum numele meu în toate librăriile!

Duminică, 8 noiemvrie [1942]

Debarcare americană şi engleză în Maroc şi Algeria, în cîteva puncte. Se pare că e o operaţie de mari proporţii, precedată de o proclamaţie în franceză a lui Roosevelt. Se dau lupte la Rabat, Oran şi Alger. Trupele lui Pétain rezistă. Nu ştiu încă ce atitudine vor lua nemţii. Situaţia lui Rommel devine teribilă, dacă va trebui să facă faţă şi unui atac dinspre Tunis. Deocamdată s-a retras între Fouka şi Marsa-Matruh, la cam 120 km de poziţia iniţială. Retragerea pare să continue. Numărul prizonierilor creşte. Englezii vorbesc de un dezastru. Presa D.N.B. vorbeşte de un „război de mişcare" şi de o retragere dibace.

Luni, 9 noiemvrie [1942]

Nu cunoaştem încă în detalii desfăşurarea evenimentelor în Africa. Este oricum o precipitare de fapte poate capitale, poate decisive, poate mai puţin decît atît, poate numai importante. Peste cîteva zile vom vedea mai clar. Deocamdată suntem în plină febră. Încă nu ne-am trezit din ameţeala primului şoc.

Algerul a capitulat încă de aseară. E mai mult decît o capitulare. E un acord — de mult pus la punct — între anglo-americani şi francezii insurecţi. Insurecţia şi debarcarea merg paralel în Maroc şi Algeria. Nici o veste despre Tunis. În Egipt, Rommel continuă retragerea. Se pare că a abandonat Marsa-Matruh şi a trecut frontiera spre Libia, abandonînd pe drum mai multe divizii de infanterie, încercuite. E în derută? Are un plan? Mai poate avea un plan? Răspunsul depinde de hotărîrea pe care o va lua Hitler faţă de întreaga chestiune — care nu mai e o luptă locală, ci angajează liniile mari ale întregului război. Aştept cu oarecare anxietate această hotărîre! Va ocupa Franţa liberă? (Mă gîndesc la Poldy.) îl va sili pe Pétain la un fel de colaborare militară? Sau — ceea ce e greu de crezut — nu va face deocamdată nimic? Ieri a vorbit la München. Discurs tradiţional, într-o festivitate a partidului, discurs surprins în ultimul moment de

evenimente şi, prin urmare, neconcludent, decît cel mult prin confuzie. Clar a fost un singur pasaj: cel în care din nou anunţa că-i va extermina pe evrei.

Marţi, 10 noiemvrie [1942]

Darlan este „in American hands". Nu ştiu încă în ce situaţie. Prizonier? Aliat? Comanda supremă a armatei franceze o preia Pétain. La Oran şi Casablanca au fost scurte armistiţii de cîteva ore, pe urmă lupta a fost reluată, dar nu pare posibilă o lungă rezistenţă. Ocuparea Algeriei progresează rapid. Nici în Maroc nu e prea mare rezistenţă. Roosevelt a cerut beiului Tunisiei să permită trecerea aliaţilor spre Tripolitania, evident pentru ca astfel să cadă în spatele lui Rommel. Puţine ştiri despre Rommel şi armata lui. Din comunicatul italian pare că se retrage mereu. Dar unde e acum? Unde se va opri? Nu se schiţează de la Berlin nici o replică la marile evenimente. Cred totuşi că sub această tăcere se pregăteşte ceva.

Trebuie să încercăm a ne stăpîni emoţia — şi a vedea lucrurile mai limpede, mai cumpănit. Delirul e obositor. Sunt bucurii care extenuează. Desigur e greu să nu exulţi. Dar e timpul să fii calm. Am recitit astă-seară pagini de jurnal, din iunie, cînd Rommel venea „la porţile Palestinei". Îmi amintesc delirul axist de atunci. Totul — chiar cele mai fantastice planuri — părea simplu, uşor, inedit. Nemţii se vedeau cuprinzînd într-un imens cleşte întregul Orient mijlociu, pe trei continente. Şi astăzi se întorc la realitate. Triumf şi prăbuşire la o distanţă de patru luni.

Unde-i va duce triumful de azi pe aliaţi? Ce se va întîmpla de azi în patru luni? Îmi pun aceste întrebări în seara unei zile pline de atîtea mari speranţe.

Mă gîndesc mereu la ameninţarea de ieri a lui Hitler. Vrea să ne extermine — şi e poate singurul lucru pe care în mod sigur îl poate face. M-a străbătut o clipă gîndul că într-o noapte — o noapte ca asta — am putea fi toţi măcelăriţi în casele noastre. Şi între timp văzduhul ar vibra de vestea victoriei.

Miercuri, 11 noiemvrie [1942]

Trupele germane au intrat azi-dimineaţă în Franţa neocupată, ocupînd Lyon, Vichy etc. Şi e azi aniversarea armistiţiului din 1918. Din punctul de vedere al războiului, nu cred că faptul schimbă ceva. Dar eu mă gîndesc la Poldy — şi mi-e greu să mă gîndesc la altceva.

Joi, 12 noiemvrie [1942]

Gîndul la Poldy acoperă totul. Ce face? Prin ce primejdii trece? Cît va putea rămîne acolo unde este? Cum? În ce situaţie? Sute de întrebări, care mă urmăresc zi şi noapte. Mai ales că starea de lucruri din Franţa este încă atît de confuză. Nu se ştie care va fi noul regim. Rămîne un guvern? E ocupaţie pură şi simplă? Se mai face o distincţie între cele doua zone? Mă tem de furia germană. Acolo, ca şi aici, ar putea găsi în masacrul evreilor un fel de supapă psihologică pentru tot ce a înghiţit în ultimele patru zile. De altfel şi aici, la noi, circulă — în surdină — tot felul de zvonuri sinistre în privinţa noastră. Killinger ar fi cerut să se reînceapă expulzările. Nemţii cer ca 2 trenuri cu evrei deportaţi să plece zilnic spre Rusia etc., etc... Entuziasm, buimăceală, anxietate se amestecă în doze egale, dominate poate totuşi încă de marile veşti, din care încă nu ne-am trezit. „Electrifying news".

În Algeria şi Maroc luptele au încetat complet. În Libia Rommel se retrage mereu. În Tunisia s-ar părea că germanii şi italienii au trimes slabe detaşamente aeriene. Dinspre Philipville se apropie americanii, cam la 100 de kilometri de frontiera tunisiană. Spectacolul e dramatic şi de extraordinară amploare. Tout n'est pas encore couru. Mai sunt lucruri de văzut.

Vineri, 13 noiemvrie [1942]

Englezii sunt la Bardia şi Tobruk. Rommel se retrage mereu. Va încerca o rezistenţă înainte de Benghazi? Va prefera să folosească din nou El Agheila?

Camil Petrescu fiert. Răspundea cu un zîmbet palid ştirilor pe care ni le dădea Rosetti astă-seară. Şi a avut o frază de antologie camiliană (cum de i-a scăpat?): „Am să joc şi eu pe cartea victoriei engleze, cînd o să fie absolut sigură."

Luni, 16 noiemvrie [1942]

Convorbire cu Paul Sterian. (Mă rugase Aristide, căruia i se scoate în vînzare biblioteca, să încerc a obţine revocarea măsurii.) M-a primit la minister, în biroul lui, cu doi funcţionari de faţă. Cînd am intrat, n-a ştiut exact ce să facă: să se ridice în picioare sau să rămîie pe scaun. A găsit o soluţie intermediară: a rămas pe scaun, dar a schiţat un fel de vagă ridicare, avortată la jumătate.

— Ce vrei, domnule Sebastian?

„Domnule" era un avertisment pentru mine şi o demonstraţie pentru asistenţi. L-a repetat de 2—3 ori în cursul convorbirii, care în totul n-a durat decît vreo cinci minute. I-am arătat foarte pe scurt (fiindcă — mărturisesc — mă simţeam sufocat de toată comedia) despre ce e vorba.

— Da' de ce să nu i se vîndă biblioteca? Ce? Aşteaptă victoria engleză?

Întrebarea era un fel de denunţ — pentru martorii de faţă. Mi-o spunea cu un rîs batjocoritor, care atesta convingerea lui în victoria germană.

Am plecat trist, umilit, furios pe mine că m-am dus, deprimat de toată această întîlnire care mă face să regăsesc după 8 ani un Paul Sterian prosper, bogat, puternic, plin de el — în faţa mea, sărac, obosit, dezarmat, cu haine roase, un fel de solicitant mizerabil, intrat pentru o clipă într-un birou somptuos. Distanţe de viaţă! E ceva dezolant cînd le măsori, dar intră în această contemplare şi o parte de humor, încerc acum să privesc toată întîmplarea ca pe un episod în Balzac.

Miercuri, 18 noiemvrie [1942]

Lecţie de deschidere a cursului *(25)* meu despre Shakespeare. 9 auditori înscrişi. Restul, vreo 10-11, prieteni, veniţi din amabilitate. Situaţia putea fi penibilă — dar mi se pare că am ieşit din ea indemn. Voi renunţa la curs, voi da banii înapoi — experienţa e ratată, dar nu cred că m-am făcut de rîs. Am vorbit timp de o oră, cu căldură, cu plăcere, aşa cum mi se întîmplă cînd găsesc tonul just. Dar nu venisem acolo ca să repurtez un succes. Credeam că găsesc o soluţie lipsei mele de bani. M-am înşelat. Asta e tot.

(26) Curs ţinut la „Colegiul Onescu".

Citit aseară şi azi *Iuliu Cesar*. Revin la Shakespeare şi îmi propun să-mi termin lecturile.

În Africa mi se pare că ritmul s-a încetinit, deşi activitatea continuă peste tot. Dar ne-am obişnuit cu mari lovituri zilnice, cu schimbări fulgerătoare, aşa încît acum setea noastră de senzaţional, deşteptată brusc din somn, e oarecum decepţionată. Rommel se retrage mereu. Englezii sunt la Derna. Probabil că vor fi, în cîteva zile, la Benghazi. Rămîne de văzut dacă frontul de ciocnire nu va fi din nou, ca anul trecut: la El Agheila. În Tunisia englezii înaintează fără să dea preciziuni geografice. Germanii şi italienii sunt la Bizerta şi Tunis, probabil pentru a acoperi spatele armatei Rommel. Undeva, în Tunisia sau Tripolitania, o luptă va fi probabil. În Rusia, iarnă, toropeală, confuzie. Nimic de mare amploare.

Joi, 19 noiemvrie [1942]

Citit astă-seară *Insula*. (Am fost mereu ocupat în ultimele 2-3 săptă-mîni cu traducerea lui Bichou, cu pregătirea cursului, aşa încît *Insula* — cu care, în orice caz, nu mai am ce face deocamdată — o lăsasem în părăsire. După 3 săptămîni totul e mai limpede. Actul I, excelent.

Actul II, ratat. Nu prost, dar ratat. Va trebui scris din nou, cu acelaşi material. Cusurul cel mai mare este că actul I e pură comedie, în timp ce actul II trece aproape spre dramă. Schimbarea de ton e prea netă. Aproape că nu mai sunt două acte ale aceleiaşi piese. Situaţia iniţială e prea comică pentru a permite un ton atît de grav mai tîrziu. Dacă voi mai scrie piesa (căci nu mă simt în stare s-o scriu dacă reprezentarea nu mi-e asigurată), dacă o voi mai scrie, va trebui să delestez complet actul II.

Duminică, 22 noiemvrie [1942]

Benghazi e din nou în mîna englezilor, de vineri dimineaţă. Lupte de patrulă se duc la Agedabia. Vom vedea dacă Rommel, care s-a retras în viteză de la El Alamein pînă aici, se va opri la El Agheila, ca să reziste. În Tunis, lupte de hărţuire. Se aşteaptă o luptă pentru Tunis şi Bizerta. În Rusia, se semnalează în comunicatul german, atacuri sovietice în Caucaz, în cotul Donului şi la Stalingrad.

Luni, 23 noiemvrie [1942]

Ca şi ieri, ca şi alaltăieri, comunicatul german de astă-seară înregistrează „lupte grele defensive" la sud de Stalingrad şi în cotul Donului. De asemeni, atacuri ruseşti cu tancuri — acestea respinse — la Lacul Ilmen. Nu ştiu care e comunicatul sovietic şi nu pot şti ce amploare are bătălia. În Africa, mi se spune că Armata I engleză ar fi ocupat Gabes, ceea ce ar deschide poarta din spate a Tripolitaniei, înainte ca bătălia pentru Bizerta să aibe loc. Dar ştiu eu?

Luni, 30 noiemvrie [1942]

Bolnav de marţi*, cînd m-am întors acasă la prînz cu 39 de grade. Cîteva zile de febră (38-39) m-au extenuat. Azi nu mai am nimic, dar sunt aşa de slăbit, că abea pot sta în picioare.

* *Anulat: „miercuri".*

Au fost toată săptămîna evenimente mari, dar nu le-am putut însemna aici şi nici urmări personal. Ocuparea Toulonului de către nemţi şi sabordarea flotei franceze, moment grav. În Rusia continuă ofensiva sovietică la sud de Stalingrad, în cotul Donului şi la Kalinin.

[Decembrie]

Miercuri, 2 decemvrie [1942]

Nimic nou pe fronturi. Aşteptare. În Tunisia, anglo-americanii se apropie de Tunis şi Bizerta, unde vor întîlni o rezistenţă germano-italiană, nu se ştie cît de puternică. În Rusia ofensiva lui Timoşenko pare a scădea fără rezultate operative* mari. Se repetă ceea ce s-a petrecut în septemvrie la Rjev şi în mai la Harkov. Dar nimeni nu poate şti dacă decemvrie nu pregăteşte mari evenimente, asemenea celor din noiemvrie.

** *Anulat: „strategice".*

Am ieşit azi-dimineaţă, pentru o plimbare scurtă, după opt zile de stat în casă. Mă simt exagerat de slăbit şi obosit.

Citesc cu plăcere (dar şi cu oarecare monotonie) un roman de Jane Austen, *Emma*, graţios, simplu, plin de humor, cam lent însă şi prea minuţios — ca o pictură flamandă.

Vineri, 4 decemvrie [1942]

Cafard, tristeţe, silă, dezgust. Nici nu m-am însănătoşit eu ca lumea, şi s-a îmbolnăvit Mama. Lipsa servitoarei o simt mai apăsătoare ca oricînd. Vreme de toamnă, întunecoasă, umedă. N-am bani. Îmi mai rămîne 1.000 de lei — şi pe urmă? Cu ce voi plăti chiria de Crăciun? Cu ce voi duce cheltuielile casei pînă atunci? Nici o perspectivă, nici o aşteptare, nici o speranţă. Aş vrea să dorm, să mor, să uit.

Duminică, 6 decemvrie [1942]

Zile de letargie, de descompunere. Nici măcar nu e deznădejde. Totul e sălciu. Dezgust adînc de tine, de oameni, de „evenimente", de viaţă. Îţi lipseşte şi energia de a te sinucide, dar dacă ai avea un revolver gata încărcat în mînă — poate că ai trage. Ce mi-ar trebui, ca să revin la viaţă? Bani? O femeie? Muncă? O carte? O casă? Nu ştiu. Totul e fără bucurie, fără gust, fără culoare, fără sens. Singurul lucru pe care l-aş putea face acum ar fi poate să joc cărţi. Ore întregi, zile întregi — pînă la abrutizare.

Miercuri, 9 decemvrie [1942]

Niciodată poate n-am simţit mai acut, şi în acelaşi timp, sentimentul că sunt un om sfîrşit şi dorinţa deznădăjduită de a reveni la viaţă. Erau în mine — sunt încă în mine — aptitudini de fericire — un anumit elan, nu ştiu ce lirism, o mare încredere în lumină, în seninătate, în viaţă*, o anumită căldură, o nesfîrşită putere de a iubi... — şi toate, toate au fost înăbuşite, ruinate, pierdute. E un blestem care mă urmăreşte de departe. Războiul e o catastrofă care uneori copleşeşte — şi mă face să le uit — nefericirile mele vechi, dar alteori le adînceşte, le subliniază, le menţine treze, ca pe nişte răni mereu sîngerînde. Mi-e necaz pe mine că scriu atît de prost (ar trebui poate să nu mai scriu deloc, într-un moment în care nu mă pot controla), dar e o nevoie de a spune, de a striga, de a libera — măcar prin urlet — ceva din oribilul meu coşmar.

---

* *Anulat: „echilibru".*

Joi, 10 decemvrie [1942]

La Clermont-Ferrand, evreii au fost arestaţi ieri şi trimeşi în tabere de muncă. Măsura va fi extinsă, spune telegrama, şi în alte departamente. Ce va face Poldy? — e mereu singurul meu gînd.

Am ieşit puţin ieri şi alaltăieri, seara, să respir. Nopţi clare, înstelate, nu prea reci. Dar, nu ştiu de ce, oraşul în întuneric mi se părea mai lugubru decît oricînd. Simt închisoarea, zidurile, sîrma ghimpată — între care ne zbatem. Aici, sau în Franţa, cercul se strînge mereu mai mult în jurul nostru. Există scăpare? Încep să nu mai cred. Există doar scurte amînări: o zi, o săptămînă, o lună — încă o zi, încă o săptămînă, încă o lună —, dar soarta noastră e aceeaşi.

O judecată potolită asupra războiului (fără entuziasm şi fără deprimare) mă obligă să-l văd lung, greu, încet. Nu e de aşteptat, în mod rezonabil, o pace apropiată. Sfîrşitul e poate sigur, dar îndepărtat. Războiul a ajuns într-o fază în care nemţii nu mai pot face mult peste ce au făcut pînă azi — dar aliaţii nu pot încă să pună în mişcare* resursele lor. Puterea de rezistenţă germană e mare, iar puterea de şoc anglo-americană e insuficientă. Ne angajăm într-un lung proces de uzură — pînă ce raportul de forţe să se schimbe în mod decisiv. Între timp, ruşii continuă să atace, dar (deşi situaţia e încă confuză) nu par

a fi în stare să modifice substanţial frontul. După toate probabilităţile, va fi o iarnă teribilă pentru armatele din răsărit, dar nu strict insuportabilă. Şi astfel se va face primăvară — şi ciclul va începe din nou. Pînă cînd? Ştie Dumnezeu.

Dar mai e loc şi pentru miracole.

---

* *Anulat: „să realizeze".*

Duminică, 20 decemvrie [1942]

Trăiesc cu adevărat de pe o zi pe alta. Am o mie de lei în buzunar — şi nu ştiu de unde voi mai găsi poimîine altă mie. Nu cheltuiesc pentru mine decît banii de tramvai. De zece zile m-am lăsat de tutun. Între timp, am tot încasat de la şcoală mici sume de bani, 2.000, 3.000, 4.000 — diferenţe de salar pe lunile trecute. Se pare că mîine îmi vor da salariul pe ianuarie (vreo 6.000, cred). Şi pe urmă — nu mai ştiu deloc. Chiria n-am s-o plătesc la 26, dar de plătit tot va trebui într-o zi, peste o săptămînă sau două. Cu ce? De unde? I-am cerut lui Sică de lucru. Traduc deocamdată *Topaze*. Aş face bucuros muncă de negru, fără melancolie, fără regrete, dacă aş reuşi să scot atît cît ne trebuie în casă. (întîmplător am aflat că drepturile de autor la *Bichou* le încasează Sică, vreo 10.000 pe seară. Eu am luat 22.000 în total, şi aş reîncepe oricînd aceeaşi muncă, la acelaşi tarif. Poate că sunt oameni care ar primi şi mai puţin.) Fără disperare, mă gândesc că asta se cheamă un ratat. Eu. La 35 de ani, nici o meserie, nici o resursă, nici o prietenie reală, nici o scăpare. Tot ce am făcut a eşuat lamentabil. Hainele mi se jerpelesc. Ghetele arată din ce în ce mai prost. Sunt jigărit, sunt obosit, sunt terminat, sunt inutil. De aici pînă la a întinde mina şi a cere — cît mai e?

Războiul continuă, fără nimic dramatic şi fără schimbări mari. De opt zile, Montgomery a reluat ofensiva la El Agheila, de unde Rommel s-a retras grabnic, fugind nu se prea ştie bine pînă unde. Se va opri înainte de Tripoli? Va apăra Tripoli? Se va retrage în Tunis? În Rusia ofensiva sovietică se desfăşoară cam în aceleaşi zone, fără progrese, dar şi fără încetare. Comunicatul german anunţă zilnic atacuri „prăbuşite", „distruse" şi „nimicite". Cele trei cuvinte revin în fiecare zi — şi repetarea asta reduce mult din sensul* lor. S-a creat cu încetul un fel de argot, un fel de limbaj cifrat al comunicatelor, pe care am ajuns să-l înţelegem, dar care de asemeni trage un fel de perdea de ceaţă peste realitatea războiului.

Marţi, 22 decemvrie [1942]

Ofensiva sovietică se menţine pe toată întinderea frontului (Terek, regiunea Volga-Don, Kalinin-Toropeţ, Velikie-Luki, Lacul Ilmen). În plus, de duminică au pornit o nouă ofensivă într-un punct pe care comunicatele din ziare îl numesc neprecis „pe Donul mijlociu". Comunicatul oficial german de aseară cuprinde o frază neobişnuită: „Pe Donul mijlociu, inamicul, care a atacat de cîteva zile printr-o foarte puternică masare de formaţiuni blindate, a reuşit o străpungere în frontul defensiv local. Această străpungere a fost plătită cu uriaşe pierderi bolşevice. Pentru a preîntîmpina o ameninţare de flanc, diviziile germane aflate în dispozitiv au ocupat poziţii pregătite dinainte în spate şi au zădărnicit prin aceasta o extindere a succesului iniţial inamic. Luptele continuă cu putere nemicşorată."

De scris cîndva — în primele zile ale păcii — o cronică a anilor de război. „Fapte, texte, oameni" — în genul *Cum am devenit huligan*. Un fel de memorial personal al acestei teribile călătorii. Dar vom ajunge la capătul ei?

Aş fi gata să fac, pentru bani, nu importă ce în teatru (se înţelege, fără a semna şi fără a-mi angaja răspunderea literară). Traduceri, adaptări, escamotări, infamii. Aş

manufactura bucuros orice fel de piese (farse, melodrame). Am citit zilele trecute, cu delicii, porcăria lui Soare şi Vlădoianu (*Pămînt*) şi m-a amuzat trivialitatea în sublim, urmărită metodic, după reţetă. Aş scrie astfel cu dubla satisfacţie de a cîştiga bani şi de a-mi bate joc. M-am gîndit deodată că dramatizarea unui roman de Ionel Teodoreanu (de exemplu *Lorelei*) ar putea fi o lovitură. Totul ar garanta succesul. Falsa nobleţe, falsa intelectualitate, falsa blazare. Vraca jucîndu-l pe Catul Bogdan şi Mimi Botta pe Lorelei vor face 150 de spectacole ca nimic. Mă dusesem azi după-masă la Madeleine ca să-i propun să lucrăm împreună această dramatizare, pe care ea ar fi urmat s-o semneze singură şi s-o prezinte teatrului. Dar, în timp ce ea era ocupată să prepare ceaiul, am răsfoit la întîmplare ultimul — sau penultimul — roman al lui Ionel T. şi am găsit un pasaj de aşa de abject antisemitism, încît dezgustul a fost mai tare decît cinismul meu principial. N-am mai vorbit nimic Madeleinei — şi am renunţat la proiect. Sunt oricum unele lucruri prea murdare, pe care nici măcar în teatru n-aş fi în stare să le ating.

Miercuri, 23 decemvrie [1942]

„Lupta defensivă de pe Donul mijlociu continuă cu violenţă nemicşorată" — spune comunicatul german de aseară. Lipsesc preciziuni, care să ne permită a situa pe hartă operaţia.

Nu sunt veşti de la Emil Gulian *(27)*. Am telefonat Ortansei, pe care am găsit-o disperată. „Numai de ar fi viu", spunea. Ultima lui scrisoare e din 15 noiemvr[ie]. La 18 a urmat atacul dintre Volga şi Don — şi de atunci, nici un semn. Prea ar fi groaznic să-l pierdem. De ce el, de ce? Mircea Eliade a vrut războiul ăsta. L-a aşteptat, l-a dorit, a crezut în el, crede în el — dar stă la Lisabona. Şi Emil Gulian să cadă? Pe un front unde nu ştie ce caută?

(27) Emil Gulian a murit pe front.

Vineri, 25 decemvrie [1942]

Prima zi de Crăciun. Acasă toată ziua. Nimeni nu mă cheamă şi nu caut pe nimeni. Singurătatea mea e mereu mai mare.

Din cei 3.500 de lei pe care îi mai aveam ieri, cu 2.000 am cumpărat un concert de Bach. Inconştienţă?* Nu. Simţeam şi eu nevoia să cumpăr ceva în oraşul ăsta care ieri părea invadat de oameni fericiţi, alergînd după tîrguieli — spectacol care totdeauna m-a umilit, pentru că totdeauna am fost, şi mai ales m-am simţit, aşa de sărac. Concertul (în re minor, pentru pian şi orchestră) e de o gravitate şi în acelaşi timp de o strălucire minunată. L-am ascultat aseară de două ori, astăzi de trei ori. *Andantele* începe şi sfîrşeşte cu o frază de o intensitate wagneriană.

** Anulat: „Nebunie".*

E aproape sigur că Emil e prizonier. O ordonanţă* venită de pe front îi spunea lui Vivi că ofiţerul lui — scăpat ca prin minune — l-a văzut pe Gulian în momentul în care era prins. De asemeni, colonelul Stancov, telefonînd de la Rostov, a confirmat ştirea. De aici încolo începe incertitudinea. Va rămîne în viaţă? Se va întoarce?

** Anulat: „Ordonanţa unui ofiţer".*

De ce nu scriu? De ce nu lucrez? O piesă jumătate scrisă (*Insula*) aşteaptă să fie terminată. Două scenarii complet desenate stau la dosar. Un roman precizat pînă în ultime detalii. Nu mai vorbesc de sonetele lui Shakespeare, la care n-am mai revenit de atîta vreme. Nu mai vorbesc de „cronica" plănuita de curînd, dar atît de ispititoare. Pe

toate le amîn — pentru cînd? Iar pînă atunci, vremea trece zadarnic. Ştiu prea bine de ce nu pot scrie. Sănătate proastă. Nervi exasperaţi. Lipsa unei case confortabile. Neputinţa de a rămîne singur cu mine, în ceasuri depline de meditaţie. Grija de bani — şi atîtea altele, şi atîtea altele. Dar Jane Austen scria pe genunchi, în sufrageria tatălui ei, cu toată familia de faţă, fără ca nimeni să ştie ce face acolo. Se poate. Eu nu sunt Jane Austen.

Marţi, 29 decemvrie [1942]

Nu cred că asasinarea lui Darlan *(28)* (în ajunul Crăciunului, în condiţii încă nedate publicităţii) va avea vreo influenţă asupra mersului războiului, fie chiar numai în sectorul limitat al Tunisului. Se merge — probabil — spre o înţelegere de Gaulle-Giraud *(29)*, care va rezolva politiceşte problema Africei de nord. Războiul în Tunis e încă în fază de aşteptare şi pregătire. În Tripolitania, Montgomery a ocupat Sirta. Va găsi rezistenţă la Misurata?

---

(28) François Darlan, amiral francez, apropiat al lui Pétain, preluase puterea în Africa franceză. A fost asasinat la Alger.

(29) Generalul Henri Giraud a preluat într-adevăr conducerea în Africa, după asasinarea lui Darlan.

În Rusia luptele continuă, mai ales în sectoarele de sud, dar nu le putem urmări. Comunicatele sunt vagi şi total lipsite de precizări geografice. Tonul de propagandă urmăreşte în mod deliberat confuzia. Ruşii atacă mereu, dar înaintează încet. Toată operaţia e de anumită amploare şi complexitate, pe care teoretic le putem înţelege, dar desfăşurarea ei pe teren ne scapă. Personal am impresia că pînă la urmă nemţii vor restabili o linie de rezistenţă şi nu vor ceda nici Millerovo, nici Kamenskaia şi cu atît mai puţin Rostov. Le vor ţine, cum ţin de un an de zile Rjev şi Velikie-Luki. Nu mai puţin, măcinarea asta va deveni cîndva scadentă. Dar cînd? La vară? În toamna viitoare?

1943
[Ianuarie]
***1 ianuarie 1943, vineri**
Încep să mă obişnuiesc cu anii de război. E parcă mereu acelaşi itinerar pe care, de la un 1 ianuarie la alt 1 ianuarie, îl străbatem într-un coşmar care începe să aibe şi el monotonia lui. Anotimpurile aduc mereu aceleaşi faze. Ierni de semisomnolenţă germană. Ai impresia că armatele sunt obosite: resursele secate, rezistenţa pe sfîrşite. Dar vine primăvara, şi atunci trăieşti în aşteptarea unui nou puseu ofensiv, care trebuie să izbucnească — în aprilie?, în mai?, în iunie? Şi cînd, în fine, o dată cu venirea verii, lupta redevine violentă, cînd ofensiva şi propaganda se dezlănţuie într-un nou acces, ce pare suprem, trăieşti cîteva zile de spaimă, de îndoială, de mortificare. S-ar putea? s-ar putea? s-ar putea?... Tîrziu, în septembrie-octombrie, bagi de seamă că nimic definitiv nu s-a întîmplat — şi ritmul din nou se încetineşte, în aşteptarea primei zăpezi — de unde ciclul va reîncepe iar şi iar — pînă cînd? Ne va aduce 1943 pacea? Nu cred. Afară doar dacă nu se întîmplă o minune. Altminteri sunt înclinat să cred că 1943 va repeta, fără mari deosebiri substanţiale, traiectoria lui 1942, accentuînd desigur tendinţa de declin german şi tendinţa de ascensiune aliată — nici una, nici alta destul de repezi pentru a grăbi deznodămîntul. Poate 1944 — şi mi-e mai uşor să spun 1944, tocmai pentru că e încă departe.
Ce devin eu, ce devenim noi în toată această nebunie? Nu ştiu. Deocamdată trăim. Am ajuns pînă aici vii, s-ar putea să mergem şi mai departe. Nimic nu depinde de mine, de noi. Totul se întîmplă peste capul nostru. Tot ce putem face este să aşteptăm. Dar Dumnezeu ştie că nu e uşor.

** Începe caietul al VIII-lea al Jurnalului.*

Sîmbătă, 2 ianuarie [1943]
Nume geografice, care pe vremuri ne erau total necunoscute şi care astăzi concentrează, la un moment dat, cu toată intensitatea, atenţia noastră, ca şi cum acolo s-ar decide totul: Velickie-Luki, Elista... Ce înseamnează prin ele însele, cît reprezintă în mersul general al războiului nici nu ştim şi aproape că nici nu întrebăm. Dar pentru o zi, pentru un ceas, pentru un minut suntem cu toată fiinţa noastră acolo.
Ordinul de zi al lui Hitler, cenuşiu, dar nu disperat. Discursul din mai era mult mai grav.
— Domnule, războiul ăsta ţine pînă în 1947, 1948, spunea azi Sică. Aud pentru prima oară cifrele astea (niciodată n-am trecut cu gîndul dincolo de '44) şi încep să mă obişnuiesc şi cu ele. Da; în definitiv de ce nu?

Traducînd *Topaze*, am văzut de aproape ce se cheamă o piesă mare, un succes sigur, o construcţie infailibilă. *Topaze* e o maşinărie care va funcţiona oricînd şi va aduce oricînd, oriunde, lume la teatru. Material bogat, abundenţă dramatică, tipuri precis desenate şi mai ales o anumită vigoare satirică, ce loveşte în plin. Nici o ezitare, nimic fluu, nimic vag. Este în teatrul meu o înclinare spre „delicat" care îmi va interzice în mod absolut un mare succes. Cîtă vreme voi juca pe clapa „subtilului", nu voi ajunge să cîştig publicul mare. Pagnol îmi arată că grosolănia nu e neapărat necesară, dar că vigoarea dramatică e indispensabilă. Dar pot să încetez a fi ceea ce sunt? Pot să realizez în mod deliberat ceea ce îmi lipseşte? Am avut cu „Alexandru cel Mare" un material excelent, dar după actul I (aşa de plin, de viu, de energic) am redevenit „subtil". Cad mereu în păcate de literat. Aş vrea să pot lua teatrul ca pe o industrie şi să pot realiza o piesă cu mecanism perfect.

Luni, 4 ianuarie [1943]

Începînd de azi evreii au nu 50, ci 100 de grame de pîine mai puţin decît creştinii. Patru din zece raţii zilnice ne sunt suprimate.

Rebreanu pregăteşte la Naţional *Shylock*. Camil Petrescu (care îmi istorisea astă-seară întîmplarea) l-a întrebat dacă pasajul revoltei lui Shylock împotriva urei antisemite („nu suntem şi noi oameni? dacă ne tăiaţi, nu curge sînge?" etc.) nu va fi dificil de jucat în împrejurările de azi.

— Nu, răspunde Rebreanu, nu, că-i dăm o interpretare* antisemită.

— Şi, adăuga Camil, ăsta a scris *Iţic Ştrul dezertor*.

---

* *Anulat: „nuanţă".*

Marţi, 5 ianuarie [1943]

Recitit *Hedda Gabler*. (Cred că sunt 15-17 ani de cînd n-am mai citit o piesă de Ibsen. Ciudată pasiunea mea pentru el, în adolescenţă. Ştiam aproape pe dinafară *Rosmersholm, Brand, Raţa sălbatecă* şi atîtea altele, pe care probabil nici nu le înţelegeam bine, dar le citeam de cîte cinci, şase, zece ori.) în primele două acte Hedda mă irită. Simpatia mea merge spre oamenii simpli ai dramei, spre Thea, spre mătuşa bătrînă şi chiar spre mediocrul Tesman. Hedda e numai rea, crispată şi egoistă. Dar actele 3 şi 4 îi dau o intensitate, o adîncime, care depăşesc onestitatea simpatică a celorlalţi. Am citit piesa cu gîndul la romanul meu, al cărui prim capitol e un turneu cu *Hedda Gabler* în provincie. Din acest punct de vedere lectura mi-a fost neaşteptat de utilă, căci mi-a dat numeroase sugestii. Biata eroina mea e o foarte bună interpretă a Heddei, dar nu înţelege piesa şi îi e frică teribil de personajul pe care îl joacă.

Pot să încep a lucra la roman, înainte de a lichida proiectele de teatru pe care le am la dosar? Nu e mai cuminte să termin mai întîi *Insula* şi să scriu „Libertate"? Cred că da — şi din nou îmi fac promisiuni în acest sens. Mi se pare că am găsit astă-seară oarecari soluţii pentru actul al 2-lea din *Insula* şi am recăpătat gustul de a mă întoarce la manuscrisul ei abandonat.

Doctorul Kahane s-a prezentat zilele trecute la Alice Theodorian, ca să-i facă o comunicare teribilă:

— Doamnă, trebuie să vă vorbesc despre un lucru extrem de grav. Am aflat că Sebastian e agent de siguranţă. Mi s-a atras atenţia că are foarte mulţi bani, fără să se ştie de unde, trăieşte într-un lux extraordinar şi face cheltuieli imposibile. Textual!

Joi, 7 ianuarie [1943]

Deodată, din chiar senin, astă-seară un subiect de piesă *(1)*. Încă un subiect de piesă. Al cîtelea e? Dacă nu mai socotesc „Alexandru cel Mare" (dar socotesc *Insula*), al patrulea. Ba chiar al cincilea (căci i-am propus Cellei Serghi sa confecţionăm împreună o dramă gen Manolescu-Marioara Voiculescu, şi am şi stabilit un proiect de scenariu). Comedia ivită astă-seară mi se pare un lucru şarmant. Ingenios, vioi, plin de spirit. Am scris în întregime (cu multe detalii) scenariul actului I. Mai vagi sunt actele II şi III, dar plecarea e aşa de bună, încît posibilităţile de dezvoltare a acţiunii sunt foarte bogate. Sunt deocamdată la răscruce: pot merge spre comedie sentimentală, dar, dacă am puţin curaj şi oarecare lipsă de scrupul, pot intra categoric în comedie de situaţii, dacă nu absolut în farsă (lucru de care din păcate mă cred incapabil). Nu ştiu exact ce voi face, dar în nici un caz n-aş vrea să las lucrurile în stare de proiect. Scenariul ăsta vreau să-l vînd. (Repede, cît nu-mi devine prea drag; repede, cît este încă un lucru strein de mine.) Vreau să cîştig repede cu el cîteva zeci de mii de lei, care să mă scoată momentan din

marile mele încurcături băneşti. (Am rămas azi cu 200 de lei în buzunar, iar leafa la liceu am încasat-o, pe ianuarie, încă înainte de Crăciun.) Dacă Nicuşor îmi dă 50.000, îi propun s-o scriem imediat împreună. Dacă nu el, Sică.

** Prima însemnare despre proiectul comediei Steaua fără nume (menţionată un timp subtitlul „Ursa Mare").*

Marţi, 12* ianuarie [1943]

Noaptea de joi spre vineri a fost obişnuita noapte de febră, care urmează de obicei, la mine, primei viziuni a unei cărţi, a unei piese. M-am zvîrcolit pînă spre dimineaţă, asaltat de gînduri, de soluţii, de întrebări — şi pentru toate mi se părea că găsesc răspuns, cu o magică uşurinţă. Piesa creştea, se împlinea, devenea urgentă, exigentă, cerînd parcă să fie scrisă imediat. La fel de agitată mi-a fost ziua următoare, vineri. **Am telefonat mai întîi la Nicuşor (căci aş fi vrut să-i comunic imediat propunerea mea). Planul era simplu. Las scenariul să se aplece spre farsă. Elimin în mod deliberat elementele de poezie, delicateţă, subtilitate etc. Trag totul spre burlesc. Rolul bărbatului îl potrivesc pentru Beligan *(2)*, rolul femeii îl ajustez pentru Nora Piacentini. Îi cer lui Nicuşor 50.000 şi pornim imediat să scriem, aşa încît în cel mult 3-4 săptămîni piesa să fie gata şi să poată intra imediat în repetiţie (căci — îmi ziceam — e loc la Sărindar de o piesă, după *La petite chocolatière*). Nu l-am găsit pe Nicuşor la telefon, iar numărul Norei şi al lui Şeptilici *(3)* mi-a fost imposibil să-l aflu. Am ieşit în oraş în căutarea lor, cînd, la un chioşc din faţa Postii, mi-au căzut ochii pe afişul *Cortinii*, abia apărută: Tudor Muşatescu scrie în 17 zile, în colaborare cu V. Timus, pentru Teatrul din Sărindar, o comedie. Contractul e semnat. Nora Piacentini în rolul principal. Lovitură! Dar şi mai mare lovitură cînd, din textul reportajului, aflu că primul act al piesei lui Muşatescu se petrece „într-un colţ din Gara de Nord". Coincidenţa mă înfurie, ba chiar mă deprimă. Actul meu prim e plasat pe peronul unei mici gări de provincie, pe linia Sinaia-Bucureşti. Restul, se înţelege, n-are nimic comun, dar oricum, oricum... Enervat, mi se părea că totuşi lucrurile trebuie făcute*** repede, energic, cît mai e timp, dacă mai e timp...

** în text: „11".*
*** Aici a fost anulată o frază de două rînduri, din care se poate citi doar începutul: „Ieşind în oraş, m-am gîndit că".*
(2) Actorul Radu Beligan.
(3) Actorul Mircea Şeptilici.
**** Anulat: „grăbite".*

Am telefonat lui Sică (de ce?), am retelefonat lui Nicuşor, iar seara m-am dus la Sărindar, ca să văd actorii jucînd, în speranţa că astfel voi verifica schiţa primă a rolurilor. Am făcut în plus — stupidă greşeală! — stîngăcia nu numai de a-i spune lui Şeptilici că am un scenariu pentru Nora (ceea ce deja era prematur, căci angajam astfel linia piesei), dar că şi sunt hotărît s-o scriu cu el, Şeptilici. Nu mă pot certa îndeajuns pentru atîta lipsă de tact. Cît sunt de flecar! Cît de puţin mă controlez! Cu un singur cuvînt, îmi închideam toate celelalte posibilităţi. De atunci am încercat în fel şi chip să mă derobez, dar a fost imposibil. Mă încurc inutil în tot felul de minciuni, şi nu scap. Sunt, împreună cu scenariul meu, prizonierul unei gafe. Am crezut un moment că-mi pot totuşi salva scenariul, servindu-mă de „Alexandru cel Mare" sau poate chiar de *Insula*, pe care le-aş fi arătat în loc. Dar nu! Nu e posibil. Mîine-seară va trebui să-l dau. Zic să-l „dau", fiindcă, într-adevăr, am impresia că prin simplul fapt de a-l comunica îl înstreinez de mine. Acelaşi lucru ar fi fost dacă i-l comunicam lui Nicuşor, dar cel puţin aveam şansa să cîştig oarecari bani. Sunt de neiertat.

Miercuri, 14 ianuarie [1943]

Şi Piacentini, şi Şeptilici au găsit (azi-noapte, după ce li l-am citit) scenariul meu „grozav". Amîndoi văd un mare succes. Amîndoi preferă soluţia farsă (ba chiar, la nevoie, cer şi muzică). Ce se mai alege din piesa mea? Nimic. Dar, dacă cel puţin în felul acesta s-ar fi putut să scriu repede, să joc repede şi să obţin un mare succes de public, care să-mi aducă bani mulţi în timp scurt, nu mi-ar fi părut prea rău. Sunt atît de încolţit de sărăcie — încît aş scrie, în teatru, orice pentru bani. Dar nu voi avea nici această compensaţie. Ei pleacă în turneu pînă la 15 februarie. Abea la întoarcere am putea începe să scriem, iar piesa nu s-ar putea juca mai devreme de iunie—iulie, ba poate chiar abea în toamna viitoare. Totul redevine pentru mine indiferent. Consider scenariul pierdut şi îl las în sertar, între atîtea alte hîrtii inutile.

Am transcris zilele din urmă actul I din *Insula*. Voi încerca să lucrez mai departe. Actul II este foarte bun în prima jumătate şi uşor remaniabil în partea a doua. Puţin delestat ca ton şi puţin mai rapid ca ntm (prin introducerea unui nou personaj), va fi excelent. Actul III mi se pare simplu. Actul IV însă (căci înclin spre patru acte) rămîne deocamdată neclar. Trebuie să mă oblig a lucra. Rămîn prea mult în unna subiectelor mele, care sunt mai abundente decît randamentul meu aŞa de sărac. Mi se pare de asemeni că un program serios de lucru va fi şi un fel de penitenţă pentru caraghioasa mea greşeală în cazul Piacentini-Şeptilici.

Dar, între timp, de unde să găsesc bani? Am mai luat de la şcoală (mereu de la şcoală, singura mea resursă) luni 3.000 de lei, iar azi 7.000, diferenţa de gradaţie. Îmi vor ajunge pentru săptămîna asta — şi pe urmă? O traducere pentru Sică ar fi acum salvatoare, dar pot să i-o cer atît de repede? Mă gîndesc de asemeni să baclez pentru Birlic o farsă (am un fel de scenariu, cîrpit de ici, de colo, dar nu inutilizabil) — e însă sigur că nu s-ar putea juca (în cazul cel mai fericit) decît la vară. Nu ştiu, nu ştiu cum o voi scoate la capăt.

N-am mai urmărit războiul în ultima săptămîna. Lectura comunicatelor e zadarnică. Nu spun nimic, măcar că şi acest nimic are şi el semnificaţia lui. Ofensiva sovietică se menţine. Se pare că nemţii se retrag din Caucaz, dar ţin ferm în regiunea Millerovo. Eufemisme amuzante te lasă uneori să întrevezi situaţia. Stepa calmucă şi Caucazul sunt „zone de elasticitate". Sub o asemenea formulă se abandonează Gheorghievsk, Piatigorsk şi altele. Dar judecata generală asupra războiului rămîne, cred, neschimbată esenţial. Mai greu sau mai puţin greu, cu pierderi mai mari sau mai mici, armatele vor rămîne faţă în faţă, în aceeaşi încleştare, pînă în primăvară. Nici iama asta nu va aduce o „răsturnare de destin".

Străzile sunt iar pline de evrei care curăţă zăpada. Clasele VII şi VIII şi-au întrerupt cursul. De la 16 ani, toată lumea e chemată, cu excepţia posesorilor de carnete. Dar carnetul ăsta ne va apăra multă vreme? Abea îndrăznesc să cred.

Încă o dată uimire copilăroasă în faţa colosalei forţe a zăpezii. A nins 24 de ore, de sîmbătă noaptea pînă duminică noaptea, şi tot oraşul era troienit sub mii de tone de zăpadă.

Citesc Balzac din nou şi mult. N-am — şi îmi pare rău — destulă răbdare ca să iau note. Uneori mă irită stilul, anumit sentimentalism melodramatic, anumită grandilocvenţă — dar pînă la urmă vigoarea creaţiei biruie. Extraordinară galerie provincială de tipuri, cu o adîncime în gravură ca la un mai aprig, mai lucid Daumier. (Cîte lucruri n-aş avea de spus despre *Pierrette*, citită ieri şi azi!)

Luni, 18 ianuarie [1943]

Ascultat alaltăieri, la Institutul Francez, într-o reuniune intimă, *Pelléas et Mélisande*, înregistrare completă, pe 20 de discuri, de o claritate şi limpezime perfectă. Sunt 12 ani de cînd n-am mai ascultat *Pelléas* şi mi se pare că acum îl regăsesc cu mai mare plăcere. La operă, tot aparatul scenic îngreuia textul, acoperea muzica, sublinia tot ce e factice. Ce lucru ciudat, *Pelléas*! Un lung recitativ de patru ore, pe o muzică difuză, lipsită de melodie, ca o lumină sonoră, filtrată, surdă. Cred că mă voi duce mîine după-masă, cînd se dă o nouă audiţie.

Se pare că pe frontul rusesc ofensiva se menţine şi se accentuează în toate focarele ei. Comunicatul german din ultimele zile, continu-înd a semnala atacuri respinse şi mari pierderi ruseşti, arată totuşi în formule mai puţin vagi seriozitatea situaţiei. „Atacuri efectuate cu forţe superioare numericeşte." La Stalingrad „trupele noastre se află de mai multe săptămîni într-o luptă de apărare eroică." „Inamicul atacă din toate părţile." „Puternice atacuri inamice." „Lupte înverşunate." „Grele lupte de apărare." „Noi atacuri ale inamicului cu forţe masive." La toate acestea se adaugă azi o formulă nouă, ingenios eufemistică: , Defensivă mobilă." S-ar părea că de două-trei zile e o nouă ofensivă dinspre Voronej şi că zona de elasticitate a atins acum Millerov. Rostovul e vizat cam din toate direcţiile — dar e de crezut că va cădea?

Scris o scenă nouă în actul II din *Insula* (după un scenariu remaniat), dar nu-mi pot da seama dacă e bună sau rea. S-ar putea s-o suprim cu totul şi să simplific şi mai mult lucrurile. În principiu ideea unei beţii cu aspirină mi se părea foarte amuzantă, dar, scriind scena, totul devine* parcă fals, tras de păr. De îndată ce pierd tonul just, de îndată ce simt că nu sunt „în adevăr" — nu mai am nici un fel de talent.

** Anulat: „îmi face impresia".*

Marţi, 19 ianuarie [1943]

În Rusia, ca şi în Tripolitania (unde Montgomery a reluat de 2 zile ofensiva), „defensivă mobilă". Mobilitatea atinge Schlusselburg la nord şi Kamensk la sud, iar în Tripolitania se desfăşoară probabil dincolo de Misurata. Date geografice sigure n-am. Comunicatul german de aseară e interesant şi revelator ca stil şi ton, dar nu semnalează fapte propriu-zise: „în sudul frontului de răsărit, înverşunata bătălie de iarnă, care durează de două luni, continuă cu violenţă nemicşorată... Trupele germane din regiunea Stalingrad, care luptă în cele mai grele condiţii, ţin piept noilor atacuri puternice, printr-o perseverenţă dîrză şi printr-o voinţă de luptă încăpăţînată."

Miercuri, 20 ianuarie [1943]

Scriu scena VI din actul II, cu un personagiu ce nu intra în primele mele socoteli şi pe care l-am găsit abia alaltăseară. Pentru moment, mi se pare o scenă izbutită. Mai clar voi vedea mai tîrziu. Restul actului II cred că e simplu. L-aş putea termina repede, în 3—4 ceasuri de lucru, mai ales că voi utiliza în parte material din prima redactare.

„Insula Stalingrad e atacată din toate părţile", spune corespondentul berlinez al *Universului*, în numărul de azi.

Vineri, 22 ianuarie [1943]

Doi ani de la rebeliune. Aniversare care a trecut aproape neobservată.

Gheorghe Nenişor, întors după 3 ani, din Franţa. E surprinzător întinerit. Moştenirea Titulescu a făcut din el un om foarte bogat, lucru care n-aş putea spune exact din ce se

vede, dar se vede. Bogăţia schimbă, mi se pare, fizic pe oameni. E un fel de greutate, linişte, siguranţă fiziologică parcă.

S-ar putea să mai traduc încă o piesă pentru Birlic. La timp, fiindcă altfel nu ştiu ce aş face cu lipsa banilor.

Sîmbătă, 23 ianuarie [1943]

Din comunicatul german de aseară: „În sectorul sudic inamicul încearcă străpungeri pe tot frontul... (dar e aruncat) înapoi în multe locuri. În Caucazul oriental, trupele germane s-au retras metodic din faţa inamicului, în cadrul tacticei de luptă mobilă. Grupul german de forţe din Stalingrad, strîns încercuit de inamic... rezistenţă înverşunată... puternică presiune duşmană (cu) forţe mult superioare... pătrundere dinspre vest... *a poziţiilor noastre cu cîţiva kilometri... În marele cot al Donului şi în sectorul Donului, lupte grele şi schimbătoare..."

În Africa a căzut Tripoli.

** Anulat: „retragerea".*

Duminică, 24 ianuarie [1943]

Terminat în fine actul II din *Insula*. S-ar putea ca la transcriere să mai fac unele adăugiri ultimei scene, dar, în totul, actul mi se pare foarte bun. Nu are desigur rapiditatea de ritm a primului act (care e scris şi susţinut într-un allegro teribil), dar nici nu mai are încetineala din prima versiune. Aş trece imediat la actul III, dar trebuie să mă ocup cu traducerea pentru Birlic.

Joi, 28 ianuarie [1943]

Traducerea pentru B. mi-a luat tot timpul. N-am avut răgaz nici măcar pentru o notă aici. E o farsă stupidă, pe care o traduc mecanic, fără plăcere — *What a Dirty Thing*. Mă voi sili să termin totul pînă sîmbătă şi pe urmă, cu sentimentul de a mă spăla pe mîini şi de a mă apropia de un lucru în sfîrşit curat, voi reveni la *Insula*. Mă gîndesc cu oarecare melancolie — nu cu multă — că sunt în stare să fac piese nesfîrşit mai bune decît Jean de Letraz. Dar ce folos? Eu îl traduc pe el, nu el pe mine.

„Marea bătălie de iarnă de pe frontul de Răsărit continuă cu putere nemicşorată şi se întinde în spaţii noi." Aşa începe comunicatul german de aseară. Dar e o frază pe care o găsim aproape neschimbată în comunicate, de zece zile încoace. Tonul întregei prese (telegrame, comentarii, comunicate oficiale, articole) este fundamental schimbat. Brusc, ca printr-o întoarcere de manivelă, s-a trecut de la stilul optimist la stilul grav îngrijorat. Totul era înainte „tant mieux". Totul devine acum „tant pis". Explicaţia, îmi spun, nu poate sta în întregime în gravitatea situaţiei (afară doar dacă e vorba realmente de o catastrofa totală — şi nu cred că e cazul). Cred că mai degrabă avem de a face cu o revizuire de principiu a propagandei. Insuccesele militare antrenează de obicei* o criză politică — şi suntem poate în preajma ei. O asemenea criză nu poate fi trecută prin bagatelizarea problemelor, ci mai degrabă prin dramatizarea lor. E acum un exces patetic, după cum înainte era un exces de nonşalanţă. În orice caz, ce greu este, chiar pentru un esprit prevenu (cum mă cred), ce greu este să descifreze sensul lucrurilor în această teribilă babilonie.

** Anulat: „peste tot".*

[Februarie]

Luni, 1 februarie [1943]

Lupta de la Stalingrad s-a terminat. Generalul Paulus, făcut mareşal ieri, a încetat azi rezistenţa. Un capitol uimitor de război se încheie. Nimeni în septemvrie n-ar fi cutezat nu să prevadă, dar măcar să presupună, ca o slabă posibilitate, epilogul de azi.

De vreo două-trei zile, comunicatul german îşi reface ceva din vechiul ton optimist. Se semnalează rezistenţe, contraatacuri, iniţiative, succese, dar nu reiese că lupta** ar fi mai puţin intensă. Toate focarele ofensive continuă.

*** Anulat: „operaţiile".*

Sîmbătă seara, la Camil, am cunoscut un legionar (amantul Mariettei Anca). M-a amuzat să-l ascult vorbind despre război. Am aflat astfel că lucrurile, văzute din cealaltă parte, pot avea, încă şi azi, alt aspect. Nu faptele contează, ci ochiul cu care le priveşti (cel puţin pînă la irevocabil, cînd nu mai e loc de interpretări). După el, nimic nou nu s-a întîmplat. Ruşii vor fi nimiciţi în aprilie („i-a spus Führerul lui Antonescu") sau în iulie, sau, în cazul cel mai rău, la toamnă. Nemţii sunt mai tari ca oricînd. Rezervele lor, neatinse. Armele noi pe care le pregătesc, formidabile. Stalingradul va fi reluat foarte repede, poate chiar în cîteva zile...

E în mine ceva de mic burghez, de mic funcţionar, obişnuit să trăiască dintr-o leafa amantă şi speriindu-se de bani, copilăreşte, cu un fel de spaimă ridicolă. L-am văzut pe Gheorghe Nenişor, în camera lui de la „Athénée". Un pachet de ţigări marilane* îl costă 760 de lei. O sticlă de whisky a plătit-o 6.000. Mi se părea că-mi vorbeşte de pe altă planetă. Va trebui să scriu mult, cîndva, în romanul meu, despre sărăcie şi despre bani.

** Denumire populară a ţigărilor americane „Maryland".*

Citit azi actul II din *Insula* (după o săptămînă de pauză), verificînd primele impresii. Cred că e într-adevăr bun. Dar acum trebuie să lucrez mai departe.

Cu cei 30.000 luaţi de la Birlic aş putea fi liniştit 3 săptămîni, poate chiar patru. Dar dacă se adevereşte că trebuie să plătesc taxele militare (care pentru Benu şi mine sunt de aproape 40.000), ce mă fac?

Joi, 4 februarie [1943]

În Germania, trei zile de doliu şi reculegere pentru diviziile pierdute la Stalingrad. Toată presa are un ton grav, majestuos, de imn funebru. Un fel de grandoare tragică (prevăzută probabil prin normativ) acoperă întrebările sau îndoielile de ordin politic sau militar.

Vineri, 5 februarie [1943]

Titlu posibil de eseu: „Despre realitatea fizică a minciunii". De arătat cum minciuna, oricît de arbitrară, creşte, se ramifică, se organizează, devine sistem, capătă contur, puncte de sprijin şi cum, de la un anumit grad mai departe, se substituie faptelor, se transformă ea însăşi în fapt şi începe a exercita o presiune de neînlăturat, nu numai asupra lumii celeilalte, dar asupra autorului minciunii însuşi.

Sîmbătă, 6 februarie [1943]

Începînd de miercuri, spectacolele vor începe la 7 seara şi se vor termina cel mult la 10. Magazinele închise la 5, teatrele la 10, tramvaiele retrase la 11 — vom avea probabil în curînd un „couvre-feu" general în cadrul unor drastice măsuri de apărare pasivă. Toată lumea e obsedată de ideea marilor bombardamente. Atacurile asupra Turinului Milanului şi Genovei apropie de noi spectrul războiului aerian. Conferinţa de la

Casablanca (4), tratativele de la Adane (5), evenimentele de pe frontul rus, apropierea primăverii, totul la un loc creează sentimentul că Bucureştii devine obiectiv* vulnerabil într-o zonă mai largă de operaţii. Drept urmare, o anumită stare de nervozitate, un mic început de panică. Se vorbeşte despre evacuarea oraşului pe scară foarte întinsă şi, în acest caz, de izolarea evreilor în ghetouri. După o perioadă de acalmie antisemită, din nou îngrijorare, teamă, nesiguranţă.

---

(4) Conferinţa anglo-americană asupra operaţiunilor militare proiectate în Africa şi Italia pentru anul 1943 (14-24 ian.).

(5) La 30-31 ian. 1943 au avut loc, fără succes, în oraşul turc Adane, tratative turco-britanice privind angajarea militară a Turciei contra Germaniei.

** Anulat: „de război".*

Marţi, 9 februarie [1943]

Războiul pe frontul rus continuă cu intensitate mereu sporită şi se deplasează spre noi sectoare. Indicaţiile geografice ale comunicatului german sunt rare şi vagi, dar oricum ele indică deplasarea: Oskol, Şahtî, gurile Donului, Jeisk. Ce se întîmplă exact, nu putem şti — şi, pe de o parte, din lipsă de ştiri, şi, pe de altă parte, din cauza mobilităţii continue a frontului. În Caucaz, retragerea continuă pe două fronturi izolate, unul spre Rostov, altul spre Taman, ultimele două capete de pod. Rostovul e atacat cam din toate părţile. De altfel, în Caucaz partida pare jucată. Situaţia e poate mai acută la nord, în regiunile Harkov, Kursk, unde ofensiva sovietică atinge puncte ce făceau parte din frontul stabilizat în toamna 1941. Ritmul evenimentelor se precipită oare? Ne aflăm cumva pe planul înclinat al sfîrşitului? Mai e, dimpotrivă, loc pentru opriri, pentru redresări, pentru întoarceri? Talgerul balanţei a căzut definitiv, sau vom mai avea oscilaţii, într-un joc nesfîrşit de balanţă? Nu ştiu — dar întrebările devin posibile.

Sîmbătă, 13 februarie [1943]

„Ursa Mare" este titlul posibil al ultimului meu scenariu — dacă cumva renunţ la farsă şi optez pentru comedie delicată. „Ursa Mare", fiindcă profesorul de provincie este profesor de matematici, pasionat de astronomie. Are la el acasă o lunetă. Cartea pe care o aşteaptă în gară este un tratat de James Jeans. Femeii în rochie de seară, care va petrece noaptea în casa lui, îi va vorbi fascinant despre cer şi stele. Iar actul III, cu intervenţia amantului cinic, va fi căderea din cer pe pămînt. Schema piesei este astfel rotund încheiată. Dar nu pot încă şti dacă voi dispune în plină libertate de scenariul meu. Va trebui mai întîi, la întoarcerea lui Şeptilici, să mă pot desface din învoiala noastră de colaborare.

Între timp, scriu actul III din *Insula*. Merge mult prea încet. Lucrez prea puţin şi prea destrămat. Cred că dacă aş avea, ca pe vremuri, o lună de singurătate şi calm, undeva la munte, aş lucra acum cu poftă şi spor. Pentru toate proiectele mele de teatru mi-ar trebui cîteva luni de muncă asiduă, ordonată, după care m-aş putea apuca de lucruri mai serioase.

14.000 de lei taxa de zăpadă pentru mine şi Benu. Pînă la 23 febr. am de plătit alţi 40.000 taxe militare. Iar în martie, teribila problemă a chiriei. De unde? Cu ce? Cum? Nici nu îndrăznesc să mă gîndesc.

Luni, 15 februarie [1943]

Ruşii reocupă Rostov şi Voroşilovgrad, după Krasnodar, Şahtî şi Novocerkask, căzute o zi-două înainte. Frontul din Caucaz este lichidat. Bătălia progresează mereu spre vest, de-a lungul Mării de Azov, spre Taganrog, iar mai sus, spre Harkov. Întreg spaţiul cucerit în ofensiva germană de vară este recuperat. Zona de operaţii se lărgeşte spre puncte ce

păreau de mult „out of question". E greu de aici încolo să mai judeci situaţia, să faci pronosticuri. Ritmul evenimentelor e prea rapid. El lasă în urmă jocul nostru intelectual.

Marţi, 16 februarie [1943]

Scurtă vizită la Longhin. Buimăcit de evenimente, neurastenizat, intrat în panică. I se pare că nici o oprire nu mai e posibilă, nici măcar pe Nipru. Crede că situaţia evreilor e gravă. I s-a spus — din cea mai bună sursă! — că nemţii cer să se organizeze un pogrom şi că, în orice caz, deocamdată, va veni o nouă serie de măsuri antisemite.

— Fii prudent (mi-a spus). În caz de primejdie, vino să te ascunzi la mine. M-a pus pe gînduri. E adevărat că e panicard şi azi mai ales a fost într-un nemaipomenit hal de nervi, dar îmi aduc aminte că şi în august 1939, la Stîna de Vale, şi în iunie 1940, la Bucureşti, a fost destul de bine informat.

Joi, 18 februarie [1943]

Actul III (din *Insula*) merge mai greu decît mă aşteptam. Primele trei scene le-am scris uşor şi relativ repede, dar acum sunt oprit pe loc de cîteva zile. Dificultatea reiese dintr-o schimbare de scenariu. Proiectul meu de săptămîna trecută prevedea două tablouri pentru acest act, dar acum am renunţat. Vreau să strîng totul într-un singur tablou, pentru ca astfel piesa să nu piardă nimic din ritmul ei vivace. Prin această ajustare, actul pierde şi ceva din vechiul material proiectat (înlocuit cu incidente noi), dar pierde mai ales schema iniţială, aşa încît acum mă aflu într-o „pană de scenariu". Cunosc personajele, cunosc momentele şi faptele, dar nu ştiu cum se înlănţuie scenic. E mult mai lesne de scris în tablouri, dar e o facilitate de care nu vreau să mă folosesc aici.

De la Berlin se dezminte căderea Harkovului, pe care ruşii, se pare, au anunţat-o încă de marţi. Comunicatul german de aseară semnala însă lupte în interiorul şi împrejurul oraşului.

Convorbire cu Ovidiu Lupaş (replică parcă celei cu Longhin). Nemţii sunt colosal de tari. Înaintarea rusă e lipsită de consecinţe. Hitler s-a înşelat, e drept, asupra efectivelor sovietice (a crezut, în noiemvrie, că are în faţă 25 de divizii — şi de fapt erau 520), dar această eroare este remediabilă. Dezgheţul va împotmoli ofensiva rusă, care de altfel şi de la sine trebuie să se oprească. Între timp nemţii vor face o imensă concentrare de forţe, cu care, dacă nu în 1943, sigur în 1944, vor lichida definitiv Rusia. Între timp însă, vor opera în Occident. Evenimentele din Tunisia sunt mult mai importante decît cele din Rusia. Rommel va zdrobi pe anglo-americani — mai ales după ce armatele germane vor ocupa Spania, Portugalia şi Gibraltarul, ceea ce se va întîmpla uşor, şi aproape fără rezistenţă, la vară. Războiul submarin va paraliza complet orice acţiune aliată.

Maria Magda, ieri, la Camil: „Părerea mea este că războiul o să se termine cu o pace compromisă." Ar fi putut fi un cuvînt de spirit, dacă fata n-ar fi o delicioasă gîsculiţă.

Vineri, 19 februarie [1943]

Căderea Harkovului e anunţată în comunicatul german de aseară. Telegramele şi comentariile din ultimele zile sunt mai mult optimiste. „Succese defensive", „mari pierderi sovietice", „apropierea dezgheţului" sunt temele generale. Dar, în toată această bună dispoziţie, discursul lui Goebbels, de aseară, sună neaşteptat de dramatic. Stalingradul devine o lovitură fatidică, ofensiva rusă o nenorocire, iar întreaga situaţie constituie o criză. Evreii sunt încă o dată ameninţaţi cu exterminarea radicală.

Luni, 22 februarie [1943]

Am schiţat ieri un scenariu pentru actul III din *Insula*, dar abea după ce am precizat

lucrurile mi-am dat seama că tot primul proiect e Preferabil. Dacă actul III e scris în două tablouri, e adevărat că risc o încetinire* de ritm, dar în schimb povestea are mai mult spaţiu, mai multă perspectivă, mai multă bogăţie. Trecerea spre actul IV va fi astfel mai firească. E ciudat, dar scriind actul III într-un singur tablou — deşi restrîng materialul şi precipit ritmul — mă angajez de fapt într-o digresiune. Linia piesei este mai unitar păstrată în soluţia cu două tablouri. Îmi pare rău că lucrul trenează atîta.

** Anulat: „pierdere".*

Citit cu încîntare *Pride and Prejudice* de Jane Austen. Aceeaşi luminoasă ironie din *Emma*, aceeaşi poezie uşoară, mai sensibilă încă, pentru că întreaga poveste e mai rotundă, mai bine construită.

Comunicatele germane din ultimele două zile indică, o dată cu ivirea dezgheţului, încetinirea ofensivei sovietice.

Miercuri, 24 februarie [1943]

Vis de azi-noapte. Sunt la o întrunire politică, într-o sală nu prea mare, dar ticsită de lume. Vorbeşte Goebbels, şi încă cineva, un tip brun, înalt — parcă Dietrich. Cineva (mi se pare un elev al meu din clasa V, Coşoiu) strigă: „Hechter! Hechter!" Eu fac semne disperate să tacă. Goebbels vine spre mine, dar pe urmă e din nou la tribună — şi din nou vorbeşte. Propune parcă să se constituie un comitet de acţiune. Din odaia alăturată vine Perpessicius, care spune: „Dacă vreţi, eu semnez, dar nu voi lucra." Goebbels se adresează asistenţei din primul rînd şi solicită** pe fiecare pe rînd: „Şi d-ta eşti arian, şi d-ta, şi d-ta..." în faţa lui Camil Petrescu se opreşte, ezită, zîmbeşte încurcat: „De d-ta nu sunt sigur. Parcă n-ai fi." Camil e mortificat. Asta e tot ce îmi amintesc. De fapt, era mai complicat şi mai bogat în incidente — şi nici nu avea chiar coherenţa povestirii mele, dar în linii generale cred ca ce am scris mai sus e destul de exact.

*** Anulat: „cere fiecăruia să".*

Am abandonat deocamdată *Insula*. Nu mergea şi pace bună. Voi încerca să revin după 8-10 zile, după ce voi fi luat oarecare distanţă. O piesă e totdeauna ameţitor de simplă la punctul de plecare. Dificultăţile şi rezistenţele vin mai tîrziu. Ca să le învingi, trebuie să faci o muncă încăpăţînată, aproape fizică, care n-are nimic comun cu inspiraţia. Ce e mai grav e că, în ce priveşte *Insula*, deşi îmi dau seama de calităţile ei scenice, nu mă mai interesează direct, personal. Cu mai mare plăcere mă gîndesc la „Ursa Mare", măcar că şi cu ea voi încerca desigur, după o primă perioadă de încîntare, aceleaşi dezamăgiri.

Presa, comunicatele, telegramele continuă să indice o încetinire progresivă a ofensivei ruseşti. Tonul optimist se consolidează sistematic, în aşteptarea dezgheţului.

Sîmbătă, 27 februarie [1943]

Rezistenţa germană în bazinul Doneţului se accentuează. Au reluat se pare Kramatorsk de cîteva zile şi continuă să contraatace, păstrînd ferm Stalino. Înaintarea sovietică e de asemeni oprită la Marea de Azov, unde Taganrogul e mereu la nemţi. Ofensiva rusă se menţine însă acută spre centru şi nord, în regiunile Kursk-Orel, Ilmen şi Ladoga. Situaţie confuză în Tunis. Armata 8-a înaintează dinspre Tripolitania, dar Armata întîia pierde teren spre graniţa Algeriei.

Un plic de la Aristide îmi dă puţină linişte în ce priveşte banii. Voi încerca nici să nu-l deschid pînă la chirie şi mă voi zbate să găsesc din altă parte, pînă atunci, pentru coşniţă

şi — ce e mai grav — taxe militare.

[Martie]

Luni 1 martie [1943]

Comunicatul german de aseară anunţă reluarea a două oraşe, din mîna ruşilor, în bazinul Doneţului: Kramatorsk şi Lozovaia. Rezistenţa germană în sectorul ăsta devine, se pare, din ce în ce mai activă. În restul frontului ofensiva rusă continuă, fără progrese notabile, dar de asemeni fără scădere de intensitate.

Martie! Se simte primăvara venind — şi cu ea atîtea întrebări nedezlegate, atîtea nelinişti.

Joi, 4 martie [1943]

În sud, după Kramatorsk şi Lozovaia, nemţii reocupă Slaviansk, continuînd astfel contraatacul din bazinul Doneţului. În schimb, la nord, evacuează Damiansk şi — surpriză — Rjev. Ofensiva rusă se menţine violentă la Orel.

Vagă nelinişte. Temeri, presimţiri, îndoieli. Ziarele de aseară publicau o nouă lege antisemită, cu măsuri de internare şi deportare. Supărător mai ales ca simptom.

Cîrpesc pentru Sică un act al treilea al unei piese vieneze, pe care nici măcar nu ştie dacă are s-o joace. Voi reuşi? Voi scoate ceva bani?

Marţi, 9 martie [1943]

Nemţii atacă şi cîştigă teren în bazinul Doneţului, pînă la sud şi vest de Harkov, dar se apără şi cedează teren de la Orel spre nord. Nume de localităţi mici se înscriu la activul şi pasivul celor două fronturi. Impresia e totuşi că bătălia, în ansamblul ei, a pierdut mult din intensitate. Punctul dramatic maxim a fost căderea Harkovului. De atunci războiul pare a reintra într-una din fazele lui de tranziţie, de aşteptare.

Dacă obţin bune condiţii materiale (adică 10% drepturi de autor), s-ar putea să traduc *Pride and Prejudice*. În principiu, nu pare o afacere imposibilă. În 3 zile am scris în întregime un act 3 nou pentru piesa lui Sică, cu destulă abilitate, mi se pare. De ce nu pot lucra la fel de uşor pentru mine? Fiindcă — bănuiesc — mă lovesc de scrupule excesive. Conştiinţa răspunderii mă paralizează. Dar cînd pot închide ochii „îi dau drumul" şi nici măcar nu iese prost.

Vineri, 12 martie [1943]

Nemţii recuceresc Harkovul. Comunicatul de astă-seară anunţă că trupele au reintrat în oraş şi dau lupte de stradă. Dimpotrivă, în regiunea de centru, mişcările de „desprindere" continuă. Viazma a fost evacuată astă-noapte.

Luni, 15 martie [1943]

Luptele de stradă la Harkov au încetat. Comunicatul german de aseară anunţă reocuparea completă a oraşului. Pe celelalte sectoare ale frontului semnalează doar operaţii de „amploare redusă". Ofensiva sovietică de iarnă s-a terminat? Nu ştiu, dar ceva e de învăţat din ultima întoarcere a situaţiei: că nimic în războiul ăsta nu e definitiv; că oricît de puternic este un fapt, el se pierde mai curînd sau mai tîrziu în mişcarea generală a războiului; că o situaţie nu se schimbă niciodată instantaneu. Războiul e o acumulare lentă de fapte, unele mai mărunte, altele mai senzaţionale, care toate se topesc în complexul întregii drame. Uneori, cînd „se dă o lovitură", avem o clipă de

uimire şi atunci, năuciţi sau entuziaşti, avem impresia că totul se poate sfîrşi brusc, ca prin miracol, într-un mare triumf sau într-un mare dezastru. Dar pe urmă totul se atenuează, descreşte, devine indiferent — şi reintrăm în vechea, înceată succesiune a zilelor. Pînă la viitoarea „lovitură", care din nou ne va lăsa pentru o secundă fără respiraţie.

Şi — între timp — viaţa noastră care trece.

Sîmbătă, 20 martie [1943]

În sudul frontului din Rusia, iniţiativa pare a fi trecut complet de partea germană. Comunicatul de aseară anunţă reocuparea Belgorodului. Înaintarea germană continuă pe Doneţ, ba chiar se lărgeşte spre regiunea Kursk. Atitudinea oficială e mai mult rezervată, dar schimbarea de situaţie e netă.

Citit încă un roman de Jane Austen, *Persuasion*, cu aceeaşi plăcere, deşi mai palid decît primele două.

Foarte multă vreme pierdută cu actul lui Sică, pe care îl cîrpesc, îl cîrpesc — şi nu-l mai termin. Cu Dickinson *(6)* am început azi să traducem în englezeşte *Jocul de-a vacanţa*.

(6) Funcţionară la Consiliul Britanic.

Luni, 22 martie [1943]

Ieri, dejun la Mogoşoaia, cu Rosetti, Camil, un prinţ italian, un călugăr francez şi un diplomat elveţian. Martha Bibescu mai simplă, mai puţin somptuoasă decît altădată. Extraordinara ei artă de a duce o conversaţie, de a încerca un subiect, două, trei, pînă-l găseşte pe cel just, de a varia atitudinile, de a grupa oamenii! E, în sensul ăsta, o mare actriţă. Personal, am fost şters, tăcut. Franţuzeasca mea are uneori faze proaste. Eram într-o asemenea fază şi nu aveam încredere să încep o frază căreia să nu-i văd, de la punctul de plecare, sfîrşitul. Bietul Camil făcea o penibilă figură de scriitor balcanic, vorbind într-o franţuzească groaznică, despre operele lui. Aş fi vrut să-i vin în ajutor, dar surzenia, într-un cerc de oameni complet necunoscuţi, rupea toate punţile. La urma urmelor, tot ce a fost mai frumos a fost tot plimbarea cu maşina la ducere şi la întoarcere. Era o zi luminoasă de primăvară şi cîmpul era viu colorat, cu nenumărate nuanţe de albastru, violet şi mov.

Citit „Cartea Esterei" din Biblia englezească, iar azi *Esther* a lui Racine. (E şi ăsta un fel de a serba Purimul!) Trec secole şi milenii — şi povestea noastră e mereu aceeaşi. Ce fantastic mister.

Miercuri, 24 martie [1943]

În Tunisia, ofensiva anglo-americană a început duminică şi e în plină desfăşurare. Pînă acum — cel puţin din presa* Axei — nu se poate şti nimic despre mersul lucrurilor. În Rusia, contraatacul** german din sud pare a se fi oprit. Comunicatul german de alaltăieri anunţa stabilizarea frontului. Lupta continuă însă la Kursk, unde nemţii tind să reocupe oraşul. Cît despre Orel, comunicatul de aseară consideră ofensiva rusă complet anihilată.

** Anulat: „ziarele".*
*** Anulat: „atac".*

Vizita la Mogoşoaia m-a repus într-o întreagă atmosferă a unui episod din viitorul

meu roman. Proiectul a redevenit deodată viu. M-am uitat prin fişe şi le-am revăzut cu mult interes. E o carte pe care mă simt obligat să o scriu.

Sîmbătă, 27 martie [1943]

În Tunisia, după oarecari succese în primele zile, englezii au fost respinşi net, printr-un contraatac al lui Rommel. Totuşi ofensiva continuă, deocamdată prin foc intens de artilerie şi avioane. În Rusia, comunicatul nu mai semnalează nimic nou de-a lungul întregului front. Dezgheţul e general. Va antrena oare un fel de armistiţiu pînă la uscarea terenului? Se vor mai petrece, dimpotrivă, fapte noi pînă în mai? În orice caz, războiul nu mai e în fază dramatică.

Recitit astă-seară *Insula*. Lectură instructivă. Actul II nici în noua versiune nu merge. N-am aruncat destul lest. Dar mi se pare că acum văd clar. Trebuie să operez tăieturi masive. Cam vreo 12 pagini cad afară. Sunt paginile de reverie, de lirism. Acum o lună, cînd eram prea legat de text, nu m-aş fi îndurat să le suprim, dar acum o fac fără părere de rău. Mişcarea piesei devine astfel mai vie, mai articulată, mai simplă, mai concisă. Poate mă înşel, dar am impresia că de astă-dată je suis dans le vrai. De asemeni, văd mai limpede actul III. Îl voi scrie în două tablouri, aşa cum îl proiectasem de la început. Aş vrea să scriu repede, nu numai ca să termin *Insula*, dar mai ales pentru a începe „Ursa Mare", care mă tentează mult şi s-a precizat în ultimul timp.

Luni, 29 martie [1943]

Un cuvînt al lui Chesterton despre Th. Hardy: „I will not pretend to sympathise with his philosophy as a truth, but i think it is quite possible to sympathise with it as an error; or, in other words, to understand how the error arose." Moto posibil pentru portretul unui prieten din cîmpul advers. Dar mai e o asemenea prietenie posibilă?

Marţi, 30 martie [1943]

În Tunisia, Rommel recurge din nou la războiul de mişcare. Englezii depăşesc linia Mareth şi ocupă Gabés. N-am o hartă pe care să urmăresc situaţia şi n-am nici informaţii. Nu-mi pot da seama de posibilităţi şi perspective, dar dacă anglo-americanii sunt decişi să lupte serios, te întrebi ce soluţie îi rămîne lui Rommel. Rezistenţă? Contraatac? Îmbarcare?

[Aprilie]

Sîmbătă, 3 aprilie [1943]

Nimic nou pe fronturi. Comunicatele nu spun nimic. În Tunisia, oprire — în Rusia, dezgheţ. Şi, cu asta, suntem în aprilie.

Vizită aseară la Ortansa Gulian. Nici o veste despre Emil. E prizonier? E mort? Bieţii oameni consultă cărturăresc, ghicitoare în cafea, fac slujbe... Am stat pînă ce Anca (fetiţa lui Emil) şi-a făcut rugăciunea de seară pentru „tăticul". Era sfîşietor.

Sîmbătă, 10 aprilie [1943]

Groaznic de obosit. Aproape bolnav de oboseală. Mă tem că insomnia mea de anul trecut revine. Sunt nopţi în care nu dorm decît 2-3 ore. În plus, muncesc prea mult la şcoală: 23 de ore de curs (uneori opt pe zi) e prea mult pentru rezistenţa mea fizică. Mă întorc acasă ameţit, fără glas, incapabil să leg două gînduri unul de altul. Aştept vacanţa de Paşti ca pe o convalescenţă. Aş fi vrut să plec la Corcova, dar Antoine, căruia i-am scris, nu s-a arătat deloc grăbit să mă primească.

Camil joacă *Mioara* la „Studio". N-am avut încotro şi a trebuit să mă duc la o repetiţie, ba chiar şi la premieră, aseară. Oameni care se agită, se lucrează, se înjură, se laudă. Indiferenţa mea e totală. Într-un fel, ar trebui poate să mă sperie. Sunt aşa de bătrîn, aşa de letargic, aşa de scîrbit, încît jocul ăsta, la care cîndva luam şi eu parte, nu mai are absolut nici un sens pentru mine?

Printr-o întîmplare neaşteptată, am putut reciti jurnalul meu din ianuarie-iunie 1941, pe care un moment l-am crezut pierdut. Surpriza e că l-am găsit uimitor de neinteresant. Prea sec (deşi faptele consemnate au fost destul de dramatice), prea rece, prea impersonal.

În Tunisia, ofensiva anglo-americană e reluată de cîteva zile, lărgindu-se pe toate sectoarele. La sud, Rommel se retrage. În centru de asemeni cedează teren. Rezistenţa pare mai fermă în nord. Comunicatul german de aseară şi de azi spune că inamicul e de mai multe ori superior numericeşte. Se pare că de aici încolo nu mai e decît o chestiune de timp. Trei săptămîni? O lună? Două luni? În Rusia, nimic nou.

Miercuri, 14 aprilie [1943]

În Tunisia, retragerea lui Rommel s-a precipitat în ultimele zile. Kairouan, Sfax şi Susa au căzut pe rînd. Rezistenţa se organizează doar la nord, într-un fel de semicerc ce închide Tunisul şi Bizerta. Campania intră într-o nouă fază. De aici încolo nu mai e loc de retrageri strategice. Formula a servit pînă acum, dar e epuizată. De aici încolo alternativa e simplă: rezistenţă sau cedare. Nu putem şti cum se vor desfăşura evenimentele imediate. Ar trebui, pentru asta, să cunoaştem forţele 11 angajate.

La Paris, generalul Mordacq, bătrîn de 74 de ani, se aruncă în Sena. Asupra cadavrului nu s-a găsit nici o hîrtie de identitate. Telegrama nu spune mai mult — dar ce tragedie te lasă să bănuieşti.

Joi, 15 aprilie [1943]

Deosebit de energic comunicatul, publicat azi-dimineaţă, asupra vizitei Mareşalului Antonescu la Führer. „Luptă comună contra bolşevismului şi plutocraţiilor anglo-americane... Mobilizarea tuturor forţelor... Poporul român va duce acest război pînă la victoria finală... Această contribuţie istorică va fi baza şi chezăşia pentru viitorul Naţiunii Române." Se pregăteşte ceva? Ce? Război în Balcani? Atac asupra Turciei sau dinspre Turcia? E un fel de tăcere premergătoare unor noi evenimente. Războiul (cu excepţia frontului tunisian) este într-unul din acele momente de oprire din care poate reizbucni din nou, cu bruscă violenţă, în cine ştie ce direcţie neaşteptată.

Joi, 22 aprilie [1943]

Plec la Corcova astă-seară. Nu ştiu cum va reuşi acest „sejour" oarecum improvizat, dar cîteva zile de vacanţă grozav mi-ar prinde de bine. Sunt în proastă stare fizică, obosit, nenorocit — şi pun mari nădejdi în această săptămînă de odihnă.

[Mai]

Duminică, 2 mai [1943]

Întors azi-noapte de la Corcova, unde am petrecut nouă zile de vacanţă fericită. Sunt ars de soare, odihnit, liniştit. Ştiu că voi pierde repede „forma" asta sportivă — viaţa mea de Bucureşti şi război mă macină, mă sleieşte —, dar oricum Corcova a fost iar un fel de verificare. Nu sunt poate un om cu sănătatea zdruncinată adînc, de vreme ce cîteva zile petrecute în aer liber sunt de ajuns pentru ca să mă refac. Un om bolnav n-ar răspunde

cu atîta uşurinţă la prima chemare a vieţii. Reflexele îmi sunt încă sănătoase. Numeroase lucruri gîndite la Corcova despre tot felul de probleme personale sau nu (literatură, război...), dar nu le voi însemna aici. Mi-ar trebui pentru asta cîteva ceasuri de singurătate — şi e ceea ce îmi lipseşte aşa de mult la Bucureşti. (Mereu mă gîndesc la garsoniera mea pierdută, unde puteam fi singur cînd aveam nevoie.) M-am distrat la Corcova să ţin un jurnal englez: 13 pagini, scrise zi de zi, mai mult pentru amuzamentul de a scrie englezeşte decît pentru a ţine propriu-zis un jurnal.

Orice călătorie este pentru mine un stimulent. în trăsură, între Corcova şi Strehaia am văzut o sumă de lucruri noi pentru romanul pleu viitor. Mai ales capitolul „Principesa Stana" s-a îmbogăţit cu noi incidente. Voi face însemnările respective în dosarul romanului.

Antoine m-a silit să-i povestesc unul din scenariile mele de teatru — şi atunci i-am schiţat în scurte cuvinte „Ursa Mare". Povestind, m-am ambalat. Din nou mi s-a părut că e un scenariu norocos, cu mari resurse de succes. Mai ambalat decît mine era el. „Ecrivez tout de suite. Il le faut. Tout de suite. Pas un moment à perdre." Mă întorc cu gîndul de a lucra cît mai mult în teatru. Să termin *Insula*. Să încep „Ursa Mare". Să dramatizez Comăneştenii. Din atîtea proiecte, poate că voi reuşi să-mi joc o piesă la toamnă şi să cîştig cîteva sute de mii de lei, pentru chirie, pentru coşniţă. Şi pe urmă aş vrea ca la finele războiului sa am în valiza mea două-trei piese, susceptibile de a fi primite la New York sau la Londra. Nu spun că voi reuşi. Dar jocul trebuie încercat, mai ales că alte multe jocuri nici nu cunosc, nici nu-mi sunt accesibile.

Ceea ce mai ales a însemnat Corcova au fost 9 zile trăite în afară de război. E ca şi cum aş fi dormit 9 zile de-a rîndul. Mă trezesc — şi găsesc lucrurile aşa cum le-am lăsat: nimic nou pe nici un front.

Vineri, 7 mai [1943]

Revin foarte repede la viaţa mea obişnuită, care mă oboseşte şi mă macină zi de zi. „Forma de vacanţă" am şi pierdut-o. Luni şi marţi nu era om să nu se mire întîlnindu-mă. Eram „de nerecunoscut". Acum sunt, vai! din ce în ce mai uşor recunoscibil. Îmi spun că viaţa pe care o duc trebuie să fie profund greşită, de vreme ce în cinci zile mă aduce în halul ăsta: cearcăne la ochi, palid, migrene dese, insomnii. Sănătatea mea e o maşină prea instabilă pentru un asemenea trai.

În Tunisia, după trei săptămîni de lupte fără rezultat, poziţiile germane la nord şi centru sunt străpunse de americani. Mateur a fost abandonat acum vreo două zile. Atacul se apropie de Bizerta şi Tunis, care sunt în perspectivă de a fi izolate.

În Cuban, „atacuri ruseşti reînviate". Comunicatul german revine la formula: „lupte grele defensive". Totuşi, ceea ce se întîmplă în Tunisia şi Cuban nu anulează impresia generală de amorţeală, de expectativă, de pauză. Poate niciodată războiul n-a fost într-o fază mai cenuşie decît în ultimele 5-6 săptămîni. E ca şi cum războiul ar fi să dureze la nesfîrşit.

Iar între timp, un articol al lui Goebbels redeschide o ofensivă antisemită, ce părea ieşită oarecum din actualitate.

Sîmbătă, 8 mai [1943]

Tunis şi Bizerta au căzut. Se împlinesc azi exact 6 luni de la debarcarea anglo-americană în Africa. Campania a fost neaşteptat de lungă, dar deznodămîntul e neaşteptat de scurt. Ieri încă, după comunicatul german destul de grav, care anunţa o străpungere adîncă în sistemul defensiv, ieri încă am fi crezut că Tunisul şi mai ales

Bizerta vor fi în stare să reziste încă vreme de cîteva săptămîni.
În nici un caz, nu era de crezut — după o atît de lungă rezistenţă — o prăbuşire instantanee.

Camil Petrescu trăieşte în cazul *Mioara* ca într-o boală. Nu vorbeşte decît despre asta, nu-l interesează nimic altceva, nu ştie nimic altceva. Citeşte ultima notiţă pentru sau contra, organizează publicitatea, tratează cu adversarii. Cînd m-am întors de la Corcova şi l-am găsit în camera lui, îngropat în teancuri de ziare şi reviste, am avut sincera impresie că vizitez un om nebun.
M-a amuzat astă-seară, cînd, după ce l-am lăsat să vorbească o oră întreagă despre *Mioara* şi iar *Mioara*, întrebîndu-l ce e cu războiul, am băgat de seamă că nici măcar nu aflase ce s-a întîmplat. Ştirile nu mai ajung pînă la el.
— A căzut Bizerta şi Tunis!
— Ce spui, domnule!
S-a apucat cu mîinile de cap, cu un gest nestăpînit de groază, s-a ridicat în picioare, a făcut cîţiva paşi şi pe urmă s-a oprit:
— Ce ne facem?
Bietul Camil! Simte un fel de spaimă confuză. Nu ştie exact de ce anume să-i fie frică, dar îi este. Dacă ar putea opri lucrurile în loc, aşa încît să se eternizeze un război în care el, C. P., are un apartament, o slujbă, oarecari bani şi oarecare securitate personală, ar face-o bucuros.

Mă tem de o eventuală campanie antisemită. Mă întreb dacă articolul lui Goebbels n-a fost un semnal.
Mi se spune că ni se cere, evreilor din ţară, o contribuţie de 4 miliarde. E realizabilă? Cum? Şi dacă nu, ce s-ar putea întîmpla?

Dejun la Mogoşoaia cu Antoine, Elisabeth, soţii Basdevant (reîntîlniţi după cam 3 ani). Imposibil să stabilesc o legătură cu Martha Bibescu. Nu o doresc la urma urmelor, dar, de vreme ce stau de vorbă cu ea, aş vrea să pot lega cît de cît un început de comunicaţie. Sun1 în asemenea împrejurări deplorabil de stîngaci şi neinteresant.

Luni, 10 mai [1943]

Acum trei ani! Nu voi uita niciodată.

În Tunisia, lichidare precipitată. Căderea Bizertei şi a Tunisului a (jat peste cap întreg frontul. Nici acum nu-mi dau seama cum s-a petrecut.

Tradus în două zile, ieri şi azi, dictînd unei dactilografe, *Quatuor* de A[ntoine] B[ibescu]. Are mult spirit, dar e neserios şi nefinisat.

Joi, 13 mai [1943]

Campania din Africa s-a terminat. Ultimele rezistenţe germano-italiene în Tunisia au încetat ieri. Capitularea. Un capitol de război care se închide, după atîtea momente dramatice. În trei ani, de cîteva ori victoria sau prăbuşirea a fost la un pas cînd de unii, cînd de alţii.
Ce se va întîmpla mai departe? — e singura întrebare ce ne preocupă. Vor încerca aliaţii să debarce? Nu e prea greu? Nu e prea riscat? Sunt îndeajuns de pregătiţi? Dar dacă nu debarcă acum, la anul nu va fi prea tîrziu? Un an de armistiţiu relativ nu-i va da Germaniei răgazul să iasă din criza în care se află acum? Suntem abia la jumătatea lui mai: avem înaintea noastră 4—5 luni în care totul e posibil.

Cunoscut aseară la masă la Bibeşti pe corespondentul Agenţiei Havas, Ypert. Francez de dreapta, antigaullist (fără să spuie) şi mai ales antisemit.

— Prince, aimez-vous les juifs? l-a întrebat pe Antoine.

— Pas de gaffe! l-a întrerupt A. Notre ami est juif.

Scurt moment de stupoare. În ce mă priveşte, aş fi preferat ca tipul să fie lăsat să vorbească.

250 de tineri evrei, din ceea ce se chema „detaşamentele volante", au fost luaţi ieri de la lucru, încolonaţi şi trimeşi în cîteva ore în Transnistria, la muncă.

Marţi, 18 mai [1943]

Lungă vizită la Marie Ghiolu. Mi-a vorbit despre Creaţă şi moartea ei. Multe lucruri pasionante de adăugat la povestea lor, care şi aşa era destul de stranie. Aş vrea să le notez. Poate mîine.

Două visuri teribile astă-noapte. Într-unul eram cu Hitler, care vorbea româneşte şi mă ameninţa îngrozitor. În celălalt eram la Paris, în acelaşi Paris ocupat de nemţi, pe care l-am mai visat de cîteva ori. m o groază, o nelinişte care mă sufoca. M-am trezit terificat.

Îmi pare rău că nu mai ţin minte detaliile.

Joi, 20 mai [1943]

Marie Ghiolu vorbeşte despre Creaţa ca despre un om viu. Încearcă s-o vadă, o aşteaptă, nu s-ar mira dacă ar veni.

M-am gîndit la tînăra doamnă Grodeck şi, pe neaşteptate, după atîta vreme, am revăzut întreaga poveste a Grodecilor, rămasă nedezlegată. S-ar putea oare să mai scriu vreodată piesa de teatru cu Gunther? Era o vreme cînd necesitatea de a o scrie mă apăsa, nu-mi dădea linişte. De atunci, am pierdut legătura, am uitat.

Dar după-masa petrecută la Marie a rechemat lucrurile din uitare. Cred că aş putea să scriu — ba chiar aş dori. Am recitit astă-seară din *Accidentul* unele pasaje cu Gunther şi toate mi s-au părut pline de intensitate dramatică.

Ce stranie, ce neverosimilă povestea Mariei şi a Creţei, trăind una după alta aceleaşi iubiri, Marie ducînd mai departe legături pe care Creaţa nu le putea împlini din infirmitate fizică („Elle pouvait à peine ecarter les jambes" — mi-a spus Marie pentru a-mi arăta de ce probabil Creaţa nu s-a culcat cu Allan.) Dar pentru ca o asemenea poveste să fie posibilă, trebuie să pleci de la faptul incredibilei lor asemănări fizice.

Zissu a fost ieri-dimineaţă la mine, ca să-mi ofere 70.000 de lei şi să-mi spună cît a fost de nefericit acum un an jumătate, cînd i-am cerut să mă ajute şi n-a putut.

Am refuzat banii şi i-am spus că n-am nevoie de nimic. Tipul joacă prost un teatru de prost gust. Pretinde că s-a ruinat voluntar, pentru ca să nu se îmbogăţească din petrol, sub nemţi.

Joi, 27 mai [1943]

Dejunat la Alice. Aristide e în căutarea unui refugiu la ţară. Din felurite locuri (Alice, Branişte...) i s-a spus că ne apropiem de o criză care poate răsturna de la o zi la alta calmul de pînă acum. Nimic precis, dar temeri surde mocnesc...

Nu ştiu ce să cred despre asta, dar dintr-o dată vechea nelinişte m-a înfiorat.

Războiul e din nou într-o fază de suspensiune. De la lichidarea frontului tunisian, nici un eveniment. Ne aflăm la o răscruce. E oarecum situaţia din primăvara 1941, răsturnată. Se aştepta atunci cu anxietate o iniţiativă germană, a cărei direcţie nu se cunoştea. Acum aşteptăm o iniţiativă aliată. Axa este în expectativă făţiş recunoscută. Nici nu se vorbeşte de o acţiune posibilă. Ruşii sau englezii vor fi lăsaţi să atace ei.

Datele războiului sunt complet schimbate, dar primejdia care apasă asupra noastră nu e mai mică. Poate dimpotrivă.

Într-o zi, într-o oră, într-o secundă totul poate fi pierdut pentru noi.

Am trăit în ultimele zile într-un fel de stupidă euforie. Făceam planuri groteşti, sprijinite pe nimic, pe o părere, pe un cuvînt, pe un surîs. Fiindcă la telefon Marie Ghiolu mi-a spus că i-a vorbit ministrului Elveţiei despre traducerile mele din Shakespeare, am construit copilăreşte tot felul de planuri (o slujbă la legaţia elveţiană!). Am văzut-o azi pe Marie. Nu-şi mai aducea aminte de nimic.

Nimeni nu poate nimic pentru mine — eu nu pot nimic pentru nimeni. Legăturile cu oamenii, cînd nu se sprijină pe interese certe, definite, sunt simple gesturi inconsistente. Trăim fiecare în singurătatea noastră, ca în nişte celule de sticlă. Putem schimba saluturi, zîmbete — asta e tot.

Fac apelul tuturor prietenilor sau cunoştinţelor mele (Bibeştii, Neni-şor, Alice, Marie Ghiolu, Sică, Leni şi Froda, Devechi, Zissu) — şi nu găsesc nicăieri decît umbre mai mult sau mai puţin indiferente, mai mult sau mai puţin amabile. Şi în această comedie zilnică eu nu sunt un personaj mai interesant decît ei.

Duminică, 30 mai [1943]

Citit cu pasiune *La Rabouilleuse* (cu care am terminat astfel al treilea volum Balzac din „Pleiadă"). E curios că nu trece printre capodopere. Totul e magistral: construcţie, varietate de medii, tipuri, atmosferă.

Mă întreb dacă Dostoievski nu-i datorează ceva pentru *Posedaţii*. Grupul de „chevaliers de la desœuvrance" — „demoni", „diavoli" — conduşi de Maxence Gilet seamănă destul de bine ca punct de plecare cu oamenii lui Stavroghin.

Dacă aş scrie cîndva despre „tehnica lui Balzac", m-aş referi mai ales la *La Rabouilleuse*, unde alternanţa de expunere lentă şi precipitare bruscă e atît de vădită.

Seara tîrziu aflu că Filderman *(7)* a plecat, astă-seară, deportat la Moghilev.

(7) Wilhelm Filderman a fost deportat ca represiune la protestele sale împotriva decretelor privind obligaţiile financiare exorbitante impuse populaţiei evreieşti.

[Iunie]

Miercuri, 2 iunie [1943]

Ce ne va aduce iunie? Faza de pregătire şi tranziţie în care se află războiul va mai dura mult? Intrăm în vară şi ne apropiem iar de ceea ce în fiecare an mi s-a părut că urma să fie „lunile decisive".

Dinu Noica întîlnit ieri. Pleacă la Berlin, să ţie o conferinţă despre „Tensiunea interioară a culturii române". Mi s-a părut aşa de grotesc, că nu m-am putut stăpîni să rîd.

Vineri, 4 iunie [1943]

Scurtă vizită la Pippidi, pe care nu-l mai văzusem de cîteva luni. Mica lui garsonieră, cu atîta linişte, cu atîtea cărţi, e pentru mine un fel de imagine a păcii.

Eu umblu destrămat pe străzi, după zadarnice soluţii ridicole şi irealizabile (n-am

bani şi nu ştiu unde voi găsi), cînd tot ce aş fi dorit şi m-ar fi împăcat ar fi fost o viaţă studioasă.

Seara cu Ţuţea *(8)*. (Voiam să-i cer informaţii despre o „afacere". Spiritul meu de iniţiativă e grotesc.)

Personaj amuzant. Aceeaşi volubilitate, aceleaşi formule amuzante prin arbitrar şi neaşteptat.

Simte că partida lui a pierdut şi atunci se refugiază în metafizică. „Europa e un coteţ. Mi-e scîrbă de europeni."

Am început să traduc *Pride and Prejudice*. Sunt decis să lucrez serios şi continuu.

(8) Filozoful Petre Ţuţea.

Joi, 10 iunie [1943]

Lucrez între 5 şi 8 ore pe zi la traducerea lui Jane Austen, dar merge neînchipuit de încet, nu atît din cauza dificultăţilor de stil (care şi ele sunt neaşteptate), cît din cauza scrisului propriu-zis. Cu o dactilografă, cred că aş tripla randamentul. Aşa însă nu pot face mai mult de 8-12 pagini, ceea ce e mult prea puţin. Aş fi vrut să pot da manuscrisul la finele lunii, pentru ca astfel să am cu ce plăti chiria.

Ce mă voi face, nu ştiu. Rămîn din nou fără bani. De unde să găsesc cei 100.000 care mi-ar permite să trec acest nou hop?

Să-i cer lui Nenişor? O voi face, dar fără nici o speranţă.

Rosetti îmi spune că aş putea vinde ediţia Gide cu 100.000 de lei. Dacă găsesc amator — vînd.

Pe fronturi, aşteptare. S-ar zice că mari evenimente vor izbucni în cîteva zile, în cîteva ore.

Luni, 14 iunie [1943]

Pantelleria ocupată vineri, Lampedusa, sîmbătă. Canalul Siciliei e complet liber. Impresia e că viitoarele acţiuni vor avea loc tot aici, în centrul Mediteranei. Dar, evident, şi alte posibilităţi rămîn deschise.

Între care nu trebuie s-o uităm pe aceea de a nu se întîmpla nimic. Un fel de armistiţiu nepremeditat, reieşind din pînda intensă a celor două tabere, care ar aştepta din secundă în secundă un atac* mereu amînat – este şi asta posibil.

** Anulat: „bombe fără să".*

Miercuri, 16 iunie [1943]

Ieri şi azi, primele două zile calde de vară. În casă e înăbuşitor, pe stradă epuizant. Undeva, gol, la malul mării, sau pe munte, în nisip sau pe iarbă, aş trăi. Aici duc viaţa mea de larvă.

Traduc mereu din Jane Austen, mecanic, dar fără mult spor. Cînd faci un lucru definit, precis, te dezolează limitele tale apăsătoare. Atîta poţi, mai mult nu.

Cu cît e mai uşor, mai îmbătător să gîndeşti, să visezi!

Nici o dificultate de vocabular cu Jane Austen. Deschid dicţionarul o dată la 20 de pagini. Dar mari dificultăţi de sintaxă. Unele fraze sunt atît de old-fashioned (how jewish! *), încît trebuie să le construiesc cu totul din nou. Nu voi termina înainte de 10-15 iulie. Măcar dacă toată munca asta nu va fi zadarnică!

** Lecţiune probabilă.*

Am luat de la liceu 20.000, leafa pe iulie-august. Cîteva zile de răgaz îmi ajung ca să-mi pierd, pe chestia asta, anxietatea. Totuşi ce voi face?

Războiul stă pe loc.

Luni, 21 iunie [1943]

În noaptea asta, doi ani de război în Rusia.

Am numărat zilele, săptămînile, lunile — acum începem să numărăm anii.

E cu mirare că trăim încă — dar sunt prea obosit şi pentru a mă mai mira.

[Iulie]

Joi, 1 iulie [1943]

Iunie a trecut fără mari evenimente de război. După ce debarcarea ni se părea iminentisimă (am pariat pentru 20 iunie — şi am pierdut), începe să devină nu problematică, dar în orice caz mai puţin urgentă. "Înainte de căderea frunzelor de toamnă" — a spus ieri Churchill. Asta înseamnă şi mîine, şi la 15 septembrie.

Adevărul e că, de vreme ce nemţii nu atacă în Răsărit — unul din obiectivele debarcării a şi fost atins. Nu se mai pune problema acută de a uşura pe ruşi de o prea mare presiune germană.

Fără îndoială, războiul şi-a schimbat total aspectul. Iniţiativa a trecut la aliaţi, cel puţin în faza actuală. Aşteptarea şi tensiunea nervoasă a trecut în tabăra Axei. Bombardamentele devin mereu mai catastrofale în Germania şi Italia. Pierderile engleze în războiul maritim au scăzut sensibil. Ceea ce nu înseamnă că un nou puseu ofensiv german (fie în aer, fie sub mare, fie pe pămînt) este de aici încolo exclus. Poate că jocul de balanţă nu s-a terminat definitiv. Poate că talgerul victoriei nu a căzut irevocabil.

Am întrerupt vreo cinci zile traducerea lui Jane, pentru ca să traduc în grabă, pentru Sică, *Paharul de apă* a lui Scribe. Asta, dacă îmi aduce 30 de mii (încă neîncasaţi), îmi va uşura puţin problema banilor, mereu gravă. Chiria încă n-am plătit-o. Am împrumutat de la Zaharia 20.000 pentru cheltuiala zilnică. Sîmbătă rămăsesem cu 60 de lei în toată casa.

Antoine, care mă înnebunea cu cîte 2-3 scrisori şi telegrame în fiecare zi — să vin la Corcova — şi căruia pînă la urmă am fost silit să-i scriu că deocamdată nu mă pot mişca fiindcă am mari griji băneşti ce trebuie rezolvate, îmi răspunde astăzi: „Les embêtements d'argent n'ont rien de deshonorant." În sfîrşit o consolare!

Revin la Jane, dar merge groaznic de încet. Am tradus abea puţin mai mult de jumătate — ceea ce însemnează că n-aş putea fi gata înainte de 20-25 iulie. Mă şi oboseşte prea mult (ochii, capul), şi nici nu ştiu dacă şi cîţi bani voi obţine pentru atîta muncă.

Citit, la început cu dezgust, iar pe urmă cu interes totuşi, jurnalul lui Monzie *(9)*, de la 1938 la 1940 (*Ci-devant*). Înţeleg mai bine prăbuşirea Franţei, care într-adevăr se descompunea politiceşte şi moralmente în-tr-o stupidă agonie confortabilă, de la zi la zi, fără să-şi dea seama de partida istorică imensă ce se juca.

Ridicolul lui Monzie, satisfăcut că „are dreptate", în cea mai grotescă dintre orbiri, e fără limită.

Încă o dată, citindu-l, am înţeles — în altă ordine de idei — că există un ruaj al atitudinilor politice, din care nu există scăpare. Tout se tient. În 1938 Monzie este pro-München. E fatal ca în 1940 să ajungă antisemit.

---

(9) Anatole de Monzie, socialist independent, activ în combaterea antisemitismului în anii treizeci;

a devenit apoi adept al acordului cu Hitler şi simpatizant al regimului de la Vichy. Jurnalul său (Ci-devant) a apărut în 1941.

Citit încă acum vreo zece zile *La muse du département* a lui Balzac, roman de mîna a doua, dar de o tehnică pe alocuri ingenioasă şi plăcut de citit, mai ales pentru tabloul de viaţă literară pariziană, văzută din culise.
Ce mult mi-ar fi plăcut, altădată, să fac o carte despre Balzac.

Aseară, la masă (numai în doi) la Mouton *(10)*, la Institut. Lungi discuţii în legătură cu cartea lui despre Proust, pe care mi-a dat-o în manuscris.
După-masă, am ascultat al treilea act din *Pelléas*.

(10) Jean Mouton, noul director al Institutului Francez din Bucureşti.

Miercuri, 7 iulie [1943]
De două zile, mare bătălie de tancuri, în sectorul Kursk, pe un front larg, între Orel şi Belgorod. Nu cunosc decît relatările de sursă germană — şi nu-mi dau seama nici de amploarea, nici de sensul luptei. Comunicatul oficial pretinde că la o acţiune ofensivă locală, ruşii raspunzînd cu contraatacuri puternice, comandamentul german a aruncat în luptă rezervele mari. Trebuie să aşteptăm, pentru a ne da seama mai lămurit.
E începutul unei ofensive germane generale? Greu de crezut, cu spectrul debarcării în spate. E numai o acţiune limitată, cu scopul de a reduce „intrîndul" de la Kursk? Sau de a face un sondaj al forţelor ruseşti? Poate. Dar, chiar dacă la punctul de plecare operaţia este redusă, nimeni nu poate garanta că desfăşurarea lucrurilor nu va depăşi intenţiile prime.
În orice caz, în vara asta, primul moment de război.

Duminică, 11 iulie [1943]
Debarcare aliată în Sicilia. Atacul a fost declanşat ieri, în zori. Pînă acum, nici o precizare geografică. Se pare doar că sunt lupte mari în sud-vestul insulei.
Bătălia de la Orel-Belgorod continuă violentă şi confuză. Oarecari progrese germane.

Marţi, 13 iulie [1943]
După comunicatul italian de astă-seară, anglo-americanii au stabilit, în Sicilia, capete de pod la Licata, Gela, Pachino, Siracusa şi Augusta, toate pe coasta de sud şi est.

Joi, 15 iulie [1943]
De la Licata la Augusta, întreg colţul de sud-est al Siciliei este ocupat de anglo-americani. Se dau lupte pentru Catania.
În Rusia, ofensiva pare oprită fără progrese notabile. Comunicatul revine la tonul vag dinainte de declanşarea atacului.

Dejun cu Mouton — simpatic, timid, amical. Ce îmi place în el este BU ştiu ce expresie de umanitate, nu ştiu ce capacitate de emoţie, pe care o simt dincolo de stîngăcia lui neaşteptată.

Cu Jane, mă apropii de sfîrşit. Încă 3-4 zile.

Sîmbătă, 17 iulie [1943]
Ruşii anunţă o mare ofensivă declanşată de cîteva zile la nord de Orel. Comentariile germane, recunoscînd faptul, îi reduc semnificaţia: nu e decît o încercare de diversiune şi degrevare a frontului de la Belgorod. Totuşi, comunicatul de astă-seară constată că la

Belgorod (unde ataca nemţii), „activitatea de luptă a scăzut", în timp ce la Orel semnalează „grele lupte defensive" şi „lupte grele schimbătoare". E ceva din vocabularul de astă-iarnă.

Je fais semblant de vivre — mais je ne vis pas. Je traîne.
Gesturi mecanice, obişnuinţe monotone, oarecare vivacitate simulată. Dincolo de asta, un mare pustiu, care e viaţa mea.
Aştept sfîrşirul războiului — şi pe urmă? Ce voi aştepta pe urmă?
Am văzut lume multă în ultimele trei zile. Nimeni poate nu observă că, între atîţia oameni vii (cu pofte, cu interese, cu amoruri, cu legături), eu sunt un absent.
Joi la Mouton, iar pe urmă la Marie Ghiolu, aseară la Mogoşoaia, iar pe urmă la Gruber, azi după-masă la Tina — am văzut şi revăzut tot felul de oameni. Fiecare avea ceva, fiecare e fixat de ceva, fiecare urmăreşte ceva. Eu umblu printre ei ca o umbră. Vorbesc, văd, ascult, răspund, mă mir, aprob — şi dincolo de toată această agitaţie de suprafaţă sunt şi rămîn mereu singur cu irevocabila mea soartă.

Marţi, 20 iulie [1943]
În Sicilia, invazia se lărgeşte şi progresează într-un ritm destul de rapid. Agrigento a fost ocupat încă de sîmbătă. Străpungerea în adîncime, spre centrul insulei, a ajuns pînă la Caltagirone, iar acum la Caltanissetta. Infiltraţia de-a lungul coastelor e dublată de pătrunderi în interior. Catania pare încă a rezista, deşi comunicatul italian de astă-seară nu mai dă nici o indicaţie geografică.
Roma a fost bombardată ieri pentru prima oară. Presiunea asupra Italiei — militară şi nervoasă — este mereu mai intensă.

În Rusia, comentariile vorbesc de operaţii formidabile pe un front de 1.000 de km. De fapt, singurul punct nevralgic rămîne tot Orelul, unde ultimele comunicate germane semnalează invariabil „lupte grele defensive".

Terminat ieri-dimineaţă de tradus *Pride and Prejudice*. Am şi depus manuscrisul, deşi ar mai avea nevoie de serioase revizuiri, mai ales în pasajele dictate. Voi lua un acont de 50.000, în două rate.
În mare grabă, trebuie să refac pentru Sică o melodramă. Asta, mă tem, îmi va întîrzia cu cîteva zile plecarea la Corcova, dar îmi va uşura problemele de bani.

Sîmbătă, 24 iulie [1943]
Marsala, Trapani, Palermo au căzut. E în toată Sicilia o totală dislocare a frontului. Se mai rezistă doar în colţul de nord-vest al insulei. Catania e încă apărată ferm. Probabil că Messina va încerca să se menţină cît mai mult.
Dar Sicilia devine parcă o afacere de importanţă minoră, acum cînd războiul din Rusia capătă amploare maximă. Ofensiva rusească se întinde în regiuni pînă acum calme: Izium, Cuban, Lacul Ladoga. La Orel încordarea este neschimbată.
Comunicatele germane dau cifre fantastice despre pierderile ruseşti — zilnic sute de tancuri şi avioane nimicite —, dar nici o preciziune geografică. În schimb, se vorbeşte din nou despre „război de mişcare", „luptă mobilă" şi „defensivă elastică", formule cunoscute de astă-iarnă.
Încă o dată evenimentele sunt mai tari decît raţionamentul nostru. Nu credeam într-o ofensivă sovietică de vară — şi în nici un caz în-tr-una de asemenea proporţii.
Totuşi nu am deloc sentimentul că am fi într-o fază de deznodămînt. Poate şi pentru că ne lipseşte anxietatea din trecut (pe drept sau pe nedrept — cine ştie?).

Luni, 26 iulie [1943]

Mussolini demisionat. Badoglio, noul şef al guvernului. Suntem în momentul Pétain.

Joi, 29 iulie [1943]

Plec la Corcova. Sunt o oră înainte de plecare.

Aş fi vrut în ultimele zile să pot avea o oră de linişte, pentru ca să fi însemnat aici ceva din turburarea, emoţia, neliniştea, agitaţia nervoasă prin care am trecut.

Deznodămîntul fascist este o ameţitoare lovitură. În marea dramă pe care o trăim de zece ani, o clipă năucitoare, ca o scurtă cădere de cortină peste un fapt implacabil şi totuşi (deşi teoretic previzibil) neaşteptat.

N-am avut timp să scriu — şi nu o voi face acum.

Ultimele zile am muncit pe brînci, ca să termin melodrama lui Sică. Am terminat-o ieri-noapte la 3 şi jumătate. Cu toţi banii pe care i-am strîns (Ocneanu, Birlic, Nenişor) mi-am putut rezolva toate problemele imediate. Plec la Corcova în destulă linişte bănească. În septemvrie totul va începe de la început. M-am obişnuit.

Alaltăieri încă mă întrebam dacă plecarea mea nu e imprudentă. Aveam impresia că prăbuşirea fascistă poate precipita mersul întregului război (ceea ce de altfel se va şi întrâipla), dar în aşa hal încît totul să se poată schimba în 5-6 zile.

Cred acum că, totuşi, timp pentru a sta la ţară 2-3-4 săptămîni încă îmi rămîne.

Voi vedea, după împrejurări — internaţionale şi corcovene.

[Septembrie]

Luni, 6 septemvrie [1943]

M-am întors de la Corcova vineri noaptea, 3 sept., după 37 de zile petrecute acolo. Toate termenele mele au fost depăşite: speram să stau 2-3 săptămîni, nu credeam că va fi posibil să rămîn cinci. Ospitalitatea lor este tot ce am cunoscut mai atent, mai delicat, mai discret. E o artă, o meserie şi o vocaţie.

N-am ţinut nici măcar acel „english diary" din aprilie. Nu ştiu de ce, m-am simţit aproape tot timpul foarte obosit. Probabil vechea, profunda mea extenuare fizică ce se răzbuna.

În schimb, am scris primele două acte din „Ursa Mare" — pe cel dintîi cu mare uşurinţă, pe cel de al doilea însă mult mai greu, cu opriri, cu îndoieli.

Războiul l-am urmărit de acolo, mai bine şi mai repede informat decît sunt obişnuit aici (ascultam cel puţin 5-6 emisiuni zilnice), dar cu mai puţină anxietate. La plecarea din Bucureşti aveam impresia că totul se precipită. E adevărat că evenimentele n-au lipsit, dar în avalanşa de fapte şi numiri geografice se desenează totuşi — pe linii mari — oarecare încetineală. Întrebarea noastră e mereu: cînd? Ei bine, nici azi, nici mîine. Poate peste 3 luni, peste şase, peste un an...

N-am văzut încă pe toată lumea. Nu sunt încă reintrat în Bucureşti. După ce voi face toate, .reluările de contact" voi încerca să mă liniştesc şi să lucrez. Cel puţin să termin repede „Ursa Mare".

Miercuri, 8 septemvrie [1943]

Italia a capitulat!

Eram la, , Athénée Palace". Vestea mi-a dat-o, pe la 7 seara, Antoine Bibescu care o prinsese din întîmplare la radio.

Am urmărit în hall răspîndirea electrică parcă a vestei, din om în om. Antoine nu avea răbdare. Ar fi vrut să strige în gura mare.

Deodată văd un ofiţer italian intrînd în hall-ul cel mare.

— Siete italiano? îl interpelează Antoine. Eu îngheţasem.

Omul se apropie de masa noastră.
— Si, io sono italiano.
— Monsieur, vous n'êtes plus en guerre. Votre pays a fait la paix.

Sîmbătă, 11 septemvrie [1943]

În Italia, după capitulare, situaţie confuză. Nemţii ocupă oraşe şi regiuni din nord şi sunt stăpîni pe Roma, luînd sub protecţie Vaticanul. Cum? cînd? — nu se prea ştie.

Între timp, anglo-americanii, înceţi, ocupă Taranto şi debarcă aproape de Neapole. Trupele italiene descompuse abandonează tot, nemţilor sau englezilor, după cum ajung mai repede.

Unde e Regele? Unde e Badoglio? Unde e Mussolini?

Năucire generală, destrămare.

Pe frontul rusesc, după Taganrog, nemţii pierd Mariupol. Bazinul Doneţului e aproape în întregime evacuat. Războiul de repliere elastică pe tot frontul, de la Briansk la Marea de Azov, continuă.

Luni, 13 septemvrie [1943]

Paraşutişti şi formaţii de SS l-au răpit pe Mussolini şi l-au „liberat". Lovitură de teatru, foarte spectaculoasă, dar care nu schimbă nimic din datele problemei.

Luptele continuă în Italia de sud. Capitularea lui Badoglio a scos din joc armatele italiene (care şi aşa erau în fapt paralizate), dar cucerirea teritoriului italian rămîne un obiectiv pe care aliaţii urmează abea de aici să-l atingă, probabil încet şi greu.

Joi, 16 septemvrie [1943]

Lupte grele la Salerno, unde trupele americane debarcate au întîmpinat mari rezistenţe. Ieri şi alaltăieri presa D.N.B. jubila. Mari titluri anunţau un „nou Dunkerque", un „nou Waterloo". Marea catastrofă! Marele dezastru!

Astăzi tonul e mai potolit, atitudinea mai prudentă. Montgomery înaintează dinspre sud. Dacă se face joncţiunea, situaţia se consolidează.

În Rusia, o telegramă D.N.B. anunţa ieri evacuarea Brianskului. Wea nu e înregistrată de comunicatele oficiale. Ofensiva continuă în toate focarele ei. Kievul devine un obiectiv plauzibil.

Citit azi din Balzac *La jeune fille*. Admirabil prin incisivitate. Ca tablou de provincie poate sta alături de *Pierrette*, deşi aici apăsarea caricaturală reduce ceva din tragicul povestei.

Vineri, 17 septemvrie [1943]

Sunt de două săptămîni acasă, şi încă n-am reuşit să revin la o viaţă normală, să-mi fac un program de lucru, sa scriu, să citesc. Trăiesc la întîmplare, ies prea des, fac vizite, accept invitaţii, umblu pe stradă, mă las tras la dreapta şi la stingă de toate fleacurile.

Nu am găsit, nu găsesc un ceas de singurătate, în care să mă adun, să mă lămuresc.

Ce îmi lipseşte mai mult e o casă. Mă gîndesc mereu — şi au trecut de atunci doi ani şi jumătate — mă gîndesc mereu la casa mea din Calea Victoriei.

Ultima mea plimbare la Corcova, în ajunul plecării, prin vie şi pădure, singur spre seară, a fost poate cel mai turburător ceas pe care l-am petrecut acolo. Simţeam fiorul toamnei venind de departe, prin iarbă şi copaci, pînă la mine, prin mine. Era o dureroasă melancolie fără nume, pe care niciodată, nicăieri n-am simţit-o, pentru că niciodată, nicăieri n-am privit — ca acolo — în faţă imaginea toamnei.

Sîmbătă, 18 septemvrie [1943]

Comunicatul german de aseară vorbeşte despre „o rectificare de front în linii mari" în Rusia, la sud şi centru, şi anunţă evacuarea oraşelor Briansk şi Novorossiisk.

În Italia, la Salerno, aliaţii au reluat atacul, care o clipă părea că le scapă din mînă.

Războiul e pretutindeni într-o fază de mare mişcare. Nu e vorba numai de linia fronturilor. E mai ales vorba despre dislocările profunde ce au probabil loc — chiar dacă nu le vedem — în întreaga structură a conflictului. Undeva, dincolo de discursuri şi telegrame, se zbat şi se caută mari evenimente viitoare, ce pot întîrzia încă oarecare timp, dar pot şi să izbucnească brusc de la o zi la alta.

În această mare nelinişte, în aceste teribile frămîntări, abia camuflate — soarta noastră proprie ţine de cine ştie ce fir nevăzut, de cine ştie ce imprevizibil incident.

Joi, 23 septemvrie [1943]

Poltava a căzut. Melitopol e pe punctul de a cădea. Pretutindeni, nemţii se grăbesc spre Nipru. Retragere metodică, spun toate telegramele D.N.B. (şi într-adevăr, nicăieri ruşii nu anunţă un număr important de prizonieri), dar pe de altă parte comunicatul oficial vorbeşte neîncetat — şi astă-seară încă — despre „atacuri sovietice violente", „intensitate crescîndă", „forţe puternice", „lupte grele". Sensul general al operaţiei încă nu-l cunoaştem. În orice caz, războiul a fost rareori — poate niciodată — într-o fază atît de dramatică.

Alaltăieri, Camil şi Rosetti vedeau sumbre perspective. Bombardamente, distrugeri, prăbuşiri — dacă războiul se apropie de noi şi trece pe la noi.

Personal, marea mea îngrijorare e de ordin intern. Dacă nemţii sunt într-adevăr în situaţia de a da în toamna asta, în iarna asta, o bătălie disperată, care să puie în joc propriile lor frontiere, atunci nu vor ezita să ne pîrjolească. Cu cît frontul vine mai aproape, cu atît, sub pretextul de a-şi „acoperi spatele", s-ar putea să puie mîna direct pe România, peste capul lui Antonescu, slujindu-se eventual de un guvern legionar, făcut peste noapte. Lovitura din Danemarca poate fi oricînd repetată. Iar experienţa Badoglio îi va scuti de orice menajamente.

Cine ştie dacă, în umbră, lovitura nu e pe cale de pregătire?

Adevărul e că nu ştiu nimic. Dar mă apucă uneori un fel de angoasă — care de fapt nu m-a părăsit niciodată în cursul războiului. Din cînd în cînd însă, aţipeşte, mă lasă în pace, o uit.

Duminică, 26 septemvrie [1943]

Smolenskul evacuat ieri de nemţi, după o ocupaţie de doi ani. Te întorci cu gîndul înapoi spre dramatica bătălie din sept. 1941 — şi măsori tot drumul străbătut.

Bibeştii s-au reîntors la Corcova, după trei săptămîni de şedere la „Athénée Palace", în care timp am pierdut mult timp cu ei (dejunuri, dineuri, corespondenţă, explicaţii). Au fost cu mine nespus de amabili la Corcova, dar pînă la urmă devin obositori. Am avut cu el cîteva momente de tensiune, ba chiar o dată o ceartă care mi s-a părut irevocabilă. Îmi dau seama că e, dacă nu categoric nebun, cel puţin un „apucat" — şi că nimic durabil nu se poate clădi pe relaţiile cu un asemenea om.

Ceea ce nu-i face mai puţin unii din oamenii cei mai interesanţi pe care i-am cunoscut.

Mîine încep şcoala. Aş vrea în acelaşi timp să-mi refac un program ordonat de lucru.

Sîmbătă, 2 octomvrie [1943]

Prea mult timp pierdut, prea multă dezordine. Mă obosesc inutil cu lucruri stupide. Mă las tras la întîmplare de mici obligaţii, pe care le accept din neatenţie, din amabilitate, din indiferenţă.

E probabil că, dacă aş avea [o] casă a mea, aş duce o viaţă mai ordonată, dar nu trebuie să agravez prin nepăsare şi inconsistenţă viaţa mea şi aşa prea destrămată.

Traduc de vreo 3 zile o piesă de Achard (*Je ne vous aime pas*), cu care nu ştiu ce va face Birlic. Dar mi-a plătit-o, ceea ce îmi dă oarecare linişte materială pe încă vreo trei săptămîni.

Războiul continuă. În Italia destul de încet (Neapole ocupat ieri de aliaţi), în Rusia mai viu, mai intensiv uneori, pînă a te obliga să te întrebi dacă toamna asta nu are încă în rezervă mari evenimente.

Ceea ce se cheamă „bătălia Niprului" e în toi. Dacă nemţii pot opri aici înaintarea rusă şi pot organiza o linie oarecum stabilă, atunci vasta lor retragere rămîne o bătălie pierdută, dar nu un dezastru, iar războiul intră într-o nouă fază de aşteptare. Dar dacă Niprul nu reuşeşte să fie un front, dacă ruşii (care au deja cîteva capete de pod pe malul drept) trec mai departe, atunci totul e posibil.

Ploile ar putea frîna înaintarea şi împotmoli pe cîteva săptămîni întreg războiul, dar nu vin. Avem o toamnă caldă, senină, uneori toridă. Adevărate amiezi de iulie, chiar dacă dimineţile şi nopţile sunt răcoroase.

Sunt mereu îngrijorat de soarta noastră. Mă tem mereu de un act de autoritate german, care să restabilească scurt moralul politic în întreg Sud-Estul prea şovăitor, prea impresionat. Un pogrom rapid e încă în posibilităţile situaţiei.

[Octombrie]

Luni, 4 octomvrie [1943]

Citit aseară The *Merchant of Venice*, iar azi *As you like it*. Revin la Shakespeare, după o întrerupere de aproape un an. Lectură fermecătoare. Nimic mai uşor, mai graţios, mai feeric. Chiar în *Merchant of Venice* figura lui Shylock este acoperită, trecută pe planul II, dominată de jocul luminos al basmului. Cît despre *As you like it*, suntem în plină feerie.

E ceva dansant într-o comedie de Shakespeare. Mişcări plutitoare, dezlegate de realitate — ca într-un balet.

Evreii din Danemarca sunt nimiciţi. O telegramă D.N.B. nu lasă nici o îndoială asupra soartei lor. Şi încă o dată mă înfior. „For sufferance is the ludge of all our tribe", spune Shylock.

Marţi, 5 octomvrie [1943]

Se pare că frontul german se consolidează pe Nipru, iar ofensiva rusă descreşte. Presa D.N.B. vorbeşte despre „stăvilarul de la Melitopol", , bariera naturală a marelui fluviu", „defensiva rigidă" pe noile poziţii.

Marile bătălii au scăzut pînă la proporţii de „lupte locale". Dacă în-tr-adevăr ofensiva sovietică de vară e încheiată — atunci pauza care intervine pe frontul răsăritean scoate războiul din faza lui dramatică şi îi ia (pentru o lună, două, trei, sau mai mult?) caracterul deciziv, pe care părea uneori să-l aibe de la 25 iulie încoace.

Trebuie să ne pregătim pentru o nouă hibernare?

Trebuie să traduc *Melo* pentru „Baraşeum". Nu-mi face nici o plăcere. Anonimatul îmi permite să traduc orice, fără scrupul, pentru Sică. Aş fi vrut să nu am nimic comun cu

"Baraşeum" şi să nu semnez nimic — nici măcar o traducere — pe tot timpul războiului.

Luni, 11 octomvrie* [1943]

Sîmbătă a fost Iom Kipur.

Nu încerc să pun ordine în „iudaismul" meu. Am postit. Am fost seara la templu, să aud sunînd şoiferul *(11)*. Peste umărul cuiva, am încercat să silabisesc ultimul „Uvinu Malkeinu" *(12)*.

De ce? Cred? Vreau să cred?

Nu. Nici măcar atît. Dar e parcă, în atîtea gesturi inconsistente, o nevoie de căldură, de linişte.

** În text: „noiemvrie".*

(11) În ebraică „sofar" — cornul de berbec, al cărui sunet, în ritualul de Iom Kipur, Oşteşte încheierea zilei de post.

(12) În ebraică „Avinu-malkenu" (Tatăl Nostru, Regele Nostru) — începutul litaniei din zilele de penitenţă şi post.

Joi seara, la Rebreanu, am ascultat piesa lui Camil.

Am ezitat mult să mă duc — şi am fost pe urmă furios pe mine că totuşi m-am dus. N-ar fi trebuit.

Pe Rebreanu e mai bine să-l întîlnesc după război. Acum n-am ce să-i spun. Mai ales la el acasă.

E o slăbiciune, o indiferenţă, o nepăsare care anunţă de pe acum toate uitările, toate compromisurile.

Mă voi întoarce la oamenii ăştia? Războiul va fi trecut fără să rupă nimic? Fără să aducă între viaţa mea „dinainte" şi cea de „mîine" nimic irevocabil, nimic ireductibil?

Atunci de ce? La ce bun?

În Rusia, ofensiva rusească, după o pauză de 3-4 zile, a fost reluată cam pe toată întinderea frontului, deschizînd în plus un nou focar la N-V de Vitebsk, unde a căzut localitatea Nevel.

Propaganda D.N.B., care se angajase pe tema apărării rigide şi a opririi ofensivei sovietice, trece printr-un moment de încurcătură.

Totuşi toamna începe să se simtă mereu mai mult (aseară a fost foarte frig iar astăzi dimineaţa a fost de noiemvrie). O pauză poate că tot va interveni mai curînd sau mai tîrziu.

Dar pentru nervii noştri lucrurile trenează oricum prea mult.

Marţi, 12 octomvrie [1943]

Frig, vînt, toamnă.

O casă caldă, intimă, în care să citesc şi să scriu lîngă o femeie iubită — vis irealizabil, după care mereu am tînjit, şi mai ales în asemenea zi...

Lungă masă cu Branişte, în doi, undeva la Şosea, de la prînz pînă la 7 seara. Bea tacticos, metodic, ca un om pornit la drum lung. Conversaţie despre război şi pace, dar tot şuetă de cafenea în fond.

Vineri, 15 octomvrie [1943]

Ruşii reocupă Zaporoje. Cum va mai ţine frontul de sud? Melitopol nu rămîne oarecum în aer? În cîteva zile vom vedea.

Nu mai e deloc sigur că Niprul va constitui o linie de rezistenţă fermă. Ruşii pretind că ceea ce s-a numit „bătălia Niprului" s-a şi terminat şi că „fluviul este cam pretutindeni

trecut". Atitudinea germană în privinţa aceasta este vagă, eufemistică, nesigură.

Marţi, 19 octomvrie [1943]

Situaţia frontului german pe Nipru pare din ce în ce mai gravă. O spărtură la Kremenciug e pe cale de a tăia întregul cot al fluviului, într-o mare mişcare de încercuire, asemănătoare celei de anul trecut, la Stalingrad. Întreg frontul de sud se clatină. De altfel, ofensiva e aproape la fel de violentă şi în celelalte puncte (Kiev şi Gomei mai ales). Comunicatele şi comentariile D.N.B. lasă de cîteva zile să se întrevadă seriozitatea situaţiei.

Mare îngrijorare în oraş. Răsuflarea balaurului parcă începe să se simtă, deşi încă e departe.

Basdevant (la care am fost aseară cu Antoine) crede că în cursul iernii ruşii vor fi aici!!

Terminat azi-dimineaţă de tradus *Melo*. Tehnica lui Bernstein mă înfurie. E aşa de sigură, încît poate simula orice: chiar emoţia, chiar adîncimea, chiar gravitatea.

Dar e ceva profund trivial şi aş spune obscen în această piesă de falsă nobleţe.

Ce meseriaş însă! Ce virtuozitate teatrală! Ce pezevenghi! Traducîndu-l, am surprins mai de aproape resorturile maşinăriei, nu fără a mă lăsa păcălit pe ici, pe colo — pînă şi eu! — de simulacrul dramei.

Citesc — cu iritare — *Coriolan*. (Voi termina, cred, astă-seară actul V.) Pricep acum foarte bine de ce în 1934, la Paris, provoca atîta furie.

Vineri, 22 octomvrie [1943]

În Rusia, mari bătălii. Spărtura de la Kremenciug se adînceşte. O altă spărtură se anunţă la Cemigov.

Nu e de aşteptat un deznodămînt instantaneu al operaţiei. S-ar putea ca „noua fază" a luptei — şi de astă dată e într-adevăr o fază nouă — să dureze două-trei luni pînă să-şi dea toate consecinţele. Şi anul trecut spărtura pe Don a început în decembrie, dar Stalingradul a căzut abea în februarie.

Mai precipitate şi mai dramatice pot fi evenimentele politic şi diplomatic. Orice se poate întîmpla — orice şi oricînd.

Onicescu (îmi povesteşte Devechi) e decis să se sinucidă dacă Germania pierde războiul. El nu se poate resemna a trăi într-o Europă ocupată de urmaşii ocnaşilor australieni şi ai emigranţilor americani, reîntorşi acum pe continent ca să distrugă cultura occidentală. El nu poate suporta nimicirea culturii.

L-am rugat pe Devechi să-i spună din partea mea (ce bucuros i-aş spune-o personal, dacă l-aş întîlni) că, dacă-i vorba de cultură, a ratat momentul sinuciderii. 31 ianuarie 1933 sau 8 sept. 1940 ar fi fost date mai legitime.

Balmuş (profesor de greceşte la Iaşi) îmi povesteşte din nou — după Oţetea, anul trecut — măcelul evreilor de la 29 iunie 1941*.

„A fost — spune el — cea mai bestială zi din istoria omenirii."

** În text: „1940"*

Sîmbătă, 23 octomvrie [1943]

"Optimism accentuat la Berlin", anunţă azi corespondentul *Universului*.

Toate comentariile sunt din nou mai vesele."Atacurile sovietice s-au prăbuşit." „Mare succes defensiv." „În ultimele 24 ore inamicul n-a reuşit să înainteze nici un kilometru."

Comunicatul oficial e mai ezitant, mai circumspect. El semnalează „atacuri grele",

„încercări de străpungere", „lupte grele", „vremelnice străpungeri" — toate însă respinse, prăbuşite sau anihilate.

Cum alte informaţii decît lectura ziarelor nu am, trebuie să trag concluzia că e oarecare momentană slăbire a ofensivei, care îşi păstrează însă direcţiile şi amploarea, dacă nu intensitatea. „Stabilizare relativă", spune prudent un comentator.

Terminat aseară *Titus Andronicus*. Este în Shakespeare — dacă nu în întreaga literatură universală — cea mai absurdă îngrămădire de atrocităţi. Uneori e aproape grosolan şi pueril, cînd nu mai poate fi tragic. Mîini tăiate, limbi scoase, capete retezate, cadavre căzînd cam la fiecare scenă, dacă nu la fiecare replică. E un oribil şi haotic muzeu Grevin.

Şi totuşi, sub, sau deasupra acestei maşinării sîngeroase: fiorul poeziei care trece pe alocuri şi transfigurează totul.

Citesc acum (cu dificultăţi de limbă care mă surprind, fiindcă ultimele trei piese le-am citit curent) *Antoniu şi Cleopatra*.

Luni, 25 octomvrie [1943]

Situaţia pe fronturile din Rusia pare din nou foarte încordată. Melitopol a căzut ieri, după înverşunate şi lungi bătălii de stradă, care au durat zile de-a rîndul. Te uiţi pe hartă — şi nu mai vezi ce se poate întîmpla în sectorul Marea de Azov.

Pe de altă parte, spărtura de la Kremenciug se adînceşte pînă foarte aproape de Krivoi Rog. În sfîrşit, comunicatul german de astă-seară anunţă că Dniepropetrovsk este atacat din ambele flancuri.

Între timp, un fel de neverosimilă vară tîrzie, caldă, senină, face posibilă continuarea întregii operaţii. O mare încercuire, o nouă mare retragere sau. În sfîrşit, o încercare energică de redresare defensivă prin contraatac, iată cele trei posibilităţi pe care încerci să le imaginezi privind harta — ultima puţin probabilă, iar primele două deschizînd poarta tuturor eventualităţilor, fie ele cele mai extreme.

Marţi, 26 octomvrie [1943]

Dniepropetrovsk a căzut, se pare, încă de ieri. Comunicatul german de astă-seară confirmă.

Citit ieri şi azi *Le Cabinet des Antiques*, scurt roman viu, rapid, ironic, robust. Balzac în tot ce are mai bun, căci e concis în expunere, ferm în desen. Prima parte a povestei încă are anumită lentoare — dar deznodămîntul (cu deliciosul travesti al ducesei de Maufrigneuse) parcă un excelent act trei dintr-o comedie construită perfect.

Tabloul vieţii juridice în provincie, la fel de just şi comic ca al vieţii ecleziastice în *Le curé de Tours*.

Vineri, 29 octomvrie [1943]

Spărtura de la vest de Melitopol se adînceşte. Crimeea e în primejdie de a fi izolată prin tăierea Istmului Perekop. Tocmai de aceea rezistenţa germană încearcă să ţină în loc atacul spre Krivoi Rog. Dacă frontul cedează şi aici, atunci întreaga „stepă nogaică" e încercuită. Situaţia continuă să fie foarte gravă, dar încă nu-mi vine a crede că va duce spre un deznodămînt rapid.

[Noiembrie]

Luni, 1 noiemvrie [1943]

Noiemvrie rece, dar senin şi însorit. Anotimp neobişnuit, bizar, care dă peste cap meteorologia şi războiul. Luptele din Rusia continuă „cu violenţă nemicşorată", cum

spune invariabil comunicatul.

Breşa din stepa nogaică se adînceşte tot mai mult spre Perekop. În schimb, la Krivoi Rog, nemţii anunţă contraatacuri puternice.

Sunt mereu în Shakespeare. Terminat *Antoniu şi Cleopatra*. Ieri şi azi citit *Othello*. Astă-seară, primul act din *Lear*.

Antoniu şi Cleopatra e, teatral vorbind, destrămat, risipit, fără consistenţă dramatică. Momente şi pasagii frumoase — mai ales în actul V.

Othello însă mi s-a părut de o neaşteptată frumuseţe (sporită poate de plăcerea unei lecturi uşoare, aproape fără dicţionar).

Iar *Lear* începe grandios.

Voi face din nou la „Onescu" un curs destul de bine plătit — şi e un prilej de a-mi organiza materialul pentru un eventual „Shakespeare", pe care l-aş scrie cîndva. (Cîndva!! Cînd? În altă viaţă?)

Miercuri, 3 noiemvrie [1943]

De ieri, ruşii anunţă că au ocupat şi depăşit Perekop. Comunicatul german de astă-seară anunţă şi el „lupte grele" la „intrările de nord ale Crimeei", după ce ieri anunţa o debarcare în regiunea Kerci.

Terminarea Conferinţei de la Moscova *(13)* va da războiului un alt curs? E de aşteptat încă în toamna asta o nouă lovitură?

(13) Conferinţa miniştrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Marii Britanii.

Sîmbătă, 6 noiemvrie [1943]

Comunicatul german de astă-seară anunţă evacuarea Kievului, "pentru a evita o spărtură ameninţătoare". Ruşii reocupă oraşul doi ani după ce l-au pierdut. Debarcarea de la Kerci capătă caracter de „cap de pod". Atacată dinspre Perekop şi dinspre Kerci, Crimeea va putea rezista? Cum? Cît?

Stepa nogaică pare complet evacuată de nemţi. Atacul sovietic are ca obiectiv imediat aici Kerson.

Pretutindeni de-a lungul frontului ofensiva rusească se menţine, cu momente schimbătoare de intensitate şi violenţă, cînd într-un punct, cînd într-altul.

Nici o formulă propagandistică nu mai ţine. Nici o explicaţie nu mai rămîne în picioare. Distanţele se scurtează de la zi la zi, obstacolele cad unul după altul.

Marietta Sadova joacă teatru mereu, mereu. Am fost ieri la ea (am nevoie de cărţi în legătură cu Shakespeare, credeam că le voi putea lua de la ea; am renunţat) şi am regăsit-o — cu aceleaşi gesturi, lacrimi, leşinuri şi modulaţii de voce, care au făcut totdeauna din ea o Marietta sublimă. E intolerabil şi totuşi amuzant.

Aseară, vreo două ore, într-o bodegă cu Cicerone Theodorescu, drăguţ şi de treabă, ca totdeauna.

Citim, lucrăm, vedem oameni, mergem la spectacole, ascultăm muzică, facem proiecte, dar dincolo de toate astea e umbra dezastrelor care încă pot veni.

Miercuri, 10 noiemvrie [1943]

Deschis azi, la colegiu, cursul despre Shakespeare. Lecţie neinspirată — deşi dispuneam de material bun.

Citit în zilele din urmă *Lear* şi *Macbeth*.

Războiul continuă în toate zonele lui de ofensivă. Punctele critice acum sunt vest de Kiev şi vest de Nevel.

Discursul de alaltăieri al lui Hitler face „bonne mine à mauvais jeu". Cred că a restabilit puţin moralul, chiar şi aici la noi, măcar pentru cîteva zile sau ore. Pînă şi comunicatele militare ultime au fost mai puţin sumbre.

Mă gîndesc cu îngrijorare că mi se termină iar banii.

Duminică, 14 noiemvrie [1943]

Ruşii ocupă Jitomir. Spărtura devine acum atît de adîncă, încît ameninţă să izoleze complet frontul de nord de cel de sud. Toată linia Niprului, de la Kiev la Kerson, devine o imensă burtă, care va trebui neapărat redusă.

Pe hartă, de la Jitomir la Cernăuţi, de la Kerson la Nistru, distanţele sunt izbitor de scurte.

Igiroşeanu (întîlnit la dejun la Bibeşti, care din nou sunt în Bucureşti), terificat de apropierea ruşilor, îmi spune că nemţii n-au pierdut războiul şi nici nu-l vor pierde. Sunt într-un moment de criză, peste care însă vor trece. Au în pregătire arme noi (un avion invizibil, un proiectil cu propulsor etc.) cu care, în primăvară, vor distruge Londra, vor scoate din război Anglia şi vor nimici în masă pe ruşi. Toate astea cu un aer dezolat („vous savez, moi j'ai toujours ete pour les Anglais"), dar competent şi „obiectiv".

Titel Comarnescu — cu care am petrecut seara, întîi la concertul Gieseking, pe urmă la „Bavaria" — este în schimb pur şi simplu descompus. În două luni, spune el, ruşii vor fi aici — şi vom pieri cu toţi, evrei sau români de-a valma.

Miercuri 17 noiemvrie [1943]

Zi miraculoasă ieri: caldă, plină de soare, cu o lumină uşoară, transparentă, de aprilie. Era de necrezut. Astăzi încă e frumos, dar mai „normal", mai puţin primăvăratec.

Ieri după-masă am fost la lecţia de deschidere a lui Dragoş Protopopescu — furios pe mine că mă duc, dar neavînd încotro (căci vreau cu tot dinadinsul să obţin de la el dreptul de a citi în biblioteca facultăţii unele lucruri în legătură cu Shakespeare).

Lecţie „gen Nae Ionescu", fără magnetismul lui, însă o lecţie bucureşteană, nostimă, jemanfişistă. Ce uşor e!

Vreau să notez însă cu totul altceva. A vorbit despre „geniul englez". A spus lucruri care s-ar părea că sunt de un curaj nebunesc în condiţiile de azi. Despre „geniul moral britanic", despre englez ca „tip suprem al evoluţiei umane", despre „prejudecata stupidă a perfidiei sau ipocriziei britanice", cînd în realitate spiritul britanic e un aliaj de simţ realist. Pînă şi despre geniul militar al Angliei a vorbit. Pînă şi despre Churchill, ca reprezentant al curajului politic. A fost „subversiv" de la primul la ultimul cuvînt.

M-am gîndit că e în posibilitatea unei asemenea lecţii de facultate — astăzi, în noiemvrie 1943, cînd România e în plin război alături e Germania —, un semn de neseriozitate funciară. Ar putea fi grav, ar nu e. Nu are nici o semnificaţie, nici o consecinţă. Un legionar uda spiritul Angliei în faţa unei săli de studenţi — şi ei legionari în Pt, sau numai virtual —, dar acest lucru nu înseamnă pentru ei nimic. u simt nevoia nici să se revizuiască, nici să renunţe, nici să reziste.

Aseară, cu Bibeştii, la *Nunta lui Figaro*, mizerabil cîntată. Am ascultat totuşi cu nesfîrşită plăcere. Ce bogăţie, cîtă tinereţe, ce fericită uşurinţă. Zeci de motive şi idei muzicale, care ar fi putut fiecare deveni un pretext de concert, de simfonie, de quatuor, zeci de teme aruncate cu nepăsare, cu generozitate.

Titlu în *Universul* de azi-dimineaţă: „Conducerea militară germană este iarăşi stăpîna pe iniţiativă în Răsărit."

Sîmbătă, 20 noiemvrie [1943]
Nemţii reocupă Jitomir. Ruşii sunt de vreo două zile la Korosten, dar punctul devine acum prea înaintat, după căderea Jitomirului.

Vineri, 26 noiemvrie [1943]
Sunt bolnav de cîteva zile, fără să ştiu ce am. Nu bolnav propriu-zis: n-am febră, nu mă doare nimic, dar sunt literalmente sleit de puteri. Voiam aseară să scriu cîteva rînduri aici, dar mă simţeam incapabil să ţin tocul în mînă. Dimineţile mai merge (de exemplu, acum la 9 dimineaţa, înainte de a porni spre şcoală, am încă destulă energie ca să însemn în grabă aceste cuvinte), dar seara cad năucit de oboseală. E o adevărată „criză" şi vine cu atît mai prost cu cît mă găseşte în mare lipsă de bani. Din vară, din iunie, n-am mai avut un moment aşa de greu de sărăcie — şi nu ştiu cum voi ieşi din el.

În Rusia luptele continuă cu intensitate (dacă judecăm după termenii comunicatului german), dar pietinînd pe loc totuşi.
Oricît e de ciudată linia frontului de sud, cu pungi mari într-un sens şi într-altul, într-un contur intenabil, totuşi ţine. E de vreo 10-15 zile o vizibilă oprire.
Reacţiunea germană la Jitomir pare să aibe obiective mai mari. Ziarele încep să vorbească despre o reluare a Kievului, operaţie care ar semăna cu reluarea Harkovului astă-primăvară.
Oricum, războiul durează. Nimic nou n-a intervenit care să precipite ritmul. Dimpotrivă, o încetinire generală ne readuce la vechea noastră inerţie morală.
To-morrow and to-morrow and to-morrow.

Duminică, 28 noiemvrie [1943]
Gomelul ocupat de ruşi, joi.
În sectorul Jitomir, comunicatul german nu mai vorbeşte de vreo două zile de marele contraatac ce trebuia să reia Kievul.
Berlinul, într-o serie de bombardamente grave.
Dar războiul e mereu acelaşi, lung, cenuşiu, apăsător. Şi întrebarea noastră e mereu aceeaşi: Cînd se va termina?

[Decembrie]
Duminică, 5 decemvrie [1943]
Săptămână obositoare, cu tot felul de dineuri şi dejunuri, dar, Bibeştii plecaţi azi-dimineaţă, mă întorc la viaţa mea obişnuită, nemondenă.

Nimic nou pe fronturi. Nemţii au reluat Korosten, ruşii continuă atacurile cam peste tot; în Italia, Montgomery a redeschis ofensiva, dar în ciuda tuturor acestor întîmplări, suntem de fapt într-o perioadă de relativă oprire. Poate din cauza anotimpului (neverosimil de senin şi însorit), poate şi pentru anumite raţiuni ori pregătiri politice, pe care nu le putem cunoaşte.
Conferinţele anglo-americano-ruso-chino-turce, din Egipt şi Iran, poate că vor avea urmări.

Luni, 6 decemvrie [1943]
Terminat azi ultimele corecturi la *Pride and Prejudice*. M-ar mira dacă ar avea un

mare succes în româneşte. E prea delicat, prea fin, prea subtil. Nimic gros, patetic sau violent. Nu sunt deloc mulţumit de traducerea mea, cam lipsită de fluiditate. Dar îmi va aduce oarecari bani?

Ascultat în ultimele zile de foarte multe ori *Concertul în mi bemol major* de Mozart, pe care i-l dăruisem acum vreo patru-cinci ani lui Leni. I l-am cerut acum pentru cîteva zile şi l-am ascultat cu încîntare. Mă silesc să-l urmăresc frază cu frază, sunet cu sunet. Încerc să disting fiecare instrument şi să nu-l pierd. Este o bucurie infinită în mişcările repezi — dar ce tristeţe, ce melancolie, ce sfîşiere în andantino!

Miercuri, 8 decemvrie [1943]

Scrisoare gravă de la Poldy. E foarte bolnav şi ar trebui să facă două operaţii. A fost timp de trei luni, în 1941, într-un cîmp de concentrare şi a ieşit de-acolo cu sănătatea zdruncinată.

„J'ai eu faim, horriblement faim", îmi spune. Şi eu n-am ştiut nimic. Încă nu ştiu nimic. Războiul deodată redevine atrocele coşmar de care în ultimul timp am avut uneori inconştienţa să uit.

Sîmbătă, 11 decemvrie [1943]

Titlu într-un ziar de seară: „12.000 de arestări în Franţa" *(14)*.

Şi gîndul se îndreaptă imediat spre Poldy. Vorbesc, rîd, umblu pe stradă, citesc, scriu — dar mereu, mereu mă gîndesc la el.

Jurnalul ăsta devine absurd. O proastă obişnuinţă, nimic mai mult.

Războiul trece prin mine, prin toată viaţa mea, prin tot ce iubesc, sau cred, sau încerc să sper — şi din toată măcinarea asta cumplită, eu consemnez aici, ce?

---

(14) Referire la evreii arestaţi în Franţa şi deportaţi în decursul anului 1943.

Marţi, 14 decemvrie [1943]

Citit aseară — pe neaşteptate — pentru Nora Piacentini şi Şeptilici, „Ursa Mare". (Fusesem la ei la teatru şi m-au luat pe sus.)

Efect fulgerător. Mare entuziasm. Hotărîre de a mă pune imediat în repetiţie, deşi începuseră deja repetiţiile cu *Barbara* de Michel Duran.

Astăzi, lucrurile au decurs cu o rapiditate care bruschează toate ezitările şi reticenţele mele. De la 11 dimineaţa la 4 după-masă, împreună cu Mircea, am dictat simultan la trei dactilografe. La 4 1/2, manuscrisul a fost depus la teatru. Un sfert de oră mai tîrziu, Soare (între timp iniţiat în complot şi însuşindu-şi-l) prezenta o piesă din partea unui profesor care ţine să rămînă necunoscut — şi semnează Victor Mincu. Titlul piesei: *Steaua fără nume*. (Personal, regret „Ursa Mare" — dar părea, după opinia lor, prea literar.)

La 7 fără un sfert, Nora şi Mircea — pe care îi aşteptam într-o cafenea — au sosit aprinşi de „entuziasmul delirant" stîrnit la lectura în plen.

Toată lumea e intrigată şi fericită. Prima repetiţie are loc mîine. Soare la telefon îmi spune:

— E o capodoperă.

Foarte bine, dar actul III nu e scris. Cînd îl voi face? Trebuie urgent — iar eu, între liceu şi colegiu, n-am o oră de libertate. Şi totuşi va trebui cu orice preţ să scriu repede, ziua şi noaptea.

Dacă aventura asta îmi aduce bani — restul e fără importanţă.

Marţi, 21 decemvrie [1943]

Terminat azi actul III din „Ursa Mare". L-am scris repede, de vineri noaptea pînă azi

la prînz, grăbit, puţin mecanic, aproape fără răgazul de a reciti. Azi-noapte, „dopat" cu cafea neagră, am lucrat pînă la 4 dimineaţa. Nu e felul meu favorabil de lucru. Nu pot face nimic bun „cravaşat" fiind. Îmi trebuie mai multă libertate de mişcare, mai mult timp de reflexie. Cred că sunt lucruri excelente în cîteva momente ale actului, dar ştiu că n-am dat tot ce se putea. Poate să revin mai tîrziu. Finalul mă nemulţumeşte.

Dar nu iau prea în serios toată întîmplarea. Cîteva clipe — poate cîteva ore — am fost în oarecare tensiune. Mă enerva distribuţia. Mă dezola faptul că Maria Mohor o joacă pe eroina principală (eroină pentru care simţeam un fel de tandreţe) *(15)*. Mă amuzau şi mă iritau în acelaşi timp ecouri despre piesă: Victor Ion Popa a spus că e cea mai bună comedie românească, Soare zice că e o capodoperă, Marcel Anghelescu e supărat că nu apare în actul II şi de aceea nu vrea să apară nici într-al treilea, Nora vrea un final pentru ea etc., etc. E timpul să spun la toate aceste stupidităţi: merde! Şi gata. Prost jucată, bine jucată, lăudată, înjurată — singurul lucru pe care i-l cer piesei este să-mi aducă 500 de mii de lei.

Cred, sper, că sunt destul de serios pentru ca tot restul să-mi fie profund şi total indiferent.

---

(15) Premiera piesei Steaua fără nume a avut loc la 1 martie 1944, la Teatrul "Alhambra", în regia lui Soare Z. Soare. În distribuţie: Radu Beligan, Maria Mohor, Nora Piacentini, Nineta Gusti, Mircea Şeptilici, Marcel Anghelescu.

Miercuri, 29 decemvrie [1943]

Vis de luni noaptea:

Sunt la Universitate. Mă întîlnesc pe sală cu Onicescu. Pleacă la Berlin — şi mi se spune că plec şi eu. O clipă mai tîrziu sunt într-o încăpere mică, la seminar la Nae Ionescu. Iată-l intrînd. Mă întreabă cît e ceasul. Îi răspund şi el notează răspunsul meu pe o hîrtie. Pe urmă pune aceeaşi întrebare celorlalţi studenţi, pe rînd, notînd fiecare răspuns sub o rubrică specială. Orele indicate diferă între ele. Atunci Nae ne întreabă pe fiecare să stabilim ora exactă — şi ne pune să semnăm. Se întoarce spre mine şi îmi spune că vorbesc cu accent evreiesc. Dar imediat după asta, pune mîna pe mîna mea şi adaugă: Pleci sîmbătă seara la Berlin.

Joi, 30 decemvrie [1943]

„Oraşul Korosten a fost cedat după lupte grele" — spune comunicatul german de astă-seară.

N-am mai notat nimic în legătură cu războiul în ultima vreme. Totuşi, după oarecare relativă oprire pe loc — ofensiva rusă s-a reaprins de vreo zece zile, cu o intensitate maximă, cel puţin în sectorul Vitebsk şi în sectorul Jitomir.

De la Conferinţa de la Cairo şi Teheran, lucrurile par a intra din nou într-o fază acută. Berlinul e bombardat catastrofal, în serie. În Atlanticul de nord, vasul german de linie „Scharnhorst" a fost scufundat acum trei zile. Pretutindeni, şi în cîmpul aliat, şi în cel german, debarcarea în vest e socotită de astă dată iminentă.

Din simpla lectură a ziarelor — fiindcă n-am prilejul să ascult la radio, şi nici nu-l caut — se desprinde o impresie de încordare finală.

Personal nu pot crede totuşi că vreo ofensivă în vest va porni în plină iama. Asistăm la o mare presiune nervoasă aliată asupra Germaniei, care probabil trebuie să pregătească lovitura de mai tîrziu.

Vineri, 31 decemvrie [1943]

Gesturi şi obişnuinţe, care prin repetare au devenit parcă superstiţii: o scrisoare lui Poldy, o carte pentru Aristide, cîteva discuri pentru Leni. Am trecut pe la Socec să cumpăr o rezervă de calendar. Diseară voi mînca la Alice. Am recitit în grabă caietul

ăsta...

31 decemvrie. Ca acum un an, ca acum doi, ca acum trei. Cînd a trecut şi anul ăsta? Părea aşa de greu, aşa de ceţos, aşa de nesigur. Şi totuşi a trecut. A trecut şi suntem încă vii.

Dar războiul e mereu aici, lîngă noi, cu noi, în noi. Mai aproape de sfîrşit, dar tocmai de aceea mai dramatic.

Orice bilanţ personal se pierde în umbra războiului. Întîi e teribila lui prezenţă. Pe urmă abea, undeva, departe, uitaţi de noi înşine, suntem noi, cu viaţa noastră diminuată, ştearsă, letargică, aşteptînd trezirea din somn, învierea.

1944
[Aprilie]
*** Sîmbătă, 8 aprilie 1944**

Patru zile după bombardament oraşul este încă în plină nebunie. Buimăceala din primele clipe (nimeni nu ştia exact ce este — nimănui nu-i venea să creadă...) s-a transformat în panică. Toată lumea fuge sau vrea să fugă. Pe străzi, la fiecare pas camioane, căruţe, trăsuri cu tot felul de boarfe, ca într-un imens şi tragi-comic Sfîntu Gheorghe.

Azi au început să circule, pe ici, pe colo, cîteva vagoane de tramvai. Majoritatea liniilor sunt încă blocate. Jumătate din oraş n-are lumină. Apă nu e. Caloriferele nu funcţionează. Şiruri întregi de femei şi copii cu găleţi de apă vin de la diverse puţuri sau cişmele, unde se face coadă.

Într-o oră (şi nu cred că bombardamentul propriu-zis a durat o oră), un oraş cu un milion de locuitori a fost paralizat în cele mai simple funcţiuni de viaţă.

Numărul morţilor nu se cunoaşte. Circulă cifrele cele mai contradictorii. Cîteva sute? Cîteva mii? 4.200 îmi spunea Rosetti alaltăieri — dar nici asta nu e sigur.

---

* Începe al IX-lea caiet al *Jurnalului*, ultimul.

Ieri după-masă am fost în cartierul Griviţa. De la gară la Bulevardul Basarab, nici o casă — nici una — n-a scăpat neatinsă. Priveliştea e sfîşietoare. Se mai dezgroapă încă morţi, se mai aud încă vaiete de sub dărâmături. La un colţ de stradă trei femei boceau cu ţipete ascuţite, rupîndu-şi părul, sfîşiindu-şi hainele, un cadavru carbonizat, scos tocmai atunci de sub moloz. Plouase puţin dimineaţa Şi peste toată mahalaua plutea un miros de noroi, de funingine, de lemn ars.

Viziunea, atroce, de coşmar. N-am mai fost în stare să trec dincolo de Basarab — şi m-am întors acasă, cu un sentiment de silă, oroare şi neputinţă.

Acum 5 ani, cînd îmi făceam concentrarea la Mogoşoaia, treceam în fiecare zi, în zori şi seara, prin cartierul gării. Citeam cu aviditate ziarul de dimineaţă la plecare, ziarul de seară la întoarcere, urmăream cu angoissă telegramele... Ştiam că războiul apăsa asupra noastră... Ştiam că soarta se decide în acele telegrame şi pentru noi, care plecam spre cîmpul de instrucţie, şi pentru negustorii care deschideau cu zgomot prăvăliile şi pentru toţi trecătorii care grăbeau spre piaţă, spre gară, spre ateliere, dar nimeni, nimeni nu avea în ochi tabloul funebru al unei zile de primăvară friguroasă — cinci ani mai tîrziu — fumegînd printre ruine, cu o pîclă de incendiu şi masacru.

Şi nimeni dintre noi nu putea face nimic, nici atunci, nici acum.

E ciudat că în timpul bombardamentului n-am avut deloc impresia că e ceva foarte serios. La început crezusem că e un exerciţiu (fusese unul cu 3 ore mai devreme). Pe urmă, cînd au început bubuiturile, am crezut că sunt ale artileriei antiaeriene. Au fost vreo două zguduiri mai puternice, dar parcă nu de bombă.

Cînd am ieşit în curte am văzut plutind nenumărate hîrtii colorate (manifeste probabil) şi am crezut că într-adevăr avioanele nu aruncaseră altceva decît manifeste... Primele zvonuri venite din oraş (o bombă pe Brezoianu, una pe Strada Carol...) mi s-au părut născociri.

Cînd am ieşit spre centru, o stranie agitaţie nervoasă însufleţea străzile, parcă mai mult din curiozitate decît din groază. Abea mai tîrziu ne-am dat seama de întinderea dezastrului.

Casa lui Leni, complet năruită. Am fost alaltăieri acolo, ca să-i ajut să scormonim printre dărâmături, în căutarea lucrurilor ce mai puteau fi salvate *(1)*.

(1) Actriţa Leni Caler a plecat din ţară la sfîrşitul anilor '50 şi a murit la Berlin, la 2 februarie 1992.

Mary, tînăra manichiuristă care venea în fiecare vineri dimineaţa, a fost ucisă. Era aşa de tînără, aşa de drăguţă, aşa de curată. O midinetă, dar graţioasă ca un copil, şi cuminte ca o domnişoară de pension.

Cînd din miile de morţi anonimi unul poartă un obraz pe care îl cunoşti, un zîmbet pe care l-ai văzut, moartea redevine ceva înfiorător de concret.

Aristide, Rosetti, Camil, Vişoianu au fugit. Care unde a putut. Nu rămîne nimeni pe loc, decît noi — pentru care orice gînd de plecare e exclus.

Încremenirea provocată de bombardamentul de marţi încetul cu încetul va trece. Rămîne însă aşteptarea plină de nelinişte a viitorului bombardament. Cînd va fi? Cum va fi? În ce cartier? Vom scăpa? Cine va scăpa?

Şi nu e vorba numai de scăpare fizică. E toată mizeria care urmează şi toată primejdia inclusă într-o atmosferă generală de disperare, de furie, de ură.

Pentru moment, nici un simptom de criză antisemită. Dar o criză antisemită e oricînd posibilă.

Duminică, 16 aprilie [1944]

Ieri-dimineaţă, între 12 şi 1, al doilea bombardament. Mi s-a părut mult mai grav decît primul. Din fericire, eram acasă şi am putut s-o liniştesc puţin pe Mama, care a avut o criză de plîns. Cel puţin o dată zgomotul exploziei a fost aşa de puternic, încît am avut impresia că totul se petrece în cartierul nostru. Mereu, senzaţia că avioanele trec peste casa noastră. Aşteptam cu încordare: acum... acum... acum...

Centrul oraşului are un aspect lamentabil. Bulevardul Elisabeta, de la Brezoianu la Rosetti şi Calea Victoriei de la Poştă la Regală sunt blocate. Aici — şi pe străzile alăturate — au căzut cele mai multe bombe. Ce s-a vizat? — nu ştiu. Poate Telefoanele, dar în cazul ăsta bombardamentul e foarte neprecis. Blocul Cartea Românească, distras. Universitatea şi Şcoala de Arhitectură, incendiate. Multe alte clădiri, lovite. Aseară se vedeau de departe flăcările. Astăzi încă ruinele mai fumegă. Nu ştiu dacă şi cîte victime sunt.

Gîndul mereu la Poldy. Cînd voi avea veşti de la el, totul va fi mai uşor de suportat. Dar pînă atunci mă zbat între tot felul de gînduri.

Primăvară! Plină de nelinişti, plină de incertitudini. Undeva, foarte departe, surde speranţe.

Sunt prea singur. Bătrîn, trist şi singur.

Dar îmi interzic să mă cufund într-o criză de disperare personală. Nu am dreptul. Il faut tenir le coup.

Citesc Balzac. E singurul lucru de care deocamdată mă simt în stare. Să lucrez, n-aş putea. Am recitit cu dezgust una din piesele mele "Alexandru cel Mare"). Nu ştiam că e în halul ăsta de proastă. Inexorabilă.

Am citit cu mult interes *Les Illusions perdues* (*Les Deux praîtres*, *Un grand homme de province à Paris*, *Les Souffrances de l 'inventeur*). Aseară şi azi, *Ferragus*. Am început *La Duchesse de Langeais*.

Marţi, 18 aprilie [1944]

Alarma de azi-dimineaţă m-a prins la liceu. De cum s-a dat „prealarma" atn ieşit în stradă şi am început să fug spre casă. Aspectul pieţei mari era cinematografic: o scenă de panică în mulţime. Sute de oameni alergînd dezorientaţi, ca nişte furnici ameţite.

O clipă m-am oprit în colţ la 11 Iunie (suna tocmai alarma) şi am intrat într-un şanţ, dar am ieşit repede. La ce bun? Am continuat drumul spre casă, cu gîndul să fiu cît mai repede lingă Mama. Străzile se goliseră, dar tot mai erau cîţiva trecători. Nimeni nu ne împiedica să ne vedem de drum. O teribilă tăcere de oraş pustiu.

Duminică dimineaţă au fost la Braşov şi Turnu Severin. Azi, unde?

Nici o veste de la Poldy. Aştept cu încordare.

Citesc mereu Balzac. Terminat ieri *La Duchesse de Langeais*. (Nu e capodopera de care îmi vorbea Antoine Bibescu. Cunosc în Balzac lucruri nemăsurat mai bune, chiar printre lucrurile de plan secund. De exemplu *La vieille fille*. Ca să nu mai vorbesc de *Pierette*.)

Citit azi *La fille aux yeux d'or*.

Ieri, întîmplător, am deschis un Baudelaire. M-a frapat cît de înrudit e Parisul lui cu o anumită imagine a Parisului în Balzac: un Paris murdar, fetid, funebru — un amestec de splendoare şi mizerie — puţin teatral —, un Paris pe care-l credeam specific baudelairian pe vremuri şi pe care acum îl cunosc mereu mai bine în Balzac.

De îndată ce voi primi o veste bună de la Poldy, voi încerca să lucrez. O piesă („Libertate") sau poate chiar romanul.

Sîmbătă, 22 aprilie [1944]

Ieri-dimineaţă, la ora fatidică — pe la 12 —, un nou bombardament. Al treilea. Nici pîna acum nu ştiu în ce parte a oraşului s-a lovit. Nimic prin centru. Se pare că pe la periferii — Pipera, Ford, Malaxa... Dar nu vin de nicăieri ecourile de dezastru de rîndul trecut.

Azi-dimineaţă, pe la 11, s-a răspîndit — nu ştiu de unde — zvonul că e alarmă. Magazinele s-au închis, lumea grăbea spre casă.

Seara, impresia de oraş pustiu sporeşte. Nu ştiu ce anxietate pluteşte în aer. Parcă te sufoci.

Balzac, mereu Balzac. Citit *Birotteau* şi *La maison Nucingen*. Început *Splendeurs et Miseres des Courtisanes*, unde regăsirea lui Vautrin accentuează interesul de curiozitate.

Marţi, 25 aprilie [1944]

Ieri-dimineaţă, bombardament. Cel mai lung şi, se pare, cel mai grav de pînă acum. În oraş, în centru cel puţin, nici o urmă. Totul pare în ordine: apă, lumină, tramvai. Dar se spune că linia ferată de la triaj la Chitila este răscolită. Cartierul Filantropiei pare a fi suferit mult. Într-un sanţ-adăpost au murit cîţiva tineri evrei dintr-un detaşament A. P. La Ploieşti pare a fi fost de asemeni foarte grav.

Dejun cu Ginel Bălan *(2)*. Îmi povesteşte o convorbire „istorică" cu Mircea Vulcănescu, acum un an. Ministrul de Finanţe îi propunea lui Bălan să accepte conducerea financiară a Transnistriei. Un fel de vice-guvernatorat. Omul refuza şi atunci Vulcănescu, pentru a-l convinge, l-a luat deoparte şi i-a spus: „E o ocazie unică ce se oferă imperialismului nostru. Transnistria înseamnă în istoria românească prima

experienţă colonizatoare. Putem împăduri întreaga Transnistrie şi în felul ăsta oprim definitiv Crivăţul să mai bată spre noi."

---

(2) Eugen Bălan, director al Monitorului Oficial.

Duminică, 30 aprilie [1944]

Plouă de vreo trei zile. E parcă un fel de apărare antiaeriană. Oricum, sub ploaie, ne simţim mai la adăpost. În orice caz, n-am mai avut nici o alarmă.

Nici o veste recentă de la Poldy. Ne-a venit azi o scrisoare — dar din 8 martie.

Terminat Balzac, volumul V din „Pleiadă", început volumul VI. Pe fronturi, nimic nou.

[Mai]

Joi, 4 mai [1944]

Azi-noapte, de la 1 la 2, bombardament. Primul nostru bombardament de noapte.

N-am ieşit azi deloc în oraş şi nu ştiu exact ce s-a întîmplat. Se pare că a fost un bombardament risipit, fără obiectiv precis, cam pe unde s-a nimerit. (Strada Izvor, B-dul Mărăşeşti, Strada Mecet... De ce?) A fost ucisă, împreună cu toată familia ei, Renée Presianu. Biata fată!

Mă simt dintr-o dată mai în primejdie decît pînă acum. Un bombardament oarecum organizat, urmărind oarecari obiective precise, e parcă o maşină împotriva căreia te poţi apăra. Dar dacă suntem în cel mai stupid hazard, atunci orice măsură de prevedere e inutilă.

Duminică, 7 mai [1944]

Tot oraşul miroase a liliac şi a fum. Primăvara a izbucnit minunată după o săptămînă de ploaie, dar nori groşi de fum plutesc deasupra oraşului după bombardamentul de azi-noapte şi de azi-dimineaţă. În 60 de ore, cinci alarme şi două bombardamente. Suntem în serie. Vineri, două alarme, dimineaţa şi seara. Sîmbătă, la fel, astăzi aşteptăm acuma seara să vedem ce se mai întîmplă.

Bombe răzleţe au căzut azi-noapte şi prin cartierul nostru — Sfinţii Apostoli, Bateriilor —, dar dezastrul e departe de noi. Dinspre gară, dinspre Buzeşti, dinspre Bonaparte şi Ştefan cel Mare vin veşti grave. Se pare că străzi întregi sunt în flăcări.

Apa, lumina, telefoanele întrerupte în cel puţin jumătate din oraş. (Noi avem încă apă şi lumină.) Tramvaiele, din nou întrerupte. Am ieşit puţin în oraş, dar străzile din centru sunt pustii.

Am vrea ca toate astea să aibe un sens, să ducă la ceva, să nu fie o prea zadarnică suferinţă.

Luni, 8 mai [1944]

Am avut şi azi-noapte bombardament — al treilea în 24 de ore —, scurt, dar puternic. De cîteva ori mi s-a părut că bomba care se auzea căzînd era pentru noi: un şuierat prelung, fin, ca de rachetă luminoasă la un joc cu artificii anunţa lovitura, închideam ochii şi... aşteptam.

Astăzi oraşul era ca într-o zi de duminică. Magazinele închise, străzile goale. În jurul adăposturilor, lume care aşteaptă.

E ora 1 noaptea. Poate că nu vor veni. Aş vrea să dorm. Încep să fiu exasperat. Încep să mă gîndesc şi eu la plecare. Adăpostul nu-mi inspiră nici o încredere. Au murit şi azi-noapte oameni, cam prin toate cartierele.

Miercuri, 10 mai [1944]

Mii de oameni au ieşit azi, din zori de zi, afară din oraş. De două zile umbla din om în om vestea că la Radio Londra s-a anunţat că de 10 mai Bucureştiul va fi distrus. Ştire idioată, pe care lumea o credea, cu spaimă, cu superstiţie.

Dar am avut linişte — cel puţin pînă acum, după miezul nopţii, cînd scriu rîndurile de faţă.

Joi, 11 mai [1944]

Abea scrisesem azi-noapte rîndurile de mai sus şi a sunat alarma. Am fost ţinuţi pînă la 2 în adăpost, după care a venit „încetarea", fără sa se fi auzit nici o detunătură de nicăieri. Dar nu mai pot primi jocul asta sinistru cu calmul meu de la început Am tresăriri nervoase pe care abea le pot stăpîni.

Sunt oare pe cale de a intra şi eu în panică? Nu trebuie. Nu am dreptul. Trebuie să ţin, să rezist. Cel puţin pentru Mama, dacă nu pentru altceva.

Vagi gînduri de plecare (toată lumea pleacă...) m-au agitat vreo două zile.

L-am văzut azi pe Romulus Dianu *(3)*. (Ce naiv sunt!) I-am cerut o intervenţie la Ministerul de Interne. Refuzul a fost rece, evaziv, politicos. Tipul e plin de reticenţe, cu ceva de şopîrlă în gesturile lui linse.

Dar asta mă lecuieşte de asemenea tentative. Rămînem pe loc — şi aibă grijă Dumnezeu de noi.

---

(3) Scriitor; cunoscut din perioada colaborării comune la revistele literare editate de Camil Petrescu.

Au plecat Nora şi Mircea. Am sunat azi de cîteva ori la ei, şi nu mi-a răspuns nimeni. Mă simt mai singur decît înainte — biet celibatar care se agaţă de prietenii, din care înclină să facă tabieturi.

Am umblat după-masă prin oraş, prea apăsat de singurătate. Nici un om cu care să stau de vorbă. Nici un cinematograf în care să pot intra. (Cele mai multe sunt închise. Celelalte dau mizerii, resturi, vechituri, ca într-un nefericit oraş de provincie.)

Citesc mereu Balzac. Uneori e deprimant. Un fel de ferocitate minuţioasă. Nu ştiu ce îndîrjire în catastrofă. *Cousine Bette* şi *Cousin Pons* — triste capodopere, în care „triumful răului" se organizează implacabil. Le-am citit copilăreşte — cu compasiune, cu revoltă. Şi, în plus, e dezesperantă platitudinea mediului. Mici furii abjecte (Bette, Mme Matiffat, La Cibot, Fraisier). Nimeni aici nu are grandoarea mefistofelică a lui Vautrin.

Am încă ticuri de scriitor. Ideea de a scrie cîndva o carte despre Balzac mi-a rămas din existenţa mea anterioară. Dar ce sens are un asemenea proiect în prăbuşirea de azi? Cînd, cum, prin ce îmi voi putea reface o viaţă?

A căzut Sevastopolul — de vreo două zile. Războiul în Răsărit va ieşi din oprirea în care se află de peste o lună? Afară de bombardamente totul e încremenit pe fronturi.

Luni, 15 mai [1944]

Cinci zile fără alarmă, opt zile fără bombardament. Cît va ţine pauza asta nu ştim, dar, oricum, ne-a dat răgaz să ne refacem puţin nervii ciuruiţi.

Dacă n-ar fi ridicolă orice judecată politică asupra bombardamentului, aş spune că

deocamdată pauza trebuie să continue, atîta timp cît ofensiva anglo-americană din Italia (pornită de trei zile) este în maximă intensitate. E acolo nevoie de o concentrare aviatică absolută, cel puţin pînă se sparge linia germană — şi n-ar fi logic ca forţe aeriene să se deplaseze spre alte obiective.

N-ar fi „logic". Dar nimic nu e logic în războiul ăsta, cel puţin pentru noi care judecăm fără informaţie, după frînturi de aparenţe, după sferturi de indicii.

Nu-i explicam eu, în seara de 3 mai, lui Alice Theodorian, că anglo-americanii nu vor relua bombardamentele asupra României decît în clipa în care ruşii vor declanşa o nouă ofensivă în Basarabia şi Moldova? Raţionamentul meu era perfect logic. Totuşi, două ore mai tîrziu ne aflam cu toţii în pivniţe şi primele bombe engleze de noapte crepitau cam prin tot oraşul.

Marţi, 23 mai [1944]

Scrisori de la Poldy. Destul de vechi (sfîrşit de martie, început de aprilie), dar liniştitoare.

Disperasem în ultimul timp. Cele mai groaznice gînduri mă chinuiau.

Cît a suferit, în singurătatea lui!

Mereu linişte. A fost un bombardament la Ploieşti (miercuri la amiază, cred), dar nimic aici la noi.

Isteria „atenţiei mărite", a alarmelor şi prealarmelor s-a domolit. Oraşul parcă redevine mai viu.

Dar cît va ţine pauza?

Ofensiva din Italia continuă. Altminteri, pe celelalte fronturi, acalmie. Chiar şi presiunea aviatică din vest pare în descreştere. Febra invaziei simţitor căzută.

Terminat volumul VI din Balzac — „ Pleiadă", început volumul VII.

Miercuri, 31 mai [1944]

Azi-dimineaţă, alarmă. Au fost bombardamente la Ploieşti şi Braşov.

Luptele din Italia continuă cu intensitate, ceea ce nu-i opreşte pe anglo-americani să se abată şi pe la noi. Oricum, am avut trei sâptărnîni de graţie.

Mi se pare că de îndată ce vor interveni pe fronturi evenimente noi (căderea Romei, sau invazia, sau ofensiva rusă), vom intra din nou în serie de bombardamente, poate mai grave decît cele din trecut. Mă gîndesc pentru atunci la o plecare — dar va fi posibilă?

Traduc pentru Sică *Vient de paraître*. Face la „Studio" o stagiune, pe care vrea s-o înceapă peste cîteva zile cu *Steaua fără nume*. Dar nu cred că va apuca să facă efectiv ceva.

Războiul e aici, chiar dacă uneori ne lasă cîteva zile în pace.

[Iunie]

Luni, 5 iunie [1944]

Roma ocupată de Aliaţi.

Vestea ne înfioară mai puţin, acum, 9 luni după armistiţiul italian. Dar oricum, ce splendidă întoarcere de destin!

Suntem prea obosiţi pentru a ne bucura. Ne trebuie sfîrşitul războiului, nu victorii intermediare.

O convorbire cu Şeicaru, vineri seara, la *Curentul*. Tipul e dezgustător, porcin. Mi-e

silă şi scîrbă că am stat de vorbă cu el.
Linişte pe frontul nostru aerian. Patru săptămîni fără bombardament în Bucureşti. Cît o să mai ţină?

Tradus în patru zile, pentru Sică, *Vient de paraître* a lui Bourdet. S-ar putea să plec mîine cu Aristide la Butimanu, pentru 2-3 zile.

Marţi, 6 iunie [1944]

Aliaţii debarcă în Franţa, pe coasta Normandiei. Invazia a început. Eisenhower adresează o proclamaţie către popoarele europene. Churchill declară că 4.000 de vase mari şi 11.000 de avioane iau parte la operaţie.

Sîmbătă, 10 iunie [1944]

Întors ieri de la Butimanu, unde am stat trei zile cu Alice şi Aristide. Afară de o vizită la conacul d-nei Culag, de la Bujoreanca, unde am dejunat joi (un conac admirabil, cu un cerdac din Sadoveanu parcă), nimic agreabil. Viaţa la ţară e o idilă prea incomodă. Purici, praf... Dar cîmpul e frumos oriunde. M-aş întinde pe iarbă şi n-aş mai pleca. Mi-e dor de munte. Mi-e dor de mare. Mi-e dor chiar şi de Corcova.

Tot timpul la ţară am fost agitat şi nerăbdător să ştiu cum merge invazia. Ziare aveam, dar nu-mi erau de ajuns.
Reîntors acasă, şi la curent cu toate ştirile, observ că, după primul şoc — care ne-a tăiat puţin răsuflarea —, restul decurge într-un ritm mai puţin precipitat. Faptul esenţial este că debarcarea a avut loc. Divizii aliate au pus piciorul pe continent. Prin urmare, „valul Atlanticului" nu era o barieră de netrecut, iar „armele secrete" nu ascundeau nimic infailibil.

Duminică, 11 iunie [1944]

Alarmă — ieri şi azi-dimineaţă. Bubuituri îndepărtate şi zgomot surd de avioane care parcă ar trece deasupra oraşului, fără să arunce bombe. Se pare că ieri, prin jurul Bucureştiului, au fost mitraillate maşini, căruţe, trecători.
E ciudat că au timp de raiduri în România, cînd în Italia şi Franţa sunt aşa de ocupaţi.

Marţi, 20 iunie [1944]

În Normandia, după oarecare pietinare în loc, aliaţii au tăiat în lat peninsula Cotentin şi se apropie de Cherbourg.
În Italia, înaintare continuă. Perugia este pe punctul de a cădea.
În Finlanda, ofensiva sovietică declanşată de o săptămînă pune în primejdie imediată Vîborg.
Şi totuşi, toată presa D.N.B. de trei zile jubilează. Strigăte de triumf, titluri imense de senzaţie, ca în cele mai ameţitoare momente de victorie germană. Ce s-a întîmplat? S-a dezvăluit arma secretă! Avionul fără pilot! Racheta misterioasă. Wunderwaffe! Cîinele iadului! Londra în flăcări! Milioane de englezi fug în panică! Londra distrusă! Londra evacuată!

Dejun cu Camil la „Continental". La masa alăturată, Onicescu, Crainic, Dragoş Protopopescu, Ivaşcu. Toţi patru strălucesc de bucurie.
— În sfîrşit! exclamă Onicescu.
— Dar nu-i de ajuns, adaugă Crainic. Washington, Washington trebuie lovit.
Trece un băiat cu gazete de amiază. Onicescu deschide larg foaia şi citeşte cu glas tare, în exclamaţiile de uimire, de entuziasm ale celorlalţi.

La urma urmelor, oamenii văd mereu ceea ce îi lasă punctul lor de vedere.

Faptele sunt aceleaşi — şi pentru Onicescu şi pentru mine. Citim aceleaşi gazete, cunoaştem aceleaşi lucruri, dar totul devine pentru el şi pentru mine fundamental diferit, ca şi cum am trăi pe planete deosebite.

Ce Dumnezeu! inteligenţa omenească să fie un instrument atît de ridicul? Este Onicescu un imbecil? De doi ani, de cînd l-am văzut ultima oară, aşteptînd la o masă la Capşa intrarea lui Rommel în Alexandria, războiul şi-a schimbat pînă la rădăcină structura. Dar faptele trec peste el fără să-l atingă şi-l lasă cu acelaşi zîmbet intact, cu aceeaşi siguranţă neclătinată. O idee fixă este un univers închis.

Marţi, 27 iunie [1944]

Cherbourgul ocupat ieri de Aliaţi. Presa D.N.B. explică lămurit cum planurile lui Montgomery au eşuat. El voise neapărat să ocupe portul în 2 zile — şi i-au trebuit 20. În plus, oraşul e total distrus şi nu reprezintă nici un cîştig real.

În Finlanda, după căderea Vîborgului, ruşii înaintează pe două direcţii.

În Rusia, pe frontul central, ofensiva sovietică declanşată — simbolic — la 22 iunie, e de mari proporţii. Vitebsk a căzut.

Moment acut în evoluţia întregului război. Iulie şi august pot aduce deznodăminte. În orice caz, avem sentimentul că nu mai e loc pentru pauze.

Aici, la noi, linişte deocamdată. Am avut alarme vineri şi sîmbătă dimineaţa (au fost bombardiere la Ploieşti), dar nimic în capitală.

Terminat volumul VII din „Pleiadă" — *Les Chouans* — lectură laborioasă, dar interesantă. (Acţiunea se desfăşoară în Normandia, cam în zona debarcării). Început volumul VIII. Citesc *Les Paysans*, mai ales pentru a vedea mai de aproape sursele atitudinii politice în Balzac. E un reacţionar fără ipocrizie. Dar romancierul e mai tare decît doctrinarul, pe care îl anulează. Aş vrea să scriu despre asta — şi despre multe altele.

Ciudată nevasta lui Zissu. A fost deunăzi cu trăsura să mă ia de acasă şi n-am putut scăpa de ea. Ieri, din nou, lungă plimbare la Şosea.

Este „la foile du logis". Urmăreşte cu aviditate să fie interesantă. Simulează şi joacă cele mai absurde comedii, numai şi numai pentru ca să intrige pe semeni. Sîmbătă mi-a povestit că o dată Nae Ionescu a cerut-o în căsătorie. Iar ieri — mă cutremur! — mi-a mărturisit că a avut anul trecut — şi mai are încă — un puternic „beguin" pentru mine. Dacă aş fi vrut, dacă aş fi înţeles — dacă aş vrea, dacă aş înţelege...

Am făcut şi eu tot ce se putea ca să ies din penibila situaţie. E nebună. Minte deliberat —joacă scene patetice pe care şi le pregăteşte din timp. E un caz, hotărît lucru.

Miercuri, 28 iunie* [1944]

Bombardament azi-dimineaţă. Nu ştiu încă ce a fost în restul oraşului, dar în cartierul nostru, destul de grav. O bombă în Apolodor, una în Bateriilor, una în Iuliu Roşea. Arsenalul ardea. Fum gros plutea deasupra caselor. În tot cartierul, un clinchet de sticlă spartă. Pe trotuare, cioburi şi praf de sticlă.

În adăpost, cel puţin o dată, am avut impresia că primejdia e lîngă noi. Suflul a trîntit de perete uşile. Un nor de praf şi de fum a urmat detunăturii. Şi totuşi, explozia era destul de departe.

Ce ciudat sună pe urmă încetarea! Încetarea pentru cine? Pentru noi care ieşim teferi la lumină? Dar pentru ceilalţi?

O zi ca toate celelalte continuă, peste cadavre şi incendii.

** În text: „iulie"*

[Iulie]

Luni, 3 iulie [1944]

Bombardamente azi-noapte şi azi-dimineaţă. Se pare că s-a lovit greu la Malaxa şi Distribuţie. Nimic în oraş, unde totul îşi păstrează aspectul normal. Dar nori groşi de fum au plutit toată ziua.

Marţi, 4 iulie [1944]

Noaptea a fost liniştită, dar dimineaţa iar am avut alarmă. Depărtate bubuituri şi zgomot de motoare.

În Rusia, pe frontul central, o mare spărtură şi deplasări confuze, precipitate. Vitebsk, Orşa, Moghilev, Bobruisk au căzut în serie. Ieri Minsk. Azi Poloţk.

În Normandia, de la căderea Cherbourgului, relativă staţionare.

Sîmbătă, 8 iulie [1944]

Terminat — cu oarecare dificultate — *Les Paysans*. Construcţia e greoaie şi confuză. Prea multe personagii, care încarcă povestirea, fără să capete individualitate definită. Le pierzi pe drum, nu le mai ţii minte. Pregătire minuţioasă, muncită, pentru o intrigă rezolvată pe urmă cu elemente mult mai simple şi mai puţine decît cele puse în joc. Dar e o carte neterminată — şi nu ştim ce ar fi făcut Balzac pînă la urmă cu tot acest material.

Am avut patru zile de linişte. Nici o alarmă. Vreme ploioasă, care ne dă puţină securitate.

Tradus pentru Birlic o piesă scurtă de Guitry. Cu banii luaţi, bugetul meu se ţine pe picioare. Mai departe, vom vedea.

Pe fronturi, lupte continue, dar nu schimbări mari.

Se strecoară uneori îndoiala dacă se va termina, aşa cum credem noi, anul ăsta. S-ar putea să mai ţină o iarnă?

Nu, nu. E prea devreme pentru a trage concluzii. Suntem în plina campanie de vară: toate soluţiile sunt deschise.

Sunt mereu singur. Fără disperare, dar fără bucurie. Cam letargic, cam somnolent.

Luni, 24 iulie [1944]

Bombardament azi-noapte, la 1. Ne pierduserăm din nou obişnuinţa.

A durat puţin, dar părea să fie intens.

În oraş, azi-dimineaţă nu era nimic schimbat. Probabil că loviturile s-au dat pe la periferii.

Atentatul împotriva lui Hitler, întîmplat vineri la Marele Cartier, nu schimbă aparent nimic. Undeva, la fund, procesul de descompunere continuă ca un cancer.

În Polonia ruşii ocupă Lemberg şi Lublin.

Vineri, 28 iulie [1944]

Suntem din nou în serie. Azi-dimineaţă, alarmă. Azi-noapte, bombardament. Alaltăieri, dimineaţa şi seara, alarme.

Bombardamentul de azi-noapte a fost teribil. Am avut mereu impresia că valuri de avioane vin spre noi, spre cartierul nostru. Zguduiturile erau ca de cutremur. Zidurile se clătinau. Un nor de praf a deschis uşa pivniţei şi a adus parcă un miros de incendiu.

Cînd am ieşit din adăpost, flăcări imense se vedeau spre Poştă şi Mitropolie. Am umblat pe urmă prin oraş, cu Benu, Mircea şi Nora. Un incendiu în Şelari părea că va aprinde tot oraşul. Flăcări albe, galbene izbucneau cu violenţă de peste tot. Spre Dîmboviţa în sus, spre Calea Rahovei, alte incendii mai mici limitau un cerc larg, de foc.

N-am ieşit încă în oraş astăzi, dar mi se spune că totul s-a stins şi că dezastrul nu este aşa cum ni-l închipuiam azi-noapte.

Ce sens au bombardamentele astea? Sunt preludiul unei ofensive ruseşti? Sunt o încercare de a disloca România din alianţa cu nemţii, acum, cînd frontul din Polonia se prăbuşeşte şi cînd frontul intern german se clatină?

Cauţi o justificare — o raţiune politică! Altfel, bombardamentul e prea „brambura".

În Polonia a căzut Bialystock. În Letonia, Dvinsk. În Estonia, Narva.

Cel puţin în centrul frontului rezistenţa germană pare pulverizată. Varşovia este obiectivul principal imediat.

Între timp, mai la sud, prin căderea Stanislavului şi întinderea luptelor la Colomeea, ofensiva poate coborî spre frontul din Moldova.

În orice caz, e greu de crezut că frontul românesc, depăşit şi lăsat cu mult în urmă, va mai rămînea nemişcat.

Luni, 31 iulie [1944]

Nou bombardament azi-dimineaţă. Nu prea lung şi poate nici deosebit de violent, dar zgomotul motoarelor era sinistru. Cîteva clipe arn crezut că se repetă atacul fioros de vineri noaptea.

Dacă Turcia rupe legăturile diplomatice cu Germania (aşa cum se spune de cîteva zile — şi se aşteaptă pentru 2 august) —, atunci, cu noi baze de plecare, mult mai apropiate, lesne bombardamentele la noi pot deveni catastrofale. Războiul pare a se apropia de sfîrşit. În zece săptămîni totul poate fi gata. Întrebarea este cum ieşim noi teferi din aceste ultime săptămîni.

Ieri, o zi întreagă petrecută la o fermă, nu departe de Bucureşti, într-o casă fermecătoare, ca un decor pentru *Jocul de-a vacanţa*.

[August]

Joi, 3 august [1944]

Turcia a rupt ieri relaţiile cu Germania.

Preşedintele Finlandei a demisionat şi e înlocuit de Mannerheim. Schimbarea e interpretată ca un preludiu la noi tratative de pace.

În Franţa, o spărtură făcută de americani se adînceşte spre Rennes şi ameninţă să izoleze întreaga peninsulă Bretagne, repetînd operaţia din Cotentin.

În Răsărit, ruşii atacă în acelaşi timp Varşovia, Riga şi Memel. În Italia, Florenţa mai rezistă încă, dar nu pentru multă vreme.

Pe măsură ce situaţia devine mai acută, noi devenim mai nerăbdători. Ieri şi azi am trăit într-o surescitare continuă, ca şi cum de la o clipă la alta trebuiau să vină ştiri noi, definitive.

Luni, 7 august [1944]

E greu de urmărit ce se petrece în Franţa. Frontul german, spart spre vest şi sud, se pulverizează. În Bretagne, „valul Atlanticului" e întors pe dos. Americanii sunt la Brest,

St. Nazaire, Lorient, în timp ce garnizoanele nemţeşti respective ocupă încă fortificaţiile care trebuiau să le apere dinspre mare. Săgeţi blindate străbat în cruciş şi în curmeziş tot spatele frontului german şi vîrful lor răsare unde nici nu le aşteptai. Este o operaţie identică cu înaintarea germană în mai 1940 — deocamdată încă pe scară redusă. Totuşi, Parisul nu este un obiectiv exclus. Dacă lucrurile continuă în acelaşi ritm, totul devine posibil.

Marţi, 8 august [1944]

Scris un scenariu de piesă. Actul I, perfect schiţat, scenă cu scenă, cu bogăţie mare de material. Actul II, mai puţin detailat. Actul III, cu totul neprecis — afară de deznodămînt.

Un moment, în timp ce precizam pe hîrtie, azi după-masă, gîndurile care se îmbulzeau — m-a cuprins un fel de febră (vechea mea febră care mă ameţeşte puţin cînd „văd" o carte sau o piesă). Mă simţeam nerăbdător. Aş fi vrut parcă să încep imediat să lucrez. Aş fi vrut să comunic cuiva marea veste.

Am ieşit pe stradă, m-am dus pînă la „Alhambra", unde repetă Nora şi Mircea (parcă simţeam nevoia să intru într-o atmosferă de culise în fierbere), m-am întors acasă — nu-mi găseam locul.

Acum m-am potolit. Pun scenariul deoparte. Îl las puţin. Deocamdată am altele de lucru. (De refăcut piesa lui Antoine. De scris actul III la *Potopul*.) După o săptămînă voi relua hîrtiile scrise cu atîta precipitare azi şi voi vedea ce se poate face.

Piesa asta — dacă o voi scrie — o voi datora unei idei de decor. E tot ce am văzut la început: un decor. Nici personaje, nici conflict*, nici idei. Un decor de casă în construcţie în actul I, mobilată în actul II şi prăbuşită de cutremur în actul III — toate trei faze ale decorului fiind dominate de o privelişte unică, în fund, departe, care face legătura şi unitatea celor trei momente.

Pe schema asta a crescut astăzi, deodată, tot materialul viu al piesei.

Amuzant ca punct de plecare.

---

* *Anulat: „nimic".*

Joi, 10 august [1944]

Bombardamente azi-noapte şi azi-dimineaţă. Nu cred că Bucureştiul a fost obiectivul principal, dar cel puţin o dată, azi-noapte, canonada a fost teribilă. Îngheţasem. Şi biata Mama, care suferă ca un copil înspăimîntat!

Vineri, 11 august [1944]

Se pare că săgeţile blindate americane sunt la Chartres!

Revăd duminica de octomvrie 1937, cu Poldy şi Benu, la Chartres, înfiorat de frumuseţea catedralei, pe care o descopeream. Parisul nu e departe.

Duminică, 13 august [1944]

Nimic nou pe frontul din Răsărit. Ofensiva rusă e oprită, în linii mari, cam pe hotarele din 1939. Riga, Memel, Varşovia, Cracovia rămîn obiective încă neatinse. E o pauză sovietică de regrupare? E o încercare germană de a opri, prin rezerve masive, înaintarea spre frontiere? Oricînd un nou asalt se poate declanşa, dar deocamdată luptele, chiar dacă sunt intense, au pierdut din amploare.

În schimb, în Franţa, bătălia — confuză încă — ia proporţii. Nu ştim nimic precis despre Chartres. Săgeata pornită de la Le Mans în direcţia Paris nu ştim unde a ajuns. În schimb, tot de la Le Mans a pornit o altă săgeată spre nord. Depăşind Alençon, vizează spatele frontului german de la Caen, sector unde rezistenţa e neclătinată de la debarcare pînă azi. Dacă operaţia reuşeşte, invazia devine „invazie" reală.

Cald. Zi moleşitoare de vară. Sunt apatic, descompus. Imposibil să lucrez. Am refăcut o piesă a lui Antoine şi m-am împiedicat acum la actul IV, pe care mi-e imposibil să-l urnesc din loc. În plus, trebuie să termin pentru Beate *(4)* şi Finţi *(5)* actul III din Potopul *(6)*. Toate astea, foarte repede — iar eu nu sunt în stare să scriu două cuvinte.

---

(4) Actriţa Beate Fredanov.
(5) Regizorul Al. Finţi.
(6)Piesă de H. Berger prelucrată de Sebastian pentru Teatrul „Baraşeum".

Marţi, 15 august [1944]

Debarcare franco-anglo-americană în sudul Franţei!

Joi, 17 august [1944]

Alarme, dimineaţa şi seara — spre uimirea noastră, care ne aşteptam să avem o perioadă de linişte aeriană, acum, după debarcarea în Franţa de sud. Au atîta de lucru acolo — şi totuşi îşi găsesc timp şi pentru noi.

Debarcarea în sud progresează cu rapiditate şi uşurinţă. A căzut Cannes, Nice, Saint-Maxime, Saint-Tropez.

În nord, aliaţii ocupă Orléans, Chartres, Dreux. Parisul e în zare!

Aseară, la „Comœdia", *Steaua fară nume*, „într-o nouă înscenare", cum spune afişul.

Nu am fost — şi nu am nici o curiozitate.

Sîmbătă, 19 august [1944]

Scriu rîndurile astea sub alarmă, dimineaţa. Seria continuă. Am avut şi ieri-dimineaţa alarmă. Din stradă se vedea cum trec, departe, stoluri de avioane. În plin soare, au o strălucire metalică. Uneori, cînd se profilează pe un fundal de nor albicios, devin mate şi fumurii. Ieri şi alaltăieri au fost la Ploieşti. Astăzi se pare că sunt la Braşov. Deocamdată.

Înaintarea spre Paris progresează. Americanii sunt la Rambouillet. Frontul este însă prea fluid, ca să întrevezi conturul bătăliei.

Am văzut aseară *Steaua fără nume*.

Ce admirabilă sală de teatru „Comœdia"! La „Alhambra" totul se pierdea ca într-un imens hambar. Dincoace, toată sala e ca o minunată cutie de rezonanţă.

O surpriză, Tantzi Cocea. Destule accente false, dar (deşi totul cam „făcut" din cap) un amestec de frivolitate şi emoţie, care se apropie mult de Mona mea.

Luni, 21 august [1944]

De două zile s-a declanşat ofensiva sovietică în Moldova şi Basarabia. Se spune că Iaşul a căzut.

Războiul vine spre noi. Nu războiul care ne apasă de 5 ani, ca o dramă morală: războiul fizic. Mari răsturnări se pot întîmpla la fiecare ceas, la fiecare minut. Din nou intrăm cu viaţa noastră, cu pielea noastră în joc.

Totul e posibil — şi nimic nu e uşor. Rezistenţă militară înseamnă (oricît de repede s-ar desfăşura operaţiile) distrugere, poate evacuare silită, poate foamete. Capitulare însemnează (cine ştie!) lovitură germană de represiune, gen Italia de nord.

Şi într-un caz, şi în celălalt un pogrom redevine oricînd posibil.

În orice caz, s-a terminat cu liniştea relativă de pînă acum. Intrăm în centrul focului.

După sistemul lor cunoscut, ruşii atacă în sud, acum, cînd în centru şi nord ofensiva a

fost oarecum încetinită. Vor împinge aici cît vor putea mai mult, mai puternic şi mai repede. Balcanii sunt un spaţiu copt pentru lichidare. Elementele finale sunt toate adunate. Turcia e gata. Bulgaria (după uimitoarea lovitură de teatru a discursului Bagrianov) *(7)* e dispusă pentru orice schimbare de joc. Împreună cu Tito, împreună cu o eventuală debarcare anglo-americană (care nici nu e indispensabilă în faza de azi), ruşii pot împinge întreg frontul german spre Carpaţi, spre Ungaria, spre Austria.

Nu e de aşteptat ca nemţii să se retragă repede, de bunăvoie. Vor încerca să reziste. Cît mai pot, nu ştiu. Poate însă destul, pentru ca între timp să ne extermine pe noi.

---

(7) Ivan Bagrianov, prim-ministru al Bulgariei. La 12 august ţinuse un discurs în Parlament prin care declara poziţia de neamestec a Bulgariei în conflictele de pe continent. (Predecesorul său, Alexander Ţankov, dusese o politică progermană.)

În Franţa, iureşul anglo-american continuă în sud şi nord. La sud, totul e vag. Nu există propriu-zis front. Infiltraţiile şi săgeţile anglo-americane pătrund departe, fără să se dea vreo precizare.

Maquis-ul e o realitate. Se pare că Annecy şi Grenoble sunt în mîini franceze.

În Normandia bătălia s-a strămutat complet la est, pe Seina. Parisul poate cădea în cîteva ore.

Marţi, 22 august [1944]

Toulouse ocupat de forţele franceze din maquis. La ora asta Poldy poate că e un om liber. Dar mă tem încă pentru el. Nu ştiu cît de fermă poate fi ocuparea oraşului, pînă la sosirea trupelor aliate regulate.

Marţi, 29 august [1944]

Cum să încep? De unde să încep?

Ruşii sunt în Bucureşti.

Parisul e liber.

Casa din Antim, distrusă de bombe.

Sunt obosit ca un cîine. Mi-a fost dat să nu mă pot bucura din plin de toată fericirea marilor întîmplări, copleşitoare.

Scriu rîndurile astea dintr-o casă de refugiu, în care am putut aduna cîteva din lucrurile salvate din Antim. Ne-am organizat aici, de bine, de rău, un culcuş. Nu ştiu cît o să-l avem. Oricînd se pot întoarce stăpînii casei şi să ne dea afară.

Ar fi fost imposibil să ţin un jurnal regulat al întîmplărilor. A fost delirant — şi pe urmă, oribil. De miercuri seara am intrat într-o neverosimilă cursă, care nu ştiam unde ne duce — spre salvare sau dezastru.

Noaptea de miercuri spre joi — petrecută cu Pătrăşcanu *(8)*, Belu *(9)* şi atîţia alţii, imediat după lovitura de stat, în casa din Strada Armenească („casa istorică") — a fost noaptea de delir. În tot oraşul, lumea urla de fericire. Antonescu fusese răsturnat în 5 minute. Noul guvern, constituit. Armistiţiul, acceptat. Nici n-am avut timp să beau un pahar de şampanie pentru Parisul recucerit de francezi, cînd ne-a ajuns din urmă avalanşa de evenimente proprii.

---

(8) Lucreţiu Pătrăşcanu.
(9) Belu Zilber.

Toată noaptea am scris pentru *România liberă*, care trebuia să apară în zori. Eram fericit că întîmplarea mă făcea gazetar, în chiar noaptea victoriei.

Dimineaţa m-am dus frint de oboseală spre casă, cu speranţa că o să dorm, cînd au

început să urle sirenele. Nemţii începeau bombardamentele. Şi am avut un bombardament de formă necunoscută, fără întrerupere, fără alarmă, fără prealarmă, un bombardament care ne-a ţinut în adăposturi timp de 60 de ore, pînă sîmbătă seara. Iar în ultima oră, sîmbătă spre seară, casa noastră a fost lovită. Victime, în ultimul moment, cînd gata-gata eram să ajungem la potou teferi. Dar suntem vii.

Spaima de joi, de vineri, de sîmbătă, că nemţii s-ar putea întoarce în Bucureşti, fie numai pentru un ceas! Un singur ceas le-ar fi fost deajuns ca să ne extermine. Pînă la ultimul dintre noi. Nimeni, nimeni n-ar fi scăpat.

Sunt mii de lucruri de spus. Poate mîine, poate poimîine. Acum nu mă simt în stare. Vreau să dorm. De miercuri pînă sîmbătă seara n-am dormit o secundă. De miercuri pînă luni nu m-am descălţat. De miercuri pînă aseară nu m-am întins pe un pat. M-am tot zvîrcolit pe duşumele, pe unde am apucat.

Miercuri, 30 august [1944]

Nici astăzi nu pot să scriu. Sunt prea obosit. Desfigurat de oboseală. Proasta mea rezistenţă fizică nu suportă asemenea* încercări. Ar trebui să dorm cîteva zile în şir — mi-ar trebui o vacanţă de şcolar — pentru ca să-mi revin.

* *Anulat: „eforturi".*

E o îmbulzeală teribilă (de ordin moral) pretutindeni. Toată lumea se grăbeşte să ocupe poziţii, să valorifice titluri, să stabilească drepturi.

Nu pot. Nu mă interesează. Nu vreau.

Cel mai bun lucru e aşteptarea. Acum nu se poate vorbi. Cel mult urla. E drept că ani de zile am aşteptat clipa în care să pot în sfîrşit scoate un ţipăt de răzbunare — după atîta scîrbă, după atîta dezgust.

Într-o zi voi scrie o carte. E încă cel mai bun lucru pe care-l am de făcut. Nu sunt un om de întruniri, de comitete, de şedinţe. Mă convoacă toată lumea, ba la liceu, ba la colegiu, ba la scriitori. Ce să fac acolo? Ce am de spus voi spune la timp. În nici un caz astăzi, cînd nu se mai aude nimic de atîtea ţipete.

Joi, 31 august [1944]

Defilare de tancuri grele sovietice, pe Bulevardul Carol, sub ferestrele casei unde ne-am refugiat. Spectacol grandios. Oamenii ăştia prăfuiţi, obosiţi, destul de prost îmbrăcaţi cuceresc lumea. Ils ne payent pas d'apparence — dar cuceresc lumea.

Pe urmă, lung şir de camioane cu soldaţi români, foşti prizonieri în Rusia, astăzi înarmaţi şi echipaţi, luptînd în Armata Roşie. Sunt tineri, veseli, excelent echipaţi. Se vede bine că nu vin din luptă. Detaşament de paradă, care aştepta probabil intrarea în Bucureşti.

Lumea în stradă e încă buimăcită. Mari explozii de entuziasm, dar şi anumită rezervă. Mulţi trecători care se uită cruciş la , jidanii care aplaudă".

Dezmeticirea României va veni cînd se va pune serios problema răspunderilor. Fiindcă altfel, prea ar fi ieftin.

Personal, sunt încă împiedicat să iau parte direct la tot ce se întîmplă. A fi sinistrat e un lucru mult mai grav decît credeam cînd treceam pe lîngă case distruse sau incendiate şi aruncam o privire grăbită de compătimire.

O casă e o uzină. Găseşti fiecare lucru la locul lui, ca pe un şurub, ca pe o piesă de mecanism. Cînd se prăbuşeşte o asemenea organizaţie rămîi în plin haos.

Nu ştiu cum, cînd şi unde voi putea să refac un fel de viaţă normală, care să-mi dea

putinţa de a mă ocupa de celelalte chestiuni. Totul e deocamdată în suspensie.

Mă felicit că experienţa mea la *România liberă* s-a terminat repede, înainte de a-mi fi angajat acolo semnătura. Ar fi fost imposibil să lucrez sub un regim de comitete secrete. Imbecilitatea îndoctrinată e mai greu de suportat decît imbecilitatea pură şi simplă.

Pătrăşcanu mă atrăgea prin ce este uman în el. Cînd, acum patru săptămîni, la ferma lui Ulea *(10)*, ne-am înţeles asupra gazetei, nu pot spune că nu regretam în anumită măsură că mă întorc în jurnalism. Dar primeam situaţia în măsura în care îmi dădea urgent posibilitatea sa spun tare tot ce am tăcut, scrîşnind, timp de cinci ani.

În trei zile, după năvala lui Graur *(11)* şi a bandei lui, am înţeles că intru într-o redacţie terorizată de conformism. Nu, nu. Mai bine scriu piese de teatru.

Casa îmi era bombardată. Am dat un telefon că sunt sinistrat — şi de atunci n-am mai călcat pe acolo. Mai tîrziu, prin Belu, am comunicat că mă retrag definitiv.

---

(10) Octavian Ulea, colonel, şef al Protocolului Palatului.

(11) Lingvistul Alexandru Graur a făcut parte din redacţia României libere în primele luni după 23 august 1944.

[Septembrie]

Vineri, 1 septemvrie [1944]

Nedumerire, frică, îndoială. Soldaţi ruşi care violează femei (Dina Cocea povestea ieri). Soldaţi care opresc maşini în stradă, dau jos pe şofer şi pasageri, se urcă la volan şi dispar. Magazine prădate. Azi după-masă, la Zaharia, au năvălit vreo trei şi au răscolit casa de fier, de unde au luat ceasornice. (Ceasornicul e jucăria care le place mai mult.)

Nu pot lua prea în tragic toate incidentele sau accidentele. Mi se par normale. Chiar juste. Nu e drept ca România să scape prea uşor. La urma urmelor, Bucureştiul ăsta îmbelşugat, nepăsător, frivol e o provocare pentru o armată care vine dintr-o ţară pustiită.

Spre seară, o ordonanţă tipărită în ruseşte şi româneşte, pe hîrtii mici cît un program de cinematograf, interzice circulaţia pe străzi după ora 9 şi ordonă predarea aparatelor de radio.

Am impresia că sunt texte-tip, gata făcute înainte de 23 august şi care n-au fost încă anulate de situaţia nou creată. Probabil că foarte repede totul se va lămuri.

Ruşii sunt, în definitiv, în dreptul lor. Dezgustători sunt localnicii — evrei şi români deavalma. Presa este greţoasă, Mircea Damian, Cristobald *(12)* etc.

---

(12) Constantin Cristobald.

Am făcut azi-dimineaţă greşeala idioată de a mă fi dus la d-rul Dorian *(13)*, unde eram convocat la o „consfătuire scriitoricească". Am asistat dezarmat la constituirea „sindicatului scriitorilor evrei", cu Benador *(14)*, Călugăru *(15)* şi Dorian în frunte. Figuri necunoscute, nume inexistente — un amestec de rataj disperat, de mediocritate care răbufneşte, vechi ambiţii, vechi mizerii, toate reînviate cu obrăznicie, cu ostentaţie.

Nu-mi iert laşitatea de a nu le fi strigat în faţă tot ce meritau.

Dar e ultima oară cînd mă mai las prins în asemenea curse.

---

(13) Emil Dorian.

(14) Ury Benador.

(15) Ion Călugăru.

Sîmbătă, 2 septemvrie [1944]

Fără casă, sunt ca într-un oraş strein. Impresie de provizorat. Ca între două trenuri, pe un peron de gară.

N-am cărţi, n-am ore de lucru, nu ştiu de unde să iau oamenii care m-ar interesa — şi desigur nici ei nu ştiu de unde să mă ia pe mine.

Sunt extenuat şi fără treabă.

Am fost la cinematograf după-masă. Se anunţa un film sovietic la „Scala", dar la ora 4 nu erau locuri — şi atunci am intrat la „Aro", să revăd, după atîţia ani, *Intermezzo*, cu Leslie Howard şi Ingrid Bergman.

Plăcerea de a auzi şi înţelege englezeşte. Plăcerea de a vedea un film de tehnică justă şi subtilă. Toată marfa nemţească şi italienească era de celofibră. Cît de uman, cît de decent în umanitatea lui, Leslie Howard!

La ieşire, trecînd înapoi pe lîngă „Scala", am intrat şi acolo, unde de astă dată, la 6, am găsit, în fundul balconului, două locuri, pentru Benu şi pentru mine.

Jurnalul de actualităţi era pasionant. Arăta defilarea prizonierilor nemţi în Moscova. Coloane imense de animale obosite, murdare, jerpelite, în care nu mai recunoşti nimic din eleganţa sportivă, provocatoare, a militarului hitlerist care defila la Bucureşti. Figuri de troglodit, luate parcă din fotografiile de propagandă antisemită şi antibolşevică din *Das Reich*. Ce uşor e să faci dintr-un om o figură de bestie! Tinerii bine raşi, bine îmbrăcaţi, lustruiţi, primeniţi, îmbăiaţi, care locuiau la „Ambasador", credeau poate cu sinceritate că evreii tăvăliţi în toate noroaiele şi băltoacele de sînge ale Poloniei sau Transnistriei sunt o specie inferioară de cîini, pe care oricine îi poate împuşca fără pedeapsă.

Ce buimăciţi, ce umili erau în filmul de azi generalii nemţi, porniţi în marş, în fruntea coloanei, între baionete!

Măcar pentru această singură imagine răzbunătoare şi încă victoria e o realitate.

Programul propriu-zis prezenta un film cu subiect de război. Naiv, puţin cam necioplit, cam copilăros. Mais le coeur y est.

Am văzut azi-dimineaţă o tanchetă sovietică fugărind o maşină particulară pe care voia s-o confişte.

Incidentele de stradă continuă. Trecători busculaţi, ca să dea ceasul. Ceasul e ideea fixă a soldatului rus.

Ordonanţa de ieri a apărut azi în toate ziarele. Circulaţia la ora 9 seara încetează. Aparatele de radio trebuie depuse. Nu e un semn prea limpede de libertate — şi lumea va pricepe greu. Dar dacă poate fi o lecţie pentru români, care s-au exersat 4 ani cu prădarea evreilor, nu strică.

Marti, 5 septemvrie [1944]

Mereu aceeaşi obositoare impresie de provizorat. Sunt toată ziua pe drumuri — nici eu nu ştiu de ce. Alerg dezorientat după casă, ezitînd între tot felul de „soluţii", dintre care nici una nu rezolvă nimic. Să repar apartamentul din Antim? Să aştept plecarea lui Basdevant, ca să preiau — cu de-a sila — apartamentul lui?

Complicaţiile vor creşte cu fiecare zi. Deocamdată am nişte bani-Dar valorează din minut în minut mai puţin. Inflaţia şi devalorizarea vor fi catastrofale. Cu rubla la 100 de lei, cu miile de soldaţi care cumpără orice şi (cînd nu pradă) plătesc oricît, banul nu mai însemnează nimic.

Instalat într-o casă ca lumea, spectacolul m-ar fi interesat. De foame poate că tot n-am muri. Dar, cu sentimentul meu de acum de a mă afla în stradă, totul devine prea incert.

Camil Petrescu, livid, înspăimîntat, se agaţă cu naivitate de mine, de Belu. Mi-e milă de el. E sperios pînă la descompunere. Ar vrea să demonstreze, să se justifice, să se apere. Alţii în locul lui, nu mai puţin „fascişti", au destulă insolenţă pentru ca să facă

profesiune de democratism şi de intransigenţă. El, bietul Camil, se disculpă. Asta a făcut mereu, şi sub Carol II, şi sub legionari, şi sub Antonescu: s-a disculpat.

Cocea, întîlnit din întîmplare, mă apostrofează:
— Voi i-aţi adus pe nemţi în ţară, voi, de la *Cuvântul*.
— Ba d-ta, care ai lucrat cu hitleriştii, replic eu în limbajul lui. L-am impresionat. Fierbea. Era agitat. Mi-am făcut poate un duşman.
Dar mi-e silă: ce Dumnezeu! o să fiu pînă la sfîrşitul vieţii „unul de la *Cuvântul*"?

Aş vrea să scriu cartea mea despre război. Repede. Ca să mă descarc — şi să mă liniştesc.

Joi, 7 septemvrie [1944]
Mă amuză cariera pe care o face o frază din *Manifestul Blocului Naţional-Democratic*, redactat de mine: „Istoria nu face daruri".
Nu ştiam, cînd scriam aceste patra cuvinte, că dau naştere unei sentinţe istorice.
Fraza a fost reprodusă la Radio Londra. *Universul* a scris un întreg articol de comentarii, sub acelaşi titlu.
Iar ieri, în *Semnalul*, citesc:
„Istoria — spunea deunăzi un mare bărbat de stat român — nu face daruri."

Vineri, 8 septemvrie [1944]
Ieri, la un cinematograf, un film despre războiul Ucrainei. Oroarea întrece totul. Nu te mai servesc nici cuvintele, nici gesturile.
Soldaţii ăştia ruşi, care trec pe străzile Bucureştiului, cu zîmbetul lor de copil şi cu bădărănia lor cordială, sunt nişte îngeri. De unde !au puterea să nu pună foc peste tot, să nu ucidă, să nu prade, să nu prefacă în scrum oraşul ăsta în care locuiesc mamele, nevestele, surorile, amantele celor care au asasinat, incendiat şi nimicit propria lor ţară?
Numai exterminarea totală a Germaniei ar putea răscumpăra — pe o balanţă ideală a Justiţiei — tot, sau măcar o parte din ce s-a întîmplat.

Dejun cu Carandino, la „Capşa", unde m-a chemat pentru o convorbire „de afaceri".
Îmi propune să fiu redactor la o gazetă pe care o pregăteşte el cu Zaharia Stancu, sub direcţia lor. I-am spus că nu fac gazetărie. Dar de ce nu i-am spus cît de insolentă mi se pare propunerea? Ce dracu! Asta e „măsura" mea de scriitor? I se poate părea lui Carandino firesc să mă angajeze, el şi cu Stancu, pe mine? E consternant.

Întîlnire pe stradă cu Ion Barbu. Sunt 6-7 ani de cînd nu mă mai salută. Sunt 6-7 ani de cînd, pur şi simplu, nu mă mai cunoaşte. Dar astăzi s-a repezit spre mine, a deschis larg braţele, mi-a întins mîna cu efuziune.
— Aţi avut dreptate! strigă spre Carandino şi spre mine.
(Atîta tot. „Aţi avut dreptate", ca şi cum ar fi vorba de o partidă de şah, o partidă de table, la care el a mizat prost.) Dar adaugă, cu melancolie, cu regret:
— Au făcut prea mari greşeli. Hitler s-a dovedit un diletant. Nu trebuiau să-l lase la comandă. Dacă nu l-ar fi schimbat pe Brau-chitsch...

Marţi, 12 septemvrie [1944]
Un plic de la Titel Comarnescu:
„D-lui Mihail Sebastian. Scriitor şi redactor al *Revistei Fundaţiilor Regale*"
„D. Octavian Neamţu şi colegii de la R.F.R. te rugăm să-ţi reiei postul de redactor al acestei reviste. Miercuri la 4 d.a. urmează să te prezinţi la Fundaţii (Bd. Lascăr Catargi),

unde vei lua contact cu comitetul de direcţie."

N-am răspuns încă — dar nu cred că voi primi. Am stat toată ziua la îndoială. (Mauvais signe!) M-am consultat cu Belu, cu Aristide, cu Zissu. (Autre mauvais signe.) Cine e hotărît ferm să zică nu — nu consultă pe nimeni. E oare posibil să am în privinţa aceasta cea mai mică ezitare? Dezgustul nu e destul de tare în mine, pentru ca sa acopere orice rest de îndoială?

Mă simt incapabil să mai scriu acolo. E un lucru mort. Trebuie să rămînă un lucru mort.

Şerban Cioculescu, întîlnit din întîmplare, scoate din buzunar şi-mi arată* un memoriu semnat de 30 de membri ai S.S.R.-ului, pentru convocarea adunării generale. La ordinea zilei, alegerea unui nou comitet — democrat, se înţelege — şi reprimirea scriitorilor evrei.

Citesc şi îi înapoiez hîrtia, fără un cuvînt. Nu mă interesează. Sincer, fără poză, fără nici un dram de exagerare, nu mă interesează. Mi-e greu să-i explic lui Cioculescu, şi nici nu încerc. Dar, fiindcă stăruie ca să vin neapărat la adunarea generală, îi spun că nu voi veni. E posibil să nu vadă cu ochii lui — el, care nu-i un prost şi nici o lichea absolută —, e posibil să nu vadă cît e de grotescă toată situaţia?

** Anulat: „o adresă"*

Noul preşedinte al S.S.R.-ului va fi Victor Eftimiu. Eftimiu peste tot. La teatru, la scriitori, la asociaţia proprietarilor sinistraţi (unde, îmi povesteşte Paltin, a ţinut duminică un discurs fulminant, despre spiritul revoluţionar).

Amănunt picant: Cioculescu îi propune lui Eftimiu — preşedinte prezumtiv — ca în noul comitet S.S.R. să intre „din partea scriitorilor evrei, F. Aderca". La care Eftimiu răspunde: „Dar de ce? Să fie mulţumiţi că-i primim înapoi."

Gustul de pamflet alternează în mine cu un fel de silă dezarmată. Uneori tresar de nevoia urgentă de a vorbi şi a spune. Toată impostura, toată neruşinarea, toată sinistra comedie care se joacă. Dar pe urmă îmi aduc aminte că nu mă priveşte. Ce vrei să fac în toată balta asta balcanică?

Cunoscut aseară, la Beate, doi scriitori sovietici: Boris Epstein, 30 de ani, căpitan, critic dramatic la Pravda — şi Yura... (nu mai ţin minte cum), 22 de ani, sublocotenent, poet. Amîndoi sunt redactorii unei gazete de front. Au plecat azi-dimineaţă mai departe.

Boris vorbeşte prost nemţeşte, Yura, prost franţuzeşte. Amîndoi au o expresie de umanitate (la Boris, puţin melancolică — la Yura, mai tinerească), impresionantă — cînd te-ai obişnuit cu figurile de soldaţi sovietici de pe stradă, „bons enfants", dar sălbatici.

L-am văzut duminică pe Branişte. Închis, discret, butonat. Nici o aluzie la vechile noastre legăminte de colaborare. Nici un cuvînt despre proiectele lui.

E speriat de ruşi, îngrijorat de comunişti. Mi se pare că e iremediabil prim-redactor la *Adevărul* şi *Dimineaţa*.

Ciudat că de atîta timp n-am mai notat nimic despre mersul războiului. Nu am radio, ziarele le citesc fără atenţie şi mai ales nu mai am hartă. (Toate hărţile s-au prăpădit în Antim.)

Războiul mă interesează mai puţin, de cînd am sentimentul că e o chestiune rezolvată. Mai mult mă preocupă pacea. Cred că Germania va fi lichidată în 6—7 săptămîni. Dincolo de noiemvrie nu văd să mai treacă.

Sunt totuşi oameni care-şi mai închipuie că jocul nu e terminat. M-a surprins astăzi Enescu *(16)*, spunîndu-mi că singurul nostru risc, dacă dezvăluim misterul *Steaua fără nume*, este să fim executaţi la o eventuală revenire a nemţilor în Bucureşti.

— O crezi posibilă? l-am întrebat rîzînd.

— Eu nu. Dar multă lume vorbeşte despre o nouă ofensivă germană, dinspre Timişoara.

Aproape toată Franţa e liberată, Belgia, pe jumătate, Luxemburgul, Olanda; Linia Siegfried e atinsă în nenumărate puncte, Aachen e sub bătaia mitralierelor aliate — şi se mai poate imagina o „ofensivă germană"?

Totul se poate imagina în lumea asta mare.

---

(16) Ştefan Enescu, avocat, fost coleg de liceu la Brăila. (Era căsătorit cu Aglae Metaxa şi locuia pe Antim, vizavi de familia Sebastian, în acelaşi bloc cu Nora Piacentini.) Pentru a face posibilă reprezentarea piesei Steaua fără nume, a acceptat rolul de „autor" al piesei, sub pseudonimul Victor Minat.

Ne mutăm mereu. Azi am început să părăsim locuinţa provizorie din Bd. Carol pentru o altă locuinţă provizorie, în Strada Dimitrie Racoviţă. Cînd o să se termine viaţa asta de „sală de aşteptare", cînd o să avem iar o casă, în care să fim acasă — nu ştiu.

Sunt mereu, înainte de orice, sinistrat.

Sîmbătă, 16 septemvrie [1944]

Nu sunt dispus să am decepţii. Nu-mi recunosc un asemenea drept. Nemţii şi hitlerismul au crăpat. E deajuns.

Am ştiut totdeauna, pînă în adîncul inimii, că aş fi murit bucuros, ca să grăbesc măcar cu o fracţiune de milimetru prăbuşirea Germaniei. Germania e prăbuşită — şi eu trăiesc. Mai mult ce pot cere? Atîţia oameni au murit, fără să vadă cu ochii lor căderea bestiei! Noi, care suntem încă vii, am avut acest imens noroc.

Mai departe? Nu ştiu.

Mai departe, începe viaţa. Un fel de viaţă care trebuie trăită. Singurul lucru după care am tînjit a fost libertatea. Nu o nouă definiţie a libertăţii — ci libertatea. După atîţia ani de teroare nu mai avem nevoie să ni se explice ce înseamnă să fii liber. Asta ştim — şi asta nu se înlocuieşte cu nici o formulă.

Sunt mizerii, sunt comedii, sunt imposturi. E Victor Eftimiu, cu neruşinarea, cu prostul gust, cu vulgaritatea lui eternă. E tînărul Macovescu *(17)*, iacobin feroce, după ce a huzurit sub nemţi. E Graur, obtuz, funebru şi triumfător. Sunt mii de incidente sau întîmplări care te ofensează. E un înspăimîntător spirit de conformism, nou ca orientare, vechi ca structură psihologică.

Dar, peste toate astea, rămîne singurul lucru adevărat, singurul care valorează şi acoperă tot restul: nemţii au crăpat.

---

(17) George Macovescu.

Duminică, 17 septemvrie [1944]

Dejun la Byck, cu Belu, Rosetti şi — aşteptat cu viu interes — Vişoianu, întors de trei zile de la Moscova, unde a fost în Comisia de Armistiţiu *(18)*. Foarte interesante lucruri, povestite de un om inteligent, cu spiritul liber şi fără prejudecată. Sunt prea obosit astă-seară, dar voi încerca mîine să notez cîte ceva.

---

(18) În luna mai 1944 C. Vişoianu fusese trimis de Iuliu Maniu pentru a trata în secret cu Aliaţii ieşirea României din război. Vişoianu fusese implicat direct şi în înlăturarea lui Antonescu de la conducerea statului, apoi a făcut parte din delegaţia română care a tratat

la Moscova condiţiile de pace.

Luni, 18 septemvrie [1944]

Multă tristeţe în Rusia — povesteşte Vişoianu. N-a văzut pe străzi nici un om zîmbind. Dar, adaugă tot el, există o tristeţe a marilor oraşe slave. Moscova e tristă cum era şi Varşovia încă în timp de pace.

Războiul în Rusia e într-adevăr total. Foarte puţini bărbaţi se văd. Femeile îi înlocuiesc pretutindeni. Femei urîte, prost îmbrăcate, cu intenţii naive de cochetărie (ruj pe buze, coafuri stîngace şi pretenţioase). Viaţă teribil de grea (4-5 oameni locuiesc într-o cameră) şi teribil de scumpă (130 de ruble un săpun). Amestec de îngîmfare şi complex de inferioritate. Au conştiinţa marei lor victorii, dar în [acelaşi timp se tem că sunt neluaţi suficient în consideraţie — ceea ce îi irită.

În seara cînd delegaţii români erau convocaţi la Molotov pentru prima oară, ora fixată fusese 11 seara. Pe urmă, au fost anunţaţi să se prezinte cu o oră mai devreme: la 10. Exact la 10, cînd au intrat la Kremlin, s-au pornit o serie de formidabile bubuituri de tun. Au întrebat ce e — şi li s-a răspuns: salvele pentru ocuparea Bucureştiului.

Pe urmă s-a deschis uşa şi au intrat în biroul lui Molotov.

Discuţiile n-au dus la modificarea nici unei virgule în textul de armistiţiu dinainte pregătit. Obiecţiile cădeau una după alta, inutil. Din cînd în cînd, Molotov îi întreba: ce aţi căutat la Stalingrad?

Nu ştiam că rolul lui Vişoianu în pregătirea complotului a fost atît de mare. În noaptea plecării lui spre Cairo, Regele i-a dat cuvîntul de onoare că, în ziua în care de la Cairo va fi vestit că a sosit momentul, el va face lovitura de stat.

Ce e uimitor este că o operaţie atît de îndelungat pregătită, cu emisari şi corespondenţă, a putut trece pe sub nasul Antoneştilor şi al lui Killinger, fără să-i alarmeze.

E probabil un fel de paralizie a voinţei, o dispariţie a reflexelor de apărare atunci cînd un regim e pe sfîrşite.

Miercuri, 20 septemvrie [1944]

Din nou lungă convorbire cu Vivi, de astă dată singuri. Îmi spune că nu îndrăzneşte să-şi mărturisească toată amărăciunea cu care s-a întors de la Moscova.

El crede în libertate — dar acolo nu e libertate. O mare spaimă a oamenilor de a vorbi, de a avea opinii, de a spune limpede da sau nu. Necesitatea României de a merge cu Sovietele este indiscutabilă, dar luarea de contact e dificilă. Oamenii se derobează, sunt insesizabili. Nivel material şi intelectual scăzut. Mare ignoranţă — şi mare mizerie.

Înclin să-i dau dreptate lui Vişoianu — şi pe urmă, mă opresc.

El este un occidental. Un om pentru care confortul, buna-stare, buna-cuviinţă, politeţea sunt deprinderi vechi, necesităţi de viaţă. Dar în Rusia e un regim pentru muncitori şi ţărani, pentru oameni care abea acum învaţă să citească, să se spele, să mănînce. Milioane, zeci de milioane de oameni care urcă greu din mizerie spre oarecare civilizaţie elementară. E o lume fără rafinament. Tot ce am iubit, discreţia, eleganţa morală, ironia, respectul ideilor, sentimentul estetic al vieţii sunt imposibile într-o asemenea lume, care rezolvă alte probleme mai imediate: foamea, frigul.

Poate că ne şi amăgim cînd credem că setea noastră de libertate este una şi aceeaşi cu a marilor mulţimi. Nouă ne trebuie libertatea lui Montaigne: o libertate de intelectual care îşi apără singurătatea. Ţăranii, muncitorii — oamenii din „gloată" — au cerinţi mai simple, mai tari.

Aseară, spectacol sovietic de music-hall („estradă", spun ruşii) la „Alhambra". O biată

trupă de front, cu un pianist amărît, cu doi dansatori circazieni de bîlci, cu un cuplu de dansatori atleţi, cu un tînăr actor stîngaci (care recita din Puşkin — dar imediat după aceea, nişte snoave versificate) şi în sfîrşit o actriţă comică, care spunea monoloage. Să nu uit, un tenor, într-un smoching nou-nouţ, cumpărat probabil de gata, din Bucureşti şi purtat cu înduioşătoare stîngăcie.

Totul destul de mizer, dar nu lipsea anumită căldură.

Şi, în ce mă priveşte, nu mă pot desface din sentimentul că e ceva de miracol în prezenţa trupelor ăstora, cu sălbăticia lor candidă. E încă un fel de vis. În jurul meu erau soldaţi, ofiţeri, cu tot felul de mutre (un mongol, un tătar, un maior evreu cu o admirabilă expresie de bunătate, un tînăr soldat miop, cu nu ştiu ce privire melancolică sub ochelari...). Rîdeam cu ei, aplaudam cu ei.

Marţi, 26 septemvrie [1944]

Mereu aceeaşi viaţă destrămată. Lipsa unei case stabile mă dezorganizează. Nu am nici o aptitudine practică. Sunt eminamente un om „care nu se aranjează". Sunt, în cel mai prost înţeles al cuvîntului, un „poet". Nu ştiu să discut cu proprietarul, nu ştiu să mă cert cu un vecin care îmi face mizerii, nu ştiu să mă descurc la comisariatul circumscripţiei. Tot ce doresc e să fiu lăsat în pace. Pierd, cedez, înghit, suport — dar vreau să fiu lăsat în pace. E absurd şi e ruşinos. Sunt, la 37 de ani, dezarmat ca un copil.

[Octombrie]

Luni, 2 octomvrie [1944]

Oarecum instalat în casa Mehedinţi. Tot soiul de mizerii, dar, de bine de rău, am o odaie, de unde — deocamdată — nu sunt ameninţat să fiu scos.

Se repară apartamentul din Antim. Nu ştiu cînd va fi gata, nu ştiu cînd şi dacă ne vom întoarce acolo. Între timp, vreau să încerc să mă calmez şi să aştept cu mai puţină frămîntare nervoasă.

Sunt îngrozitor de obosit. Nici eu nu ştiu de ce. Sănătatea mea este, se vede, adînc zdruncinată. Dorm prost, am ameţeli, arăt mizerabil.

Ar trebui să mă îngrijesc, dar n-am ştiut niciodată să am grijă de mine.

Nimic nou pe fronturi, nimic nou în politica internă. Rezistenţa germană e disperată, dar încă fermă. Iar aici, la noi, vechiul stat reacţionar românesc opune o rezistenţă obtuză, tenace.

Nu e serios, desigur. Totul se va duce dracului. Şi nemţii pe fronturi, şi legionarii în interior.

Între timp, puţin dezgust pentru eterna Românie, în care nimic nu se schimbă.

Camil Petrescu îmi citeşte două articole de adeziune la „stîngă". Un atac violent împotriva nemţilor şi un altul împotriva lui Gide. Pe dracu! Pînă la 23 august n-a avut timp să le scrie?

L-am sfătuit să se astîmpere. De cinci ani Camil se tot disculpă şi aderă.

Aseară, pe cînd se întorceau de la teatru, unde jucaseră 3 spectacole, Nora şi Mircea au fost atacaţi de un soldat rus. Cu revolverul la tîmpla Norei, le-a luat o sută de mii de lei şi... un ceas.

Tocmai pe ei i-a găsit. Sunt mii de oameni care ar merita o asemenea întâmplare (Ghiolu, Kazazian...). De ce Nora şi Mircea?

Vineri, 13 octomvrie [1944]

Mereu obosit, dincolo de orice explicaţie normală. Sunt într-adevăr bolnav?

Trăiesc într-o continuă tensiune nervoasă. Nu sunt în stare să-mi recapăt echilibrul. În mare parte, de vină e casa. Dar marele vinovat sunt eu însumi, care mă las destrămat prea uşor, prea repede.

Viaţa trece mereu pe lîngă mine. Sunt oameni care, în noile condiţii, îşi fac o situaţie, sau măcar o pregătesc (Gruber, Comşa). Pentru mine însă, nimic, absolut nimic nu s-a schimbat. Am oarecari bani, rămaşi încă de la *Steaua fără nume*. E de asemeni probabil că voi încasa 2-3 sute de mii de lei de la „Baraşeum". Fără asta însă, aş fi complet în aer. Nici o situaţie — şi, aş spune, nici o perspectivă. Banii propriu-zişi (100, 300 sau 500 de mii) nu înseamnă absolut nimic. Suntem în plină inflaţie şi cădem vertiginos mereu mai adînc. Nu banii contează deci, ci putinţa de a lucra, de a rămîne la suprafaţă, de a fi angrenat într-o instituţie.

Dar eu sunt mereu singur.

Criza de guvern este deschisă de cîteva zile, chiar dacă nu s-a produs o demisie. Încăpăţînarea sau cel puţin inerţia (dacă nu manifesta voinţa reacţionară) a vechiului stat va trebui să cedeze. Liberalii şi naţional-ţărăniştii sunt prinşi între a dispărea total şi între a trece pe planul doi în viaţa politică. Stînga este în plin atac. Nu e vorba deocamdată de o revoluţie comunistă. Dar dacă democraţia trebuie să devină o realitate în România, atunci schimbări profund radicale trebuie să intervină urgent.

Incident comic. Mă întîlneşte, într-o cofetărie, un doctor grec (nu-i ţin minte numele) pe care l-am cunoscut la Paris prin 1930. De atunci, ne salutam pe stradă cînd ne întîlneam.

— Îmi pare bine că ai evoluat, îmi spune.

— Cum am evoluat?

— Da. Am auzit că nu mai eşti de dreapta.

— Eu? De dreapta? Cînd am fost de dreapta?

— Păi eu aşa te-am cunoscut la Paris. Nu erai „Action Française" *(19)*?

Nu ştiam dacă trebuie să rîd, să protestez sau să tac. Ce să-i spun? De unde m-a scos „Action Française"? De unde, pentru Dumnezeu?

Ce greu e să comunici cu oamenii. Circulă tot felul de imagini şi idei despre tine însuţi. Nu ştii de unde vin, cum au luat naştere, pe ce se sprijină. Nici măcar nu le cunoşti. Şi între timp, viaţa ta adevărată e ca o insulă.

---

(20) Mişcare radicală şi naţionalistă, avînd ca principal doctrinar pe Charles Maurras, iar ca organ de presă revista Action Française.

[Noiembrie]

Duminică, 19 noiemvrie [1944]

De ce n-am scris de atîta vreme aici? Nu ştiu. Pot da mai multe explicaţii, dar nici una nu e suficientă.

Trăiesc mereu cu o impresie de provizorat. N-am încetat să fiu, de la 26 august, un sinistrat. N-am încă o casă. Nu sunt încă „instalat". În principiu, caut casă. În fapt, stau în casa Mehedinţi, ca într-un hotel, unde am tras ca să dorm o noapte.

Lucrez — dar tot cu acelaşi sentiment de a face ceva care suspendă şi amînă lucrurile de care într-adevăr ar trebui să mă ocup.

Am făcut o piesă din *Nuits sans lune*. Am tradus *Anna Christie*. Traduc acum *The Taming oft he Shrew*. Mereu îmi spun că trebuie să termin repede — ca şi cum abea pe urmă mă voi apuca de ceea ce este esenţial.

N-am părăsit dorinţa de a scrie cartea mea de război. Îmi promit s-o fac de îndată ce

voi fi scăpat de corvezile mele de teatru. Între timp, traduc, traduc, traduc.

Să fiu drept. Teatrul, deocamdată, îmi dă oarecari bani. Altfel cu ce aş plăti chiria, cu ce am ţine cheltuiala zilnică de coşniţă?

Nu am nici o „situaţie". Am refuzat pe rînd 1) să reintru la Fundaţie 2) să reiau catedra la liceu 3) să fiu numit administrator-sechestru la una din societăţile germane 4) să fiu numit la Radio, ca redactor 5) să intru la *Jurnalul* lui Branişte.

E greu de trăit din refuzuri.

Ce o să fac în ianuarie-februarie, cînd veniturile mele de teatru vor seca?

A fost dramatică hotărîrea mea de a nu* mă angaja cu Branişte la *Jurnalul*. M-a costat o noapte de insomnie şi vreo două zile de frămîntare.

Omul mi-e drag. **I-am scris o lungă scrisoare, în care încercam să-i explic de ce nu vreau şi nu pot. Pe urmă, am mai avut o convorbire cu el, din care eram gata-gata să ies înfrînt. Mais j'ai tenu bon.

Chiar cu riscul de a-l necăji pe Vişoianu, chiar cu riscul de a ieşi oarecum certat cu Branişte, vreau să nu mai fac gazetărie.

** Anulat: „merge".*
*** Anulat: „în plus, mai era şi Vişoianu la mijloc".*

Vişoianu, Pătrăşcanu, Belu, Rosetti îmi vorbesc de numirea mea ca „consilier de presă" *(20)* ca de un lucru aproape sigur. Nu ştiu — mă îndoiesc — şi nici măcar nu-mi dau seama ce ar însemna în mod pozitiv o asemenea funcţie. „Consilier de presă" în ţară însemnează un fel de conţopist. În streinătate (şi ăsta a fost mereu visul) nu ştiu cît e de probabil. În orice caz, foarte, foarte depărtat.

---

(20) Sebastian va fi numit consilier de presă la Ministerul de Externe în februarie 1945.

Şi dacă aş lăsa totul (presă, literatură, teatru) şi m-aş apuca de avocatură? Gîndul ăsta îmi revine de cîte ori dezgustul de „publicistică" — sub toate formele — mă sufocă. Azi-dimineaţă am trecut cam 10 minute prin expoziţia lui Siegfried. Lemnaru, Comarnescu, Muşatescu, Argintescu! Vorbeau despre tot felul de „chestii" de redacţie, de culise. E un balcanism grotesc. E o lume care nici măcar nu mă amuză. Nu, nu, nu, nu. Trebuie altceva, altceva, cu totul şi cu totul altceva.

Duminică, 26 noiemvrie [1944]

A fost o mare greşeală că am primit să traduc *The Taming of the Shrew*. Mare greşeală. Un lucru ca ăsta ar trebui făcut în şase luni. Eu trebuie să-l dau gata în cîteva săptămîni. Lucrez de o lună şi nu sunt decît la jumătate. Restul va trebui să-l fac, cu orice preţ, mai repede.

În plus, nu pot lucra cu Leni şi Froda. Îmi jur ca asta să fie ultima mea experienţa de teatru cu ei. Ultima. Totul mă irită. Superioritatea de „om de teatru" a lui Scarlat. Aerul de „obiectivitate" cu care Leni e, pe toate chestiile, de acord cu el. Votul Jenichii (care joacă rolul personajului de bun-simţ — „o voce din public"), totdeauna cu ei. Au aerul să spună: vezi? noi suntem trei, tu, unul singur — dacă toţi trei îţi spunem într-un fel, de ce te încăpăţînezi?

Se mai adaugă la toate astea Şahighian, prost, obtuz şi superior. Dacă n-ar fi fost vorba de Leni, de mult le-aş fi trîntit traducerea în nas şi aş fi fugit.

Lucrurile se complică acum din cauza banilor.

Am făcut copilăria (de neiertat, recunosc) de a nu fi precizat de la început condiţiile.

Fără 6% n-aş fi primit în nici un caz să lucrez. Mi se părea însă că pretenţia asta a mea e aşa de normală, încît eram convins că nu va ridica nici o dificultate. Ieri i-am vorbit lui Froda. În ultima clipă, am fost destul de laş să nu spun 6 — şi (vechea, ridicula mea dezarmare în materie de bani) am spus 5. S-a speriat. Literalmente s-a speriat. Cu o secundă înainte frecase, în prezenţa mea, nişte concesionari de programe, impunîndu-le grave condiţii băneşti. Iar acum, cînd ceream eu bani, se speria.

Azi-dimineaţă m-a chemat Leni, să reluăm, între patru ochi, chestiunea. Teatrul are greutăţi, spectacolul e scump, bugetul e mare, face apel la mine etc., etc. Am rezistat. Singurul lucru pe care l-aş face acum cu plăcere ar fi să las totul baltă. Am lucrat o lună degeaba — şi gata. Cel puţin aş deveni imediat liber, aş respira, m-aş odihni şi aş pune punct întregii situaţii. Ce e ridicul însă este că în felul ăsta aş lua eu un aer de lâcheur. Ei au de partea lor argumentul că n-am precizat condiţiile de la început. E un fel de şantaj moral pe care-l exercită asupra mea. Sunt totuşi hotărît să nu cedez. Ori 5%, ori nimic. Da, prefer să le dau traducerea fără nici un ban. Singurul lucru pe care-l voi cere în acest caz va fi ca numele meu să nu apară nicăieri.

E o soluţie de „poire*", desigur. E o răzbunare naivă. Dar cel puţin voi fi liniştit şi împăcat cu mine însumi.

* *În text: „poiră".*

[Decembrie]

Duminică, 3 decemvrie [1944]

Mic epilog în cazul *Taming of the Shrew*: Eu traduc, traduc, traduc, iar între timp, fără să mi se fi spus vreun cuvînt, ei la teatru repetă de trei zile altceva.

Am aflat cu totul întîmplător, la telefon, de la Mme Zissu. Tot oraşul ştie, dar eu nu. Nici vorbă nu mai e de Shakespeare. Nu numai că nu s-au ostenit să-mi comunice, dar vineri seara, cînd noua premieră era definitiv stabilită, Leni, la telefon, nu-mi spunea un cuvînt şi îmi cerea să grăbesc traducerea. Teribil ştie să mintă.

Mi-e atîta scîrbă, încît nici măcar nu-mi pare rău.

Am pierdut şase săptămîni de muncă. Să mi se pară că am fost într-un detaşament de muncă obligatorie, la poligon.

Comic e doar faptul că nu m-au anunţat, ca cel puţin să mă opresc. E o situaţie de încornorat. Cred că în teatru toată lumea trebuie să rîdă de mine ca de un „cocu".

Joi, 7 decemvrie [1944]

Petrecut după-masa cu „Captain Larry Bachman", din armata americană. Zboară mîine dimineaţă spre Italia, de unde va pleca mai departe spre China. A luptat pînă anul ăsta în Pacific.

Evreu cu pasiune. E furios că, timp de două săptămîni cît a stat aici, s-a învîrtit într-un cerc de români despre care nici măcar nu ştia că au fost legionari. (Un avocat Stănescu, amantul Doinei Missir.)

Este scenarist la Hollywood. Înnebunit de teatru, dar pînă azi nu i s-a jucat nici o piesă. A lucrat ani de zile la Metro-Goldwyn. Mi-a pus cu multă curiozitate şi simpatie sute de întrebări despre mine şi piesele mele. Cunoştea cazul *Steaua fără nume*. A fost ieri la „Baraşeum". Ar fi vrut să scriem o piesă împreună şi regretă (ca şi mine, de altfel) că nu ne-am întîlnit din prima zi a sosirii lui: am fi avut poate timp să facem ceva.

E tînăr, plin de vitalitate, bun, simplu, preocupat de noi ca evrei, preocupat de democraţie şi de realitatea ei. Un om. O figură nouă. Cineva.

Miercuri, 13 decemvrie [1944]

Aflu, prin Marietta Rareş, că a murit Nina Eliade. O telegramă de la Lisabona a anunţat vestea încă de acum zece zile.

Un val de amintiri se ridică din trecut. Odăiţa ei de sus, din Pasajul Imobiliara; maşina de scris la care a copiat aproape în acelaşi timp *Maitreyi* şi *Femei*; vizitele de seară în mansarda lui Mircea din Strada Melodiei; neaşteptatul lor amor; fuga lui Mircea la Poiana; disperările Ninei, pe care încercam dezarmat să le alin; întoarcerea lui Mircea, logodna, pe urmă — doi ani mai tîrziu — cununia lor civilă, în taină, la Primăria din Calea Rahovei, apartamentul din B-dul Dinicu Golescu, pe urmă cel din Palade, plimbările noastre pe munţi, verile la Breaza, jocurile în curtea Floriei, în Nerva Traian, anii noştri de prietenie frăţească — şi pe urmă anii de confuzie, de destrămare, pînă la ruptură, pînă la duşmănie, pînă la uitare.

Totul e mort, dispărut, pentru totdeauna pierdut.

Vineri, 15 decemvrie [1944]

Telegrama sosită azi în Strada Antim, expediată de la Cetatea Vaticanului alaltăieri şi purtînd viza cenzurei ruseşti.

„Etat. Mihai Sebastian Strada Antim 45 Buc.

Cité Vatican 25, 44, 13, 1020

Maison editrice „La Caravella" — Rome propose publier traduction roman *Accidentul* versant droits auteur dix mille lires italiennes. Stop. Si acceptez, somme sera déposée légation jusque possibilité transfert. Stop. Prière telegraphier immediatement réponse Légation Roumanie Vatican. *Grigorcea*."

Nu ştiu ce înseamnează „La Caravella", nu ştiu cît valorează zece mii de lire, nu ştiu ce voi răspunde, nu ştiu dacă într-adevăr cartea o să apară, dar telegrama mi-a făcut o mare, mare plăcere.

E oare posibil ca scrisul meu să iasă vreodată din fundătura asta mizerabilă? Parcă deodată sunt mai puţin singur, mai puţin sărac, mai puţin inutil.

Duminică, 17 decemvrie [1944]

Ultimul spectacol cu *Potopul*.

Ce misterios lucru e un succes de teatru. Am fost în sală şi am privit cu mare atenţie. Prost jucat, prost înscenat, decor inexpresiv, actori mediocri (Finţi fals, Măruţă declamator, Vurtejeanu fără haz, Athanasescu imbecil...). Nimic nu mi se pare de calitate, totul e neadevărat — şi totuşi... merge. Publicul ascultă, crede, aplaudă. Asta se cheamă un succes.

A făcut o serie de 85 de spectacole. Pe o scenă din centru ar fi dat desigur şi mai mult. Pentru mine a fost o mică afacere excelentă. Mi-a dat aproape patru sute de mii de lei. Nimic în teatru nu mi-a adus atîţia bani, cîştigaţi cu atîta uşurinţă.

Dar pot eu să fac asemenea meserie? E aşa de ieftin şi uşor, încît devine necinstit. Personajul pe care l-am adăugat, domnişoara Ring, a fost făcut din nimica toată. O replică mereu repetată („Eu sunt o persoană onorabilă") e singurul mecanism folosit, mecanism simplu, dar infailibil. Lumea rîde de cîte ori cade replica, parcă ai apăsa pe un buton. E jignitor de simplu, grosolan de simplu, un efect.

Luni, 18 decemvrie [1944]

Convorbire cu Vişoianu, la minister. De cînd e ministru *(21)*, îl văd pentru a treia oară. Mă primeşte prietenos, simplu, de treabă — dar nu poate face nimic pentru mine. Nu poate şi nu vrea. Locul de „consilier de presă", pe care mi-l făgăduise, nu mi-l va da. Se opune, pare-se, legea. În fapt, se opune Piki Pogoneanu *(22)*. Iar Vivi nu are nici curajul, nici interesul să treacă peste această opunere. Tot ce-mi oferă este un loc de „diurnist". Refuz, se înţelege.

Eu rămîn pentru ei un jidan. Undeva, în umbră, e poate loc pentru mine. Dar a

încerca să fac un pas spre locurile mai din faţă este o obrăznicie.

(21) Vişoianu era ministru de Externe în guvernul format de generalul Sănătescu.
(22) Victor Rădulescu Pogoneanu, în 1944, director al Direcţiei Cifrului din Ministerul de Externe (în locul lui Gr. Niculescu-Buzeşti, al cărui adjunct fusese).

După-masă de enervare, petrecută la „Baraşeum", unde se repetă în panică *Nopţi fără lună (23)*. Poimîine e premiera, dar nimic nu e gata.

Probabil că aşa se joacă totdeauna teatru. Cu nelinişte, cu dezordine, cu grabă, cu spaimă. Nimeni nu mai vede nimic. E prost? E bine? E catastrofal? E admirabil? Nimeni nu poate răspunde. Nimeni nu ştie.

Personal sunt destul de liniştit. În fond, n-am făcut decît oficiu de traducător. Dar dacă ar fi cu adevărat piesa mea, aş fi probabil luat şi eu în acest vîrtej general de panică.

(23) Traducere şi dramatizare de Sebastian după romanul lui John Steinbeck.

Vineri, 22 decemvrie [1944]

E posibil să plec duminică dimineaţa spre Diham, cu Herta, Andrei *(24)* şi Herant *(25)*. (în ultimul moment aflu că echipa a crescut: Lena şi Harry.)

Am încercat să-mi refac din resturile trecutului garderoba mea de schieur. Cam rupt, cam peticit — dar merge. Mi-am regăsit cu bucurie la Alice schiurile şi bastoanele, ascunse la ea în pod acum vreo trei ani, cînd o ordonanţă ne obliga să depunem schiurile la poliţie.

23 august nu e totuşi o ficţiune — cum mi se pare uneori — dacă mi-a redat măcar libertatea de a pleca în munţi.

Aş vrea să fiu fericit acolo — şi sper că voi fi *(26)*.

(24) Lucreţiu Pătrăşcanu. („Andrei" fusese numele lui conspirativ în perioada activităţii comuniste ilegale.)
(25) Herant Torossian, avocat.
(26) Excursia de la Diham va fi evocată de acuzatori în procesul Pătrăşcanu ca „pretext" folosit de Pătrăşcanu pentru a lua legătura cu politicieni din partidele „burgheze". Condamnaţi, în procesul Pătrăşcanu, au fost şi Belu Zilber, Harry Brauner, Lena Constante, Herant Torossian. Cei anchetaţi îl menţionează pe Sebastian (mort în 29 mai 1945, într-un accident) printre participanţii excursiei la Diham.

Aseară, recepţie la Externe. Vivi a stăruit să mă duc, şi m-am dus. Agreabil ca mondenitate, dar dezgustător ca spectacol politic. Aceiaşi oameni care cu cinci luni mai înainte trinquau cu Killinger!...

Mă tem că la „Baraşeum" se aranjează un fel de faliment. *Nopţi fără lună* ar putea fi un succes (cel puţin cît *Potopul*), dar s-ar putea de asemeni ca personal să nu văd nici un ban. Marcovici se plînge că e ruinat, că nu are banii de reclamă şi afiş şi, pînă una alta, ia tot ce intră la casa de bilete.

Duminică, 31 decemvrie [1944]

Întors de jumătate oră din munţi. Am fost o zi la Predeal şi şase zile la Cabana Vînători, de pe Diham. N-am avut zăpada pentru schi, dar a fost totuşi o vacanţă bună.

Bucegii, revăzuţi după atîta vreme, mă emoţionează. O lumină albă, clară dădea relief peisajului de iama, abea în ultimele două zile acoperit de ceaţă.

Nu pot să spun şi nici să scriu nimic. Vorbele nu mă ajută. Ră-mîneam uneori pe loc, să privesc cu atenţie priveliştea, cu gîndul să-i fixez în memorie conturul, dar totul e mai variat, mai complex şi mai misterios decît pot ţine minte.

Sunt probabil foarte bătrîn. N-am regăsit la munte exuberanţa mea de altădată. Mai

mult melancolic — aproape trist. Simt nu ştiu ce fel de oboseală veche şi duc cu mine, peste tot, incurabila mea singurătate.

Ultima zi a anului. Mi-e ruşine să fiu trist. Este totuşi anul care ne-a redat libertatea. Peste toate amărăciunile, peste toate suferinţele, peste toate deziluziile rămîne totuşi acest singur fapt fundamental.

Mă gîndesc la Poldy, mă doare depărtarea de el, aştept să-l revăd — şi tot restul se topeşte în regrete şi speranţe.